ספר

כתב זאת זכרון

כתבים תמונות ביאוגראפיות זקנינו אדירי תורה

תולדות משפחות איגר — סופר

תלמידיהם ומקצת בני גילם

ונוסף קורות של ק"ק עדת ישראל (שיפשול), וויען

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

יצא לאור על ידי המאסף

אברהם שמואל בנימין סופר-שרייבער

ניו יאָרק

בשנת אש"ב בן אא"ה משה סופר לפ"ק

K'SOV ZOS ZIKORON

Published and Copyright 1957 *by*
BENJAMIN SCHREIBER
104 *West* 83*rd Street,*
New York 24, *N. Y.*

Distributed by
PHILIPP FELDHEIM, Inc.
"The House of the Jewish Book"
381 GRAND STREET
New York 2, N. Y.

Printed in the United States of America by
"BALSHON" LINOTYPING AND PRINTING
Brooklyn 7, N. Y.

מפתח

א.

איגר, ר׳ עקיבא, פאזען. 1—23
משפחתו 23—41
תלמידיו 46—41
משנת דר״ע 4
אַדלער, ר׳ נתן, פ״פ 57—55
אייזענשטאדט, ר׳ מנחם צבי הירש 258

ב.

בראדא, ר׳ אברהם 3—2
ביומגאַרטען, ר׳ יוסף 298, 270

ג.

גלאזנער, ר׳ אברהם 268
גינז, ר׳ בונם 208—206
גייגער, ר׳ ישראל (ייטל) 291

ד.

דייטש, ר׳ רפאל (רחל) 222

ה.

הירש, ר׳ אברהם יעקב (הינגדל) 222
הירשלער, ר׳ משה נחום 208

ו.

וויס, ר׳ צבי הירש 222

ח.

חתם סופר, תולדותיו 50—47
רבותיו 60—59
תלמידיו ובני גילו 119—84
תלמידיו מליטא 70—69
לוח היחס 121—120

ט.

טיסמעניץ, ר׳ משולם 65—64

כ.

כתב סופר, תולדותיו 122
תלמידיו 157—140
תלמידיו 161—158

ל.

לעהמאן, ר׳ משה טוביה (שמחה) 287

מ.

מכתב סופר, תולדותיו 241—226
משפחתו 242

ס.

סופר, ר׳ יוזפא 262—259
ר׳ יעקב עקיבא בן הכ״ס 168—162
ר׳ עקיבא בן מ״ס 242
ר׳ עקיבא בן ש״ס 187—183
ר׳ משה מזיבענבירגען 170—168
בעל שבט סופר 188—171
תלמידיו 196—188
ר׳ יצחק יהודא 200—197
ר׳ שמעון*) 204—201
ר׳ שלמה 206—205
ר׳ יואל 247
ר׳ ישראל דוד שמחה בונם 246
ר׳ שלמה אלכסנדר 249
ר׳ אשר 253

ע.

עהרענפעלד, ר׳ דוד צבי (הינגדל) 264—262
ר״ש, חתן סופר 279—273
תלמידיו 280—279
ר׳ ישעי׳ 267—266
ר׳ שמעון 265
ר׳ שאול 265
ר׳ עקיבא, בודאפעסט 267
ר׳ שמחה בונם 264
ר׳ שמואל, ניו יאָרק 269

*) בתו חוה לאה היתה אשת ר׳ יונתן וויס הי״ד.
נכדו הרב ר׳ שלמה בן הרב ר׳ אברהם סופר דר בירושלים.

מ ס ת ח

פ.

פריי, ר׳ יצחק צבי (ראיזע) 223
ר׳ מאיר יהודא 224
פעלנער, ר׳ יואל, אונגוואר 244
פירסט, ר׳ ישעי׳ 247, 296
פריעדמאן, ר׳ דוד צבי (רעכעלע) 293—292
פליישמאנן, ר׳ יצחק 267

ק.

קאַרניטצער, ר׳ אלי׳ (גיטל) 282—281
ר׳ עקיבא 281, 256—255
ר׳ יוסף נחמיה 257—256
ר׳ שמואל שמעלקא 258—257

ר.

ראַטה, ר׳ משה אשר 254

ש.

שאטטין כ״ץ, ר׳ שמואל, מהרשש״ך 59—50
שטראַסטער, ר׳ יעקב ליב (שרל) 222—206
שטערן, ר׳ שלום בער 270
שטערן ר׳ יוסף נפתלי 253—251
שפיטצער, ר׳ בנימין שלמה 298—295, 282
שיפפשול 300—295

לוח התיקון

עמוד	שורה	
23	19	נדפס שמה ושם צ״ל שמה שיינדל ושם
24	10	נדפס בתו רחל צ״ל בתו רבקה
100	21—20	נדפס בנו היה הגאון צ״ל בנו של ר׳ שמעון, הרב יואל היה חתן
107	31	נדפס לבית מדרשו צ״ל לבית מדרשו של הכ״ס
120	12	נדפס בניו עקיבא ישראל דוב צ״ל ישראל דוד
164	14	נדפס ח״י אדר צ״ל ח׳ אדר
179	39	נדפס נפל לארץ צ״ל נפל לים
192	28	נדפס פסח צ״ל ישראל
204	23	נדפס שרה צ״ל שרח
209	16	נדפס בפ״ב צ״ל בב״ם
209	33	נדפס פסח צ״ל ישראל
220	5	נדפס ציטראן נ״י צ״ל ציטראן חתן הרב יונתן שטראסער, בודאַפעסט
221	16	נדפס ור׳ שמשון צ״ל ור׳ שמעון
282	4	נדפס בעלה היה מו״ה אלי׳ שיקק צ״ל בעלה השני הי׳ מו״ה יצחק שיקק
283	29	נדפס ר׳ אלי׳ צ״ל ר׳ יצחק
283	30	נדפס ר׳ אלי׳ צ״ל ר׳ יצחק
284	5	נדפס ר׳ אשר צ״ל ר׳ אשא
288	30	נדפס מו״ה פנחס סיפמאן צ״ל מו״ה פנחס ליפמאן
289	20	נדפס רחל אייזענשטיין צ״ל רחל אייזענמאן
295	4	נדפס י״ד כסלו תרס״ח צ״ל י״ד כסלו תרס״ט.

פתח דבר

הפעם אודה את ה׳ ברוב חמלתו עלי, כשהנני זוכה לראות בהופעת ספרי זה — המכיל תולדותיהם ומעשיהם של צדיקים, אבותינו הקדושים מאורי ישראל וגאוני הדורות — הלא המה: רבינו משה סופר זכותו תגן עלינו, בעל חתם־סופר; וחותנו — הגה״ק רשכבה״ג ר׳ עקיבא איגר; ויוצאי חלציהם זרע קודש ברוכי ה׳ — ראשי אבות ממשפחת איגר־סופר, ותולדותיהם כיוצא בהם.

רבינו הגדול רב כל בני הגולה, בעל ה״חתם־סופר״ ז״ל, — זכה, ומגידולי ביתו יצאו מאות משפחות חשובות ומפוארות בישראל, שהשפעתן הברוכה — מכל הבחינות — הוכרה והורשרשה על סביבותיהן; ואשרַ כל רואיהן יגידו, כי אכן ״דין רפיש מבית אבא״. תפלתו של אותו זקן בסיום צוואתו הקדושה: ״שלא יבוש המעין ולא יקצץ האילן״ — הניבה ועשתה פרי לדורות, ותפלתו נהייתה לברכה, וברכתו לצו — ״ותגזור אומר ויקם לך״ — כי אמנם לא נתיבש המעין ולא נקצץ האילן.

משפחות אלו, הוציאו מתוכן מספר חשוב של רבנים ומורי־הוראה, מנהיגי קהלות ופרנסיהן, עומדים־בפרץ וגודרי־גדר, שהתיצבו בראש מערכות ה׳ לחיזוק בדקי־בית־ישראל; ומהן, ארזי־הלבנון אדירי־תורה שהאירו פני תבל תבונה בחיבוריהם שעל כל מקצועות התורה, ראשי ישיבות ומתיבתות שהפיצו דעת־תורה ויראת ה׳ טהורה בין עשרות אלפי תלמידים שומעי לקחם. בין אישים דגולים אלה, יש — וחייהם היו פרקי היסטוריא מפוארים, שיש בהם כדי לעניין ולאלף לא רק לבני משפחה זו, אישים אלה — בתוקף אישיותם רבת־הגונים ורבת־הפעולות — הטביעו את חותמם על החיים היהודיים — וכמובן: בראש וראשונה על החיים התורתיים — בערים ואמהות בישראל, במדינות אשכנז, גליציא, ופולין; ועוד יותר מזה, במדינת הונגריא — בתור רבנים או מנהיגי קהלות בעלות אוכלוסין של עשרות אלפי יהודים, כפרעשבורג, קראקא, גראסווארדיין, דרוהוביטש, בודאַפעסט, דעברעצין, וויען וכו׳.

דורנו — דור השואה — היה לעד, כיצד נמחקו אלפי רבבות משפחות שלימות בישראל ע״י הצר הצורר, בלי השאיר להם שריד ופליט בעו״ה; כשעל משפחות קדושות אלה נמנות גם כמה וכמה מזרע קודש דמרנא ה״חתם־סופר״ זי״ע. כאחד מזעירא דמן חבריא, מילידי משפחה זו — רואה אנכי חובה, וגם זכות, לעצמי — להציב יד ושם לזכרון עולם לנשמות טהורות אלו שנהרגו על קדושת השם יתברך; למען ידע דור אחרון: מי ומי היו אבותיהם, במה התעסקו עלי אדמות, איך מסרו את נפשם על קיומה של תורה, איך החזיקו במעוז יראת ה׳, איך פיזרו הון תועפות לצדקות עניים — ואיך התיצבו בראש מערכות מלחמת־ה׳ להגן על מסורת אבותיהם ורבותיהם; ובנים כי יוולדו, יחנו אל לבם לומר: ״מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי״.

פתח דבר

מחשבה זו, היא שנהיתה לגורם מדרבנן ומניע, שהביאני לידי סידור והוצאת ספרי זה, שכעת זיכני השי"ת לברך עליו על המוגמר. ברם, ידעתי גם ידעתי, כי רבים ושלימים, גדולים וטובים ממני, האירו פני תבל בסיפור תולדותיהם וקורותיהם של מרנן רע"א והח"ס ז"ל ובניהם — ולזאת הרי ישאל השואל: „כיהודא ועוד לקרא" — באת?

ואמנם, דעו נא רבותי, כי לא כמעשי הראשונים — מעשי אני. בעוד שקודמיי הנציחו על הספר בעיקר את קורותיהם של ראשי אבות משפחה זו — של החתם־סופר ובניו מדור ראשון — הרי בספר זה, מלבד שנתוספו על תולדותיהם ממה שנמצאו במקורות שונים ונתנו בזה בסדר מרוכז — הועלו גם, זו הפעם הראשונה, תולדותיהם ופרטיהם של דור שני, שלישי, רביעי, חמישי, ולפעמים גם דור ששי — מיוצאי בית מרנן רע"א והח"ס זי"ע. עד כמה שהפרטים היו ידועים לי או שהיתה באפשרותי להוודע עליהם — השתדלתי שלא לפסוח על אף אחד מבני משפחה זו; ולציין לכל־הפחות את שמו ושם מקום מגוריו; בעוד שעל המפורסמים שביניהם — אלה שהצטיינו בגדלותם בתורה וברב פעלים — הרחבתי את הדיבור, כאמור, עד כמה שידי יד־כהה הגיעה.

ועוד שנית, שהרבה טרחתי באסיפת תמונות וכתבי יד וכו' מהגאונים הצדיקים זי"ע ומהם כמה אשר כמעט אינם בנמצא ואינם ידועים — לערך ארבע מאות! לקיים והיו עיניך רואות את מוריך . . .

לרגלי המלאכה המרובה אשר לפני — באיסוף תולדותיהם של מאות אישים שונים — יתכן, וקצרתי במקום שהיה לי להאריך, ולא יצאתי ידי חובת ההלל בסיפור תולדותיו ופעליו של האיש הנידון. ברם על זאת אבקש סליחת הקורא, כי אך שגגה היא לפני; כי לסיבת הפיזור הרב של נכדי ה„חתם־סופר" ז"ל בכל קצוי תבל — לא עלתה בידי להתחקות, למרות כל השתדלויותי, להוודע על כל הפרטים.

אני מקוה, בעזה"י, שספר זה ישמש את המטרות שאליהן נועד, והוא: ל„יקרא דשכבי" — ע"י הנצחת זכר הקדושים והטהורים בני משפחה זו, שעלו על המוקד בקדושת השם; — ול„יקרא דחיי" — לחשל את הקשר שבין הדורות, כדי שמעשי אבות ישמשו סימן לבנים, וכן להדק את יחסי רעות ואהבה בין יוצאי בית ה„חתם־סופר" ז"ל החיים אתנו כיום לאי"ט, בכיוון המשכת השרשרת המפוארה, לה' ולתורתו.

ברם, לפי הרגשתי, לא אצא ידי חובתי אם בהזדמנות זו לא אעורר על דבר ענין דחוף וחשוב מאוד, הנוגע בראש וראשונה לבני משפחת החתם־סופר ז"ל: קיימים כיום בארצנו הקדושה ואתנו באמריקה כאן, כמה מוסדות קדושים, ישיבות ובתי תלמוד־תורה, שנתיסדו ומנוהלים ע"י מרביצי תורה נכדי מרנא החתם־סופר ז"ל, המשמשים ערובה נאמנה להפצת תורת מרן ז"ל והמשך מסורתו. מוסדות אלה, ביחוד הקיימים בארץ הקודש, נאבקים קשות על קיומם היום־יומי בגלל המחסור המשווע באמצעים הכספיים הכבירים הדרושים להחזקתם; בעוד שבמובן הרוחני, יצא טבעם לשם ולתפארת בשיטת חינוכם הבלתי מעורערת.

פתח דבר

האמת ניתן להאמר, למרבית הצער, שבני משפחתינו לא יצאו ידי חובתם כלל כלפי מוסדות תורה אלו. האחריות להחזקתם, במובן הכספי, מוטלת בראש וראשונה עלינו. על נכדי החתם סופר ז"ל שבכל אתר ואתר, להחלץ ולתמוך במוסדות אלה, אף טרם שיתבעו לכך; ואף אחד מבני משפחה זו, שחננו השי"ת ברב או במעט — אינו בן־חורין להפטר מחוב קדוש זה.

זאת, ועוד: עד היום — כמאה ועשרים שנה אחר פטירת מרן החת"ס ז"ל — מונחים עדיין הרבה מחידושי תורתו של מרנא החת"ס, בהלכה ובאגדה, גנוזים בפנקסי כתב־יד־קדשו, מבלי שתהא האפשרות והיכולת להוציאם לאור עולם — ושוב: בגלל חוסר אמצעים כספיים. כמו כן מצויים הרבה כתבי־יד מגדולי הרבנים בני ונכדי החת"ס ז"ל שאף הם מחכים לגואלם. בודדים, אנשים בעלי שאר־רוח, מנכדי מרנא ז"ל, נטלו על עצמם את המשימה הקדושה להפיץ אור תורת החתם סופר, ובראשונה הרב הגאון רבי יוסף נפתלי שטרן שליט"א בעיה"ק ירושלים המוציא כעת לאור את ספר „חתם סופר על התורה", מכתב יד קודש. כמו כן בשנה האחרונה נתיסד בירושלים „מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי־יד על שם החתם סופר ז"ל", ע"י רבנים חשובים מנכדי ומעריצי החת"ס ז"ל — ואשר שמו להם למטרה להוציא לאור את כל כתבי־הקודש של מרנא ז"ל המונחים עדיין בכתי"ק; וכן להדפיס מחדש את שו"ת חתם סופר ו' חלקים, תוך הגהה מדויקת ומשוכללת, ואיסוף הערות והארות מאלפי ספרי האחרונים הנוגעים לספרי שו"ת חת"ס. בתור ראשית עבודתם הקדושה, הוציאו לאור עולם את „ספר הזכרון" מהחת"ס מתוך כתב־יד, בצירוף הוספות חשובות ביותר, ובהקדמתם המקיפה שבפתח הספר הם מגוללים לפנינו את פרטי הבעיות והתוכניות הכרוכים בהוצאת כל ספרי החתם סופר ז"ל.

מובן מאליו, שבלי עזרה מתמדת מצד כל בני המשפחה שברחבי העולם — לא יתכן להצליח במשימה זו. יהא זה חובת־כבוד על כל אחד מאתנו, להשתתף בכל מאמצי־כח לפיתוח וביסוס ה„מכון".

בטחוני בהשי"ת, שדבריי הפעוטים ימצאו את ההד הדרוש בלבות נכדי מרן ז"ל, ויעוררום לפעולה נמרצת לקידום והגשמת מטרות קדושות אלה — והיה זה שכרי.

נהיה נא זכאים וראויים לברכתו של מרנא ז"ל: „יהי רצון מלפניך ה' נותן התורה ית"ש, שלא יבוש המעין ולא יקצץ האילן פרי עץ חיים וקיים — אמן".

* * *

אאמו"ר הגאון ר' משה בן ר' יעקב עקיבא סופר זצ"ל, אודותיו אכתוב באריכות יותר במקום כבודו בפנים הספר.

אמי מורתי הצדקנית מרת **אלטי חי' פריידה ע"ה**, היתה אשה משכלת ובעלת מדות תרומיות. כל ימי היתה עוזרת לנדכאים. כל יודעי ומכירי היו מכבדים ומוקירים אותה. מעשי' הגדולים הוכיחו שבת גדולים היא, בת משפחה מיוחסת בישראל. אבל לדאבוני נקטפה באבי ימי' — בת ל"ח שנים, ביום ד' שבט תרס"ה לפ"ק.

פתח דבר

אביה זקיני הי׳ **החסיד המפורסם ר׳ נפתלי האלפערט** בן ר׳ ישראל זצ״ל ממונקאטש, חתן החסיד המפורסם ר׳ ארי׳ ליביש ז״ל בן החסיד המפורסם ר׳ יעקב ישעי׳ ז״ל חתן הגאון הקדוש כקש״ת מוהר״ר שאול אבד״ק אמסטערדאם זי״ע — נפטר בשם טוב ה׳ טבת בשנת תר״ס לפ״ק.

כבוד זקיני היקר ר׳ נפתלי הנ״ל הי׳ כ״כ אדוק ומובטח ברבו הקדוש ר׳ יהושע׳לע מבעלז וסמך על נאמנותו וישרותו שהכניס את אמי מורתי המדוכאה כאשר הגיע עת לדתה לתוך ביתו, והרה״צ מבעלז בכבודו ובעצמו הכניס אותי בבריתו של אברהם אבינו ע״ה ביום כ״ח תמוז תרמ״ה לפ״ק.

אשת זקיני ר׳ נפתלי הנ״ל האשה הצנועה **מרת בלומה** בת הרבני החסיד ר׳ יודא ארי׳ ליב פרוכטער ז״ל מווישעווע נין ונכד להגאון המפורסם ר׳ יודא כהנא ז״ל אבד״ק סיגעט בעהמ״ח ספר קונטרס הספיקות אחי הגאון האדיר בעל קצות, מגזע בעל תוי״ט ולמעלה בקודש. נפטרה כ׳ תמוז תרע״ד.

היות שחייב אדם בכבוד חמיו וחמותו, ארשום פה איזה שורות קצרות אודות כבוד חמי האיש יקר רוח מוקיר רבנן וכו׳ מו״ה ר׳ **ישכר דוב האפבויער** ז״ל, יליד פרעסבורג וזוגתו מרת **שרל** ע״ה.

ששים שנה עשה ופעל ועסק בצרכי צבור באמונה וכל מגמתו הי׳ רק לעזור ולתמוך עניים מבני עמו בין ברוחניות ובין בגשמיות למרות עסקו הגדול, שהיו לו יותר ממאתים פקידים בחנותו המפורסמת — לקח עת וזמן לנהוג את עדתו ויסד בהכנ״ס ותלמוד תורה ברחוב לאטצענהאף, וגם זוגתו חמותי מרת שרל ע״ה עזרה לו, כי ביתה הי׳ בית ועד לחכמים ופתוח לרווחה לעניים. הוא נפטר בשיבה טובה בן שמונים ושש שנים ביום ב׳ דחג הסוכות שנת תר״ף לפ״ק.

חתנו גיסי החכם המהנדס **ר׳ מרדכי יודא קריטצלער** נ״י עמד על ימין חותנו בהנהלת כל העניינים ברוח טהרה. גם בלאנדאן הבירה שבא לשם אחר שעלה לו להנצל מהתופת הנאצי, רוח חותנו מרחפת בכל עניני הקהלה והכלל.

בתם האשה החשובה מנב״ת מרת **צירל חי׳** תחי׳ היא היא האשה אשר נתן לי ד׳ אותה לעזר, זה יובל שנים ב״ה והיא עומדת לימיני בטוב לבה ובעדינות נפשה בכל מכל כל, הן לטוב והן למוטב. בטחונה העמוק בעזרת ד׳ צהלתה בלבה, עודדו וחזקוני תמיד בכל עתות בצרה שעברו עלינו בחסדי ד׳. היא גדלה וחנכה את בנינו הי״ו בדרך התורה והיראה, והם: הבכור ר׳ נפתלי נ״י בלאנדאן; בתנו חי׳ פריידה, אשת ר׳ יונה פרענקל נ״י במאנטרעאל; ובננו ר׳ יצחק נ״י בניויארק ואשתו מרת חוה רות תחי׳.

יתן ד׳ הטוב שנזכה לראותם ברוכים ומאושרים ברוחניות ובגשמיות, אכי״ר.

אברהם שמואל בנימין סופר-שרייבער

ניו יאָרק, אלול שנת תשי״ז לפ״ק.

רבינו הגאון עקיבא איגר זצ"ל מפוזנא

הגאון רבינו עקיבא איגר זכי"ע כי שמו אקרא, הבו גודל לחכמתו צדקתו וענותנותו על ישראל הדרתו ועל כל עמו תפארתו, הוא שאמרו עליו כעל התנא רבי עקיבא בן יוסף „ששמו הולך מסוף העולם עד סופו". עיר וקדיש רב הדומה למלאך ה' צבאות, חריפותו כהררי א־ל ובקיאותו תהום רבה, עוצם צדקתו אין לשער, ולענותנותו אין חקר, מכנף הארץ זמירות שמענו צדיק יסוד עולם, מכל פינות העולם כל דבר קשה אליו הריצו וכהלכה השיב לכל שואל כענין, והאיר עיני הגולה במאור תורתו, לעצת פיו חרדו כאשר איש השואל בדבר הנביא, מיטב כחותיו הקדיש ליצור מפעלים כבירים רבי הערך בשדמות היהדות, חלק בראש לקח גם בעולם המעשה לחזק מוסדות התורה.

הוא הגבר אשר ראה את עני עמו בתורה וביראה שלימה, בכל ארצות סביב לו הוקם על לשאת את משא עבודת הקדש ולהנהיג את הכלל יצא על מבועי התורה ויראת ה' טהורה, לעבוד עבודה שבלב בכל נפשם ובכל מאדם לטובת הכלל כולו, הרבה תושיה להרביץ תורה ודעת להפיץ אור ונוגה במחנה העברים. כגבור מזוין יצא בכח תורתו ללחום מלחמת ה' בידיו מסורה מדור דורות, לגדור גדר ולעמוד בפרץ לבסס הדת על תלה, כארי התנשא בקרב לעזרת ישראל בגבורים, ידו הגדולה הניף בכל עת ועדן שאויבים מבפנים ומבחוץ בקשו לבלע את הקודש, מצודות ומגדלות בנה סביב לבית הנאמנים לתורה ולתעודה נגד שונאי הדת והקמים על קדשי בית ישראל. נטע נטעי נאמנים בלב אלפים ורבבות מישראל אשר למשמעתו היו סרים ולקולו היו שומעים. הפליא לעשות בכל ענינים בחכמתו הגדולה והנשגבה חכמת אלקים אשר בקרבו, ובלהב לבו הקדוש והטהור מלא על כל גדותיו אהבת ישראל ואהבת תורתנו הקדושה. בנ"א בצער להם פנו אליו והוא בעצתו עצת מלאך ה' הנחם, עמד לימין עשוקים להצילם מחזק מהם, פזר נתן לאביונים לשמח לבם השבור, ובכל צרתם לו צר וברב כחו הושיע למו.

הגאון נולד בעיר אייזענשטאט, אחת משבע קהלות היותר מפורסמה, במדינת בורגנלאנד (שהיתה חלק ממדינת הגר) לאביו הגדול בתורה מופלג בחסידות ויראה מאוד נעלה מו"ה משה גינז — למשפחת שלעזינגער*) משפחה רמה ונשאה מגזע היחס הגאון ר' משה אב"ד ווירמיזא, בנו של האי גאון רבן של

---

*) שם המשפחה „גינז־שלעזינגער" מקורו כי חלק מהמשפחה באו ממדינת שלעזין וחלק שני מקהלת גינז שבהונגריא.

כל בני הגולה מו"ה אברהם ברודא זצ"ל. אשר שרת בכמה קהלות גדולות ולבסוף זרח שמשו בק"ק המפוארה פראנקפורט דמיין יצ"ו בעהמח"ס „אשל אברהם" ו„תולדות אברהם" — שניהם על כמה מסכתות הש"ס — ועוד כמה ספרים בכת"י שלא זכינו לאורם.[1]) ולאמו בת גדולים כמותו צנועה וחסודה

---

1) על רבינו אברהם ברודא זצ"ל כבר נכתב פה ושם, ואין בדעתי לכתוב תולדותיו בזה, רק לתפוס פרט אחד חשוב והידוע מעט הלא הוא התנהגותו עם ישיבתו, רבינו זצ"ל נודד בעיר בומסלא, בין השנים תר"ל, לאביו הגאון רבי שאול ברודא ז"ל, אב"ד שם. כנראה הי' תלמידו של ר' יצחק חריף בקראקא. רבנותו הראשונה היתה בק"ק ליכטענשטאט. ומשם נתקבל לכהן בק"ק רוידניץ הסמוכה לפראג. אחר כך נתיישב בפראג, ונמנה לריש מתיבתא דשם, בימי הגאונים ר' דוד אפנהיים ור' ואלף שפירא. לישיבתו נהרו מאות תלמידים מכל ארבע כנפות הארץ ובאמת בזה ראה עיקר תכליתו עלי אדמות, להרביץ תורה ברבים בין התלמידים שנהרו לבית מדרשו. בשנת תס"ט עזב את פראג, וקבל עליו את הרבנות דק"ק מיץ, ונשאר שם עד שנת תע"ה. באותה שנה נתקבל לק"ק פראנקפורט דמיין, למלא מקומו של הגאון ר' נפתלי הכהן זי"ע. בבואו לשם כבר הי' זקן בא בימים, ולא נתארכה לו הישיבה שם, כי בשנת תע"ז בר"ח אייר החזיר נשמתו הטהורה לקונו.

גדולתו בתורה, התנהגותו וחסידותו הגדילו את כבודו, עד שק"ק ספד"מ — אחת הקהילות החשובות ביותר ביהדות, — הושיבוהו — כאמור — על כסא הרבנות דשם. מסופר, שהמהרשש"ך שהי' אז רב"ד דק"ק ספד"מ ואבדק"ק דרמשטאדט ומדינת העסן, עם שאר גדולי החכמים והלומדים בספד"מ, הפצירו בו שיקבל על עצמו את הרבנות, ועל פי הפצרתם הרכין להם ראשו. אבל יותר ממה שגדול שמו כרב ומורה הוראה, הי' שמעו הולך מסוף העולם עד סופו כראש ישיבה, ומרביץ תורה נפלא לתלמידים. אין פלא איפוא שרוב גאוני דורו היו תלמידיו, וכל אחד מבני דורו המזכירים שמו, ובזכרונות הימים ההם הוא נזכר דוקא כראש ישיבה ומורה לתלמידים. תלמידיו, אף הם מתפארים ברבם הנפלא, ומדגישים את העובדה שלמדו בישיבתו, ושהתחממו באור תורתו. הגאון ר' נתנאל וויל זצ"ל בעל קרבן נתנאל כותב בסוף ספרו שם (בפראג), בישיבת אדמו"ר הנשר הגדול המפורסם מהר' מוהר"ר אברהם ברודא נ"ע, עד שנתגדלתי ורוממתי בהצלחת תורתו, שהייתי בחור מופלא, חד מחיצי גבור, וחשק בי ונתן לי בת אחותו... ורבי שמואל הלמן אבדק"ק מנהיים, אף הוא מגדולי תלמידיו של רבינו, כותב בהסכמתו לס' רבו, אשל אברהם — או יותר נכון, באגרת מליצה למו"ל נכד רבינו — אחרי שהוא מנמק שדברי רבינו אינם צריכים להסכמה מצדו, ובפרט „ורוב גאוני חכמי הזמן המה תלמידיו ויראתי מגשת אל הקדש". הגאון ר' יחזקאל קאצנעלבויגן ז"ל רבה של אה"ו, מנמק ג"כ מעשה זה, בכתבו „אשר תלמידים רבץ כלובש תשב"ץ מילא הארץ לעומק ושמים לרום בתלמידים.... ועוד יותר מפליא עובדה זו הגאון ר' יונתן בהסכמתו לספר הנ"ל. דבריו נקראים כספרק מזכרונות נעימים מימי צעירותו. אחרי שמתאר את רבינו בתואר „מ"ו", מוסיף ואומר בזה"ל: „...מ"מ חיבורי טהרה ... אין צריכין חיזוק והסכמה, כי הלא נודע בישראל שמו, אשר האיר ממזרח, צדק שמו בכל הארצות, והפליא לעשות ללמוד וללמד ולהרביץ תורה בישראל, עד אשר ממש רובי חכמי ישראל בדור הזה, השלימים, המה שותי מימיו, ואף אם אני לא זכיתי לאורו, לחזות לרבי מקמא, כי בבואי לק"ק פראג בשנת תע"ל, כבר חמק דודי ופנה הודו לכאן ק"ק מיץ, היא העיר אשר אנכי יושב בה בתוך עמי, מ"מ נפתולי נפתלתי עם גדולי תלמידיו, הרבנים וחכמים מובהקים ושלמים במדע, אשר נשארו שם, ושמעתתי תמיד בבי מדרשא בדבוק חברים..."

בין תלמידיו הגדולים נמנים, מלבד אלה, גם הגאון הגדול ר' יונה לאנדסופר זצ"ל

ומלומדת נפלאה מרת גיטל בת אדם הגדול בענקים הגאון האמיתי קדוש עליון מו״ה עקיבה איגר אב״ד צילץ פרעסבורג זצ״ל — למשפחת גינזמאן — בעמח״ס „משנת דרבי עקיבא״,[2] בת יחידה לאביה. ואת שם בנה הבכור הנולד להם ביום ה׳ אחד עשר יום לירח מרחשון שנת תקכ״ב קראו „ע ק י ב א״ על שם

מחבר ס׳ שו״ת מעיל צדקה, ובראש ספרו נמצא חילופי מכתבים בין המחבר, למורו ורבו, בדברי הלכה, וכמו כן נמצאים עוד תשובות אליו בספרו; הרה״ג ר׳ חנוך העניך זצ״ל אבדק״ק פפערשי מחבר חלק השלישי של ספר ראשית בכורים; הרה״ג ר׳ יהודה גלאגוי זצ״ל בעל מחבר קול יהודה, הכולל ליקוטי חידושים על הש״ס, מגדולי דורו, ובראש חבורו הוא מתחיל עם תורת רבו, וכותב: „בימי רבי נשגית משנה זו ה״ה מ״ו רבן של כל בני הגולה מוהר״ר אברהם ברודא זי״ע, ועוד מזכירו כמה וכמה פעמים; רבו של רבי יונתן, הלא הוא הגאון ר׳ שמואל קראקוור בפראג; ועוד.

רבינו אברהם ברודא זצוק״ל הי׳ ממש רשכבה״ג וכל הגאונים בזמנו ולאחר פטירתו אפי׳ לא למדו אצלו קראוהו רבינו הגדול, וראה מש״כ בכלילת יופי ח״ב שהג״ר משה מרוטנבורג אב״ד אה״ו כאשר הציע לפניו שאלותיו דן לפניו בקרקע כתלמיד לפני רבו, אף שלא למד אצלו, וחוץ מגדולתו בתורה הי׳ חסיד וקדוש וטהור והפריז ממונו והגדיל יתומים בתוך ביתו והשיאם לת״ח, ואחד מהם הי׳ הגאון בעל קרבן נתנאל, ועיין במגלת ספר להגאון יעב״ץ שכ׳ שההקפדה שהי׳ בין הגאון רא״ב ואביו הגאון ח״צ הי׳ לש״ש אך כ׳ בהמ״ש שכאשר הזדמן החי״צ פעם אחד עם הג״ר יונה לאנדסופר בעל שו״ת מעיל צדקה שהי׳ תלמיד מובהק למהרא״ב ודיבר עמו תורה הרבה אמר החי״צ איש אשר יוכל להעמיד תלמיד כזה אסור לחלוק עליו ושקטה ההקפדה ביניהם, חותנו של הגרא״ב הי׳ הג״ר שמואל זיינוויל ספרשי מפראנקפורט וחמותו היתה נכדת רבינו בעל תיו״ט, חותנו הי׳ אחי הגאון ר׳ נפתלי הירץ גינצבורג בעל נפתלי שבע רצון גכד הטפסר השר ר׳ שמעון גינזבורג הגדול מפוזנא. ויגוע וימת ויאסף אל עמיו בשנת תע״ז לפ״ק, ל׳ ניסן, ומנוחתו כבוד בפראנקפורט ושוכב בין קברי הגאונים ר׳ שמואל חיים ישעי׳ אב״ד דשם בעל הנהות הש״ס והגאון בעל מהרשש״ך, ובשורה שלפניו הגאון הפלאה ומחנה לוי וסביבו הגאונים הפני יהושע ובעל שב יעקב ור׳ מענדל באס אב״ד דשם זכיעוע״א.

2) מור״ר עקיבא ז״ל איגר בעל משנת דר״ע, בן הטפסר הגדול ר׳ אברהם לוי פרנס בהאלבערשטאדט נין ונכד לגדולי ישראל, שרים וסגנים, שהי׳ אצלם תורה וגדולה במקום אחד, בהיות הגר״ע איגר ז״ל בן שש שנים, קיבל פני רבו הג״ר צבי האלבערשטאדט ז״ל בשעה שבא שמה לשבת על כסא הרבנות, ודרש הנער ר׳ עקיבא דרשה נאה ויפה, וכאשר כלה לדבר, ענה הגרצ״ה, עיר שמגדלת גדיים כאלה, בטח תצליח, ותגדל תפארתה. ומאז למד הנער ר׳ עקיבא בישיבת רבו הג״ר צבי הירש בהאלבערשטאדט, ואח״כ עלה לפראנק־פורט לישיבת הגאון בעל שב יעקב, עוד הי׳ רך בשנים ויצא שמעו לעילוי נפלא, כלאחד הגאונים, ובהסכמת רבו הגרצ״ה החזיק ישיבה גדולה בהאלבערשטאדט, ושקיל וטרי עם גאוני דורו עם הגאון בעל פנים מאירות ובעל פלתי, ושמעו הולך למרחקים לגאון וקדוש. כשהי׳ בן כ״ז נתקבל לאב״ד צילץ, ובשנת תקט״ז נתקבל למשנה למלך לפרעסבורג כשהי׳ שם הגאון ר׳ משה חריף אב״ד, אשר מחמת זקנותו וחליו לא יכול לצאת ולבא בפני העדה, והסכים שהגר״ע איגר יהי׳ ממלא מקומו. הגר״ע זכה לב׳ בנים גאונים אדירים, הראשון הי׳ הג״ר ליב אב״ד ראטטערדאם, ואח״כ בהאלבערשטאדט (הוא אבי הג״ר זאבל איגר אב״ד ברוינשוויג, בעל עטרת פז ורמון פרץ), ובן שני הי׳ הג״ר בנימין וואלף אב״ד צילץ ולייפניק, ולבת אחת צדקת מפורסמת שהיתה אמו של רעק״א מפוזנא. ויהי בשנת תקי״ח לפ״ק, ביום ט״ו אלול, נפטר הגה״ק רע״א בעל משנת דר״ע בדמי ימיו כבן ל״ח שנים. וכתוב על מצבתו: ראוי הי׳ שתשרה עליו השכינה. זיעוכי״א.

אביה הגאון זצ״ל. וגם מן השמים הסכימו לדבר הזה שישא שם קדשו של זקנו כי כתרו הלמתו, ודמות דיוקנו היה בו, זיו איקונין שלו דומה אליו. כמו זקנו כן הוא בחר מעודו להגזר מכל מנעמי החיים והקדיש את נפשו לתורה ועבודה ולעשות חסד כל היום, שערי רוח תורה וקדושה בו נשקו, פרי שוה למטהו ונגד זקניו כבוד. החיבה יתירה לזקנו, נושא שמו עליו, בא לביטוי במה ששינה שם משפחתו „גינזו״ לשם משפחת זקנו אבי אמו „איגר״.

ויגדל הילד ויגמל, אך החלה רוח השכל לפעמו, התנכר במעלליו כי נזיר אלקים הי׳ בדבוריו והליכותיו. כמעט בא לכלל חינוך טעם טעם למודים ותפלה, הקדיש עתותיו אך לתורה ותפלה, לא הלך בדרכי הנערות, היה טוב ונח לבריות, שפל רוח דבורו בנחת ובקול דממה דקה לבל יפגע בכבוד איש. אבותיו ידעו כי מאת ה׳ היתה זאת כי קדוש הנער מבטן. ראשית למודים קבל העלם הנפלא הזה אצל אביו זצ״ל, הוא הבינהו בינה במקרא במשנה בתלמוד ומפרשיו, ויניקהו דבש התורה ומנחל עדניה השקהו לרויה. את כל חכמי ומופלגי תורה של עירו וסביב לה שבאו העירה לדרכיהם הפליא בשינון שכלו, כי היה מאלה המעטים ששכלם מקדים להתבכר. ובשחר טל ימיו כבר נראו בו אותות של בן עליה ושמחונן הוא מאת ההשגחה העליונה בכשרונות נעלים בשכל חד וחריף בהבנה עמוקה ותפיסה מהירה ובזכרון נפלא. בהיותו כבר שש או שבע הצטיין בלימודים באופן מאוד נעלה, כי כנזכר מעודו לא נמשך לשעשועי ילדות לא הלך אחרי ילדים בני גילו לרעות בגנים ולטייל בטיולי בטלה, רק הגה בלימודיו יומם ולרבות לילות, כאיל תערוג על אפיקי מים ערגה נפשו היפה להתחקות על דרכי התלמוד ומסלולו, וישגשג בעומק דברי חז״ל וגדולי מפורשיו עד להפליא, ויצא לו שם עילוי עד שלא מצאו בעירו מלמד כראוי לו. לכן אף כי אהבה עזה אהבו אותו הוריו ונפשם קשורה בנפשו ועוד נוסף על זה כי היה רך וענוג גוף, חלוש המזג ורפה כח, בכ״ז כדי להתפתח ולהשתלם ביותר החליטו להעתיקו מביתו ולשלחו אל איזה גאון וחריף מחוץ לעיר, ה״ה הגאון החריף רב ועצום מו״ה נתן נטע פראַנקפורטער אב״ד מטרסדורף זצ״ל בן הגאון ר׳ ליב בהגה״ק המקובל רשכבה״ג ר׳ יוסף שמואל אב״ד פר״מ בעל הגהו׳ הש״ס. גם הגאון הזה היה מהמעטים שנתבכר שכלם קודם זמנם, כי בן י״ג שנה נתקבל לאב״ד שמה, (אחר מיתת אביו הגר״ל י״ט טבת.) והיה חריף ענקי ועמקן גדול. (נפטר באבי ימיו א׳ תמוז תקמ״ב לפ״ק).

אצל מורו ורבו זה התפתח הפרח הזה ותעש תבונתו פרי הילולים. וכראות מורו כי לא יזרע עמלו על צחיה סלע, האציל מרוחו עליו בכל מקצועות התורה, ומני אז נפתחו לו מעינות החכמה ביתר שאת ויתר אז, רוח בינתו, חריפותו, שקידתו, בהירות וזך שכלו הדהים כל רואיו הצטיין בשכליות מפליאה וזכרון בלתי מוגבל. אלה נהגים ואלה משתוממים וכלם נתנו עדיהם שבקרב הימים יהיה לתפארת בית ישראל ושביבי אורו יתלקחו לשלהבת מאירה עד סוף כל הדורות. ביותר הפליא כל רואיו במדותיו הנעלות והנשגבות, שונה היה דרכו מכל שארי בני עליה. כי דרך עילוים החריפים וחדי השכל, בפרט בימי חורפם, להיות כשובבים דבורם וכל פעולתם במרוצה ועל אלו אמרו חז״ל (עירובין צ׳, ב״ב

קט״ז) אגב חורפיה לא עיין או (ב״מ צ״ו, ונדה ל״ג) לפום חורפא משבשתא. אבל בעלם העילוי הזה התמזגו זרמים שונים המתנגדים ונעשים צרות זל״ז בעלמא, היה חריף ושנון מאוד מעוף השכל בתפיסא נמהרה, ובכ״ז היה עמקן גדול קולע אל המטרה ולא החטיא, וכן היו כל מעשיו במתינות רבה ודבוריו עם כל אדם קטן כגדול בנחת ישמע. כן עלה ונתעלה עד שבשנת תקל״ד בהיותו כבן י״ב שנה כבר גגלו לפניו תעלומות התלמוד והפוסקים ורבו הגדול הנזכר סמכו בשתי ידיו בסבר פנים יפות ובלב ונפש חפצה וקראו ״בור סיד שאינו מאבד טפה״, וישלחהו רבו לביתו לשמחת הוריו.

סיבה לבואו עיר ברעסלוי.

שני אחים גדולי התורה והיראה גאוני עולם היו לו לאמו של רבינו. האחד הגאון הגדול החריף ר׳ ליב איגר אב״ד האלבערשטאט זצ״ל, (בעהמח״ס פני ארי׳ על מס׳ הש״ס.) והשני הדומה לו הגאון הגדול החריף ר׳ וואלף איגר אב״ד לייפניק (נפטר באבי ימיו בשנת תקנ״ו לפ״ק ו׳ תשרי.) זצ״ל. הגרי״ל היה אבי הגאון ר׳ זאבל איגר אב״ד ברונשווייג זצ״ל בעהמח״ס פרץ ורמון על מס׳ כתובות וביצה. והגר״וו הנ״ל היה אבי הגאון ר׳ עקיבא איגר אב״ד דק״ק האלבערשטאט זצ״ל. לעת הזאת כששב רבינו כעילוי נפלא כבר תריסר בבית אביו וממש לא פסיק גירסא מפיו, ישב דודו הגר״וו אחי אמו הנ״ל בעיר ואם בישראל אז ק״ק ברעסלוי והיה תופס ישיבת חותנו הגאון המובהק ר׳ יוסף תאומים אב״ד דשם זצ״ל. ויהי היום ועלתה הלכה אחת בתימה גדולה בבית מדרשו והציעה לפני חותנו הגאון ולכל חכמי ולומדי העיר הגדולה לאלקים באין פותר. כן שדר חורפה לאחיו הגאון הגאב״ד האלבערשטאט וגם הוא הראה אותה להלומדים דשם ונלאו לישבה, ולא העלו ארוכה. בדרך אגב העלה הגר״וו הנ״ל עלי כתב, פליאה זו, באגרת שלומים שכתב לבעל אחותו, באריכות. אבי רבינו שהיה למדן מפואר וגדול בתורה וראה שאלה הנפלאה ושגם הני אריות גבורי תורה תרופה לא מצאו, לא רצה אפילו להראות לבנו העילוי, הוא רבינו, שלא לבלבל מוחו בחנם. לבסוף החליט להיפך להראות לו כי עוד נמצאים מקומות בש״ס שהניחו רבותינו הראשונים מקום להתגדר בו. ולגודל תמהתו אך יצאו הדברים מפיו, וכמעט חשב שבנו אהובו עדיין לא השיג עומק הקושיא ומוחו הרך אפילו לא קלט עומק הפליאה, אמר לו ישוב עמוק ונכון עד מאוד לפי דעתו. כמעט ברור היה אצלו שתירוץ בנו אינו מספיק להסיר התימה רבה וחשבו שלפי מיעוט השגתו כלפי גיסיו הגאונים אינו מרגיש בבטול הישוב שאמר לו בנו הנפלא. ולכן בתור הערה כתב לגיסו הגאון ככל אשר העלה בנו ובקשו להעמידו על האמת, למה באופן שאמר בנו להשיב, הקושיא עדיין במקומה עומדת, כי לא האמין לעצמו שלתירוץ בנו, כבר תריסר, יהיה תקומה בגוב האריות של לומדי ברעסלוי וברלין. אולם גאוני אותו זמן אהבו את האמת וקיימו בנפשם קבל את האמת ממי שאמרו, אישרו וקיימו תירוצו של רבינו ולא דחו אותו מחמת בושה אדרבה רוממוהו בקהל עם והתפלאו כל החריפים ותמהו כל אוהבי עמקות על תירוץ עמוק חד וחלק מפי ילד קטן רך בשנים. שמחת הגרו״ו עברה כל גבול, שזכתה אחותו לבן נפלא כזה, ועוד

יותר שהוא נושא שם אביו הגה"ק עקיבא. התאוו תאוה — הגר"ו וחותנו הגאון — לראותו ולדבר עמו פא"פ, כי לפלא היה בעיניהם עומק עיונו של בן הרך הזה, ותמהו. כשאבי רבינו קבל תשובת גיסו הגאון כי תירוץ בנו נמצא נכון וישר ולא נדח בכור הבחינה, דמעות של שמחה עברו על פניו שצהלו מרב עונג רוחני. אבל שורות האחרונות מהמכתב בהשקפה הראשונה גרם לו ולזוגתו הצדיקת קצת צער למלאות בקשת גיסו לשלוח בנם מעל פניהם, אפס לעוצם תשוקתם להגדיל בנם היקר, מכל פז ופנינים, ולהאדירו בתורה, נועצו יחדיו שייטב לפני בנם להיות בחברת גדולי תורה גאוני עולם בד' אמות של הלכה, נענו ראשם למלאות בקשת גיסם הגאון, וצערם נהפך לששון ולשמחה. כראותם אותו דודו הגר"ו וחותנו הגאון עם גאוני העיר נתוסף אהבה על אהבתם בחיבה יתירה על יראת ה' אשר ניכר על פניו ועל גודל חריצתו ובקיאותו, ויהי אתם לשעשועים יום יום.

האגדה מספרת שסמוך ונראה לעת בואו נודע שמו לבעל מוח מבהיל ובעל שכל צח ומצוחצח הרבה יותר ממה שחשבו ע"י תירוצו ששדר חורפה במכתבו הנזכר. כי דרך הלימוד בישיבת דודו וחותנו הגאונים היה שבתחילת הזמן למדו תופסי הישיבה ושאר חכמי העיר עם הבחורים שיטה עמוקה בעמקות וחריפות רב כמה וכמה שבועות, בשקידה רבה ובהתמדה גדולה, ושוב היה הרב דורש ברבים מה שהעלה מרגליות טובות בכח תבונתו. רבינו כמעט לא נח מטורח הדרך ונודע לו שמחר יהי' האות הזה, שהיה תמיד לאותות ולמופתים, דרשת הרב בסוגי' שלמדו זה כמה. הלך לחדרו ולמד הסוגי' כל היום לרבות גם הלילה למען יבין עכ"פ דרשת דודו ודרשת הרב הגאב"ד, למרת שדודו בקשו שינוח קצת וגם בלא"ה כבר הם עסוקים בשיטה זו כמה שבועות, ולמה לו לשבר גופו, ולא יגיע לתכלית הנרצה ביום אחד. השחר אור והילד הרך ביקש מדודו להרשהו להגיד לפניו הסוגי' לתהותו על קנקנו אם לא יגרום הוא בושת וגנאי לדודו, אם בחבורת בחורים, גבורי הרוח. כי כמו שלא הבין בגדלו שהוא ראש גאוני דורו, כן לא ידע להבין שהוא ראש כל הבחורים תהיה איזה ישיבה שתהיה. פתח ואמר הסוגיא עם כל הראשונים ומה שהעלה וחריצותו כוון לרוב דבריו שחשב לחדש, וגם כמה ענינים שחשבו למוקשה, נפלאים. כשמוע דודו היה משתומם וכמעט לא האמין לאזניו כי בגודל עמקותו וחריצתו כוון לרוב דבריו שחשב לחדש, וגם כמה ענינים שחשבו למוקשה, לפי מה שבירר הוא דברי רבותינו הראשונים וכוונתם נתפשטו כל הקמטים. נפל על צווארי בן אחותו בירך עליו ברוך שחלק מחכמתו והוסיף לברכו אלקים יחנך בני, אתה תהי' על ביתי ועל פיך ישקו העדרים המה בחורי חמד היושבים סביב לשולחני להשקותם ממעיני חכמתך, ואמר לתלמידיו הא לכם רב אשר ילמד אתכם בעתים אשר איזה טרדה תמניע אותי ללמד.

זריחת שמשו של רבינו בליסא.

כאשר בא רבינו לכלל מצות, הוסיף עוד לקדש ולטהר עצמו, ועלה מעלה אחר מעלה על במתי האושר האמיתי, והיה לנס. הקול נשמע בק' ליסא — המכונה גבעת אריות — עיר מלאה חכמים גדולים בעת ההיא ככלוב

מלא עופות, וגם רבינו באחד ממכתביו כותב „קריה עליזה ליסא מלאה חכמים" — כי בא עד ברסלוי בן קדוש מרחם מופלא בהפלאת חכמים באין דומה לו וגם יחסן גדול ממשפחה רמה ונשגבה על ישראל הדרתו. והיה שם איש אפרתי עתיר נכסין צדיק תמים ומופלג בתורה ר' איצק בר אלי' מרגליות גם הוא ממשפחה מיוחסה בישראל. ותחשק נפשו לדבק בו לבתו הצנועה ומשכלת, אך פג לבו להאמין לקול ההמולה הזה, ולא האמינו בכלל חכמי ליסא האם נמצא בחור עמקן וחריף יותר מהנמצאים בתוך העיר, ליסא. קבל על עצמו טורח הדרך עם ב' לומדים היותר מופלגים מליסא, שלא הי' בחור צעיר לימיו בליסא „מגבעת אריות" שעצר כח לערוך קרבות במלחמתה של תורה לקראתם, לראות מה משפט הנער, והאם יעמדו דברי המגומים לדבר גבהות וגדולות אודותו. ויהי בבואם לעמק הפלפול בכמה סוגיות קשות ועמוקות ראו וכן תמהו כי עוד לא הוגד להם חצי שבחו. אחר כל המעשה דבר האיש הצדיק ר' איצק הנ"ל עם אחי אמו הגר"ו זצ"ל להסכים לשדכו לבתו, והבטיח ליתן מתן גדול לנדן, ולהחזיקו בביתו שישב על התורה ועל העבודה כאוות נפשו הטהורה בלי מפריע. וייטב הדבר בעיני דודו ובהסכמה עלה עם חותנו הגאון, כי ידעו שבביתו ימצא מנוח לישב השקד השקט כאשר עם לבבו, וכתבו להורי רבינו לשדכו, ויהי כן.

יום החתונה היה ביום ד' ניסן תקל"ח, בהיות רבינו כבר־שיתסר. החתונה הזו היתה למאורע נכבד באלו שתי העירות, ברעסלוי וליסא, עד כמה היתה עזה אהבתם של יקירי ברעסלוי לרבינו, מספר המכתב ששלח לו דודו הגר"ו זצ"ל ליום חתונתו ושמחת לבו. וז"ל: עבידנא יומא טבא לרבנן, היום יום מוגבל לאפריונך בן אחותי חביבי כלבבי, אשר אקוה כי ימלא היום כאשר נועד, חכמי העיר פה כולם מפגרין וחוגגים בהאי יומא, כולם קרואים והולכים כהולך בחליל בעזוז אהבתם אליך, אל המשתה אשר עשיתי להם, כולנו שמחים בשמחתך אוכלים ושותים חמרא וחייא לך בן אחותי, גילת לבבי משושי ושמחתי, ולחברתך אשת בריתך הבתולה המהוללה בכשרון מדותיה וצניעותה מרת גליקכה תי' ולאבותיך הברוכים אשרי להם שכך ילדו ושכך גדלו, הלא הם גיסי הרב המובהק מ' משה ואחותי היחידה הצדיקת המלומדה כגברא מרת גיטל תחי' ולחמיך הגביר המופלא המפורסם מ' איצק מרגליות נ"י, אשרי לו שזכה להכניסך לביתו ולהסתפח בך, ואנחנו נותנים תודה ומהללים לה' כי הפיל חבלך בנעימים לקחת לך אשה רבת המעלה כזאת, וממשפחה מיוחסה ובת נדיב וצדיק, ואוה למושב לך עיר מלאה חכמים וסופרים ק"ק ליסא, כי מילתא אלבישייהו יקירא הם יכירו וידעו ערכך. (שו"ת רעק"א ח"א סי' כ"ט). ורבינו בענות צדק באין מכיר את מקומו הראוי לו משיב (שם סי' ל'): תידות אלף אל אדוני על הדבר אשר עשה לשמוח ביום שמחתי בפומבי והוא אות נאמן על עזוז אהבתו, „אם כי לא ידעתי על מה" ותשואות חן לכם ולכבוד חותנו הגאון ולהגאון מוהר"ר ישעי' פיק ולהרבנים הגדולים על הברכה אשר הובאת לי מהם ע"י כבוד אדוני דודי עם מכתבו, אקוה לה' כי צדיקים כאלו אמרו ויקם ה' את דבריהם, והמברכים יבורכו מאת אלקים חיים בכל טוב באורך ימים, וכן אני משיב ברכה בשם

מר חמי המופלג הגביר הצדיק נ״י. ומסיים מכתבו (אחר שמפלפל שם בכח וגבורה בענין שאלה שנשאל לפני דודו הגר״ו הנ״ל, אם בכתב יצא ידי ספירת העומר), בן אחותו תלמידו לימים צעיר מדעת נבער הק׳ עקיבא במוהר״ם גינז.

כל חכמי וגאוני העיר הגדולה לאלקים שבקרו אותו, כאשר רבינו בעצמו מעיד במכתבו (שם סי׳ ל׳ הנ״ל): אם כי איני כדאי ששלח לי, ובפרט להשיב בימים אלו אשר עוד יום יום באים פנים חדשות חכמי ונכבדי העיר וקשה להשמיט מעט ליקח מועד. כולם השתוממו מכח תורתו של העלם הנפלא הזה ובפה אחד ענו ואמרו לחותנו ר׳ איצק הנ״ל, לא כמחשבותיך מחשבותינו, בדמיונך שחתנך הצעיר יהי׳ בהמשך הזמן חד מגדולי ישראל, כן הוא עתה, ולדעתינו חד בדרא יהיה.

כאן מצא רבינו את שאהבה נפשו רעים אהובים כלבבו צעירים חריפים, שנונים כברקי חצים, לומדים גדולים בעומק העיון, בעלי הוראה מפורסמים הלנים בעמק הלכה, (שהיו מכונים בשם מיוחד „געקאוועטע בעלי הוראה״) וכל אלו הכחות נתמזגו ברבינו, כח המעצור והמתינות של בעל הוראה גדול, וכח ההתלהבות של מפלפל חרוץ ועמקן, ולכן עלה ביד רבינו ליקח את לב כולם בהעלם אחד. עד כמה חשבוהו אפשר לשפוט מהא שהגאון האדיר מופת דורו מוה״ר דוד טעביל זצ״ל, שהיה המרא דאתרא לעת הזאת, הושיבו לימינו בכמה ענינים עמוקים הגם שהיה צעיר לימים מאוד ואף שהיו שם דיינים ומו״צ בעלי שם ובעלי צורה. בעלי ספרי תולדות בכלל מכנים זמן ישיבת רבינו — י״ב שנים — בליסא, ל„תקופת מעבר מעילוי לגאון״. חלק גדול בזה יש ליחס לחמו הגביר הצדיק, שעשה כל הפעולות שיעלה ביד רבינו לעלות על המדריגה הכי גבוה בלי שום טרדות, ולצורך זה הכין לפניו בית בנוי לתלפיות, וגן אילנות בחצר מזה, ונטעי פרחים וצמחים מזה, ובית מלא ספרים וגם לרבות חדר רחב ידים לקבוע לו ישיבה באהלו לצורך תלמידים שנספחו אליו.

סדר היום.

האיש הקדוש הזה מנעוריו, רך וחלוש בטבעו מאד, מדוכא ביסורים קשים, בכל זאת היתה התמדתו נפלאה, לילה כיום יאיר לו, לא ישן כי אם איזה שעות, בכל יום בקומו הלך בזריזות גדולה למקוה מים, ולא עצרוהו גשם ושלג, ותמיד הקדים לילך טרם עלה השחר, בעוד אחרים ישנים על מטתם כדי שלא ירגישו כי הולך הוא לבית הטבילה במים קרים, אחרי יודעו שבני ביתו קרוביו ואוהביו מתרעמים ומרעישים מדוע מחליש גופו הקדוש כל כך ומוסיף סגופים בכל עת, כאשר נמצא באמתחת כתבי קודש שלו (שנאבד בשאון הנורא בשנת ת״ש־תש״ד), פנקס מיוחד שבו רשם חשבון הנפש שהיה לו מנעוריו, ואיך יהי׳ סדר הנהגתו מעת קומו עד עת שכיבתו. בכל עת הוסיף לכתוב גדרים וסייגים חדשים לבקרים לפי טיהר גברא רבה תוספת קדושה שקיבל על עצמו, גם לעיין בכל לילה אם לא עבר על אחד מהגדרים, הרואה וקורא בו ישתומם.[3] הרופאים הגדולים ומומחים חשבוהו לבן מות בכל עת, והזהירו אותו מדי

3) פעם א׳ לא היה בקו הבריאה ווגתו הרבנית הצדקת הטמינה מפתח המקוה שהיה רגיל בה הרבה גם בלילה כי הרופאים צוו עליו למנוע מהמקוה בעת חליו, ובאמצע

בואם אצלו לשמור עצמו מעיונים בעמקות ועל נדוד שינה מעיניו העיפות מאד, אבל הכל ללא הועיל, אזהרתם נכנסה לו באזנו אחת וכאשר באה כן יצאה באזנו השנית. לא נח ולא שקט מללון בעומק העיון הדק והלכה, לא הסיח דעתו ממנה גם על רגע, לא הלך ד׳ אמות בלי עיון בלימודו שהיה תמיד ביסורים קשים, כמעט הוכרח לשום ראשו בין כרעיו לגודל מכאובו בגגות גגח. כראות הרופאים שעברו ימים חלפו שנים וכובד עבודתו בעבודת ה׳ מוסיף והולך וכחותיו הגופניים אינם מתחזקים, גם מסגף גופו בסיגופים שכדי היו לשבר אפילו גוף חזק ובריא אולם, דנו ואמרו, רואים אנחנו בעליל שזהו איש אלקים יוצא מגדר הטבע. ותפעם רוח ה׳ בקרבו ואלקים עמו וכל אשר הוא עושה ה׳ מצליח בידו, לא תאונה אליו רעה, ונגע לא יקרב באהלו. ולא זו בלבד עשה להיות תורתו אומנתו אלא מיד החל להיות בעל עובדא, לגמול חסד ולהטיב לבריות, לא הניח דבר קטן וגדול, לא הי׳ חבורה של מצוה שלא נעשה חבר להם. בזבו כספו לגמ״ח גם לעסוק בגופו לא שגבה ממנו. השליך נפשו מנגד אך בשביל אחרים.[4]) לא הניח סנדקאות או מילה גם ליסע למרחקים, ולפי רוב המרחק התנה ליתן לו שתי המצות מילה ופריעה ולפעמים שלשתן היינו גם הסנדקאות, כי היה כל כך זריז וקל האברים עד שהיה גם בזה אומן נפלא. ובכל דבר זריזותו עמדה לו, כי כל יודעיו ורואיו השתוממו איך אפשר לאדם לעשות כ״כ ענינים וכולם על צד השלימות היותר טוב. היה עט סופר מהיר אשר לא נמצא כמוהו, כל הרואה אותו כותב לא האמין כי נפלו מקולמסו צורות אותיות, דימה שאך נקודות נקודות יוצאים מפי קנה הכתיבה, גם בעצתו שאלו רבים אחרי שהיה גבר חכם בעוז בכל הענינים, ובאמת זה שעמדה לו, לרוב חריצת שכלו וקלות גופו והיותו מופשט מתאות חומריות, עשה הוא

הלילה רצה לילך להמקוה וחפש להמפתח ולא מצא ונצטער ע״ז. וכמו חצי שעה בא השמש בחצי לילה ודפק על פתחו והביא לו מפתח מהמקוה ואמר לו שבא לו בחלום שהוא צריך למפתח המקוה, כי בשמים הוצרך סהרתו וקדושתו, והקפידו והמתינו ע״ז.

4) כחמשה שנים אחר נשואיו של האיש קדוש הזה, נראה מעשה נורא ופלא. בהיותו בבית אבותיו הי׳ לבוש במלבושי אשכנז עד יום הנשואי׳, אז הלבישו חותנו הגביר במלבושי פולין כפי הנהוג שהיה לעת הזאת בק״ק ליסא שכולם מלובשים היו בבגדי פולניא, חמשה שנים אחר כך הי׳ אביו ר׳ משה בעיר אייזענשטאט לוקח דרכו לעיר הסמוכה לשם איזה פרסאות, הלך שמה על וואללען גבוהים שהיו סביב לפני העיר, ותחתיו אמת המים, והי׳ אז רוח סערה, ונפל למטה לתוך שפת הנהר, ולא הי׳ בכחו לקום, ואיש לא הי׳ אצלו, אז לא האמין בחייו, כי הנהר הי׳ עמוק ורדיפא מיא, פתאום נדמה לו דמות בנו לבוש בגדי משי פולניא ויאחזהו בציצית ראשו, ויולך אותו עד היבשה. בבואו לביתו, גילה הדבר לאנשי סודו מה שקרה לו והגיד צבע המלבושים שהי׳ לבוש בנו ומראה הכובע שהי׳ על ראשו, יעצו אותו אנשים האלו שישאל במכתבו לבנו להודיעהו צבע המלבושים וכובע שלו, וכן עשה, וביקש ממנו עוד אחרי שהוא ואשתו נכספה נפשם לראותו ולהשתעשע עמו זמן מה אם לא יכבד עליו הטורח לעשות נסיעה רחוקה כזו, מיד השיב והודיע הצבע ממלבושי משי שלו, וגם ימלא רצונם הטוב לקיים מצות כיבוד אב ואם ויבא למחיצתם. לא היו ימים מועטים נסע מביתו לבית אבותיו, ולא ידע עוד על מה שאל אביו לדעת אם לבש מלבושי משי ואיזה צבע. ויהי בהיותו ימים אחדים בבית אביו, וראה הבן לבש עצמו במלבוש משי ההוא

בשעה אחת אשר אחרים אינם יכולים לעשות בשנים או שלשה ימים, וזולת זאת היה מן הנמנע לעשות כ״כ ענינים שונים ובכל זאת לא לבטל שום שיעור משיעוריו. וכמו שהוא לא הניח שום אדם לצאת מפתח ביתו שלא מלא מבוקשתו כמו כן מדה כנגד מדה במדה מרובה, השגיחו עליו ולכל אשר לו, מן השמים.*) וגם תפלתו לא חזרה ריקם.*)

ואחר כל הכבוד הזה הי׳ נפלא ביותר גודל נכאות רוחו ושפלות לבבו*) אשר כל יודעיו חזו בו שבמדה זו יוצא בגדרו מכל אדם אשר על פני האדמה

ובאותו צבע וכן צבע הכובע שבראשו כדמות שראה אביו בהוציאו אותו מהמים, אז גילה לו אביו שבזכותו ניצל מהמות. בשובו לביתו, בעוצם צדקתו לא הגיד מזה לזולתו, עד שהזדמן שהי׳ בשמחת תורה שמח וטוב לב, והיה אצלו ת״ח שהי׳ תמיד דבוק אצלו, סיפר לו את כל זאת וביקש ממנו שיהי׳ כמוס אצלו.

5) לא בא בשר בהמה לפיו מימי נעוריו, כי אם בשר עוף, וגם זה מעט מזעיר, והי׳ צריך השגחה מבני ביתו שיטעום מאומה עפ״י הפצרות. פעם הוצג לפניו בצהרים מרק בשר עוף ולא אכל. כבוא המשרת ולקח המרק מעל השלחן, גילה מזה לאשתו הרבנית, נכנסה לחדרו להפציר ולדבר אל לבו, ולא אבה שמוע לטעום מאומה, המתינה שעות שתיים, וחזרה להפצירו ותאלצהו לאמר לה מה זאת, כי לא הי׳ דרכו בכך להתעקש שלא למלאות רצונה ומבוקשתה, עד שגילה לה שהוגד לו בחלום בליל העבר, שיוצג לפניו היום לאכול, ולא יאכל ממנו, ואם כי הוא רק חלום, מ״מ אין נזק אם יחוש לו. היא יוצאת וקראה להמבשלת לאמור הביאי את כל אשר אתך מהעוף הזה שבשלת היום חלק ממנו לראות אולי תמצא בו איזהו ריעותא, בדקה ולא מצאה. שאלה להמבשלת איה הקרבים? ענתה המבשלת השלכתים על הגג שמאחורי הבית. היא צותה עליה ליקח גרם המעלות ולהביאם מהגג, בדקה והפכה בהם, ומצאה בהם מה, והיא לא ידעה מה הוא, צותה לרחצם ונתנה אותם בקערה לשלוח ע״י א׳ מהבחורים לאישה הקדוש השאלה, והורה טריפה, אז ידעה כי דבר אלקים הוא לשמרו לבל יכשל במאכל איסור.

6) מפורסם עד לחדא ענין נפלא מאד מכתב תשובה מהרש״א ז״ל, ומעשה שהי׳ שבא גביר מופלג א׳ לפני הגאון מהרש״א ז״ל בנו, בעודו משכנו בווארשא, והציע בקשתו להיות כי אשתו רבקה בת שרה צריכה ישועה גדולה ע״כ מבקש שיכתוב לאביו הקדוש שיתפלל בעדה ולהחזקת טובה בשביל זה מתחייב עצמו לעשות שני מאות מלבושי חורף חמין לתלמידיו העניים, והשיב לו אם כי אין מדרכי להטריח עלי אביו הקדוש בענינים כאלה, אבל לגודל המצוה להחיות שני מאות מתלמידיו בבגדים חמין המגיעים לסך עצום אמלא מבוקשתך, אמנם מרוב טרדותיו כי הי׳ אז ג״כ סוחר גדול על כר נרחב יצא הדבר לפי שעה מלבו וכאשר אחר זמן בא המבקש לחקור אם כבר בא איזה תשובה מפוזנא נזכר הגאון ז״ל ששכח וכתב אז שאלת האיש לאביו בכל וכל, וכתב ושם האשה שרה בת רבקה, ובאה התשובה: התפללתי בעד שרה בת רבקה ולא נענתי אולי יש טעות בשמות. ובנו הגאון חשש שאולי ברוב הימים טעה בשם האשה וחקר כלאחר יד אצל בעלה וראה כי כן הוא שטעה וכתב עוד הפעם לאביו השם כהוגן, וקיבל תשובה: התפללתי בעד רבקה בת שרה ונענתי. וכן היה ולהאשה היה ישועה במלואה. והדבר פלא. ושתים יש ללמוד מזה: האחת גודל ענותנותו וחסידותו של רעק״א ז״ל כי הודה ולא בוש שהתפלל ולא נענה, שנית במקום ענותנותו שם גדולתו כי נתן טעם לדבר ושלא בו האשמה וחסרון רק חוצה לו. וכנראה לא הי׳ רגיל על לשונו שיתפלל ולא יהיה נענה מן השמים וכאשר העמידו השמות על מכונם התפלל ונענה באמת.

6*) פעם אחת אירע לו בעת היותו בליסא גבאי דת״ת, הי׳ שם בחור אחד דסגי שומעני׳, קרא אותו, ונתברר לו שכנים הדברים אשר הי׳ נחשד הבחור ההוא אצל ההמונים,

בדורו, כי היה ממש בעיניו כנער קטן. ובניו הגאונים בהקדמה לחידושי רבי עקיבא איגר שהוציאו לאור כותבים בענין זה, בזה הלשון: ואשר מוצאים אנו עצמינו מחויבים להגיד במקום הזה, שלשון הספר אינו לשונו הטהור ממש של אבינו זללה"ה, כי לאשר הוא ז"ל מימיו לא היה עם לבבו להוציא לאור חבורים ורשם רק לעצמו, וגם זה לא לקח זמן, כי בענותנותו אשר פרצה טבע האנושי כמפורסם לא האמין לתת לדבריו שויא כ"כ, לבטל טרדא אחרת מעניני מצוה אשר רבים היו אתו כל היום, עכ"ל. גם נועם דבורו עם כל בני אדם וקבלתם בסבר פנים יפות הי' לפלא, ביותר אשר ידעו בו שאינו יושב כשיעור ד' אמות בלא תורה ודביקות באלקיו, ובבא אליו איש הרגיש כי בחזקה הסיר רעיונו ושאל ודיבר עמו וכבדהו, לא היה שום איש פחות בעיניו. מעולם לא קרא לאדם תלמיד, לא דיבר לקטן שבקטנים אם גם היה צעיר לימים בלשון אתה, לא הניח לבחור קטן ורך בשנים לשמשו אף גם להושיט לו ספר. גם בעת למודו ברבים אם הי' מוכרח לעיין באיזה ספר, עמד מכסאו והלך לחדר הספרים להביאו בעצמו, ולפעמים הי' ספר הגדרש בארגז בדיוטא העליונה לא מנע עצמו לעלות כמה דרגות הסולם להוציא הספר. מעולם לא כעס ובכלל הי' ממעט בדבור מאוד שלא לבטל תלמודו.

בעניינים שהיו נוגעים לכלל טרח הרבה יותר מדאי, ואם לפי דעתו הרמה חשש שיצמח מכשול מהדבר לא נשא פני איש קטן כגדול, להסיר אבן נגף לרבים, ובמקום שחשב שיתקדש שמו יתב"ש אז לא ידע ליאות, וממש הי' ממית עצמו עליו עד שהוציאו מכח אל הפועל.

סיבת בואו למרקוש פרידלאנד.

לאחר י"ב שנים שישב רבינו בבית חותנו הגביר והצדיק שקט ושאנן על התורה ועל העבודה וגמ"ח, נהפך עליו הגלגל כי יצא קצף על כל העיר בשנת תק"ן ביום המוכן לפורעניות כ' סיון (ראה מג"א סי' תק"פ בסופו) יצאה אש והיתה העיר כליל באש בערה מקצה, ותלחט קצ"ו בתי ישראל ולא נשארו כי אם ט' בתים והיתה הסכנה גדולה. ובין אלו שאבדו כל רכושם ביום ששרף ה' את בתי ישראל הי' גם רכושו של הגביר ר' איצק פרנס חותן רבינו שעלה על המוקד. רבינו ברח לנפשו עם ילדיו הקטנים והרבנית העגונה מתוך צרה גדולה, ובא לראוויטש בחמלת ה' עליהם ומצאו מנוח לכף רגליהם בבית גביר אחד. תוצאה חשובה הי' לו לאותו נגיד ממעשו הטוב שעמד לאחיעזר ואחיסמך לרבינו בעת דחקו, שאחרי כמה שנים לקח בנו

וכעס עליו מאד, גער בו וצוה לדחפו מביתו. כשבתו אח"כ על כסא הרבנות בק"ק פרידלאנד והי' זה חמש עשרה שנים אחר מעשה זו, נודע לו שהבחור ההוא מתגורר בברעסלוי וכתב אליו מכתב בצירוף מכ' לא' הגבירים אשר הי' יודע האדרעסע למען ימסור האגרת להבחור ההוא, הגביר ההוא התפלא, מה לו עסק עם בחור בברעסלא, ואחרי מסרו המכתב חתום לידו של הבחור, הפציר בו עד בוש לומר מה העניין, והראהו האגרת והי' כתוב בה, איך שזה כחמשה עשר שנים ששפך חמתו עליו, וזה ימים רבים נתן הדבר אל לבו, והוא לו למכשול לבו, (געוויסטענספלאגע) אבל לא ידע אנה הלך ופנה, וכעת נודע לו כי הוא מתגורר בברעסלא. ע"כ מבקש ממנו שימחול לו בלב שלם, ולמען השקיט רוחו יכתוב לו שאין לו בלבו תערומת עליו.

בכורו הרב ר׳ אברהם זצ״ל את בת הקצין לו לאשה, וגם נתקבל שם לרב אב״ד דראוויטש. כשנה אחר שיצא רבינו מעיר ליסא בעזבו את העיר בגלל השריפה שיצא לחלק את כל העיר, וישב בראוויטש בצער גדול על שלחן אחרים נתרוקן כסא הרבנות בעיר מרקוש פרידלאנד ריש שנת תקנ״א כשעלה הגאון האדיר ר׳ יוחנן קרמניצער זצ״ל, בעל הספר הנפלא „אורח מישור״ על מס׳ נזיר (המפורסם וזכה שנספח לש״ס ווילנא) השמימה, אז נפל הגורל על רבינו, מהני אריות התורה גבורי הרוח מליסא שנתנו ראשי הקהילה עיניהם בהם, ונסע ארון הקודש לכהן פאר שמה עוד בשנה זו והעיר מרקוש פרידלאנד צהלה ושמחה שזכו לאיש קדוש כמותו ליתן כתר התורה כתר הרבנות על ראש איש שהכתר הולמתו אחר גאון גדול כבעל אורח מישור. יציאת הצדיק מראוויטש עשתה רושם גם בעיר ליסא כי כל זמן שלא מצא רבינו מקום קבוע לבני ביתו ציפו וחשבו שישוב רבינו אצלם, וכעת נכזבה תוחלתם, וידעו כי פנה צדיק מהם. וז״ל הרב ר׳ נח זצ״ל בעל מח״ס תולדות נח חבר דבק מאח ידיד נפשו ביתר שאת ועוז, אל רבינו: אף כי עדת חבריך בני ליסא היקרים הדבקים בך מאד לאהבה, בנבל וכנור יזמרו, ברקודים ימחאו כף כעלות כבודך לממשלת לאחת ערי ישראל, אכן כל עומת לבוא גיל בלבם, כן ימלאו רעיון רוח ועצב ודאבון פנימי יכסמו, רעיך ואנשי בריתך אשר היית למו לברות ולשעשועות נפשם, ונסעך ידאב נפשם ולבותם. לא מקנאתם אך לפרידת משוש מנגינתם, כולם יענו ויאמרו אליך עצם מעצמינו איך נוכל לעזבך, בשר מבשרינו איך נשב בלתך. (איגרות סופרים, לקוה״י בליסא.)

בעיר מרקוש פרידלאנד יסד ישיבה גדולה בכמות וביותר באיכות, ונאספו אליו עדרים עדרים תלמידים מקרוב ומרחוק, חריפים ובקיאים לומדים מופלגים. בני העיר לגודל אהבתם וחושבם להצלחה כי איש קדוש, רבינו, עם תלמידיו היראים ושלמים שוכן בתוכם, שע״י קול תורה נשמע בכל חוצות ואור תורה גם בחשכת לילה, בקביעת משמרות כת אחר כת, זורח, ולמראה עיניהם הכירו שמאז בא רבינו לעירם ונתוספו ספסלים בבית מדרשו הגדול הצליחו וגם עשו פרי בעסקי מו״מ נתברכו בתיהם בגללו.[7]) עשו הרבה — אם כי העיר מצער — יותר משאר עירות גדולות מרובות באוכלסין, אם בתת לכסף מוצא די בהנהגת ביתו ברחבת ידים כאשר הי׳ נהוג בבית חותנו הגביר, גם לרבות בהחזקת התלמידים שנתרבו יום יום. כשבתו על כסא ממלכתו בעיר מ״פ אחז צדיק דרכיו הקדושים כאשר הי׳ נהוג בעיר ליסא בהיותו מלך בלי כתר שהלמתו גם אז. הי׳ ממש עבד לעבדי ה׳. לא שקט ולא נח לעשות כל מצוה ומצוה בעצמו ובכבודו. כל בית ישראל ייחלו לפיהו, כל דבר הקשה ולא לבד מפרייסן ששם היה משכן כבודו, אלא גם מפולין, ליטא, רייסן ויתר מדינות הרחוקות

---

7) פעם אחת בנסיעתו מפ״מ לווארשא הי׳ עצירת גשמים מאד, והי׳ יללה גדולה במחוז הזה סביבת עיר פרידלאנד, והשרים והסגנים פה אחד ענו ואמרו, לו היה האיש הקדוש בביתו, בזכותו היו גשמים יורדים. והי׳ לפלא כבואו לחזרה מווארשא להעיר, והנה עב ככף איש עולה והשמים התקדרו ומטר ניתך ארצה, ויאמינו כולם כי אך לרגלו באו הגשמים.

שלחו אליו, והוא השיב לכל שואל כענין כרוחב לבו כפתחו של אולם, והיו תשובותיו עד אין מספר הכל בכתב ידו השכיל, ולגודל רבויים לא הספיק הזמן להעתיקם למען השאיר אצלו העתקה.

הממשלה גם היא שלחה אליו כל הדברים הנוגעים אל היהודים, כי שמעו גם הם את אמונתו וצדקת לבו. ובכל זאת לא ביטל שום שיעור בלימוד הישיבה תמידין כסדרן שלשה ביום. היינו, לימוד ש״ס ותוספות על הסדר לגירסא, לימוד הלכות בעיון, ולימוד שו״ע עם מפרשיו. מלבד לימוד טור ושו״ע יו״ד עם בניו ואיזה תלמידים שהגיעו למדרגה זו לסבול כל הני מילי מעליותא, ועמהם למד בלילה עוד שיעור גמרא ותוספות עם מפרשים בעיון, עת פנויה ביותר להשיב להלכה על כל השאלות שנתרבו ועלו למעלה ראש, (ולכן לרוב ורובא דרובא על מכתבים לפלפולא לא הספיק לו הזמן למרות רצונו הטוב למלאות רצון כל איש ואיש), הי׳ לו בערב שבת קודש, כי אז לא למד ברבים כי אם שיעור ש״ס הנזכר. ביום ה׳ אחר הצהרים מדי שבת בשבתו הי׳ לו לחוק ולא יעבור לנסות כל תלמידי העיר הצעירים ממקרי דרדקי ולמעלה איש לא נעדר, והזהיר המלמדים לעשות מלאכתם מלאכת הקודש באמונה, ולא ח״ו ברמיה, וגם לב התלמידים הלהיב מנועם שיח שרפי קודש לאהבת ה׳ ותורתו, דיבוריו עשו פרי קודש הילולים, עלו ונתעלו, גדיים נעשו תישים. קהל עדת מ״פ לא הניחו לעבור בשתיקה פעולת הרוממות של רבינו וזה לעומת זה עמדו על צדו בכל דבר באהבה ובחיבה יתירה.

דע קורא היקר! כי כל כסף שבעולם שנתנו לו בקביעות ושלא בקביעות לא הי׳ לו די לריבוי צדקה שפזר נתן לאביונים לאין שיעור וערך, וגמ״ח כל היום.[8] לעצמו הי׳ פרוש מכל תענוגי העולם, מימי נעוריו לא בא פת

---

8) פעם בא אצלו אורח בן אבהן ובר אוריין, וגילה לו מצפוני לבו ומרירות רוחו אשר קרה לו זה ימים מעטים שהוכאב בחולי שבירה ר״ל והי׳ אצל רופא, ודן דינו למזור שילך אצל אומן לעשות לו איזור לאפוד לו בו על מתניו, וצריך זירוז בזה שלא יבא לכלל סכנה, ואין ידו משגת לשלם להאומן אחרי שיעלה עשרה ר״ט, ואין מאומה מידו, ועי״ז הוא מתרשל לילך להאומן לעשותו, מיד נתן לו הגאון ז״ל שני ר״ט, ואמר לו שילך לאכסניא שלו וישלח מיד לקרוא להאומן לעשות האיזור המעולה ביותר, והוא לא ילך החוצה עד הגמרו ויאפוד לו בו. לערב הלך הגאון ז״ל לאיש ההוא לבית מלונו, כבואו נבהל האיש מה לאדוני בבית עבדו במלון, אמר לראות באתי אם עושה כאשר הגדתי לו ושומר עצמו מלכת מביתו החוצה ולהזהירו ביותר ע״ז שלא יבוא ח״ו לסכנה, ונתן לו שני טאלער להיות לו לשלם להאומן.

פעם באה שאלה לפניו בספק כרות שפכה, ואחרי שבדק את הנער וראה שאין חשש שנעשה בידי אדם ולא רצה להתיר לו לישא אשה עד שיסכים עמו במקומו מוהל זקן ומומחה. לעת הזאת הי׳ המוהל ההוא עצור בביתו כי אירע ב׳ מילתא, והלך מיד עם הנער לבית המוהל ואחרי שבדקו והסכים עמו להתירא, שאל המוהל, למה זה הטריח אדוני לבוא לביתי, הלוא בעוד ימים יתמו ימי אבלי, והיה האדון יוכל לקרוא אותי לבוא לביתו, השיבו, וכי מעט הצער אשר הי׳ להנער בשמעו כי הוא בספק אם רשאי לישא אשה, ואיך אענה שדינו להניחו בצער שני ימים על מגן.

פעם נסע כל הלילה בחורף במצות מוהל. לעת הזאת הי׳ ריבוי גשמים, והמים שחקו בורות וגומות. ועי״ז נתקלקלו הדרכים למאד, המשרת שהי׳ עמו הרגיש שהעגלה

לחם לבן לפיו בכל ימות החול, זולת כאשר אורח הגון ישב על שלחנו, לכבודו טעם מעט מזעיר. בשר בהמה לא אכל מיום שעמד על דעתו כי אם בשר עוף, וגם זה מעט מן המעט.

בשנת תקנ"ו י"ב אדר א' מתה עליו אשתו אשת נעוריו. נכבדות גדולות הציעו לפני רבינו ולא הטה אוזן ובחר בנכדת חותנו הצדיק ר' איצק הנ"ל והיא היתה בת הגאון הצדיק ר' פייבלמאן סג"ל הגאב"ד סאמטער שהי' ג"כ חתן ר' איצק הנזכר, כי אמר מלבד שהיא בת ת"ח וצדיק, הנה עושה בזה נחת רוח לחמיו הנכבד, ותרופה תעלה למכאוביו ומרירת נפשו בשבר אשר קרה לו כי לקח אלקי' את בתו הצדיקת בנשים, ומוטל עליו להכיר טובה וגמול אשר גמל עמו שנים הרבה להשפיע ולהניק עליו מטובו, והיה כל כוונתו רק לש"ש ולהחזיקו לתורה. גם היא היתה צדיקת, וראה מה שכ' רבינו אודותה והפליג בשבחה בהקדמה לתשו' ח"א הכתבים. וגם בתשו' (חלק הנ"ל סי' קמ"ז.)

כל ימי שבתו במרקוש פרידלאנד לא הי' איש אשר ימרה את דבריו.[9]

נוטה ליפול, מיהר לרדת מן העגלה והלך על צדה במים עד ארכובו להחזיקה. כבוא העגלה על כברת הארץ חזר המשרת לעלות ולישב עליה, אמר לו הגאון, הלא באין ספק רגליך רטובים ונתקררו מהמים, פשוט בתי רגליך (שטרימפף) והא לך אחרים להלבישם, לקחם ולבשם ואמר אדוני החי' את נפש עבדו. התפלא המשרת ההוא מהיכן היו בתי רגלים לאדונו ליתנם לו, כי התיבה שהיו מונחים בתי רגלים היתה סגורה, והמפתח הי' בידו. ויהי בבוקר כאשר ירד הגאון מהעגלה והמשרת סועדו תחת זרועות ידיו וכהושיט הגאון רגליו להציגם ארצה הרגיש המשרת כי ערומים הם באין בתי רגלים, אז ידע המשרת את אשר עשה לו, כי ערום הערים אדוניו בעודנו הולך בצדי העגלה, פשטם מעל רגליו לתנם לו, שאלו המשרת מה ראה אדוני לעשות כן, השיב ולמה לא, וכי דינא הכי, רגלי הלא לא נרטבו ואשב אנכי לבוש, ואתה ערום?

9) פעם הי' בעיר פרידלאנד שריפה גדולה. לעת הזאת הי' הגאון ההוא בק"ק ליסא שנקרא לבוא שמה כאשר שבק חיי' חמיו ר' איצק הנזכר לתקן סדר עזבונו, כשובו לביתו גזר אומר שכל הנשרפים אשר יבנו מחדש יהיו נזהרים להתנות בקאנטראקט שיעשו עם הבונים שביום השבת ויו"ט יהיו בטלים ממלאכה נגד דבר קצוב שיתחייב אדון הבית בעד יום השבת להשלים נזק הבונה והפועלים. איש לא נפקד אשר לא שמע לקולו, כי אם אחד מיוחד בעם, אשר הי' בעירו היותר נכבד, היותר עשיר, הוא לא פנה לזה, כי אמר יבנה ביתו בקרוב. כאשר הגיע שבת הראשון אחר כי החלו לבנות, וכל הבתים שבתו ממלאכה בלעדי בית זה הגביר, ותהום העיר, והקול בא לאוזן הגאון. שלח אליו, והשמיט עצמו כי שיח וכי שיג לו, או הוא ישן, בליל שבת שלאחריו, שלח אל השמש המכריז כרוז כתוב בכת"י הקדושה והרבה לדבר בענין איסור זה ושגזר אומר שלא יעשו כן עוד, וסיים וכל הפורץ גדר ישכנו נחש, הוא הגביר הנ"ל לא הוטב לבו בזה, שבת לאחריו כאשר הוכרז שוב כזה, ויתמרמר הגביר, והוא הי' לעת הזאת ראש על הראשים המנהיגים, ונתן פקודה להשמש המכריז שכל כרוז שיובא לידו להכריז להראות לו מתחלה הכרוז. ואם הוא יתן לו רשיון אז יוכל להכריז, כהקף הימים והגיע יום עש"ק והגאון שלח שוב כרוז כפעם בפעם ויבוא אליו השמש להגיד לו מפקודת ראש המנהיג ולדעת מה יעשה, השיבו, אתה לא תעשה נגד פקודתו לכה והראיהו הכרוז, והודיעני מה ענה בך. כאשר הביא הכרוז אליו, עשה חריטה על תיבות הסיום „וכל הפורץ גדר וכו'." הלך השמש להודיע להגאון הנ"ל. אמר לו, אם כן הנח הכתב ולך לשלום. מה עשה ביום השבת דרש בבהכנ"ס, ובתוך הדרוש הרבה לדבר מזה בהתלהבות גדולה, וקרא הכרוז בפומבי והוסיף בו דברים ואמר שהוא מובטח מי שימרה דברו ויבנה בשבת,

כל יושבי העיר מבני עמנו ולרבות יושבי העיר האחרים ידעו והכירו שה׳ שומר העיר בזכותו, ובצדקתו נמלטו הרבה פעמים מכל צער ונזק. שמה ישב רבינו זצוללה״ה שנים ועשרים שנה כולם שוים לתורה ועבודת ה׳ מאין כמוהו עד שכל קהלה חשובה וגדולה, מרחוק וקרוב, שכסא הרבנות נתרוקן היו ממש מתחננים אליו ושפכו לבם לפניו שיקבל על עצמו עול הרבנות כי ידעו ראשי הקהלות מפרנסי העיר, נטורי קרתא חשובי דמתא שהכל יחרדו לקראתו. וזאת לדעת שאז כבר פרצה ההשכלה מכל רוח ופנה, חפשו פשרות עם רוח הזמן, אבל לא הרהיבו ולא לבשו עזות לצאת חוצץ נגד רצון גאון וקדוש כרבינו זצ״ל, לבם היה בטוח בכחו הרב בחכמתו העמוקה וברוחב בינתו שיעלה בידו הגדולה את האניה של תורת ה׳ שחשבה להשבר מרוח גדולה וחזקה של המשכילים ונוער הנאור, להשיב אל היבשה, ישכיל ויצליח להציל ספינת יראי ה׳ וחושבי שמו מסער הגדול ולהביאו למקום בטוח ולהעמיד הים מזעפו. כי רעדה ורטט אחזה את כל שומרי אמוני עמנו נוטרי כרם ה׳ צבאות שלא תבא הספחת להרוס קדשי ישראל, שלא תחריב הצרעת הממארת ההולכת אז בכל תוקף ועוז חומת מבצרות ממאות בשנה שעמדו לנו לנס נגד דחיפת רוח של המחדשים מחבלי וקוצצי נטיעות מעשי ידי צדיקים להתפאר. אבל רבינו לא זז ממקומו כי בלא״ה היה כל ענין הרבנות כקוץ בעיניו הטהורות ולמורת רוח שנא הרבנות בתכלית השנאה והי׳ בורח ממנה כמטחוי קשת, וכל מגמתו הי׳ לעזוב כסא הרבנות כי מצאו לפניו מר ממות (לשון רבינו במכתבו המפורסם שבקש מתלמידו שיבקש לו מקום מלמדות או שמשות להתפרנס, ולא יהיה מוכרח להשתמש ברבנות.) גם כשנתקבל לאב״ד ור״מ בק״ק פוזנא, אחר שישב בעיר מ״פ כ״ב שנים כנזכר, סירב לילך, כי אמר, חוץ מטעמים הנזכרים בסמוך, שטרדות עיר גדולה כזו וטרדות המדינה, המקושרת עם רבנות גדולה וכבדה זו שהיתה מאז ומקדם תל תלפיות שכל פנות אליה פנו, וממאות בשנים היתה מרכז התורה ומקום מיוחד לפתרון כל שאלות החיים שעלו יום יום על שמי עמנו בכל הענינים. כי בעוד אשר רוב הקהלות בארצות פולין היו עדיין בשפל המצב הרוחני, וקול התורה טרם ישמע, כבר צלצל בעיר פוזנא הקול קול יעקב בבתי מדרשות והישיבות. בעת אשר בשארי עירות עוד היו מגששים באפילה כבר היה אור במושבות בתי עיר הזאת. עד שגאון קדמון מגאוני אשכנז המהר״י ברונא כתב (בתשו׳ מהר״י ברונא סי׳ נ״ה) על יושבי עיר הגדולה קראקא „שאינם בני תורה״, לעומת זה על עיר פוזנא כתב (שם סי׳ רס״ח) בהתלהבות גדולה ומתוך יראת הרוממות „אם נראה ללומדי פוזנא״. ולכן אין לתמוה שכל גדולי עולם מאז ומקדם התאוו לישב על כסא הרבנות בעיר פוזנא, ואין חידוש שרוב גאוני עולם המפורסמים נושאי נזר הרבנות שמה, כי היתה

לא יתקיים הבית ההוא, בכל זאת הגביר לא הטה אזנו, ובנה בית גדול לתלפיות, והבונים עשו מלאכתם גם ביום השבת, והי׳ זהו הבית מבחר הבתים בגודל ובנוי בכל העיר. אחר עבור איזה שנים והנה תקרה אחת אשר בקירות הבית נפלה ונשברה, והי׳ בפתע פתאום, כי הרמה שלטה בה ונרקבה, וקראו לבונה אומן מומחה לבדוק, ויחפש וימצא את כל תקרות הבית וכל עץ אשר בבית ובכל היציעים, כולם שלט בו הרקב, ויאמר מהרו וצאו מן הבית, והוצרך לחדש הבנין מראש עד סוף, והי׳ לנס, כי כל הבתים

עיר מלאה לומדים והתאמצו להחזיק בכל מאמצי כחם ביד רבם להחזיק ישיבה גדולה ומפוארה בכבוד הראוי, ולתכלית זו היה מן ההכרח שהרב אב"ד יהי' אחד מהיותר גדולים בתורה ומגדולי הדור. ולכן אין פלא שגושאי הרבנות היו גאונים מאורי הגולה כמו, הרבי ר' שכנא מלובלין רבו וחותנו של רבינו הרמ"א, ר' נתן שפירא בעל מבוא השערים על השע"ד, ר' אליעזר אשכנזי בעל מעשה ה', המהר"ל מפראג, ר' מרדכי יפה בעל הלבושים, בעל תשו' מהר"י הלוי אחיו הגדול של הט"ז, בעל ווי העמודים בן השלה"ק, בעל קקיון דיונה, בעל תשו' באר יצחק רבו של המג"א, ר' נפתלי כהן בעל סמיכת חכמים, בעל תשו' תורת יקותיאל, ר' יוסף הצדיק חתנו של הנוב"י, ואחיו בעל תשו' בית שמואל, ורבינו עלה לשם למלאות מקומו. רבינו היה אחד המיוחד מסגל חבורת גדולי הדור של אותו זמן, דור דעה, כי בו נצמדו כל המעלות והמדות המשובחות כל הטהור והיופי של מנהיג ישראל, כל הכשרונות הרוחניים העמוקים של דברן הדור. והעולה על כולנה, שלעת כזאת, שכל גדולי דורו השכימו לפתחו עם שאלות חמורות וחשבו אותו לשר התורה,[10]) הוא החזיק עצמו "לאסקופה הנדרסת נבער מדעת ולא בינת אדם לי" (לשונו בתשו' ח"ב סי' ס"ג). בתשו' אחת לחתנו מרן בעל החתם סופר זצ"ל אינו מאמין בעצמו שראוי לחוות דעתו בענין חמור, וסיים דבריו אחר שנגח ימה ונגבה וירד לעומקה של הלכה, "וגדולי הדור המה יכריעו ולא אני". (לשונו שם סי' צ"ח)

הנבנים בשנה אחת עם בית זה כולם בריאים וטובים, ועץ מיער אחד כרתו, והנה הבית הזה חרוב נחרב, הכירו כי הצדיק גזר בדרושו ברב חימום אשר בערה בו, והקב"ה קיים, והבית הזה אחרי הבנותו שנית, מכרו הגביר ההוא לאחד מבני העיר, כי ירא לשבת יותר בבית הזה.

10) אספר נא את אשר הגיד הרב הגאון המפורסם מו"ה מאיר דן פלאָצקי משמי' דרבי' הגאון המובהק מו"ה אברהם זצ"ל בארנשטין אבדק"ק סאחאטשוב בעל אגלי טל וע"ס, כי פעם הי' להגאון האמיתי מו"ה חיים מוואָלאָזשין זצ"ל מיסד הישיבה המפורסמת גדול התלמידים של הגר"א זצ"ל, עסק עמוק בענין עגונה דאיתתא והעמיק שאלה זמן זמנים טובא והיבר קונטרס שלם בזה, האמנם לגודל עמקות הענין לא רצה לסמוך על עצמו וקרא אליו איש אחד מעירו ואמר לו: אתה רגיל לילך לשוק הגדול (מעססע) לקאניגסבערג, ובדרך הלוכך לא רחוק לנטות לעיר פוזנא ע"כ אבקשך שתבקר ותמסור להגאון ר' עקיבא איגר קונטרס זה בצירוף מכתבי, ותאמר אליו כי אחר חזרתך מקאניגסבערג אחר ג' או ד' שבועות תבוא אליו שנית לקבלת תשובתו ובנתיים יהי' לו פנאי לעיין בהענין כי חמור הוא. וכן עשה האיש, והגיד להגאון את כל דברי רבו הגאבד"ק וואלאזשין. ושאל רעק"א להאיש: מתי תלך מפה העירה קאניגסבערג? והשיב: מחר בבוקר השכם. ואמר לו: למה תטריח אחר כמה שבועות אלי שנית תבוא מחר קודם הלוכך ואמסור לך המבוקש לידך. וכן עשה ובבוא האיש חזרה אל רבו הג"מ חיים זצ"ל ומסר לו תשובה ארוכה מר' עקיבא איגר זצ"ל. והתחיל לקרוא בו יום הכתיבה, עמד משתומם, הלא הוא מוקדם מאיזה שבועות. והאמין שאולי התחיל רע"ק איגר המכתב, אבל במשך השבועות הי' מוסיף והולך לכתוב עד גמרו עתה, ובכ"ז שאל את האיש תמיהתו, והשיב האיש וסיפר מעשה שהי' כך הי' וכי לא הי' צריך לבוא שנית לפני רעק"א, ויפג לבו כי לא האמין לו, ושאלו שנית: הכי אפשר זאת? אני טרחתי ויגעתי זמן זמנים טובא עד שחיברתי קונטרס זה ורעק"א במשך איזה שעות חיבר תשובתו הלכה למעשה ובאריכות! אבל האיש לא ידע אחרת וחזר וסיפר כבראשונה אז אמר הג"מ חיים ז"ל

כתר מלכות בפוזנא.

כאשר נודע בעיר פוזנא שכבוד רבינו נבחר לרב העיר, נחלקה העיר לשתי מחנות. היראים לומדי תורה שומרי מצות השם בגיל וששון קול רינה יזמרו, דיצה וחדוה במעונתם תרועת שמחה וצהלה בארמנותם, לפידי אש ואור נדלקו בכל חוצות וברקוד תהלוכה באורים ברוח גיל של שמחה הללו והודו לה׳ כי זכו שקדוש ישכון בתוכם. אבל זה לעומת זה ארורים הרשעים השקט לא ידעו כים נגרשו, ובפרט כשעיר פוזנא נכנסה תחת מלכות אשכנז — הארורה — אחר פטירת הגאון בעל בית שמואל האחרון זצ״ל, ורבו בה פריצים תלמידי משכילי ברלין עם כל שמות הנרדפים שלהם — עפרא לפומייהו — והמה עמדו נגד בחירת רב חרדי מדור הישן, ובפרט רעדה אחזתם חיל יאחזם, כששמעו שאור גדול כרבינו, מבחר הגבורים, יעלה על כסא הכבוד לישב בראש לכל דבר שבקדושה. כמובן לא ישבו בחבוק ידים, יצאו בגלוי באמצעים שונים להשבית בחירת רבינו, עד שכמעט עלה בידם, אכלו קורצא ביה מלכא במלשינות שונות. כי אין דבר עומד נגדם להוציא מחשבתם הרעה מכח אל הפועל ועל הכל היתר להם כאשר בעינינו רואים צבועים דזמנינו, והניעו לב השרים לבטל הבחירה, בדיבורם עשו רושם על פקידי הממשלה להטות דעתם לדבתם, להבאיש ריח רבינו לפניהם ועלה בידם להטיל מרה בשמחת החרדים. אבל גם החרדים לדבר ה׳ לבשו רוח קנאה, ובפרט שכבוד רבינו וכבוד התורה בכלל היו תלוים בדבר, ועשו כל הפעולות לאשר ולקיים הבחירה ולהחזיר עטרה ליושנה. חפץ ה׳ בידם הצליח להעביר מלשינות החטאים האלו בנפשותם, והושיבו ביום ה׳ אלול תקע״ה מלכם בראשם, והעיר פוזנא צהלה ושמחה. ואף שנשארו מעטים ששמו נפשם בכפם והניחו חייהם על קרן הצבי לפער פיהם נגד רבינו גם לאחר שנתישב שמה, אך כאשר אחדים מהם שקלו למטרפסם וקבלו עונשם, הכירו כולם והודו בפה מלא כי איש אלקים נורא שוכן בקרבם הקולות יחדלו כף ישימו לפיהם, ומה גם על אחת כמה וכמה שלא הרימו ידם במעשה נגד רצונו, וכסאו נכון מאוד.

כשבת המלך, מאן מלכא רבנן, על כסא ממלכתו הי׳ הולך ומוסיף בפרישות בקדושה יתירה, כל טרדות העיר הגדולה לאלקים לא מנעו אותו מכל הגדרים וסייגים שנהג בהן עד עתה, ולא רצה לבטל אף שיעור אחד משיעורים הקבועים שלמד לפני בואו שמה, פוזנא, ועת לזה גזל ממעט השינה שישן גם עד עתה. עם כל זאת מצוה אחת שהיתה מאוד קרובה ללבו וקשורה למדותיו הרוממות והנעלות והרבה פעמים השליך נפשו מנגד, הלחץ זה הדחק הכריחו לקיימה על ידי שליח ולא בעצמו וכבודו, למה שלא הסכים מעולם עד בואו לכאן. היא מצות ביקור חולים כאשר הרחבנו כבר הדיבור על זה למעלה. במצוה זו ביתר שאת ועז היה רגיל מנעוריו, אבל בעיר הגדולה שמוש בני ישראל מפוזר ומפורד בכל אורך ורוחב העיר, היה בלתי אפשרי — למרות שיש להמליץ עליו במלוא המובן, שבדבר מצוה מניעה לא ידע

הלא אתה רק עד אחד, ואלו הי׳ לי עד נאמן על דבר זה הייתי בעצמי הולך ונוסע מעיר לעיר והייתי מפרסם כי מדרגת רע״ק איגר היא למעלה ממדריגת מו״ר הגר״א זצוק״ל עכ״ל.

ועיכוב לא הכיר, והיה איש שבמילי דשמיא „לא יבצר ממנו כל דבר" — כי עיום מצוה זו הי' יכול להיות גרמא „בנזקין" לכמה מצות אחרות. בלב נשבר ובדאבון נפש, ממיטב כספו שכר שני אנשים יראי השם ושם על שכמם עבודה קשה שבקודש שיהיו משכימים ומעריבים לבקר כל חולה וחולה שבעיר שילכו שלוחים מיוחדים בשמו, ועליהם הי' מוטל להביא מידי יום ביומו הודעה בפרטות מכל ונוכחות מי הוא האיש אשר חילה ה' בו, ומה שמו, ואיך מצבו, אם עשיר או איש עני, האם המחלה נופלת או גוברת, ובזה השקיט רוחו הסוער קצת, שאינו ערום ממצוה רבה זו. יוצא מן הכלל היו בחורי ישיבתו הגדולה ות"ח מפורסמים לאלו הלך בעצמו ולא על ידי בא־כח.

משם יצא מזוין בחרב תורתו, בחיצי התלהבותו לשדה הקרב, נגד המתחדשים שרצו לשנות ממנהגי ישראל סבא המקובלים לנו דור אחר דור, והי' לעמוד ברזל וחומה נשגבה נגד המשכילים תלמידי ברלין, בכל עוז כגבור חיל התיצב כלפי אלו שיצאו לשרש התורה המסורה ומקובלת לנו, לא הניח לכבוש המבצר שבנו הקדמונים וכגבור מלחמה שמר חומותיו ביחד עם שארי גדולי ישראל די בכל אתר ואתר, וכמובן עלתה בידם להחליש כחם של אלו המתקנים להציל הרבה קהלות ישנות ומפורסמות מנפול במכמרותם.

לא בהתיסדות ישיבה להפיץ מעייני ישועת התורה לגדולי התלמידים לבד הבין רבינו להרים קרן התורה, כי אם גם בחיזוק בדקי היסוד לחנך את הילדים על דרך התורה והאמונה, שאם אין גדיים תישים מנין, וכאשר בשנת תקפ"ה אסרה הממשלה, בסבת המחדשים בעלילת דבריהם, יסכרו פי דוברי שקר, את לימוד התורה והגמרא לתינוקות של בית רבן, שמכלים ימיהם בענין שאין שום תכלית לדור הצעיר שלעת כזאת שהתורה עם מפרשיה שייכת לדור שכבר הלך ואין זכר למו, ובני עירו אף היראים הראו אדישות לכל ענין העומד על הפרק, כי גם פוזנא כבר לא היתה פוזנא הקדומה כי אם פוזנא עם הולכי קדימה מן המתחדשים, כנזכר לפנינו, אז אש התורה שיקדה בקרבו לבער יצאה בקרב להלחם נגד פגעי הזמן, והגזירה בטלה והצרה נשבתה. ראה מה שכ' רבינו לחתנו רבינו הח"ס בשנת תק"ץ לפ"ק, וז"ל: בענין לימוד התינוקות של ב"ר, באמת השרים אין מרשיעין ות"ל דברי נשמעין להם, אבל שטן אחד מעמנו הוא עומד ומרשיע, וכמו שכתב רש"י בפסוק ורדו בכם שונאיכם, תה"ל כבר מילא קצת רצוני, ואבטח לפעול עוד בעזה"י, וחידוש בעיני שבעזה"י רובם ככולם פה יראי ד' אבל „אין האש בוער בקרבם ואינם בעלי מעשה" ונשארתי אני לבדי ללחום מלחמת ה', ד' יגמור בעדי למען תורתנו הקדושה. (איגרת סופרים סי' כ"ב) רבינו חכם עדיף מנביא הרגיש כבר אז את הקרירות של הבעלי בתים דקהלת פוזנא, והתמרמר על השויון נפש השורר בקרבם בדבר קדוש, רם ונשא כלימוד התורה של תשב"ר, שבהבל פיהם העולם קיים. דקדק רבינו „שאין האש בוער בקרבם ואינם בעלי מעשה" כי ישנם אנשים שיש בקרבם אש והתלהבות, אבל מסתפק בקול ובדיבור בעלמא למען הראות קנאתו בקרבו, מפיו כדורי אש יתמלטו ובקול חוצב להבות אש ידבר, וירעים על הרשעים ועל המחדשים, אבל לא יעשה דבר בפועל ובמעשה לקיים עליהם

את התורה ולומדי, כאשר עינינו מעידות על כמה מתחסדים וצבועים בצדקות מרומה. ואלו קשים לחרדים על דבר ה' יותר מהמתבוללים בפומבי ובגלוי.

כנודע הודות לחסידות של הבעש"ט ותלמידיו הק' זכי"ע אשר נהיתה חומה בצורה לפני כל חדש האסור, לא נתפשטה „תורת" (קילקול) המתקנים באלה הארצות אשר התגברה תנועת החסידות. לא כן בארצות אשכנז „רובם ככולם יראי ד', אבל אין אש בוער בקרבם ואינם בעלי מעשה", היינו ההתלהבות חסר להם, אש הסולדת של לוחם אין בהם, ופרצה שם תנועת ההשכלה רוח החדשות מצא קן לה, התחילו לקצוץ בנטיעות, גמולי חלב שלא פשעו תינוקות שב"ר, עד שבא לשבר ריפרמה הקיצונית, ומה עלה לבניהם אחריהם, יצאו מכלל ישראל פקרו בכל קדשי ד' ופנו עורף לתורתנו וקבלו דת הנוצרית, וכל כך טח עיניהם מראות שאפילו מנהיגיהם, כידוע ומפורסם, היו מאלה, או בניהם.

במצוקת לב הציץ רבינו לתוך ערפלי העתיד וראה כל זה מתחילה, בדאבון נפש הביט רבינו למרחוק וראה את המדורה אשר לחלק יצא וכבר לחכה שטח גדול, ראה הים הסוער עם שודדיו המבקשים להטביע הספינה החלשה, שמפקדיה הנאמנים הצילו אותה דור אחר דור, והעבירוה בין גל וגל בכח רב ועמל גדול. כקרבניט ספינה — רבינו — עמד על המשמר בלי ליאות לחם נגד הגלים העזים שזיעזעו כל הספינה עם מלחיה, בכל פרקיה וחוליותיה. גדולי החסידים ידעו ממלחמת רבינו כלפי חוץ, וביותר ממלחמתו הפנימית עם דאגות לבו המטפטף דם מצערו האיום בעד כבוד התורה שירדה פלאים מעת פרצה ההשכלה גם בקרב מחנה רבינו. ולפי שכל מגמת גדולי החסידות היתה ככל הכתוב לעיל לכן השתוקקו והשתדלו להמשיך את רבינו הגאון הנפלא מפוזנא ראש המדברים בשם תורתנו הקדושה באותו הזמן לקרבו לשיטתם, ובזה ישקט הסכסוך בין מחנות החרדים, שבימיו עדיין לא פרקו מעליהן כלי מלחמה. בכוונה טובה עשו מעשיהם, שבהתחברות כח יצאו לערוך מלחמה נגד המתבוללים מחרפי מערכי ד', ואולי עלה בידם לכבות האש להשקיט הים מזעפו ולחזק בדקי הבית. חסידים מספרים, שבהיות הר"ר בונם זצ"ל, אצל הגאון רבינו זצ"ל בפוזנא שאל אותו רבינו, מדוע בפולין היהדות מתגברת ופורחת למעלה למעלה, ובפרייסן יורדת מטה מטה, השיב לו הצדיק מפשיסחא, לדעתו הדבר פשוט, התורה נקנית במיעוט דרך ארץ, בפולין אינם נוהגים בדרך ארץ, במי שרואים אותו שמתנהג שלא כדת של תורה גוערים בו בנזיפה בקולות וברקים ומביישים אותו ברבים לעיני כל, ואינם מפחדים מלהלבין פניו גם ברבים, דכדי להציל רבים שלא ילמדו ממעשיו הרעים הוא ענין פיקוח נפש שדוחה הכל, ולפעמים גם קנאים פוגעים בו ומוציאים אותו מבית המדרש לבושת כל משפחתו, על כן מורך עולה בלבם ופחד אוחזם להרים יד במנהגי ישראל ולהטות מני אורח גוברין יהודאין, אבל בפרייסן נוהגים במנהג ד"א ובנימוס עם העבריינים, בנעימות וברכות מדברים עמהם, חוששין לכבודם שמא יתביישו פן יכעסו לכן אין להם ממה לחוש, והסוף שאין בושה, ואין יראת אלקים במקום הזה.

מדורת אש של ההשכלה נראה בכל גלילות גרמניא, מתחילה ביערו הקודש

מבית התפלה, הסידורים והמחזורים חלפו בשירי זמרה בשפה האשכנזית, העמידו אשירה בהיכל ה' במינים ועוגב שרים ושרות, לחקות את מעשה הגוים להיות כמותם, להפך הקערה על פיה לפרוק תורת ה'. הולכי קדימה אלו לא ידעו גבול לרשעתם, עד שהעתיקו כל חוקת היכלי הפרוטסטנטים וחשבו להיות פרו־טסטנטים עברים כמו שיש פרוטסטנטים נוצרים. נגדם יצאו כל גדולי ישראל של אותו דור דעה, ורבינו העריך מערכה מול מערכה ולא השיב על שטותיהם ישר כי מה לן בהבליהם וזה לשונו (באלה דברי הברית המבורג תקע"ט): „אם נרשה לעצמנו לבטל אף אות אחת מדברי חז"ל אז מרחפת הסכנה על כל התורה כולה".

ובשיטתו זו החזיק גם לגבי שינוי קל ממנהגי ישראל אפילו נגד גדול בישראל כהגאון ר' ישראל ליפשיץ זצ"ל, בעל תפארת ישראל על משניות, שהיה אחד ממעריציו ביותר כנראה מספרו הנ"ל שלא זז מלחבב דבריו שבתוס' רעק"א, שהשתדל בעיר וואניק, שיקבלו בנו הג"מ ברוך יצחק בעודו בחור לאב"ד, וכתב בענין זה כמה מכתבים באזהרה חמורה ובמחאה עצומה יוצא מגדר הפשטות, ורדפו עד חרמה. וכתב בזה"ל: „ואני אלך כנגד זה ואעשה מה שבכוחי לבטל זה". ועוד כותב: „לבי בערה כאש על זה להנהיג חדשות זו גם במדינה זו לקבל פנוי" (ראה אגרת סופרים במכתבי רבינו אות ל"א־ל"ח). כן היה דרכו בקודש, אם כי בטבעו חלוש המזג מבלי התעקשות ואמיצות לב, עם כל זה בזמן שדבר ה' עמד על הפרק אז נעשה כשמיר איתן וכסלע מוצק, לא רצה לותר אף כל שהוא, ולפשר על קוצו של יו"ד ולא הניח לנגוע במנהג קל בעיני בנ"א ולא נשא פני שום איש.

חיבוריו הגדולים כבר ראו אור: שאלות ותשובות מהד"ק ותנינא, הגהות על כל ד' שו"ע, תוספות רעק"א על כל ששה סדרי משנה, דרוש וחדוש על כל הש"ס, הגהות על הכפת תמרים חוות דעת ופרי מגדים, והרבה נשארו בכת"י ולא זכינו לאורם, ובכולם הראה כח התורה שהי' לו כחד מן קמאי, ונתקבלו בעולם הרבנות באהבה רבה כתורתן של הראשונים, וכמה גאונים חברו ספרים רבים ועצומים לתרץ הקושיות החזקות שהניח בצ"ע בספריו, וכולם מדברים ממנו ביתרת הכבוד וביראת הרוממות.

אלף וחמש מאות תלמידים העמיד חריפים ושנונים בבהירות תלמוד עמוק עמוק ועל ידי תלמידיו אלו עוד נתפרסם שם קדשו על כל העולם כולו, ולכן אין פלא שבהיות רבינו בן ע"ד שנה, נכספה וגם כלתה נפש העדה קדושה ווילנא להכתיר את רבינו בכתר הרבנות בעירם לימי זקנתו. וכה כתבו לו: „יהי' נא חסד אדוננו עלינו ועל זרעינו לבוא אלינו להיות לנו לראב"ד ורב, כחותם על לבנו יהי' אי"ה כחותם על זרועותינו, וימינו תחבקנו וכו', רק שמו הגדול יקרא עלינו בשם רב ואב"ד וכו' בטוחים אנחנו שיעורר רחמים עלינו וישים עטרה על ראשינו להחיות עם רב המשתוקקים ומיחלים שימלא כבודו רצוננו לטובה וכו' והעיר ווילנא עיר גבורים תהי' ביראת ד' מבטח עוז ולבניה יהי' מחסה וכו' ועיניהם נשואות לד' יתב"ש שיזכו לראות בשובע שמחות פני אדונינו ורבינו רשכבה"ג גאון וחסיד רבינו עקיבא שי' בחיש ומהר ובעה"ח".

כאלו הלשונות תמצא במכתב זה, מראשי קהלת ווילנא המפוארה, שענו כל העם יחדיו מקודש מקודש לשום עטרת הרבנות על ראשו, ומכאן אתה דן על הכלל כולו איך האירה ארץ מכבודו.

בשנת תקצ"א לפ"ק כאשר שלט חולי הדבר ר"ל בכל מדינות אירופה, וגם עברה על עירו פוזנא, הפליא לעשות בתחבולות ושקידה בגופו ובממונו וגם נתן קמיעות להמבקשים, כל כך קנה לו שם טוב במעשיו ופעולותיו בדבר הזה עד שנשמע בבית המלך, פרידריך ווילהלם השלישי מלך פרייסן, והוא שלח מלשכת המלך הכרת־ערך על כל הטוב וחסד שעשה בימים ההם. אף כי ידיו רב לו בחכמת הקבלה, הסתיר ידיעותיו בחכמה זו, כי מעולם היה בורח מן הכבוד במדה שאינו בגדר שכל אנושי מלהראות יתרון מעלותיו משאר בני אדם, ועכ"ז לעת הצורך כנ"ל או ליחידי סגולה והמעלה נתן קמיע או סגולה על איזה מיחוש. באחת הקמיעות אשר נתן קדוש רבינו עקיבא איגר זכי"ע, לאחר שעשתה פעולתה הנדרשת, פתחוה, כי רצו לדעת השמות הסדורין, ולגודל התמהון מצאו כתוב לא פחות ולא יותר מדיבור תוספות שלם במס' סוכה דף י"ב ע"א ד"ה כפסולת גורן ויקב וכו', ופלא.[11])

בשנת תקצ"ו מתה עליו אשתו הרבנית הצדקנית מרת בריינדיל ע"ה, ביום ג' דחוה"מ, כשנה ומחצה קודם הסתלקו לעולם שכולו טוב, ואחריה לא לקח אשה עוד.

---

11) הגאבד"ק פלונסק סיפר ששמע מהרה"ג הישיש אבד"ק בעלכאטאָוו ז"ל, כאשר בא הגה"ק רעק"א ז"ל פ"א לווארשא ובא אל המרא דאתרא הגאון מהר' זלמן ז"ל בעל שו"ת חמדת שלמה ולכבודו של האורח גאון ישראל ז"ל ציוה הגאון בעל חמדת שלמה לסגור דלתות החנויות כל היום ולהדליק נרות בכל הפנסים ומנורות שלהם כמו בש"ק ואז באה אשה אחת בבכי' לפני הגאונים הקדושים ז"ל היות כי בעלה נשתמד ר"ל זה איזה שנים ואינו רוצה לתת לה גט פטורין וכבר עמל בזה הרבה הגאון בעל חמד"ש ולא עלתה בידו ועתה בשמעה כי הרב מפוזנא הוא בווארשא באה במר נפשה אולי בהתאחדו יחדיו גאוני הדור כמותם ימצאו עצה ותחבולה להוציאה מכבלי העיגון, והגאון חמד"ש פנה אל הגאון רע"ק איגר ז"ל ואמר אליו: מהראוי שיעזור לה מר גאונו, כי רחמנות גדולה היא, ואמר הגאון רעק"א ז"ל אולי נוכל לפעול שיבוא לפנינו המומר ועשו השתדלות אצל רעיו וידידיו של המומר שיפתו אותו לילך אל הרבנים כאשר יזמינו אותו לפניהם ואמרו אליו בשחוק ולצנות כי מה אתה ירא לפניהם הלא תוכל לעמוד בדעתך ומה יכולים הרבנים לעשות לך. המשומד בא ואמר אליו הגרעק"א ז"ל למה אינך פוטר את אשתך? אם אתה הלכת בדרך שבחרת לך, אבל מה לך אל הענ' סוערה הזאת, והוא השיב בלהג שאינו רוצה לפטור אותה ושוב אמר הגה"ק רעק"א ז"ל הלא שמעתי עליך אשר בילדותך למדת גמרא בביהמ"ד, ואמר הן. וציוה הגרעק"א להביא גמרא מס' קדושין ופתח הגמרא בריש המסכת והראה לו באצבע על הדף הראשון ואמר בזה"ל: „הלא אחז"ל במשנה האשה נקנית וכו' וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל" א"כ ממה נפשך או פטור אותה בגט או באם לא תרצה יוכל להיות הדרך השני במיתת הבעל, והמשומד שחק ולעג לדברי הגאון רעק"א ז"ל ויצא מבית הרב והנה בהליכתו מן הבית והתחיל לירד מן המדרגות למטה פתאום הרגיש כי עיניו כהות ונחשכו לו ואחזו השבץ (שוינדל) ונפל מן המדרגות ונהרג במקומו ויהי לנס. והרב אב"ד בעלכאטאוו ז"ל הנ"ל הי' אז א' מתלמידיו של הגאון בעל חמדת שלמה ז"ל. והיה שמה באותו המעמד בעת המאורע הנוראה הזאת. ה' ישמרנו מכל פגע ונגע.

בשנת תקצ"ז בחדש אלול נחלה ר"ל רבן של ישראל בחולי השיתוק (שלאק), וניטל ממנו כח הדיבור מפה מפיק מרגליות ולא היה ביכלתו לדבר דברים ולהוציאם מפיו הקדוש. איש א' התפלל לפניו בכל עת תפלה להוציאו מדין שומע כעונה. והפלא עצום נראה שעל כל ברכה וברכה ענה אמן. ופסוק ראשון של שמע ישראל, ברכת תפילין ואמן יהא ש"ר בקדיש ובפרט פסוק תהלת ה' ידבר פי, שהי' שגור בפיו כל ימי חליו עד רגע האחרון, הוציא מפיו ישר בלי גמגום, וזו"ז לא דיבר. שכלו הי' זך ונקי גם באלו הימים כמקדם, והיה נראה לעינים צערו שנלקח ממנו כח הדיבור. אך כשבאו בניו הרבנים הגאון ר' שלמה זצ"ל ובנו בכורו הרב ר' אברהם זצ"ל לבקרו נראה פלא שדיבר אליהם בפני כל העדה העומדים סביב מטתו, אלו הדברים: "יודע אני הרבה ואיני רשאי לגלות, ה' יודע כי לא בשביל הנאת עוה"ז רצוני בחיים כי אם לעבוד את בוראי באמת ובתמים ע"כ הושיעני ה' וארפא".

בשנת תקצ"ח לפ"ק ביום הי"ג לחודש תשרי קול שאון מעיר קול מהיכל קול ענות נשמע כי נכבה נר אלקים שר וגדול נפל בישראל נשבה ארון ה'. קודם פטירתו כתב שתי צוואות האחת בענין עזבון שלו והב' בענין הנהגה עמו בשעת קבורה. גם הוא צוה שרק אבן קטנה יעמידו על קברו, ואלו הדברים ירשמו עליה ולא יותר, וכן נמצאו חרותים על מצבת קבורתו: "פ"נ הרב ר' עקיבא איגר עבד לעבדי ה' בק"ק מ' פרידלאנד ובק"ק פוזנא. נאסף אל עמיו ביום ה' י"ג תשרי שנת תקצ"ח לפ"ק." וחכמי פוזנא אינהו לגרמייהו עבדו והתירו לעצמם לחוק במקום "הרב ר'" "הרב רבינו". הוסיף לצוות שלא להספידו בשום מקום רק על קברו, וגם שם לא ירבו עליו שבחים, וזאת התיר לאמר שמיום היותו בן ט"ו למד ולימד תורה ברבים עד יום מותו מתוך יסורים קשים ונפלאים. למרות זאת הספידוהו אחר החג בכל תפוצות הגולה ויבכו אותו כל בית ישראל. וז"ל הגאון המפורסם מו"ה יעקב מאיר זצ"ל אבדק"ק ברייסק בספרו נחלי מים: ובאותו פרק באה השמועה שנפטר כבוד רבינו הגדול החסיד רבן של כל בני הגולה אשר שמו הולך מסוף העולם עד סופו רבינו עקיבא איגר ז"ל ולא הארכתי כ"כ בשבחיו כי נשמע שציוה שלא להספידו דקי"ל דשומעין לו, אף שבקצת תשובות כתבו שהוא דוקא לחכם מופלג אבל לא ליחיד הדור כמו רבינו ז"ל שהי' יחיד בדורו ממש בתורה וחסידות, וכך העיד בתשובה מאהבה שהגאון נודע ביהודה הספיד את כבוד הגאון פני יהושע, אמר מאחר שהי' רבן שכבה"ג אין אנו חייבים לשמוע בזה, עם כל זה אנכי עשיתי בדרך ממוצע לקצר בשבחיו רק להזכיר שמו הגדול. גם בדרשות קדוש מרן החס"ס זכי"ע (דף ש"צ ע"ד) כ' וז"ל: ביום י"ג תשרי העבר נלקח ארון אלקים הגאון מו"ח זצ"ל שהי' אבדק"ק פאזען יע"א. והוא זצ"ל פקד וציוה שלא להספידו, ומ"מ דרשתי יום א' פ' וישלח (י"ב כסלו ביום השמועה) דרשה זאת, ובין הדברים שאמר כ' וז"ל: כן אנחנו היום הזה פה בניו וחתניו ובני אחיו ואחיותיו של אדונינו הקדוש זצ"ל, והמה כולם היו מיחלים ומצפים יום יום מתי נזכה לראות פניו ולא זכיתם לראותו, ולהספידו סגר עלינו הדלת. ולהעריך אליו דמיון אל מי נדמהו מי

שוה לו ואת מי אערוך אליו. הזוכרים אתם את צדקות אמכם בתו זצ"ל, אין להעריך ואין לספר „איה שוקל ואיה סופר."[12] ובהג"ה שער יוסף הביא שם משמיה דהגה"ק מהר"ש סופר אב"ד קרקא זצ"ל מה שכ' להגה"ק מהרי"ש נט"ז בעל שו"מ זצ"ל בשם אביו מרן החתם סופר זכי"ע דנהי שלא סמך עצמו על היתרו של הגוב"י כי לא ישרו בעיניו עכ"ז התיר לעצמו להספידו מטעם אחר וז"ל: מכל מקום חתר לו חתירה והמציא לעצמו היתר משום דחייב אדם בכבוד חמיו, ואמר כיון שבלשון הצואה, לא נזכר אלא שמצוה על תלמידיו ועל הרבנים, היינו שמענותנותו ברח מן הכבוד שחולקים לת"ח שהכל כקרוביו, ומעטותנותו לא החזיק עצמו לת"ח, לו יהי' כדבריו, מ"מ חתניו ובניו מחוייבים בכבודו.

אם אמנם עברו זה כמאה ועשרים שנה לפטירת מרן רבינו עקיבא זכי"ע אולם זכרו עודנו חי בקרב כל ישראל, בכל מקום אשר שם רבינו נקרא מעריצים ביראת הכבוד את שמו וזכרו ולתפארת ישראל ינון שמו לעד, עת יקיצו ישיני עפר בב"א.

***

ואלו זרע ברוכי ה' שילדה לו הרבנית הצדיקת מרת גליקל מזווג ראשון:

א) בנו בכורו ר' אברהם המובא לקמן.

ב) ר' שלמה המובא לקמן.

ג) בתו שדרה בק"ק ברומברג. שמה ושם בעלה לא נודע לנו.

ד) מרת שרה, אשת החתם סופר, ועליה לקמן ארוכות.

ואלו זרע ברוכי ה' שילדה לו הרבנית הצדיקת מרת ברוינדל מזווג שני:

א) הרב המופלא מאוד מו"ה משה זצ"ל בווארשא. נולד תקס"א לפ"ק. (נזכר בתשו' רעק"א ח"א סי' קצ"ג)

ב) הרב המופלא גדול בתורה וחריף עצום מו"ה בנימין וואלף זצ"ל בברלין. נולד תקס"ח לפ"ק. (נזכר בתשו' רעק"א ח"א סי' ר"כ)

ג) הרב מו"ה פייבלמאן ז"ל נולד בשנת תקס"ח, נפטר בדמי ימיו.

ד) הרב הגבון המופלא מו"ה יצחק ליב זצ"ל ביאהאנעסבורג.

ה) הרב ר' שמואל זצ"ל נפטר במינסק.

---

12) אל תתמה על אלו לדברים שאמר מרן החס"ס זכי"ע על חמיו מרן רעק"א זכי"ע, דזה לשון החס"ס (תשו' חאה"ע סי' צ"א): אהה איש אלקים קדוש, חי עבדו, כי תמהתי וגבהלתי, בראותי מכ"ק כ' לאמור, שמצפה על חוות דעת איש נקלה, אולי משגה וטעות הוא בלב מו"ח הגנ"י, ואגב חביבותי' טועה בדמיונו, ומה לתבן את הקש, זך ונקי, שכל צח ומצוחצח של מו"ח הגאון נ"י, אור עולם באוצר בלום לתורה ולתעודה, ומה אעשה, ואבי גזר עלי, וכיון שנותן רשות, אצא ואדון כתלמיד, ומתלמידיו יותר מכולם, עכ"ל. וחלילה אין מרן החס"ס זצ"ל חשוד — שדבק במדותיו של יוצר כל העולמים שחותמו אמת — לכתוב מלי דכדי כדרך הענוים — גבוהי רוח — דזמנינו, לכתוב היפך מחשבותיהם.

ו) הרב המשכיל גדול בתורה חריף עצום מו"ה בונם זצ"ל בברעסלוי, הי' חביב מאוד בעיני אביו מפני גודל חריפותו ועוצם בקיאותו.

ז) הרב ר' דוד זצ"ל בברעסלוי.

ח) חתנו הרב החריף המלומד מו"ה שמואל קארנפעלד זצ"ל (נזכר בתשו' רעק"א ח"א סי' קפ"ב סי' רי"ט ובהשמטות לסי' א', ובדו"ח לכתובות דף ל')

ט) הרב המו"מ חריף עצום מו"ה פישל גרוטשטיין זצ"ל מלובלין. (נזכר בתשו' רעק"א ח"א סי' קצ"ט ר' ר"א)

י) הרב המופלא מאוד חו"ב מו"ה וואלף שיף זצ"ל מוואלשטיין. (נזכר בתשו' רעק"א ח"א סי' ק"ס קע"ח קע"ט)

יא) בתו רחל אשת הרה"ג ר' שמואל חיים בירנבוים זצ"ל

ר' אברהם איגר

נולד בשנת תקמ"א בליסא והיה הבכור לרבינו עקיבא איגר זצ"ל. נקרא אברהם על שם זקינו הגאון רבינו אברהם ברודא זצ"ל. רובי תורתו למד מפי אביו רבינו עק"א זצ"ל וממנו נחל מדותיו היפות. היה גם תלמידו של הגאון מו"ה נח זצ"ל בעל „תולדות נח" אב"ד באיאנאווא בלאשקע ולובראנץ, שהיה חוץ מגדולתו בתורה (ראה תשו' רעק"א ח"א סי' קי"א, והי' נסמך להוראה מרבינו הנודע ביהודה זצ"ל) מליץ גדול וספרא רבא, והוא הקנה לו סגנון שפתים יפה אף נעים. חתניו לוקחי בנותיו היו כולם תלמידי אביו הקדוש זי"ע, המיוחד שבעדה, הרב הגאון מו"ה נפתלי הירש בלייכרדה, אבד"ק קורניק זצ"ל. החליף הרבה חידושי תורה עם אביו הגדול (תשו' רעק"א ח"א סי' קס"א רפ"ה ורפ"ד), גם עשה מטעמים לתשו' אביו כשהדפיס ספרי דבי רב (תשו' רעק"א ח"א) עם אחיו הגאון ר' שלמה זצ"ל ביחד. זמן ידוע ישב בראוויטש, ומשם נתקבל לרב אב"ד רוגאזין. כשנפטר לעולמו נתמלא רצונו האחרון לכרות לו קבר אצל אביו בפוזנא. על מצבתו חרות:

פ"נ.

איש גבור חיל עמל ויגע בתורה כיום כליל
רדף צדק כל ימיהו מטים תמך כמסת ידיהו
ה"ה הנכבד המוכתר במעלות ומדות תרומיות הצדיק התור' והרב
המופלא חריף ובקי שלשלת היחס מו' **אברהם** איגר בן הגאון
המפורסם רבינו עקיבא איגר אב"ד ור"מ דפה נפטר בק"ק ראגאזען
בשיבה טובה ביום ה' א' דר"ח כסלו תרי"ד ונקבר למחרתו בקברי
משפחתו הרמה פה כרצונו ואבל כבד היה ליהודים

איש אפרת נודע בשערים יקר מעללהו
בכל הסבות קרוהו בקל דבק לבהו
רום שחק עלה עזב בית חמרהו
הוא ישבע עדן בנעימות אלקינו
מר לנו מר סר צלנו מעלינו.

ר' אלי' לאנדסברג

(חתנו של הגאון ר' אברהם איגר)

בנו של הגאון הצדיק הנגיד מו"ה זלמן לאנדסבערג המכונה פוזנר זצ"ל מלובראנין בעהמ"ח ספר תואר פני שלמה, בנו של רב האי גאון מובהק ציס"ע ראש ישיבה בק"ק פוזנא מוה"ר יוסף לייב לאנדסבערג זצ"ל אשר בעצתו נתקבל כ"ק רבינו הגרע"א זכי"ע לאב"ד פוזנא. כל בני הגאון ר' זלמן ז"ל ישבו על שלחן הגרע"א זצ"ל כמו שכ' בעצמו (באגרות סופרים כ') לבנו של הרה"ג ר' זלמן הנ"ל בהיותו בר מצוה ונכנס לעול מצות וז"ל: אולי יתן ה' שגם אתה תהיה מסובבי שולחני בעיון הלכה כמו אחיך הגדולים ממך בעה"י. וכבר הערותי שרוב חתני בני רעק"א היו מתלמידיו וכן הי' הרב הגה"צ מו"ה אלי' הנ"ל חתן בנו הבכור של הגרע"א זצ"ל מתלמידיו.

ר' שלמה איגר

הגאון רבינו שלמה איגר זצ"ל נולד בשנת תקמ"ז. תוארו הי' יפה עד להפליא. בשנת תקס"א נשא אשה מק"ק ווארשא (כמבואר בהסכמה שנתן אביו רבינו עק"א על הדפסת עבודת הקודש לרשב"א בהיותו שם על חתונת בנו). רעק"א, אביו הצדיק זכי"ע, הי' מתגאה בבנו זה ותהלת ה' מילא פיו על שזכהו בבן גאון בתורה וצדיק במעשיו עם מדות רמות ונשגבות. וכשכ' לו בהיותו בווארשא, כסוחר עתיר נכסין, קונטרס ארוך על הרי"ף ונמוק"י מס' יבמות, כי קובל על עצמו שזה ירח ימים עמד לו דבר לשטנה ללמוד שיעורי עיון, וחזר כלאחר יד על הלכות הרי"ף ממס' יבמות עם הנמוק"י בלי עיון בדברי הש"ס ועשה מטעמים להקשות ולפרק בחריפות עצומה ובבקיאות נפלאה, והעלה פנינים מפז יקרים, השיב לו אביו הגאון זצ"ל וז"ל: חדאי נפשאי בדבריך הנעימים בפלפול ישר ובסברא אשר הגיעוני וכו' הלא שמח תשמחני כראותי אותך הולך בשביל השכל הישר בדברי ראשונים נ"ע, כה תחזק במעוזך, ומובטחני שלאילנא רבא תתעבד. (תשו' רעק"א ח"א סי' רכ"ב) וכאשר נשלח לידו הגדולה פסק בו בענין חמור הסכים עמו בדברים הראויים לגדול הדור, וז"ל: הושיטו לי הפסק הנוכחי שפסק בני יקירי הגאון נ"י, הי' לי למשיב נפש ולהחיות רוחי לשעשע בדבריו אשר העלה "בכחו הגדול וידו החזקה בחריפות ובקיאות גדול" וכו' ובאתי היום לאשר ולקיים הפסק אשר דן ואשר הורה גבר בגוברין כבוד בני נ"י (שם סי' קכ"ו). ויותר ממה שכ' כאן כ' במקום אחר וז"ל: אשר חושש בני שהוא לי לכובד להשיב, תאמין לי כי הוא חיי רוחי, כי בעת שאני כותב אליך מצוייר אצלי כאלו דמותך עומד לפני, פנים אל פנים אדבר אתך וכו' (שם סי' קע"א). גם גיסו רבינו הח"ס זכי"ע משיב לו בכל אותות אהבה, כמו לגאון ישראל (ראה תשו' רעק"א ח"א סי' קכ"ו).

אציל הרוח ואנין הדעת, קומתו התמירה וקווי פניו הנסיכיים שיוו לו הוד והדר. כ"ז עמד לו להיות איש מצליח ורכש לו הון רב. תורה וגדולה במקום אחד היו אצלו אגודות ושמו הטוב נתפרסם בכל ערי פולין ורוסיא. לפני מלכים התייצב להשתדל ולהמליץ אך טוב על אחינו בני ישראל, ונבחר לאחד מבחירי המדינה. בשנת תקצ"א, בעת המרידה הגודלה מבני מדינת פולין

נגד מלכות הרשעה רוסיא גם עליו עבר הגלגל והרעש ואבד כמעט כל הונו, ומאת ה' היתה זאת כמו אצל כל מי שמאס ברבנות והושיט ידו במסחר שבסוף תבע ה' את דיליה ובע"כ ענו אמן, כמלאך טוב, להיות מנהיג ישראל כאשר הכתר הולמתם, למען ישמש בכתרה של תורה, ויפוצו מעינותיו חוצה. לעת כזאת נתרוקן כסא הרבנות בעואב"י פראג יע"א, ובאו לפני רבינו הח"ס זכי"ע שיבחר איזה גברא רבא גדול בתורה ויראה הראוי לאותו איצטלא, הציע לפניהם את הגאון רבינו שלמה איגר זצ"ל ואת הגאון המובהק מור"ר מאיר א"ש אב"ד אונגוואר בעל תשו' אמרי אש זצ"ל. ובחרו בהגרש"א זצ"ל, ועל ידי מניעה לא נודע לנו לא בא הדבר לגמר טוב. וכפי הנשמע, בלא ברור, חשש אביו הגרעק"א שבנו יסבול צער רב מהמחדשים שהרימו כבר ראשם אז שם בפראג, ויגרמו כאב לב כמו לו בשנים האחרונות שישב במרק"פ כנזכר, כי בדברים שהגיעו לדבר ה', הי' הגרש"א זצ"ל אש להבה ולא נשא פני איש אם עשיר אם דל, כמו שנראה ממכתבו שערך להגאון הצדיק ר' שלמה זלמן טיקטין זצ"ל אב"ד ברעסלוי, בן הגאון עולם ר' אברהם בעל פתח הבית זצ"ל, שעמד על ימינו לתמכו נגד המתחדשים (אגרות סופרים מכתב נ"ב), והרב הקדוש איש אלקים נורא מו"ה אלי' גוטמכר אב"ד גרידיטץ תלמיד מובהק לרבינו הגרעק"א זצ"ל כתב עליו „בוצינא קדישא" (שם מכתב נ'), בשנת תקצ"ה נבחר לרב ואב"ד דק"ק קאליש, ונתרצה להם, בדלית ברירה כי ההכרח לא יגונה, יען כי נאבד הונו ורכושו בשעת המרידה כנזכר, וגם עיר קאליש היתה קהלה מפוארה מאוד מעולם גדולי תורה ויראה ישבו כסאות למשפט, ועדיין לא שלט שם רוח ההשכלה, שזה מנעו מלילך לפראג, כנשמע, כנזכר לעיל. כשמת בשנת תקצ"ח אביו הקדוש זצ"ל שמו אנשי קהל פוזנא עיניהם בו. ומה שאירע לאביו אירע לו כי מטעם שגברו אז בעלי זרוע משפלי הדעת שיראו לנפשם מלקבל נשיא ראב"ד אשר יעמוד בפרץ ויעכבם מלילך בדרכיהם המקולקלין ולא יעלה בידם לעשות כטוב בעיניהם ובשרירות לבם, המה וסייעתם עמדו בכח נגד קבלת רב מדור הישן כמו רבינו הגרש"א זצ"ל. לפי שעה הצליחו ההולכי „קדם" לעכב להוציא מכח אל הפועל להחזיר עטרה ליושנה. בשנת ת"ר, ב' שנים אחר פטירת רבינו אביו זצ"ל לעולם האמת, שע"י בחירה מוצלחת עלה הגורל לירא' ה' והעוז והמשרה ניתן ביד חושבי שמו, הושיבו את רבינו שלמה זצ"ל על כסא ה' כסא אביו הקדוש זצ"ל. והרביץ תורה וטהרה, לחם מלחמת ה' במשכילים ומתחדשים למיניהם עם כל שמות הנרדפים. לשם כך קרא אסיפה גדולה בהשתתפות גאוני הדור. טירחא דאורחא ליסע עד לונדון לעת הזאת כלא נחשב היה בעיניו למען טובת הענין, כי תקוה רבה קשר לפגישתו עם הגאון ר' נתן אַדלער זצ"ל, בעל נתינה לגר, אב"ד לונדון, רב הראשי דמדינת בריטאניא. ומאת ה' היתה זאת שלא הי' מוכרח לטלטל עצמו בטלטולא קשה דגברא, כי שמע הגרש"א כי בא הגרנ"א הנ"ל עד עיר הנובר לא רחוק כ"כ מהמבורג — שלשם נסע מתחילה להתיעץ עם הגאון העצום מהר"י עטלינגער זצ"ל אב"ד אה"ו בעל ערוך לנר על הש"ס — ונסע להתם והי' לו להרוחה. וז"ל הגרש"א זצ"ל אל אחיו הרה"ג מו"ה אברהם זצ"ל:

וראיתי אשר עשה לי אלקים אות לטובה כי אחרי הוסכם שמה (בהמבורג) לשום דרכי ללונדון לבית הגאון אב״ד מו״ה נתן אדלער נ״י שלדעתם ממנו תהי׳ יתד ופינה בענין זה בהצטרף אליו את הנדיב המפורסם ר׳ משה מונטיפיארע נ״י וכו׳ והנה פתאום הקשבתי ואשמע הכתוב בקורות העתים מלונדון שהרב מהר״ן אדלער כבר עבר מלונדון וכו׳ עיר הגובר וכו׳ וחיש מהר נסעתי להגובר, וכו׳ ושמה דברתי עמו בסתר בענינו יותר משתי שעות, עד בא האגרת מהשר מאנטיפיארע אליו אשר החרידה אותנו מאוד ע״ד השמועה הרעה בעו״ה מעיר דמשק עם עלילת שקר וכו׳ וע״פ החרדה הזאת נשבתו דברינו מענין הראשון אשר לפנינו והצרה האחרונה השכיחה את הראשונה, וה׳ יחיש פדות לעמו מכל צרה מהרה. (אגרת סופרים מכתב ס׳) עכ״ז הוא לא נח ולא שקט והמשיך במלחמתו העזה והקשה נגד המתבוללים והפורצים חומת כרם ה׳ צבאות, ולרומם כבוד התורה, הגם שמצד הגאון הנפלא בעל ערוך לנר זצ״ל עזר לא קיבל, כאשר התמרמר קצת במכתבו הנ״ל, מכתב ס׳ באגרות סופרים. בקולו האדיר הרעים את גייגער וכת דיליה ימ״ש, שעמדו לקפח את הגאון הצדיק מוה״ר שלמה זלמן טיקטין זצ״ל ולדחותו מכסא הרבנות בברעסלוי, ואף הצליחו לסלקו לפי שעה. והודות להגרש״א זצ״ל שלא ידע לאות בענין הצלת כבוד התורה ובפרט כבוד התורה של גאון הצדיק הנ״ל עלה ביד היראים והחרדים לדבר ה׳ להושיבו על כנו, בפקודת המלך פרידריך שדן דינו לזכותו, במלחמתו נגד גייגער ועדתו החטאים בנפשותם כן יאבדו אויביך ה׳, לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם, וכסא הרבנות היה מוכן לו ובחזקתו כמאז מקדם. אמנם מרוב צערו ויגונו שגרמו לו, אלו רשעי הדור, קצרו ימיו ונח נפשיה דרב ביום ח״י אדר שני תר״ג לפ״ק, ואלו עזי פנים שבדור לא יצאו נקי בדיניהם וקבלו עונשם מן שמיא.

וישב שלמה על כסא מלכותו עד שנת תרי״ב, אז אמר לו ה׳ עלה ושכב עם אבותיך, ומנוחתו כבוד בק״ק פוזנא. על מצבתו רשום:

פ״נ

ה״ה האדמו״ר שר התורה והחכמה נזר ישורון הגאון מו״ה
שלמה אב״ד ור״מ דפ״ק בן מאור הגולה רבינו עקיבא איגר
זצוק״ל נאסף אל עמיו י״א טבת לסדר ״ונחיה ולא נמות״ לפ״ק

הניח אחריו ברכה, חיבורים גדולים על כל הש״ס ולא נדפסו לדאבוננו, רק הגהותיו היקרות כמרגליות על כל הש״ס ויו״ד הנקראים בשם גליון מהרש״א עלו על מכבש הדפוס להנאת לומדי תורה.

בניו וחתניו אשר רובם במדינת פולין ורוסיא ישבו, היו רובם ככולם גדולי ומופלגי תורה. על חתנו הראשון כתב בהתפעלות במכתבו לגיסו מרן החתם סופר זצ״ל וז״ל: תה״ל גם חתני הראשון ר׳ העשיל (רוקח) הדר בפינסק כלי נחמד, חריף ובקי בתורה וחרד וסופר בכתב וכו׳ והוא בן אחר בן לגדולי עולם ונכד להגאון ר׳ אלעזר אב״ד דאמסטערדאם בעל מעשי רוקח זצלה״ה, גם הי׳ אהוב ונכבד בעיני אאמו״ר זצ״ל והתפאר עמו הרבה כי

באמת ת״ח גדול הוא, כעת בן כ״ד שנים. (מכתב סופר מכתב נ״ד)

הגדול שבכל בניו וחתניו הי׳ הגאון המפורסם רב חסידא ופרישא אשר לאלפים נהרו אליו להנות מאור תורתו וצדקתו מור״ר ליב איגר זצ״ל בלובלין. ואם אמנם גדולי החסידות לא הצליחו למשוך לצדם את גאון ישראל הגאון רעק״א ואת בנו הגאון האדיר הגרש״א זצ״ל, הרי הגה״ק רבי מנחם מענדל מקוצק זצ״ל, הצליח לעשות נפש גדולה אצילת הרוח לחסידות הר״ר ליב איגר, ולא עוד אלא שנעשה מנהיג לאלפים חסידים אמיתים יראי ה׳, ויצא שמו כאחד הקדושים, בעבודת ה׳ שלו שהיתה תמה, ובדבריו הקדושים שהשמיע לפני חסידיו, קהל ה׳. דיבוריו נקבו וירדו עד התהום, והשומעם נתהפך לאיש אחר.

ר׳ חיים שמואל הלוי בירנבוים

(חתן רשכבה״ג מרן רבנו עקיבא איגר זצ״ל)

נולד לאביו ר׳ דוד הלוי ז״ל, בעיר פילץ אשר במדינת פולין, בשנת תקע״א, משפחתו היתה מצאצאיו של הגאון בעל התוספות יום טוב ז״ל, ודרכו היתה להתענות בכל שנה ביום ה׳ בתמוז, אשר נקבע ע״י התויו״ט ליום צום ועצרה לכל צאצאיו. בהזכירו את זקנו זה הוא מכנהו: „מרן זקני רבינו הגדול בעל תויו״ט ז״ל״. הי׳ מקרוביו של הגאון בעל „קצות החושן״ ז״ל — „כעין זה תירץ שארי בעל קצוה״ח״. אביו ר׳ דוד הי׳ עשיר ובעל נכסים, וזה נתן האפשרות לבנו ר׳ חיים שמואל, לשבת וללמוד מתוך הרחבה ולעשות חיל בתורה. בילדותו הי׳ כבר בקי בסמ״ע ובש״ך חו״מ. כאשר הוא מעיד על עצמו: „אמינא לך דאנכי בילדותי בקי הייתי מאד בדברי הסמ״ע והש״ך בחו״מ, ודברי קדשם היו שגורים על פי״. בימי נעוריו ניכר עליו שנועד לגדולות ועתיד הוא להיות לגאון ולתפארת בישראל. הוא הלך הלוך וגדל בתורה וביראה, עד שהגאון רבנו עקיבא איגר ז״ל לקח אותו לחתן לבתו מ׳ רבקה ע״ה.

אחרי חתונתו קבע ר׳ חיים שמואל את דירתו בעיר פוזן, סמוך לשולחן חותנו. הוא קבל שם תורה מפי חותנו, וישב כל היום על התורה והעבודה, עד שנעשה לרב גדול ומפורסם בבקיאותו, חריפותו, ויושר הגיונו. מלבד תורתו אשר למד מחותנו, הי׳ גם מתבונן ולומד מדרכיו וממנהגיו. למעלה מארבעים שנה אחרי פטירתו של רע״א, פנה האדמו״ר ר׳ יהודה ליב איגר מלובלין ז״ל אל דודו ר׳ חיים שמואל, ובקשו לכתוב לו את דרכיו ומנהגיו של רע״א אשר ראה בהיותו בביתו. בתשובתו הוא כותב: „אני מאז באתי אל הקדש פנימה לצקת מים ע״י מו״ח רה״ג נ״ע ולבקש תורה מפי קדשו, לא גרעתי עיני מתהלוכות דרכו בקודש״, ובהמשך מכתבו הוא הולך ומונה כמה וכמה ממנהגיו של חותנו. אע״פ שעד בואו לבית חותנו נהג ר׳ חיים שמואל במנהגי ונוסחאות החסידים, אשר בהם הורגל בעירו ובבית אביו, וקשה הי׳ לו לשנות את מנהגיו, בכל זאת שינה בכמה דברים משום כבוד חותנו, כגון הנחת תפילין בחול המועד, וכך הוא כותב: „עוד אזכרה כי בחוהמ״פ הראשון לבואי לדביר מקדשו, תפילין לא הנחתי, אחרי כי כבוד אאמ״ו הר׳ דוד נ״ע וכל החסידים אשר בבית מדרשנו חדלו מלהניחם בחוה״מ. והתמרמר ע״ז באמרו, תופשי תורה בארץ אשכנז . . . ומלאתי דברי קדשו מאז ועד כה להניחם בלי ברכה ובתנאי . . . זאם כי קשה הי׳ עלי הדבר לשנות את טעמי מאשר נסיתי...״.

כאשר נפטר רע"א, הי' חתנו ר' חיים שמואל עדיין צעיר לימים; בכל זאת רצו רבים מאנשי קהלת פוזן שימלא את מקום חותנו, אך הוא סרב לקבל תפקיד של רבנות.

אשתו מ' רבקה, ילדה לו בן אחד ושתי בנות. חתנו הראשון הי' ר' זלמן ברודסקי ז"ל מזלטפולי (אוקריינה). לר' זלמן ולמשפחתו היו בתי חרושת רבים לסוכר בכל רחבי רוסי', והיא היתה אחת המשפחות העשירות בין יהודי רוסי'. חתנו השני הי' הגאון הצדיק ר' שמעון סופר ז"ל אבד"ק ערלוי, אשר לאחר פטירת אשת נעוריו כשנתיים אחרי חתונתו, נשא לאשה את בתו של ר' חיים שמואל. מאשה זו הי' לו בן יחיד, הוא הר"ר עקיבא סופר ז"ל מלבוב. ואחר שנתגרשה ממנו נשאה את הגאון ר' יצחק שמלקיש ז"ל, אבד"ק לבוב, בעל שו"ת בית יצחק. מספרים שהאשה למרות שנתגרשה, ספרה לבעלה הרבה מצדקת בעלה הראשון ר' שמעון ז"ל.

אחרי פטירתה של מ' רבקה, נשא ר' חיים שמואל לאשה את מ' שרה ע"ה, בתו של ר' יצחק מרשלקוביטש ז"ל מעיר דובנא אשר בוואלין, הנקראת "דובנא רבתי". משפחת מרשלקוביטש שנקראה גם כן בשם "פרנס", היתה אחת המשפחות הוותיקות והנכבדות בדובנא, והי' לה בית מדרש משלה בעיר זו. ר' חיים שמואל התיישב בדובנא, וחי בה עד יומו האחרון. אשה זו ילדה לו בן אחד. שמו הי' "יום טוב ליפמאן" על שם זקנו בעל התוי"ט, אך הוא מת בעודו בימי ילדותו. גם בדובנא המשיך ר' חיים שמואל להקדיש את כל זמנו לתורה. עשירותו שהיתה לו מבית אביו ממשפחת אשתו, שחררה אותו לגמרי מדאגות פרנסה. למרות היותו עשיר מופלג, לא נהנה אף פעם מסעודת הרשות. הוא הי' מוהל מובהק, וביום שלא היתה לו ברית, ישב מעוטר בטלית ותפילין, למד מסכתא אחת, ולא אכל עד שסיימה. לעתים קרובות נמשך למודו עד שעות בין הערבים, ולא טעם עד אז, כדי ליהנות רק מסעודת מצוה. בימות החול אכל רק מאכלי חלב, ומחוץ לר"ח, שבת ומועד, לא בא בשר לתוך פיו. יהודי דובנא אשר ראו את גדלותו בתורה וביראה, כבדוהו מאד. הי' לו מנין קבוע בביתו — "ומתי סודי אשר מתפללים אתי בלשכתי, סמכוני באשישות...". בחורים רבים בקשו תורה מפיהו, ולמדו אצלו בבית מדרשו.

לא רק בעירו בלבד הכירו בתורתו ובצדקתו, שמו התפרסם במהרה בכל רחבי המדינה. קהילות גדולות ומפורסמות רצו להושיבו על כסא הרבנות, וכמו שלא שעה בשעתו לקהילת פוזן, כך לא שמע בקולן של שאר הקהילות. גדולי התורה פנו אליו בשאלותיהם, והוא הי' עונה ופוסק גם בשאלות חמורות ביותר. הוא לא נשא פנים בהלכה אפילו לגדולי הדור, ופעם במקרה של שאלת איסור ערוה, לא נמנע מלחלוק על פסקו של הגאון "שואל ומשיב" ז"ל מלבוב, כאשר הוא כותב: "אשלחה תשובה אחת גדולה ורחבה, אשר השבתי ב"ה לעיר ראדיוויל, ע"ד מי שנשא את אשת חמיו לאחר מיתת אשתו, אשר בא הבעל לזעוק חמס באזני על הר' יוסף שאול נאטנזאהן הגאבד"ק לבוב, אשר צוהו לגרשה, ואני בעניי עפ"י ראיות נכוחות מש"ס ופוסקים התרתי', והיא יושבת תחתיו עד היום". מחברי הספרים נהגו לכבדו בספריהם, ומשום כבודם הי' נוהג להשיב להם ולפלפל בדבריהם.

מכל חדושי תורתי הרבים אשר כתב, נדפסו רק הגהותיו על ספר "שער

המלך", הנקראות "מעשה חשב" (ח"ש"ב — חיים שמואל בירנבוים), אשר י"ל ע"י בן בתו ר' עקיבא סופר. הגהות אלו לא נכתבו ע"י המחבר כדי להדפיסם. הן נעתקו מגליון "שער המלך" אשר בו למד, וגם הן נכתבו עפ"י השקפה ראשונה, כאשר הוא כותב באחת מתשובותיו: "הגאון המחבר ספר שער המלך עמד בזה... מדברותי הרבים אשר כתבתי על שפתי גליונותיו, מרביתם כתבתי רק עפ"י מושכלות ראשונות". מתשובותיו הרבות הן להלכה למעשה והן לפלפולא בעלמא, נשתייר רק קונטרס "רחש לבב" (ר'ח'ש — ר' חיים שמואל), אשר הוא עדיין בכתב יד, ונמצא בירושלים. שאר התשובות וחידושיו למסכתות — נאבדו, כמו שכותב נכדו ר' עקיבא בדף הראשון של הקונטרס: "עיקר חידושיו על מסכתות שונות ותשובותיו להלכה למעשה, אשר פלפל עם גאוני דורו, נשתקעו בידי סופר סת"ם מהעיירה הקטנה קליוואן הסמוכה לדובנא, וחבל על דאבדין".

ר' ליב (לייבלה) איגר

הגה"ק רבי לייבלה איגר זצ"ל נולד לאביו הגאון רבינו שלמה איגר בשנת תקע"ו. נתחנך על ברכי הסב רבן של כל בני גולה מרן עקיבא איגר אב"ד פוזנא יע"א. תחת ידו הגדולה, שהכיר בו כשרונותיו יוצא מגדר הרגיל בשחר טל ימיו, נעשה כמעין המתגבר, ובהתמדתו ושקדנותו הבלתי רגילה עלה על כל בני גילו עד שזקינו הגאון הנפלא התפאר בו וניבא לו שכל מדות טובות של מנהיג ישראל חברו בו יחדיו. גם אביו הגאון היה מלא תקוה בשמוע שאביו הארז בלבנון מדבר גדולות מבנו, גיל וחדוה מלאו את נפשו שזכהו ה' בבן עילוי מפואר מלא וגדוש בתורה כאחד מגדולי ישראל, ובפרט מתורה שלמד עמו אביו הקדוש בקדושה וטהרה.

כשהגיע לפרק האיש מקדש, נשא את בתו של הנגיד, הגביר ולמדן מפורסם רבי עזריאל גראטשטיין מלובלין, והיה גר שם בבית חותנו עוסק בתורה בפרישות יתירה וכל מה שקבל מחותנו פזר נתן לאביונים, כאשר עיניו ראו ולא זר מנהג זקינו שגדלו וחנכו. בלובלין בשבתות וימים טובים התפלל בקביעות בהיכל קדשו של הגה"ק "החוזה" מלובלין זכי"ע. בחברת המתפללים נמצאו הרבה שמזמן לזמן נסעו לטאמאשאוו להגה"ק הר"ר מענדל'ע מקאָצק זכי"ע. כל התבל רעשה אז מגדולתו וההתלהבות ששרתה שם. משנכנס אלול, בערה קוצק מאש ההתלהבות שאחזה בלב החסידים, כל הדרכים הלכו אל קוצק. הלא שם מקור היראה והגבורה, על כן לפנים בישראל כשהגיעו ימי הסליחות והתשובה, "יעזוב איש את ביתו ויעלה לקוצק, להסתופף בצל בעל הכנפים" הר"ר מענדל'ע זצ"ל, הי' שגור באלו הימים בפי החסידים. חסידיו זרקו עיניהם בו ולטשו שיניהם להעבירו עכ"פ פעם אחת להתם. ידעו כי אם יעלה בידם אך פ"א משם לא יזוז לעולם. התחילו להתקרב אליו ולהתרועע עמו. עד שהשפיעו על הלך רוחו, והשפעתם הבשילה רצונם, הלא יאומן נעשה, בנו של הגאון ר' שלמה ונכד רבינו עקיבא, באחד הימים בא לטומאשאוו. כשנכנס אל הקודש פנימה בחדר מיוחד של הר"ר מענדל'ע נתן בו עיניו הבדולחים ובהתפעלות אמר למקורביו, בשביל אברך זה הייתי הולך ארבע מאות פרסה רגלי, וכלי יפה ונאה זה צריך שמירה רבה. החסידים תיכף הבינו

מאלו מילין, בלתי מורגלין אצל רבם הגדול, שההחלטה נגמרה וישאר פה. בביתו המתינו לבואו על מגן, עברו שבועות חלפו חדשים והקול נשמע בלובלין כי בורח הוא לטומאשאוו. בבהלה בא חותנו ר' עזריאל, שהי' נכבד בעיני כל, אל הרבי ושאל, היתכן "נקי יהי' לביתו שנה אחת" אמרה תורה. הרבי אינו נתפעל ומשיב בשאלה חדה, האם כאן אינו "נקי" כל כך כבביתו בלובלין. ר' עזריאל נבהל מהתשובה ואין בפיו מענה. ממהר להודיע למחותנו הגדול הגרש"א לפעול על לב בנו לשוב לביתו. הגר"ש נבהל ונזדרז לשלוח שליח נכבד — והרבה יודעים לספר שהגרש"א בעצמו וכבודו נסע לטומאשאוו — לדבר על נפש בנו, אבל אהה הכל ללא הועיל. ידו הגדולה של הגאון עולם חריף נורא בעל חי' הרי"מ זצ"ל היתה באמצע. כי זה עתה גם הוא הי' בין הנמצאים בטומאשאוו בבית המדרש. וכששמע השליח — או הגרש"א — שאותו גאון מבהיל זצ"ל בהתפשטות הגוף מזמר ושר "אין טומאשאוו ברענט אָ פייער, אין טומאשאוו גייט אויף אַן אור אָ נייער..." בטומאשאוו להבה עולה — בטומאשאוו אור חדש מאיר ובא, הופתע השליח וידע כי אבד מלחמתו, כי אך יצאו אלו הדברים זקוקין דנורא מפיו נתחדש ביתר להט והתלהבות מעגל הריקודים — שעמד על רגע בצעקת שליח הגרש"א שהרעיש להמציא לו את האברך הבורח — ומבלי לחוש נשתלב גם השליח במעגל הריקוד, וחיש מהר עזב את טומאשאוו שלא ילכד גם הוא "חלילה" ברשתם. בפחי נפש סיפר הכל להגרש"א ונתעצב אל לבו. מאז לא הניחו אביו הגרש"א זצ"ל לבא אליו ולא כתב לו תשובה על מכתביו. כשנודע לו אחר כך על ידי מגידי אמת שבנו הבכור ר' לייבלה אינו זז מהשו"ע ולומד בהתמדה כמאז ומקדם, וישיבתו בטומאשאוו לא גרמה לו ביטול תורה, ואדרבה עוזרתו להוסיף לטהר ולקדש עצמו, מחל לו על צער שגרם לו והראה לו אהבה על אהבתו בסבר פנים יפות. ודע שהגאון רבינו עקיבא זקינו גם באלו הימים שדחאו אביו ממחיצתו קרבו וחיבבו כי ראה וידע שנכדו הוא איש שרוח אלקים בו וכל כוונתו לשם שמים לברר הטוב מכל השיטות לשלימות עצמו. יראת הכבוד שהי' תקוע בלבו לגבי זקינו, לא יאומן כי יסופר. פעם כשעמד לפני נסיעה לפוזנא וידע בנפשו שישאלו מנין לקח לעצמו הרשות לנטות מפסק השו"ע להתפלל אחר זמן התפלה הקבוע הלך לפני רבו הר"ר מענדל"ע ושאלו מה אשיב לקדוש זקיני רשכבה"ג אם ישאלני כאלה הדברים. השיב לו: אמור לו, שהרמב"ם פוסק, שפועל שנשכר לחטוב עצים ומזמן שעות עבודתו עסק בהשחזת הגרזן הבעה"ב צריך שישלם לו שכרו משלם, כי ההשחזה גם היא בכלל גוף המלאכה. כששמע הגרעק"א תשובה זו מפי נכדו, בתמימותו העצומה, החזיק זקנו והרכין לו ראשו כמודה וכמשתאה ביחד. כשהי' כבר זורח שמשו של הרה"ק ר' לייבלה זצ"ל שגור הי' בפיו לספר, שפעם לא גמר ההכנות ביומא דריש שתא ולא נכנס לביהכ"נ להתפלל עם הציבור שזקינו התפלל. ובאנחה סיים דבריו: היום כשאני מסתכל במעשי נוכח אני לדעת, ששגיתי, כי מי שיש לו סבא כמו רבי עקיבא ויש לו אפשרות להתפלל עמו בצוותא חדא מן הדין היה לעזוב כל ההכנות ולהשליך כל הכוונות בקרן זוית. כה הי' דבק בזקינו בחייו ולאחר הסתלקותו לעולם האמת. ובכלל הי' שיטת ודרך הרה"ק ז"ל

בהכנות עצומות בכל דבר שבקדושה עד שרגיל הי' בפיו המלים: „ההכנה למצוה חשובה מהמצוה". בפרט הכנותיו לברית מילה היו נמשכות שעות הרבה אחר הצהרים ולפעמים סמוך לערב, ובזה מצא לו התנגדות רבה מצד הגאון הגדול ר' יהושע העשיל אשכנזי אב"ד לובלין זצ"ל, עד שבשנת תרכ"ד יצא הגאון האב"ד דשם בקול קורא נגד מנהג חדש זה, הגם שבכבוד רב דיבר מהרה"ק, עכ"ז בגוף הדבר לא נשא פניו. להרה"ק מהרי"ל זצ"ל גרם כרוז זה עגמת נפש וצער רב כאשר נראה ממכתבו שהעריך להגאון ר' שמואל בירנבוים אב"ד דובנא רבתא זצ"ל חתן זקינו הגאון רבינו עקיבא זצ"ל ואל הגאון הק' ר' שמעון סופר אב"ד קרקא זצ"ל נכד זקינו לחוות דעתם הרמה בענין זה. (אגרות סופרים מכתב כ"ב להרש"ס מקרקא, ושם תחת השורה מכתב הגר"ש בירנבוים הנ"ל.) הגאון העצום בעל חי' הרי"מ זצוק"ל למרות ידידותו להגאון המובהק אב"ד לובלין זצ"ל, הצדיק את הצדיק דמעיקרא הרה"ק מהרי"ל ובאריכות מקיים מנהגו עפ"י דין שו"ע ובהתפעלות נורא כתב עליו תוארים „בוצינא קדישא חסידא ופרישא" ואל ידידו הגאון פלט קולמסו כאלו הדברים „להזהר בנפשו מלפגוע בכבודו של הרה"ק למען לא יכווה מגחלתו", ואל חסידיו המרובים בלובלין ערך מכתב מיוחד לעמוד על צדו „להצדיק את הצדיק". ועוד הוסיף ידיו שנית לזרזו ולאמצו שלא ישגיח בכל הכרוזים וקול קורא, וקראו „ארי' דבי עילאי". דברי הרי"מ עשו פרי ונשתקע הדבר במקומו ולא פרץ גדר. והגאון הקדוש ר' צדוק הכהן כתב אליו בענין זה וז"ל: „יאחז צדיק דרכו לעשות המצוה בקדושה וטהרה והמכבדו יכובד מן שמיא".

הגאון הקדוש ר' צדוק הכהן זצ"ל סמכו להיות מנהיג לחסידים. וגופא דעובדא הכי הוה. הרה"ק מהרי"ל ז"ל הלך י"ב שנים אל הגה"ק ר' מענדלי זצ"ל. כשרבי מענדלי הסתגר בחדרו, עזבו והלך אל הגה"ק ר' מרדכי יוסף זצ"ל לאישביצה המפורסם על שם ספרו „מי השילוח". חסידי קוצק חשבו צעד זה למרידה גמורה ושפכו בוז על „המי השילוח" איך העיז להתפלג ולנהוג עדה בעוד רבו הגדול חי. המחלוקה הלכה וגדלה עד לב השמים. ידו של הרה"ק מהרי"ל לא היתה במחלוקה שנפוצה סביב הפירוד. בשנת תרי"ז כשנפטר ה„מי השילוח", רצה המהרי"ל לשוב לקוצק. ה„כהן" (הגה"ק ר' צדוק הכהן שנקרא בפי כל מעריציו ה„כהן"), פחד מקפידתו של הגה"ק מקוצק וחשש שלא יפגע במהרי"ל ולא הסכים בשום אופן להחלטתו שישוב אליו, ולכן דחאו מיום ליום. פעם נכנס מהרי"ל לה„כהן" וביקש תשובה ברורה ותבע החלטה גמורה. כשראה ה„כהן" שאינו יכול להוסיף ולדחותו אמר לו „בוקר ויודע". למחרת קבל ה„כהן" מרותו של מהרי"ל ומסר לו „פתקה" שבה הזכיר את עצמו. ומאז ידעו כי הרה"ק מהרי"ל ממשיך מלכות „מי השילוח" והוא אדמו"ר שלהם.

מסתפק במיעוט היה, וארוחתו שאותה סעד פעם אחת ביום, לא היתה יותר מעוגה מלוחה וכוס קאָפע. לא תלש מעודו משער זקנו (ראה תשו' ח"ס חיו"ד סי' קל"ט, ק"מ שזו שיטת זקינו הגרע"א ז"ל). בשבת שחל בו ערב פסח עטף את דיקנא קדישא במטפחת שלא יפול לתוכו משהו חמץ. זמנו הי' מדויק ובחשבון עצום, למרות הכנותיו הארוכות לכל מצוה ומצוה, כאמור. פעם

אירע שאיחר בהכנתו לתפלת „כל נדרי", נאנח ואמר: אוי כמדומה לא אספיק לאכול את הכזית מצה בליל פסח קודם חצות כמצוה עלינו בשו"ע. תפלותיו הרעידו חומות וזעזעו אשיות ויסודות. כששאלו את ה„כהן": והלא באיזביצא הי' עבודת ה' זו תפלה בדממה דקה קולו לא ישמע, השיב: „ביי איהם שרייט הערויס", „אצלו זועק מתוכו". הרה"ק מהרי"ל מהוה את אחת התופעות המופלאות בתולדות החסידות, כן ספריו „תורת אמת" וה„אמרי אמת" הפכו להיות ספרי יסוד מעמיקים בתורת החסידות.

מעולם לא נמצא חסיד או מתנגד, שהעיז פניו נגדו, כל כך האירה הארץ מכבודו. על כן אין לפלא שבהיותו מפורסם עד למאוד לצדיק וחסיד, אחר פטירת אביו הגאון הגדול מוה"ר שלמה איגר אב"ד פוזנא זצ"ל הציעה קהלת פוזנא, מעולם קהלת מתנגדים, את כסא הרבנות להרה"ק מהרי"ל, אך הוא סירב מלקבלו.

זקן ושבע ימים כבן ע"ב שנים נפל למשכב, ובשנת תרמ"ח כ"ב שבט עלה השמימה. כשלשים שנה לפני זה באותו יום נסתלק לבית עולמו רבו הראשון הגה"ק ר"ר מענדלי מקוצק.

כשיצאה נשמתו בליל שבת קודש מקורביו שמעו ששפתותיו מרחשות „באה שבת באה מנוחה" זכי"ע.

ר' ישראל זיטמאן

(חתן הגאון הקדוש מהרי"ל איגר מלובלין זכי"ע).

הרב הגה"צ מור"ר ישראל זצ"ל מימי עלומיו הקדיש עתותיו ועשתנותיו לתורת ה' תמימה, למד תורה מתוך יסורים של אהבה שאין בהן ביטול תורה ותפלה. משנתו היתה אצלו ערוכה בכל ושמורה, ביראת ה' טהורה, ביחוד בסדר קדשים וטהרות החמורה, אשר כל אבירי לב שרי התורה זעיר שם זעיר שם גילו את המטמוניות שבהם והניחו מקום לאחרונים לגלות אוצרות רב פנינים הטמורים ונעלמים במסכתות ההם. וצלל הוא זצ"ל במים אדירים בחריפות ובקיאות כאשר מפורש יוצא מחיבורו המיוחד על הלכות שאינם נוהגים כלל בזמה"ז כמו הלכות טומאת צרעת ונגעי הבתים והל' ראשית הגז והל' נזירות שהי' מונח בכת"י אצל בנו הרהגה"צ ר' עקיבא זיטמאן זצ"ל. למרות הענותנות אשר הי' בו וגם כי נקטף באיבו בהיותו כבן ל"ז שנים בשנת „בא השמש" (תרמ"ג) ג' ימים לחודש מרחשון, נתפרסם שמו בין גדולי עולם עד שעל ספרו „עזרת ישראל" על סדר מועד שהו"ל בנו הרהגה"צ הנ"ל בשנת תרס"ז כתב עליו הגאון הגורא ר' חיים הלוי אב"ד בריסק זצוק"ל בזה"ל: „והראה לי קורעקטין מספר עזרת ישראל מאביו הגאון הגדול המפורסם ר' ישראל זצ"ל", ועפ"י דברי מאור הגולה אלו יקום עדות בישראל על עוצם גדולתו וקדושתו ונתקיים ביה מאמר הירושלמי (ברכות פ"ב הל' ח') יגע ר' ישראל בתורה לל"ז שנים מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנים. כן הניח אחריו ברכה חידושים על הש"ס, רמב"ם וד' חלקי שו"ע. — ובהקדמה לספר עזרת ישראל הנ"ל כתב הרה"ק, אור עולם, ר' אברהם איגר זצ"ל גיסו, דברים גבוהים ורמים עליו וז"ל: ועתה שמח לבי כי בא מועד הגלות נגלות אור יקרות הספר „עזרת ישראל" מכבוד גיסי המנוח

הרב הגאון החריף ובקי חו״פ כקש״ת מוה״ר ישראל זצלה״ה חי׳ תורה על הש״ס מלא חריפות ובקיאות כיד ה׳ הטובה עליו, הגדיל לשוטט בים התלמוד כאחד הגדולים, ואם כי גם בעודנו חי אתנו ידענו כולנו ידענו כי הוא איש דגול מרבבה צנא מלא ספרא, אבל רק אנחנו ידענו וזולתינו לא ידע אנוש ערכו הרם, כי מגודל ענוותנותו הי׳ תמיד נחבא אל הכלים ולא השמיע בחוץ חכמת תורתו. ואך לעצמו הי׳ יושב ודורש תמיד חידושין דאורייתא, ואף בשנותיו האחרונות אשר הי׳ איש אנוש וידוע חולי ר״ל לא פסק פומי׳ מגירסא וישב תמיד כמעט במס״ב על התורה וכתב בספר את אשר שת לו חכמתו בקרבו, ואך כרגעים אחדים טרם עלתה נשמתו הטהורה השמימה, אחר אשר קידש והכין עצמו למסור נפשו ורוחו ונשמתו בקדושה ובטהרה, אשר כולנו העומדים סביב למטתו כמעט לא קם רוח בנו. בשמענו את הדברים אשר יצאו מפיו ברשפי אש שלהבת אהבת תורה ויראת שמים, ובתוך מרבית דברי התנצלותו, כי הולך הוא לעולמו ומאומה אין בידו (כדרך הצדיקים) ואין לו להשען כ״א על אבינו שבשמים, אמר כדברים האלה: „באחת אשים תקותי דאיתא בספ״ק שלעתיד יתעלו כל הדברי תורה אשר יצאו מפי כל נפש מישראל, וכולי האי ואולי אזכה גם אנכי שיתעלה דבר אחד מחידושיי, ובזה אבנה גם אני לזכות לאיזה עליה״, ובתוך דבריו אלו קרא להוציא כל איש מעליו, ואך אנכי לבדי על עמדי אעמוד, ופקד עלי שאביא לפניו כל הכתבים אשר היו טמונים אצלו, ומצאתים במספר שמונה מחנות, שלשה מהם על מסכתות הש״ס, וחמשה על הרמב״ם והשו״ע וגם ליקוטי חידושים שונים, ובעצם ידו בחר את השלשה אשר על הש״ס וביקש מאתי לאמר, הסכם נא לי בזה לעשות אתי הטוב והחסד של אמת הזה להשתדל להוציא לאור שלשת המחברות האלו והי׳ לאחדים, ספר אחד על הש״ס. ודבריו אלה כמעט דבריו האחרונים, וכמעט רגע עלתה נשמתו הטהורה השמימה זכותו יגן עלינו וכו״. דברים אלו יצאו מתחת עט הרב הקדוש הר״ר אברהם איגר זכי״ע שהי׳ ממעט מאוד מאוד בדברים, ומאלו הדברים גבוהים ורמים אתה דן מי היה בעל ספר „עזרת ישראל״. והשם „עזרת ישראל״ לחידושיו, נתן חותנו הרב הקדוש וטהור מהרי״ל איגר בעצמו. זכי״ע.

ר׳ אברהמ׳לע איגר

(בן הרה״ק ר׳ ליבלע זלה״ה).

ברא כרעיה דאבוה, מילדותו התנכר הנער, כצדיק וקדוש ופרוש מתענוגי העולם והבליו. ימים ולילות שיקע עצמו בתורת הנגלה עד שרכש לו ידיעה מקיפה בש״ס בבלי, ירושלמי ודחשו״ע עם נושאי כליהם. מדת ענוה היתה ירושה לו מאביו הק׳ וזקינו רבינו הק׳ הגרע״א זצ״ל. דרכו הי׳ לספר עובדא ששמע מפי אביו הקדוש זללה״ה שנתחנך על ברכי הסבא רבן של ישראל רעק״א זצ״ל, ופעם נסע זקינו הרב לווארשא לבקר בנו הגרש״א ולקח נכדו, בנו של הגרש״א זצ״ל, עמו. לכל האותות הכבוד שזכה רעק״א לא זכה אדם בימיו כאשר נזכר למעלה בתולדות שלו בארוכה. כ״כ הי׳ כבודו גדול גם בעיני המלכות עד שממשלת הגרמנית של אז דרשה ממלכות רוסיא שיעשו קבלת פנים בפומבי מצדם כראוי לשר וגדול מאזרחי הגרמנים. ובעת קבלת פנים

מצד המלכות ולהבדיל מצד גאוני רבני "ופני" קהל ווארשא מקטן ועד גדול, שמע הרה"ק ר' ליב'לע איגר זצ"ל, שלא פסק פי זקינו מלומר דברי התנא האלקי "הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה" (אבות פ"ג מ"א). ומדה זו לברוח מן הכבוד עד קצה האחרון באמת ובצדק, לא רק כלפי חוץ, עברה אל הרה"ק ר' אברהם'לע זכי"ע, הנקרא בפי חסידיו ה"שבט מיהודה", במדה גדושה במלוא המובן.

בשנת תרמ"ח (כי בא השמש לפ"ק) כ"ב שבט כשהחזיר אביו הקדוש נשמתו השמימה, הפצירו כל חסידיו שיתנהג ברבנות ויקבל על עצמו אבל כל הבקשות ללא הועיל, הוא באחת ולא ישנה, שכולם יסעו אל ה"כהן" ה"ה הרהגה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין זצוק"ל בעל מח"ס אוצר המלך על הרמב"ם תשו' תפארת צבי חלק יו"ד ועוד הרבה ספרים חי' תורה בדרך חסידות וקבלה, שהי' תלמיד חבר לאביו הקדוש זצ"ל. ואדרבה הוא בעצמו ביקש לילך אל שלחן קדשו של ה"כהן". אבל אמו הצדיקת, בת הלמדן המפורסם הגביר העצום ר' עזריאל גראטשטיין ז"ל שהזהיר את בתו להניע את לב בעלה לעזוב דרך החסידות כי בלא"ה גורלה תהי' שתקלוף תפוחי אדמה לאלפי חסידים, הפירה עצתו ולא נתקיים מחשבתו ונתבטל רצונו. ובזה נחלקו חסידי אביו לשתי מחנות, מהם דבקו בה"כהן" ורובם נשארו נאמנים לו, לבן רבם הגדול. בין הני שני קדושי עליון זכי"ע שרר שלום רב, כל אחד חלק כבוד ביתר שאת ויתר עוז לחבירו באופן מאוד נעלה, ומה נהדר הי' החזיון כשנפגשו שני אצילי הרוח נקיי הדעת בהזדמנויות תכופות, ונתקיים בהם הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, לא רק אם בריחוק מקום חיים בשלוה ובשקט, אלא גם כשדרים "גם" יחד.

בשנת תרנ"ב כשנסע הגאון הגדול הצדיק ר' שניאור זלמן לאדיער אב"ד ור"מ דלובלין זצ"ל לארצנו הקדושה לישב על כסא הרבנות בעיר הקדושה ירושלים תובב"א, עבר על העיר חולי דבר ר"ל כבד מאוד, יושבי העיר תלו עיניהם בב' צדיקים אמיתים הנ"ל. נכנסו בבקר בביה"מ הגדול של ה"חוזה" זכי"ע, ה"שבט מיהודה" עמד מצד אחד של הארון הקודש וה"כהן" מצד השני וחסיד מפורסם אחד — שמו ר' ישראל זשעכילאווער ז"ל — באמצע, ואחר שסיימו תפלתם ושפכו לבם כמים לפי שוכן מעונה לרחם על מעשה ידיו, והעמידו חבורת אנשים שלמים שיסיימו תהלים בכל יום על פתח שער העיר עם פרשת פיטום הקטרת, והמגפה נעצרה בעזהי"ת. באותו פרק הציעו יושבי עיר לובלין ומנהיגיהם לר' אברהם את כסא הרבנות, כל כך הי' כבודו גדול בעיני תושבי העיר. אבל הוא השיב פניהם אחור, ואפילו לשמוע לי רצה.

האגדה מספרת שבשנת תרי"ז ביוהכ"פ כשהי' ביהכ"נ של "המהרש"ל" מלא מפה לפה והלחץ זה הדחק הי' גדול עד לאין שיעור, ואלפי נרות הפיצו זיו אורם בכל פינות בסיבת נר אחד שנפל פרצה דליקה והפחד הי' איום ונורא, כחמישים אנשים נרמסו ר"ל. אז החליטה הקהלה לבנותה מחדש ברחבת ידים. הרה"ק בעל "שבט מיהודה" הי' אז בחור צעיר לימים מאוד, ובכן הרה"ק הר"ר ליבל'ע איגר לא הי' באפשרותו לסייע בבנין בפועל בגופו ממש, כי

מי יניח אותו ליסע אבנים לבנין, אז הלך ושילם להשומר שעמד אצל הבנין כל הלילה שיניח אותו לסדר האבנים במקום שהבעלי מלאכות עומדים שיהי' לו חלק בהמצוה. מפרט זה אתה דן על הכלל כולו. בהיותו אדמו"ר התפלל מוסף בר"ה יוהכ"פ ושאר ימים טובים בביהכ"נ של "המהרש"ל" דוקא.

הרה"ק בעל "שבט מיהודה" מלך משנת תרמ"ח עד תרע"ד, היינו כ"ו שנים כולן שוים לטובה. בכל שבת ושבת האריך בדברי תורה בהתלהבות עצום, אבל לא הניח להדפיס בספרו הגדול "שבט מיהודה" אך ורק אמרות טהורות שהגיד משנת תרס"ו עד שנת תרע"ג, היינו הששה שנים האחרונות מעבודת המלך מלכו של עולם, וטעמו לא נודע למה גזר על הראשונים שלא לפרסמם. דרכו בקודש הי' לומר הפסוק "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם" לפני ברכת המזון. והעידו עדים נאמנים שכל מי ששמע אלו דברים יוצאים מפיו בקדושה וטהרה בתמימות ובצדק, זלגו עיניו דמעות ואם אבן הוא הי' נימוח. תוארו הי' בורא, כל רואיו הכירו שאיש קדוש וצדיק שאין לו שייכות עם הבלי העוה"ז, נכד אברהם אבינו שאמר אנכי עפר ואפר יושב על השלחן, ואינו מכיר את עצמו שהוא הבוצינא קדישא המאיר לארץ בחשכת הגלות.

בכל סדר דבריו בספרו "שבט מיהודה", בכל הזדמנות הי' מגנה מדת הגאוה ומזהיר להתרחק ממנה. ועל הפסוק "היא העולה על מוקדה" אומר, שתורתנו הקדושה מצוה בזה לשרוף כל ניצוצי גאוה מלבו, "כל המתגאה בשריפה".

עד סוף ימיו תמיד היתה מנקרת במוחו השאלה למה הוצרך להיות אדמו"ר. ופעם אחת חסיד אחד בהתפעלות רבה קראו "הייליגער רביני" (רבינו הקדוש), התחלחל והשתיקו בדברים, שלא די לקרותו "רבי" שגם זה יותר מדי רק כבר הרגיל בו וההרגל נעשה טבע ואינו מרתיח את דמו אם אומרים לו, אבל אתה מוסיף דברים שאינני יכול לסבול, ומכאן ולהלן ישתקע ולא יזכר עוד.

הגם שבחייו בעל כרחך ענה אמן להתנהג כאדמו"ר, אולם בצוואה שלו שכתב בשנת תרס"ו שמנה שנה לפני הסתלקותו עמד על דעתו שלא ינהגו בו שום כבוד הנהוג לגבי אדמו"ר. את צוואתו מתחיל עם פסוק: "הלא צבא לאנוש, ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית". וז"ל הצוואה בקיצור (מאגרות סופרים במדור של הגה"ק מהר"ש סופר מקראקא זצ"ל, מכתב כ"ב).

הצוואה של הגה"ק:

ז"ל אות א): שלא לנהוג בי שום מנהג הנהוג עתה לעשות לאנשים אשר בשם צדיקים יכונו להדליק עד עת הקבורה נרות הרבה, רק כנהוג אצל אנשים פשוטים קטני ערך וחלילה וחלילה לשום איש להזכיר את עצמו לפני גולם גוויתי או באיזה מקום בכל פנות הבית או אצל הקבר או לתוכו הן בשעת הקבורה והן אח"כ לעולם לא בעל פה ולא בשום רשימה על איזה נייר הנקרא קוויטל, חלילה וחלילה לעשות כזה וכיוצא בזה — ב): מי יתן וידעתי שאפעול, אני מבקש מאד לבל עשות לי שום כבוד בלוי' גדולה ושלא להכניס אותי בשום מקום מקודש כמו ביהכ"נ או בהמ"ד וגם שלא להניח עלי

שום ספר של תורה וגם שלא להודיע לעירות לאנשי שלומינו רק למעט הלוי׳ בכל מה דאפשר, ואם יהי׳ באפשרות נכון להוציא בלילה ולהסתיר הזמן ולגלותו רק להחברא לוי׳ ונושאי מטה הם לבדם יוציאו וישאו את מטתי וילוו אותי במנין עשרה עד זבולא בתרייתא — ג): אשתי ובני ובתי יחי׳ והמשמשים ששמשו אותי בחיי לא יהיו בחדר הרחיצה ולא ילוו אותי ומטתי לא ישאו רק החברא לוי׳ אחר טבילתם כן גם תופר המלבושים וחופר הקבר הכל רק הקבועים בעיר אחר טבילתם במקוה — ד׳ ה׳): מאוד אבקש באזהרה לבל ליתן מקום קברי באוהל הקדוש מקום קבורת שני הצדיקים הקדושים כ״ק אאמ״ו רבינו הקדוש זצוק״ל והגה״ק הכהן זצוק״ל, לא לבד שלא לעשות פירוד בין הצדיקים הדבוקים בחייהם ובמותם לא נפרדו, רק גם בכל האוהל עפ״י דתוה״ק שאסור לקבור אותי במקום קברי צדיקים, ורק אם אולי יורו המורים שאין למלאות חפצי זה, עכ״פ יהי׳ מקומי מצד שמאל של כ״ק מר אבא קדישא זצוק״ל ורק אם יהי׳ באפשרות שיהי׳ מקומי בבית עלמין הישן ואם לאו בהחדש יהי׳ מקום פנוי מקברות ארבע אמות מכל צד מקברי, ושיכתב בספר שלא יקבר עולמית שום איש באותן ד׳ אמות, וכן אם מקומי יהי׳ בעיר אחרת יהי׳ הכל כנ״ל — וחלילה לעשות על קברי שום אוהל או ארון או שום מקום הדלקת שמן או נרות רק מצבה קטנה של אבן ושלא לרשום עליו שום תואר רק פ״נ בן רבינו הקדוש מהרי״ל זצוק״ל בעל תורת אמת ואמרי אמת ושמו אברהם תנצב״ה. וחלילה לשום אדם להזכיר עצמו או שום אדם או להניח איזה קוויטל ח״ו כל ימי עולם — ח): ביום היאהר צייט אזהיר מאוד לבל הדליק נרות בשום בהמ״ד ושלא לעשות שום סעודה, רק בני יחיו ידליק כל א׳ נר של שעוה במקום תפלתי ויתפלל לפני התיבה וכן במש״ק לפני היאהר צייט, ומה טוב בכל ער״ח ור״ח כל ימיהם ויעסקו כל ימיהם בתורה שבכתב ושבע״פ וביותר בלימוד משניות כמו שנמצא מסודר בספרי המקובלים ולחלק צדקה לתיקון נשמתי ולא ילכו על קברי כלל — יח): אם ישאר איזה סכום מזומן יתנו מזה איזה צדקה בצנעה לפני המטה ועל המלבושים ועל הוצאות הקבורה ובעד מקום הקבר וד״א מכל צד כמבואר לעיל — יט): הכתבים של תורה להדפיסם לא אוכל להרשות בלתי אם יהי׳ אפשר בלי שום שער והקדמה בהודעה מבטן מי יצאו רק שם הספר לבד אולי שבט מיהודה — כא): בני לא יזכירו אותי במכתביהם רק בן לאאמ״ו ר׳ אברהם תנצב״ה או רק שם חניכת המשפחה כן אני מזהיר שכל מיודעי לא יאמרו כנהוג הרבי ז״ל רק הלובלינער ע״ה וכן בכתב —.

כב): לא יעלה על לבבכם כל הנ״ל לצדקות וענינות רק כן הדבר גלוי וידוע לפני יודע סתרי כל חי ואולי ירחם עלי השי״ת לבלתי ידח ממנו נדח ויחזירני בתשובה שלימה לפניו בעודי בחיים לתקן כל אשר שחתי ועליכם לחוס עלי שלא להוסיף עכ״פ מכאוב על מכאובי נשמתי בתת לי כבוד השייך לאיש ת״ח וצדיק ולעורר בזה ח״ו עוד הזכרת עונותי המרובים כי מן הראוי הי׳ לגרר עצמותי על מטה של חבלים שיהי׳ בזיוני איזה כפרה ויה״ר שיהי׳ מיתתי והעדר כבודי כפרה לכל עונותי ואתם בני עליכם להיות ברא מזכה

אבא בהטבת דרכיכם וללכת בדרכי ה' לעסוק בתורה ובמעש"ט ולגדל בניכם על ברכי התורה ויראת שמים ולמנעם מן ההגיון ומתערובות שמץ ההשכלה הארורה אולי תזכו אתם ובניכם להעלות מן שאול נפשי לאור באור החיים האמיתים אמן. ה' ויחי י"ד טבת תרס"ו.

אברהם בהרה"ק מוהרי"ל איגר זצוק"ל זי"ע ועכי"א

הצוואה מרעידה נפש כל חי ואספקלריה בה מנפש זקינו רעק"א זצ"ל שלא האמין בעצמו שעשה רק דבר אחד כל ימי חייו שבזה תיקן את נשמתו.

האדמורי"ם שלקחו חבל בהלויה הכבדה המציאו כמה היתרים בענין הצוואה אבל רוב הצוואה נתקיימה כרצונו, כי יראו לנפשם לעבור על רצונו. רק אחד לא ידע לעצור בנפשו הוא האדמו"ר מראדזימין זצוק"ל צעק בקול מר, יעבור עלי מה, והספידו הספד מר וגדול. אבל בניו לא עברו גם על נקודה אחת מכל מה שצוה להם, וכל פעם שהזכירו אביהם לא אמרו כי אם „דער טאטע ע"ה" (האבא ע"ה). נח נפשיה דרב שנת תרע"ד כ"ב טבת זכי"ע.

הניח אחריו חמשה בנים ובת יחידה אחת.

א) אדמו"ר הגה"ק ר' שלמה הי"ד. (תרל"ג־תש"א ה' תמוז)

ב) אדמו"ר הגה"ק ר' אלטער עזריאל מאיר הי"ד. (תרל"ג־תש"א ה' תמוז)

ג) ר' ישראל נח ז"ל.

ד) ר' דוד ז"ל.

ה') ר' יהושע ז"ל.

ו') מרת קילא ע"ה.

ר' שלמה איגר הי"ד

(בן הרה"ק ר' אברהם'לע איגר זצ"ל)

ענותנותו לא ידעה גבול, ואהבתו אל כל וביותר לעני ומדוכא ביסורין אין די מילין להביאן על הנייר. נקרא שלמה אחר אבי אביו הגאון המובהק מהר"ש איגר אב"ד פוזנא יע"א. מקרוב ורחוק באו, אפילו אינם יהודים להבדיל, לשאול עצה מפיו, כי חכמת שלמה היתה נרגשת מכל דבריו. עורכי דין היותר מפורסמים באו להתיעץ עמו והוא הסביר להם הדרך ילכו בה. גם אביו תארו בשם היקר „חכמת שלמה".

חכמתו הגדולה עמדה לו גם בלימוד התורה שעלה מעלה מעלה על כל בני גילו. ראה שהגאון העצום ר' אלי' קלאצקין אב"ד לובלין זצ"ל, כשהחליט לעזוב מקום כבודו, הרבנות בלובלין יע"א, לעלות לארצנו הקדושה ולהתישב בעיר הקודש ירושלים תובב"א, ערך בקשה ערוכה בכל שיקבלו על עצמן לרב אב"ד את הרב הגאון הקדוש ר' שלמה איגר זצ"ל הי"ד. משלחת אנשים חשובים מסלתה ומשמנה של הקהלה באו לפניו והתחננו לו לקבל המשרה על שכמו ובפרט כי גם גאון העיר מהר"א קלאצקין רצונו כן, כי הוא היותר מסוגל בגאונותו וצדקתו וחכמתו המפוארה לעלות על כסא הרבנות. אבל הוא כאביו הרה"ק זצ"ל וזקנו הגה"ק ר' ליב'לע איגר זצ"ל לא רצה בשום אופן להשתמש בכתרה של תורה ולעשותה קרדום לחפור בה. וכך היתה תשובתו להצירים החשובים, עתה שאינני נוטל פרס מבני העיר מן הסתם חצי העיר הם מתנגדים לי, אם אקח שכר בתור

רב יתהפך כל העיר כולה מקצה אל קצה לשונאים. ובאמת השתמש באלו הדברים רק בדרך מליצה כי כל העיר כולה מגדול ועד קטן עמדו לפניו ביראת הכבוד. אז הציע לאנשי לובלין לבחור בהרב הגאון הגדול מהר"מ שפירא זצ"ל, בעל תשו' „אור המאיר", ובאמת רק בעצתו נקרא ללובלין לרב ולאב"ד, והעמיד שם הישיבה הגדולה „ישיבת חכמי לובלין", שנעשתה לבית היוצר נשמת יהודים יושבי פולין. בשנת תר"ץ כ"ח סיון נאספו למעלה מחמש רבבות משתתפים כדי לחנך את הבית המפואר בן ששת הקומות. אבל לא ארכו לו הימים להנאות ממפעלו הענקי כי ביום ז' לירח מרחשון שנת תרצ"ד לפ"ק אחר מחלה קצרה עלתה נשמתו השמימה, ואז בלית ברירה קיבל הרב הגאון הק' רש"א הי"ד הנהלת הקהלה, שלא על מנת לקבל פרס, וגם באהבתו לתורה ולתלמידי הישיבה הגדולה שבין יום ולילה נשארו כצאן בלא רועה נענה לראשי הישיבה להיות „מנהל הראשי" דישיבת „יח"ל". גם כאן חכמתו הבלתי רגילה עמד לו להציל הישיבה מן המיצר ומעול של החובות הכבדים. והמעשה שהי' כי מוכרח הי' ליסע מלובלין לווארשא לטובת הישיבה, וסיבת כל הסיבות הזמין לו שר הפנים (אינערן מיניסטער) ונסעו ביחד והגרש"א הי"ד בחכמתו שאינה מצויה עשה עליו רושם יוצא מגדר הרגיל עד שקבע מאוצר הממשלה תמיכה של שני אלפים מאות כסף.

כאדמו"ר זכה לקיבוץ גדול של יראי ה' ולומדי תורה שלא זכו הרבה. ובענותנותו לא רצה לקבל שום פדיון וליקח „קוויטל". רק אחר כמה שנים ממש דחקו אותו הציבור ולא עצר כח לעמוד נגדם. הרבה מתורותיו אצל השולחן היו פלפולי דאורייתא בבקיאות מבהילה בשני התלמודים בבלי וירושלמי עם המפרשים ראשונים וגדולי האחרונים.

נהרג על ידי הרוצחים הנאצים ימ"ש, ה' תמוז תש"א לפ"ק. ה' ינקום דמו לעינינו במהרה. גם חמשה בניו: ר' ליב'לע, ר' שמחה, ר' עקיבא, ר' ישראל מאיר, ר' שלום; וג' בנותיו מרת זיסל, רחל לאה, ומרים נרצחו על ידיהם, ארץ ארץ אל תכסי דמם!

הרה"ק ר' אלתר עזריאל מאיר איגר זצ"ל חי"ד.

(בן הרה"ק ר' אברהם'לע איגר זצ"ל).

אחר הסתלקות אביו הרהגה"ק ר' אברהמ'לע בעל „שבט מיהודה", הכתירו חסידיו בנו הגה"ק ר' אלתר עזריאל מאיר זצ"ל הי"ד לאדמו"ר. משחר חייו גילה בצד שקדונותו והתמדתו באהלה של תורה יום ולילה יראת הרוממות שנעשה לשיחה בכל העיר. למדנות והתמדה חריפות ובקיאות וגם רצון מעשה כביר כל אלה נתמזגו לחטיבה אחת אצלו. הכל ניבאו עליו כי לגדולות נוצר.

בהיותו למדן עצום ובעל הוראה גדול, נתפרסם שמו עד למהרה גם בין הרבנים הגאונים בשני קונטרסים: „הצעת תקנה נחוצה", „תקנת רבים", שהוציא לאור להציל רבבות סוחרים מאחינו בני ישראל שאינם בקיאים בדיני רבית, ואין יום שאינם נוגעים במשא ומתן שלהם לחשש איסור רבית, והחסרון ידיעה גורם להכשל שלא ברצון. „בראשית דבר" להקונטרס מגיד מראשית מה הניע לבבו לצאת מבין כותלי ביהמ"ד עם התעוררות זו כי בעצמו מתחילה עסק בפרגמטיא, לאכול יגיע כפו, שלא רצה להנות ולהשתמש בכתרה של תורה,

ומשם יודע כמה קשה לסוחר להמלט מאיסור רבית, ועל מלוה ברבית אמרו חז"ל שהוא „כופר באלקי ישראל". כל גאוני דורו הסכימו להצעתו באיזה אופן אפשר להנצל מאיסור חמור זה. בין החותמים שהסכימו בפה מלא על דברי קונטרסו נמצאים הגאונים, ר' מאיר אריק אב"ד טארנא זצ"ל, ר' אברהם מנחם מענדל שטיינבערג אב"ד בראד זצ"ל, ר' אלי' קלאצקין אב"ד לובלין ואח"כ בירושלים זצ"ל, ר' שמואל בארנשטיין אב"ד סוכאטשאוו זצ"ל.

כאחיו, גם הוא נהרג על ידי הרוצחים הגרמנים ימ"ש בשנת תש"א לפ"ק. גם בניו ובנותיו עלו עמו השמימה באלו הימים של זעם.

בנו ר' לייב'לע חתנו של האדמו"ר מסאקאלאוו זצ"ל.

בנו ר' משה העילוי הנפלא חתנו של הגאב"ד מיראסלאוו זצ"ל.

בנו ר' עקיבא יהושע מו"צ בלאדז.

בנו ר' צדוק שלום.

בתו יהודית אשת הרב דוד אלטער בנו של הרב ר' משה בצלאל בן הגה"ק בעל שפת אמת זצ"ל.

בתו גאלדא, שהיתה כלת בנו של האדמו"ר מסאכאטשאוו זצ"ל.

ה' ינקום דמם. ארץ ארץ אל תכסי דמם!

הרה"צ ר' ירמי' קאליש זצ"ל הי"ד.

(חתן הרה"ק ר' אברהם'לע איגר זצ"ל).

הרהצה"ק ר' ירמי' קאליש בן הרה"צ וקדוש עליון מור"ר יעקב דוד האדמו"ר הראשון לבית אמשינוב זצ"ל, בן הגה"ק ר' יצחק מווארקי זצ"ל שעליו נבא אדמו"ר הרה"ק ר' בונם מפשיסחא בזה"ל: אעמיד תלמיד אחד שישתווה בגדולתו ובקדושתו להרבי ר' אלימלך מליזענסק זכי"ע. אמר ולא פירש למי הוא מכוון. אחר פטירתו קם תלמידו הגה"ק אדמו"ר מקוצק הר"ר מענדלע זכי"ע ואמר: „חשבתי כי עלי התכוון הרבי, אך עתה הוברר לי כי על חברי רבי יצחק מווארקי התכוון", והוא הרבי ר' יצחק מווארקי שנולד שם בשנת תקע"ד והתישב בהעירה וורקי ומלך שם עד יום אחרון של פסח שנת תר"ח לפ"ק, ונקרא על שמה — הרבי ר' יצחק מוורקי — עד היום הזה. הרה"ק ר' יעקב דוד זצ"ל הניח אחריו שלשה ארזים גדולי תורה ונושאי דגל החסידות הבעשה"ק זכי"ע במלא מובן המילה. א) הרה"צ רבי מנחם אדמו"ר מאמשינוב זצ"ל. ב) הרה"צ רבי ישעי' מפשיסחא זצ"ל. ג) הרה"צ רבי ירמי' מאופלא זצ"ל, חתן רבינו הרה"ק ר' אברהם'לע איגר זכי"ע, שהי' בעלה של בתו היחידה קילא ע"ה, בזווג שני. הרה"צ ר' ירמי' זצ"ל היה כבן חמשה שנה כשנפטר אביו הרה"ק זצ"ל ונתגדל ונתחנך בבית אביו הגדול הרה"צ רבי מנחם מאמשינוב זצ"ל. הי' קדוש מרחם, מעולם לא יצא מתוך ד' אמות של הלכה, ולא ידע צורתא דזווג. אהבת ישראל שבערה בו כאש להבה עלתה על כל מושג שכל האנושי. במדה זו, בצדק אמרו עליו, שהוא לאנשי פולין כמו שהיה הגה"ק מור"ר לוי יצחק מברדיצוב זכי"ע בעל „קדושת לוי" לאנשי רוסיא, למד זכות על כולם וצידד לטובתם. אשתו הראשונה היתה בת הרב ר' מענדל שאטין מוישיגראד, נכדת המהרשש"ך על סדר נזיקין זצוק"ל. בזווג שני נשא בתו של הגאון הקדוש

ר׳ אברהם׳לע איגר זכי״ע האדמו״ר המפורסם מלובלין. בבית חותנו הוסיף שלימות על שלימות דבק במדות טובות של חותנו הגדול ויצא שמו כאחד הקדושים. גם התמדתו בתורה עשתה כנפים עד שחותנו השתבח בגדולתו בתורה. אנשי קהל אופלה נתנו עיניו בו והושיבו אותו על כסא הרבנות ברוב אהבה ושמחה. ממרחקים באו אליו להושע בדבר ישועה ורחמים. מזלו לא שיחק לו פנים, ובפרוץ מלחמת העולם הראשונה נאסר על ידי הרוסים והושם בבית הסוהר בלובלין באשמת ריגול, שלא הי׳ ולא נברא, וחטא זה אז הי׳ כמעט משפט מות מעיקרא דדינא. קרוב לחצי שנה סבל יסורים קשים ומרים ועינויים כדרך הרשעים אנשי רוסיא הרוצים ומבקשים מחף מפשע שיודה על חטא ופשע שלא עשה מעולם. אחרי מאמצים והשתדלות והשתמשות בכל תחבולות, הצליחו אוהביו ואנשי שלומו לשחררו ממאסרו. שבור ורצוץ הי׳, ותקע אהלו, אהל התורה והחסידות בווארשא. העיר וואַרשא ידעה להעריך עוצם קדושתו ופרישותו מכל הבלי העוה״ז וכבדה אותו ביתר שאת ועז. גם גדולי האדמורי״ם שלחו אליו אנשי שלומם וחסידיהם, שכן נודע שמו לבעל מדרגה גבוהה ולפועל ישועות.

במלחמת העולם השניה נשאר בווארשא ובעינו ראה ירידת עם ה׳ ושמע איך רבבות יהודים נשלחו לכבשני האש. מספר פעמים אמר כי בגופו לא ישלטו הרשעים הגרמנים ימ״ש. דבריו נתקיימו, כי כשפרצו הנאצים הארורים לביתו נשאר דומם בשבתו על כסאו על שולחנו ונפשו הטהורה עלתה השמימה, ונקבר בחצר ביתו ושם מנוחתו כבוד. ה׳ ינקום דמיו.

* * *

אלף וחמש מאות תלמידים יצאו במשך העת מבית מדרשו של רעק״א. כולם היו למדנים, מיוחדים בחריפות ובבהירות הלימוד ובאופי מוסרי עמוק.

מהמצוינים שבהם נודעו אז: הרב רבי יצחק מאוברניק, מחבר ״דודאי מהר״י״,

התלמודי השנון רב מרדכי מיכאל יפה, רב בזדוני, שמיגל, פאַרדאַן והאמבורג, מח׳ ״בית מנחם״ ו״שו״ת מר״ם יפה״; הקדוש, הרב רב אברהם וורשנר, הנקרא: רב אבוש, שהזיר את עצמו מכל ולא פסק פומי׳ מגירסא. חמשים שנה היה רב בעיר צרקוב; הדיין רב חיים יואל מאינוברוצלאַב, אבי החוקר התלמודי הרב ר׳ רפאל שלעזינגער, מחבר ״חידושי רפאל״ ו״חדושים למס׳ מכות, שבועות ונדרים״; ה״ר אנשיל ליכטנשטיין, שנטה ל״קבלה״, רב בשלוכוי, ברלין והאמבורג; ה״ר ישראל ב״ר יהודה ליב, רב בבריג, וויטקובה וקרוטושין. התלמודי העצום ה״ר משה מיכאל ליכטנשטיין מלובראניץ שנקרא: ״הבחור מלובראניץ״, ובעל סגנון יפה בעברית; ה״ר שלמה פוזנר מלובראניץ, נחמד ונעים לרגלי מדותיו, מח׳ ״תאר פני שלמה״; ה״ר יוסף יהודה ליב פדר, דיין בבריסלה, מח׳ ״אומץ יוסף״ וקונטרס ״אוהל יוסף״ (חדושי אגדה); הגאון ה״ר יוסף זונדיל מעיר כאַלאַנט; ה״ר משה לאַנדסבערג, נודע לשבח בתורתו, נועם מדותיו ועשרו, היה ״דיין הכבוד״ בפוזנה; אחיו ה״ר אריה ליבוש רב בפינה, צילץ וניקולי וה״ר אליהו; ושארו ה״ר יצחק לאַנדסבערג; ה״ר צבי הירש שניידמיל, רב באוברניק, מח׳ ״דברי צבי״, פרוש על ״מגן אברהם״, המצטיין בעומק סברה

וברוחב הסברה; ה״ר שמואל קארו, חבר ספרים חשובים (עודם בכתב יד); ה״ר גבריאל כהן מעיר וורשין, מח׳ „דרשות ותשובות גברי״ ופירוש על ה„הגדה״; ה״ר יוסף אליעזר לאַבאַשינסקי בעיר גנזין; ה״ר מאיר רוזנטאַל, מוציא לאור פרושו של רבנו רב יעקב „בעל הטורים״ על התורה; ה״ר יוסף משה גרץ, רב בשרודה; ה״ר יעקב האַלברון; ה״ר יחיאל יואל אויערבאַך, רב באוברזיצקה ובליסה, תלמיד מאוד חשוב לרעק״א; ה״ר אליהו מונק, דיין באַלטונה; ה״ר צבי הירש מעיר שלאַנקה, דיין בעיר עקצין; ה״ר יחזקאל יואלזון; וה״ר ברוך רוזנפלד, שנקרא „בחורו של הרב״, הי׳ רב בקרויאַנה וגולוב.

ר׳ אלי׳ גוטמאכער

הרב הקדוש הגאון המפורסם צדיק״ע מוה״ר אלי׳ גוטמאַכער זצ״ל נולד בכפר באראק אשר במדינת פוזנא, בשנת תקנ״ז לפ״ק. הוא הי׳ מתלמידיו המובהקים של מרן הגאון רבנו עקיבא איגר זכ״ע, ומפורסם מאוד לאיש מופת. רבים נהרו אליו ליהנות מתפלותיו, מכל המדינות קרובות ורחוקות בקרו אותו בהיכלו לבקש ברכותיו כל א׳ לפי מה שהוא צריך. מתחלה הי׳ נחבא אל הכלים כלי קודש על התורה והעבודה הרביץ תורה קדושה וטהרה בעירו סביב ולא הלך בגדולות ונפלאות לעינ׳ הבריות, כ״א שקד על שמריו יינה של תורה, כן האריך ימים עד שהגיע לגבורות. בימים אלו השתתף עם הגאון המפורסם מו״ה צבי הירש קאלישער זצ״ל מטהארן בעמח״ס מאזני משפט על חו״מ לעסוק בישוב ארץ ישראל באמרו אם ישבו אחינו בנ״י בארצנו הקדושה ויעסקו בעבודת נחלה שדה וכרם ויקיימו מצות התלוי׳ בארץ ויהי׳ התערותא דלתתא ע״י זה יהי׳ התערותא דלעילא ויקרב גאולת ישראל וארצו במהרה. כן הי׳ דעתו ומחשבתו הטהורה לטוב, אך לדאבוננו העמוקה לא עלה בידו רצונו הטהור לגאול הארץ גאולת עולמים. כן היה הרה״ק מגרידיטץ בהשקט ובטחה בארבע אמות של הלכה בטהר גברא, בעשר טהרות וקדושה. גם היותר מקורבים לא ידעו כי איש קדוש ונורא שוכן בעירם. האמנם עוף השמים יוליך את הקול ופתאום כברק מעצם השמים לטוהר קול רעש גדול נשמע בין אחב״י כי הרב הק׳ מגרידיטץ הוא איש מופת ומפליא פלאות, ויכול להושיע לקשי יום, וביותר כי גם הצדיקים המפורסמים הכירו אותו ושלחו אליו הבאים אליהם בדבר ישועה ורחמים, כן התחילו באות שיירות מצויות מכל עבר ופנה מכל אתר ואתר הקרובים והרחוקים. והוא איש זקן גבר חלש, צעק ככרוכיא מה זאת ועל מה זאת באים אליו ומפריעים אותו ממנוחתו, אבל לא הועיל לו ויותר ממה שביקש לברוח מהכבוד, רדפו אחריו מכבדיו וכבוד חכמים הנחילוהו, העם מרבים לבוא אגודות אגודות יום ולילה באין הפסק, האנשים ונשים זקנים וזקנות ישנים בחוצות כדי לזכות לבוא אליו אל היכלו פנימה במוקדם. כאשר ראה שכל הצעקות מצדו לא עשו פרי ועוד זאת לעומתו ברוך לקבל מרבים לרון, פנה אל שר ומושל העיר שיתן צו שאל יעפילו לעלות אנשים מעיירות ומדינות אחרות אל איש זקן וחלש, אבל גם בזה לא הצליח למנוע ברכה מזרע אברהם כי מענה בפי השוטר שברכה מרובה מצוי׳ בביאת הרבים לעיר וההכנסה בכפל כפלים היום לגבי שנים שלפניו, וגם הרה״ק זכ״ע מחויב בעצמו לפעול לטובת העיר ופרנסתה ובכן נכזבה תוחלתו לעכב הרבים מלבוא. ולא ארכו הימים כי רק כשנתיים באו ונתקבצו אליו

כי נח נפשי' דרב בן ע"ח שנים בשנת תרל"ה לפ"ק. והדבר פלא לעצמו איך רק ב' שנים לפני עלותו השמימה נתגלה איש דגול מרבבה קדוש ה' מכובד בסוף ימיו. וראה בספרו „צפנת פענח" על מאמרי רבה בב"ח מצורף לס' נחלת צבי מבנו הרהגה"צ מו"ה צבי זצ"ל אב"ד פלעשען ושם מביא מעשים נוראים איך גירש רוחות מבנ"א, אבל לא להתפאר הי' שהוא משמש בשמות הקדושים, כ"א כוונתו להראות כי בשימושי מזמורי תהלים בכוונה יכולים לפעול פלאות ושלא להשתמש בשמות.

ר' יודא צבי גינם־שלעזינגער

תלמיד רעק"א זכי"ע. ובמכתב א' כ' לחתנו מרן הח"ס זכי"ע (אגרות סופרים י"ז) בן אחי (הוא הרבני המו"מ הנגיד מו"ה שמואל זצ"ל) הבח' המופלא כה' יודא צבי שי' הוא בן נבון ומשכיל ושוקד בלימודו והנהגתו בטוב. בעזר הי"ת אבטח כי יזכני ה' להצליחו בתורה וביראה. עלה ונתעלה עד שנעשה רב גדול חילו באורייתא הי' מבהיל עד שהגאון האמיתי כקש"ת מו"ה משה מינץ זצ"ל בעל תשו' מהר"ם מינץ אב"ד אובן ישן בחר בו לחתנו ואספו לביתו והרביץ תורה ברבים בביהמ"ד באו"י הנ"ל בחריפות רבה כידו הגדולה. לאחר הסתלקות חמיו הגאון הצי"ע זצ"ל הנ"ל שמו בני קהל או"י עיניהם בו להושיבו על כסא הרבנות. אך קמו נגדו אינשי דלא מעלי מכת שרדף אותם חמיו הגאון זצ"ל שנתקרבו לרוח הזמן, וגם מחמת תורה דארתחי' לא מצא חן בעיני כל אוהבי חמיו, ולא עלתה בידו. וכאשר נבחר הגאון המובהק ר' צבי הירש העללער זצ"ל לאב"ד שם, נעשה סוחר והצליח במסחרו ונתעשר עושר רב. התשו' בח"ס חיו"ד סי' רל"ח אליו היא.

ר' מרדכי שאהנלאנק

הוא הרב המובהק מוהר"ם שאהנלאנק ז"ל מפוזנא, שהדפיס כמה מתשו' רבו מרן הח"ס בסוף ח' מהר"י מיגש על מס' שבועות. הרב מוהר"ם ז"ל הי' תלמיד נאמן למרן הגרע"א זכי"ע ובהיותו אלמן בא מפוזנא לפ"ב ונעשה איש בריתו אוהב נאמן מאד דבוק למרן הח"ס זכי"ע.

ישב ט"ז שנים בבית הח"ס ז"ל וכל מחסוריו עליו, ואח"כ בקשו הגבירים הצדיקים לעהרן ז"ל מהח"ס ז"ל לשלוח להם צדיק מובהק להיות יושב באוהל תורה אצלם ושלח את מהרמ"ש ז"ל הנ"ל וישב שמה ימים רבים ובסוף ימיו עלה עם כל ב"ב לאה"ק בירושלים ת"ו ושם מנ"כ. הי' בקי עצום ובעל זכרון נפלא מאד ואם לפעמים רצה מרן הח"ס זצ"ל לזכור איזה דבר תורה אשר חידש לפני הרבה שנים יהי' מה שיהי' שאל את ר' מרדכי שאהנלאנק והוא הגיד לו הדבר בלשונו ממש כאשר שמע יוצא מפיו הקדוש וכן סיפר הרב הגדול הצדיק מהו' משה טובי' לעהמאן זצ"ל מאמסטערדאם בעלה של הצדקת מרת שמחה ע"ה ברתא דמרן הח"ס כאשר בא רבי מרדכי ז"ל הנ"ל לעיר ההיא אשר שלחו ז"ל לישב על התורה בבית הגבירים הצדיקים לעהרן זצ"ל והוא הי' אז בחור רך בשנים ולמד אצל הרב הנ"ל מס' נדרים וכאשר למד עמוד גמרא עם הר"ן פעם א' והוא לא הבין אותו עדיין מחמת שינוי המבטא ואמר לו שנית ושלישית והי' פלא בעיניו כי אמר בכל פעם באותו לשון ודיבורים ממש כבראשונה ושאלו תמי' זו וענה לו שבאותו לשון ממש שמע

מפי רבו הגאון בפ״ב בלמדו מס׳ זו וחייב אדם לומר בלשון רבו כמאמר חז״ל ואמר הרב הצדיק מהרמ״ט ז״ל הנ״ל מה שהלהיב לבבו להשתוקק לילך ללמוד בישיבת קדוש הח״ס ז״ל הי׳ כי שמע פעמים רבות מאביו הרב המובהק מהו׳ יוסף לעהמאן זצ״ל (המובא בח״ס חלק אורח חיים סי׳ י׳) שידוע לו „כי הרב מפרעשבורג הוא איש יהודי כמבוקש וכרצון וחפץ הבורא ית״ש״ ואיש יהודי כזה השתוקק לראות ולשמש בישיבתו.

ר׳ מרדכי מיכאל יפה

אב״ד שמיגעל נולד י״ט אלול תקס״ג בקראטאשין, מגזע רבינו מהר״ל מפראג, תלמיד הג״ר עקיבא איגר מפוזנא, בתחילה היה עשיר ומאס ברבנות, וישב עה״ת ועבודה בקראטאשין, הי׳ גאון מובהק, קדוש עליון מופה״ד, וכשירד מנכסיו קיבל רבנות בזאדין ואח״כ בשמיגעל בשנת תקצ״ג פרק עול הרבנות ונעשה יושב ביהמ״ד בהאמבורג. נדפס ממנו שו״ת מהר״ם יפה, וס׳ בית מנחם, נפטר ח׳ אייר תרכ״ח בן ס״ח שנה זיעוכי״א.

ר׳ משה פיילכענפעלד

הרב הגאון הצדיק ר״מ פיילכענפעלד זצ״ל הי׳ תלמיד מובהק של מרן הרעק״א זכי״ע, וזה שנמצא מכתב שערך אליו הגרעק״א (אגרות סופרים ל״ט) בכבוד גדול וברוב ידידות ואינו מכנהו תלמידו, הוא משום עונותנותו היתירה שהיתה בו שלא תיאר לשום אדם „תלמידי״ כמו שכתב לבנו הג״ר אברהם זצ״ל בשנת תקצ״ג ירח כסלו (הובא בהקדמה לתשו׳ רעק״א ח״א) וז״ל עוד אבקש מבני שי׳, הלא תראה רבים מהשואלים אשר תדע כי למדו בישיבתי, הן בעודני בק״ק ליסא באהל התורה אשר נטע לי זקנכם מר חותני הגביר הצדיק ז״ל, הן אחר כך ביושבי בק״ק פ״ל, ובישיבתי פה קהלתינו, אל תכנה את מי מהם בשם תלמיד וגם לא לכתוב בלשון נוכחי, כי מעודי לא קראתי לאדם תלמיד כי אמרתי מי יודע מי למד יותר ממי, אף כי עכשיו שרבים מהם גדלו והצליחו בלמודם ועשו פרי, ואם תמצא באחת המקומות כתוב כן, תדע שהוא תוספות מהמעתיקים, ביודעם שהיו מבני ישיבתי, ותמחה זה מעל ספרי, עכ״ל.

ר׳ משה מיכאל ליכטענשטיין

מלובראנץ תלמיד הג״ר עקיבא איגר מפוזנא, בקי בש״ס ופוסקים, בתחילה רב בשילדבערג, ואח״כ כ״ב שנים רב בקלויז בהאמבורג. נשארו ממנו חיבורים בכתי״ק על ש״ס ועה״ת, נפטר ח״י סיון תר״ל לפ״ק זיעוכי״א.

ר׳ צבי טרימרזין

מור״ר ר׳ הירש טרימרזין זצ״ל מפלאצק, תלמיד מובהק למרן רעק״א. באחד ממכתביו כתב לו רבו בזה הלשון: כבוד וברכה וכ״ט לידידי הת׳ מופלג השנון מו״ה הירש נ״י, והגאון הגדול בעמח״ס ליקוטי מרדכי ראב״ד פלאצק זצ״ל מתארו: לכבוד ידידי הרב החריף ובקי ומפולפל בסברה ישרה משכיל ודורש את ה׳ ישיש וזקן שקנה חכמה ממקור התורה אשר יצק מים ע״י אדמו״ר הגאון האלקי רע״א

זצוק״ל כקש״מ צבי טעמערזוהן שליט״א. הר״ר הירש הנ״ל חוץ מגודלו בתורה הי׳ מופלג ביראה והי׳ מפורסם לחכם עתיק שמקרוב ומרחוק באו אליו להתיעץ בכל ענין קשה, לא רצה לקבל עליו משרת הרבנות הגם שהפצירו בו כמה קהלות גדולות וגאות.

ר׳ צבי הירש קאלישער

הרב הגאון מוה״ר צבי קאלישער, אב״ד טהארן, נולד בשנת תקנ״ה בליסא לאביו הג״ר מאיר מקרעמניץ. למד בישיבת הגאון רבנו עקיבא איגר זצ״ל בפוזנא, ובישיבת הגאון בעל תוו״ד בליסא, ונעשה גדול בתורה ויראה, אחר חתונתו קבע מושבו בטהארן, אשתו עסקה בפרקמטיא, והוא ישב עה״ת ועבודה, וקבלוהו קהל טהארן לאב״ד, כארבעים שנה הי׳ אב״ד שם ולא קיבל פרס. היה אב ליתומים ולעניים, פעל הרבה לישוב א״י, ולת״ח עניים הלומדים בא״י בקדושה וטהרה, הי׳ נכבד בעיני השרים, כי הי׳ חכימא דיהודאי, וכל ימיו עסק לטובת כלל ישראל, ובפרט למרי נפש, הי׳ גאון מובהק שר התורה, חיבר ס׳ מאזנים למשפט אבן בחן על שו״ע חו״מ ג״ח, הגהות וחי׳ על משניות, שו״ע או״ח ויו״ד, ספר הברית עה״ת, וס׳ יציאת מצרים עהש״פ, ס׳ אמונה ישרה ועוד הרבה ספרים על נ״ך ובכל מקצועות התורה. הרהגה״צ ז״ל הגיע לימי גבורות ונפטר כ׳ מרחשון תרל״ה לפ״ק זיעוע״א.

הגאון ר׳ שמואל גינזי־שלעזינגער

(בן הגאון הגדול מהו״ר בונם זצ״ל איגר)

הוא הרב הגאון המפורסם בתורתו וצדקתו זקן ונשוא פנים מו״ה שמואל גינז שלעזינגער ז״ל שהי׳ אב״ד רבות בשנים בק״ק אבראהם והגליל מלבד גדולת תורתו הי׳ מדותיו תרומות, עטוותן, ושפל בירך נחבא אל הכלים, ושמואל הקטן בעיניו הי׳ בו ממדותיו של דודו אור ישראל וקדושו רעק״א ז״ל זי״ע. אחיו הגדולים היו הרב המאוה״ג מו״ה משה גינז ז״ל הרב בקלויז בהאמבורג שנים הרבה והרב המאוה״ג מו״ה יוסף גינז שלעזינגער ז״ל הנ״ל.

הא לך כתב „מורינו״ שנתן רבינו הח״ס זכי״ע לתלמידו החביב וממנו אתה דן שגם בהיותו בחור צעיר לימים הי׳ כבר מלא וגדוש בתורה ובמצות (אגר״ס לא):

הרימותי בחור מבחורי ישיבתנו ה״ה מו״ה הב׳ המופלג בתורה ומופלא ביראת ה׳, חרוץ בעל פיפיות מרגליות כה׳ שמואל נ״י. הורתו ולידתו בקדושה, בן לאותו גאון המפורסם מו״ה בונם גינז זצ״ל שהי׳ אבדק״ק מאטערסדארף יע״א, חתן תמים למעלות להגאון המופלג המפורסם כבוד מו״ה יצחק נתן נ״י אבד״ק מאדע יע״א. החוט המשולש קמרא דאבוהי וקמרא דחמוהי ועוד שלישי הגדיל תושי׳ רב חילי׳ דידי׳ כי ידיו רב לו, הפליא עצה לתורה ולתעודה מכל בני גילו. לא מש מאוהל תורה מעודו העמיק הרחיב דעת קדושים גדולי ראשונים בש״ס ופוסקים ותלמודו שגורה בפיו עם חדושיו מה שתלמיד וותיק חידש מעצמו ונאמרים משמי׳ בבי מדרשא. מוחזקני בו כי יציץ ציץ ויוצא פרח שפתי שושן כאבירי בשן חדש וישן גלל כי מני שים טעם לעטרו עטרת חכמים מיום נטיעת אפריונו לקרותו בשם מורינו רבי שמואל הנ״ל וזעיר שם זעיר שם לגדולה מזה יהי׳ מעותד בעזה״י

כיון דנביט נבט יצמח צמח פרי לצדיק וה' עמו הכ"ד המדבר לכבוד התורה פק"ק פ"ב נגהי ליום ח' אדר"ש זכור אזכרנו עוד לפ"ק.

משה"ק סופר מפפד"מ

ר' שמעון אב"ד פארדאן־ראגאזען.

הרהגה"צ החריף עצום מור"ר ר' שמעון זצ"ל מקאליש הי' גיסו ותלמידו של מרן רעק"א זכי"ע. בן הגאון הצדיק מור"ר יהושע פיבלמן זצ"ל אב"ד סאמטור חותן רעק"א בזווג שני. ורבו אמר עליו מה שאמר ר' יוחנן בן זכאי על תלמידו ר' יהושע „אשרי יולדתו". ובאחד ממכתביו (אגרות סופרים מ"א) לקהל קעמפנא יע"א, כתב וז"ל: ואם כי הי' אפשר מהראוי וחזקה עלי להציע לפניכם כבוד גיסי הרב וכו' מו"ה שמעון סג"ל אב"ד דק"ק פארדאן, אבל אחשוב שגם זה למותר, כי להודיע את שבחו של הרב נ"י, ואת יקר תפארתו בחריפות ובקיאות ואגדה וגודל צדקתו, בודאי מכבר ידוע לכם והמפורסם אין צריך ראיה.

מעודו נטה שכמו לסבול עול התורה והעבודה, ויהי למס עובד הרביץ תורה בישראל, ריבה ספסלים בבי מדרשא. עוד בימי חורפו בהיותו איתן מושבו בק"ק קאליש המעטירה, כן אח"כ בישבו על כסא הרבנות בק"ק ראגאזען ופארדאן, הי' מפורסם לגאון וגדול הדור בין גדולי רומה, ויהי מדי עסקו בתורת ה' ועמל בה בטהרה, רשם עלי לוח את אשר הביא ואשר העלה, ברעיון טהור וזך השכל ודרך העמוקה רבים היו חיבוריו כמנין טו"ב, כמעט על כל הש"ס כולו ועל ד' חלקי שו"ע ושו"ת רבות ונשגבות אשר שאול נשאל בדבר ה' זו הלכה, וגם את אשר שקיל וטרי בהדי הגאונים האדירים בדורו. בהבערה ללהב יצאה נשרפו רוב כתבי ידיו ולא נשארו כי אם חידושים על מס' ברכות ביצה כתובות גיטין שנדפסו בשנת תרמ"ה ע"י בנו הרהגה"צ ר' אהרן זעליג מקעמפנא בשם „שער שמעון" והוא ספר נפלא מאוד בחריפות ובקיאות וזך השכל.

ר' שמעון הכהן שאטין.

מור"ר שמעון הכהן שאטין ז"ל אב"ד שאראשפאטאק נולד בלאסק לאביו הג"ר משה יחיאל, בהג"ר בנימין וואלף אב"ד דירנפורט, בהג"ר יוזפא הכהן מפראנק־פורט ר"מ בגלוגא רבתי, בהג"ר משה, בהג"ר רשכבה"ג ר' שמואל כ"ץ שאטין בעל מהרשש"ך כוס ישועות על סדר נזיקין אב"ד דארמשטאדט ופראנקפורט, הגרש"ש הכהן ז"ל הי' חתן הג"ר יונתן בנימין אסטרייכער אב"ד טשענגער, בהג"ר ארי' אב"ד קראלא, הגרש"ש הכהן ז"ל הי' תלמיד הג"ר עקיבא איגר מפוזנא, וכבר בבחרותו הי' חריף עצום, ובקי נפלא, אך שנא את הרבנות, והסתפק במיעוט, ולא קיבל הבחירה שבחרוהו קהל רישא לאב"ד, אך בשנת תקצ"ג הי' כבר מוכרח לקבל הרבנות בשאראשפאטאק, שם הרביץ תורה ברבים, ויצא שמעו לגאון ארץ, וצי"ע, הוא הי' מחסידי הגה"ק בעל דברי חיים מסאנץ, שכ' בהסכמתו על ספר כהונת עולם הנקרא מהרשש"ך אחרון מהגרש"ש הכהן ז"ל שפילפולו קרוב לאמת, וחידודה קודם לליבונה, והוא בעצמו אמר שנים הרבה לפני פטירתו שספרו יקרא כהונת עולם, שהוא גמטריא תרכ"א, ויהי' לזכרון ולא הבינו דבריו עד שנת מיתתו שהי' בשנת תרכ"א א' מרחשון וראה בספרו.

תולדות מרן החתם סופר זצ"ל

בהמחצה השני' להמאה הששית העברה התקדרו שמי היהדות בעבים, באה עת צרה לתורת ישראל ודתו, תקופה חשיכה איומה נוראה שכמוה לא היתה. תסיסה רוחנית עצומה התגברה בקרב עמנו, נחשול עז של הפקרות ואפיקורסות התרומם מעל לים החיים נכון לשטוף מחנה ישראל, להפוך בירת הדת ולשימה לעי מפלה.

תנועת האמנציפצי' שקמה בארצות המערב, חוק שויון כללי שנחרת בלוחות הקונסטיטוציות החדשות, מסך על ההמונים הרחבים רוח עועים, רוח בער ומשחית, להאמין, כי כבר הקיץ הקץ, כבר נסתיימה תקופת ימי הבינים העצומה, ובאה תחתי' תקופת רענעסאנס ההומאניטארית תקופה של אחוה כללית, של חירות וחופש לכל בני הדתות ובתוכם גם לבני ישרא', כבר השתלמה האנושיות למדריגת „וגר זאב עם כבש", כבר נפסקה זועמת הנחש הקדמוני, וכבר בא מין האנושי לתיקונו האמיתי.

עם פרצת הגיטו הצרה החשכה, שסככה בעד קרני אור־החופש ולא נתנה אותם לבקוע אלי' — החלה השמש להכות על היהודים הצפופים במחנה — עד כדי להתעלף — עד כדי להשתכר מרוב שמחה, לבלי דעת עוד תעודת ישראל, תפקידו, יצירתו ועבודתו, הפורי', עברו המזהיר ועתידו המקוה.

חניכי ברלין הידועים, מצאו עם זה ההזדמנות הראוי', להטיף בפומבי דעותיהם והשקפותיהם המורעלות ומסוכנות, להפיץ בריש גלי תורתם תורת־ההתבוללות וטמיעה, ולהצהיר על אמרתם „הי' יהודי באהלך ואדם בצאתך" ודבריהם מצאו אוזן קשבת בקרב האספסוף הגס ושטתם פלסה לה נתיב בקרב המוקצים שבמחנה, והתוצאות היו מרות, יסודי התורה התנועעו ועמודי היהדות נתרופפו, חוקותי' ומצותי' היו למרמס, עד שנדמה להצופה למרחוק כי עוד מעט והתורה תשתכח לגמרי, בני ישראל יתערבו ויתבוללו באומות, ומשונאיהם של ישראל לא ישתייר שריד ופליט.

אבל לא ינום ולא ישן שומר ישראל, ההשגחה העליונה החופפת על תורת ישראל ומצילה מכל פגע ואסון — גם הפעם הכינה רפואה קודם למכה, וגם הפעם שלחה מלאכי' לשמרה בדרך המסוכן הזה, לנשאה על כפיהם ולהגן עלי' מרודפי', מחרפי', והמון המתנפלים עלי', ההשגחה העליונה הקימה באותה תקופה מספר רב ועצום של יהודים גדולים, גאוני התורה וענקי הרוח, שקשה למצוא דוגמתם באותה כמות ואיכות ביתר התקופות, גדולי ישראל אלה האצילו מנפשם הגבוהה על בני דורם, עודדו ויחזקו רוחם, האמיצו לבבם, לבלתי נפול בנופלים, הפיצו דעת תורה

בקרב השדרות הרחבות הדליקו נר תורה במבואות האפלות עמדו מול זרם החפשיות, ולא נתנו להמשחית לבוא ולנגוף באהלי יעקב, כרועים נאמנים נשאו על שכמם השיות החלשות והנדכאות, ויבצרו כל כושל ויחזקו כל עיף ויגע, וינטלום וינשאום בכל מאמצי כוחם.

אמת כי אחרי כל עבודתם, משלחת הזאבים פראים פרצו למעוני ישראל, דרסו, פצעו, ויעשו שמות, וירבו חללים, אבל בכל מספר הפצועים המרובים, נשאר עוד עדר שלם הזק ובריא, מחנה רב נאמן לד' ולתורתו, המעמיד להבא דורות יהודים מקוריים וממשיך עבודת היהדות הלאה, והם היו לגרעין האומה, השולח נטישותיו ומוציא פירותיו עד היום, ולולא הרועים הנאמנים האלה מי יודע אם לא היתה להם — למשכילי ברלין — להשמיד היהודים והיהדות כליל מבמת התבל.

הראש והראשון בין ענקי רוח אלה שאמרנו הי' רבינו ר' משה סופר זצ"ל, המפורסם בשם חתם סופר, הוא הי' הגדול הדור המושך אחריו כל בני הדור, ונבאר דברינו: אין כוונתינו לומר כי הי' רבינו משה סופר זצ"ל גדול בתורה ובמעשים, במדות, ובהרבצת התורה יותר מחבריו הגאונים ר' מרדכי באנעט, ר' עקיבא איגר, בעל הנתיבות, הקצות החושן, ר' אפרים זלמן מרגליות, הישועות יעקב, ועוד גאונים כאלה זי"ע, שהתקופה הזאת היתה מבורכת מהם — לא ולא, אין לנו ננסים הרשות להכניס ראשינו בין הרים גדולים כאלה, אין אנו יכולים למדוד באמת ידינו הקטנטנה אותם האנשים הגדולים, שאין אנו מגיעין לקרסולי קרסולם שנעלם לגמרי מהשגתינו, אנו אומרים אך: כי החתם סופר הי' "הגדול הדור העממי" שהשפעתו היתה גדולה רבה ועצומה על כל הדור כולו, על כל בני האומה לכל פרטיהם, על ההמונים על סתם יהודים על הרבנים, וגם לרבות על הגאונים, את זה נראה כי במלחמתם מלחמת התורה אז, עם מתקני דת הראשונים אח"ר וחבריו שר"י כולם שמו עינם ברבינו משה סופר, כולם חפצו לשמוע מה בפיו, וכלם בקשו אותו כי הוא יעמוד בראש, הח"ס הי' האישיות המרכזית בכל שאלה־עממית שעלתה על הפרק בחייו.

על אודות רבינו משה סופר זצ"ל כבר נכתבה ספרות גדולה, כבר נדפסו ספרים ומאמרים רבים, אבל רק ע"ד אישיותו של האדם הגדול בענקים הזה, ע"ד צדקתו, תורתו, ענותנותו ומעשיו להפצת התורה. אבל לא אחד מאלה נגע על דבר ערכו של הח"ס בתור גדול הדור העממי.

מה היא ההצטיינות הזאת של גדול הדור העממי? במה מתעלה הוא על שאר גדולי הדור? ומה הם הכשרונות המיוחדים של גדול הדור העממי? על השאלות הללו קשה להשיב בתשובה מפורטה, אפשר ליתן רק תשובה כללית: הגדול הדור העממי גדול משאר גדולי הדור, בהיותו עממי. גדול הדור העממי מצטיין בכוחות רוחניים טמונים, בסגולות הנפש מצוינות שאין הפה יכול לדבר, ואין הקולמוס יכול להשמיע, בהיותם נעלמים מאתנו, בתכלית ההעלם, כוחות הנפש האלה אין להם שמות כלל בספר המלין של אנשים כמוני, אנחנו יודעים רק, כי גדול הדור העממי לוקח בדברים לבות כל בני הדור שבי. מושכם אחריו כבחבלי קסם, מושל ברוחות כולם, ומטם לכל צד שיחפץ ומכריחם לענות אמן אחרי כל

מאמריו. הגדול הדור העממי קרוב קרבת שאר לכל אחד ואחד עד שנדמה לכל אחד כאילו הוא אביו ואפוטרופסו הדואג דאגתו, מיצר בעדו, שמח בשמחתו, וכל רעיונותיו ומחשבותיו נתונים אך לטובתו, גדול הדור העממי סגנונו הוא סגנון עממי, פשוט ומובן גם לקטן שבקטנים, וגדול הדור העממי הזה הוא רבינו משה סופר זצ"ל זי"ע.

הוא הי' רבן של ישראל ואביהן של ישראל ברוחב מובן המלין, הוא הי' רבן של החסידים ורבן של המתנגדים ביחד, ובכל התהום העמוק שהבדיל אז בין שני שבטי ישראל אלה, בכל שינוי ההשקפות ביניהם על דבר גדול הדור, עד כי לפעמים האהוב לחסידים הי' מושנא להמתנגדים וכן להיפך — הנה לרבינו משה סופר זי"ע כולם התיחסו באהבה עצומה, כלום קבלו מרותו, כולם סרו למשמעתו, ועם זה הי' גם רבן ואבהן של ההמונים הפשוטים. בקצרה: דבריו היו לאורים לכל בני העם, ובית מדרשו למדרש העם, או יותר נכון למרכז העם.

ועתה נתחיל בתולדות מרן זכי"ע בפרטיות. נולד בעיר פראנקפורט על נהר מיין במדינת אשכנז לאביו הרב הגדול בתו"י מהור"ר שמואל בן מהור"ר משה סופר זצ"ל והאיש ההוא הי' בר אוריין חכם מופלג תלמודי וצדיק תמים בדרכיו וחסיד במעשיו, ובר אבהן, מצד אביו ממשפחת חכמים וסופרים, צדיקים ואנשי מעשה מדור דור, ושרש יחוסם הוא רבינו הגדול מהור"ר שמעון מפראנקפורט זצ"ל בעל ילקוט שמעוני שהי' מזרע רש"י זצ"ל המיוחס על תנא אלקי ר' יוחנן הסנדלר, שהי' מגזע דוד המלך ע"ה. ומצד אמו הי' בן בתו של הגאון מאור הגולה מקובל אלקי מהו' שמואל שאטטין כ"ץ זצ"ל בעל ספר כוס ישועות על סדר נזיקין הנקרא בפי כל מהרשש"ך רב דמדינת דארמשטאדט ואב"ד ור"מ בביהמ"ד הגדול בעיר פפד"מ מחותנו של הגאון הקדוש מופת הדור מהו' יוסף שמואל זצ"ל הנקרא בפי כל ר' שמואל ר' חיים ישעי"ס אב"ד בפפד"מ. ושם אשת ר' שמואל סופר מרת רייזל ז"ל בת הרב הגדול קדוש ה' ומקובל מפורסם מהור"ר אלחנן זצ"ל שהי' איתן מושבו בפפ"ד והניח אחריו ברכה פירוש סידור התפלה עפ"י הקבלה, והיא היתה צדקת מפורסמת ועוסקת בכל יום תמיד בגמ"ח ולקבץ על יד ממון ולחלקן לת"ח ולעניים ואביונים ונודעה לרבים בשם הכבוד רייזל צדקת, האמנם ה' מנע ממנה פרי בטן ולא ילדה לבעלה עד שזכרה ה' לטובה ותהר ותלד בן ביום ו' תשרי שנת תקכ"ג עש"ק סמוך להכנסת כלה, למקוטעין לשבעה חדשים, ויהי בעת כרעה ללדת והיא שלחה אל הרב מרא דאתרא ה"ה הגאון האמיתי ר' אביש חסיד זצ"ל ונפשה בשאלתה ועמה בבקשתה כי יצוה שימתינו בבהכ"נ בקבלת שבת עד לידתה לבל יחולל ש"ק בלידתה והגאון החסיד האב"ד שעה לבקשתה באמרו ברוח קדשו כי ראוי להמתין: „דיע וועלט ווארטעט אויף איהם" והוא יאיר עיני חכמים בתורתו ויושיע את ישראל בתפלתו, ויקראו שמו מ ש ה!

הנה הראשון מזקני מרן הח"ס זכי"ע הנודע לנו הוא הר"ר משה סופר ובנו הר"ר שמעון. הר"ר משה הי' סופר ונאמן הקהלה משנת תי"ג עד שנת תמ"ח (שנת פטירתו). ובנו שימש ג"כ כאביו כסופר ונאמן הקהלה עד שנת תצ"ח שנפטר לעולמו. הם כתבו קונטרס השמות (שמות האנשים והנשים) הנמצאים ברשימת הגטין הקדמונים שסודרו ע"י רבני פפד"מ, אף רשמו את הגטין שכתבו הם בעצמם בשנות

שימושם כסופרי הקהלה. קונטרס זה בצירוף הגהות ובאורים נתפרסם בדפוס ע"י הרב מרדכי הלוי הורוויץ ז"ל מפראנקפורט בספרו מטה לוי (ספד"מ תרנ"א). כיוני משפחתם של ר' משה סופר ובנו ר' שמעון הנ"ל הי' צרבס, ככתוב בפנקסי הנאמנים שבגנזי עדת פראנקפורט, אלא שאחר כך נשתקע שם צרבס ונקראו צאצאי ר' שמעון בשם המשפחה סופר, על שם משרת אבותיהם. על מקור השם „צרבס" אין ידיעה ברורה. השערתי היא, כי „סופר" — „צרבס" בלע"ז.

וזה טופס מצבותיהם של ר' משה סופר ושל בנו ר' שמעון כפי שהועתקו בספר „אבני זכרון" להרב מרדכי הורוויץ (ספד"מ תרס"א):

על אלה אני בוכי' ועיני יורד(י)[ה] מים על פטירת אדוני אבי ה"ה כהר"ר משה בר משה שמעון סופר ונאמן פה נ' ליל ה' ונ' יום ו' ט' כסליו תמ"ח לפ"ק.

סופר מהיר כהר"ר שמעון בהר"ר משה סופר ז"ל נפ' ליל ש"ק כ"ח ניסן ונק' יום א' ער"ח אייר ת"צ לפרט קטן תנצב"ה.

אשת ר' משה סופר הנ"ל נפטרה בשנת תנ"א ואלה הדברים החקוקים על מצבת קבורתה:

מ' פרומט א' ר' משה סופר פ"ט אשה יקרה והגונה מר' פרומט בת משה סג"ל ממיץ נפ' ונק' יום ב' כ"ה סיון תנ"א לפ"ק תנצב"ה.

לר' שמעון סופר הנ"ל היו שני בנים. שם האחד יהודה, הוא נדד למדינת פולין ושימש דיין ומו"ץ בעיר טיקטין. ר' יהודה זה המכונה אשכנזי על שם מוצאו מארץ אשכנז נתפרסם כמחבר ס' באר היטב לש"ע או"ח יו"ד ואהע"ז (הוצאה ראשונה אמשטרדם תצ"ט ותק"ב). הוא נפטר ונקבר בקניגסברג בשנת תק"ח. וזה לשון מצבתו כפי שהועתקה בס' עיר ווילנא לר' הלל נח מגיד המכונה שטיינשניידר (ווילנא תר"ס):

פ"נ הרב מ' יהודה מטיקטין בעל המחבר באר היטב האחרון. נפטר ד' תמוז ש' ותשחק ליום האחרון תק"ח. קמה וגם נצבה ויכר יוסף את אחיו והם לא (?) לפ"ק תנצב"ה.

ושם בנו השני של ר' שמעון סופר — משה, הוא אבי אביו של הגאון בעל חתם סופר. ר' משה זה נפטר על פני אביו בשנת תפ"ב, וזאת כתובת מצבתו:

היקר כהר"ר משה בר' שמעון סופר וימת משה ויקבר פה במטמונים עליו קננו המקוננים שנפט' רך בשנים איש חשוב כארץ וכשושנים יום ד' י"ז שבט תפ"ב לפ"ק תנצב"ה

ר' משה סופר זה הי' חתנו של הגאון ר' שמואל בר' יוסף יוזפא שאטין הכהן (מהרשש"ך), (כי שלש בנות היו לו למהרשש"ך ושם בתו זו לא נודע לנו), בעל כוס הישועות (ספד"מ תע"א), ושם אשתו הצ' חנה בת האלוף החסיד הנעלה ר' שלמה זלמן כהן זצ"ל הכולל חדושים למס' ב"ק ב"מ וב"ב, סנהדרין, מכות, שבועות

וע"ז. הגאון מהרשש"ך ז"ל נולד בעירה קטנה שאטין שבמדינת הסן ושימש במשך אחד ושלשים שנה (משנת תמ"ח ואילך) ריש מתיבתא בבית המדרש הגדול שבפפמ"ד (שנוסד ע"י יורשי הנדיב ר' מנחם מאנס בר נפתלי דרמשטאדט) ואב"ד של מדינת דרמשטדט, הוא נפטר בשנת תע"ט. בישיבתו הרביץ תורה במדה גדושה, וז"ל בהקדמת ספרו הנ"ל: „ומעשה ידינו עשו פירות ופירי פירות . . כמה אלפים תלמידים שהיו גדיים ונעשו תישים אשר הרבה מהם תופסי ישיבות ודייני ישראל והמפורסם אינו צריך ראי".

מלבד כחו הגדול בתורה הי' לו יד ושם בחכמת התכונה ובחכמת המספר והתשבורת כמו שהעיד על עצמו בהקדמת ספרו וכמו שמתברר מתוך פירושו הנפלא לסוגית אילן דעולא (ב"ב כ"ו ע"ב, כוס הישועות דף ע"ה, ושם הוא מזכיר ענין אחד שרשם לו „בפנקסי המיוחדת לי שכתבתי בתוכה כמה פרפראות לחכמת המדות"). אף הוא העמיק חקר בפירושו למס' ר"ה (שלא זכה להקבע בדפוס) „באותן הדברים המסולאים בפז במה שדיברו חז"ל במסכתא הזאת בסוד העיבור . . . וכמה דיוטאות נשפכו על האי שמעתתא דאמרו נולד קודם חצות או אחר חצות, והפירוש שפירש מאור עיני הגולה ה"ה רש"י ז"ל לא יספיק לנו . . גם במה שחתרו תוס' ז"ל אחר עומקה . . . לא נוכל לרוות צמאנו, והנה בא, המאור הגדול רבנו זרחי' הלוי ז"ל אשר הי' בקי בחכמה זאת, ועשה פירוש על האי שמעתא ועוד באיזו מקומות שדיברו חז"ל, בחכמה זאת הגדיל לעשות, ואעפ"כ לא יצא ידי חובתו בהרבה דברים, ויעוין ג"כ מה שכתב הגאון הגדול, שעשה הפירוש על קידוש החודש דהרמב"ם ז"ל אשר הי' נבוך ג"כ בהאי שמעתא מאד, ועתה באתי אני הקטן במה שחנני ה' בזאת החכמה היא חכמת התכונה, ולהראות לכל העמים כי לא נעלם דבר מחכמינו ז"ל ועמדו על עיקרה ויסודה ואגב אבאר ג"כ מה שדיברו חז"ל עוד בשארי מסכתות בחכמה הזאת."

מהרשש"ך חיבר חידושים גם על מסכת כתובות, גיטין וקדושין, ר"ה וביצה ולא נדפסו. וכן הוא מזכיר בספרו דף ס"ד ע"ב את חבורו בדרשות. בס' קול יהודה לר' יהודה בר' חנינא זליג מגלוגא (אמשטרדם תפ"ט), הכולל לקוטים וחדושים על מסכתות שונות מרבני דורו, נמצאים גם (בדף ט') חדושים מהגאון ר' שמואל שאטין דילן. חתנו השני של מהרשש"ך, הרב ר' ארי' יהודה ליב בן הגאון ר' יוסף שמואל מפפד"מ, הדפיס בש"ס דפ' פפד"מ ת"פ-תפ"ב (היא הוצאת הש"ס המפורסמת לשבח בהוספותי' המרובות וביחוד בהגהותיו וציוניו של הגאון ר' יוסף שמואל הנ"ל) גם את הגהותיו של חותנו מהרשש"ך למס' נדרים, נזיר ובבא בתרא. בספרו כוס הישועות נתן מהשש"ך את דעתו לפרש את דרכי המשא ומתן בתלמוד, ביחוד את ענין הקושיות הפותחות בלשון הניחא או בשלמא וכן את הבעיות שמקדים להן השואל תיבת פשיטא („פשיטא לי דבר זה אבל מיבעיא כי האי גונא"), אף השתדל להשוות המחלוקת כשמחולקים שני אמוראים או שני תנאים אליבא דחד תנא, שלא יהא נראה כאלו אחד מהם משקר במסירת דבריו של התנא, ובקשר עם ענין זה הוא מזכיר בהקדמתו לשבח את הרב ר' אברהם נפתלי הלוי שפיין מווירמיישא, בעל ס' מלא רצון (פפד"מ ת"ע) שהקדימו בדרכו זה.

בשנת תע"א ביום כ"ד לחודש טבת, יצאה אש מבית הגאון ר' נפתלי כ"ץ,

ז״ל הרב אב״ד של ק״ק פראקפורט דמיין, ותאכל את כל בתי שכונת היהודים, ואת כל בתי הכנסיות ובתי המדרשות ובתוכם ל״ץ ספרי תורה. גם ספרי דפוס הרבה מאד שמחירם עלה לסכום מאה אלף ר״ט ויותר. מהרשש״ך מתאר מאורע זה בהקדמת ספרו בדברים נרגשים והוא מספר שגם בספרו כוס הישועות שרובו יצא באותו פרק מתחת מכבש הדפוס „פלאי פלאות נעשו בו, שאחרי צאתי מן ביתי באו אנשים אשר לא מעמנו והצילו אותו מן השריפה שלא שלטה בו״ ובשנת תע״ג לאחר שנבנתה שכונת היהודים על תלה, תיקן מהרשש״ך סליחה לזכר המאורע, תחלתה „אשאג אל א־ל נורא ואיום״, ובסופה חתום שם המחבר: „ש׳מחנו מ׳הר ו׳הרחב א׳ת ל׳בבנו. ש׳לח א׳ת ט׳ובך ו׳קבץ נ׳דחינו״.

זה נוסח מצבתו של מהרשש״ך:

הגאון מ״ו שמואל שאטין אב״ד ור״מ דבה״מ פה פה נטמן צנצנת המן כלכל ודרדע חכים ורבן איתקרי בכל מיני חכמה ומדע העמיד תלמידים הרבה ושמעתתי׳ מבדרין בעלמא ובשערים המצוינים שמו נודע לא הניח דבר גדול ודבר קטן עד ירדו לעמקא והבירור אליו נתודע ה״ה הגאון ומקובל אלקי נ״י פ״ה ע״ה מוהר״ר שמואל בה״ר יוסף יוזפא כ״ץ זצ״ל נפטר אור ליום ש״ק י״ה תמוז . . . [תע״ט]

מבניו של מהרשש״ך נודע לנו החסיד ר׳ משה שאטין אביו של הגאון ר׳ יוסף יוזפא שאטין שהי׳ ראש בי״ד בקהל ליסא וראש ישיבה בקהל גלוגא רבתי. ר׳ יוזפא זה הי׳ חותנו של המדפיס ומ״ס ר׳ אהרן ב״ר יחיאל מיכל מייא בדיהרנפורט. בסוף ס׳ ראשית חכמה דפוס דיהרנפורט תקמ״ו ותקע״א נדפסו הגהות וחידושים להרב יוסף יוזפא הנ״ל. בהסכמתו להוצאת טור יורה דעה, דיהרנפורט תקמ״א חתם שמו: יוסף יוזפא הכהן בלא״א המנוח החסיד מו״ה משה הכהן שאטין מק״ק ספד״מ. הוא נפטר בשנת תקנ״ד, והגאון בעל ח״ס אמר עליו בהספדו (דרשות חתם סופר, קלאזנבורג תרפ״ט, כרך א׳, ק״ד עמ׳ א׳): „וכל ברכים תלכנה מים על ש״ב מו״ה יוזפא כ״ץ זצ״ל, שהי׳ מילדי ק״ק פ״פ דמיין ונתגלגל הדבר וקבע דירתו בק״ק ליסא והי׳ רב״ד שם כמה שנים וסבל השריפה, ואח״כ הי׳ אב״ד בקהלה אחת במדינת פולין וסבל חרב ומלחמה וגירוש ר״ל, עד שנתקבל לרב בבה״מ דק״ק גלוגא רבתי״.

אחד מנכדי הגאון מהרשש״ך הי׳ הרב חנוך העניך שאטין, תופס ישיבה בעיר קאליש. ר׳ אלעזר בר׳ שלמה זלמן ליסר בעל ס׳ חומת אש (ברסלאו תקנ״ט) למד בישיבתו והוא כותב עליו בהקדמת ספרו הנ״ל: „...הגאון המפורסם החסיד האמתי מו״ר מו״ה חנוך העניך הכהן זללה״ה ממשפחת שאטין, הוא הרביץ תורה, הוא הרבה ישיבה, הוא היה שבע עשרה שנה סגור ומסוגר ולא עסק במאומה, אך בתורת ה׳ חפצו. ובתוך ישיבת האיש הקדוש הזה נתנו אותי״. האדמו״ר המפורסם מאלכסנדר ר׳ חנוך העניך הכהן ז״ל הי׳ אף הוא מצאצאי הגאון מהרשש״ך, ואולי הי׳ נכדו של הרב חנוך העניך שאטין מקאליש הנ״ל.

הרב ר׳ משה בר׳ שמעון פראנקפורט, מחבר פירוש המכילתא „זה ינחמנו״ (אמשטרדם תע״ב) שבעל חתם סופר מזכירו כמה פעמים בכנוי דודי זקני או מורי

דודי, הי' גיסו של מהרשש"ך, כמו שכתוב בהסכמת הגאון מהרשש"ך לספר זה יגחמנו הגו', הרבנית חנה, אשתו של מהרשש"ך שמזכירה בהקדמת ספרו, היתה כפי הנראה אחות אשתו של ר' משה פראנקפורט.

בנו של ר' משה בן ר' שמעון סופר הי' ר' שמואל סופר, אביו של הגאון בעל חתם סופר. הוא נקרא על שם אבי אמו הגאון מהרשש"ך וגולד איפוא בין שנת שע"ט (שנת פטירתו של מהרשש"ך) ותפ"ב (שנת פטירתו של אביו ר' משה). ר' שמואל סופר נפטר בשנת תקל"ט, וזה נוסח מצבתו:

פ"ט ה"ה הו"ה (—היקר והנעלה) כ"ה שמואל בן כ"ה משה סופר ז"ל נפ' יום א' ט"ו סיון תקל"ט לפ"ק הי' עובד את ד' באהבה ויראה והי' מדריך את בניו בדרך הישר ב"ז (—בשכר זה) תנצב"ה א"ם.

אמו של הגאון בעל ח"ס מ' ריזלא היתה בת ר' אלחנן חזן. בפפד"מ הוגד לי שצאצאי ר' אלחנן חזן הנ"ל נקראו בכינוי המשפחה קירכהיים. מ' ריזלא סופר האריכה ימים ונפטרה בשנת תקפ"ב (עי' בשו"ת ח"ס חיו"ד סי' שמ"ו). וזה טופס מצבתה:

פ"ט הא"ח (—האשה חשובה) הזקינה מרת ריזלא—י"ז אדר תקפ"ב—אשת כ' הו"ה התורני כ"ה שמואל סופר ז"ל בת ה"ה התורני כ"ה אלחנן חזן ז"ל נפט' יום א' טו"ב אדר תקפ"ב לפ"ק על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה על פטירת א"ח (—אשת חיל) אשרי ילדתה שלא ביישה את זקנתה תנצב"ה.

אמה של מ' ריזלא הנ"ל, מ' הינדלי, זקנתו של הגאון בעל חתם סופר, היתה בת ר' שלמה זלמן בינג. היא נפטרה בשנת תקי"ח, וזה נוסח מצבתה:

האשה הצנועה מ' הינדלי אשת ה"ה המנו' כהר"ר אלחנן חזן ז"ל בת ה"ה כמר זלמן בינג ז"ל נפט' ונק' עש"ק עי"ט אחרון של פסח תקי"ח לפ"ק פ"ט א"ח והגונה תפלתה עשתה בכוונה תנצב"ה.

מצבת אחי אמו של בעל ח"ס חקוק עלי':

היקר והנעלה כ' זלמן בן המנוח כהר"ר אלחנן חזן נפט' ביום ב' לאחר יציאת בהכ"נ שחרית, ונקבר בו ביו' הנ"ל ד' כסליו תקלט"ת לפ"ק פ"ט אי"א כל ימיו הלך בדרך הישר ועוסק במצות ד' וג"ח לכל אשר אליו פונה ותפילתו עשה בכוונה ב"ז תנצב"ה.

להגאון בעל ח"ס היו שני אחים, שמעון ויוסף (יוזפא), ואחות אחת, הינדלה, אשת ר' גבריאל שטרויס הכהן. ואלה הדברים החרותים על גבי מצבותיהם:

פ"ט אי"א כ' שמעון בהמנו' התורני כה' שמואל סופר ז"ל נפ' יום א' ט' ניסן ונק' למחר' תקע"ט לפ"ק יו"ד ניסן הוא הי' עובד את ד' מנעוריו עסק במו"מ באמונה פיזר נתן לאביון מלבד שארי צדקות ביום פקודתו תנצב"ה.

פ"ט הו"ה היקר כהר"ר יוזפא בן המנו' התורני כה' שמואל סופר ז"ל נפ'

יום ב׳ ט״ו אדר שני ונק׳ יום ג׳ ט״ז בו תקפ״א לפ״ק כבוד אם קיים בכל נפשו וקבע עתים לתורה כפו פרש לעניי׳ ב״ז תנצב״ה אמן.
פ״ט אשה מ׳ הינדלה א׳ כ׳ גבריאל שטרויז ז״ל בת כה׳ שמואל סופר נפ׳ עש״ק ה׳ אלול תקס״ה לפ״ק תנצב״ה.

* * *

והנער נער ויציץ ציץ ויגמל ומיד נראו בו סימני טהרה, וכי זרע ברך ה׳ הוא. אבותיו הצדיקים חנכו אותו בלימוד, ובוצין בוצין מקטפי ידיעא, וכל מחבשותם היו עליו לגדלו, לחנכו ולחכמו. ובעת הוליכתו אמו לבית הספר בכל פעם תלט פניו באדרתה לעצום עיניו מראות כל דבר טמא. פעם אחת בא הגאון בעל שאגת ארי׳ ממיץ לפ״פ והרב רבי שמואל סופר הביא את בנו הילד משה לפניו למען יברכהו והשתעשע עם הילד הרבה והושיבו בין ברכיו ותמה על חכמתו וברכו ונשקו על ראשו והבטיח את אביו שיתעבד לאילנא רברבא. בהיותו בן ארבע שנים והוא שוקד על דלתי בית הספר יום יום בא פעם לבית אביו בפנים זועפות ובשאלו אביו, בני מדוע פניך רעים היום? סיפר לו כי יסר ירהו רבו על אודות שאלתו במה שלמד עמו בפ׳ בראשית „ויקח עפר מן האדמה״, ותרגם רבו: „ער האָט געגומען ערד פּאָן ערד.״ ושאלו: מהיכן לוקחים „ערד״ מן „ערד״, ואם כן מה הידש לנו הכתוב בזה? ויגער בו ולא השיב לו מאומה, ובשאלו אותו שנית הכהו ויסרהו. כשמוע אביו את דבריו היטב חרה לו על רבו, כי באמת קושית רש״י היא שם ודאגה עלה בלבו על בנו ויירא שלא יסתתם שכלו ע״י שרבו קפדן וגם אינו יודע להעמיק שאלה ולהסביר ענין לאמיתו. ודאגה בלב איש ישיחנה לאחרים, ושפך לבו לפני הרב הגאון הקדוש רבי נתן אדלער כ״ץ זצ״ל וההוא אמר לו אם זכית לבן חכם כזה מדוע אינך מקיים בעצמך מצות התורה ולמדתם את בניכם קח נא את בנך אשר אהבת והעלהו על במתי הלימוד ותלמד אתה עמו וספי ליה כתורא. וכן עשה פנה מכל עסקיו ונשאו בחיקו ושקד עמו על דלתי התורה והוא עלה מעלה מעלה ובהיותו בן שש שנים כבר למד כל דיני ברכות לפני׳ ולאחרי׳ באר היטב וכאשר התבונן כי על „צוקער״ יש ספק ברכה והגם שטל ילדות עליו ואהב את הצוקער כטבע ילדים בכ״ז מנע עצמו מלאכול צוקער לבדו וכן עשה עד יום אחרון של ימי חייו.

אביו השגיח עליו בעינא פקיחא בכל תהלוכותיו, ומלבד שהתמיד עמו בלמודים כל היום, עוד זאת הרגילו בכל לילה, אשר בשכבו על מטתו הציע לפניו איזה קושיא, ועד שלא השיב לו יישוב הגון לא הניחו לישן ואם לפעמים קפצה עליו השינה ה׳ מעירו משנתו וגער בו אביו שעוד לא קיים חקו, בראות אביו שכבר הגיע לפלגות ראובן והוא כלי מוכשר לקבל תורה וטהרה ולשמש גדולי ישראל הביאו אל בית מדרשו של הגאון המפורסם רבי זלמן חסיד זצ״ל ובין שאר תלמידיו נמנה ועלה והצליח בלימודו ובהיותו כבן שבע כבר למד והי׳ שגורים בפיו כמה מסכתות ואז הי׳ מסיים מס׳ ביצה וחידש בסיומו המשך מסוף המסכתא לתחלתה ב„הדרן עלך״ כנהוג בשכל חריף ונכון והוטב מאד בעיני השומעים ואחר שבעים שנה לערך בהתחילו ללמוד מס׳ זו עם בני הישיבה הגיד לפניהם המשך מס׳ זו וכאשר פלפלו התלמידים בהדבר אמר להם דילדותא היא בהיותו בן שבע שנים חידש זאת

ותמהו מאד! וראה זה פלא שחתם לימודו ג"כ במס' ביצה כי נח נפשי' בעסקו בסוגי' דמתוך ביצה י"ב.

בהיותו בן שמנה שנים אקלע לאתר פפד"מ הגאון הגדול בעל ס' פני משה על הירושלמי והרב רבי שמואל סופר הביא את בנו הקטן משה [אשר נעשה לילד שעשועים לכל לומדי העיר כי קנה שם טוב לעצמו ע"י ההדרן עלך הנ"ל] לפני הגאון לנסותו בלמודים והוא הראה לו דף גמרא אשר ילמוד עם תוספות ומפרשים ובהגידו לפניו התפלא מאוד על יושר לימודו, וחשב אולי אב מלאכה הוא, ויפה כח הבן מכח האב אשר למד אתו, על כן צוה עליו ללמוד עוד דף גמרא עם מפרשים בסדר קדשים אבל לא הניחו לילך מחדרו חוצה ובשעה מועטת למד לפניו כל הענין והשתומם הגאון על עמקות שכלו וחריפותו לפי ערך שנותיו, והיינו דאהני לי' כי אביו רוב למודו עמו הי' בסדר קדשים ובראות הגאון גודל ערכו של הנער בתורה וגם יראת אלקים מרחפת על פניו ביקש מאביו שימסור בנו על ידו והוא יביאהו חדריו חדרי תורה בארצות החיים ארץ הקדושה כי שם ביתו וילמדהו וינהגהו בכבדות כאשר ינהיג איש את בנו וכל מחסוריו עליו ואבי הנער נענה לו ראשו אבל אמו לא התרצה על הדבר כי קשה עלי' פרידתו ומזלה חזי כי לגדולה מזאת הוא מתוקן בארץ מולדתו.

בעת ההיא עלה משה למרום לבית מדרשו של הנשר הגדול החסיד שבכהונה הגאון האמיתי רבי נתן אדלער כ"ץ זצ"ל והביאו המלך חדריו לצוק מים על ידו מבארו באר מים חיים, וכעל גוזליו ירחף גם עליו וקרבו מאוד ובין כתפיו שכן וגם שהי' עוד רך בשנים בכ"ז למד כאחד הבחורים הגדולים והבין עמקות דרכי הלימוד מרבו הכהן הגדול ואין חידוש על תלמיד הלומד מרב כזה הדומה למלאך ה' צבאות ויותר שמצליח בלמודו ועולה למעלה ראש. ואז הי' הנהוג בין תלמידי הגאון רנ"א זצ"ל שבסוף כל שבוע מלבד השיעורי' כסדרן אשר למדו אצל רבם למדו בפ"ע איזה ענין ובשבת דרש א' מן הבחורים את אשר חידש בענין זה וכאשר הגיע תורו של הבחור משה הקטן בן עשר שנים, ובהתאסף השומעים וביניהם גם מחכמי העיר תוך הדברים אשר דרש משה הזכיר קושי' א' חמורה משמי' דוקנו הגאון מהרשש"ך. ובהתפלא השומעים על חומר הקושיא, אמר הוא, שבמחכ"ת זקיני טעה בזה, ולא קשה כלל. ובשמוע אביו דבר זה יוצא מפי בנו, חרה אפו והכהו על הלחי איך העיז נגד זקינו שהי' גאון גדול ומופת דורו לאמר עליו שטעה והנער נתבייש והחביא א"ע אל הכלים ובבוא התלמידים לפני רבם ושאלם את אשר דרש משה והנה שמע מאשר עשה לו אביו ואת אשר קרהו אז ציוה עליו רבו שלא ידבר עם אביו כי חושש הוא שאם עוד ייסר אותו אביו שיתקרר חשקת למודו עי"ז והוא את פי מלך שמר ושפתי כהן ישמרו דעת ובא אל אמו סיפר לה בפני אביו את אשר ציוה עליו רבו. ואביו החסיד, כאשר שמע את אשר מפורש יצא מפי כהן הגדול שמר את הדבר וקבלו באהבה ובנו כבדו כמחויב אבל לא דבר אתו מאומה מהיום והלאה, ואז לקחו רבו לביתו, מפתו אכל ממימיו שתה והי' בן ביתו ממש ועזב את אביו ואמו ודבק ברבו בדבקות גדולה.

בעתים הללו בא לפפד"מ הגאון המפורסם רבי יודא ליסא ז"ל בעל ספר מראה כהן ורצה להדפיס שם חיבורו (ונדפס בפפד"מ תקל"ו לפ"ק) אבל קודם

הביאו לבית הדפוס רצה לעבור עליו עוד פעם למען יצא לאור בלי מגרעת וע״כ ביקש מידידו הגאון רנ״א ז״ל שיתן על ידו בחור מופלג א׳ אשר לו לב להבין שמעתת׳ על בורי׳ ויעמוד לימינו לברר ספרו מכל סיג ופגם. ושלח לו הגאון את תלמידו הקטן משה ובבואו לפני בעל מראה כהן ושאל אותו מה בקשתך בני וענה בענות צדקו מסוה הבושה על פניו, רבי רנ״א שלח אותי לבוא לפני מר, וחרה לו לבעל מראה כהן כי הוא למראה עיניו ישפוט שזה הנער קטן בטח מגוער מתורה ולמה מהתל רנ״א לשלחו אליו ושלח אותו לביתו והוא הלך אחריו לבית הגאון רנ״א ז״ל והוכיחו על פניו לאמר, למה זה צחק אדוני בי ועשאני כאחד הריקים אבל הגאון רנ״א ז״ל השיב לו לא כן אהובי כי זה הנער לבו כלב ארי להבין דבר על בוריו ועל ידו תפיק רצונך. והבעל מראה כהן הטה אוזן, והבחור הקטן עבר על כל הספר ובירר וזיכך אותו בעיון גדול, ומאז והלאה שם הבחור משה לבו ומעיינו בה׳ טומאה וטהרה ובעודו בקטנותו קנה לו יד ושם בהלכות חמורות הללו כא׳ מהגדולים.

והנה הגם שרבו המובהק הי׳ הגאון רנ״א ז״ל אבל לגודל חשקתו וחפצו בתורת ה׳ ולהיותו חכם הלומד מכל אדם גדול הסתופף גם תחת צל כנפי הגאון האמיתי רבי פנחס בעל הפלאה זצ״ל ובין תלמידיו המובחרים נמנה ושימש את רבו בשימושא רבה ואסף ממנו מלא חפניו קטורת סמי דחיי, והוא נתן לו את בריתו ברית התורה שלם שם עיניו הבדולחים על תלמידו ויותר ממה שהעגל רוצה לינוק פרה רוצה להניק והי׳ הבחור משה אחד המיוחד בישיבה הגדולה של רבו הגאון זצ״ל. אבל אהבת הבן להוריו היא אהבה עזה וקשורה כשלהבת אל הגחלת וזאת היתה עצבון לבו כי הי׳ עם אביו בעיר אחת ולא יכול דברו לשלו׳ כי פקודת רבו רנ״א ז״ל שמרה רוחו ע״כ גמר בלבו לילך ממולדתו ומבית אביו אולי ישקטו רגשי לבבו ובא לחסות בצל אילנא רברבא הגאון הגדול רבי מיכל שייאר זצ״ל ראש ישיבה בק״ק מגנצא (מיינץ) בשנת תקל״ו ובבואו העיר ההיא קבלו הגאון הנ״ל בסבר פנים יפות כי צדקו לפניו הלך וכבר נודע שמעו הטוב להגאון ז״ל ולהוסיף ברכה הביא אתו עמו גם כתבי תעודה מרבותיו הגאונים המבשרים באישו״ר כולל ומוסיף שבח ותהלה להבחור משה ומספרים מרב כשרון מעלותיו וחיש מהר יצא טבעו בין אנשי העיר מהפלגת תורתו ויראתו הנפלאה והשתדלו להטיב מעמדו ולהמציא לו די מחסורו אשר יחסר לו והי׳ לו כל ארוחותיו מעשיר א׳ והעניקו מכל טוב וישב שם בבית מלא ספרים ושקד על התורה והעבודה. כעבור שתי שנים, שם לדרך פעמיו חזרה לפפד״מ, עיר מולדתו, ושימש בישיבת הגאון הפלאה ז״ל והתדבק ברבו רנ״א ז״ל ולא זז ידו מתוך ידם ולא הניח דבר מכל תהלוכותיו הקדושים ולא זז זיז כ״ש מדרכם בקודש. העיד על עצמו, שמיום שעמד על דעתו דעת תורה לא עבר עליו יום אשר לא חידש דבר בחידושי דאורייתא.

בהיותו בן ט״ז שנים גמר הש״ס כולו ובעת סיומו שאל את רבו רנ״א ז״ל מה יעשה לסיומו ובמה יחוג חג הזה שזיכהו ה׳ ללמוד כל הש״ס והוא ציוה לו שיתענה הפסקה של שלשת ימים וכן עשה וסיפר שביום השלישי לתעניתו הלך לטייל עם חביריו בין הגנות מחוץ לעיר ונתאחרו והוצרכו להתפלל תפלת מנחה באמצע הדרך ובעמדו בתפלת י״ח אשר האריך בה בא ערל א׳ גדול ורצה להרע

להם וחביריו ברחו לנפשם אבל הוא לא הפסיק מתפלתו והערל המתין לראות מה יהי׳ בסופו וכאשר פסע פסיעות אחר התפלה קרב אליו ורצה להכותו מיד הרים המתענה את ידו והכה את הערל על הלחי מכה א׳ ונפל ונשאר מוטל על מקומו. תמיד האריך בתפלה וכאשר אמרו לו חביריו דברי חידודי׳ שהמה כבר למדו סימן ש״ע עם מג״א בעוד שהוא מאריך בתפלה השיב להם הלא חז״ל אמרו המאריך בתפלה מאריכים לו שנותיו ע״כ יהי׳ לו פנאי ללמוד עוד סימנים הרבה בש״ע.

בשנת תקל״ט הורם המצנפת והוסר העטרה מאתו כי ביום א׳ ט״ו סיון הלך אביו הצדיק מהו׳ שמואל בן מוהר״ר משה ז״ל **לעולמו והתאבל עליו הרבה.**

בשנת מבש״ר טוב נתקבל רבו הגאון ר׳ נתן אדלר ז״ל לאב״ד ור״מ בק״ק באסקאוויטץ במדינת מעהרן ויען כי אורחא רחיקא מפ״פ לבאסקאוויטץ ע״כ לא רצה להביא את תלמידו הבחור משה עמו. ובעת בוא אנשי עיר פראנקפורט ליקח רשות מהגאון רנ״א קודם הליכתו שאל הגאון לכל אחד מאוהביו מה יבקש ממנו וכל מי שהיה לו איזה בקשה הציע לפניו וכאשר הפך את פניו אל תלמידו החביב הבחור משה סופר ושאלו ואתה תלמידי מה תבקש, ענה ואמר אני מבקש לראות פני רבנו בבאסקאוויטץ, ויברכהו רבו והלך לו לדרכו לבית אבותיו ומיד נזכר שלא אמר בלי נדר בעת אמרו שרוצה לראות פני רבו בבאסקאוויטץ וכאשר מעיר השל״ה הקדוש לאמור על כל דבר בלי נדר ע״כ שם נפשו בכפו לרוץ אחרי רבו לבאסקאוויטץ. ובהגיע רבו הקדוש, אשר נסע על מרכבה טובה, לילה ראשונה לבית המלון, מצא שם את תלמידו החביב הבחור משה ובראותו השתומם מאוד על המראה למצוא אותו כאן ואיך מיהר לבוא הנה, ואמר ברוח קדשו: אין זה כ״א שקפצה לו הארץ*). ומזה ראה גודל אהבת ותשוקת תלמידו אליו ואז בנפש חפצה לקח אותו אתו עמו על מרכבתו לבאסקוויטץ ומאז והלאה תמיד הי׳ על ימינו וזרוע עוזו של רבו ושרת אתו כעבד נאמן. הרבה פעמים אמר לתלמידיו אני הייתי תלמיד נאמן לרבי חטבתי עצים ושאבתי מים עבורו והיא שעמדה לו וסיים: איך וואר איין אַנדערער תלמיד אַלס איהר זייד, איך האָב אַבער אויך איינען אַנדערן רבי געהאַבט אַלס איהר האַבט**). וסיפר כמה פעמים לתלמידיו, שפעם

---

*) ידוע מה שאמר החת״ס לתלמידיו: מיט שמות קפיצת הארץ צו מאַכען איזט קיינע קונסט, מו״ר החסיד שבכהונה מו׳ נתן אדלער זצוק״ל האט קפיצת הארץ געהאבט אהנע עטוואס צו טוהן. ובזה פירש הגאון מו״ה שמעון סופר זצ״ל מקראקא מ״ש „ויעקב הלך לדרכו״, בדרך העולם, ועכ״ז „ויפגעו בו מלאכי אלקים״, בלי שום פעולה מיוחדת הלך, ועכ״ז נעשה לו נס גדול וקפצה לו הארץ. (כ״כ בזכרון למשה דף י״ג בשם הגאוה״צ המפורסם מהר״ש עהרנפעלד שליט״א אב״ד מט״ד ור״מ בישיבת חתן סופר בנויארק)

**) כן אמר מאוה״ג הח״ס זצ״ל על רבו פעם א׳ במסיבת ת״ח ובא המדובר אודות הגאון רנ״א ז״ל ואמר א׳ מן המסובין הוא היה מלאך ה׳ צבאות ועגה ואמר הח״ס ז״ל וואס איין מלאך? — ותחסרהו מעט מאלקים. וסיפר הגאון מהרש״ס זצ״ל, שבעוד החת״ס הקדוש בחיים חיותו כתב הוא תולדות אביו וקורות ימי חייו (ואיש אחד שאל ממנו ונשתקע בידו), ובהגיעו לרבו של הח״ס וחפץ לכתוב מי ומה הי׳ רבו בא אל הקודש פנימה לשאול את פי אביו הקדוש שיסיפר לו ועמד זצ״ל מכסאו ואמר „אני אינני מהמגזמים שאלתני מה הי׳ רבי מה אומר לך על זה? אך את זה אגיד לך, שלא הי׳ מלאך בקי כ״כ בשבילי דרקיע כמו רבי.״ — הגאון רנ״א ז״ל היה כהן מיוחס ובכל יום עלה לדוכן בבית מדרשו ואמר על עצמו אם

אחת נסע עם רבו מהלך רב בחורף והקור חזק והכפור מונח כפים על כפים ובבואם באמצע היום ובאם הדרך ורצה רבו לאכול קצת מן הצידה אשר הכין לדרכו אבל לא הי' מים בנמצא ליטול ידיו והלך הוא מן העגלה באמרו לרבו כי נצטנן ורוצה להתחמם ע"י ההליכה, ויקח כוס רבו אשר הוליך עמו בכל עת שיצא לדרך בידו האחת וכפור בידו השנית והתחמם הכפור בידו והי' למים וכן עשה עד שנתמלא הכוס מים והושיטו לרבו ליטול את ידיו ומאוד שמח רבו בראותו גודל אהבת תלמידו ורוב השגחתו עליו וכאשר סיים הסיפור אמר אני הייתי תלמיד נאמן לרבי כי יצקתי מים על ידו, מיט מיינע קליינע הענדכען הייתי ממעך הכפור למען יהי' למים.

בבאסקאוויטץ שימש את רבו הן בגלה והן בנסתר כי הי' צנוע ומעלי ורבו הקדוש מסר לו מסודות התורה וכן נראה בעליל מפנקס הקמיעות אשר כתב ורשם לעצמו אשר הרבה פעמים הזכיר בו קבלתי ממורי וכו' ורק אז בימים ההם שימש אותו בחכמת הקבלה כי עוד בבחרותו עזב רבו אותו כאשר נספר לקמן — ואז התאכסן שם אצל הגביר ר' נתן ארנשטיין וכאשר הלך התלמיד החוצה דרך איזה חדר מצא את כלתו של ר' נתן הנ"ל ואצלה עומד המסלסל בשערה (פריזיער) והבחור הוכיחה הרבה כי אין זה דרך בנות ישראל נשואות הכשרות והיא שלחה אל חמי' אם לא יעזבו האכסנאים ביתו תלך מיד לבית אבי' והוא תודות נתן להבחור על שהוכיחה בכ"ז ביקש מהגאון שישנה אכסני' לבית אחר משלו מפני המחלוקה.

בתוך זמנים הללו נתהווה מחלוקה בעיר באסקוויץ כי לא היו רגילים במילי דחסידותא אשר נהג הגאון רנ"א ז"ל ועי"ז מצאו אנשי ריב ומצה מקום לחלוק כקורח ועדתו באמרם כי כל העדה כולם קדושים ומדוע יתנשא לקיים מילי דחסידות, והנה יען כי הגאון רנ"א זצ"ל הי' מזרע דאהרן אוהב שלום ורודף שלו' וקשה הי' לו לסבול מחלוקה ע"כ הסכים בדעתו לילך חזרה לעיר מולדתו פפד"מ כי שם ביתו וכן עשה בשנת תקמ"ו ותלמידו הנאמן הלך עמו עד עיר פיורדא במדינת בייערן וז"ל הח"ס זצ"ל בקונטרס אשר בו כתב ליקוטי' שונים וחשבונות מצוה הנצרכים לידע כגון קביעת העתים ושיעורי תורה וכדומה ומסיים הקונטרס בזה"ל: כל זה כתבתי מפי מרן נ"י ומפיו יקרא אלי ואני כותב על הספר בדיו בעת הפרדי ממנו בפיורדא יום ה' ג' כסליו תקו"ם לפ"ק והעתקתי בכאן פרויסטיץ אור ליום ג' ח' ניסן תקמ"ח לפ"ק עכ"ל — והאמין תלמידו הבחור ר' משה שיקח אותו עמו וכאשר בא עם רבו הנה כן ילך חזרה אתו אבל לא כן הי' כ"א רבו ציוה עליו שילך לעיר פרוסניטץ אשר ג"כ במדינת מעהרן ושם יקבע מושבו וזה הי' קשה מאוד על התלמיד כי מלבד שקשה עליו פרידת רבו ממנו אף גם זאת יקבע ישיבתו בעיר אשר היו בה הרבה מאנשי כת שבתי צבי ימ"ש כי שם הי' ראש א' מכת ההיא בשמו ליבלי פרוסניטץ אשר השריץ צחנתו שמה אבל הלא מצווה ועומד הוא מרבו והיא עולה על כולנה והלך לשם בשנת תקמ"ו כנראה מלשונו בקונטרס הנ"ל וז"ל: להיות לי למזכרת ביום א' י"ג ניסן תקמ"ו לפ"ק פה פרוסניטץ מדברו ת"ל יגענו ומצאנו השיעור חלה וכו'. ובעת ההיא לא הי' שם רב אב"ד, ומיד בבואו

יבנה בהמ"ק ב"ב נפשו איותה ויעש העבודה בקדשי קדשים כ"כ הי' בקי בה' עבודה — תפלתו היתה מתוך סידור האר"י בנוסח ספרד, ובכל שבת עלה לתורה שתי פעמים, לכהן ולמפטיר, ופעם א' אירע לו אבל ר"ל ובכ"ז לא שינה מנהגו ועלה לתורה כהנ"ל.

שמה התאספו אליו בחורים ולמד עמהם וגם עם בעלי בתים קבע שיעורי והרביץ תורה כיד ה' הטובה עליו.

בימים אלו בא עשיר נכבד א' מניקלשבורג לפני הגאון מחצית השקל ז"ל*) וביקש ממנו שישתדל עבור בתו המהוללה איזה שידוך בעל תורה מופלג והוא יתן לו נדוניי אבל רוצה שיקבל חתנו גם משרת הרבנות על שכמו וכבר יש קהלה נאה אשר תקבל אותו לרב. והנה הגאון הנ"ל שלח לו את הבחור מפראנקפורט. וכאשר בא לנ"ש על ש"ק וביקרו אותו חכמי עיר ההיא ומצא חן רב בעיניהם ובפרט כבר הי' שמו הטוב נודע גם שם ולעת ערב אחר תפלת מנחה הלך העשיר הנ"ל עמו לטייל ולדבר אודות השידוך ואמר לו שבל ידאג על העתיד כי מיד אחר החתונה יש לו עבורו רבנות בקהלה נכבדה. ובשמוע הבחור משה מפ"פ זאת מיד השמיט עצמו ממנו ולא נראה להעשיר עוד והלך לדרכו חזרה ובבואו לבאסקאוויטץ לבית המדרש של הגאון מחצית השקל בעת לימוד השיעור לבחורים, שאלו הגאון בקיצור מאי הוי עלה והוא השיב "לאו". מיד הבין הגאון טעמו של דבר ואמר לו "אויף מיר האָט זיך השי"ת געזעטצט איך האָב מיך אויסגעריססען אויף אייך וויירד ער זיך זעטצען איר ווירד זיך ניט אויסרייסען. איר מוסט א רב ווערדען." וכאשר סיפר זאת בפ"ב לתלמידו סיים: כמה גדול כח קיללת צדיק הייתי מוכרח לקבל משרת רבנות על שכמי אחר זמן.

והנה מלבד רבותיו המובהקים הנ"ל, מזכיר הח"ס עוד הרבה בתור "מו"ר" או "אלוף נעורי". ואלו הם: א) הג"מ ר' טעבלי שייאר ובנו הג"מ ר' מיכל שייאר, למד אצלם בק"ק מאינץ בשנת תקל"ו ותקל"ז לפ"ק. כשהי' בן י"ג שנים הג"מ ר' זלמן חסיד ז"ל, מוזכר בשו"ת ח"ס חאו"ח סי' קצ"ז בין רבותיו הפלאה ורנ"א זצ"ל. [ושם בסוסי' י"ח וכן נדפסה תשובה זו ממש בשו"ת ח"ס חיו"ד סימן ר"ז רק יום הכתיבה חסר שם, ושם כ' עליו החס"ס רק: ועובדא ידענו שהחסיד המפורסם מו"ה זלמן חסיד זצ"ל בפפד"מ וכו'. ועי' בשה"ג החדש אות ז' מ"ש בשם מוח"ז הגה"ק זצ"ל מקראקא]. ב) הג"מ ר' מענדלי ליליג זצ"ל, מוזכר בשו"ת ח"ס חאו"ח סימן קנ"ו ד"ה והנה נהירנא אלוף נעורי הרב מו"ה מענדל ליליג וכו' ושם סוסי' ר"ה: וא' מרבותי הרב המופלג מו"ה מענדל ליליג זצ"ל דיין ורב בבהמ"ד בפפד"מ וכו'. ובח"ס בחי' עמ"ס פסחים דף י"ח ריש עמוד ד' ושמעתי ממורי הגאון מהו' מענדלי לילג זצ"ל רב בבה"מ דק"ק פפד"מ וכו'. ג) הג"מ ר' יודא ליסא כ"ץ זצ"ל

---

*) מור"ר שמואל הלוי מקעלין זצ"ל בעל מחצית השקל בהג"ר נתן נטע נכד הגאון בעל שו"ת צ"צ ומצד אמו נכד הגאון בעל עבודת הגרשוני ורבינו מהר"ל מפראג גאון מובהק, בקי בש"ס ופוסקים, בעל מקובל נורא, ריע נאמן להגהק"ר נתן אדלער בפ"פ, אך מאס ברבנות, ולא קיבל שום כסא רבנות בשום אופן, והרביץ תורה בישראל בבאסקאוויץ קרוב לששים שנה, ואלפים תלמידים ישבו לרגליו, ובתוכם מרן הח"ס, וג' בניו הגאונים ר' בנימין וואלף בעל סדר המשנה על הרמב"ם, ר' יעקב, ור' יהודא, הגרש"ה זצ"ל כ"כ שנא רבנות, שלא הניח אפי' לבניו שישתמשו בכתרה של תורה, ומאד הי' מצטער, כשבנו הגאון ר' בנימין וואלף ירד מנכסיו, ולא נשאר לו אפי' מפתח חנותו, ול"ה לו במה להתפרנס, ורק אז נתן לו רשות לקבל כסא רבנות, הגרש"ה עשה תשועה גדולה בישראל ע"י חיבורו הנפלא מחצית השקל על או"ח, וכן עשה חיבור כזה על כמה הלכות בשו"ע יו"ד, שנתקבלו באהבה בכל ישראל, ביום כ"ח אדר תקס"ז לפ"ק עלתה נפשו השמימה.

בעהמ"ס מנחת כהן, מוזכר בשו"ת ח"ס חאו"ח סימן מ' ד"ה וא"ש מה שקשה וכו', וראיתי לאלוף נעורי במנחת כהן וכו'. ובשו"ת ח"ס חיו"ד סימן רצ"ד ד"ה ואני אומר וכו'. ובחי' ח"ס סוגיות (ירושלים תרנ"א ל') דף ו' ע"ד ודף ז' ע"ד. ד) הג"מ ר' נתן בן ר' שלמה מאז רב"ד בפפד"מ בעהמ"ס בנין שלמה עמ"ס סנהדרין ומס' ע"ז, מוזכר בשו"ת ח"ס חו"מ בהשמטות בסי' קצ"ב ד"ה ועוד צל"ע וכו' וכ"כ מו"ר ז"ל בספרו בנין שלמה בסנהדרין שם. ובסוף התשובה שם ד"ה מ"ש וכו' וכן בשו"ת ח"ס אהע"ז ח"ב בהשמטות סימן קנ"ג ד"ה מ"מ אומר וכו'. ובח"ס בחי' על מסכת כתובות (פיעטרקוב תרס"ג לפ"ק) דף הספר כ"ח עמוד ב' ד"ה על פתח וכו' ובח"ס חידושי כתובות (סאטמאר תרס"ח לפ"ק) דף ג' סוף עמוד ד'.

הנה כי כן רבים היו רבותיו של מרן זצ"ל, ובכן ראה סימן ברכה לעולם, ועל ראשם רבו המובהק הגאון ר' נתן אַדלער זצוק"ל [כאשר תאר אותו בספרו בסוף חלק ב' בריש קונטרס הספדים: כי נטלה עטרת ראשי "רבי המובהק" וכו'], וממנו זצ"ל קיבל רוב תורתו בנגלה ובנסתר, כמו שכתב הגה"ק מקראקא זצ"ל בתולדות הח"ס הנ"ל: "ותרב אהבת רבו הגאון מוהר"ב אדלער כ"ץ זצ"ל על העלם כי ראהו שהוא כלי המחזיק ברכה ברכת ה' ויתאו מאוד להניקו משדי תורתו ויאספהו אל ביתו וחדר הורתו, השיבו בחיקו, לא זז ידו מתוך ידו, נתן עליו מהודו ויביאהו אל חדריו, גלה לו תעלומות החכמה וסוד ה' לא הסתיר מנגד עיניו כי ידע את קדושתו ותומת לבו כי רבה היא". וכל עליותיו של משה רבינו זצ"ל בהשכמה היו, בטל ילדותו, והכל הי' מקובל בידו מרבותיו הקדושים, גלל כן זכה מרן זצ"ל לעצמו ולסוף כל הדורות.

בעת ההיא נתקבל הגאון הגדול ר' וואלף באסקאוויטש**) זצ"ל לאבדק"ק פרוסניטץ ובבואו שמה כתב לו אביו הגאון בעל מחצית השקל אתה בני תבוא לפרוסניטץ ותמצא שם את הבחור מפפד"מ אל תסור מכל אשר יורך ימין ושמאל וכן עשה, והי' באחוה וריעות עמו והבחורים אשר למדו אצל הרב הלכו ללמוד שיעור טפל אצל הבחור מפ"פ.

והנה כבר בא בימים אשר הי' ראוי לבנות בית כי הגיע לפרק האיש מקדש.

**) מו"ר בנימין זאב ז"ל הנקרא ר' וואלף באַסקאַוויטץ, נולד בבאַסקאַוויטץ קרוב לשנת ת"ק, לאביו הגאון האדיר בעל מחצית השקל, וכבר בימי עלומיו הי' לפלא, ופלפל עם אביו הגאון בשיעור אשר למד בישיבתו, ואביו הבעל מחצית השקל מאס ברבנות ולא קיבל מעיר גדולה פרעסבורג הרבנות, שכ' לאקרויט שמה, לשוהלקלאַפפער מרוצה לילך לשם, אבל לא להיות מרא דאתרא (כמבואר בהקדמת שושן עדות) כ"כ לא רצה שבנו הגאון ר' וואלף יקבל ע"ע משרת הרבנות, ואשתו עשתה מסחר ופרנסה בעלה, שישב עה"ת ועבודה, אבל מד' היתה זאת, שלא נשאר מחנות רק המפתחות, ולא הי' להם מה לאכול, אז נתן בעל מחצית השקל רשות לבנו לקבל הרבנות, ונעשה אב"ד ביארמאט, ואח"כ בקאלין, ואח"כ בפראסטיץ, ובשנת תקס"ט נתקבל לאב"ד באניהאד, ושם נאספו אליו תלמידים הרבה שנעשו שם גדולי הדור, הגאון הנ"ל הי' בקי בש"ס בבלי וירושלמי תוספתא וכו' וכל ספרי פוסקים הקדמונים ולמד בהתמדה, ממש לא פסק פומי' מגירסא יום ולילה, והוא עצמו אומר ע"ע (כמבואר בהקדמת שושן עדות) שאפי' רובע השעות מזמן לזמן לא ביטל, ואמר שמזה נעשה למדן, בשנת תק"פ הוציא לאור ספרו סדר משנה על הרמב"ם ח"א וח"ב נדפס בירוי, בשנת תקצ"ב נדפס ממנו ספר מאמר אסתר, דרשות לזכרון אשתו בת הגביר ר' דוד באסקאוויטץ, שהי' נכד בעל עבודת הגרשוני, ובשנת תרס"ג נדפס ממנו שושן עדות על מסכת עדיות.

ושם בפרוסטיץ היתה אשה צנועה א' בת הרב המאוה"ג רבי משה יערוויטץ זצ"ל, שהי' אב"ד בעיר ההיא וכבר נח נפשי' דרב ובנו הרבני מהו' הירש יערוויטץ עמד על ימין אחותו ורוצה להשיאה, והוא הי' איש אמיד בנכסים. וידבר על לב הבחור ר' משה לישא אחותו והוא יפרנס אותו וכל מחסוריו עליו למען יוכל לישב על התורה והעבודה באין מפריע ומשטין והבחור ר' משה אשר כל חפצו ואות נפשו הי' לקדש עתותיו בלתי לה' לבדו, התרצה על הדבר ובא בקישורין עמם. ויואל משה לשבת את האיש.

והנה טרם שבא לידי נשואין יצא חוק מהמלכות שאין רשות ליליד מחוץ למדינה לקבוע ישיבתו ודירתו במדינת מעהרן וע"ז עלה ספק בלבו יען כי עיקר כוונתו וחפצו בהתקשרות שידוך זה הי' רק למען יוכל לישב עה"ת והעבודה ע"י שגיסו יתן לו ארוחתו בביתו ועתה יהי' מוכרח לכתת רגליו חוץ למדינה ומאין יבוא עזרו ע"כ עשה שאלת חכם אצל רבו הגאון בעל הפלאה זצ"ל אם רשאי באופן זה להתיר הקשר או לא, ויארכו הימים כמשלש חדשים ולא בא תשובה מרבו, וחשב אולי אין רצון רבו לקבל אחריות הענין על שכמו להתיר הקשר, ועשה הנשואין, וכאשר החתן יוצא מחופתו הביאו לו מכתב מרבו אשר תוכו רצוף היתר להפריד הקשר וביקש שיבוא מיד לעיר מולדתו ושם בתופים ומחולות יצאו לקראתו, אבל נתאחר המכתב על הדרך הרבה ובא מאוחר ומזה ראה כי מן השמים עכבוהו שישאר פה וישב איזה זמן בעיר סעמניטץ במדינת אונגארן סמוך לגבול מדינת מעהרן, כי שם היתה החתונה ושם לא היתה פקודת הממשלה הזאת. החתונה היתה ביום הל"ג בעומר, ומסדר הקידושין הי' הגאון ר' ישכר בער בלאך זצ"ל.

אח"כ חזר לעיר פרוסניטץ עם אשתו ויהי לו ארוחתו על שלחן גיסו ואז שקד עה"ת מאוד וכה הי' דרכו בקודש: במש"ק ישב ללמוד ולמד כ"ד שעות רצופות ולא נתן שינה לעיניו ולא אכל עד לילה השייכת ליום ב', אחר שהתפלל ערבית הלך לישן וישן עד שעה י"א ואז קם ממשכבו ואכל מעשה אופה ושתה משקה קאפפע וישב ללמוד עד לילה השייך ליום ג' והתפלל ערבית ואכל מיד סעודתו הנ"ל ולא הלך לישן כל הלילה וגם יום ג' הי' ער עד שבשני פעמים מעת לעת לא ישן כ"א פעם אחת וכן עשה שתי שנים רצופות ואמר שהשעה קודם חצות הלילה לא הי' ישן מימיו, כי בימי נעוריו הי' ישן בלילה עד שעה ההיא, ולזקנתו לא הלך לישן עד אחר שעה ההיא ואמר שקבלה בידו מי שער בשעה ההיא לא יבוא לידי טומאה בלילה. ומרגלא בפומי': ישנתי אז ינוח לי, אם אישן אז ינוח לי, יש לי די על עוד ארבעים שעות.

והנה גיסו אשר הבטיח ליתן לו די מחסורו אשר יחסר לו, לא די אשר לא נתקיים בו תיכף לת"ח ברכה אף זאת אירע בו שהלך אחורנית וירד מנכסיו אחת לאחת. ע"כ הי' נבוך שאם יזדמן לו איזה קהלה אשר יספחו אותו אל אחת הכהונות אם לא יקבלו והגם שהי' מקודם מונע מאוד מלשמש בכתרה של תורה אבל עתה לא ראה מנוס, כי כלתה פרוטה מן הכיס, וכמעט בבא עני לבקש מאתו איזה עזרה לא הי' בידו אפילו פרוטה לפורטה, ועל טלית קטן שלו היו כפתורי כסף, ואם בא עני חתך כפתור אחד ונתן לו למוכרו ולחצאין ניתן חציו להעני והחצי לו, והנה בו נתקיים טרם יקראו ואני אענה, בימים אלו באו אנשי ק"ק דרעזניטץ וקבלו אותו לרב עליהם וראה כי מן השמים הוא ובע"כ נענה להם ראשו.

הנה הוא בא בכבוד גדול למקומו אשר איוה ה׳ למושב לו ובבואו להעיר מרוב השמחה חלצו הסוסים מן העגלה ומשכוה בעצמם. ובראותו זאת, כהרף עין קפץ מן העגלה אבל לא הניחו לו והושיבהו עליו בע״כ וכה הביאו אותו העירה ודרש דרשה נפלאה וישב שם בכבוד גדול אהוב למעלה ואהוב למטה והרביץ תורה וטהרה ותיקן תקנות טובות ושם התחיל להשיב לשואלים בדבר הלכה כנראה מספרו ח״ס. והנה עתה נתקיים תיכף לת״ח ברכה כי מעת הלכו מפרוסניטץ התחיל לזרוח שמש ההצלחה שנית על גיסו מהו׳ הירש ונראה עין בעין כי מן השמים הי׳ לסבב סיבות שיקבל ע״ע משרת הרבנות כדי להאיר לארץ ולדרים. אחר כמה שנים הלך גיסו לעולמו וזוגתו נישאת לאיש אחר, ובעת פטירתה הניחה כלי כסף המרובים לגיסה רבי משה פ״פ ואמר שרוב כלי כסף אשר לו ממנה המה.

לא ארכו הימים ושמו הטוב הולך וגדל עד כי קהלות רבות ונכבדות התאוו תאוה למנות אותו לראש ולנשיא עליהם ולחסות תחת צל כנפיו ולדוגמא אזכיר איזה קהלות, בשנת תקנ״ח נתקבל לאב״ד בק״ק מאטערסדארף במדינת אונגארן ונתרצה להם, אבל בעת ההיא רצו לקבלו גם בעיר פרוסטיץ, והגם שנפשו חשקה לעיר ההיא אשר כבר ישב שמה עוד בימי בחרותו ולאחר חתונתו ועשה קיבוץ וריבוץ ופעלים לתורה כנזכר למעלה אבל בכ״ז הוא את הבטתחו לק״ק מט״ד שמר ולא השיב אחור ימינו.

הלוכו מדרעזניטץ למט״ד הי׳ דרך עיר פ״ב ושם קיבל פני הגאון האדיר רבי משלם איגרא מטיסמניץ זצ״ל שהי׳ אב״ד בעת ההיא כאשר כתב בעצמו בח״ס חלק א״ע חלק שני סי׳ י״א והשתעשע עמו שקל וטרי בפלפול וכאשר הלך מאתו לדרכו ליוהו הגאון מיציע העליון עד שער החצר. הרואים המה ראו כן תמהו על רוב הכבוד שעשה עמו כי לא הי׳ רגיל לעשות כן לרב אשר אפי׳ כגובה ארזים גבהו ויושב בקהלה גדולה, ונכבד א׳ הרהיב בנפשו עוז לשאלו על יתרת הכבוד אשר עשה להרב ממט״ד והשיב הגאון יען הוא צדיק ות״ח גדול אשר תורתו ומעייניו ישלח חוצה מפה פרעשבורג והפליג מאוד בשבחו. מפ״ב שם לדרך פעמיו לע״מ וויען ומשם למחוז חפצו ק״ק מט״ד ולפי שהגבילו ראשי הקהלה יהי׳ זמן בואו ביום ה׳ לעת ערב והמה לגרמייהו עבדי והכינו אשר יביאו את הרב שלהם בכבוד גדול לעירם ונאספו שמה העדרים אנשי מאטערסדארף וקהלות ישראל הסמוכים לכבודו, אמנם כי בבואו זצ״ל ביום ד׳ לעיר וויען חישב את דרכיו שלפי הקביעות הנ״ל לא יהי׳ באפשרו להתפלל ביום ה׳ שחרית בציבור ולא ישמע קריאת התורה לא בוויען ולא במט״ד לזאת אחז צדיק דרכו ונסע עוד בלילה מוויען ובעברו כל הלילה בבוקר השכם בא לעיר מט״ד, והנה בהודע לאנשי העיר כי בא החכם למזרח בהזרח השמש על הארץ המה ראו כן תמהו כי האורח שלא בזמנו בא והניח להם את כל הכנה דרבה וכל הכבוד אשר יזמו לעשות לו בבוא להעיר והוא בצדקתו לא שת לבו לזאת ומיד הכירו כולם תמימת דרכיו וצדקת מעשיו וכי בורח מן הכבוד הוא וכבוד שמים עדיף לי׳ ושמחו בו מאוד.

והנה בשנת תקנ״ט ט״ו אלול קבלו אותו ק״ק טריטש במדינת מעהרין אבל הוא לא עזב מט״ד, וזה הי׳ ביום ב׳ ח״י אדר שני תקנ״ט — ובשנת תקס״א

קבלו אותו ק״ק דרעזניטץ שנית ועוד מעט והשיגו מבוקשם אם לא מן השמים עכבוהו לפי הבנתו, ולא יצא ממט״ד.

בשנת תקס״ב קבלו אותו לרב אב״ד בק״ק עיר חדשה קהלה גדולה באונגארן והתרצה לקבל משרת הרבנות על שכמו כי במט״ד הי׳ לו דוחק פרנסה וגם הי׳ קשה עליהם להחזיק ישיבה גדולה.

והנה הסיבה הנתהווה אשר על ידה נתעכב לבוא אל מחוז עיר חדש הי׳ סיבה נוראה וז״ל הקדוש בח״ס יו״ד סי׳ רל״ט: פה ק״ק מט״ד כמעט רגע אירע דבר ביום י״ח אדר שני העבר שנת תקס״ב לפ״ק יצא אש ומצא קוצים בבית אינו יהודי ונאכל גדיש וקמה בבתי ישראל רובא דמינכר מרחוב היהודים בעו״ה ונשתלחו לכאן נדבות הרבה מקהלות קדושות הקרובות והרחוקות נדיבי עם אלקי אברהם לסיועת הניזקין וכו׳ עכ״ל, וזה הי׳ ביום ש״ק כאשר דרש דרשה האחרונה ליטול רשות מאנשי קהלתו ולילך שבוע הבאה לעיר חדשה ובנתיים יצא האש ובצדקתו הגדולה חזר מדעתו כי מנהיג נאמן הי׳ ולא רצה להשאיר קהלתו במעמד גרוע כזה, ע״כ כבודו במקומו עומד ולא זז משם והודיע אח״כ הסיבה הזאת ואת אשר נגזר עלי׳ ממנו לק״ק עיר חדשה לפייסם בדברים, והשתדל הרבה להטיב להנשרפים. ודבריו היו נשמעי׳ לקרובים ורחוקים, כי שמו הטוב הי׳ נודע בשערים ועורר רחמים על אנשי עדתו וצאן מרעיתו אצל נדיבי עם. ולפי שעה בנו בתי מחסה מעץ אשר בהם ימצא מנוח כל הצריך להם עד אשר נבנו הבתים מחדש.

והנה אחר השריפה הי׳ לו דחקות גדול בעניני פרנסה והלחץ זו הדחק דחק אותו עד שבפנקס אשר כתב בו ח״ת הוכרח לכתוב ג״כ דברי רשות כי לא הי׳ לו אפי׳ לקנות נייר בכ״ז לא רצה לקבל משרת רבנות בעיר נייטרא קהלה גדולה כי הי׳ שונא את החילוף רק עשה קיבוץ וריבוץ ופעלים לתורה וקנה שם טוב לעצמו כשם הגדולים אשר בארץ ומריצים אליו גדולים שאלותיהם וספיקות שלהם כנראה מהרבה תשובות בח״ס אשר נכתבו שמה.

בשנת מבש״ך טוב״ה, כ״ה מנחם אב, בקשו ק״ק באלאש יארמוט באונגארן לקבל אותו לאב״ד ושאלו את פיו הקדוש מקודם אבל זקיני זצ״ל לא שת לבו גם לזאת.

שם במט״ד וכמו כן מקודם עסק הרבה בחכמת הקבלה וסודותי׳ והעמיק בה מאוד ואסף באמתחתו מדה גדושה וגדולה מספרים הנדפסים ומכתבי יד הרבה אשר עוד לא זרח שמשם על פני תבל ואשר זכה להשיג כי״ק הרבה של הגאון הקדוש מהו׳ שמואל חיים ישעי׳ס זצ״ל אבדק״ק פפד״מ את של עצמו ואשר היו באמתחתו של הגאון ממקובלים אחרים ובהגהותיו ושמח ז״ל מאוד שזכה להשיגם והוא קנה אותן בקנין כספו בדמים יקרים ולדוגמא אזכיר חיבור אחד מגדולי ראשונים יקר הערך ורב תבונה בקבלה בשמו ״אוצר החכמה״ ויש בו ק״פ דפין כתב יפה ומהודר מאוד נכתב בשנת ש״ט ש״י שי״א לפ״ק בוואלערשטיין ע״י הרב הגדול המקובל אלקי רבי יעקב ז״ל בנו בכורו של השר הגדול בישראל אשר עמד לנס עמו רבי יוזלמאן ז״ל מראסהיים בעלזאס ממשפחת לואנץ מזרע רש״י ז״ל והוא בידי מירושת אבותי זצ״ל וטוב לי תורת פיהם מאלפי זהב וכסף.

תשעה שנים במט״ד וחמשה שנים בדרעזניטץ למד מעומד ולא שכב במטה ובמט״ד בדירה שלו ראיתי שם חלון קטן ושם עמד ולמד ואם תקפה עליו

השינה הניח רגליו במים קרים להפיג שינה, וכאשר הרגיש שצריך לישן תמך מצחו על מפתח וכאשר נפל המפתח הקיץ משנתו כה הי' שינתו שינת ארעי כל אותן י"ד שנים ועוד פעולות שונות עשה למען לא ישן יותר מדאי.

בשנת תק"ס כ"ז אלול חשכו עליו המאורות כי גברו אראלים את המצוקים ורבו המובהק רנ"א זצ"ל עלה למרומים ונ"ח נפשי' דרב בן נ"ח שנים ואם כי בחלום וחזיון לילה הראו לו מן השמים סילוקו של רבו הקדוש כאשר כותב בעצמו בהספידא עליו וז"ל: ואני בחלומי ראיתי מחומשת ספרים שחורים ושאלתי מדוע שחורים לבושיך? — הלא ידעת מנהג עיר מולדתך פראנק־פורט ביום התענית צבור מלבשים ס"ת שחורים ואיקץ והנה חלום. והנה אמת כן מנהג ק"ק פ"פ אבל פתרון נודע לנו עתה כי התורה היא מתאבלת על מות צדיק זצ"ל הכ"מ כי מי יגדור גדרה ומי יעמוד בפרצה מי יתרץ שברי' ומי יפרק הרים אוי נא לנו שהחיינו לזמן הזה והגיענו הלילה הזה לאכל בו מרורים אל תאיצו לנחמני כי גדול שברי ולי ראוי לבכות ולמיעבד הספידא אני ראיתיו יושב ודורש כמשה מפי הגבורה אני רצתי אחריו מאה פרסאות ועזבתי בית אמי חדר הורתי כידוע ומפורסם לכל והתעניתי בכל אשר התענה אבי, ועתה לא זכיתי לראות בהלולא דמרנא לא זכיתי להוריד דמעות על קבר איש האלקים לא זכיתי לחזות פניו סמוך להסתלקותו כי אז נאצל מרוחו עלי כמאמר אלי' לאלישע אם תראה אותי לוקח מעמך יהי' לך כן עכלה"ק. בכ"ז איחר ההספד עד כ"ז תשרי יום השמועה ע"י מכתבים ובו ביום הספידו בפישוט ידים ורגלים לפני ארון הקודש בביהכ"נ. אמנם כן בחסרון האי שופרא דבלע בארעא נתוסף באמת בינה יתרה וחכמה רבה לתלמידו ורוח קדשו הוערה מכלי אל כלי מרבו לתלמידו, וכהקבלה שהי' לו מרבו הקדוש בזה. ומעת ההיא והלאה בכל שנה ושנה דרש דרש משה בביהכ"נ ביום ז"ך אלול יום היא"צ לכבוד רבו זצ"ל זי"ע.

בשנת תקס"ה יום ד' תמוז נלקח מאתו עמוד השני אשר מימי נעוריו הי' נשען עליו לא זז ידו מתוך ידו ה"ה רבו הגאון מאוה"ג רבי פנחס הלוי איש הורוויץ זצ"ל בעל הפלאה אחר ששימש ברבנות בעיר פפד"מ ל"ג שנים הלא נודע בשערים גודל תפארתו הוא העמיד תלמידים לאלפים ומניחו גדולי ישראל הרבה והאיר לארץ ולדרים בחיבוריו הקדושים ומרן ז"ל אשר הי' מובחר תלמידיו כמו שכתב עליו הגאון מה"ו זלמן מרגליות זצ"ל בהקדמתו לספר פנים יפות מהגאון הקדוש הנ"ל עה"ת וכה דיבר: אם תרצה לידע מי ומה הי' הרב ראה את התלמיד ה"ה הגאון רבי משה סופר והפעולה תעידה על הפועל — ומרן ז"ל הספיד את רבו מספד תמרורים והתאבל עליו ימים רבים.

בשנת תקס"ב בא השמש בצהרים ויאסף אל עמיו הגאון מאוה"ג ר' משולם טיסמניטץ זצ"ל ויפקד עי"ז מקום הרבנות בפרעשבורג המעטירה עד סוף שנת תקס"ו ואז נתוועדו יחדיו בני קהלא קדישא לאמר נתנה ראש ונבחר נשיא אלקים בתוכינו ועיני העדה נתנו עיניהם בשלשה מטיבי צעד גאוני ישראל ה"ה הקדוש רבי עקיבא איגר זצ"ל אב"ד אז בק"ק מארקיש פרידלאנד והרב

הגאון רבי ברוך פרענקל זצ"ל אבדק"ק לייפניק והרב הגאון רבי שלום אוללמן אבדק"ק לאקענבאך ואז בק"ק פרויענקריכען באונגארן. ויהי בהתאסף ראשי העם יחד לישא וליתן בדבר גדול הזה ועל ראש מי ישימו צניף מלוכה ולעטרו בנזר ועטרת רבנות, אז פיו פתח בחכמה א' מנכבדי העיר ודיבר אל העם: רבותי אני מכיר את הרב רבי משה סופר אבדק"ק מט"ד ושמעו הטוב שמענו כולנו גודל חכמתו בתורה ורוב צדקתו ומדותיו היקרות הלא הוא יהי' המוכשר ביתר שאת ויתר עז להושיבו על מושב יחידים ועל גפי מרומי קריה העליזה ולמה נניח את הקרוב ונתפוס הרחוק, דברי האיש אשר בצדק נאמרים מצאו חן במדבר ושכל טוב באזני השומעים וכאשר נשאו ונתנו בהדבר נזכרו איזה אנשים ג"כ את אשר קדוש אחד דיבר לפני תשעה שנים ה"ה רבם הגאון הקדוש רבי משלם איגרא זצ"ל עת אשר עבר הרב רבי משה פ"פ מדרעזניטץ למט"ד אשר נשא חן רב בעיניו וברוח קדשו דיבר שהרב רמ"ס שמו ותורתו יופיע לבני הגולה מפה פ"ב ועד עתה כבר הי' נשכח הדבר ועתה מאת ה' היתה זאת שהזכיר א' שמו הטוב וע"ז נזכרו בזה רבים ע"כ רוב מנין ורוב בנין נתנו דעתם עליו, אמנם כן כבר נקבעו בשמות שלשה גאונים האחרים הנזכרים ויהי' לפחיתת כבודם הרב שלא יהיו גם המה בהבחירה, כי גם המה היו ראוים ביתר שאת לאותו איטטלא ע"כ הוסכם ביניהם שהגורל יוכיח ויודע ה' את אשר לו ואת הקרוב ויקריב אליו ואת אשר יעלה עליו הגורל יעמד חי לפני ה' והעדה לישא משרת הרבנות על שכמו, ועלה הגורל על הגאון משה סופר אבדק"ק מט"ד זצ"ל, ושמחו מאד כי ראו כי קול המון קול שדי. רבינו הסכים לעלות על כסא הרבנות בעואב"י פ"ב, ולא עלתה ביד אנשי קהל מט"ד להניע לבבו שישאר אצלם. והלך לדרכו דרכא דרבנן עם סייעת מרחמיו ובא העירה פ"ב יצ"ו.

ויהי בבואו באמצע הדרך בכפר פארנדארף בא אליו מכתב מפ"ב ובו המבוקש שלא יבוא שמה כי רוב לומדי תורה וביניהם היו גאונים וגדולי תורה מתנגדים לו. והי' נבוך מאד אם אמת הדבר ואם ליסע חזרה למט"ד או ישים לדרך פעמיו לפ"ב וכאשר עומד בעומק עיונו בהדבר ולא ידע לשית עצות בנפשו נזרק מפיו הקדוש: בכל עת כשהי' לי ענין חמור ולא ידעתי עצה שלח לי ה' את הרב הקדוש רבי מרדכי ברודא ליעץ לי, ועתה לא בא. וכאשר כילה לדבר והנה עגלה באה ועלי' הה"ג החסיד המפורסם הנ"ל ואמר לו: אהובי יודע אני במה הוא נבוך לא ייראַ ולא יחת וה' יהי' עמו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח. ויהי כאשר כילה הרב לדבר ויפן כה וכה וירא כי אין איש והבין כי מן השמים הראו לו שילך לפ"ב.

ביום ג' פרשת לך לך בשנת תקס"ו לפ"ק זרחה שמשו בעיר פ"ב המעטירה וקודם בואו שמה הודיע ע"י מכתב את הסוגי' אשר ידרוש בה בש"ק, והתחכמו מתנגדיו ושחדו בחור א' אשר בבית מרן זצ"ל שיעתיק להם הקונטרס אשר תוכו רצוף אהבה ח"ת אשר חידש בסוגי' אשר ידרוש בה, והמה בנו עליו על כל חדוש וחדוש כמה קושי' ופרכות, ויהי בליל ש"ק בא אליו א' מאוהביו וגילה לו שאזניו לקחו שמץ מנהו שהעתיק א' קונטרסו

מאשר הכין לדרוש עד ששגור הוא בפי הלומדים. ובשמוע מרן הח"ס זצ"ל כן הלך אל ארגז הספרים שלו ולקח גמרא א' הבאה לידו ואמר להנ"ל: בגמרא זו אדרוש אי"ה מחר באיזה ענין שיזדמן לי. ופתח הגמרא, והי' כרך סנהדרין ובמס' עדיות ויתבונן שמה ומצא איזה קושי' חמורה אל הסוגי' אשר למד וביום מחר בפתחו לדרוש והציע קושי' זו החמורה ודרש בפלפול עמוק אשר חידש בלילה ההוא והלומדים ראו, שמעו וכן תמהו, איך פנה להם עורף והפר את אשר יזמו לעשות והשתוממו על גודל חריפותו ובקיאותו ולא יכלו לענות אותו כי נבהלו מפניו. ואחר שנח מעייפות הדרך ובא אל המנוחה בקרו אותו חכמי העיר ויודעי בינה וכל א' הציע לפניו ספקותיו בהלכה ואגדה חכמה ומוסר והשתעשעו עמו כיד ה' הטובה עליו ואז כולם הכירו וידעו את עוצם חכמתו וגודל בינתו וצדקתו וראו כולם כי שם ה' נקרא עליו ושהוא איש שהכל בו ושמחו בו כשמחת בית השואבה כי ישאבו מים מימי התורה והחכמה ממעיני הישועה.

אבל לא ארכו ימי השלוה להעיר פ"ב ולרבם בראשם כי בשנת תקס"ט פור התפוררה הארץ ומוט התמוטטו הממלכות ונתהווה מלחמה נוראה בין מלכות אסטרייך ומלכות צרפת ועיר פ"ב היתה כמטרה לחץ. ואיזהו חכם הרואה את הנולד וחכם עדיף מנביא טרם שיצא דבר המלחמה הנוראה הזאת מכח אל הפועל נתגלה למרן זצ"ל ע"י חלומות וחזיונות שונות הן בהקיץ והן בחלום והרבה מהדברים כתב בעט ברזל עט סופר מהיר על הספר בדיו לזכרון וקראו בשם "ספר זכרון" וכתבו בסירוגין אחת לאחת בתוך זמן המלחמה והאריך שמה לספר כל תהלוכות המלחמה ואשר אירע לו בכל עת ההיא סיפורים נוראים ונפלאים ואיך נהג בכל הדברים וחידושי תורה יקרים ונחמדים מפז דברים בעתם אשר דרש, ותשים עיניך על הספר זכרון ההוא ותרווה צמאונך ונחת ינחת הקורא בו לראות כמה רב גובר' ורב חילי' דמרן זצ"ל בכל.

בשנת תקע"ב מתה עליו זוגתו הרבנית זצ"ל (כמובא בח"ס יו"ד סי' קנ"ג) והספידה מרורים כי היתה אשה צדקת והיתה לו לעזר למען יהי' לאל ידו להגות בתורה ויראת א-ל כל היום וחלקו בתורה אמר לנפשה ע"ה. וכאשר התמו ימי אבל נכבדות מדובר בו מרן ח"ס זצ"ל והציעו לפניו כמה וכמה שידוכין מינים ממינים שונים בנוי עושר וכבוד, אבל רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום וממנו מצעדי גבר כוננו וגולד בנתיים חדשות, כי הגאון מאוה"ג רבינו עקיבא איגר זצ"ל אשר הי' אז אבדק"ק פרידלאנד כתב אליו מכתב ותוכו רצוף בקשה להיות כי חתנו הרב רבי אברהם משה זצ"ל אבדק"ק פילא ונתקבל לאב"ד שניידעמיהל בן הגאון הגדול רבי ליב קאלישער זצ"ל אבדק"ק ליסא שבק חיים לכל חי (הרב הנ"ל הי' רך בשנים ואב בחכמה ת"ח ומקובל מופלג והניח אחריו ח"ת הרבה וגם קמיעות שונות). ונשארה בתו הרבנית אלמנה והיא אשה מפוארה במדותי' ע"כ אולי ידע עבורה שידוד הגון ומגלגלין זכות ע"י זכאי כמשה. זה תוכן דברי מכתב קדוש ההוא. מרן הח"ס זצ"ל מסר המכתב לנאמן ביתו הרב הגאון חכימא דיהודאי

רבי דניאל פרוסניטץ זצ"ל שהי' רב"ד בפ"ב, והוא בחכמתו הבין דבר מתוך דבר והשיב הגאון לפרידלאנד שיודע שידוך הגון מאד עבור בתו ה"ה הגאון אב"ד דעירו ובנתיים הכניס עצמו בענין זה גם הגאון האמיתי רבי בונם איגר זצ"ל אבדק"ק מט"ד אחי הגאון רבי עקיבא זצ"ל. והנה מאחר שהציעו לפניו זצ"ל ענין נכבד זה בת „אוהב דבוק מאח" כאשר קראו הח"ס ז"ל בתשובה בח"ס יו"ד סי' קל"ט משנת תק"ע אשר מוכח מתוכה כי עוד לפנים הי' קירוב גדול בין הני תרי אריוותא, הניח מלדבר עוד מאומה מכל השידוכים וכל חפצם לא ישווה נגד זה, ובנתיים חקר בעצמו אצל הגאון רע"ק זצ"ל אבי המדוברת ובצדק שפט מי הוא זה אשר יוכל להגיד לו יותר ממהותה אם לא אבי' הקדוש ומי הוא בר סמכא יותר ממנו, ובתשובתו הפלי"ג מאוד בשבח בתו אבל סיים מכתבו שדבר א' עומד לנגד והוא כי בוודאי רוצה לישא בת ת"ח ולמדרגה זו עוד לא הגיע בעו"ה, והגאון מרן ח"ס זצ"ל השיב בענוות צדקו מאוד נאמנו כל דבריו הקדושים וגם מה שנוגע לבת ת"ח, האחריות יקח עליו ועל צוואתו אבל ענין אחר הוא אשר חושש עליו כי בל"ס אין רצונו ליתן בתו לע"ה כי אחז"ל הנותן בתו לע"ה כאלו וכו'. ולא ארכו הימים ומחשבת יצאה מכח אל הפועל ונתקשרו בשידוכין. ודבר פלא הוא, בעת שנשא הח"ס זצ"ל אשתו ראשונה נולדה אשתו השני' ובעת שמתה אשתו ראשונה מת בעל אשתו השני'. יען וביען כי ימי החורף היו ממשמשים ובאים ואורחא רח"קא ע"כ הוקבע זמן החתונה על תחלת החורף ובק"ק אייזענ־ שטאדט מקום מולדתו של מרן מאוה"ג רבי עקיבא איגר זצ"ל ושם היו בני משפחתו. שתי בנות הביאה עמה האחת בשמה גליקל מתה בילדותה והשני' מרת ראדיש ז"ה השיאה מרן הח"ס זצ"ל אח"כ להרב המפורסם מהו' יוסף גינס זצ"ל בן הגאון רבי בונם גינס זצ"ל הנ"ל, הח"ס זצ"ל הכניס לה לנדוני' סך י"ב מאות זהובים מכוון נגד סך שהביאתה לו אמה זצ"ל.

* * *

מרן הח"ס זצ"ל בנה לו בתים כי הקב"ה חננו בזרע מעלי' ממחברתו הרבנית הצדקת מרת שרל וילדה לו שלשה בנים שם האחד המיוחד הגדול שבהם הוא אשר מילא אח"כ מקומו רבי אברהם שמואל בנימין זצ"ל, השני גאון ישראל רבי שמעון זצ"ל אבדק"ק מט"ד ואח"כ בק"ק קראקא, והשלישי הרב הנגיד מהו' יוזפא ז"ל מלבד בן א' בשמו יצחק ליב אשר הלך לעולמו בן ד' שנים וגם ילדה לו שבעה בנות: הינדל, גיטל, ייטל, שמחה, ריכל, ריזל, אסתר. והשיא חמשה לת"ח ומופלגי תורה ושתי האחרונות מתו אחר אביהן בנערותן. האבות שמחו על הבנים. אולם בשנת תק"פ, השמחה נהפכה להם לתוגה יגון ואנחה יחדיו הודבקו כי נחלו ר"ל כל בניו בחולי קשה והצטער הרבה ושפך שיחו לפני מרן די בשמיא והרבה להתפלל עם תלמידיו בבית מדרשו. ופעם אחת בבואו לביתו מהתפלה אשר שפך עלי בניו כתב תשובה ארוכה בענין חמור בה' אישות ובתוך הכתיבה בא תלמידו הרב הצדיק מהו' פישל סופר ז"ל החדרה ותמה מאוד ושאלו רבינו הוא שרוי בצער כל כך, ואיך באפשרו לכתוב תשובה לדינא אשר שמעתתא זו בוודאי בעי צילותא

והשיב לו רבו, וכי המשך יש לשני ענינים אלו זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, מזה נראה גודל צדקתו וחזקת חושיו וכחותיו הרוחניים כי הי׳ באפשרו להפשיט עצמו לגמרי מאיזה ענין עת הצטרכו. ובכל עת ההיא לא עבר עליו יום אשר לא למד שיעורין כסדרן וכהלכתן כפעם בפעם — וילד א׳ הנ״ל הלך לעולמו אז, והי׳ בחג הסוכות וכאשר בא החדרה מצא את הרבנית מחברתו ודמעתה על לחי׳ והוא עוררה כי יו״ט היום ואין רשאים להתאבל והיא בצדקתה שמרה דבריו ולא נראה עוד דמעה על פני׳ עד אחר החג. — ושמעתי שבעת ההיא הי׳ לו גילוי אלי׳ ז״ל אשר גילה לו איזו שבועות קודם שנחלו בניו מה שיהי׳ ומאז והלאה הי׳ לבו דואג ונפלו פניו, ובימי חג הסוכות בישבו במסיבה ובני ביתו עמו ובניו שכבו על ערש דוי, פתאום אמר להיושבים לפניו כי שומע שאומרים מזמורי תהלים וחשב אולי בבהכ״נ אשר בעלי׳ הראשונה שבביתו שם מתפללים כזאת אבל ב״ב הלכו וראו ולא מצאו איש בבהכ״נ אבל הוא עמד בדיבורו ששומע שאומרים תהלים וגם המה השיבו שאין בבהכ״נ ולא בבהמ״ד אז ענה ואמר אם אין אומרים למטה אומרים למעלה וד״ל. ושאר בניו אחד לאחד חזרו לאיתנם הראשון להיות כ״א ברי אולם.

* * *

בשנת תק״פ נסתלק בפיורדא הגאון האמיתי אב״ד מהו׳ משלם זלמן הכהן זצ״ל, בעל שו״ת בגדי כהונה, ושמו עיניהם בהחת״ס זצ״ל, ונפשם איותה ויעשו השתדלות לקבל את מרן זצ״ל לאב״ד ולמנהיג ועשו הלכה למשה וכתבו ראשי העדה וגדולי׳ מכתב פיתוחי חותם אליו ונפשם בשאלתם ועמם בקשתם שיקבל המשרה על שכמו לעמוד על המשמר משמרת הקדש לצאת ולבוא לפניהם ולהיות רועה לצאן מרעיתו ולא הי׳ הדבר רחוק שהשיגו מבוקשם.

דבר גדול כזה לא נשאר בסוד, ועד מהרה נודע מזה בקהל עם ה׳ פ״ב. ותהום כל העיר, ולבות בני אדם נתמלאו דאגה ועצבון רוח בזכרם האפשרות שצדיק יצא מן העיר, רבם אשר אהבו אותו כאשר יאהב איש את אביו ונפשם קשורה בנפשו, וע״כ נועדו יחדיו להתיעץ על הדבר ונמנו וגמרו כי ראשית מלאכתם תהי׳ לשלוח נכבדי וגדולי העיר לפני רבם לבקש ולהתחנן בעד נפשם ונפש זרעם אשר כאב את בניו הדריכם שלא יניח אותם ולא ילך מאתם וכן עשו, וכל א׳ מהנכבדים מלבד אשר דיבר דבריו בשם כל בני העיר אשר הפצם ורצונם שישאר רבם הגדול בעירם הציעו ג״כ טעמים וסברות שונות לפניו אשר על אדני השכל הטבעו להכריח על פיהם כי לא טוב הוא שילך רבם מאתם ומרן זצ״ל שמע דבריהם וגם השתתף בצערן אבל כל טענותיהם וסברותיהם לא מצאן חזקה כ״כ שיניעו אותו להשליך רבנות דק״ק פיורדא אחרי גוו ולא נתקררה דעתו, וה׳ יהיב חכמה לחכימין, שם נמצא בין האנשים איש א׳ נכבד וברם זכור הוא לטוב התורני הנגיד מהר׳ הירש יפה ז״ל, והוא עמד על רגליו ויאמר: רבינו! הן אמת וברור הדבר כשמש בצהרים בבוא רבינו לק״ק פיורדא עיר גדולה אשר יכוננה עליון משם יוכל להרביץ תורה וטהרה לכל מדינת אשכנז ומי כמוהו דעה מורה

ולו העוז והגבורה, אבל ידע רבינו כי כמו בערך הגדול אשר יתקן ויחזיר עטרה ליושנה לפיורדא ועמה כל המדינה אשר תעלה מעלה מעלה לתורה ולתעודדה כן בערך הזה עירנו פ"ב, ועמה כל מדינת אונגארן, ירדו מטה מטה בתורה ויראה כאשר ישום רבינו לדרך פעמיו חוצה לה, וא"כ מה חזית דדמא דהאי סמיק טפי וכו' ומהיכי תיתי לעשות עקירה שיתעקר ח"ו תורה ויראה ממקום זה ולעשות הנחה במק"א הכי עדיף לעשות מגוים יהודים ועי"ז יעשו מיהודים גוים? ויהי כשמוע מרן זצ"ל דברים אלו יוצאין מפי איש כשר ומשכיל לב נאמן ענה ואמר, יפה דברת ובזמנו דברת ונחמתני בני נחמתני, והשיב לפיורדא שלא יוכל למלאות מבוקשם.

מיום שפסקו הישיבות הגדולות בימי הקדמונים לא נמצא ישיבה גדולה וחשובה כמו ישיבת מרן מאוה"ג זצ"ל הן באיכות והן בכמות תמיד עמדו לפניו כמה מאות תלמידים אשר הרבה ביניהם היו מופלגי תורה חריפים ובקיאים ראוי' להורות הוראה בישראל להם יד ושם בתורה וחכמה ויראת א־ל כל היום והוא נטר את כרמו כרם ה' צבאות בהשכל ודעת וחכמה נפלאה והזהיר אותם תמיד שלא להתגאות בתורתם ושלא להשתרר על הציבור להשיג מינוי רבנות או דיינות, והגם שכל תלמיד אהב כבנו בכל זאת קיים בהם שמאל דוחה וימין מקרבת. ונהרו אליו מכל המדינות לבקש תורה מפיו, כי מלאך ה' צבאות הוא וישיבתו היתה נודעה לשם ולתפארת בכל אפסים כי לא נמצא דוגמתה ומציון תצא תורה משערים המצוינים בהלכה ודבר ה' מעיר ואם בישראל פרעשבורג יע"א הוא החזיר עטרה ליושנה והעמיד תלמידים לאלפים, רובם ככולם גאונים וגדולים מופלגי תורה אשר יראת ה' אוצרם במדינתינו עסטרריך־אונגארן והרבה ת"ח מובהקים חוצה לה היו תלמידיו או תלמידי תלמידיו וממנו יתד ממנו פנה בכל עת ועונה, ואף כל הרבנים הגדולים שלחו בניהם ללמוד בישיבתו ולשמש בקדשי קדשים ולשמוע תורה מפיו (עיין אגרות סופרים סי' ח').

לישיבתו אשר בפרשבורג נהרו תלמידים מכל קצוי אירופה. לא רק בני ארץ מולדתו, גרמניה, ומקום פעולתו, אונגריה וארצות הסמוכות, מורביה ובוהמיה, אלא גם בני פולין וליטא נמשכו לפרשבורג לצקת מים על ידיו הטהורות.[1]

---

1) בין תלמידיו מליטא המפורסמים היו: א) הרב נפתלי הירץ קלצקין, אב"ד בשימבורג שבקורלנד (אבי הרב אליהו קלצקין מלובלין) ראה על ענין זה בספרו שו"ת „אילה שלוחה", ורשה תרע"ב — בהקדמת בנו ר' צבי הירש: „רבו האי ראש וראשון רשכבה"ג המפורסם ע"פ תבל בתשובותיו הנחמדים חת"ס — זכה ללמוד בישיבתו הקדושה שלש שנים וג' חדשים בדיוק." וראה בת' כ': „ותמה כת"ר על מו"ר החת"ס", וכן בת' כ"ט: „שבא במכתב רו"מ להקשות על דברי מו"ר מאורן של ישראל החת"ס" (העיר על כך הרב מ. ג. ברג).

ב) הרב יהושע הכהן בלומנטל, אבד"ק קמניץ דליטא, אביהם של הרבנים: הרב אברהם אהרן בורשטיין, הגאב"ד בטבריג ובסוף ימיו ר"מ בישיבת מרכז הרב בירושלים והרב ראובן דוד כהן בורשטיין, אב"ד דקמניץ. ראה על זה בספרו של ר' ראובן דוד, „ספר דברי רד"ך", ורשה, תרפ"ו, בתולדות אביו בשם: „זכר צדיק לברכה": „ולמד תורה בישיבת הגאון חתם סופר זצ"ל בפרשבורג והי' מתלמידיו של הגאון חתם סופר."

וכבוד הרב מהורש"א סופר ז"ל שמע מפ"ק אביו זצ"ל ששמע תחת אחד השיחים מהח"ס ז"ל, שאחד ממדרגות היותר גבוהות בקדושה, כשאדם זוכה לעסוק בתורה לשמה, וכיון שאדם לומד באופן זה, קשה מאוד על התלמידים לסבול הקדושה וברוחים, וצריך להתפלל שיוכלו נשא וללמוד בבית מדרשו — ופ"א אמר: וויע פיעל כח קאסט מיך דאס איין תלמיד קענן מיר קוקין אין דיע צורה.

אופן לימודו הי' לאמיתה של תורה לברר שמעתתא אליבא דהלכתא, והגם שבימי חרפו אהב מאד גם את הפלפול וטבא פלפלא חריפתא אבל אח"כ הניח דרך זה לגמרי ולפעמים הציע לפניהם ישוב סתירת רמב"ם וכדומה בדרך פלפול גדול ובצדו ישוב שני ע"ד הפשט ושאל לתלמידיו איזה משניהם יוכשר יותר בעיניהם והמה שבחו את הפלפול כי חריף ושנון הוא אבל הוא ענה להם אם גם שהאופן ראשון הוא חריף אבל השני הוא אמת ושווי' טובא יותר כי האמת אהוב מכל, והי' דייק גמר וסבר כדי להבין לימודו אפי' לקטני ערך. וכאשר התחיל ללמוד איזה ענין הי' נראה לעין הרואה כאלו לא למדה מעולם כך דקדק בכל אות ואות וכל זה כדי להורות להם דרך לימוד ובאופן זה יבואו אל תכליתם. וגם הי' מקפיד מאד שיחזרו הבחורים על למודם, ורמז כן במה שאמרו ז"ל על רבי מעולם לא פסקה מעל שולחנו לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ורמז בי' שלמד תמיד למסבר וע"ז מרמז צנון בחריפותו ולמד למגמר וע"ז מרמז חזרת שחזר על הלימוד פעם אחר פעם כדי לאוקמי גרסא שלא ישכח מה שלמד וכן עשה הן בימות החמה והן בימות הגשמים ואי לא הא לא קיימא הא וכן הי' דרכו בקודש בקיץ ובחורף למד שיעורין כסדרן וכהלכתן וחודש ימים בסוף הזמן ציוה להתלמידים לחזור על כל מה שלמדו במשך חצי שנה ההיא והעמידם אח"כ על הנסיון בכל השיעורין והלכות שלמדו, אמנם העיקר והראשון הוא למגמר ואח"כ למסבר.

וראשית חכמה יראת ה' ע"כ למד לפניהם קודם כל שיעור כמו רבע שעה מס' חובת הלבבות כדי להלהיב לבבם ביראת ה' ולא הניח מללמוד אפי' הקדמת המתרגם כ"ש שער היחוד עם הקדמתו וכמעט כל מוסריו והנהגותיו היו מדברי ספר הקדוש הזה. וכן חפץ שתלמידיו יעסקו בו בימי בחרותם למען יקבעו להם דרך א' בעבודת השי"ת. ופעם מצא את בנו מכ"ס זצ"ל בבחרותו עוסק בספר ראשית חכמה ואמר לו הנח זה בני בימי בחורותיך, וכן אמר לתלמידיו שילמדו בספר מנורת המאור כי שם מלוקטים היטב דברי אגדות חז"ל ושמעתי שהוא בעצמו למד עם בנותיו בספר מנורת המאור.

לאב אחד הי' להם אשר למדם והדריכם את הדרך אשר ילכו והמעשה

ג) ר' זאב דוד שנקל, מ"מ בק"ק טארנאיו. ראה בשער הספר "חדושי אבר"ח", אנטורפן תרפ"ג על הנ"ל: "תלמיד מובהק לגאון מפורסם הצדיק בעל חת"ס זי"ע".

ד) הגאון רבי יעקב משה גולדברג רב ומו"צ בקניגסברג ובברלין הבירה וגם הוא היה "נצר ממשפחה מיוחסת בליטא תלמידו של רבי משה סופר בעל החת"ס" (ראה עליו ב"גנזי ירושלים" לגריבסקי, נספח ח', במכתבו של הסופר ר' מרדכי בן הלל הכהן).

אשר יעשו וכמו שלהבת קשורה בגחלת כן הי' אהבתם אליו אהבת נפש, ומתוך יראת הרוממות ויחדיו אגודים וצמודים, ונפשם תתענג בדברם ממנו מתהלוכותיו ממנהגיו ודרכיו בקודש זיו הדרתו חופף עליהם כל היום וע"י דבקות גדול הזה כמעט לא נמצא תלמיד המקדיח תבשילו ח"ו, ואך בה' מחסם והי' לבבם זה ליראה אותו כל הימים. מעולם הזהיר לתלמידיו שיהיו נוחים זה לזה בהלכה ולא ישמחו ויתכבדו בפלפולם א' בקלון חברו רק יעמידו על האמת.

והנה כמו אילן גדול אשר ענפיו מרובים ומתחלקים לכל רוח כן אדם גדול תרומת מדותיו ושלימות מעלותיו מתענפים ומסתעפים לכל צד וצד וכן רבינו משה זצ"ל זכה וזיכה את הרבים ועמד לתל תלפיות שכל פיות אליו פונים כל שואל הלכה מפיו שאלה, מכל כנפי הארץ הריצו ספקותיהם ושאלותיהם אליו גאוני הדור הלכו לאורו ודבר ה' אמת בפיו להורות הלכה לאמתתה**) כמשה מפי הגבורה ונתקבלו הלכותיו בכל תפוצות ישראל ונתפשטו

**) וראה מה שכתב מרן בשו"ת ח"ס אהע"ז ח"א סוסי' פ' ואעתיקנה פה. אחרי שכתב שם תשובה ארוכה והתיר האתתא לעלמא בלא גט סיים תשובתו: אך היות כי ככל הדברים האלה וכל החזיון הזה כבר עלה על רעיוני משעה ראשונה ומשמים עכבוני בכתיבת תשובה זו ובערך עשר שבועות וכתבתי מעט שוב הקיפוני טרדין ונתעכב יום ויומים ועשרה ימים וכן כמה פעמים עד שאמרתי הלא דבר הוא דלא מסתיעא מילתא ע"כ קבלתי עלי בקבלה גמורה שלא לסמוך בענין זה עלי דידי וכאלו לא נאמרו הדברים הנ"ל מפי כלל ואינני מונע דברי תורה ואני שולח למעלתכם יראו ויעיין ודרוש וקבל שכר אבל למעשה יעשו הם לפי הכרעתם או מטעמא דידי או משארי טעמא אך לא יסמכו עלי כלל ואפי' שיבא מכשורי לא בעינא עכל"ק.

ויען כי נפלאת בעיני הקורא תשובה א' ממרן החת"ס ז"ל שנדפסה בספר שו"ת מילי דאבות ח"ג סי' ר, (עי' בשו"ת ח"ס אהע"ז ח"א סי' ק' משנת תקצ"ה לפ"ק. ועל זה השיב תלמידו הג"מ ישראל דוד מרגליות יפה זצ"ל בעהמ"ס שו"ת מחולת המחנים וכו' אבדק"ק פעזינג, תשובה הנדפסת בספרו הנ"ל, והשיב הח"ס עוה"פ, ותשובה זו לא נדפסה בח"ס רק בשו"ת מילי דאבות ח"ג הנ"ל מהעתקה שעשה הגר"ד ז"ל, כמו שכ' לי הרב המו"ל נ"י). והנני להעתיק אפס קצהו וז"ל שם: שלום וכ"ט לידידי הרב המופלג המאוה"ג מהרי' דוד נ"י אב"ד פיזינג יע"א.

ג"ה הגיעני, לולי שכ' בסוף דבריו והזכיר ברכת ר' פרידא ששנה לתלמידו, לא הייתי פורץ גדרי שלא להשיב על ענין א' פעמיים, וטעמי כי כל ענין שו"ת הוא עלי לעמוס משא ושלא ברצוני לישא ולקבל אחרויות דאחרינא, אלא שאיני יוצא י"ח להשיב השואל ריקם ולזה היה די בהשיבי לשואל אסור או מותר פטור או חייב ותל"מ, אך היות רוב השואלים הם ת"ח ודברי ש"ע וד"מ והמפרשים גם הם ראו טרם ששאלו וכל רצונם לשאול אולי יוכל הנשאל לחדש דבר שלא כדברי הפוסקים ההמה או לחלוק עליהם או לומר שיש לסמוך ע"ד פלוני וכדומה וא"כ ע"כ צריך אני להודיעו מאיזו טעם אני פוסק שלא כמו שראה הרב השואל כדי שאם יבדוק אחרי וימצא טעות שאחזור ואומר דברים שאמרתי לפניכם טעות היו בידי, כי כל אדם עלול לטעות וע"כ מחוייב להודיע טעמי וגימוקי. ועתה בבוא שנית תשובתו להשיג עלי אם אני עומד על עמדי ורואה אני שאין ממש בראיותיו והרי ראיתי שזה בדק אחרי ולא מצא אלא מ"ש חבילות תשובות שאין בהם ממש ומה לי להשיב לו להצדיקני מה לי ולזאת ממ"נ אם יעשה כדברי הרי טוב ואם לא יעשה זה טוב יותר שאין עלי אחריות, וידי חובתי יצאתי שהרי כבר השבתי לו, ואינני מחוייב ליבון אבנים, אך אם טעיתי ע"כ לחזור בי. וזה לי ארבעים שנה תלי"ת לא אירע לי אלא ב' פעמים: פעם אחת החזירני הגאון

תשובותיו בכל המדינות עד ארץ הצבי וירושלים שלח פארותיו ולכל צמא לדבר ה׳ הזיל מים מדליותיו לאורו הלכו גוים רבים שרי המדינות בדברים הנוגעים לדבר חוק ומשפט בית ישראל הציעו לפניו ועל פיו יצאו ואחרי דבריו דברי אלקים חיים לא שינו, גם מאסיפת שרים וסגנים (פארלאמענט) בעיר הבירה לאנדאן נפשם לשאל הגיעו בספקותם הנוגע לדת ישראל והשיב להם והתיר ספיקותיהם והזריח להם באור שמשו.

וכחצים ביד גבור עד מהרה ירוץ דברו, ובאותו יום שבאה השאלה השיב תשובתו הרמתה, ופעם שאל בנו הכ״ס זצ״ל, אבי האיך אתה מרהיב בנפשך עוז להורות חצים למרחוק ולהשיב לשואלים דבר ה׳ מיד בבוא השאלה לידך אפי׳ בחמורות ולא תתירא שבחיפזון תחטיא המטרה, והשיב לו ידעתי בני ידעתי כי לא דבר קטן הוא ושמעתא בעי צילותא אבל דע בני בכל דור ודור העמיד ד׳ איש על העדה אשר יצא לפניהם להאיר להם הדרך להשיב על שאלותם ולהתיר ספיקות שלהם ויען כי רובם ככולם שואלים דבר ה׳ מפי, נראה בעליל כי מן השמים מסכימים ע״ז וב״ה למדתי ככל הצורך וכוונתי בלתי לה׳ לבדו ולא זולתו, ע״כ אינני חושד להקב״ה שיכשילני ח״ו, ובודאי יסכים להוראתי ואם הראי׳ לפעמים אינו אמת מ״מ הדין אמת הוא.

* * *

ויהי בימי אינו אלא צער בשנת תקפ״ז עמדו איזה אנשים בני פרץ אשר חכמים היו בעיניהם ושמו האור לחושך וחושך לאור וגמרו את אשר יזמו לעשות עוד לפני כמה שנים, להעמיד בית חינוך הילדים פרי־מר־שוהלע ומרן זצ״ל עמד לנגדם ולא הניח מחשבתם מכח אל הפועל אבל עתה עלה הפורץ סטרא אחרא מאראד בגבולו ומצא מין את מינו והתיעצו עצה להפר דת תורה ויראת ה׳ טהורה ובבית לימוד כזה חשבו מזימות להשיג על ידו מבוקשם הרע וזאת תורת הבית בו ילמדו צעירי הצאן חכמות נימוסיות לרוב וחכמת התורה רק מעט מזעיר. והיו איזה אנשים מעשירי העם אנשי זרוע אשר אמרו ללשונינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ולא נשאו פני איש גדול כזה בענקים אשר עמד לנגדם כי הי׳ להם מסית ומדיח הרשע חורינאר הנ״ל, ומעשה שטן הצליח ויצא העגל הזה ועבירה גוררת עבירה, אח״כ עשו להם סעודת מריעים כזרע מריעים בנים משחיתים ביום ט׳ באב ותהום כל העיר, והרשעים השחיתו והתעיבו הרבה, לולא משה בחירו עמד בפרץ מהשחית וחשף זרוע עוזו. דבריו הקדושים עשו רושם גדול למטה בלב

מהר״ז מרגליות זצ״ל במה שרציתי להוציא מתוס׳ ס״פ במה מדליקין שיש לכתוב בגט מדינתא כמ״ש בקושטאנט׳ והחזירני הגאון הנ״ל והודיתי לו. ועתה כי זכיתי ללמוד לולב הגזול, שבתי וראיתי כי שלא כדין הודיתי, ודברי הראשונים אמיתיים. ושוב פעם א׳ בענין לכתוב על הנהר דמתקרי או דמתקריא היה לי עם הגאון ר״ש לאנדוי זצ״ל (עיין שו״ת ח״ס אהע״ז ח״ב סימן ל״ט) וחזרתי בי, אמנם הגאון מהר״ז מרגליות זצ״ל בספרו טיב גיטין בשם פרעשבורג כתב קיצור תשובתי והעלה שלא כדין הודיתי אלא הלכה כדברי הראשונים. זולת זה לא ידעתי תלי״ת, ע״כ גדר בעדי שלא להשיב וכו׳ וכו׳ עכל״ק שם (ועי׳ לקמן בלקוטי אמרים בסוף ח״ב פ׳ ואתחנן ד״ה אחרי וכו׳ ע״ש מ״ש רבינו ז״ל).

כל השומעים אבל גם עשו רושם למעלה ורשומם ניכר ותגזור אומר ויקום כי כל אלו האנשים אשר העיזו נגדו נענשו מן השמים ולא השלימו שנתם ונאבדו כולם במיתות משונות*). בכ"ז לא הראה שמחה במפלת שונאיו, ומרגלא בפומי' מה שאחז"ל אבות שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו.

דרשותיו אשר דרש כולם היו יסודותם בהררי קודש מאמרי חז"ל וספרד"ס רמונים בלולים ומשוחים בפשט רמז דרוש סוד, ומושכים לבות בני אדם לאביהם שבשמים כי הוצק חן בשפתותיו כמעיין הנובע וכנהר שאינו פוסק הטיף מלשונו דברים יקרים ונחמדים מזהב ומפז רב ולזאת לפלא גדול יחשב מה שאמר הח"ס:

---

*) הרה"ג מו"ה ר' אברהם אהרן כ"ץ אבדק"ק נייטרא סיפר, שנתגדל בין ברכי זקינו הגאון"צ מו"ה מנחם זצ"ל אב"ד דק"ק צעלים, (שהי' מתלמידיו הגדולים של מרן החת"ס זצ"ל שלמד אצלו ט"ו שנים רצופות, עשרה בימי בחרותו וחמש שנים אחר חתונתו). פעם אחת בדברו מגדולת רבו, אמר לו נכדו ותלמידו הנ"ל, לאדם גדול כהחת"ס זכי"ע בודאי לא היו מנגדים בעירו. על זה ענה לו זקינו הצדיק ז"ל, תדע בני כמאמר חז"ל בנדרים, שכיחי מאן דמצערי רבנן. בעת שהייתי בישיבתו הי' שם ראש הקהל אחד בור, עשיר וגבר אלים שציער מאוד את רבינו. והי' לו ע"ג גדולה ממנו. ופעם אחת מסר את ישיבתו לפני שר העיר כי מתאספים אצלו נערי בני ישראל למאות ומעמיסים על העיר, ומגודלים ללא יועיל, ולא יצלחו לשום מלאכה רק להיות בעטלער. וביקש ממנו לסגור את הישיבה. ושר העיר הסכים למלא בקשתו מיד ביום הראשון הסמוך. והלך האלם וצוה על השמש שבשבת הבאה ילך ויודיע את רבינו כי למחר יסגרו את ישיבתו. וכמובן שהשמש לא רצה ללכת בשליחות כזו אל רבינו. אבל הוא צוה באלמותו שבודאי ילך ודוקא בשבת יודיע לו זאת, ואם לא ילך אזי ינקום נקמתו ממנו. ומה היה העלוב הזה יכול לעשות, ומוכרח הי' ללכת בבשורה הנ"ל אל רבינו זצ"ל. ובבוא השמש אל בית רבינו וגכנס אל חדרו, עמד כאילם ולא הי' יכול לפתוח פיו ולהודיע לו את הבשורה, רק עמד בפנים זועפות כשעה מועטת. רבינו הבין שדבר מה יש לו אליו, רק אינו מרחיב פיו לדבר. אז פתח לו פיו וצוה עליו לומר מה שרוצה, ואל יעלים ממנו כלל. והתחיל השמש לבכות, כי נאלץ לבוא בשליחות הגביר האלם ולהודיע את רבינו שלמחר יסגרו את פתחי הישיבה, והבחורים יהיו מוכרחים לנסוע לביתם. אז פתח רבינו את פה קדשו ואמר: „וואס, ער ווילל שליעסען מיין ישיבה? ער וועט שליעסען זיין לעבען, אבער ניכט מיין ישיבה! והגזרה בטלה. ותהום כל העיר.

בשנת תקע"ט פרצו רשעי עמנו, השחיתו והרסו מחיצות המבדילות ורצו לעקר עד היסוד כל הקדוש לנו, ומזה לא נכתב כאן כי הדבר ידוע ומפורסם רק נעתיק מכתב א' שכ' מרן ז"ל דעתו הרמתה להגאון האמיתי מהר"ם מינץ זצ"ל באמצע המלחמה בענינים אלו:

„שיל"ת פ"ב יום א' ט' מרחשון תקע"ט לפ"ק.

שלום וכ"ט לא יחסר קורטוב ליי"ג הרב גאון ישראל המפורסם בכל אפסים נ"י ע"ה פ"ה כקש"ת מו"ה משה נ"י מינץ אב"ד ור"מ דק"ק א"י יע"א.

ה' יודע כי קשה עלי מאוד להטריח כר"מ ידידי הגאון נ"י בדברים שאינם נחת — אך עתה בזו הרגע הגיעני אגרת השלישי ממר חמי הגאון נ"י צווח בה ככרוכיא, כי הרב חרינגר עשה אשר יזם, בצע אמרתו בתשובה הנדפסת בשמו בספר אור נגה שחבר ר' ליברמאן הידוע, ותוכן תשובתו להתפלל בלע"ז ושלא להתקבץ בבה"כ כ"א משבת לשבת ולגגן באָרגל ע"י גוי. וכפי מכתבו של מרחמי הגאון נ"י נתעורר בברלין ביום ר"ה מחלוקת בביה"כ ע"ז. וע"כ יראה נא מעלת הגאון נ"י מה לעשות לה', לשבור מלתעות החארינער הנ"ל, וכחכמתו וצדקתו יעשה ועל תשובתו אצפה ואשלחהו לידך חמי הגאון נ"י, אולי יהי' לו קצת למשיב נפש, כי המה שרוים בצער גדול. וה' ירפא שבר עמו וכל קרני רשעים יגדע תרומנה קרנות צדיק. כנפשו ונפש א"נ דש"ת, משה הק' סופר."

תאמינו לי אהוביי שבעת שאני עומד לפני ארון הקודש לדרוש לרבים אם היו מקיזים לי דם לא הי׳ טיפת דם יוצא ממני עכ״ל, והוא פלא.

בשנת תקפ״ב י״ז בחדש אדר מתה עליו אמו הצדקת מרת ריזל זצ״ל*), וכאשר נראה מדבריו הקדושים בספרו ח״ס יו״ד סי׳ שמ״ו.

רוח הקודש הופיע לו בבית מדרשו, וראה לשונו הקדוש אל הגאון האמיתי רבי אפרים זלמן מרגליות זצ״ל בח״ס יו״ד רל״ד וז״ל: ובמ״ש לעיל דעומדים צפופים הי׳ בנס ליתן שכר להבאים בחצרות בית ה׳ יובן דלפמ״ש התשב״ץ ח״ג סי׳ ר״א דגם בזמנו נראה נס כזה בבהכ״נ שבירושלים בבואם שם בחג השבועות כל סביבותיהם ולא צר להם ״וה׳ יודע כי עיני ראו בחוץ לארץ דבר זה ולא אוכל לפרש מפני פריצי עמנו״ עכ״ל.

סיפר הגאון קדוש ה׳ מהרש״ס זצ״ל פעם א׳ בדברו עם א׳ מאנשי הבית ממהות וגדולת אביו הקדוש נזרק מפי האיש ההוא שיודע בבירור שלרבינו הי׳ לו גילוי אלי׳ הנביא ז״ל**). והגרש״ס ז״ל עודו רך בשנים, ויפג לבו כי לא האמין לו ויען כי התווכחו בחדר אשר לפני חדר הח״ס זצ״ל, ההוא פתח הדלת ודחפו ברוגז לחדר אשר איש האלקים בו. ויאמר לו: עתה שאל אביך ויגדך אם אמת כדברי או לא, ובהכרח הוצרך לספר לאביו הקדוש מה הוא הריב אשר ביניהם, וענה לו מח״ס זצ״ל אמת הדבר אבל בגילוי גופא יש חילוק ולאו כל אנפין שווין. וכן סיפר רב גדול א׳ כאשר מרן זצ״ל ישב פעם א׳ ללמוד, ועל צדו ישב בעל הכת״ס הקדוש זצ״ל ועמדו שני בחורים והגדול הנ״ל הי׳ א׳ מהם. ופתאום בא איש א׳ לחדר מח״ס ז״ל ועמד מכסאו ונתן להאיש שלום והוליכו לחדר הסמוך לו ועיכב עצמו שמה איזה זמן, ואח״כ כשבא חזרה לחדרו שאל לשלשתן אם נתנו שלום להאיש אשר הי׳ כאן, ומכ״ס ז״ל עם עוד בחור א׳ אמרו הן, והגדול הנ״ל אמר לא, וענה מח״ס זצ״ל אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום.

ראה זה דרכו בקודש בענותנותו אשר הסתיר ידיעותיו בחכמת הקבלה כאשר המתיק סוד עם הגאון החסיד המקובל רבי משה טייטלבוים זצ״ל בח״ס או״ח סי׳ קצ״ז וסי׳ ט״ז וט״ז שם ולהגאון הנ״ל כתב במרוצת דבריו וז״ל:

---

*) אופן פטירת אמו הצדקת ז״ל הי׳ לפלא כי דרכה הי׳ להתפלל כל תפלה בציבור והלכה לביהכ״נ ובפפד״מ הי׳ נהוג שהתפללו בביהכ״נ במנחה גדולה והיא באתה לביתה אחר תפלת מנחה וקראה לכלתה מרת חולדה ע״ה ואמרה לה בתי היום הגיעה עתי לילך מעלמא הדין, קראי לי הנשים הצדקניות ותהינה אצלי בעת יציאת נשמתי, וגם תני לי התכריכין אשר הכנתי לא מאז ואלבשם. וכלתה אחזתה רעדה, מה זאת ועל מה זאת? אבל היא כפלה ושלשה לה בקשתה ודחקה עלי׳ עד שבהכרח עשתה רצונה והיא עלתה על המטה ואמרה איזה תפלות במעמד הנשים ונפטרה בנשיקה ושבקה חיים לנו כן שמעתי.

**) והג״מ פישל סופר ז״ל שלא זזה ידו מתוך יד רבו הח״ס, העיד על עצמו שלא עבר עליו יום שהיה רבו בעיר, שלא עלה להסתכל בצורתו שהיה בדוק אצלו שההסתכלות ברבו זצ״ל, מצלת מן החטא — ובמאמר א׳ בכי״ק משנת תקס״ב לפ״ק בפ׳ וארא באמצע מאמר הארוך שמדבר שם ממעלת מרע״ה כתב הח״ס: ולא עוד אלא אפי׳ מי שזכה רק לראות פניו וללמוד מפיו החליף כח אשר ע״כ לא שלטה רמה ותולעה במתי מדבר וגנו כי מבסמו על שזכו לשמוע מפי משה עכל״ק.

ועוד רגע אדבר כי שמות הקודש הם פעולות אמיתיות ממה שראיתי בעיני מאיש מופת מורי כהן צדק זצ"ל. והגאון הנ"ל בתשובתו הנדפסת בספרו השיב משה כתב עליו משה ספרא רבא דישראל אשר הן בנגלה והן בנסתר כל רז לא אניס ליי וכו' — ונאמן ביתו הגאון והמקובל רבי דניאל פרוסניטץ זצ"ל שהי' רב"ד בפ"ב בהספידו את מח"ס זצ"ל אמר פעם א' גילה לי רבינו בסוד ואמר לא מצאתי בין גדולי דורנו א' אשר לו יד כמוני בחכמת הקבלה*). ואמר

---

*) ועוד דבר נפלא כתב בזכרון למשה דף נ"ט ב' בשם הג"ר משה דייטש זצ"ל חתן הגה"ק מהר"ש ערלוי זצ"ל הי"ד בן מרן הכת"ס זכי"ע, וז"ל:

ארשום לך מאורע אשר בדידי הו' העובדה זה כמה שנים, בשנת המלחמה (תרע"ה) בערב שבת קודש פרשת נחמו נסעתי לראצפערט עם גיסי הרב מ' אברהם סופר נ"י (בן ג"ח הגאה"צ שליט"א אבד"ק ערלוי) תכלית נסיעתנו הי' כדי לקבל פני צדיק הדור בשעתו מ' יששכר דוב רוקח מבעלז זצ"ל, כאשר נכנסנו לחדרו כדי לקבל שלום ממנו, והצגתי גיסי בתור נכד החת"ס זצ"ל, קם הצדיק על רגליו ואמר בלחישה „החת"ס הקדוש" (דער הייליגער זחת"ס) ואחרי שישב ונכנס עמנו בשיחה אמר שיסביר לנו סיבת הדבר מדוע נתקבל החת"ס בתור „החת"ס הקדוש" גם בפי עולם החסידות, רבים משערים שאולי מפני קדושת תורתו, אבל לא הוא, הלא בדורו היו עוד גדולים כמוהו, ואעפ"כ לא נכתרו בתואר „הקדוש" רק הוא, ומסר לנו הטעם בשם כ"ק מר אביו הגה"צ זצ"ל שקבלו מאו"ק הגה"צ מו' שלום רקח זצ"ל, והוא: אנשים שלנו (אונזערע לייט) שהו בימים שבין פסח לשבועות בעיר הבירה ווינה, והדבר נסתבב שלא הספיקה להם השעה לשוב הביתה טרם החג, ועליהם הי' לחוג חג השבועות בווינה, בסביבה זרה להם, מה שלא הי' לפי רוחם, וע"כ החליטו לנסוע לעיר הקרובה פרסבורג, וכמובן, קבלו מיד פני החת"ס ז"ל, אשר הראה להם פנים מסבירות, והמנהג הי' בפ"ב להיות נעור כל הלילה ומיד כשהאיר המזרח להתפלל שחרית, וכן נהגו גם הם והתפללו אצל מגינו של החת"ס, וראו שם מין עבודה מה שאינם רואים אצלינו אפי' ביוהכ"פ, ולכן אומרים „החת"ס הקדוש"!

כתוב בספר זכרון למשה (שם בדף ח') משמיה דרבינו רבן שכבה"ג מוהר"ע סופר הי' אב"ד ור"מ בפרעסבורג וכעת אור תורתו זורח בתוככי ירושלים עיה"ק ת"ו, וזה לשונו: סיפר לי גיסי הגאון המגוח מו"ה אח"ד סופר זצ"ל מבאריסלאוו שבהיותו בבעלז אצל הגאון הקדוש מ' ישכר בער זצ"ל אמר לו „שפסק הלכה של בעל החת"ס זצ"ל מכוון ג"כ עפ"י הקבלה". שמעתי הרבה פעמים מכ"ק אבא מאוה"ג בעל שבט סופר זצ"ל שצריכים לדעת ולהעמיק מאד בדברי החת"ס ומי שאינו ת"ח מופלג לא יכול לירד לסוף דעתו הקדושה. ונוסף ע"ז מצאתי (שם עמוד פ"ב א') בזה הלשון: דרכם של רבותינו הקדושים מבעלזא זי"ע, בחג השבועות בעת טעימת מאכלי חלב, (אשר רק יחידי סגולה באים אז לחדרם), לספר איזה עובדא מרבותינו הראשונים הרי"ק, רמב"ם, ורש"י, ר' האי גאון ר' שרירא גאון וכדומה, סיפר לי ת"ח אחד שלפני איזה שנים בהיותו בשבועות בבעלזא, בצל הגאוה"ק רבינו ישכר דוב זי"ע, סיפר איזה ענינים ושיחות מהח"ס זי"ע, וכאשר הרגיש הקדוש הנ"ל שהעולם מצפים לשמוע איזה ענין מהראשונים זצ"ל כדרכו בכל שנה, אמר להם, תדעו שהחת"ס הוא אחד מן הראשונים.

ומן הראוי להעתיק כאן מה שנמצא כתוב בספר זכרון למשה (דף ז') בשם הגר"ש סופר אב"ד ערלוי זצ"ל הי"ד בן מרן הכת"ס זכי"ע וז"ל: פעם א' ביקר את החת"ס ז"ל הגאון ר' אברהם יצחק וויינבערגער אבדק"ק קו"ד, חתנו של הגאון ר' צבי חריף זצ"ל (בתור התנו של הח"ס, כי הח"ס נשא בסוף ימיו אלמנתו), ובמשך השיחה תאר לפניו את העם במדינה, שנאת העמים גדולה עד למאד, העם שרוי בצער, מצב הפרנסות נתמעט, וכמעט שהתרופפה האמונה בלב העם, ושאל את החת"ס ז"ל האם לפי דעתו לא הי' נכון לעשות איזו פעולה בכח הטמיר של השמות הקדושים, כמו גולם וכדומה, כדי לחזק ע"כ האמונה והבטחון בה',

עוד אז הגאון ר״ד ז״ל שהי׳ רבינו יחיד בדורו בנגלה זאת ידוע לכל, אבל אני אגיד לכם מה שלא ידעתם שהי׳ גדול יותר בנסתר מבנגלה.

אחרי בוא הח״ס זצ״ל לישב על כסאו בעיר פ״ב המעטירה, כבדו אותו יושבי ארץ הקדושה וגדולי׳ ביתרת הכבוד להיות להם לראש ולנשיא ועל פיו יצאו ויבואו, כל ענין גדול יביאו אל משה ולהיות גובה מעל גובים שומר מעות קדשים ואליו יביאו כסף התרומה והוא בצדקתו עשה קיבוץ וריבוץ ופעלים הרבה לטובתם וכל ריב ודין הנוגע לכוללות הובא לפני כסא כבודו והחריץ משפטם כיד ה׳ הטובה עליו, ועיי׳ ח״ס חלק חו״מ סי׳ י״ב.

כאשר כבדו למרן ח״ס זצ״ל את הנשיאות מארץ הקדושה שלחו לו משם חתיכה עץ מן העץ אשר השענו תחתיו המלאכים אצל אאע״ה והוא לקח האיזמל אשר מל בו רבו הגאון הקדוש רבי נתן אדלער זצ״ל ונתנו לאומן שיעשה מן העץ בית יד להאיזמל של מילה הזה משובץ בכסף טהור וחקוק עליו והנה שלשה אנשים נצבים עליו. ושמעתי שאמר מרן ח״ס זצ״ל מעת אשר שימש באיזמל זה לא אירע לו שום תקלה בהימולו את בנ״י. ודבר פלא שמעתי לפני כמה שנים קנתה ממלכת ענגלאנד עבור המוזעאום את האילנא רברבא הזה בדמים הרבה מאוד, וכאשר חפרו אותו להוליכו למדינתם פתאום נתהווה אש סביבו ונשרף כל האשל ונשתקע במקומו.

מרן ח״ס זצ״ל זה לא תש כחו ולא הלבין שערו עד היותו בן ס״ח שנין כי אז נחלה וסבל יסורים קשים זמן רב ותפלת רבים עלתה השמימה ונתקבלה משוכן מרומים עד שנתרפא האמגם מאז והלאה הי׳ תמיד בעל יסורין אבל לא ביטל בכ״ז מתורה ותפלה כיד ה׳ הטובה עליו.

בשנת תקצ״ב ביום ח״י אדר שני קראו עליו מועד והלכה לעולמה מחברתו מחברת הקודש הרבנית הצדקת המפורסמת מרת שרל זצ״ל בת מ״ב שנים, וספדה הספד מרורים ופי׳ עליה כל הקאפיטל אשת חיל במשלי וגם קרא לפני מטתה הצוואה אשר עשתה כמה שנים עוד לפני הפטירה ובקשה בה שבעלה הקדוש ימחול א״פ על שלא הי׳ לה השגחה פרטית כ״כ עליו כראוי לאדם גדול כמותו אבל ה׳ יודע שהיתה בעלת יסורים גדולים כל הימים וגם ציותה שבניה לא יתענו ביום היאהרצייט שלה, רק ירבו בלימוד תורתנו הקדושה, ובנותי׳ יזרזו את בעליהון להתמיד בלימוד, והחת״ס זצ״ל פסק לקיים הצוואה, ובכ״ז נהג הכת״ס זצ״ל לסיים ביום ההוא איזה מסכת כדי שיאכל סעודת מצוה, ואכל רק מאכלי חלב.

ועל זה השיבו: תאמין לי שיש בכחי ליצור ע״י השמות והצרופים „גולם״ בלי התאמצות יתירה, בעמל קל של לגימת מים (וויע איין טרונק וואססער), אך עיקר הסיבה של מניעתי ולאחז בדרך זה, ע״י הירושלמי הידוע, שמי שנהגה מאחרים אסור להשתמש בשמות הקדושים, וע״כ גם עלי להמנע מכגון דא, (בשעת הכתיבה העירנו כבוד חתני האהוב הרב הגאון מו״ה משה דייטש נ״י אבד״ק סובוטיצא שזאת תהי׳ מרומזת בכתוב בתהלים „ויבטחו בך יודעי שמך״ כלומר אלו שמשתמשים בשמות הקדושים יבטחו רק בהקב״ה, ולא יצטרכו לבריות להיות בכלל נהנים מן אחרים, ונכון.

על מצבת קבורתה כתוב כזאת: פ"ט הרבנית הצדקת המפורסמת המיוחסת מ' שרל שהיתה אשת הראב"ד מהרמ"ס נ"י נפטרה ונקברה ביום ג' ח"י אדר תקב"ץ לפ"ק תנצב"ה.

לא היו ימים מרובים והציעו לפניו שידוכים שונים וז"ל באחד ממכתבי תשובה:

שיל"ת יום ד' יו"ד למב"י תקצ"ב לפ"ק.

שלום לידידי ורב חביבי הרבני הנגיד המופלג כש"ת מהר' יוסף זלמן נרו יאיר.

לא אוכל להאריך מפני טרדות חתונת בתי הבתולה הכלה תי' למז"ט בימים האלה ועזרתי אין אתי בעוה"ר (וכ' ד"ת) הדבר ידוע לא הודיעני רכוש האשה ובני' מה המה וגם עדיין לא עברו ג' רגלים ואמרתי ביוסף אברהם ויקח אשה ואחז"ל שיתין תכלי מטי לכוכי דקול חברי שמע ולא אכל נ"ל דלא על אברהם אמרוה אלא על יצחק שלכן לא נזדרז אברהם לקיים מצוה שבגופו טרם נשואי בנו שלא ידאב לב יצחק וק"ל. והנה בני (הוא אאמ"ו ז"ל) בן י"ו שנה הוא בחור מופלג וצדיק ונשגב והי' מקושר בקשר וכבר הושלש הנדן עשרת אלפים תחת ידיד והי' זמן נשואין קרוב. ושמענו שהמשוכדכת קלקלה דרכה ונכנסה לבית טרטיאות בליל צום יו"ד טבת ושלחתי לחזרה מעות המשולש תחת ידי ונתקתי קשרי החיתון ההוא. וע"כ קשה עלי לישא אשה עד שלכל הפחות אמצא קשר מעדנים לבן חכם וצדיק הנ"ל ואחתום בברכה א"נ הטרוד מאד

משה"ק סופר מפ"פ דמיין

מקובלני, כי נערה הנזכרת נתנה עיניה באיש בעל ממון ונשאה אותו וכאשר כיסה מח"ס זצ"ל את האשה קודם החופה בירך אותה בהרמת קול יותר מהרגיל „אחותינו את וכו'" והי' הדבר תמוה בעיני השומעים עד ששאלו אותו למה שינה בה מבאחרת להרים קולו. וענה: יודע אני שתקבל עונש שמים על שנתקה את הקשר ואלו הייתי מברכה בלחש היו אומרים שקיללתי אותה ע"כ הרמתי קולי שכולם ישמעו ולא עברו ימים מועטים ואירע בה מילתא ולא היתה ראוי' לאיש ונתגרשה מבעלה ומח"ס ז"ל סידר הגט פטורין ותהום כל העיר כי נראה בעליל כמה גדול כחו של צדיק זה. והיא נשארה גלמודה כל ימי'. ועל כגון זה אומר בדרך צחות מברך רעהו בקול גדול לקללה תחשב לו ר"ל.

אחרי פטירת אשתו זצ"ל באתה אליו במראה ורמזה לו כי הבית צריך שמירה לזאת נשא בשנת תקצ"ה אלמנת הגאון המובהק רבי צבי הירש העללער זצ"ל בעל ס' טיב גיטין שנתבקש בישיבה של מעלה ביום כ"ה תשרי תקצ"ה לפ"ק (ופלא באותו חודש באותו יום נסתלק ג"כ קדוש ח"ס זצ"ל).

מנהג נשיאותו הי' ברמה וכסף וזהב לא הי' נחשב בעיניו, וכאשר נראה לו באיזה דבר שיש בו קידוש השם היה פזרן בממונו. הכת"ס זצ"ל אמר לבנו, הגאון המופלג מהו' שמעון סופר זצ"ל אבד"ק ערלוי שלשה דברים שח לו אביו הקדוש, א) כי מיום עמדו על דעתו לא התפלל תפלה עם מחשבה זרה. ב) מימיו לא עלה על לבו שום מחשבת כבוד וגאוה בלמדו תורה ברבים ובחידשו חידושי תורה, רק

פעם א׳ כשנתקבל לאב״ד בדרעזניטץ בדרשה ראשונה שדרש רצה להראות כחו בלימוד אבל גם זה רק למען ייראו מלפניו ויהיו דבריו נשמעים. ג) מה שנהג נשיאתו וביתו ברמה לא היתה כדי להתגדל כי אם רק לשם שמים.

על כל מנהג ישראל אפילו הקל שבקלים הי׳ עוקר הרים ולא הניח בשום אופן להעבירו ועיי׳ מ״ש בספרו ח״ס או״ח סי׳ ב״א וז״ל הקדוש: ידענא פר״מ שלא ילעג עוד על מנהגי ישראל שנעלמה טעמם ממנו כי ממקור חיים הם נובעים ורגיל אני לומר כל המפקפק על נימוסים ומנהגי׳ צריך בדיקה אחריו כי מי שתורתו אומנתו וירא׳ ה׳ תחולתו ובילדי נכרים לא יספיק לא יתן לחטוא את בשרו והמערב ספרי הגיון עם דברי תורה עובר על חורש שור וחמור יחדיו ואם הוא מנהיג ישראל מנהיג הכלאים עכ״ל. ורגיל הי׳ על לשונו הקדוש „החדש אסור מן התורה בכל מקום״ כי הי׳ שונא חדשות מעולם — באמת מנהגי ישראל תורה המה ומרגלא בפומי׳ כל מי שאין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו וכן הי׳ רגיל לומר נגד אלו אשר מגנים את חכמת הקבלה הנסתרה ואמר מי שכופר בנגלה על נסתר כופר בנסתר על נגלה, בכ״ז לא הרכיב הקבלה בהלכות הפסוקות בש״ע ועיי׳ מ״ש בח״ס או״ח סי׳ קצ״ו מה שקיבל בזה מרבותיו זצ״ל זי״ע וטעמו וממשו שהקפיד כ״כ על מנהגי ישראל יען כי המה גדרים וסייגים לגופי תורה כמו שגודרים כל בית למען לא יבואו הפורצים מיד אל הבית פנימה כן הדבר הזה ומי שרוצה להעביר איזה מנהג טומאתו בשוליו ומרעה אל רעה יצא גם אל מצות התורה עצמן.

בשנת תקצ״ח י״ג תשרי נח נפשי׳ דרב רבנן קדוש מאור הגולה רבינו עקיבא איגר זצוק״ל, ופטירת קדוש ישראל עשתה רושם גדול בעולם, אבל בשום איש מאנשי רבינו ח״ס זצ״ל וממקורביו לא הי׳ בו רוח לגלות לו דבר מר הזה ומי פתי יסור הנה להוציא דבה מפיו או להיות גורם ידיעה כזו לאיש קדוש. אבל משה איש אלקים אשר כל רז לא אניס ליי׳ גם זאת גילו לו מן השמים והעיד משמשו שראה את רבו קורע בגדיו ולא ידע על מה זאת עד שבאה השמועה רחוקה ע״י עלי העתים (צייטונגען) ונודע אח״כ שח״ס זצ״ל קרע את בגדיו מכוון בשעה שנח נפשי׳ דרע״ק זצ״ל אבל הסתיר הדבר כמובן.

בשנת ת״ר נחשכו המאורות חושך ואפילה כיסה הארץ כי כבה נר ישראל משה איש אלקים עלה למרום לשכון כבוד בין שרפי מעלה, והוא ידע מקודם מתי יגיע עתו.

— אציע הנה המאורעות של ימיו האחרונים בחג הסוכות שנת ת״ר ישב עם בניו ובני ביתו בסוכה כפעם בפעם בפנים צהובות ומאירות, אמנם עין חוקר ראה והבין אם גם צהלה על פניו בכל זה אבל בלבבו, ויהי ביום א׳ של החג בבוקר ונכדתו הבכירה הצדקת מרת שרל ע״ה אשר היתה אז בת ארבע שנים קמה ממשכבה בבכי רב שלא כדרך הרגלן של ילדים ושאלה מח״ס זצ״ל מה לך בתי למה תבכה ולא השיבה והרבתה לבכות ומנעה להתנחם וגם לא רצתה לגלות טעם בכייתה עד שהפציר אותה מאוד כי ראה והבין כי לא דבר פשוט הוא עד שגילתה לו שבלילה ההיא חלמה חלום ובחזיון לילה ראתה כי נח נפשי׳ דזקינה האהוב והוסיפה בבכי, והגם כי אין משגיחין בבת

קול אבל כבר אמרו חז"ל משחרבה ירושלים נתנה גבואה לקטנים ובלא"ה כבר רמז וגילה מרן זצ"ל ברמיזות שונות כי קרב יומו ויתעצב מרן מאוד על הדבר. ויהי בישבם אל השלחן, הח"ס זצ"ל בראש ובניו וחתניו סביביו, ומרן הכ"ס זצ"ל על ימינו בפנים זועפות, שאל שאלו א' מהמסובין: רבי שמואל וואלף, מדוע פניך רעים היום? וענה מרן זצ"ל תחתיו "הוא יושב כחתן בין האבלים", וכשמעם זאת כל המסובים חרדה אחזתם ותסמר שערות בשרם לשמוע דבר כזה יוצא מפי אביהם, אשר ידעו היטב כי גברא קפדנא הוא מאוד, ומאז והלאה עונג יו"ט שלהם חלף הלך לו. מלבד זה קרו לו מקרים שונים: באותו יום בבהכ"נ הגדולה עלה להגבה' ובהגביהו הס"ת נקרע לשנים והוא נרתע מאוד לאחוריו ונתלבנו פניו כשלג. גם הי' רגיל לחלק ביו"ט זה אגוזים ומיני מתיקה לכל בני ביתו וציוה תמיד קודם החג למשמשו לקנותם ועתה אחר הסעודה כאשר רצה לחלקם כפעם בפעם נזכר ששכח את הדבר והצטער מאוד על זה וכאשר רצתה דודתי הצדקת מרת שמחה ע"ה להשקיט לבבו על שכחו דבר קל כזה ענה לה, "איך בין אבער ניכט געווואהנט צו פערגעסטען". בכ"ז לא הראה פנים זועפות למען לא ידאגו אנשי ביתו והגם שבתחילת החג גברו עליו היסורים בכ"ז בליל הוש"ר הי' ניעור בסוכתו עם אחוזת מרעיו עד סוף שעה ג' אחר חצות הלילה ואח"כ שכב על מטתו אבל הי' לו יסורים קשים ובכל זאת השכים לעמוד לילך לבהכ"נ והניח טלית ותפילין אבל בתוך פסוקי דזמרה הי' מוכרח לחלוץ טו"ת ולילך לביתו כי נתגברו עליו היסורים וכאשר ליוהו משמשו לביתו רצה לנחמו שלא יצער כ"כ כי עוד מעט ויעברו היסורים וענה לו הח"ס זצ"ל, דוא ביזט דיך טועה נגעלו שערי רחמים "פאן דער חתימה האבען זיא מיך הינויסגעווארפען" ואמר לו למה הדבר דומה לשר הצבא אשר מוליך חילו למלחמות גדולות פעם אחר פעם ונצח את שונאו ויצא נקי בחדוה ושמחה אבל כשמגיע לטבוח עוד טבח קטן האחרון נופל ומה יועילו לו המלחמות הראשונות כן הדבר הזה עבר עליו ר"ה ויוהכ"פ לטובה ועתה בהו"ר נפל, וגם אמר דרך מליצה כן הדרך לבכות ולהתחנן מניחי' את העני, וכאשר יגיע לעת השמחה סוגרים הדלת בעדו, ומאז והלאה לא בא מחדרו חוצה, ועוד באותו יום שילם לכל משרתיו שכרם משלם מה שמגיע להם. החולי גברה משעה אל שעה ורופאי העיר המומחי' מיד אמרו כי הוא בסכנה וכל בתי כנסיות ומדרשות נתמלאו להתפלל ולהתחנן על נפש רבן של ישראל יום ולילה לא ישבותו והרבו בפדיונות איש ואשה נער וזקן צעקו מרה והרימו קולם השמימה לשוכן מעונה והגאון רבי דניאל פרוסניטץ ז"ל עשה פדיון נפש של הרמב"ן בבהכ"נ הגדולה אשר שמה יאספו כל בני הקהלה ומקודם פיו פתח בבכי דעו רבותי בעד מי אתם מתפללים בעד איש אלקים גדול הדור אשר לא נמצא כמוהו הן בתורה והן בחכמה והן בצדקות בכל העולם, וכשמוע העם דברי הזקן האומר להם דברים כבושים כולם געו בבכי ונמס כל לב, ואחר הפדיון הכריזו בשם הבד"צ שכל איש ילך לביתו לאכול סעודתו למען לא ימנעו ממצות שמחת יו"ט כי באמת אין מי אשר יערב לו אכול ושתה בעת כזו אשר עת צרה היא ליעקב. ומרן ח"ס זצ"ל בגודל היסורין

אשר לו לא הניח שום דבר מהנהגתו ביו״ט של ש״ע ודרש לפני לומדי תורה בענין אשר ציוה להם ללמוד אין נוטלים עצים מה״ס, ואנשי עדתו שאלו אותו אם לברכו בשינוי השם והשיב לא כי יש עוד זמן רב. ובש״ת התפלל עם מנין בחדרו ועלה לתורה להיות חתן תורה ונדר ח״י ליטרות נרות כמנהגו ושאל אח״כ מדוע לא באו בניו ובנותיו להתברך כפעם בפעם ביו״ט וכאשר באו ברכם כל א׳ וצהלה על פניו ואח״כ ביקש מהם שימחלו לו כי שכח לעבור על הפרשה שנית מקרא וא״ת וכן עשה. ואח״כ אמר לפניהם ח״ת והרופאים כולם ראו וכן תמהו ביסורין גדולים כאלו אשר אין למעלה מהם איך באפשר שיהי׳ השכל צח ונקי כ״כ בלי בלבול ואמרו שהוא למעלה מן הטבע ואח״כ הוקל לו קצת כי לקחו ממנו ע״י כלי מי השתן רב ואז ציוה לפרסם הדבר כי ניחם ה׳ עליו ושלא יפסיקו מלהתפלל עליו אבל אח״כ בא רופא מומחה פראָפעסאָר מוויען אשר שלחו אלופי הקהל אחריו, והוא גילה דבר מר שלפי דעתו ביום או יומים יכבה נר ישראל וע״י שמועה זאת גברה ורבה המהומה אין איש פונה אל ביתו ואל עסקיו רק כפם פרשו השמימה למען יושיע ה׳ את משיחו ואז צוה לעשות פדיון נפש בבית המדרש של הישיבה אשר בביתו למען יוכל להתפלל עמם בשמעו ממטה למעלה תפלתם וכן נעשה, וציוה לומר ד׳ מזמורים המתחילים „אל תשחת״, והמה: נ״ז, נ״ח, נ״ט, ע״ה וגם היה״ר ורבש״ע הנדפס לאומרו על מקשה לילד וכן הגאון רבי דניאל ז״ל אמר לעשות פדיון נפש עבורו, וגם הביאו לו תרנגול לכפרה כמנהג ישראל וכאשר נתנו לו סידור לאמר התפלה מתוכה מיד הרגיש כי חסרו שם שתי תיבות: „זה כפרתי״.

כעלות השחר דיום כ״ה תשרי ת״ר, ביום הגיע עלות רבינו הגדול הח״ס זכי״ע השמימה, ציוה לשנות שמו, ועל פי גורל החומש עלה לשנות שמו בשם „יצחק״. כ״כ בכתי״ק דהגה״ק מוה׳ דניאל פרוסניטץ זצ״ל ראב״ד פ״ב בהספידא בכתובים על מרנא זכי״ע. (זכרון למשה ע״ט ב׳ מהגרי״ו ראב״ד וערבוי זצ״ל). בעת ההיא מסרו לו הקהל שטר קנין על עשרים שנה שהקנו לו אנשי הקהלה משנות החיים אשר קצובים להם. זה היה באסרו חג ואז כתב צוואה על העזבון לב״ב אשר בלה״ק.

כשבא לחדרו תלמידו הנאמן הרב הגאון הישיש מהו׳ מנחם כץ פרוסניטץ זצ״ל אבד״ק צעהלעם שהיה אז רב אב״ד ראגענדארף ונתן לו שלום ושמח עמו, אמנם מיד הראה לו כי ילך מחדרו ואמר לו הגסיסה קרבה לבוא. וביקש שעל השלחן סמוך למטתו ילמדו לומדי תורה כדי שתעלה נשמתו מעלמא הדין לעלמא דאתי מתוך פלפול של תורה. ופשט ידיו תחת המכסה וסגר עיניו וקמץ אצבעותיו, ופיו לא פסק מרחש ואמר בקול רם „שמע ישראל ה׳ אלקינו ה׳ אחד״. והעם העומדים לאלפים בעזרה וברחובות קרי׳ כשהיו שומעים את השם הנכבד מפורש יוצא מפי רבם הגדול ענו אחריו שמע ישראל ה״א ה״א וכן שנית, ושלישית לא נשמע קולו היטב רק שפתיו נעות ויצאה נשמתו הקדושה באחד ביום ה׳ חמשה ועשרים לחדש תשרי שנת ת״ר לפ״ק והיום יום צרה ומהומה יום שואה ושיאה כי גברו האראלים את המצוקים ומשה עלה אל

האלקים ודורו נשאר יתום. אוי לדור שאבד מנהיגו, כי צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל.

וזה דבר הקבורה: שמשי הקהלה הלכו כל היום בכל הרחובות וצעקו בקול מר: „אמ"ו הה"ג מת בעו"ה החנויות תהיינה סגורות." כל בר מינן היו מטהרים בבית המיוחד אשר בבית החיים, כי כן תקנו ומרן הח"ס זצ"ל חתם עצמו על תקנה זו אבל גופו הקדוש רצו לטהר בבית מדרשו ובנתיים בקשו מקום קבורה במקום קברות הרבנים הגאונים זצ"ל אשר שמשו ברבנות לפניו כי להם מקום מיוחד שמה בבית החיים אבל לא מצאו מקום ויען כי הזמן קצר היום וביום שלאחריו הי' עש"ק ויומא דשוקא ואלפים הרבה מישראל באו לגמול חסד עם רבן של ישראל ע"כ הי' קשה לאחר הקבורה עד עש"ק ולהוציאו מחוץ לעיר ללין שם בבית אשר בבית החיים ג"כ אינו לפי כבודו ורצו לשאת אותו ברשות ב"ד מחוץ לעיר לבית ההקדש אשר גם זה שלא לכבודו אבל מיד בהתחילם לשאת אותו באו להגיד שמצאו מקום מרווח בבית החיים הראוי לפי כבודו בין קברות הרבנים זצ"ל ואז נראה בעליל כי מאת ה' היתה זאת כי לא מצאו מקום ע"ע כדי שלא יטהרו אותו בביתו נגד התקנה אשר חתם בעצמו שלא לטהר שום איש בביתו רק בבית החיים, והארון עשו מן השלחן אשר סידר עליו השיעור לבני ישיבה ויען כי כבר הי' איזה שעות אחר צהרים, ומקודם ידעו שהלוי' תמשך זמן רב, ע"כ הכינו הקהל אבוקות של זפת שקוראין פאקעל לרוב להאיר בחשכת לילה, וספרא דבי רב כתבי יד קודש שלו יותר מתשעים ספרים נשאו תלמידיו לפני מיטתו והספידו אותו הבד"צ ואח"כ בניו וחתניו והגאון רבי דניאל זצ"ל קרא בפומבי הצוואה אשר כתב מרן זצ"ל שתי שנים קודם פטירתו ואחר כולם עלה הבמתה מרן מאוה"ג זצ"ל והספידו הספד תמרורים. ובימי אבל השבעה הספידו אותו בכל יום שנים או שלשה תלמידי חכמים מחכמי העיר, וכולם האירו להשומעים להשיג ולהבין גודל החשכה ורוב החסרון אשר הוכה העולם על ידי הסתלקותו, ואנן מה נענה בתרייהו לא קם כמשה עוד בדורו ואין נבון וחכם כמשה.

מצבת משה רבינו הגדול בעל חת"ם סופר זצ"ל.

(האבן לרגליו). לזכר עולם יהי צדיק, איש אלקים השוכן שאנן בבית הזה, ה"ה עטרת תפארת פ"ב והדר דורו, נזר הרבנים אב החכמים הגאון האמתי החריף העצום הבקי בכל תלמוד בבלי וירושלמי פ"ה ע"ה, מו"ה **משה סופר** זכרונו לברכת עולם.

פה גלה משוש ישראל, פה נאסף הודו, משה בחיר ה' ירד פה לבית מועדו, כל העם כהולכי חושך, כל נפש תשתוחח, כי בא השמש כמוה אור לא זורח, בחורי ילדי ישורון צועקים איפה רועינו, יתום ואלמנה נאנחים איה משעינו, יחד עשיר ואביון הומים ומקוננים, אבדנו יועצינו עצת גדול האמונים ים ודרום צדקת פרזונו נפצה כמים עד עיר הקודש עד עיר ירושלים, נבזה בעיניו נמאס בצע הון ועושר, עשותם לא במשפט ולא ביושר, עוז ה' עשרו אך לאמונה גברו ידיו, אך להקים עדות ביעקב תכן צעדיו.

ומשה היה רועה בתום לבבו עדת מרעיתו, שלש ושלשים שנה, נהגם דרך ה׳ ליראה אותו, הוא אדון עבד ה׳ צבאות, עד תום חייתו הפליא בתורתו פלאות, ויער אוזן לימודי ה׳ למאות ולאלפים, בחדרי תורתו הביאם להוד תורתו נכספים, גדלו והצליחו לתורה ולתעודה רבים מנהו הוקמו על כסאות בית יהודה, ובעת בא ציר אל להעלותו בחבר השרפים רב קריאי העדה סביב ערשו נאספים, הואיל באר את הפסוק וזאת הברכה, וברך את כל הקהל ועזב את עמק הבכה, עד דור אחרון לא ישכחו מעלליו מעללי אל, זה שמו וזה זכרו הצבי ישראל.

(בעבר השני) ויעל **משה** אל האלקים ויגוע וימת בשנת חמשת אלפים ושש מאות שנה ליצירה ביום חמשה ועשרים לחודש תשרי, ויקבר ויאסף פה בבית הגזית הזה למחרתו ביום ששה ועשרים בו אך זכרו לא יסוף מישראל ואהרון על עפר יקום ת׳נ׳צ׳ב׳ה׳.

(האבן לצד מראשותיו) **הציון הלז**: אומר לבית יעקב אשר גדול הוא כבוד הבית הזה כבוד ישראל מלא הבית, כי קבר איש אלקים הוא בית מנוחתו גדול מרבן שמו, תפארת פ״ב והדר דורו וכאשר השלים חפץ עושיהו ולמד ארחות טובו ויקרא ה׳ אל **משה** בירח האיתנים לאספו השמימה להכין שם איתן מושבו ולהושיבו עם האיתנים מוסדי עמודי התורה והעבודה מעולם, ועתה הוא יושב מרום והעיר פרעשבורג גבירה האבן, זאת האבן זכרון לבני ישראל הוא, למען ידע גם דור אחרון אשר יקום ויעבור פה, כי המקום אשר עומד עליו אדמת קודש הוא.

(מהעבר השני). **והיתה מנוחתו כבוד**: ויהי ידיד עליון השוכב פה במקום מנוחתו שמונה ושבעים שנה ויתהלך את האלקים, ויעש הטוב והישר בעיני ה׳, ויהי אחרי הולידו תולדות אלה הן המה מעשים טובים ופקודי ה׳ אחרי הופיעו אור תורתו על כל משכנות הרועים, הרועים בשדה הצופים הנשקף על פני התורה ויאמר ה׳ לקחת אותו אליו אתו השמימה ונר ישראל נדעך והנה כבה ותחשך השמש, קול יללת הרועים נשמע בערי יהודה, כי הוסרה אדרתם מעליהם, כי גוע גאון יעקב, וכבוד גדול נעשה לו במותו, צעקת העיר עד השמימה הגיע, כל העם מקצה מזה מנער ועד זקן הלכו בוכים אחר מטתו, מלבד אלה שלש מאות בחורי חמד, אשר הקשיבו לקול תורתו יום יום, וחמישים מהם נשאו ספרי חידושי תורתו אשר הניח עודם בכתובים, ומלבד אלה תלמידיו יושבי על כסא הרבנות סביב העיר הבאים לספוד למורם ולבכותו, לא היה עוד כיום הזה אשר הרבה ה׳ בו תאניה ואניה, כל לב נדכה כל פנים קבצו פארור ומעל כל לחי ירדו דמעות כנחל כל ימי אבלו, כל כותבי בקורי העתים ודברי הימים גם אלה אשר לא מבני ישראל המה הודיעו בעמים האספו לאבותיו ורב כשרון עלילותיו, ובכל מדינה ומדינה אשר דבר השמועה הרעה מגיע אבל גדול ליהודים, קראו לבכי ולמספד ויספדו לו כל ישראל, הוי אדון הוי הודו! הנה צדקתו עומדת לעד, מי יתן ותגן על עם ה׳, ומחה ה׳ דמעה מעל כל פנים, כי יבולע המות לנצח.

(בימין הארון). זה הבית תפארת למשה הוכן למנוחתו כלו אומר כבוד

פרשת גדלו ותורתו וצדקתו אבן ואבן מקירי אך קצות דרכיו תפיע כל תהלותיו עצמו מספר עצמו מהשמיע מאוד דורו היה לכל ישראל עינים, אוי לך ישורון נרך כבה ושלהבתו עלתה השמים.

(בשמאל הארון). הבית הזה משמרת הקודש בקרבו עפר מחוקק בו ספון טמון בתוכו, מגן בעד התורה היית, הודך כזית נקם לבש לדרוך כל מתקוממיה, עוז חגר להרים כל מכשול מדרכיה, לולא עזרתו עלה עליה שמיר ושית.

הבת פרעשבורג שאי פה נהי וקינה, פה הורד עדיך מעליך נזר הבינה מלוא חפנים עפר כסה רב הוד תבל ראש הגולה חדל מן הארץ בית אל עלה וידל ישראל וכבודו לעפר גלה אלי פרעשבורג ששונך נהפך לאבל.

* * *

יהי רצון שבקרוב נזכה לעת קץ, אשר יקיצו וירננו שוכני עפר והוא זצ"ל בתוכם ישמיענו נפלאות מתורתו.

זכר צדיק לברכה.

תלמידי מורנו הגאון בעל חת״ס זצ״ל ובני גילו

ר׳ אבא חייא הירש ז״ל

ר׳ אבא חייא הירש זצ״ל הי׳ ראב״ד בסערעד ולסוף ימיו בפרעשבורג, בן הרב ר׳ צבי הירש זצ״ל רב בביטשקע תלמידו של מרן החת״ס בן הגאון ר׳ משה נחום ז״ל רב בוואשאן.

ר׳ אברהם אהרן פשעראהפער ז״ל

ר׳ אברהם אהרן ז״ל פשעראהפער בהג״ר משה קניזשא אב״ד פרויענקירכען, התן הג״ר מרדכי טאסק ראב״ד בפ״ב הי׳ תלמיד מובהק למרן החת״ס ז״ל, ולאילנא רברבא נתעבד, שהיה גאון מפורסם. בתחילה הי׳ אב״ד יעמערינג, אחר כך בשנת תר״ו מילא מקום אביו הגאון ז״ל בפרויענקירכען. בנו הי׳ הג״ר משה מרדכי אב״ד סערעד, וחתנו הי׳ הג״ר משה כ״ץ ז״ל אב״ד נייטרא, ונפטר הגראא״פ ז״ל ל׳ תשרי תרכ״ט לפ״ק זיעועכי״א:

מוה״ר אברהם צבי ווינדער ז״ל.

סיפר הרב המופלג חריף נפלא מו״ה אברהם צבי ווינדער ז״ל שהי׳ תלמיד מופלג והגיע כבר לפרק נשואין, והנה שמעתי מרבים וכן שלמים שבערב יוהכ״פ אחר תפלת מנחה הי׳ נורא מאוד מראהו של מרן החת״ס זכי״ע, וממש אש ליהטה סביביו, ופתאום בא המשמש אצל הנ״ל, ואמר לו שהרבי קוראו, ויחרד מי יודע אם לא אחד הלשין עליו, וברתת וזיע הלך ופתח את הדלת, והחת״ס הולך בחדר אנה ואנה, והוא הי׳ מלא פחד. ופתאום ראה אותו החת״ס, ואמר לו: אתה כאן? — כן, הרבי קרא אותי? אמר לו: אני רוצה שתסכים למה שאני מבקש ממך. אמר: אם אפשר וודאי אשמע לדברי רבי ומורי, אמר יש כאן יתומה ואין מי שישתדל עבורה להשיאה, ואני רוצה שתשא אותה, ואם כי נבהל, על כ״ז אמץ לבבו לומר, רבי מהיכן ירק זה חיי? אמר לו החת״ס אני מבטיחך שלא יהי׳ לך דאגת פרנסה, אמר אני מרוצה, ומיד צהלה ושמחה בפני החת״ס, ואמר בשמחה זכות מצוה זו אני נוטל עמי ליום הדין, והנ״ל הבטיח אף שפרנסתו היתה מצומצמת, אך לא הי׳ לו דאגה כל הימים. — (כן כ׳ הגאוה״צ מוה״ר יוסף צבי דושינסקי אב״ד ירושלים עה״ק ת״ו בספר זכרון למשה דף י״א).

ר' אהרן ז"ל פריעד

מור"ר אהרן פריעד ז"ל בעל שו"ת מהרא"פ, נולד בשנת תקע"ג, כ"ז מרחשון. בשנת תקפ"ח נסע לישיבת רבו מרן החת"ס לפרעשבורג, והי' נודע בחריפותו ובקיאותו (ושמעתי שרבו החת"ס כ"כ אהבו עד שצוה שהוא יהי' החבר־בחור של בנו הגאון בעל שו"ת כתב סופר ז"ל) בשנת תקצ"א נשא בת הגאון בעל שו"ת שמן רקח, ואף שכבר הי' מפורסם לגאון מובהק וצדיק מפורסם, מאס ברבנות ופתח לו חנות יין, אך מאת ה' היתה זאת שהפסיד כל רכושו, וכעשר שנים ישב בלי פרנסה, בצער גדול בעניות ודחקות, והיו לו חוץ מעניותו ודחקותו צרות רבות ר"ל שמתו מבניו ובנותיו בחייו, וגם נלקו מאורי עיניו ולא ראה בעין ימינו, והלך מגולה לגולה, ובכ"ז לא מש מאהלה של תורה והגה בה יומם ולילה, עד שבפ"א נבחר לאב"ד במ' טשאטה ולביסערמעני (אונגארן) ובחר לשבתו קהל ביסערמעני, ושם הוציא בשנת תרל"ב ספרו „אומר לציון" כללים בשיטת הש"ס, ובשנת תרל"ז ס' „צל הכסף" הספדים ומוסר, וחיבר ג"כ שו"ת בהרא"פ, וס' חלת אהרן על ס' זרעים ומס' מקואות וגלוה לס' זה אגדה נפלאה ממנו בשם פתיחת „תורת אהרן" וגם חיבר ס' „זקן אהרן" עה"ת, ובשנת תרנ"א כ' סיון עלה לשמים זיעוע"א:

ר' אליעזר ליפמאן ז"ל נייזאץ

מור"ר אליעזר ליפמאן ז"ל נייזאץ אב"ד זשאמבעק־מאגענדארף הי' גאון מופלג, חכם השלם תלמיד מובהק של מרן החת"ס ז"ל, חיבר ס' „משבצות הפנינים" דרושים, „בצרי אליעזר" בשיטת הש"ס, (ובסופו קונטרס תוספות שבועות מבנו הג"ר ישעי' אב"ד אלשטאבע), חתן הג"ר משה ליב ליטש סג"ל ראזענבוים בעל „מתא דירושלים", חיבר „באר אליעזר", חי' על שס"מ ושו"ע ושאר ספרים, „מי מנוחות", מוסר השכל, לעת זקנתו נסתלק מן הרבנות, וקבע אהלו בסערדאהעלי, ושם מנו"כ ד' תשרי תרי"ט לפ"ק זיעוע"א:

ר' אברהם יצחק ז"ל ווינבערגער

מור"ר אברהם יצחק ז"ל ווינבערגער בן הרהצ"ר מרדכי יהושע מדיקלא, נכד הג"ר חיים יעקב שטרויז אב"ד דיקלא, מגזע רבותינו בעל טו"ז ותויו"ט ושארית יוסף, הי' גאון מפורסם וצדיק גדול, נולד בשנת תקס"ה בדוקלא, כבר בנעורו הי' חריף עצום, עד שהגאון ר' צבי הירש חריף בעל הטיב גיטין, השתוקק להשיא לו בתו, ושלח שליח מיוחד לאביו של הגרא"י הנ"ל. ואצל חותנו הגאון בבאניהאד למד בשקידה רבה עד שנעשה מלא וגדוש מש"ס ופוסקים, וכשמת חותנו הגאון בעל טיב גיטין, עלה למרן החת"ס לפרעסבורג (כי לזקנותו נשא מרן החתם סופר את חמותו אשת בעל טיב גיטין וחי עמה ה' שנים), משם נתקבל לאב"ד פריישטאדטל, ובשנת תר"ד נתקבל לאב"ד קלייניוואראדיין, וישב שם יותר מארבעים שנה, ונדפס ממנו ס' פני יצחק על סוגיות, וס' מלל לאברהם עה"ת, ואבות והגש"פ, ועלה למרום י"ב מרחשון תרמ"ח לפ"ק — זיעוע"א:

ר' אהרן ז"ל זינגר

מו"ר אהרן זינגער זצ"ל אבד"ק מאַטערסדאָרף הי' חריף ועמקן נפלא, מצוין בענותנותו. הי' ידיד נאמן למרן החס"ז ז"ל וחביב מאד בעיניו ובעיני בנו מרן הכ"ס ז"ל, וכשהזדמן עמו הי' מחבקו ומנשקו מה שלא הי' רגיל לעשות כן. ואחרי שהלך הגה"ק מהרש"ס ז"ל לקראקא תפס הוא ישיבה חשובה והעמיד תלמידים מופלגים ושלחם אח"כ לישיבתו הרמה של הכ"ס ז"ל, וכ"כ הי' חביב בעיניו ז"ל עד שנתן פנקסי תשובותיו לעיי' בהם, ושקיל וטרי עמו הרבה, (שו"ת כ"ס או"ח סי' פ"ו וע"א סי' ט"ו ויו"ד סי' ס"ד וס"ח) ובכל פעם שהלכו תלמידיו בני מט"ד על יו"ט לביתם מסר לו פ"ש באהבה וחיבה יתירה, רק בשנת תרכ"ט קודם ר"ה כשהלכו לביתם לא דיבר ממנו מאומה ולא פרס בשלומו כלל עד שהי' לפלא בעיניהם. האמנם באותן הימים י"ז מרחשון תר"ל נח נפשי' דרב בפתע פתאום בכפר סמוך למט"ד ומזלי' דכת"ס זצ"ל חזי ידע ושתק — הוא ציוה לתלמידיו שלא לקרותו "רבי" רק ר' ארא סתם ותקצר היריעה לספר גודל ענותנותו ושפלות דעתו בעיניו וממדותיו התרומיות.

ר' אהרן גרינבערג ז"ל

מור"ר אהרן גרינבערג ז"ל אב"ד מיהאלאָוויץ, הנקרא ג"כ ר' אהרן ביסטריץ, נולד לאביו הג"ר שמחה מטענטשין בשנת תקמ"א, הי' גאון מובהק ועצום, תלמיד מובהק למרן החס"ס, וכ"כ הי' דבוק ברבו הגדול שלא עבר יום כל ימי חייו, שלא אמר ח"ת מרבו, וכל ספרי רבו הגדול היו שגורים על פיו.

למד בהתמדה רבה, לא פשט מלבושיו אף בלילה, ולא שכב רק על צדו האחד, וכשהגיע עת שהי' צריך לשכב על צדו השני קם בזריזות לעבודת הבורא, במסירת נפש עבד עבודתו, וממש לא נהנה מעוה"ז, ובעצמו אמר על עצמו שעל התענוגים שהתענג בעוה"ז לא יכו אותו, בתחילה הי' אב"ד בטאלטשאבא, ואח"כ יותר מארבעים שנה במיהאלאוויץ, בנו הי' הג"ר שמחה חיים ראב"ד במיהאלאָוויץ. הגרא"ג ז"ל חיבר ס' דעת סופר על כתובות וגיטין, ובשנת תפר"ח הו"ל נכדו הג"ר משה דומ"ץ במיהאלאוויץ ספרו דעת סופר דרשות, ובשנת תרנ"ג לפ"ק, פ"ב לימי חייו, ח"י תשרי שבק הגרא"ג ז"ל חיים לכל חי זיעועכי"א.

ר' אברהם יחזקאל ז"ל רייך

מור"ר אברהם יחזקאל רייך אב"ד וועריבא ז"ל, נולד לאביו הגאון האדיר ר' יעקב קאפל חריף, בעל ס' יעב"ץ על מס' חולין בוועריבא בשנת תקע"ד, והי' מתמיד גדול, מפורסם לחרוץ ושנון, וכבר בבחרותו כ' עליו רבו מרן החס"ס שהגיע למדת חכמי ישראל, בישיבת אביו הגאון למד ביחד עם הגאונים בעל שו"ת הריב"א מפאקש, והגאון ר' איצק אהרן לאנדסבערג אב"ד גראָסווארדיין, והג"ר חיים צבי מאנהיימער אב"ד אונגוואר, בשנת תר"י נתקבל לאב"ד קאדלבורג, ובשנת תרט"ו לאב"ד באנאוויץ, ונתפרסם לגאון גדול וצדיק מרביץ תורה בישראל, ואחד מבניו הי' הג"ר יעקב קאפל רייך אב"ד בודאפעסט ז"ל חתן

הג״ר ישראל רואה אב״ד סאבאטישט, מהגרא״י ז״ל נשארו הרבה ח״ת, ובשנת תרפ״ט נדפס ס׳ תורת יחזקאל על בראשית והספד על הגאון בעל כ״ס ז״ל ונפטר בשנת תרמ״ח י״ט סיון זיעוכי״א.

ר׳ אשר אנשיל חלוי ז״ל יונגרייז

מור״ר אשר אנשיל הלוי יונגרייז אב״ד טשענגער נולד בשנת תקס״ו לאביו הג״ר שמואל סג״ל אב״ד טשעטשע חתן הג״ר אשר אנשיל ז״ל ווינער אב״ד דק״ק מישקאלץ. בקדושה ובטהרה למד תורה בהתמדה רבה אצל רבותיו הג״ר מאיר א״ש ז״ל, והג״ר קאפל חריף בווערבוי, ונעשה מלא וגדוש בש״ס ופוסקים, ולקח לו את בתו של הג״ר מאיר אלמאשדער אב״ד מאטערס־דארף ז״ל לאשה, וכשנתקבל בשנת תקצ״ד לאב״ד טשענגער, נהרו אליו רבים מכל אפסי ארץ ללמוד ממנו תורה וקדושה, כי הי׳ גאון מפורסם, וקדוש וטהור, ויצא שמעו שיכול לרפאות חולים ברפואות וסגולות, ופלאים עשה בענין זה, בניו היו הג״ר אברהם שמילא מקומו, הר״ג משה נטע ז״ל אב״ד טיסאפורעד והג״ר שמואל זאב אב״ד באיאס חתניו היו הג״ר יהושע ברוך רייניץ אב״ד טשעטשאוויץ והג״ר שמואל דוד סג״ל יונגרייז אב״ד פעהערדיארמאט שהי׳ בן הג״ר שרגא סג״ל אב״ד טשעטשע אחי הגהצרא״א הלוי והג״ר יעקב שיק אב״ד נאדאודבאר, הגהקרא״א ז״ל הי׳ גדול הדור, בנגלה ובנסתר הי׳ ידיו רב לו, ונדפס ממנו ב׳ חלקי מנוחת אשר חי׳ ש״ס ושו״ת, ויהי בשנת תרל״ד ה׳ כסלו כשישב ולמד עם תלמידיו קרא ק״ש ויצאתה נשמתו בקדושה וטהרה זיעוכי״א:

וכ״כ היה כחו גדול ורב בתורה עד שמרן החס״ס זכי״ע הזמינו אצלו לדבר עמו בענינים עמוקים שהוצרך להשיב להלכה ולמעשה, והעיד הגאון העצום ר׳ יהודה מודרן זצ״ל מסיגעט בשם רבו החס״ס, שהעיד עליו שכל ד׳ חלקי השו״ע שגורים בפיו, ואז הי׳ הגאוה״צ מהרא״א הלוי זצ״ל כבן ל׳ שנים.

ר׳ אלעזר הלוי איש הורוויץ

הרב הגאון ר׳ אלעזר הלוי איש הורוויץ ראב״ד דק״ק וויען בעמ״ח שו״ת יד אלעזר, וויען תר״ל. הוא הי׳ ירא וחרד לנפשו מלקחת כתר הרבנות בראשו פן תקצר ידו מלנהל עדתו כראוי, ורק לבקשת גדולי וטובי העיר, ולעצת רבו המובהק הגאון המפורסם בעל חתם סופר נאות לקחת את המשרה על שכמו. — הוא היה בן אחר בן של הגאון המפורסם המאיר לארץ בתורתו וחכמתו ר׳ פנחס בעל הפלאה וספר המקנה. — ונקרא אלעזר על שם אבי אמו הוא הרב הגאון המפורסם בדורו כמוהר״ר אליעזר קאליר, נפטר כ״א סיון תרכ״ח במלאת ס״ד שנים.

פעם בא לישיבתו הרמה של החס״ס ז״ל נכד מורו ורבו הקדוש בעל הפלאה ז״ל וצוה לתלמידו הרבני מו׳ יודא פראנקפורטער ז״ל שישתדל תיכף ומיד עבורו מקום דירה כראוי וכיאות לנכד רבו ז״ל, כי אם לא ימצא מקום נכון וכשר אזי מוכרח הוא לעזוב מטתו אשר הוא שוכב עלי׳ (בס׳ זכרון למשה דף י״ג בשם הגאוה״צ ר״ש עהרנפעלד שליט״א אב״ד מאטערסדארף ר״מ בישיבת חתן סופר בנויארק).

ר' אברהם שמואל ראקאניץ ז"ל

מור"ר אברהם שמואל ראקאניץ ז"ל בהג"ר ראובן אב"ד וועספרים, הוא הי' תלמיד מרן הח"ס ז"ל, והי' גדול בתורה מלא וגדוש, בתחילה אב"ד באטארקעסי ואח"כ אב"ד אורמעני, הוא הי' אחיו של הג"ר מאיר אב"ד זשאמבעיק, וגיסו של הג"ר שמואל בודשפיץ הנזכר בנוב"י אה"ע סי' פ'. הגרא"ש נפטר ר"ל צעיר לימים כ"ו סיון תק"צ לפ"ק זיעוכי"א.

ר' אברהם ליטש סג"ל ראָזענבוים ז"ל

מור"ר אברהם ליטש סג"ל ראזענבוים מפרעסבורג אחי הג"ר משה ליב ז"ל דיין בפ"ב, בעל מתא דירושלים על הירושלמי, שניהם בני הג"ר יהודא ממשפחת הג"ר שמשון ווערטהיימער מוויען, והגאון בעל שו"ת חות יאיר ז"ל, הג"ר אברהם הי' תלמיד מובהק למרן הח"ס ז"ל, גאון מפורסם ראב"ד נייטרא, והי' אצלו תורה וגדולה במק"א, וקבע דירתו בסוף ימיו בפרעסבורג וחיבר ס' שו"ת בן יהודא, שושנת אברהם דרשות, וס' מאיר עינים. בנו הר"ר עזריאל הי' דרשן בפ"ב. ויגוע ויאסף הג"ר אברהם ביום י"ז מרחשון תרל"ז לפ"ק זיעוכי"א:

ר' אליעזר ליפא ז"ל שטיין

מור"ר אליעזר ליפא שטיין ז"ל אב"ד סאללאש, דיאנדיאש, ובשנת תקפ"ט אב"ד סערדאהעלי, הי' גאון מפורסם, חריף עצום, תלמיד מרן הח"ס ז"ל, שהספידו בספרו אבל משה, וכגבור לחם נגד מהרסי הדת, ונשאר ממנו חיבור ס' "עיר שושן" דרשות מתוקות. הגרא"ל היו לו שני בנים גאונים מפורסמים הג"ר מרדכי ארי' ליב ז"ל הי' ראב"ד בגראסוואדיין, והג"ר מנחם לוי אב"ד טשאטה, וחתנו הי' הג"ר אליעזר ז"ל פירסט אב"ד דיאנדיאש והרא"ל ז"ל נפטר כ"ז מנחם אב תרי"א לפ"ק זיעוכי"א:

ר' אברהם שאג ז"ל

מור"ר אברהם שאג בן הרבני המופלג בתורה מו"ה רד"א ליב שאג נולד בעיר גלגאץ (פריי־שטעטל) אשר במדינת סלובקיה, ביום ד' אייר שנת תקס"א, בעודו צעיר ורך בשנים נתפרסם כלמדן מופלג, מקום רבנותו הראשון הי' בטשעסטע (שאטעלסדאָרף) ומשם נתקבל לקהלת קאָבערסדאָרף, אחת מ"שבע הקהלות" שבאונגריה.

הוא הצטיין בחריפות השכל ובאופי־מוצק וישר. היה בעל מדות תרומיות: נקי מפניות וענותן, אהב כל אדם והשתדל להועיל לכל, הוא היה גם עסקן חרוץ ובית הכנסת הגדול שבקהלתו נבנה הודות למרצו ולמאמציו, כמו כן נבחר לציר לקונגרס היהודים שבאונגריה והיה מכובד על כולם.

פעם אחת הי' אצל רבו הח"ס ז"ל קודם שהי' עוד רב בקהלה, ובאותה מסיבה הי' גם כן גדול אחד. וכאשר הלך רא"ש מאתו ליוהו רבו ז"ל הרבה. וזה הרע להגדול ההוא, ואמר: כבוד כזה ראוי לאדם גדול, ואינו לפי כבוד רבינו ולא לפי כבוד קהלתו לעשות כן להאיש הזה. רבו קראו חזרה, הראה לו ענין

בגמרא ואמר לו ללמוד אותו ולומר את הפשט. כשמוע הגדול הזה לימוד של מהר"א שאג ז"ל אמר, כדין עשה רבינו, כי הוא לומד כאחד הגדולים. ושמעתי שאמר רבו ז"ל על תלמידו זו, שעשרים פרסאות סביב לפ"ב לא נמצא ת"ח כמותו.

ר' אברהם יהודה ליב הכהן ז"ל שווארץ

מור"ר אברהם יהודא ליב הכהן ז"ל שווארץ נולד לאביב הרהצ"ר פנחס זעליג ז"ל הנקרא ר' זעליג חסיד, במאד בשנת תקפ"ד, כבר בילדותו הי' חריף ומפולפל גדול, כשהי' בן י"ד הלך לישיבת מרן הח"ס ז"ל שחבבו מאד, כב' שנים למד אצלו, אח"כ תקע אהלה של תורה בישיבת רבו הגאון בעל שערי תורה, אחר חתונתו עוד הי' צעיר לימים, מ"מ תפס ישיבה גדולה בעיר מאד, ונעשה כמעין המתגבר הלך וגדל מאוד, עד שיצא שמעו לגאון אדיר ואמיתי, וחסיד מפורסם, וכ"פ נסע להגה"ק בעל דברי חיים לסאנץ שכיבדו מאד, כבן ל"ז שנה הי' כשנבחר לאב"ד בערעגסאס, ועשרים שנה אח"כ לאב"ד מאד, מבית מדרשו יצאו גאוני ארץ, ובתוכם הגאון בעל שו"ת פני מבין, ובנו הגאון ר' נפתלי הכהן שמילא מקומו וחתנו הג"ר אליעזר צוקער ראב"ד דק"ק בערעגסאס, בעל ספר מגדנות אליעזר הגראי"ל הכהן ז"ל הניח אחריו ח"ת הרבה מאד בנגלה ובנסתר, כי הי' גם בעל מקובל גדול מאד, כאשר העיד עליו חתנו הגר"א צוקער (מובא בהקדמת מגדנות אליעזר) שכמעט הי' יחיד בדורו בקבלה, וידע כל כתבי האר"י בע"פ, ולמדם כ"פ בעיון גדול, ולא נדפס ממנו עדיין רק ספרו שו"ת קול ארי' רק בכמה ספרים הובאו ד"ת ממנו.

ר' אשר וואכטערליץ ז"ל

מור"ר אשר וואכטערליץ תלמיד מובהק למרן הח"ס שלא מש מלחברו, בתחילה הי' אב"ד שאטעלסדארף ואח"כ דרשן בעיר פרעסבורג הי' גאון ודרשן מפואר צדיק תמים ומת באבי ימיו י"ב אייר תקפ"ז לפ"ק זיעוע"א.

ר' אברהם יצחק ז"ל גליק

הגאון ר' אברהם יצחק גליקק זצוק"ל בן איש תם וישר וי"א ר' שמאי (ורחל) ז"ל נולד בכפר ווירטעש הסמוך לדעברעצען בשנת תקפ"ו.

כבר בשחר טל ילדותו הצטיין בכשרונותיו הנעלים, בהיותו בן י"ב שנה לא מצאו מלמד שירוה נפשו השוקקה לתורת ה' צבאות והעלהו אביו להג' רבי שמואל שמעלקי אב"ד דבאלקאן ואח"כ בסעללעש מח"ס צרור החיים ועל ידו נתחנך כי בביתו ישב מפתו אכל ודגן שמים נתן לו ומיין תורתו השקהו מלא חפנים ונהיה לו לתלמיד אהוב וחביב, משם עלה לישיבת הג' רבי יצחק צבי מארגארע־טען אבד"ק אבראהאם מח"ס תוקף התלמוד ומשם נתעלה לישיבת הג' רבי משה פערלס אבד"ק באניהאד.

בשנת תר"ו נשא אשה בת הג' רבי ישעי' בנעט (בן רבן שכבה"ג רבי מרדכי בנעט) אבד"ק קאלוב ומחוז סאבאלטש. אחר חתונתו, מדאגה שמא יפתוהו להעשות רב, התיישב בכפר האלאס וחכר שדות וכרמים מהשר, וכמובן מלאכתו

נעשית ע״י אחרים כי הוא הקדיש כל עתותיו לילה כיום לתורה ועבודה עד שלא פסק פומי׳ מגירסא, תפס ישיבה והרביץ תורה וטהרה ובגלל הדבר הזה ברכו ה׳ בעושר רב, והאיש הדגול מרבבה הזה הלך וגדל עד כי גדל מאד ויהי למופת בכל הסביבה. כה ישב י״ג שנים בהרחבה גדולה לאות ולמופת, לשם ולתפארת עד שעפ״י מקרה יצא אש ונשרף כל הונו ורכושו ויצא נקי מהם, אז להפצרת חותנו הגזצ״ל קבל עליו עול הרבנות דק״ק טאלטשווא אשר נתרוקן בעת הזאת.

חמישים שנה שרת בקדש ונהל עדתו על מבועי התורה והיראה, מלחמות רבות לחם נגד מחבלי כרם ה׳ צבאות אשר רצו לפרוץ גם בקהלתו, ובמסירת נפש נשען על תשועת ה׳ הנשגב לבדו עלה תמיד בידו להעמיד הדת על תלה ויהי למגן ומחסה לא לבד לקהלתו כ״א לכל הסביבה מקרוב ומרחוק עד שכבה נר ישראל זקן ושבע ימים בן פ״ג שנים בשנת תרס״ט ב׳ לחדש אייר. זכותו יעמוד לנו ולזרענו ע״ע.

ספרים אלו נדפסו ממנו: באר יצחק על מס׳ חולין. שו״ת יד יצחק ג׳ חלקים. באר יצחק על מס׳ גיטין ב׳ חלקים ובעל מסדר שו״ת פרשת מרדכי מרשכבה״ג מהר״ם בנעט זצוק״ל ובכתובים עשרים חיבורים שלמים מלבד החידושים שכתב בגליוני הספרים ושנדפסו בעתונים.

ר׳ גדלי׳ גליק ז״ל

הוא הה״ג הישיש, נגיד ושוע מו״ה גדלי׳ זצ״ל הנקרא בפי כל ר׳ גדלי׳ בוקין, שהי׳ תלמיד מובהק ולמד ששה שנים אצל הח״ס ז״ל והי׳ מילידי ק״ק פאפא. וארבעה אחים זא״ז למדו בישיבת מורנו הח״ס ז״ל והרביעי מו״ה נתן נטע עליו אמר הח״ס ז״ל שהוא „נטע רבעי״. מההג״ג ר׳ גדלי׳ נדפס ספר חיי עולם, חידושי הלכות, ואליו התשובה בח״ס יו״ד סי׳ ס״ב. והאריך ימים יותר משמונים שנה והגיע לגבורות בתור ויראה, בעושר וכבוד. בנו הגאון ר׳ משה אב״ד קעמעשע, נפטר כ״א חשון.

ר׳ אהרן דוד ז״ל דייטש

הגאון ר׳ אהרן דוד דייטש בעל תשו׳ גורן לדוד נולד בשנת תקע״ב לאביו הג״ר אהרן ברוידניען, נתגדל על ברכי אבי אביו הג׳ הק׳ יוסף דייטש אב״ד ניקלס־בורג שהי׳ נכד הגאונים בעל אור לו בציון ותשו׳ אור נעלם, בעל עטרת זקנים, בעל צמח צדק ורבינו מהר״ל מפראג (שמו מבטן הי׳ דוד ע״ש רב גדול וצדיק אשר מת ר״ל חשוכי בנים ובא בחלום לזקנתו הצדיקת ואמר לה הנה בן יולד לכלתך תקראו אותו בשמי דוד ויהי׳ לאיש מופת ושם אהרן נוסף לו בשנת תרכ״ב כשהי׳ חולה מסוכן. עי׳ הקדמה מבניו ז״ל בספרו שו״ת גרן לדוד). בילדותו למד תורה אצל זקנו וכשנפטר זקנו (ג׳ תשרי תקפ״ז) כבר כ׳ הנער ר׳ דוד מספד תמרורים עליו, ואז הלך לפראג לישיבת הג״ר ליב גלוגא ושאר חכמי העיר. בשנת תק״ץ בא לישיבת מרן הג׳ הח״ס לפרעסבורג ושם יגע ועמל בתורה והתענה וסיגף עצמו כג׳ וד׳ ימים בשבוע והי׳ תמיד ממארי דחושבנא ולא עלה למטה בפישוט בגדיו וקשר רגלו בכסא סמוך למטתו ובכה והתודה על מטתו כשעה ושתים והי׳

קדוש וטהור עד שרבו הגדול מרן החס"ס אמר עליו שהוא מזומן לחיי עוה"ב והוא גם הוא כשעומד להתפלל סומך על זכותו של ר' דוד דייטש תלמידו הנ"ל, מאירשא לקח לו אשה אבל מתה כשנה אחר חתונתה. כשנה אח"כ ישב בעיר פעסט ולמד שיעורי תורה לת"ח שם, ומשם תקע אהלו של תורה בעיר פרעסבורג ונשא בת הרהצה"ח ר' מענדל כ"ץ וישב שם כד' שנה עה"ת ועבודה וגמ"ח בשנת תר"ץ נתקבל לאב"ד שעבעש והגליל (אונגארן) ומשם לחם נגד הכופרים מהרסי הדת שבארץ ועלה בידו בחכמתו וקנאת השם שבקרבו להפר עצם מהרסי הדת לפני שרי המלוכה.

בשנת תרי"א נתקבל לאב"ד באלאשאדיארמאט ושם ישב כ"ז שנה והרביץ תורה ברבים ובין תלמידיו המרובים היו הג"ר שמואל דוד סג"ל יונגרייז אב"ד פעהערדיארמאט וב' בניו הגדולים הג"ר יוסף ישראל דייטש ממלא מקומו בבא־לאשאדיארמאט והג"ר משה דייטש אב"ד שאלגאטאריאן, הג"ר אהרן דוד ז"ל הי' גאון מפורסם, קדוש ה' ונהנו ממנו עצה ותושי' בינה וגבורה, ומאס בממון בצע כסף לא לקח בעבור שום דבר חוץ ממה שצריך למחיתו ומה שהי' לו פזר נתן לאביונים, והוא כמעט פרנס ג"כ אחיו הצהק"ר שמעון דייטש שישב עה"ת והעבודה בירושלם, הי' עניו וחסיד כיבד את כל אדם אך במקום שנגע בה' ובתורתו יצא במסירת נפש וגדולות עשה בעמו משנת תרכ"ח עד שנת תר"ל שפריצי עמנו בנו במות להרוס יסודי התורה ורמסו את יראי' ה' ברגליהם. הוא הי' הראשון אשר אזר כגבור חלציו ואש קדש תוקד בקרבו ולחם כנגדם וקיבץ כל גאוני ארץ אונגארן יראי ה' מוקירי התורה ולא נח ולא שקט אחר שגברו הפריצים הלך הוא עם חכמי ישראל לפני המלך בעצמו ולפני השרים להתחנן בעבור עובדי ה' ותוה"ק וה' הצליח דרכם עד שבשנת תר"ל ביום שושן פורים יצא דבר המלכות שהיראי ה' יוכלו לפרוק מעליהם עול הפריצים ובשנת תרל"ב התחבר לאסיפת היראים במדינת אונגארן לתקן חוקים ישרים לקהלות היראים שהי' יסודותם בהררי קודש למען לא יוכלו בני עולה עוד לענותם ובכל מקום אשר דבריו הגיעו עשו פרי והצליחו.

הגאון ז"ל, מכל חדושיו אשר חידש לא כתב בעט ברזל רק מעט מצד ענותנותו ומצד שהי' תמיד עוסק בעבור כלל ישראל, ומ"מ נשארו הרבה חי' אגדה וחי' על כמה מסכתו' ושו"ת על כל ד' חלקי שו"ע כי פנו אליו מכל הארץ בשאלותיהם ומהם נדפס עד היום שו"ת גורן לדוד על או"ח. כל חכמי דורו כיבדוהו ונשאוהו בפרט הגאונים בעע שו"ת אמרי אש, שו"ת מהרי"א, שו"ת כ"ס, ושו"ת דברי חיים ועוד ובשנת תרל"ח אסרו חג פסח בהיות הבקר הבדיל ה' אורו וגנזהו במרומיו זיעוכי"א.

ר' בער פרענק ז"ל

הרבני החכם איש משכיל וסופר נאמן שנים הרבה, מחבר הספרים: מחנה לוי, מחנה ישראל ועוד, ונפטר בשנת תר"ד.

האגדה מספרת שהרב ר' בער הנ"ל עשה תמונה (פאטאגראפי) מהגה"ק

בעל החת״ס*) בלי ידיעתו. ועל פי איזה סיבה נתודע להחת״ס, וגער בו מאוד, וכעס עליו האיך עשה דבר זה? והתנצל ר׳ בער הנ״ל, היות שיש לו בת שהגיעה לפרק בתולה נשאת והוא עני מדוכה וצריך לו לנדוניא, ועלה במחשבתו שילך אל אחב״י למכור תמונת רבן של ישראל ויאסף הצריך לו ובלי זה אינו יכול „איך קאנן מיר נישט דאס פנים וואשן און בעטלען״ והשיב הגה״ק החת״ס ז״ל „דו ווילסט דיר נישט דאס פנים וואשן געהסטו מיין פנים וואשן״?

וידוע המעשה בהקדמת הכתב סופר על התורה ב„אהל רחל״, כאשר נחלה הג׳ הכ״ס בילדותו הדליקו החי״ק נרות, ועל ידי תפלת אביו הקדוש הוברא. ובעת הבר מצוה שלו נתנו לו הנרות בתיבת כסף ור׳ בער פראנק הוא הגבר אשר הטמין הנרות ובעת הבר מצוה נתן לו את תיבת הכסף הנ״ל.

ר׳ דוד פרידלנד ז״ל

רבי דוד נולד ברזיצ׳ה, אשר בפלך חרסון שברוסיה, בשנת תקפ״ו לערך.

הוא הי׳ עדיין צעיר מאד כשלמד בישיבת החתם סופר בפרשבורג. כשחזר לרוסיה התמסר ביחד עם אחיו ר׳ משה יהודה (משה ליב) לתעשית לבנים, הם המציאו מין לבנים מיוחדות וקבלו על כך אות הצטיינות מהממשלה הרוסית.

ר׳ דוד עלה ארצה ביחד עם אביו ר׳ יונה, בשנת תרי״ט, אחיו ר׳ משה יהודה עלה זמן מה אחריהם, שני האחים היו חדורי הרעיון של ישוב ארץ ישראל ואמונתם בשיבת ציון היתה חזקה מאד.

אחרי בואם ארצה הקים ר׳ דוד את הכבשן היהודי הראשון לשריפת סיד בירושלים ומזה התפרנסה המשפחה, נפטר תרמ״ו.

ר׳ דניאל פרוסטיץ ז״ל

מור״ר דניאל פרוסטיץ ז״ל רב״ד בפרעסבורג נולד בשנת התקי״ט בדא־ביטשוי, ולמד בישיבת הג״ר מאיר ברבי אב״ד פרעסבורג בהתמדה נפלאה שש שנים, ואח״כ עלה לפראג לישיבת הג״ר ליב פישעלש, אחר חתונתו ישב עה״ת ועבודה בלוגאש ואח״כ בפרעסבורג, ולמד נגלה ובפרט נסתר מהג״ר משולם טיסמעניץ אב״ד פ״ב, אשר מינהו ג״כ להיות אחד מבד״צ שלו, ובבא לפ״ב מרן החס״ס נעשה הוא לרב״ד, מבית מדרשו יצאו גדולי ישראל, הי׳ גאון מובהק שלמד ביושר וחריפות, וכמלאך אלקים קדוש ונורא הי׳, נקרא בסתם חכימא דיהודאי פלא יועץ ועניו כהלל. בנו הי׳ הג״ר בנימין זאב אב״ד לוגאש.

הגאון ר״ד זצ״ל קיבל חכמה זו הקדושה מח״ס ז״ל אשר מסר לו יסודות וסודי החכמה עפ״י קבלה מרבותיו והוא הי׳ קשיש מח״ס בשנים והי׳ עוד מבי דינא רבא של הגאון רבי משלם טוסמניטץ זצ״ל ונפטר בן פ״ז שנים שנת תרכ״ט

---

*) פעם אחת בקשה אמו של הח״ס מאתו, מאחר שלא ראתה אותו רבות בשנים וחפץ תחפוץ לראותו עוד הפעם לפני מותה ע״כ יבוא לבקרה לעיר מולדתו פפד״מ ולהיות כי נבוך אם יבטל ת״ת דרבים ויקיים מצות כיבוד אם ולא רצה להורות לעצמו ע״כ שאל שאילתא דא לב״ד רבא בפפד״מ והמה יורוהו דעת תורה בזה. והשיבו לו דת״ת דרבים עדיף. וכן עשה ונשאר בביתו וכדי לפייס אמו הצדקת שלח אלי׳ איש משכיל ידוע הרבני מ׳ בער פרענק ע״ה שהוא יראה עין בעין מעמדה ויספר לה מכל אשר חפצה כשבא ר׳ בער הנ״ל לשם וראתה אותו מרחוק קראה אליו: גו ר׳ בער, וואָס מאַכט מיין יונג?

בהספידו קרא עליו הקרא תשית לראשו עטרת פ"ז והוא הוא רבי דניאל אשר מובא פעמים בשו"ת נודע ביהודא ולו שם בילדותו לחרוץ מופלג והי' דניאל איש חמודות זצ"ל. ובשנת תק"פ לפ"ק בקשו ק"ק פרוסטניטץ לקבלו לראב"ד בהשתדלות הגאון דמדינת מעהרן מהר"מ ביגעט זצ"ל (עיי' "אגרות סופרים" סי' י'). ובשנת תקפ"ב הציע ח"ס ז"ל אותו לקבלו בקארלסבורג ומדינת זיבענבירגען בין שלשה רבנים שהציע לפניהם.

שמעתי מפי ת"ח זקן א', כי ידוע שהגאון ר"ד פרוסטיץ הרב"ד דפ"ב ז"ל נטמן סמוך אצל מרן החת"ס זי"ע, והוא הי' האחרון שהניחו בביה"ח הישן, (ובדין הוא שנטל שכרו בשביל שהי' אוהב למרן זצ"ל במסה"נ ממש והוא גרם שנתקבל לפ"ב כידוע), ואותו היום שנפטר כשרצו בני הח"ק לחפור לו הקבר אצל איש קדוש מרנא הנ"ל, לא הי' ביכולתם, כי נתכויץ מדת היבש ולא הי' מקום בשום אופן שבעולם, ונתקבצו עשרה אנשים והפשיטו והחליצו מנעלם ותקעו בשופר שם בביה"ח ואמרו בקול רם: פנו מקום לצדיק שיבוא לבית מלונו ומשכבו, ומיד נתרחק מדת הקרקע והניחו שם את הגאון רד"פ ז"ל.

ר' דוד ז"ל וועבער מאדא

מור"ר דוד ז"ל וועבער מאדא הקדוש תלמיד מרן הח"ס ז"ל קדוש וטהור, הרביץ תורה ברבים ועמד בפרץ נגד המהרסי הדת בנו הי' הג"ר מרדכי אליעזר ז"ל בירושלים עיה"ק. הרהקרדו"ו ז"ל נהרג בעת המלחמה, א' שבט תר"ט הי"ד זיעוכי"א.

ר' דוד הכהן ז"ל ביסטהון

הרב מו"ה דוד כהן ביסטהון בהג"מ קלונימוס הכהן אב"ד וואגביסטריץ, בהג"מ דוד הכהן אבד"ק טרענטשין חתן הגאון זאב וואלף עהנריך אב"ד ניישטאדטל, רב גאון וצדיק מפורסם אב"ד סעמניטון ואח"כ במילכדארף, ובשנת תרכ"ב נתקבל לאב"ד הימאד, וכבר שלח ספריו לשם, ופתאום נעצר, ונדפס ממנו ס' בית דוד עשו"ע יו"ד.

ר' הלל ליכטענשטיין ז"ל

מור"ר הלל ליכטענשטיין מקאלאמעא נולד בעיר וועטש בשנת תר"י נתקבל לרב בעיר מארגארעטען ובסיקסא (אונגארן) ולבסוף בקאלאמעא, הי' גאון מופלג כולו קדש לה' תלמיד מרן הח"ס לא נח ולא שקט ונסע מעיר לעיר ומכפר לכפר ללמד לעם יראת ה' טהורה ודבריו כגחלי אש, דרשותיו בוערים אש קדש בלב השומעים ורבים השיב מעון הוא לא נשא פני איש ואפי' הגדול שבגדולים הוכיח אם ראה או שמע ממנו דבר שאינו הגון ולכן הי' לו ג"כ שונאים אבל הוא הי' לה' ולא השגיח בשונאיו.

רבי הלל היה הקנאי ביותר בין תלמידי החתם־סופר. הוא היה קיצוני מאד והקפיד במדה שוה על קלה וחמורה ואפילו על מנהגים ומכל שכן על עיקרים, וארץ ישראל תפסה אצלו מקום מרכזי בין עיקרי היהדות.

הוא היה דרשן מצוין ומוכיח נפלא, היה מחזר בעיירות, מוכיח ומייסר וכאותו רוכל בשעתו היה גם הוא מכריז: מאן בעי חיי, מאן בעי חיי?

נעשה איזה פגם, איזה מעוות הטעון תיקון — רבי הלל הופיע מיד במקום ובדרשותיו המושכות לב, השתדל להוכיח על העבר ולקבל הבטחה, שלהבא יקפידו יותר ולא יחזרו על שגיאותיהם.

שנים רבות שימש בישיבת החתם־סופר ורבו אהבו אהבת נפש, עליו ועל חברו רבי הלל מסאסרגן, המליץ את הכתוב „קודש הלולים לד׳״.

בשנת תרכ״ח נתקבל לרב בעיר קולומיאה שבגליציה, מזמן לזמן כאשר חשב לתקן דבר מה בעניני הכלל, בקר באונגרי׳. וכך בא גם לקונגרעס בפעסט בשנת תרכ״ט. ועליו אמר הגה״ק בעל דברי חיים מטאנץ כל המהרהר אחריו כאילו מהרהר אחר השכינה, כי בנפשו יצא בקול רעש גדול נגד פריצי הדור. הוא הי׳ מדקדק במצות כחוט השערה וגם קנה לו חמור כדי לקיים מצות פדיון פטר חמור, וצאן הי׳ לו כדי לקיים מצות ראשית הגז, וספריו הקדושים מלאים חכמה ומוסר ודעת, ד״ח ס׳ משכיל אל דל, שירי משכיל, אבקת רוכל ב״ח, עת לעשות ב״ח, מקרי דרדקי ה״ח עה״ת ושו״ת בית הלל. חתניו היו הג״ר שמואל לוי ווינבערגער אב״ד סערדאהעלי, בהג״ר פנחס ווינבערגער אב״ד ניגרעשט, הג״ר יצחק ראזענפעלד אב״ד האדהאז בהג״ר יוסף אב״ד פושפאק לאדאני והג״ר יוסף מאיר הכהן שטיינער אב״ד איללאק, והג״ר אבא הירצל מפ״ב בעל שפתי חכמים על מס׳; והג״ר יוסף שלעזינגער בעל לב העברי. וכ״כ כיבדוהו גדולי הדור עד שפ״א שמע הגאון חתן סופר שמילא מקומו אחריו בסיקס שהגה״ק ר״ה ל״ש הי׳ חוזר מקאלאמעא לסיקס אלולי שהי׳ שם כבר אב״ד ורצה בעל חתן סופר למסור לו כסא הרבנות מפני כבודו (הקדמת שו״ת חתן סופר) ונח נפשי׳ דהגה״ק ז״ל יו״ד אייר תרנ״א לפ״ק זיעוכי״א.

ר׳ וואלף זוסמאן ז״ל

מו״ר וואלף זוסמאן ז״ל רב דחברה ש״ס בודאפעסט, נכד הג״ר דניאל פרוסטיץ ראב״ד בפרעשבורג, והרהק״ר זוסמאן סופר משם, תלמיד הגאונים מרן החס״ס ובנו הכ״ס, מהר״ם שיק ור׳ משה יצחק פערלס בבאניהאד. למדן גדול וצדיק תמים, פה מפיק מרגליות, דרשן מפואר, ועסקן גדול, בתחילה אב״ד וואושאן, ואחר כך בסענגראט, ומשנת תרכ״ט רב דחברת ש״ס בפעסט, למד ולימד כל ימיו במסיר״נ, עשה תקנות גדולות בעירו לחיזוק הדת, בשנת תרנ״ב תקע אהלו של תורה בעיר מולדתו פרעשבורג, בנו הג״ר פישל ראב״ד בודאפעסט הדפיס ממנו ה״ח חליפת שמלת בנימין עה״ת, נפטר י״ג אלול תרנ״ח לפ״ק זיעוכי״א.

ר׳ זעליג פאלנער ז״ל

מור״ר זעליג פאלנער ז״ל מו״צ בה׳ מאר, תלמיד הגאון ר׳ קאפל חריף בווערבוי ומרן החס״ס ובנו הגאון בעל כ״ס. הגרז״פ הי׳ גדול בתורה ובחסידות, עתיר נכסין, אשתו עסקה במו״מ, והוא ישב עה״ת ועבודה כל ימיו יום ולילה, הי׳ צדיק יס״ע מתנהג עצמו בטהרה, ולעת זקנתו נתקבל לדומ״ץ בה׳ תחת דגל הגאון מהרנ״ף אב״ד שם, נפטר ה׳ שבט תרח״ם לפ״ק זיעוכי״א.

ר' חיים אברהם ז"ל אַרענשטיין

מור"ר חיים אברהם ז"ל אַרנשטיין מילידי פרעשבורג, תלמיד אהוב למרן הח"ס, והג"ר צבי העללער בעל טיב גיטין, ולקח בתו של הג"ר נתן אלי' עהרמאנן מאירשע לו לאשה. והי' עשיר מופלג ולא רצה להיות רב. ופ"א רבו מרן הח"ס ז"ל שלח לו התרת הוראה לביתו כי יצטרך לו, וכן הי' שגגבו כל רכושו, ובדרך כשנסע לבקש הגגב שבת ביום ש"ק בקהל טיסא בוא, ושם לא הי' רב וקבלו אותו לרב אב"ד, בשנת תקצ"ט, משם קבלוהו בשנת תרי"ח לאב"ד באַרדיוב, הוא הי' גאון מפורסם וצי"ע איש מופת, ובמסירת נפשו החזיק כל מנהג ודת ישראל, הוא בעצמו בחייו עשה נוסח מצבתו וצוה שיקראו בניו כשיבואו על קברו כדי שיקחו מוסר וזה נוסחו (כ"כ לי נכדו הג"ר יצחק צבי שליט"א לעבאוויטש אב"ד טשאַפּ בעהמ"ס שמלה לצבי): פ"נ אברהם בן פיגלא. בבחרותו יגע מאד בתורה מעוני, והי' אב"ד ל"ב שנה, מסר נפשו וכבודו ופרנסתו לגדל בניו במקום תורה ויר"א והשתוקק מאד להחזיק עדתו בתהלוכת יהודית, הי' עניו ושפל ברך והרחיק עצמו אף מספק ממון אחרים ומלא תקום ומרכילות, מעודו הי' רגיל להתפלל בדמעות אף בשויו"ט, בפסד"ז יסדר דמעות תורה ושמחה חסדי ה' הנוכחים עליו עין בעין, מאז נעשה יתום מאב ואם בן ט"ז שנים ע"כ. בנו הג"ר ישראל מרדכי הי' אב"ד בבאַדראַג קרעסטיר, וחתנו הגה"צ ר' משה יהודא שליט"א לעבאוויטש אב"ד דקה"ס בזענטא, וגם שאר בניו וחתניו הי' כולם צדיקים אנשי שם, והשאיר אחריו ח"ת על רוב מסכתות הש"ס וגם שו"ת הרבה, ונכדו הג"ר יצחק טייטעלבוים שליט"א רב"ד בבאַרדיוב הוציא לאור מזקנו ההג"ק ס' דברי אברהם עה"ת.

הרב הגאון הצדיק מוהר"ר חיים אברהם הנ"ל כאמור הי' יליד פרעשבורג, והי' תלמיד חביב לקדושת החתם סופר ז"ל ויוצא ונכנס בביתו ופעם התמרמר קדוש ח"ס לפניו כי מרוב טרדותיו בקהלתו הגדולה וישיבתו הגדולה ושארי טרדותיו דמעלמא קאתו אין לו פנאי להשגיח ולשום עין על בניו ויוצאי חלציו. והשיב הרב הנ"ל לרבו הלא אמר דוד המע"ה בתהלים כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה אשר לכאורה קשה הלשון כל היום חונן ומלוה הי' לו לומר בכל עת חו"מ וגם מאין לצדיק ממון הרבה כ"כ שיוכל להלות וליתן כל היום אבל הכוונה יש לומר כל היום חו"מ שמלוה ונותן את כל היום שלו לאחרים ומלמדם ומשגיח עליהם וא"כ זרעו זה תהא עליהם ע"ז אמר וזרעו לברכה שבזכות זה אף שאין לו פנאי להשגיח בעצמו עליהם השי"ת ישגיח עליהם שיהיו לברכה זרע ברוכי ה', ח"ס ז"ל הוטבו דבריו ואמרם משמי' בשעת סעודה שלישית בשבת קודש והוסיף עליהם לפרש הקרא בפ' משפטים, לא תהי' משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא ודרשו חז"ל שלא תהי' עקר מן תלמידים ומאחר שיהי' לו תלמידים הרבה ולא יהי' לו פנאי להשגיח על בניו ע"ז מסיים את מספר ימיך אשר אתה נותן לאחרים ללמדם ולהשגיח עליהם אמלא אני להשגיח על בניך שלא יוגרע חלקם עי"ז ושיהיו לברכה, עד כאן דבריו.

ר' חיים צבי מאנהיימער ז"ל

הגאון העצום מור"ר חיים צבי מאַנהיימער זצ"ל בעהמח"ס „עין הבדולח", אב"ד דק"ק וועריוי־אונגוואר נולד בק"ק פישטיאן לאביו התורני, ירא ושלם מו"ה דוד ליב ז"ל ולאמו הצנועה הצדקת מרת שינדל ע"ה בשנת תקע"ד. בוצין בוצין מקטפי' ידיע, בימי קטנותו כבר ניכרו בו סימני טהרה, כי לגדולות הוא נוצר, והתמדתו היתה עד להפליא, ולמד אצל הגאון האדיר וכו' רבינו קאַפיל חריף זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק וועריוי בעל מח"ס חידושי יעב"ץ על מס' חולין, ואח"כ למד בישיבת הגאון הגדול וכו' רבינו בנימין זאב זצ"ל בעה"מ ספר שערי תורה, והיה הלוך וגדול בתורה, עד כי בעת היותו מופלא סמוך לאיש קודם שנעשה בר מצוה, כבר היה כאיש גבורתו ללחום במלחמתה של תורה, ואז נכנס לישיבת רבינו בעל חתם סופר זי"ע, ובעת לימוד השעורין פלפל עם רבו בחכמה יתירה, והיו שם בחורים מופלגים שכבר באו בשנים, וכמה פעמים הוכיחם רבינו בעל ח"ס זי"ע, איך אינם בושים מפני העלם הזה, שאינו עוד בר מצוה והוא מפלפל בחכמה יותר מהם. רבו זי"ע היה מחבבו מאוד, ולמד שם עד שהגיע לפרק האיש מקדש, ורבו ז"ל דאג בעדו שישא אשה בת איש אמיד שיוכל לכלכל אותו ולתת לו די מחסורו אחר חתונתו, למען יוכל לשבת על התורה ועל העבודה באין מפריע. וכן היה כי נפל חבלו בנעימים לקחת לו לאשה בת גביר אחד מק"ק גרופע, אשר הבטיח לתת לו ארוחה על שלחנו כמה שנים, וגם נתן לו הון רב לנדוניא.

ויהי כי ארכו הימים לרבינו זצ"ל בבית חותנו, אמר בלבו הן לא לעולם חסן, הגיע העת לדאוג דאגת מחר ומתי אעשה גם אנכי לביתי, ואף כי הציעו לפניו לקבל משרת רבנות באיזה קהלות, נפשו בחלה לאכול לחם העצבים, מתנת בשר ודם, גם היה ענו מאד וחשב שאינו ראוי לאותו אצטלא, להיות רב ומנהיג, וחותנו נתן לו כסף תועפות והתעסק עמו בשותפות בעסק ברעננרייא (בישול יין שרף) ובמסחר שוורים. אבל רצון הקב"ה הי' שלא תאבד מרגלית הזאת בין החול, ופ"א באישון לילה ואפילה התפרצו לתוך ביתו שודדים רוצחים, ויתנפלו עליו ויגזלו כל הונו, וגם הכוהו ופצעוהו, (ומאז נשאר כבד פה וכבד לשון כל ימי חייו, ואפילו בדרשותיו קבל עם הי' לפעמים נתקל בלשונו), והי' מוכרח לקבל עליו עול הרבנות, אנוס על פי הדבור, כי כן גזר עליו מסבב כל הסיבות ית"ש. וגם בעת הצרה הזאת נדר נדר לד' שיקבל על עצמו משרת הרבנות בקהלה הראשונה שתבחר בו. אחר הדברים האלה נתקבל לרב בק"ק שוטעלסדאָרף, עיר קטנה ואנשים בה מעט, ומשם נתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק וועריוי ומילא מקום רבותיו רבינו הגאון האדיר מו"ה קאַפיל חריף ורבינו בנימין זאב בעל שערי תורה, זכרם לברכה. שם בק"ק וועריוי, קהילה גדולה ועתיקה, מקום מושב גדולי ישראל איתני ארץ מימות קדם, הודיע הקב"ה טבעו בעולם, שם החל להרביץ תורה ולקבוע ישיבה, ונאספו שמה העדרים והוא השקה אותם מבאר תורתו, והנה זה בא לפרקים אשר רבינו ז"ל נסע לפרעשבורג להתראות עם אלוף נעוריו ועמיתו רבינו הגאון בעל כתב סופר ז"ל, והנה המלכים מאן מלכי רבנן נועדו יחדיו, התעצמו בפלפולא חריפתא. מה נכבד היום שקוו אליו תלמידי הישיבה הרמה דפרעשבורג מאריות גברו, וכן הלומדים נטורי קרתא דשם, לשמוע חידושי הרב מוועריוי בש"ס ופוסקים

בחריפות עצומה עד להפליא. הגאון בעל כתב סופר לא זז מחבבו, והי' אחד מאנשי בריתו, ויצא שמו בין גדולי רבני המדינה, וכבר פנו אליו מכל צד בענינים צבוריים, ושמו הולך וגדול לתהלה ולתפארת, עד כי נבחר בשנת תרל"א להיות אב"ד ור"מ דק"ק אונגוואר המעטירה, אחר שבעון הדור שקעה שמשו של הגאון ר' מנחם אש זצ"ל (תר"ל ו' כסלו) בן הגאון העצום רשבה"ג מור"ר מאיר אש זצ"ל, ונתקבל על מקומו רבינו הגאון האדיר, וישב על כסא הרבנות בכל תוקף ועוז הרבנים הגאונים שקדמוהו, וחרדו לקראתו כל בני המדינה, בעבור כבוד גדולתו בתורה ובמעשים, וכל הרבנים סביב היו כפופין לו, ועצתו היתה בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר ה' כי היה חכם עתיק וכל גדולי הדור בכל ענין קשה שאלו עצתו.

בימי רבינו כבר היה מנוחת שלום ושלוה בקהלת אונגוואר, כי החפשיים הצועדים קדימה (רעפֿארמער), כבר נפלגו מן הקהלה ולא היה להם עוד שום מגע ומשא עמהם, והני בריוני שציערו את הגאון ר' מנחם א"ש ז"ל כבר ספו תמו מן בלהות וחמת ה' נתכה עליהם, והגם כי בקהל היראים היו ג"כ מפלגות שונות כמו בשאר קהלות, רבינו ז"ל בתור רב חדש רכש לו אהבה ויראת הכבוד, ופחדו ממנו כל מחרחרי ריב ומדון, כי טרם כל שיח שנדברו אודות בחירת רבינו לאב"ד דקהלתנו היה המדובר פה בין הבעלי בתים לקרא את רבינו על איזה הזדמנות ולכבדו שידרוש ברבים, וכן עשו וכתבו לו בדרך כבוד שמזמינים אותו לבוא לכאן להטיף אמרותיו קבל עם, לא ח"ו בתור מבחן רק שהעם אומרים רצוננו לראות את מלכנו, וכי קרוב הדבר להגמר ויקובל בכבוד רב מכל המפלגות כולם פה אחד, ורבינו לא שת לבו לקריאה הזאת, והשיב כי הוא איננו עושה שום פעולה לדבר התמנותו, וזה לו האות, אם יקבלוהו מרצונם אז ידע כי הוא מן השמים ויט שכמו לסבול המשרה הזאת. ואחרי אשר נתקבל ועלה הבמתה לדרוש ברבים דרשה הראשונה, אמר במרוצת דבריו לפרש משה"כ: אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי עזרי מעם ה' וגו', כי לפעמים אדם עושה איזה עסק בהשתדלותו וחריצת שכלו, ואם כי הרבה סבות מונעות אותו לא יחשוב אולי מן השמים מעכבים אותו מלגמור הדבר הזה ואח"כ כאשר יטבע בבוץ ומעדו קרסוליו אז יבקש עזר וסעד מהש"י, ואם ח"ו תשועה נדחה ממנו, אז יצדיק הדין על עצמו ויאמר הלא על כי לא בינותי בסיבות אשר מנעוני, שהי' כאלו הורו לי באצבע אלקים: חדל לך מעשות הדבר הזה, על כן באה עלי הצרה הזאת, אבל אם הקב"ה עזר ומושיע לאדם באיזה ענין בלי שום השתדלות, אז אם יקרה ח"ו שצרה ויגון ימצא, בשם ד' יקרא: רבש"ע הלא לא בקשתי הדבר הזה מעצמי רק אתה החילות להראות את עבדך הישועה הזאת, וא"כ בדין הוא שתסיר ממני כל המעיקים ומצירים, וזה שאמר, אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי, ר"ל מאין בלי שום פעולה מצדי יבוא עזרי, אז אם אלכד ח"ו במצודה רעה, עזרי מעם ה', כלומר בדין הוא שיעזור לי שנית בקראי אליו. רבותי! הלא ידעתם כי בטרם נבחרתי למנהיג אצליכם, קראוני עיני העדה להתראות לפניכם, למען ישלימו אתי כל מפלגות הקהלה, אבל אני לא מלאתי חפצם, ומתחלה ועד סוף לא עשיתי שום פעולה בדבר התמנותי לשבת על כסא הרבנות פה, רק מה' מצעדי גבר כוננו להושיבני אלוף לראש עליכם, ועתה אם יצר לי מאיזה סיבה שיהיה ח"ו, אז אצעק אל ה' ובדין הוא שיעזור

לי, ומי אשר יהין לצערני אזעק אל ה' והוא יהיה לי בעוזרי ואני אראה בשונאי עכ"ד. דברי קדשו אלה עוררו רגש נפלא בלב כל השומעים, ותהי לחרדת אלקים.

רבינו ז"ל ישב על כסא כבודו בכבוד ותפארת, ונהרו אליו תלמידים רבים לשמוע לקח מפיו. דרך לימודו הי' בחריפות עצומה עמוק עמוק. מתלמידיו רבו מורי הוראה בישראל, מהם גאונים וגדולים אשר השפיע להם מחכמתו המרובה. הגאון הקדוש בעל דברי חיים זי"ע כתב לידידיו באונגוואר: „ככל אשר הייתם עם רבכם הקדום הגאון מנחם אש זצ"ל כן תהיו עמו, כי הוא אש להבה בעבודת השם יתברך". ובכן היה רבינו זצ"ל אהוב לכל המפלגות, וייראו מפניו כי תוארו כמלאך ד' צבאות גורא מאוד, גם היה חכמת אלקים בקרבו לעשות משפט וצדק ולדון בדברי ריבות בין איש לרעהו.

רבינו זצ"ל נהג נשיאותו ברמה ויצא טבעו בכל העולם ובפרט במדינת אונגארן הקדומה הי' הוא עמוד התוך אשר בית ישראל נשען עליו, ופנו אליו מקרוב ומרחוק בשאלות להלכה ולמעשה. סדר לימודו היה בעמקות ובחריפות נפלאה, כמעט יחיד בדורו בחריצות שכלו, עלה הרים ירד בקעות בשדה התלמוד, והללוהו כל גאוני דורו. דרשותיו היו נפלאות בחריפות ובקיאות. כתב הרבה מחידושיו ולא קבעם בדפוס בחייו, כאשר הרבה גדולים ממאנים בזה, והיה זהיר בזה לנהוג כרבו מרן בעל חתם סופר, אשר ג"כ מנע להדפיס חידושי תורתו בחייו.

בשנת תרמ"ו עזבוהו כוחותיו ובכל זאת לא הרגיש בעצמו שום חולי, והרופאים יעצו לו להנפש מהמון טרדותיו, ולתכלית זו פנה אחד מבעה"ב החשובים משם את הבית שבכרמו, למען ישב שם רבינו בימות הקיץ, וביום ט"ז תמוז לפנות ערב נסע רבינו בעגלה אל הרי הכרמים לשבת שם, אמנם שם תכפוהו מיד יסורי מות ל"ע ופתאום כבה נר ישראל, ויגוע וימת אל עמיו. והשמועה באה העירה ותהום כל העיר, והמה בוכים ומיללים במר נפשם על אבדון הנורא הפתאומי הלזה, וגוית קדשו הובא העירה, וביום צום הרביעי יום פטירתו לחיי עוה"ב הובל לקברות בהספד רב מגדולי ישראל, אשר אנחו בשברון מתנים ובכו את השריפה אשר שרף ה', שריפת נשמה, נשמתן של בני מדינתנו, ונגנז ארון הקודש באהל של הרבנים הגאונים הקדושים דשם שקדמוהו, בעל אמרי אש ובניו זכי"ע, וזה אשר חרות על מצבתו:

מצבת קבורת שר וגדול בישראל אביר הרועים הארז אשר בלבנון גאון עולם צדיק ונשגב מ"ו חיים צבי מאנהיימער אב"ד ור"מ דקהלתנו בן מו"ה דוד יהודה ז"ל

חיילים הגביר וגבורתו הראה בתורת אל
ידיו היו אמונה ורועה אבן ישראל
ישרו ואמתו וצדקתו כהררי אל
מוסר ה' ותוכחתו למד לבני ישראל
צאנו צאן קדשים נהל על מי התורה
בחכמה הנהיגם ופתח למו שערי אורה
יתענג בצל שדי על כנפי איום ונורא
עלתה נשמתו שמים ליל י"ז תמוז תרמ"ו לפ"ק. ת' נ' צ' ב' ה'

ר' חיים ז"ל סופר

מור"ר חיים סופר אב"ד פעסט ז"ל אחי הגאונים הצדיקים ר' יעקב שלום סופר רב"ד מאפאלטשאן, ר' נפתלי סופר אב"ד פעטשעניידארף, ר' אליעזר זוסמאן סופר אב"ד פאקש, כולם בני הרהצ"ר מרדכי אפרים פישל סופר מפרעסבורג, הגרח"ס נולד בפרעסבורג בשנת תקע"ו, ולמד בישיבת הגאון בעל שערי תורה, ומרן החס"ס ז"ל, הוא הי' גאון אדיר שאליו נהרו גדולי ישראל אגרותיהם בשו"ת, צדיק וקדוש ה', מנורה הטהורה, ולחם מלחמתה של תורה נגד פריצי הדור (עיין במחכה חיים א"ח ח"ב סי' ה') גדול בנגלה ובנסתר כאחד הראשונים, הי' אב"ד יעמערינג, סט' פעטער, מונקאטש ואח"כ בעיר בודאפעסט, חיבר הרבה חיבורים יקרים ונכבדים, עשרה חלקי שו"ת מחנה חיים, קול סופר על משניות, שערי חיים עה"ת ותהלים, פלס חיים ועוד ועוד, הוא הרביץ תורה ברבים, וגדולי ישראל יצאו מבית מדרשו, ובתוכם אחיו הג"ר אליעזר זוסמאן אב"ד פאקש והג"ר משה סופר אב"ד טיסאפורעד בעל מהר"ם סופר עה"ת וסוגי' ובניו הגאונים הג"ר יוסף צבי אב"ד שאמשאן והג"ר יעקב שלום רב"ד בודאפעסט, הג"ר משה דוד אב"ד סאסרעגען, הגאון רח"ס הי' כולו אש קדש, ודרשותיו היו כגחלי אש ונכנסים בלב השומע ועשו פרי, ושר וגדול זה בישראל נפל ביום כ"ה סיון תרמ"ו לפ"ק בן ע' שנה זיעוע"א.

ר' חזקי' פייוול פלויט ז"ל

מור"ר חזקי' פייבל פלויט ז"ל אב"ד שוראני, נולד בקאלין כ"ד שבט תקע"ח לפ"ק, הי' תלמיד מובהק וכבן בית למרן החס"ס ז"ל, למד ממנו כל התנהגותיו, וידע אפי' שיחת חולין של רבו הגדול, וכן התנהג עצמו כל ימיו, וכן נהג קהלתו עדת שוראני, שהי' שם אב"ד יותר ממ"ו שנה, משנת תר"ט עד שנת תרנ"ה. הי' גאון מובהק ומפורסם, צי"ע, הקדיש כל רגעיו לתורה ויראה, הרביץ תורה ברבים כל ימיו, גידל יתומים בתוך ביתו, לחם מלחמות ה' נגד פושעי ישראל, בלי חמלה וחנינה, אף שהי' לו בשביל זה רדיפות וצרות רבות, הוא שם נפשו בכפו, ועבד ה' עבודה תמה ונקי', וקיים לא תגורו מפני איש במלא מובן המלה. חבר י"א חלקי חבר בן חיים, חי' על מסכתות, סוגיות, שו"ת, הגהות על דחשו"ע והראשונים ז"ל, הספדים, עה"ת וה' מגלות, על הגש"פ, על ירושלמי, מעלות המדות, על ששה ס"מ, ועל הרמב"ם, בספרו זו נדפס ג"כ תולדות ומנהגי רבו מרן החס"ס, הגהות חס"ס על יו"ד וחי' ח"ס על מס' נדה ועל דחשו"ע. נפטר בליל כ"ז כסלו תרנ"ה לפ"ק, בן ע"ז לימי חייו זיעוע"א:

ר' יודא ליטש סג"ל ראָזענבוים ז"ל

מור"ר יודא ליטש סג"ל ראָזענבוים ז"ל מפרעשבורג, תלמיד מובהק של הגאון האדיר ר' מרדכי בנעט מניקלסבורג, הוא הי' בן בתו של הג"ר ליב ווירמייזא ממשפחת הג"ר שמשון וווערטהיימער מוויען, והגאון בעל שו"ת חו"י, ולקח לו את

בת בתו של הג״ר חיים טרעביטש דיין בפרעשבורג וקודם החופה נדר נדר גדול לאלקי ישראל שלא יהנה מתורתו כל ימי חייו כי אם מיגיע כפו (אבה״י ח״ב אות ח״י) עד זקנתו פרנס עצמו ממסחרו, ואעפי״כ לא מש מאהלה של תורה, והי׳ בקי בש״ס וכתבי קדש והניח הרבה ח״ת בכתובים, והי׳ צדיק יס״ע, וזכה לב׳ בנים גדולי ישראל המה הג״ר משה ליב סג״ל דיין בפרעשבורג בעל מתא דירו׳ על הירו׳ ואמרות טהורות עה״ת וש״ס, והג״ר אברהם סג״ל דיין בנייטרא בעהמח״ס שו״ת בן יהודא וס׳ שושנת אברהם עה״ת וש״ס, ומהם יצאו רבנים גדולים ומובהקים בכל ארץ הגר, ונפטר הגר״י ליטש סג״ל זקן ושבע ימים כ״ג תמוז תר״ו לפ״ק זיעוע״א:

ר׳ יואל הלוי ז״ל פעלנער

הרב הגה״צ מהר״י הלוי זצ״ל הי׳ תלמיד מובהק של מרן הח״ס זכי״ע, י״ד שנים שמש בבהמ״ד שלו והיה חביב בעיניו כאבן יקרה. בחי׳ ח״ס עמ״ס חולין (ק״ג ד״ה והנה המעושן) הקשה הח״ס קושי׳ חמורה וז״ל, ונצטערתי הרבה בזה, ואמר לי תלמידי הב׳ המופלג כ״ה יואל סג״ל מק״ק מ״ד וכו׳ וע״ז סיים הח״ס ונכון הוא, הרי שזכה ליישב בשחר טל ימיו קושי׳ אחת שרבו זצ״ל הי׳ לו צער מקושי׳ זו. נזכר גם בתשו׳ אמרי אש חאה״ע סי׳ צ״א. הי׳ מורה הוראה במט״ד תחת דגלו של מרן בעל מכתב סופר זכי״ע. שם לילות כימים וחשיכה כאורה בלימוד התורה לא נשא פני איש גם אם גובה ארזים גבהו. עבודתו היתה כלפיד אש, ויראתו כאש להבה. מרן הח״ס עטרו בסמיכת חכמים לאמור ידין ידין יורה יורה, בנו הי׳ הגאון הצדיק מור״ר שמעון חיים הלוי ז״ל אבדק״ק בעלעד וחתן הגאון הצדיק מור״ר עקיבא סופר זצ״ל מפאפא בן מרן המכתב סופר זכי״ע. על הגה״צ ר׳ יואל הלוי זצ״ל כתב הג׳ בעל מכתב סופר בעודו במאטערסדאָרף: „דבר ה׳ אשר הי׳ אל יואל.״ בן ארבעים שנה עלה השמים בסערה. תנצב״ה (ממכתב סופר ח״א ע׳ כ״ג).

ר׳ יצחק דייטש ז״ל

הוא הגביר הטפסר השתדלן המפורסם מו״ה יצחק דייטש זצ״ל מילידי עיר פ״ב בנה של הצדקת המפורסמת מרת יהודית ע״ה בת הרב המאוה״ג הגביר הצדיק המפורסם החסיד ועניו מה״ו דוד לביאס ז״ל אשר הרבה שנים הי׳ יושב בתענית משבת לשבת ובכל ערב שבת הי׳ מחלק שתי ככרות (צענטנר) בשר וחלות ללחם משנה ויין לקידוש לעניי העיר והוא יסד קרן קיימת בעד עשרה אנשים אשר יתפללו בביהכ״נ הגדול ובכל יום יתפללו בעד חולי העיר מאחב״י הן עניים והן עשירים והי׳ לו יד ושם בחכמת הקבלה וצוואתו היא עד להפליא (עיי״ אבני בית היוצר) הוא הי׳ א׳ מטובי העיר בקבלת מרן הח״ס ז״ל בפ״ב והוא הי׳ חתן הגאון האמיתי מופת הדור מה״ו יצחק סג״ל לנדא שהי׳ אבד״ק דוקלא ואח״כ ד׳ שנים בק״ק פ״ב שנפטר שנת תקכ״ג ונכדו השתדלן מהרי״ד ז״ל הנ״ל הי׳ מתלמידי הח״ס ז״ל ולמד בישיבתו ואח״כ הלך לע״מ וויען ויסד שמה בית מסחר והלך וגדול עד כי יסד בית חלפן באנק אונד וועכסלער געשעפט ונעשה עשיר גדול. והקייזער. קאניג. האָפוואכסלער וכל ב״ב מלכות האבסבורג היו מו״מ

שלהם בעניני ממון על ידו ועי״ז הי׳ לו קרבות גדולה אצלם ואצל שרי המלוכה אשר הלכו אתו שלובי יד בשווקים וברחובות קרי׳, אבל לא סיגל גודל הקרבות הזאת לעצמו וכבודו כי אם לטובת בני עמו אחב״י במלכות עסטרייך־אונגארן וגם חוצה לה והרבה גזירות נתבטלו על ידו ובכל עת צרה ליעקב הן מאוה״ע והן מבני עמנו המורדים והפושעים בנפשותם עמד הוא אחוז חרב פיפיות ובקול קן קולמסו לחם מלחמות ה׳ שערה והצליח והשכיל להרים קרן התורה והדת הקדושה כן עמד בראש הצבא שנים רבות. ופעם כאשר שלח הקיסר יר״ה אליו את הנסיך שווארצענבערג לגלות לו כי חפץ חסד הוא ורוצה להראות לו אות כבוד ואהבה ולהרימו ולהושיבו בין מרומי משפחות המדינה (אַדעלן) השיב הוא לו לאמר: „לא טוב אנכי מאבותי. איך שטאַממע אויס איינער אַלטעהרווירדיגען ראבבינער־פאמיליע איך וויל מיך ניכט איבער דיא גראבער מיינער אַהנען ערהעבען וועלן יעדאך זיינער מאיעסטאט מיך איינער אויסצייכונג פיר וווירדיג העלט זא מעכטע איך מיר אויסביטטען דאסס יעדעסמאל וועלן איך איין מאיעסטעטס־געזוך צום וואהלע מיינער גלויבענסגענאסטען איינרייכע עס פאן אללערהאכסטער זייטע געגעדיגט וועדדע.״ דבר זה הוטב מאוד בעיני הקיר״ה וכן עשה. — וגם הוא פעל בצרוף הקדוש ז״ל שניתן רשות מאת הקיר״ה שיכולים לקבץ בפרהסיא ולקבוע קופות בעד עניי אה״ק מה שלא הי׳ מקדם והקיר״ה קראו בשם קוראטאר גזבר ואמרכל של כל היהודים באה״ק והרבה עשה לטובת הכלל וצדקות רבות פיזר לת״ח ולעניים ואביונים ובכל ענפי הצדקה ונח נפשי׳ בהיותו יותר מבן שבעים והובל לקבר בעיר מולדתו פ״ב בהספידא רבא ושם מנ״כ.

ר׳ יודא ארי׳ לעווינגער ז״ל

הרב יודא ארי׳ לעווינגער רב גדול ומפורסם נולד בבאניהאַד. בערך בשנת תקע״ד ונפטר בשנת תרל״ז.

בקיצור מדבר הוא על גורלו בהקדמת ספרו „אורחות חיים״. בו הוא מספר על תלאותיו. נבחר לרב אב״ד בטאשנאד (טראַנסילוואַניען) אחרי שהפסיד את הונו ושדותיו. אמנם „שנא את הרבנות״ וברח מקהלתו למרות ההפצרות מצד מנהיגי הקהלה וייסד בית מדרש בין קרוביו ומכבדיו בק״ק בייא שהקדיש שם את חייו לתורה ולעבודה.

חיבר חידושים על כל הש״ס שנשארו בכתובים. והיו כתבי היד בידי נכדו עד כיבוש הנאצים את קלויזנבורג, עיר מושבו של הנכד הזה, הרב יודא ארי׳ בן משה יצחק אבדק״ק פאנצעלטשע, שנהרג בידי האכזרים וכה״י נאבדו.

נדפסו ממנו שלשה חיבורים: ספר אורחות חיים, על שו״ע או״ח, ס׳ שאגת ארי׳, דברי מוסר ופרישות, וס׳ בן משכיל, תוכחת מוסר.

השאיר אחריו גם שלשה בנים שעסקו בתורה (חוץ מבנות), הבכור מרדכי צבי (הרץ) ז״ל שהיה ענו וצדיק ושם לילות לימים, לא שכב במטה רק פעם בשבוע, בליל שבת ולא רצה להיות רב רק סופר סת״ם ומנהל של חברה ש״ס בעיר דעברעצין, תלמיד הכתב סופר.

בנו השני, הרב מוה"ר אייזיק שלום שהיה רב ודרשן בפעשט ובניו יורק ובסוף חייו בירושלים ואחר כיבוש העיר העתיקה ייסד בית כנסת בעיר יפו כשהי' בן פ"ג ושם מת לפני שנה כבן פ"ז.

ר' ידידי' גאטטליב פישער ז"ל

הג' רבי ידידי' גאטטליב פישער זצוק"ל בן איש יקר ונכבד ר' גבריאל (וגיטל) נולד בכפר פילפיץ הסמוך לראאב בשנת תק"ע.

בשקידתו הנפלאה ויראתו הרוממה הצטיין כבר בנערותו, והוריו שהי' להם רוב בנים שמחו בבנם זה, ואמו הצדקת המפורסמת היתה תמיד תהלתו בפיה. ויהי כי הרבתה פעם אחת להללו אצל הה"ג מו"ה פייש וואללענשטיין שהי' אח"כ רב במאאר ומאיזה סיבה לא נודעה כעס עליה ואמר בחרי אף "אינני מאמין בכל זה, ואם יהי' הילד הזה למדן אני אשמשהו ואשא ספריו אחריו", לא ארכו הימים והילד הזה נהי' לבחור חריף ובקי, כלול במעלות גדולות ורמות, וכשנסע לראות ולהראות את בת זוגו הלך לקבל פני רבו זה, ומיד הכיר גודל מעלתו ונזכר מה שאמר בחפזו לאמו לפני כמה שנים, ולא אחר ולא בוש לעשות כאשר קיבל עליו מאז למרות בקשת תלמידו הנכאה שבכה והתחנן שלא יעשה לו כן.

בתחלת בחרותו למד בעיר ראאב אצל הגגיד החו"ב הצדיק מו"ה קאשמאן זצ"ל ומשם הלך ללמוד אצל הג' רבי וואלף ראפאפארט אבדק"ק פאפא ומשם להג' רבי אברהם אולמאנן אבדק"ק סאבאדקא ומשם עלה ונתעלה לישיבה הגדולה של מרן החתם־סופר ויהי לו לתלמיד מובהק ותיק וחביב למאד.

בעודו צעיר נשא לאשה בת הנגיד המפורסם תורני ומופלג בתו"י מ"ה משה גאלדשמיעד זצ"ל מכפר עטשקע (אמו כשנתאלמנה נשאת להגאון רבי וואלף באסקאוויטץ זצוק"ל) אחרי חתונתו ישב בשקידה עצומה עה"ת ועבודה ויצא שמו לגאון ולתפארת בכל המדינה וכל הרבנים הקרובים והרחוקים לגבולו לא עשו דבר עד שנתיעצו תחלה אתו. אחרי ישיבה של ב' שנים תקע אהלו לק"ק ווארפאלאטא ופתח לו שם בית מסחר גדול של שניטטווארע ויצא שמו גם בין הסוחרים הגדולים ושמעו הי' הולך וגדול עד מאד כי זכה לשני שולחנות תורה וגדולה במקום אחד ויהי למופת. מקצת היום עסק במסחרו ורוב היום וכל הלילה הי' לו למשמר לעבודת הקדש להגות בתורה. צדקת פזרונו — כי ביתו הי' פתוח לכל קשה יום ולעניים מרודים מכל קצוי ארץ.

אחרי שבתו שם לנס כמה שנים תקע אהלו לעיר שטולווייסענבורג בעת אשר חנה שם הרבינר ציפסער ראש המשמאילים ומדיחי עם ה' אשר חטא והחטיא בני הקהלה, והשרידים היראים אשר בעם היו מועטים ולא יכלו עמוד על נפשם, ששו כמוצא שלל רב לקראת הצדיק הכביר ועמוד ההוראה הזה אשר יהי' להם למגן ומחסה, ומעשה ה' בידם הצליח כי קהל שטולווייסענבורג נהי' למרכז אשר משם יצאה מלחמה תנופה נגד המתחדשים ויהי למופת, רבות התוכח עם הרבינר ציפסער, ולא דבר קל הי', כי הרבינר ציפסער הי' ת"ח גדול ובכ"ז דחה דבריו

בשתי ידים ופרסם שקרותיו וטעותיו ברבים ובפרט בספרו „דלתים ובריח למי השלוח", אשר הו"ל נגדוד בהסכמת גאוני הדור וכן במאמרים הרבה מלאים חכמה וחריפות ובקיאות עד להפליא אשר נהי' ליסוד פנה ולמגן ומחסה לכת היראים דמדינתנו. כן קנא קנאת ה' צבאות גם נגד רבינר זכרי' פראנקל (מיסד הסמינר בברעסלוי) בעל דרכי המשנה אשר בו ערום יערים במילי דאפיקורסות ושאג כארי שהוא מסית ומדיח צעירי הצאן אשר לא ידעו להבחין בין טוב לרע וילכדם ברשת המינות והכפירה, ובזר הנצחון למען קדושת הדת, יצא מנצח את הרבינר פראנקל ועוזריו הרבנים הגדולים אשר הטעה. כן לקח חלק ענקי באסיפה הידועה בשנת תרכ"ח וכל קדושי וגדולי הדור וחכמיו חכו לעצתו כי הכירו בו את החכם מחוכם וקדוש ה' מכובד, והוא — בענוותנותו מאין כמוהו — עמד לפניהם כמשרת ממש והי' לעמוד התוך לעשות שלום ואחדות בין היראים.

וכאשר עלה והצליח על במתי אשרו, חסידותו וקדושתו ירד מטה מטה ברכושו והונו הגשמי ובריאות גופו, בכ"ז היו עיניו ולבו ערים לכל ענייני היהדות, ועבד באין עיף כמקדם וקיבל היסורים באהבה ולא מש משקידתו הפליאה אדרבה הוסיף אומץ בתורה עוד יותר עד פלאי פלאים. כאשר מטה ידו עד למטה הפצירו בו ראשי עדת היראים שיקבל שכר בטלה עבור משרת הרבנות אשר נטה שכמו לסבול זה כמה שנים חנם אין כסף, במרירת נפש נענה להם, וכה הי' להיראים מגן ומחסה עד שנתאלמן זה פעם שלישי (שלשה אחיות נשא) בשנת תרנ"ג ומתוך הצער ושברון לב נחלה אז והי' בסכנה גדולה ואחרי שובו לאיתנו הפציר בו חותנו הגאב"ד דק"ק אייזענשטאדט מו"ה שלום קוטנא ז"ל שיפרוק עול הרבנות מעל שכמו ויבא לביתו ולנוח ולשכן בטח בדד ושאנן, ויעש כן וישב שם בכבוד גדול עד שנצחו אראלים את המצוקים ומת במיתת נשיקה בן פ"ה שנה כ"ד תשרי תרנ"ו. זכותו יעמוד לנו ולזרענו עד עולם.

ר' יצחק דנציגר (רוזנטל) ז"ל

רבי יצחק נולד בישוב סמוך לדנציג בשנת תקע"ח לערך, הוא למד בפרש־בורג בישיבת החתם סופר ביחד עם הגאון רבי פייבל פלאוט, האב"ד בשוראן, בעל „לקוטי חבר בן חיים".

עלה ארצה בשנת תקצ"ה בעודו פנוי והתחתן בירושלים.

עד מהרה נתפרסם בין חכמי ירושלים כלמדן מופלג ושקדן מופלא בתורה, שם יצא לו גם כאוהב אמת ובעל מדות תרומיות בכלל, מצות הכנסת אורחים שהיתה נהוגה בביתו היתה לשיחה בפי אנשי ירושלים.

הוא היה מיחידי הסגולה של „כולל עדת ישרון ילידי דייטשלאנד", נכבד ונשוא פנים בתוך הישוב הירושלמי כולו.

כאשר נגשו לבנות את חורבת רבי יהודה החסיד היה גם הוא, יחד עם אשתו, מן המתנדבים לפנות את העפר והאבנים ולעזור בזה במו ידיהם לבנין הבית בירושלים בירושלים. נפטר בשנת תרכ"ח.

ר' ישראל זאב הורוויץ ז"ל

רבי ישראל זאב הורביץ, שמש אב"ד במשך ארבעים שנה בעיר אויהעל שבאונגריה, תחת רבנותם של הצדיק רבי משה טייטלבוים בעהמ"ח שו"ת „השיב משה" ורבי ירמי' לב.

הוא עלה ארצה בה' מרחשון תרט"ז והיה היחידי בין תלמידי החתם־סופר, שלא התישב בירושלים, לבו נמשך לטבריה, באשר אמו, שעלתה לפניו, ישבה בטבריה ושם מנוחתה כבוד. נפטר כ"ב סיון תרכ"א.

ר' יונה ליב מנדלסון ז"ל

רבי יונה ליב נולד בשנת תקע"ו, כשלמד בישיבה בפרשבורג חלה מחלה מסוכנת ורבו בעל החתם־סופר יעץ לו לעלות ארצה, הוא נשמע לעצת רבו ולמרות התגברות המחלה „עלה לארץ הקדושה במסירות נפש" ממש, כבן עשרים היה בעלותו (תקצ"ו) וכשבא לארץ התישב בירושלים, כרוב־רובם של תלמידי החתם־סופר, שהקפידו על כך מתוך יראת הכבוד לדעת רבם.

בירושלים התחבר לתלמידי החתם־סופר שעלו לפניו ואתם יחד עבד את עבודת הצבור ביצירת כולל אונגרן.

לצרכי הרבים ולטובת הכלל הרשו לעצמם לצאת לחוץ לארץ גם אלה שהקפידו מאד על הישיבה בא"י, וכך נענה גם רבי יונה ליב לבקשת ממוני כולל אונגרן לקבל על עצמו שליחות לאונגריה ולהיות מן המעוררים לטובת הכולל.

ביחד עם חבריו רבי יצחק פראג ורבי משה אהרן קרמזיר (בוימגרטן) היה ממיסדי בית המדרש „דורש ציון" וכחבר הנהלת המוסד הזה היה גם מורה לתלמוד בו.

מלבד נסיעות־שליחות לטובת הכולל, „היתה שבתו בקודש כחמשים שנה וכל ימיו שקד על התורה והעבודה ויראת ד' הטהורה".

הוא נפטר בירושלים בשנת תרמ"ו.

ר' יוחנן צבי שלאַנק ז"ל

רבי יוחנן צבי נולד לאביו רבי מרדכי בשנת תקע"ה בעיר שעהנלענקע שבגרמניה ומכאן שם המשפחה שלאנק (בטוי משובש משם העיר).

עלה ארצה בשנת תקצ"ה בעודו צעיר, כבן כ"ג שנה.

כגורם ישר לעליתו שמשה השתדכותו עם בתו של הרב רבי טעבלי, אב"ד בלונדון, וכך הי' מעשה: בשנת תקצ"ח פנה „רב הגליל בלונדון והמדינה", רבי שלמה ברלין, אל הגאון החתם־סופר בבקשה לבחור לו בחור מבחירי תלמידיו בעד נכדתו בת רבי דוד טעבלי, בתנאי שהבחור יסכים לעלות ארצה ישראל והחתונה תהא בירושלים. החתם־סופר שם עיניו ברבי יוחנן צבי ובהסכמת אביו, רבי מרדכי, נסע ללונדון והתארש שם, ואחרי התנאים עלו החתן והכלה, ביחד עם כל המשפחה ארצה ישראל ובנו את ביתם בירושלים.

כהולך בדרכי רבו, היה ר' יוחנן צבי חדור אהבת תורה וגם דוגל ברעיון ישוב ארץ ישראל, וכצעיר מלא התלהבות התמסר לכל אפשרות פעולה בשני שטחים אלה, בין עסקני הישוב הירושלמי בזמן ההוא כמעט שאין פעולה צבורית חשובה שלא נתן ידו לה ולא נמצא שמו בין עסקניה.

הוא הי' אחד מ"חו"ר גבאים ואמרכלים של המקום הקדוש חורבת רבי יהודה החסיד". הוא נפטר בשנת תרמ"ד.

ר' יצחק ז"ל פראג (אופלטקה)

רבי יצחק נולד בשנת תק"פ לערך בעיר פראג, עלה ארצה בשנת תקצ"ח בעודו פנוי, בבואו לירושלים התקרב לעדת הספרדים וגם התחתן אח"כ בבת הרב הספרדי הראשל"צ רבי יעקב משה עייאש, הוא גם הוסיף לחתימתו כמנהג הספרדים את האותיות ס"ט.

רבי יצחק היה בעל מרץ ואמיץ לב, הוא לא נרתע לאחור מפני תעתועי הקנאים בירושלים, וביחד עם חבריו תלמידי החתם־סופר, רבי משה אהרן קרמזיר ורבי יונה ליב מנדלסון, יסד את בית המדרש "דורש ציון" שעמד בראשו כל ימי חייו, הוא היה גם בין מיסדי כולל אונגרן.

כל ימי שבתו בירושלים עסק בתורה, הוא השיב תשובות בהלכה לקרובים ולרחוקים, הקים תלמידים מובהקים מבין העדה הספרדית והשפיע מרוחו עליהם ומזקני הרבנים הספרדים רבים היו תלמידיו, היה מגיד שעורים בישיבה הספרדית "כנסת יחזקאל" (על שם ר' יחזקאל ששון מבומביי), בה התאספו מסלתה ומשמנה של העדה הספרדית.

הוא נפטר בשנת תר"ס ונקבר בחלקו הספרדי של הר הזיתים. השאיר אחריו כתבי יד בחדושי תורה שלא ראו אור.

ר' יהודא ז"ל מאַדערן

מור"ר יהודא מאַדערן ז"ל מפרעסבורג נולד בשנת תקע"ט לאביו הקצין הצדיק ר' ישעי' מגזע היחס, שהי' מנכדי בעל תוי"ט, ומנכדי הגהק"ר נפתלי הכהן בעל סמיכת חכמים, כשהי' ילד קטן בן ה' שנים כבר הי' לאות ולפלא חריף עצום, ולמד כאחד הבחורים הגדולים, כבן ט' הי' כבר בישיבת רבו מרן החת"ס ז"ל, אשר כאב את בנו גדלו, כבר י"ב שנה הי' כשנפטר אביו, ואז כבר הי' למדן מופלג ועלוי נפלא, עד שמרן החת"ס כשהגיע תלמידו הגרי"מ ז"ל לבן י"ג שנה, העיד עליו בכתב שבכל צד מראה פנים מסבירות להלכה כאחד ההורים ומורים וכו' ומתקריא גברא רברבתא וכו', כשהי' בן ח"י נסע לאויהעלי ליקח לקח טוב מהגה"ק בעל ישמח משה, ורבו הגה"ק ראה שהגרי"מ מרעיש עולמות בחריפותו ובקיאותו ובהשתדלות רבו לקח הגרי"מ ז"ל בתו של הג"ר שמואל זיינוול כהנא (חתנו של הגאון בעל קונטרס הספיקות) וישב בסיגעט עה"ת ועבודה, לא פסק פומי' מגירסא, ונתפרסם לגאון עצום ואדיר, כל גדולי דורו כיבדוהו מאד, והרה"ק מראזדיל העיד עליו שהי' ג"כ גדול בחכמת האמת, הגה"ק בעל דברי חיים מסאנץ, ביקש אותו שיקבל רבנות בעיר רישא, והוא מאס ברבנות כ"כ

שאפי׳ שום משרת הכבוד לא קיבל כל ימי חייו, הי׳ בעל מדות גדולות, חסיד ועניו, לא ביטל מלמוד תוה״ק אפי׳ רגע, ומדת טובו לכל אדם הי׳ למעלה מהטבע, בכה עם כל אדם בצערו, ושמח עם כל אדם בשמחתו, חיבר הרבה חיבורים נפלאים ונדפסו ס׳ זכרון שמואל עמ״ס גיטין, פרי עץ עה״ת, הגהות על ס׳ תרומת הכרי, ובכת״י השאירו ס׳ שו״ת על דחשו״ע, בשנת תרנ״ד ד׳ מרחשון נפטר הגרי״מ ז״ל זיעוכי״א.

ובעוד חיי מרן ז״ל, בא לפ״ב לבקר את אמו ומאוד שמח עמו החת״ס, ושאלו מן החסידות ונסיעה לאדמו״ר אם יש איזה ממש בזה, וסיפר לו הכל באריכות בהפלא״ה שבעירוכין, על הצדיקים ועל החסידים, רבינו ז״ל בגודל ענות צדקו שמע דבריו ואמר, כי למלך אדיר היו עבדים שונים חכמים גדולים מכירים ומבינים מקצת מגדולתו וערכו אולם נצרך אצל המלך גם מי שיסיק תנור וכיריים, אעפ״י שאינו בעל התבוננות גדול כ״כ עושה הוא עבודה הנצרכת למלך בתומת ישרו, והוא ג״כ נח״ר למלך, וסיים: אני הנני המסיק תנור המלך מלכו של עולם ביגיעת תוה״ק ללמוד וללמד ולהשיב כהלכה ובקשתי דלא איעול בכסופא לעלמא דאתי פני מלכו של עולם הקב״ה, פוק חזי האי אילנא רברבא מרן ז״ל שפלות רוח וענות צדק שלו.

הגר״י מודערן הי׳ היותר צעיר בין התלמידים שנודע לנו, כי הי׳ יושב בלימוד השיעור בהיותו בן ט׳ שנים, והי׳ אצל מרן ז״ל ילד שעשועים. והי׳ לשיחה בפי כל שתלמיד קטן וצעיר זה יהי׳ מלוקחי בנותיו של החת״ס, באשר אביו ז״ל עשיר ומתמכין דאורייתא. אולם הכל מן השמים. ובהיותו בן ט״ז שנה סמכו רבו בהורמנא עטרת חכמים ביותרת הכבוד, ונתגלגל ובא לסיגעט ודר שם עד זקנה ושיבה, ומלאה הארץ תהלתו.

ר׳ יעקב שלום ז״ל סופר

מור״ר יעקב שלום ז״ל סופר דומ״ץ בטאפאלטשאני אחי הגאונים ר׳ חיים סופר אב״ד פעסט בעל שו״ת מחנה חיים ור׳ נפתלי סופר אב״ד פעטשעניידארף בעל מטה ושער נפתלי ור׳ אליעזר זוסמאן סופר אב״ד פאקש בעל עט סופר ומקנה ועוד כולם בני הרהק״ר מרדכי אפרים פישל סופר מפרעשבורג, הגהק״ר יש״ס הי׳ כבן י״א שנה כשעלה לישיבת מרן החת״ס ז״ל ולמד אצלו עד חתונתו. הוא הי׳ גאון אמיתי צדיק וקדוש ה׳ מכובד, עד שרבו החת״ס חיבבו מאד ואמר עליו שהוא „כעולה תמימה״, וכבן י״ז כבר ידע בע״פ כמה מסכתות עם ראשונים ואחרונים, וכל חידושי רבו הגדול החת״ס ז״ל, אחר חתונתו עסק בתורה יומם ולילה בנגלה ובנסתר, והניח חידושים רבים שהמה אצל בניו הגאונים ז״ל ר׳ משה סופר אב״ד טיסא פירעד בעל חי׳ מהר״ם סופר ב״ח, ור׳ זוסמאן סופר מ״מ בבודאפעסט בעל חליפות שמלות בנימין (ואיתא בס׳ עוללות אפרים מהגאב״ד פעטעוואשאר זצ״ל כי בשנת תרי״א כ״ה מ׳ אב בליל עש״ק נתגלה לו בחלום רבו מרן החת״ס ז״ל וא״ל שצריכין לאחד בב״ד של מעלה, ואם רוצה לבוא יביאהו שמה. והגהק״ר יש״ס השיב שעוד יחשוב בדבר. ובמוצש״ק נראה לו רבו החת״ס פעם שנית, ושאל על הסכמתו, והשיב כי הולך בשמחה, ובבקר ביום א׳ סיפר את החזיון הנורא לאחיו הגה״ק ר׳ נפתלי סופר ולאחר הצהרים שלח לקרוא אחיו הגהצר״נ

הנ״ל ומסר לו דברי סתר וקבלה, ובקשו להשגיח ולגדל בניו הצעירים) וביום כ״ז מנ״א תרי״א עלתה נשמתו השמימה בקדושה וטהרה זכיעוכי״א.

הגה״ק ר׳ יודא אסאד זצ״ל

הרב הגאון המפורסם צדיק וקדוש בוצינא קדישא אספקרי׳ המאירה ר׳ יודא אסאד זצ״ל זי״ע. בשנת תקפ״ח הי׳ לדומ״ץ בעיר סערדאהעלי, ואח״כ נתקבל לאבד״ק בקהל סערדאהעלי. בעודו צעיר לימים מקודם היותו לרב כתב אליו מרן החת״ס בידידות ואהבה ונכנס עמו בסתרי תורה מה שלא הי׳ דרכו של מרן החת״ס ז״ל. ושם הרביץ תורה ויראה בישיבתו הרמה והמפורסמת עם כמה מאות תלמידים — מהם כמה גדולים וגאונים מפורסמים — עד שנת תרכ״ו. ונשארו ממנו תלי תלים כתבים. ונדפס ממנו שו״ת מהרי״א אסאד זי״ע.

ר׳ יחזקאל בנעטה ז״ל

הרב מו״ה יחזקאל בנעטה אחי הגאון מו״ה מרדכי בנעטה אב״ד שטאמפפען בני הג״מ יעקב בנעטה ראבד״ק אויבן ישן. רב גאון אדיר מפורסם בתורתו וצדקתו ובמסירת הנפש. מקודם ראבד״ק פאקש אח״כ נתקבל לאבד״ק נייטרא ושם מנ״כ. נזכר בשו״ת החת״ס.*)

ר׳ יצחק זעקל סג״ל פאללאק ז״ל

מור״ר יצחק זעקל סג״ל פאללאק ז״ל נולד בחוה״מ פסח תקע״ג בבאניהאד לאביו הרהח״ר אברהם, חתן הגר״ר זעקל שפיץ הלוי בעהמ״ס ברכת יצחק עה״ת וס׳ ויעתר יצחק על תהלים וביאור יצחק עהגש״פ, בן אחותו של הג״ר יחיאל מיכל בעל נזר הקדש על מ״ר, שהי׳ נין ונכד להגאון רבינו רשכבה״ג ר׳ יעקב פולאק, רבו של רבינו הרמ״א ומהר״ם פאדובא, בשנת תקפ״ד מת אביו של הגרי״ז בחצי ימיו, והניח אלמנה צעירה עם ח׳ יתומים קטנים, והבכור הגרי״ז הי׳ בן י״א שנים וחי׳ עם אמו ואחיו בדחקות גדול ועלה הגרי״ז לישיבת הגאון ר׳ צבי חריף ומשם לישיבת מרן החס״ס, ובדחקות גדול למד ונעשה עילוי מופלג, ורבו מרן החס״ס ידע מצדקתו ומחריצותו ולקחו לביתו, ובכל לילה אחר חצות למד יחד עם רבו הגדול עד אור הבקר, וביום למד יחד עם הגאון ר׳ שמעון סופר אב״ד קראקא, בן רבו וכ״כ אהבו וכיבדו רבו החס״ס עד שמביא ממנו ח״ת בחידושיו למס׳ גיטין בסוגי׳ דשיירות מצויות, בשנת תקצ״ז נשא אשה מסערדא־העלי, ומאז קבע לו ישיבה שם ולמד עם תלמידיו בחשק ובהתמדה נפלאה, והוא בעצמו הלך בכל בקר לעורר תלמידיו ללימוד, כל העולם כלא הי׳ נחשב בעיניו

---

*) פעמים הרבה נזדמן שבא ת״ח או גדול הדור לבית מדרשו בעת לימודו השיעור וחפץ לשמוע ג״כ וגער בו רבינו זצ״ל מה לידידי פה, אינו כדאי לת״ח לשמוע לימודי כי זה רק לבחורים. ובשנת תר״ח שהי׳ אז רבינו זצ״ל צעיר לימים, הזדמן שהיו הגאונים מהר׳ יחזקאל בנעטה אבדק״ק נייטרא ומהר׳ בער זצ״ל אבדק״ק מיקלאש בפ״ב, בענין הנוגע לכלל ישראל אשר באו לקול קריאת רבינו זצ״ל, ובאו ג״כ לבית מדרשו לשמוע קולו בלימודים וכאשר הלכו שאל הגאון מהר״ב להגאון מהרי״ח מה משפט כבודו על הרב מפ״ב, והשיב „דער וואקסט אונז איבערן קאפף הינאיבער״. (הוא עולה על ראשינו).

נגד אהבתו לתורה ועבודה. בשנת תר"ה נולד לו בנו הגאון ר' משה אב"ד דק"ק באניהאד בעל וידבר ותיקון משה, בשנת תרל"ד נסע הגרי"ז לבאניהאד לדור אצל בנו, כי רבנות לא רצה לקבל על שכמו בשום אופן ושם נמי למד עם בני הישיבה כל היום וחצי הלילה, ובחצי הלילה הב' למד עם כתה אחרת בנו הג"ר משה אב"ד דשם, בשנת תרמ"ט עמד במר נפש אצל יציאת נשמה של בנו הגאון, וקיבל עליו דין שמים בדמימה ושתיקה, ופעל שקהל יראים באניהאד יקבלו מיד אב"ד גדול בתורה ויראה, והכיר כ"א אז צדקתו וחסידותו שבנו הג"ר משה הניח בן גדול בתורה רק שהי' צעיר לימים והי' בוחרים בבן בנו הנ"ל להיות אב"ד, אך הי' צריכים להמתין ולהיות זמן מה בלא אב"ד, דיבר הגרי"ז על לב נכדו ולב הקהל שיבחרו אב"ד מיד, ולנכדו סגי' אם יתנו אחר חתונתו משרת הדיינות, אחר פטירת בנו הגאון לא שח תו שיחה קלה כל היום, ותמיד ישב בביהמ"ד ולמד מתוך קול המולה, בשנת תרנ"א נחלה וסבל יסורין קשין ובכ"ז לא נח מהתמדתו הנפלאה וביום א' תמוז תרנ"א נפטר בקדושה וטהרה והניח אחריו הרבה ח"ת ונדפס ס' ברכת יצחק על הסוגי' ביחד עם ס' ברכת משה על חולין מבנו הגאון ז"ל.

בנו הגאון החו"ב מו"ה משה פאללאק הנ"ל הי' תלמיד חביב של הקדוש כ"ס ז"ל וכאשר נשא אשה בת הרב החו"ב הנגיד מו"ה אליעזר הרש ז"ל ממאגענדאָרף וישב אצלו כמה שנים עה"ת בא אל קדוש כ"ס רבו ז"ל לעמוד על הנסיון לקבל התרת הוראה, וקבלו בספ"י ועטרו בעטרת חכמים להורות ולדון ואח"כ כאשר נתחלק עדת באניהאד לשני מחנות כמו הרבה קהלות אחרות כי לא יכלו עוד היראים לדור עם הפושעים בכפיפה אחת, והדת נתנה בשנת תרל"א מאת הממשלה שיכולים לפרוש ולחלק, אלו לחיי עולם ואלו לדראון עולם, אז נדברו יראי ה' איש את רעהו גם בעיר באניהאד ונעשה קהל יראים בפ"ע, וקבלו את הה"ג מהר"מ פאללאק ז"ל הנ"ל לרב אב"ד להם, ואז נסע גם אביו הצדיק מהרי"ז ז"ל עמו למקום מולדתו ויסדו שמה ישיבה חשובה והרביצו תורה, ואב ובנו שראו את החידוש לחדש ולהחזיר עטרה ליושנה, כי הי' שמה מאז ומעולם קהלה נאה וחסודה וגדולי ישראל ישבו על כסא רבנות שלהם, והרביצו תורה הרבה, כמו הגאונים המובהקים מו"ה וואלף באסקאוויץ ז"ל הידוע, ומו"ה צבי הירש העללער ז"ל בעל טיב גיטין, ומו"ה משה פערלס ז"ל, כולם ראשי אלפי ישראל היו, וכאשר אחר רבות בשנים נסתלק הגאון מהרמ"פ ז"ל על פני אביו הזקן הרב ר' זעקיל ז"ל הספידו תמרורים ואמר תוך הדברים שהי' לו אותות מרבינו הקדוש הח"ס ז"ל שימות בנו בחייו, האחת היא: כי בהיותו לומד בישיבת רבו הקדוש והי' מעמיק בעיונו בסוגי' עמוקה כדרכו בקודש פתאום נפתחה הדלת ובא איש א' קצר הקומה ומלובש בגדי פולין והי' משונה במראיתו בקומתו ובצביונו ורבי הקדוש בעומק עיונו לא ראה אותו כלל ובין התלמידים היו מהם אשר נתנו לו שלום ומהם אשר לא נתנו לו שלום ומהם אשר שחקו עליו ולעגו לו, אחר איזה רגעים וישא רבינו הקדוש את עיניו וירא את האיש וירץ לקראתו פתח האוהל ויחבק אותו והכניסו לחדר מיוחד ונתעכב עמו שמה זמן זמנים, וכאשר שב אח"כ רבינו לבהמ"ד אמר לתלמידיו: הכי נתתם שלום לאיש הזה? ואמר: אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו

שלום ואלו יהיו מורי הוראות בישראל ואלו אשר לא נתנו לו שלום יהי׳ להם צער גידול בנים ואלו אשר שחקו עליו יצאו לתרבות רעות ר״ל ואני אף כי דחקתי עצמי ליתן לו שלום אבל לא עלתה בידי מגודל הדחק וע״כ בא אלי צרה זו ר״ל. (כן כתב הה״ג מו״ה אברהם איטינגא נ״י מדוקלא ששמע מאיש שהי׳ באותו מעמד בשעת הספידא הנ״ל).

ר׳ יהושע צבי ז״ל אֶפענהיים

מור״ר יהושע צבי ז״ל אֶפענהיים אב״ד טעמעשוואר, אחי הג״ר יעקב אב״ד שאמשאן, והג״ר משה מו״צ בטעמעשוואר, שלשתם בני הג״ר דוד ז״ל בעל נחלת דוד מגזע הגרשכבהג״ר דוד אפענהיים אב״ד פראג והמדינה, גאון מופלג, וצדיק מפורסם, תלמיד הג״ר מרדכי בנעטה בניקלסבורג, והג״ר משה מינץ אב״ד אויבן, ושל מרן הח״ס, נפטר בן ס״ו שנה ח״י סיון תרי״ט לפ״ק זיעוע״א.

ר׳ ישכר בער ז״ל

מור״ר ישכר בער ז״ל אב״ד מיקולאש תלמיד מרן הח״ס ושל אביו הנקרא ר׳ „סיני למדן״ בתחילה הי׳ דיין ואח״כ אב״ד במיקולאש, הי׳ גאון מפורסם, וחיבר ספר „מנחת עני״ עם שמן כתית למנחה, ופתי מנחה. ונפטר הגרי״ב ז״ל כ״ח מרחשון תרכ״ב לפ״ק זיעוע״א:

ר׳ ישראל איסר ז״ל פרוסטיץ

מור״ר ישראל איסר ז״ל פרוסטיץ בהגאון האדיר ר׳ דניאל פרוסטיץ בעל מחנה דן על מסכת פסחים ראב״ד דק״ק פרעשבורג וחתנו של הגאון ר׳ מנחם מענדל שאהן אב״ד רעטע, הגרי״א הי׳ מגיד בפ״ב גאון וחסיד מפורסם ובנו הג״ר דניאל בעל דן מדניאל שמילא מקומו הדפיס מאביו ז״ל ס׳ מקוה ישראל על אבות וכ׳ בהקדמה דנשארו מאביו ז״ל עוד ארבעים קונטרסים ח״ת על סוגיות הש״ס, וחיבור גדול על ש״ע יו״ד, ועוד חיבור גדול על מס׳ ברכות שבת עירובין, וכן עה״ת והפטורות, ועוד שאר חיבורים, חתנו הי׳ הג״ר דוד ליב ז״ל בוים מנישטאדט בעהמ״ס מנחת יהודא ב״ח, הגרי״א ז״ל נפטר תרל״ז ל׳ מנ״א זיעוע״א:

ר׳ יעקב קאָפּל ז״ל אַלטענקונשטאַדט

מור״ר יעקב קאפל ז״ל אלטענקונשטאדט אב״ד וועריבוי נולד באלטענ־קונשטאדט ב׳ אייר תקכ״ו, למד בישיבת הגאון בעל שו״ת זכרון יוסף בפיורדא, והגרצ״ה חריף בפוזנא ואח״כ בפראג אצל הגאון בעל נוב״י ובישיבת הגאון מהר״ם ברבי בפרעשבורג. בשנת תקמ״ט נשא אשה. בשנת תקנ״א נבחר לאב״ד קאדעלבורג, וב׳ שנים אח״כ לאב״ד וועריבוי שם נהל ישיבה גדולה, כי הי׳ מפורסם לחריף עצום ולגאון אדיר ואמתי עד שבני דורו כינוהו בשם הכבוד „ר׳ קאפיל חריף״ ואפי׳ מרן הח״ס שלח מתלמידיו לישיבתו ללמוד ממנו חריפות

ובקיאות ולירד לעומקה של הלכה בדרך נפלא, גאונים יצאו מבית מדרשו, ומהם בעל שו״ת ריב״א בעל מנוחת אשר, בעל אמרי דוד אב״ד מאקייא, הג״ר חיים צבי מאיר סיגעל אב״ד אונגוואר, הג״ר יצחק אהרן לאנדסבערג אב״ד גריי, ובנו הג״ר יחזקאל רייך הממלא מקומו, נדפס ממנו ס׳ יעב״ץ על מס׳ חולין, ונח נפשיה דרב כ״א כסלו תקצ״ו לפ״ק זיעוע״י.

הגה״ק ר׳ מאיר א״ש זצ״ל

הרב מוה׳ מאיר א״ש. רב גדול וצדיק יסוד עולם גאון עצום ומפורסם, יליד שוסבורג, עד עשר שנים למד עמו אביו הרבני מוה׳ ר׳ צבי ליב ע״ה ואח״כ הלך לבית מדרשו של הג״מ בעחת״ס, ולמד שם חמש שנים, ומשם לקח לאשה בת הג״מ דוד דייטש, ונתקבל לרב בדארמאטה ואח״כ לאב״ד אונגוואר.

התלמיד הזה הי׳ הגאון האמתי רבי מאיר א״ש בעל שו״ת אמרי אש זצ״ל ועי״ז נתגלגל שנעשה חתנא דבי נשיאה של הגאון רבי דוד דייטש בעל ספרי אוהל דוד זצ״ל הנ״ל. איך תלמיד נאמן הי׳ הגאון הנ״ל לרבו מרן לחת״ס זצ״ל תראה ממה שסיפר בעצמו פעם א׳ בהיותו בק״ק פ״ב ובקרו אותו חכמי העיר ותוך הדברים אמר להם שלשים (״או ארבעים שנה אינני זוכר היטב) שנה רצופים הייתי מתפלל בכל יום בפישוט ידים ורגלים על אריכות ימים של רבינו עכ״ל. כן סיפר הגאון מהרש״ם זצ״ל. — גדולה היתה האהבה בין הגאון מהרד״ד ז״ל להחת״ס זצ״ל ומעת הכיר הגאון הנ״ל את החת״ס זצ״ל קראו תמיד בשם הכבוד ״רבי״ הגם שהי׳ קשיש ממנו בשנים ובשנת תקנ״ח (כן משמע בח״ס יו״ד סי׳ קס״ז הנ״ל) בא לבקרו בעיר מט״ד ובהלכו לדרכו ונטל רשות ממנו ביקש מהחת״ס זצ״ל לברכו ולשית ימינו על ראשו. אבל החת״ס לא רצה ואמר אדרבה יברכני מר והגאון הפציר בו והקדימו בברכה ורצונו של אדם גדול זה כבודו ומילא בקשתו ואח״כ טען הגאון משטה הייתי בך ולא רצה לברך את החת״ס ז״ל מרוב ענותנותו — והגאון האמיתי מהרד״ד הנ״ל אמר על הח״ס זצ״ל שלדעתו זה דמות וצלם לישעי׳ הנביא ע״ה וגדולים אחרים אמרו עליו אלו הי׳ בימי נביאים הי׳ נביא ובימי תנאים תנא כי לא הי׳ חסר לו כלום ממדות ומעלות טובות שמנו חכמים ושהן ראוי׳ לנביא ולתנא אלוקי.

כבוד הג״מ שלמה אלכסנדרי סופר ז״ל סיפר מה ששמע מפ״ק אביו הגה״ק זצ״ל, שהגאון הנ״ל בא פ״א לפ״ב בעת שרבו הח״ס ישן שינת צהרים, ומוח״ז הי׳ אז בחור צעיר אבל חכמתו כמלאך אלקים (וברשימות מו״ח הרב ז״ל כתוב: כה אמר לי אאמו״ר זצ״ל בזה הלשון: איך האב אַלס קליין בחור״ל דען טאָטע זכרונו לברכה פערשטאנדען, אין דער טאטע ז״ל האט געוויסט דאס איך קענן איהם בעסטער וויע אלטערע פין מיר, כבר בילדותו בינותי שכל דרכיו ותנועותיו קודש הם וכו׳), והרגיש מיד איזה שינוי בתכונת רוחו של הג״מ ר׳ מאיר א״ש זצ״ל, ושאל אותו מה זה ועל מה זה, והגאון השיב בתומתו, ולמה לא, עד כה תאר אותו רבינו בתשובותיו ״תלמידי״ וזה ימים חסר בתשובות רבינו אלי תואר זה, בודאי תנואתי ח״ו שלא זכיתי עוד להמנות בין תלמידיו, גלל כן באתי לשאול ולדרוש סבת הדבר הזה. הב׳ ר׳ שמעון הלך לחדר אביו, והודיע

לאביו מהאורח הנכבד ומסיבת ביאתו לפ״ב. ואמר לו הח״ס בענותנותו: וואס זאלל איך מיך מתכבד בקלון חבירי זיין, ער איזט מיר יא איבערן קאפף גע־ וואכסען, האטטע איך זא פיעל צייט געהאבט וויע אונגוואראער רב ווערע איך אויך זא איין בקי אין קדשים וטהרות.

ודכירנא שסיפר הגאון מקראקא ר׳ שמעון זצ״ל שהגאון רבי מאיר א״ש זצ״ל אמר כל ימיו הוא מתחרט על הדבר כי רבו התקרב אליו בעודו לומד אצלו בבחרותו חמש שנים ורצה להעניקו מחכמה הקדושה ההיא ולמסור לו יסודותי׳ בכללי׳ ופרטי׳, וציוה לו ללמוד ס׳ שפע טל. אבל הוא פנה לו עורף ולא חפץ לידע מזה מאומה ועל זה התחרט תמיד.

והאמת אם בכל חכמה עיקר גדול היא הקבלה איש מפי איש ומה שפה מפיק מרגליות א״א למלאות ע״י אותיות אשר אין רוח חיים בהגה אבל בחכמת הקבלה א״א כמעט לילך בדרך האמת ושלא לקצות בנטיעות בלעדי הקבלה איש מפי איש וכבר האריך הרמב״ן בזה בהקדמתו על פי׳ התורה.

עודהו מכון שבתו יארמוט יע״א נקרה אשר באיזה ענין אשר רבינו הגדול הגאון ח״ס זצ״ל השיב להלכה ברוב בנין ואמו״ח זצ״ל נחלק עליו וישלח הגאון ח״ס את דבריהם להגאון מהר׳ יעקב זצ״ל אבד״ק ליסא בעל חות דעת להכריע בין שניהם וכתב עליו בזה״ל „שכנגדי חלוק עלי״ והיא עפ״י פירש״י פ׳ הכותב שקול כמותי והגאון בעל חו״ד הפליג מאוד בדריו המזוקקים שבעתיים, ועוד בימי עלומיו בעת יצק מים ע״י מורו הגאון ח״ס זצ״ל ויאמר עליו רבו כי סברתו זכה וברורה כסברת הרשב״א קולע אל השערה כן כתב בהקדמת ס׳ זכרון יהודא כבוד הגאון המובהק מהר׳ צבי הירש ווייס זצ״ל אבד״ק דאמבראווא שהיתה אשתו הראשונה בת הגאון בעל אמרי אש ז״ל ששמע כן הגאון מהרש״ס ז״ל.

בהספידא על רבו הק׳ בספרו יושר עה״ת דף ס״ז ע״ד כותב הג״מ ר׳ מאיר א״ש זצ״ל: מי כמוהו מוכיח אדם אחרי חן ימצא, אין כמוהו מתפלל על דורו כל ימיו.

ר׳ משה ז״ל שיק

מור״ר משה ז״ל שיק אב״ד חוסט נולד לאביו הרהח״ר יוסף מגזע רבינו בעל תוי״ט (ור״ת שיק שם ישראל קדש) בברעזאווא תקס״ז כ״א אדר, כבן שש מת עליו אביו ז״ל, כבן י׳ הי׳ בקי בכל תנ״ך ושס״מ, כבן י״א הי׳ כבר בישיבת דוד הג״ר יצחק פראנקל (הנקרא ר׳ איציק שוסבורג) אב״ד פרויענקירכען, וכבן י״ד עלה לביהמ״ד מרן הח״ס ז״ל, והי׳ מלא וגדוש, ורבו קראו „ארגז של ספרים״ וניבא עליו שיהי׳ ראש לשבטי ישראל, ששה שנים רצופות למד בישיבת הח״ס בהתמדה נפלאה, ומילא כריסו בש״ס ופוסקים, כבן עשרים נשא בת דודו הנגיד הצדיק ר׳ פרץ פראנקל מהאליטש (מגזע רבינו פרץ בעל התוס׳), ומשנת חתונתו לא פסקה ישיבה מעל שולחנו, בשנת תקצ״ח נבחר לאב״ד יערגין, שמה נאספו תלמידים אליו מכל המדינה, ונעשה גאון עצום, צדיק וקדוש ה׳ מכובד, הג״ר שמעון סופר אב״ד קראקא קרא אותו רב מרא דכולא תלמודא, בשנת תרכ״א

ישב כבר על כסא הרבנות בחוסט, לישיבתו הגדולה באו תלמידים מכל אפסי ארץ, וגדולי ישראל יצאו מבית מדרשו, תלמידיו הגדולים הג״ר זלמן שפיטצער אב״ד וויען בספרו תקון שלמה, וחתנו ותלמידו הג״ר יעקב סג״ל פראגער אב״ד אדא בשו״ת שאילת יעקב, הג״ר יעקב יוסף גינז אב״ד באסארמעני, מספרים באריכות מגדולת רבם הגה״ק, קדושתו ופרישותו, ענותנותו והתמדתו, עבודתו ותמימותו אין לספר, מכל אפסי ארץ שאלו פיו בשאלות חמורות וקבלו פסקיו בכ״מ לפסק הלכה ברורה, ואמרו עליו „ממשה (רבו החס״ס ז״ל) עד משה לא קם כמשה״. תקפו וגבורתו ומסירות נפשו נגד מהרסי הדת היו כתובים בדברי הימים למלכי רבנן של עדת היראים אשר הגה״ק מהר״ם שיק הי׳ ראש המדברים וראש המקנאים קנאת ה׳ צבאות בשנת תרכ״ט לפ״ק נגד המתחדשים שרצו לפרוץ פרץ בישראל, יותר ממאתים רבנים גאונים וצדיקים עמדו לימינו כאשר יצאו מפיו דברים קדושים חוצב להבות אש באסיפה הגדולה בארץ הגר ליסד קהלות היראים ולהפרד מהנאורים ומתבוללים, קרא משה אל כל ישראל וכשופר הרים קולו וצעק כארי ללחום מלחמות התורה והיראה, וחפץ ה׳ בידו הצליח וענו כל ישראל אחריו מקודש מקודש משה אמת ותורתו אמת.

הוא הי׳ גאון מובהק ומפורסם בעולם בתורתו צדקתו ותמימותו אשר מימיו הי׳ תופס ישיבה גדולה והעמיד תלמידים אלפים אלופים ומופלגים ומהם הרבה גדולי תורה יושבים על כסא הוראה הוא הלך בעקבות רבו הגדול ודקדק אחריו על כל פסיעה ופסיעה ועל כל דיבור ודיבור ומה גם כי זכה להיות מאוכלי שלחן רבו ג׳ שנים רצופות בשבתות וי״ט, כאשר כתב אליו בתשובתו. וכ״כ הי׳ דבוק ברבו הקדוש עד שלפי שהעידו עליו תלמידיו לא יצא שום דבר של חידושי תורה מפיו הן בהלכה והן באגדה עד שהקדים תחלה ד״ת משמי׳ דרבו החס״ס ז״ל והי׳ מצייר פני רבו בכל שמועה שאמר משמי׳ כמאמר הירושלמי כל האומר שמועה משם רבו יצייר פני רבו וכמעט לא שח שיחה שלא יזכיר את רבו בה, פ״א נסע המהר״ם שיק בעודו בחור רך בשנים, בלוית רבו החס״ס וישב אצלו ממש על העגלה, ונרדם על חיק רבינו, חבריו רצו להקיצו ולא הניח מרן ז״ל, כי אמר שמחזיק בחיקו ארגז ספר.

הגאון מהר״י הלוי ז״ל (בעל שאילת יעקב) הגיד שגאון ישראל המהר״ם שיק זצ״ל, סיפר כ״פ מגודל עוצם מידת ענותנותו דרבינו הק׳ החס״ס ז״ל, כי מרנא הי׳ רגיל להסתופף עבור אויר צח בקהילתו ק״ק יערגען, וכבוא מרן להתפלל בביהכ״נ דשם ביקשו המהר״ם שיק שכבוד מרן יעמוד על מקום הרב המיוחד בבי כנישתא, ואמר מרן אליו שח״ו בשום אופן לא יעמיד עצמו שם כי זה זילותא בכבוד המאר׳ דאתרי׳ וכל הפצרות לא הועילו, ותמיד בא מרן אל לימוד מהר״ם שיק שהיה לו ישיבה ביערגן, ובכל שיעור שהגיד אמר כסדר חידושי תורה מרבינו, ושאלו אימתי שמעת כ״כ ממני.

לא רק בארץ הגר הציל היראים מממשלת המתחדשים, אלא גם בארץ אשכנז אחז חרב וחנית ללחום מלחמת מצוה בשנות תר״ד, תר״ה, תרל״א, תרל״ז נגד תנועת הרעפארמער שרצו להפוך קערה ע״פ ולכפור בעקרי הדת, כמבואר הרבה פעמים בתשובותיו לאו״ח ויו״ד, והציל רבבות מרשת המינות ח״ו —

הגמהר"ם שיק הניח חיבורים הרבה על כל מקצועות התורה, ומהם נדפסו שו"ת מהר"ם שיק עדחשו"ע ספרו הגדול על תרי"ג מצות, עה"ת, על פרקי אבות, עמ"ס חולין, ונשאר בכת"י חי' ש"ס, חי' סוגיות, הגהות על כמה ספרי הראשונים, ספרי אגדה ומוסר הרבה ובשנת תרל"ט ש"ק וארא א' שבט נח נפשי' בן ע"ב שנה זיעועכי"א.

ר' משה ז"ל המבורגר

ר' משה המבורגר נולד בעיר נובומסטא שבסלובקי' בשנת תקס"א, ובישיבה שינו שם משפחתו הקודם לשם העיר משם בא לישיבה.

אהבתו לארץ ישראל היתה עזה ונאמנה. דברי רבו — החתם־סופר — על חבת ארץ הקדושה השפיעו עליו במדה עצומה, שהרי מי יכול היה להתפעל ולהתרשם מהשקפות רבו יותר ממנו, ששמש אצל הרב עשרים ואחת שנה והיה כ„בחור־הבית" שלו, משמשו האישי ונאמן ביתו. גם תלמידו הגדול של החתם סופר ר' משה שיק, בעל שו"ת מהר"מ שיק, כאשר נכספה וגם כלתה נפשו לחקור על מנהגי ותהלוכי מרן הגאון רבן של כל בני הגולה בעל חת"ס זצ"ל פנה אל רבי משה נובומסטא ומפיו החכים.

כאשר נולד לרבי משה בן בשנת תקצ"א והודיע על כך לרבו, שהיה אז במעון הרחצה פישטיאן, הזדרז הרב וכתב לו, „ברכות מזל טוב, כשם שהכניסו לברית כן יכניסהו לתורה ולחופה ולמע"ט בירושלים עה"ק אמן." (נפטר תרמ"ח).

ר' משה אהרן ז"ל בוימגאַרטן

רבי משה אהרן נולד בעיר קרמזיר שבמורביה בשנת תקע"ב לערך ועלה ירושלימה מישיבת רבו בעל החתם־סופר בשנת תקצ"ד.

הוא הי' נצר למשפחה רמה, למדן מופלג ובעל מדות תרומיות.

כשבא לירושלים, קבע את דירתו ברחוב חברון, שלא היה אז מיושב יהודים, והוא סיכן את עצמו ובא לגור שמה לבדו, מכין שרחוב זה סמוך יותר להר הבית, שם יסד את בית המדרש, נפטר תר"ל.

ר' משה גריסהאבער ז"ל

הגאון מו"ה משה גריסהאבער אב"ד יינק זצ"ל, היה תלמיד חביב מאוד לרבו הגדול, וחבבו ביותר על חריפותו העצומה, גם כי היה בן הקנאי הגאון מה"ר יצחק אב"ד פאקש זצ"ל. הגהות והערות אב ובנו שראו את החדש נמצאים קליל ספר קרבן ראשית על מס' ר"ה להגאון מהרי"ל מרגליות אב"ד פראנקפורט דאדר, והא לך מכתב שערך החת"ס זכי"ע לתלמידו בחיבה יתירה (מאיגרות סופרים):

שיל"ת פ"ב, יום ה' ג' ניסן תקע"ה לפ"ק.

במפתח בבא מזלא טבא לך תלמידי הותיק הב' החתן החרוץ מלא עתיק אהובי כבני כש"ת הר"ר משה בנן של קדושים יחי'.

שמחתני בישועתך ובאמרת צדקך שנתקשרת בקשר עליון דאורייתא אשר

חברה היוצר מתחלה ויהא רעוא דתרום רישך וישגה שעתך ותעמוד על פרקי ההצלחה על התורה והעבודה תמה ועיני אהובי אביו הרב המאוה"ג יחי' רואות ושמחות ביוצאי חלציו הצאצאים והצעיפים יפה אף נעים. הנני שולח לך כמבוקשך את ההעתק מתשובה שכתבתי לצורבא מרבנן א' ועתה הביא המעתיק את ההעתק ואין לי פנאי לעיין בו כי רבו טרדותי לא יסופר והחכם שכמותך עיניו בראשו תבין קצורי הדברים ואסיים בברכה ושמחת יו"ט.

משה ה"ק סופר מפפד"מ

ושלום ומז"ט לאביך י"נ הרב המופלג הגאון המאוה"ג כבוד מו"ה איצק נ"י. (הוא הגאון מו"ה יצחק גריסהאבר ז"ל אבד"ק פאקש אשר הרעיש העולם בדבר איסור הדג שטירל והדפיס ספר קטן „מקל נועם" בענין זה. ועיי' שו"ת נודע ביהודא תנינא חיו"ד סי' כ"ח, כ"ט, ל' ותשובה מאהבה חיו"ד סי' פ"ג תשו' שכ"ט ושו"ת בגדי כהונה חיו"ד סי' ד' תשובות אליו ועיי' עוד שו"ת כתב סופר חיו"ד סי' מ"ה בענין זה).

ר' מרדכי אפרים פישל ז"ל סופר

מור"ר מרדכי אפרים פישל סופר ז"ל בהרהק"ר אלעזר זוסמאן סופר ז"ל מפרעסבורג. האיש מרדכי למד בילדותו בישיבת מרן החת"ס, ובישיבת הגאון ר' דוד דייטש בעל אוהל דוד, והי' צדיק תמים מגורה הטהורה, קדוש יושב בתענית כמה ימים בשבוע, עניו וחסיד, ונשא בת הרהצ"ר יודא לאשברין מפרעסבורג והרבץ תורה לצעירי צאן קדשים ולא קיבל שום שכר ע"ז, אף שחיי צער חי', דרכו בקודש הי' באופן רם ונשגב מאד, תמיד דבוק בה' אלקיו ולא קיבל רבנות, והי' בוכה ומקונן על חורבן וגלות מאין הפוגות לא פסק פומי' מגרסא ומתפלה ומלימוד עם תלמידים, הצדיק הקדוש הזה לא ביקש כלום מה' רק שבניו יהי' לומדי תורה ויראי ה'. וה' הטוב שמע בקולו, וד' בניו היו ארזי לבנון אדירי התורה, עמודי ההוראה, ה"ה הגה"ק ר' יעקב שלום דיין בטאפאלטשאן, הגה"צ ר' חיים סופר אב"ד בפעסט בעל תשו' מחנה חיים. הגה"צ ר' נפתלי סופר בעל מטה נפתלי וש"ס, הגה"צ ר' זוסמן סופר אב"ד פאקש בעל עט סופר ומקנה וש"ס. והרה"ק מהר"מ אפרים פישל סופר נפטר ב' תמוז תר"ג, והניח חי' מתוקים על כמה מסכתות.

ר' מאיר ז"ל אבעלעס

מור"ר מאיר ז"ל אבעלעס אב"ד קיצע תלמיד מרן החס"ס ז"ל, נולד בשנת תקנ"ז, הי' גדול בתורה וביראה, חתנו הג"ר צבי הירש פערלס (נכד הג"ר יצחק משה פערלס ז"ל) שמילא מקום חותנו. נפטר בן צ' שנה ג' אלול שנת תרמ"ז זיעוכי"א:

ר' משה ארי' ליב ליטש סג"ל ראזענבוים ז"ל

מור"ר משה ארי' ליב ליטש סג"ל ראזענבוים ז"ל בעל מתא דירושלים אחי הגאון והנגיד ר' אברהם בעל שו"ת בן יהודא וספר שושנת אברהם שניהם

היו בני הגהצ"ר יהודא ברהג"ר נתן פייטל מליטש שהי' חתן הגאון ר' ליב ווירמייזא בה"ג ר' יאיר חיים בכרך בעל שו"ת חו"י בה"ג ר' שמשון בכרך בה"ג אברהם שמואל בכרך בעל שו"ת חוט השני, והגרא"ש בכרך הנ"ל הי' חתן הג"ר יצחק כהן חתן רבינו מהר"ל מפראג ז"ל, והג"ר ליב ווירמייזא הי' חתן הגאון השר ר' שמשון ווערטהיימער מוויען, אמו של הג"ר משה ליב היתה בת הרהצ"ר הירש חזן מפ"ב שהי' חתן הג"ר חיים טרעביטש דיין דקה"י פרעסבורג, הגרמ"ל הנ"ל הי' תלמיד מובהק למרן החס"ס והי' חביב לו מאד. ובעודו נער הכירו בו שגאון מופלג וצדיק תמים יהי' והי' עוד צעיר לימים כשנבחר לדיין בעיר פרעסבורג בעוד חי רבו הגאון מרן החת"ס שלא מש מלחבבו והי' יושב על כסאו יותר מחמשים שנה ולמד ולימד והרביץ תורה ברבים וחיבר כמה חיבורים ה"ה ס' מתא דירושלים על ירושלמי סדר מועד, שאלות ותשובות מרכבת ארי', אניה דיונה עה"ל ס"ת שערי אמת על ה' מזוזה חמדת ארי' עה"ל מגילה תואר משה על הל' שחיטה ועוד הרבה בכתובים והניח בנים גדולים בתורה ה"ה הג"ר גרשון סג"ל ליטש אב"ד טאלליא בעל שו"ת משיב דברים והג"ר שמואל סג"ל ליטש ראזענבוים אב"ד יערגען וחתנו הי' הג"ר ישעי' נייזאץ אב"ד העלישטאבע. ביום י"ד ניסן שנת תרל"ז לפ"ק עלתה נשמתו לאביו שבשמים זכותו יגן עוע"א.

ר' מנחם מענדל ז"ל פאנעטה

מור"ר מנחם מענדל ז"ל פאנעטה אב"ד דעעש אחי הג"ר חיים בצלאל בעל שו"ת דרך יבחר שניהם בני הגהצ"ר יחזקאל אב"ד קארלסבורג והמדינה בעל שו"ת מראה יחזקאל, הגרממ"פ ז"ל הי' גאון אמתי, שר התורה, וצדיק קדוש עליון, בקי בנגלה ובנסתר, אלפי ישראל הלכו לאורו, חיבר שו"ת שערי צדק, אבני צדק, משפט צדק, על דחשו"ע וסוגיות, ס' מעגלי צדק עה"ת, בא בפלפול עם כל גדולי דורו, שנזכר בתשובותיהם, בנו הגהצ"ר משה מילא מקומו בדעעש, נפטר י"ג תשרי תרמ"ה לפ"ק זיעוע"א:

ר' משה ז"ל קניזשא

מור"ר משה ז"ל קניזשא אב"ד פרויענקירכען חתן הג"ר מרדכי טאסק ראב"ד בפרעסבורג, תלמיד מובהק וחביב למרן החס"ס ז"ל, הוא הי' גאון מפורסם, צדיק תמים, שרבו החת"ס כ' עליו בשנת תקפ"ג כשנתקבל לאב"ד יונק שתלמידו זה אור נערב וצדיק הנחמד. יו"ד שנים אח"כ נתקבל לאב"ד פרויענקירכען. בנו הי' הג"ר אברהם אהרן פשעראהפער שמילא מקומו, ונפטר הגרמ"ק ז"ל ט"ז תשרי תקצ"א בחצי ימיו ר"ל זיעוע"א (ונדפס הספד מר עליו מרבו מרן החת"ס בדרשותיו ח"ב)

ר' מאיר ז"ל פערלס

מור"ר מאיר ז"ל פערלס אב"ד קראלי בהג' ר' יצחק משה אב"ד באניהאד בעל שו"ת בית נאמן חתן הג' ר' יצחק פרענקעל אב"ד קראלי בעל זבד טוב, וחתן הג"ר יואב אב"ד סאנטוב בעל אמרי יואב, הי' תלמיד מרן החת"ס ז"ל,

ותלמיד חבר להגר"ר מאיר אש אב"ד אונגוואר, הי' מפורסם לגאון אדיר, וחריף עצום, נפטר ט"ו תשרי תרי"ד לפ"ק זיעוצכי"א:

ר' משה ז"ל זאקס

רבי משה נולד בעיר דרייסיגהאקר שבגרמניה, למד בישיבות פירט וניקלסבורג ומשם עלה לפרעשבורג והי' תלמידו של בעל החת"ס זצ"ל.

בשנת תק"ץ עלה ארצנו הקדושה בתקוה שיוכל לחיות מגיע כפיו ובכחות עצמו, אבל נתאכזב מהר, בירושלים לא מצא אפשרות לכך. כל הישוב חי אז על התמיכות והנדבות. „לא היה איש בארץ אשר שם על לב לבקש עזר וסעד מאחינו שבגולה, כדי להתעסק בעבודת השדה לאכול ולשבוע מטובה". הוא החליט איפוא, להיות האיש המעורר לכך. בשנת תקצ"ה נסע לאירופה בכדי להתקשר עם נכבדי ישראל, לתאר לפניהם את מצב הישוב ולהשפיע עליהם שישקיעו את כספי התמיכה הנשלחים לא"י למפעלים פרודוקטיביים יותר. במקום לתת נדבה או קצבה עליהם לעורר את בני הישוב לעבודה חקלאית ולהתישבות בכפר. לאירופה בא מצויד במכתבי המלצה לבית רוטשילד מאת הנסיך פיקלר־מוסקאו שנפגש אתו בטוניס שבאפריקה.

בשנת תרי"ד נוסדה בירושלים „חברה קדושה תפארת ישראל העוסקים להרים קרן עבודת קרקעות" וגם ר' משה זאקס היה בין המיסדים. החברה נגשה לעבודה מעשית בזעיר אנפין, אבל מחוסר אמצעים כספיים נתבטלה גם התחלה טובה זו.

בשנת תר"ך קבל ר' משה על עצמו שליחות לטובת בנין בתי מחסה בירושלים. הוא בקר במצרים, תורכיה, רומניה, אוסטריה, גרמניה, דניה, שודיה, ופולני'. אגב נסיעה ועבודה בשליחותו לא שכח גם את רעיונו הותיק, החקלאות.

זכה כבר לראות בעיניו את המאמצים הראשונים להתחלת ההתישבות החקלאית בארצנו הקדושה, על בסיס התורה והיראה בלי שום נטי' כרוחב שער מפסקי השו"ע כי ממנו לא תזוע, דבר שחלם עליו כארבעים שנה. נפטר בשנת תר"ל.

ר' נפתלי הירץ ז"ל ווייס

רבי נפתלי הירץ נולד בשנת תק"פ בסלונים. בערך בשנות תקצ"ו־תקצ"ז, כאשר יצא ינתפרסם שמו של הגאון בעל החתם־סופר גם במדינות רוסיה, השתוקקו רבים מצעירי הלומדים בליטה להסתופף בצל ישיבתו ובאו לפרשבורג, ביניהם היה גם רבי נפתלי הירץ.

אחרי צאתו את הישיבה לא שב לארץ מולדתו. הוא נשא אשה באונגריה והסתדר כשו"ב בעירה שבחבל זיבנבירגן (טרנסילבניא).

על סדורו זה הביט רבי נפתלי הירץ רק כעל דבר־זמני. כעל שליחות למען ארץ ישראל, „בכדי להדליק גם באחרים את הניצוצות של אהבת ארץ ישראל שנחל מרבו הגדול החתם־סופר, הענק הזה שבער כלו מחבת הארץ". נפטר בן ע"ב תרנ"ב.

הגאון ר' נטע וואלף זצ"ל ראב"ד פרעסבורג

הגאון ר' נטע וואלף ראב"ד פ"ב זצ"ל, חתן הגאון החסיד ר' מרדכי מוכיח. הוא הי' גאון מפורסם חריף מבהיל בקי בכל חדרי תורה בנגלה ובנסתר. אליו שלח מרן הח"ס את בנו הגדול הגה"ק מהר"ש אב"ד קראקא בעל מכתב סופר זצ"ל ללמוד אצלו עניני קבלה. הי' יליד מדינת בייערן באשרני. וכשבא ללמוד תורה אצל מרן הח"ס זצ"ל כבר הי' נסמך להוראה מבי"ד רבא דק"ק פורטה בראשם הגאון המובהק מו"ה אברהם יואל האמבורג זצ"ל, בעל שו"ת „שמלת בנימין". מכתב מליצה הביא עמו מהגאון האמיתי מו"ה אברהם בינג זצ"ל אב"ד ווירצבורג והמדינה זצ"ל חברו של מרן הח"ס זצ"ל ובה כתב ששולח אליו תלמידו המחכים את רבותיו, ונעשה לתלמיד חביב מאוד לרבו הח"ס. וברוב הימים עלה ונתעלה עד שנבחר לראש ב"ד בפ"ב ונתפרסם שמו כאחד מגאוני וצדיקי הדור, אבל גם בילדותו כבר היה אילנא רבתא כאשר רבו מרן הח"ס מעיד עליו בהיתר הוראה שנתן לו (אגרות סופרים ס' ט"ז):

המפורסמות אין צריכים ראי' ה"ה הרב החריף בעל פיפיות העומד לתל תלפיות, המופלג כבוד מו"ה נטע וואלף סג"ל נ"י זה לו כמו עשר שנה אתא ואייתי' מתניתא בידי' תנא תוספאה מלא ברכת ה', וכבר סמכוהו מאז רבנים מופלגים חכמי ק"ק פיורדא יע"א. ומן אז והלאה, ישב פה ביני עמודי דגרסא, לא פסק פומי' מגירסא, שם לילות כימים, עלה גבהי מרומים, חכם מחוכמים ותוספת מרובה על עיקר מילא כריסו בש"ס ופוסקים, העמיד ומעמיד תלמידים הרבה, מעינותיו נפוצו חוצה, ולכל הת"ח מרצה, ידיו רב לו בפלפול וסברה עמוק עמוק מי ימצאנו, מבארת מים חיים עמוקים חכמתו ידלנו, אשרי קהל עדת ישורון אשר יזכה להעלותו על גפי מרומי קריתם, לנהל קהל עדתם, יורה יורה ידין ידין כאחד חכמי ישראל, למלכים למואל, איש חיל רב פעליו מקבציאל, ולו ניתן ההוד וההדר והתפארת להנהיג ישיבה בתרביצא, וה' עמו שהלכה כמותו.

הכ"ד לכבוד ה' ועוסקיה לשמה, פה פ"ב מיו"ט של פסח תקצ"ה לפ"ק

הק' משה סופר מפפד"מ

נח נפשי' כ' תמוז תקל"ב זיעוע"א.

ר' פנחס ז"ל ווינבערגער

הגאון ר"פ ווינבערגער הי' אחי הגאון בעל שו"ת מהריא"ג שוסבורג אב"ד מאר־גארעטן זצ"ל, שניהם בני הג"ר משה ראב"ד בשוסבורג, ומצד אמם נכדי מהר"ל מפראג זכי"ע. הגר"פ היה תלמיד מרן הח"ס וגם תלמיד מובהק לבנו מרן הכת"ס שישב לפניו ח' שנים רצופים כולם שוים לטובה. קרוב לחמישים שנה שימש ברבנות בניגרעשט. הי' גאון מפורסם צדיק וחסיד אמיתי, דרשן מפואר. הניח הרבה כתי"ק, ועתה בדפוס ס' שו"ת מהר"ף שוסבורג (ע"י נכדו הג"ר יואל כ"ץ אב"ד ערדאד בעל שו"ת טירת כסף ופרדס רמונים עם הגהותיו) בניו הג"ר יודא ליב הממלא מקומו, הג"ר שמואל הלוי אב"ד דק"ק סערדאהעלי, הג"ר שלום

מ״מ בפעסט והג״ר יעקב מ״מ שם, חתניו הג״ר שלום יוסף דיין בדעברעצין והג״ר פייבל הערשקאוויטש ז״ל, הגרפ״ו ז״ל נפטר י״ג אדר תרנ״ב לפ״ק זיעוע״א.

ר׳ צבי הירש ז״ל פערלס

מור״ר צבי הירש ז״ל פערלס ראב״ד וועריא תחת דגל הג״ר קאפל חריף, האב״ד דשם, הגרצ״ה הי׳ אחי הג״ר יצחק משה אב״ד באניהאד שניהם בני הג״ר יעקב דיין מברודא, הגרצ״ה הי׳ גאון מופלג, תלמיד הג״ר קאפל חריף ז״ל ומרן הח״ס ז״ל, ונקרא בפי העולם ר׳ הירש ברודא, ונפטר ח׳ מרחשון תרט״ו לפ״ק זיעוע״א:

ר׳ צבי הירש ז״ל העללער

מור״ר צבי הירש ז״ל העללער אב״ד אובין ישן נולד בשנת תקל״ו לאביו הג״ר ארי׳ ליבש ראב״ד בעיר זאמוטש, בבחרותו הי׳ מפורסם לעלוי ולמד ביחד עם הג״ר שלמה קלוגר (חתן אחותו) ועם הג״ר מרדכי מארדישע מאונגבאר (שהי׳ ג״כ בן אחותו) והג״ר יצחק חריף מראוונע, ד׳ גדולים אלו הגו בתורה יומם ולילה, וכולם נעשו עמודי עולם, גדולי הוראה, עוד הי׳ צעיר לימים, כשיצא שמעו לגאון מובהק וחריף עצום, ונקרא בפי כל ר׳ הירש חריף, נבחר לאב״ד בריגל, ובשנת תרע״ט לר״מ בבראדי, (סוף ספר ים התלמוד) אך אנשי רשע העלילו עליו, וגורש מעיר בראדי, והלך בגולה לארץ הגר. כששמע מרן הח״ס שהגרצ״ה העללער בא למדינתו כ׳ בקהלות שונות שעמדו בלא אב״ד, עתה בא ארי גאון אדיר מפוילין להגר, ונבחר להיות אב״ד באניהאד, אח״כ נבחר לאב״ד אונגבאר ולבסוף לאויבן ישן, חיבר ספרים הרבה, ומהם נדפסו שו״ת טיב גיטין ב״ח, ח׳ טיב גיטין על מסכתות, ס׳ תפוחי זהב על התורה ודרוש, קונטרס ר״צ חריף ב״ח. הגרצ״ה ז״ל זכה לחתן גדול הדור הג״ר יצחק ווייבערגער אב״ד קליינארוודיין בעל פני יצחק (מגזע השארית יוסף, תויו״ט וטו״ז). ובשנת תקצ״ה כ״ה תשרי נשבה ארון אלקים זיעוע״א! (מרן הח״ס לקח אלמנתו וחי עמה ה׳ שנים).

הגאון ר׳ שלמה גאַנצפריד זצ״ל

הרב הגאון הגדול מפורסם בכל קצוי תבל צדיק נשגב וכו׳ מו״ה ר׳ שלמה גאַנצפריד זצ״ל דמו״ץ בעיר אונגוואר — מוזכר כ״פ בשו״ת החת״ס. חיבר כמה ספרים ונתקבלו בכל פני תבל ה״ה קיצור שו״ע, קסת הסופר, פני שלמה, תורת זבח, לחם ושמלה, ואפריון.

ר׳ שמעון זצ״ל דייטש

רבי שמעון נולד בעיר רודניץ אשר בבוהמיה. עוד בימי עלומיו השתוקק לעלות ארצה ולגור בירושלים ובשנת תר״ב הגשים את שאיפתו. נשא אשה בירושלים מבנות העדה הספרדית.

הי׳ מפורסם בתורתו וחסידותו, בשקדנותו ובצדקת פזרונו בסתר ובגלוי לכל עני וקשה־יום.

בכל דרכיו השתדל ללכת בעקבות רבו החתם־סופר. הוא העתיק במו ידיו קונטרסים שלמים, חדושי תורה ודרשות מפנקסו של רבו, ובכלל היתה תורת רבו שעשועי נפשו כל ימיו. כמו כן מציין הוא, שגם את האהבה לארץ ישראל „למד מתורת משה רבנו ע״ה״ כלומר, מפי רבי משה סופר. וזאת התורה אשר למד רבי שמעון מפי רבו: אמרו חז״ל „כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה. פירוש, כי אין מקבלין תנחומין על החי ורק על המת נגזרה הגזירה שתשתכח מן הלב. נשכחת כמת מלב. והנה אנו רואים שבכל שעה ובכל רגע אדם מתעורר על חורבן ירושלים ועל בית המקדש שנשרף, מעשה שהיה כבר אלף ושבע מאות ויותר שנים ועדיין אין אנו מקבלין תנחומין, אלא בכל רגע מעלה אותה על זכרונו ומתעורר בבכיות. מזה ראיה, שהיתה ירושלים כאלמנה ולא אלמנה ממש, אלא כמי שהלך בעלה למדינת הים ועתיד לחזור. היינו כל המתאבל על ירושלים, מהאבלות הזאת יש לו לראות הסמך של נחמתה, והיינו זוכה ורואה בנחמתה, בזו האבלות רואה נחמתה״.

נפטר בשנת תרל״ח והשאיר אחריו כמה ספרים בכתב יד וביניהם קונטרס „דרש לציון״ על עניני ירושלים.

לוח היחס של משפחת ר' משה סופר, בעל חתם סופר

בן הרה"ג ר' שמואל בן הרה"ג ר' משה חתנו של מהרשש"ך ולמעלה בקודש

וחתן מרן ר' עקיבא איגר זצ"ל

ב נ י ו :

ר' אברהם שמואל בנימין, ר' שמעון, ר' יוזפא, יצחק ליב.

ב נ ו ת י ו :

הינדל, גיטל, חנה יטל, שמחה, רעכל, אסתר, ריזל.

בנו ר' אברהם שמואל בנימין

בניו: יעקב עקיבא, משה, שמחה בונם, יצחק ליב, שמעון, שלמה.
בנותיו: שרל, רחל, הינדל, רויזע.

בנו ר' שמעון

בניו: עקיבא, ישראל דוב, שמחה בונם, יואל, שלמה אלכסנדר, אשר.
בנותיו: שולמית, ריזל.

בנו ר' יוזפא

בנו: עקיבא.
בתו: אסתר.

בתו הינדל

בעלה: ר' דוד צבי עהרנפעלד.
בני': שמואל, שמעון, שאול, ישעי', עקיבא.
בנות': אסתר, שרה.

בתו גיטל

בעלה: ר' אלי' קאַרניצער. בזוג שני: ר' זלמן שפיטצער.
בני' מזוג ראשון: שמואל, משה, עקיבא, מנלי, שלמה, זאב וואלף.
בתה מזוג ראשון: שרה. בנות' מזוג שני: שרח, מלכה, יטל.

בתו חנה יטל

בעלה: ר' ישראל גייגער.
בני': יעקב, שמואל, יצחק.
בנותי': שרה, יוליא.

בתו שמחה

בעלה: ר' משה טובי' לעהמאן.
בנה: יוסף עקיבא.
בנותי': ריזל, שרה, רחל, אסתר, יטל, קאטל.

בתו רעכל

בעלה: ר' דוד צבי פריעדמאן.
בני': ישעי', שלמה, אברהם חנוך.
בנותי': שרה, גיטל.

בתו אסתר

של"ח בילדותה.

בתו ריזל

של"ח בילדותה.

בנו יצחק ליב

של"ח בילדותו.

תולדות הגאון בעל כתב סופר זצ"ל

בשנת תקע"ה בר"ח אדר בהיות מאוה"ג רבינו משה סופר זצ"ל בן שנים ותלד מחברתו הקודש הרבנית הצדקת המפורסמת מרת שרל זצ"ל, בת המאוה"ג רבינו עקיבא איגר זצ"ל, אבדק"ק פוזנא והמדינה יע"א, בן ראשון, ותקש בלדתה. ויהי בהקשותה בלדתה עמדו לפני מרן החס"ס זצ"ל ת"ח מתלמידיו ונפשם לשאל הגיע למה אינו פועל שתמהר הרבנית ללדת ולקצר חבלי לידתה, ויען להם ויאמר ידעתם מאמר חז"ל על הקרא וזרח השמש ובא השמש, עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק אחר ותקותי בטח כי צדיק יולד לי ואין רצוני לקצר ימי צדיק אחר ע"י צדיק זה בפעולות והשתדלות שונות, ולמחברתו הרבנית אמר: אל תיראי, כי גם זה לך בן, לא לי לבד יהי' כי גם לך יהי' הבן לגדלו ולחנכו. ואביו קרא לו שמואל בנימין ה"ה מרן הכתב סופר זצ"ל, ויגדל הנער ויהי לילד שעשועים לאבותיו הקדושים כי הי' בן יקיר בן ימין ואביו הקדוש שם עיניו עליו לטובה להדריכו וללמדו תורה ומצות, ויהי ימים של צער וכל בני ביתו של מרן החס"ס ז"ל נחלו ונפלו למשכב בחולאים קשים וביניהם הבן יקיר שמואל בנימין בהיותו בן שש שנים והי' בסכנה גדולה והרבו בתפלות ופדיונות עבורו והוסיפו לו שם אברהם על שמו וחמשה או שבעה חולאים עברו ראש הילד ובכל א' הי' מסוכן עד שבאחרונה שפטו הרופאים שהוא נוטה למות ויקראו את בני ח"ק לעשות כראוי להם וכן עשו והדליקו נרות והתפללו תפלות הנהוגי', והרופאים מומחים ישבו בחדר המטה, ויקומו משבתם ודברו הרופאים אל החס"ס זצ"ל: ידענו אדוננו כי איש אלקים קדוש אתה אם בתפלתך לא תוכל להושיע לבנך מצדנו אפס תקוה ובשמוע אבי החולה את הדברים, העמיד א"ע בווית החדר אצל הארגז אשר כתבי יד קדשו בו ויחל משה את פני ה"א בתפלה קצרה והילד החולה בגודל חליתו צעק שמע ישראל ה"א ה' אחד ונענו האב והבן ונתקבלה תפלתם, ואמרו הרופאי', עתה ידענו ביותר כי איש אלקים הוא כי לפי ראות עינינו כעת נתחדשה תקוה בלבבינו שיתרפא מחליו, והשיב להם ממני לא סר בטחוני אפילו רגע א', וחסדי ה' כי לא תמנו ולא כלו רחמיו, ועין בעין נראה שהחולה השיב רוחו ונפשו וגם בני חברה קדישא כבו הנרות אשר הדליקו והלכו לביתם בשמחה. והעידו מגדולי תלמידי החס"ס זצ"ל ששמעו אז יוצא מפיו הקדוש שאמר בזה"ל: "אויף איין יובל האבע איך איהן אויסגעבעטעטן" (על יובל ימים נתקבלה תפלתי), וכן הי' באמת, כי האריך ימים אח"כ עוד חמשים שנה כאשר נספר אי"ה, ואחת לאחת שב ורפא לו אבל

מעת שחלה חליו זה הי' תמיד בעל יסורים ולא הי' עת שיהי' בבריאות הגוף בשלימות כשאר בני אדם. ויגדל הילד ויגמל. ושכלו היה זך וטהור, ולמד בהתמדה ובשקידה רבה. ובהגיעו להיות בר מצוה, דרש דרשה לפני רבים וערך לפניהם חידושים שחידש מדנפשי', ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, ואחר הדרשה כבדו אותו בדורונות כנהוג. והי' איש תורני משכיל ידוע בשמו ר' בער פרענק ז"ל שם ונתן גם הוא דורון ובחפצו הבר מצוה לראות מה היא, והנה ראה והוא נדן של כסף ובתוכה מסודרים נרות דקות של שעוה ושאלו מה זה ועל מה זה, והשיב: לפני שבע שנים נר אלקים טרם נכבה הדליקו בני ח"ק נרות אלו עבורך בני, והא לך יניק וחכים נרך בידך אשר יעדו אז בעבורך אבל תה"ל נתהפך אז הנר לרן ברן יחד כוכבי בוקר, הראת עתה שנרך לא כבה ואתה תאיר ככוכבי בוקר, ותזכה להאיר ע"פ תבל כשמש בצהריים. והנה הבחור רך וטוב הגדיל כח ועצמה בתורה ויראת ה' טהורה ובמדות טובות ובהגיעו לבר ארביסר כתב חדושי תורה שלו בפנקס, וכתב חידושי אגדה על סדר השבוע.

בהיותו בן טו"ב שנה כבר החליף מכתבים בשו"ת בפלפולא ודינא עם ת"ח מובהקים ובפרט תלמידי אביו כתבו אליו הרבה. באותה שנה שנת תקצ"ב ח"י אדר מתה עליו אמו הצדקת המפורסמת ע"ה וגדול כים שברו כי היא טרחה ויגעה הרבה עמו וגדלה אותו בצער גדול ובהשגחה נפלאה לחזק גופו לתורה ולעבודה ואין לשער גודל צדקתה חכמתה ואהבת התורה שהי' בלבה, ורבינו זצ"ל הי' לה כבבת עינה ונפשה קשורה בנפשו, וימים של צער עברו עליו וינחם אחרי אמו כי התקשר בשנה ההיא בשידוכין עם הרבנית הצדקת אשת חיל המהוללה בכשרון מעשי' מרת חוה לאה ע"ה בת הרב המופלג הגביר המפורסם רחים ומוקיר רבנן צדיק נשגב מהו' יצחק וויס זצ"ל מגארליץ יע"א ובשנת תקצ"ג הי' החתונה בעיר קאמארן, וחותנו זצ"ל הבטיחו מלבד הנדוני' לפרנס הזוג שש שנים וכל מחסורם עליו והי' מקום דירתם בפ"ב וישב רבינו זצ"ל שם בהשקט ובטח על התורה והעבודה סמוך לשולחן אביו הקדוש, שנה הראשונה אכלו הזוג על שולחן אביו בעל ח"ס זצ"ל ממש.

וכך הי' דרכו בקודש, הי' לו ב' בחורים מופלגים בביתו ועד חצות הלילה היו הם נעורי' וכחצות עשו איזה סימן ועי"ז קם רבינו זצ"ל ממשכבו ועשה תיקון חצות וישב ללמוד עד שהגיע זמן תפלת שחרית. בכל השבוע למד השיעורין אשר למד אביו החת"ס זצ"ל עם בני הישיבה, מלבד זה למד לעצמו כמה שיעורי', ובסוף השבוע השיב לשואליו דבר ה' זו הלכה. ומרן החת"ס זצ"ל הי' רגיל לשלוח השאלות אשר שאלו מאתו לבנו רבינו זצ"ל לעיין בהם, והרבה פעמים ביקש ממנו שישיב גם הוא להשואל כדי להרגילו לברר דין לאמיתו, ואח"כ שם החת"ס עינו לטובה על תשובת בנו זצ"ל והראה גם תשובתו אשר השיב לשואל לבנו ועי"ז נתהוו הרבה פלפולים בין אב ובנו שראו את החידוש בכתב ברצוא ושוב, ורגיל הי' החת"ס לחתום עצמו על תשובות אלו של בנו בשם "אבוה דשמואל" והרבה להפליג בשבחו על גדולת תורתו, ופעם אמר לת"ח אחד מתלמידיו המקורבים ביותר בדברו מבנו זצ"ל מובטח אני שבא מלאך ולמד עם בני תורה ואמר לת"ח העומדי' עליו "בני רבי שמואל וואלף לערנט וואהלער אלס איך, נור וויס ער ניכט זא פיעל אלס איך, פיר דאס בין איך אבער אויך אלטער". פעם אחת כתב החת"ס זצ"ל לגיסו הגאון

האמיתי מהו' שלמה איגר זצ"ל, שמובטח הוא שבימים לא רבים יהי' בנו הגדול רבינו זי"ע מורה הוראה בישראל כאחד מגדולי הדור.

וכה הי' דרכו של הח"ס זי"ע בבוא אליו ת"ח הן מתלמידיו או אחר לקבל רשות והורמנא להוראה שלחהו אל בנו זצ"ל לדבר עמו באורייי' הן בפלפול הן בדינים, ואח"כ ניסה הוא בעצמו אותו. בשנת תקצ"ח בהיותו בן כ"ב שנים סיים חיבור גדול על מס' גיטין כולו מרישא עד גמירא דף על דף. מלבד גודל התמדתו בלימוד תורה נהג עצמו ביראת ה' טהורה בפרישות וצדקות ועסק בספרי מוסר וקצת בספרי מחקר אשר כולם יפה ומום אין בם ופעם קראו אביו זי"ע ואמר לו דע בני בס' מורה נבוכים אל תהגה עד שתהי' בן ארבעים שנה ולמדת רוב הש"ס ויש לך יד בחכמת הקבלה. ולפעמים שלח לו אביו ספרי קבלה לביתו. והי' פרוש מן הבריות ולא התחבר רק עם איזה ת"ח מתלמידי אביו אשר היו יוצאים ונכנסים בביתו ועם דיינא קרתא הרבנים הגאונים. בעצם הי' שונא את הרבנות והגם שבקשו קהלות נכבדות לקבל אותו לרב עליהם לא הסכים על הדבר ובכ"ז בהגיע עת לדרוש במועד מועדים כתב דרשות דברים בעתם ושלחם לפעמים לאביו הקדוש שישים עיניו לטובה עליהם, וכן עשה, ולפעמים כתב הסכמתו ושבחו בראש הקונטרס להראות חיבתו לבנו יקירו.[2])

---

1) משנת תקצ"ד הלך הגאון האמיתי בעל אמרי אש זצ"ל לווין לשאול ברופאים. ודרך הלכו קיבל פני רבו הח"ס זצ"ל ונתאחר אצלו עד אחר ש"ק והיה ביניהם פלפולא דאורייתא, והכת"ס זצ"ל הי' באותו מעמד ולקח חבל הפלפול גם הוא בידו, והראה חריצותו ובקיאותו, ואחרי שהלך לביתו שהי' מול בית אביו זצ"ל קרא הגאון הנ"ל תמה על גודל חריצות ובקיאות של בן רבו הצעיר בימים כי רק בן י"ט שנים היה אז, והשיב לו יאמין לי שהרבה פעמים קראתיו בשם שקרא דהע"ה לבנו מפיבושת ואמרו חז"ל על שהי' מבייש פני אביו בהלכה והרבה פעמים אירע לי דבר זה עם בני. ואח"כ הלך הגאון הנ"ל לבקר את בן רבו זצ"ל בביתו, והשתעשע עמו באורייתא וכשבא בחזרה לרבו לא הי' די מילין בפיו להגיד שבחו וגדולתו בתורה, ורבו זצ"ל שמח מאוד בשמעו משפט הגאון הנ"ל כי מאוד נאמנו דבריו אצלו בכל דבר, ואמר לו כי יאמין כבודו כמה דמעות שפכתי עבור תורת בני.

2) וסיפר הגאון המפורסם מהו' יצחק אהרן לייב ז"ל אב"ד גו"ד, שכשבא לבקש התרת הוראה מרבו וכבר הי' אתמהי גברא עוד מימי בחרותו שהוא מופלג בתורה ולו שם בין הבחורים הגדולים שהיו בישיבתו ולמד אצלו עשר שנים, וגם אחר חתונתו ישב איזה שנים עה"ת בהתמדה וכאשר שלחו רבו שילך לבנו לשעשע עמו הרע לו קצת כי הי' נראה לו כפחיתות כבודו וכאלו לנסותו שלחו אליו והוא הי' קשיש בשנים מיניה. אבל מצות רבו הי' לו לחובה וכן עשה ובבואו בחזרה לרבו הי' פיו מלא שבח והלל והפליגו מאד שלא האמין שהוא ת"ח גדול כל כך. ועמד מרן החת"ס זי"ע ולקח מארגז מכתב מהגאון הגדול מהו' ישראל זצ"ל תלמיד הגר"א מווילנא זצ"ל בעל ספר תקלין חדתין ופאת השולחן שישב בעה"ק ירושלים תוב"א, אשר כתב להכת"ס, וכתב לו בכבוד גדול ותיארו תוך הדברים "מר ינוקא גאון" ואמר הח"ס שלא רצה כלל להראות המכתב לבנו, רק תוכו הגיד לו. והי' הרבה פעמים חליפות מכתבים בח"ת בין הגאון מהר"י הנ"ל ובין הכת"ס זצ"ל. כעין זה כי הגאון הצדיק מהר"ש סופר אב"ד ערלוי זצ"ל הי"ד (בזכרון משה דף ז') וז"ל: תלמיד הגר"א בעל פאת השולחן נתארח פעם אחת בבית מרן החת"ס זצ"ל, ונשא ונתן עמו בד"ת במשא ומתן של הלכה עמוקה, וגם אאמו"ר בעל הכת"ס זצ"ל הי' נוכח במעמד זה, והשתתף גם הוא בפלפול החריף שנתהוו שם,

והנה מסוף מעשה נראה מחשבה תחלה שהכין אביו זצ"ל את בנו זי"ע שאחר פטירתו לחיי העולם ימלא מקומו וישב על כסאו ואיזהו חכם הרואה את הנולד.[3] בשנת תקצ"ח כשבאה השמועה שעלה מות בחלונינו ונלקח ארון אלקים ה"ה זקינו מאוה"ג רבינו עקיבא איגר זצ"ל זי"ע אז שלח אביו נאמני הקהלה לכבד את בנו ז"ל שיספיד את זקינו בבהכ"נ הגדולה, ורבינו זצ"ל כתב הספידא רבתא על זקינו ושלח הקונטרס לאביו וכה דיבר, יראה אבי שפקודתו שמרה רוחי להספיד את זקיני זצ"ל אבל רק בכתב ולעשות כן בע"פ בבהכ"נ הגדולה לא אוכל בשום אופן כי אינני ראוי לעמוד במקום קדוש אבי וכן לא יעשה והגם שהפציר בו לא הסכים על הדבר ולא עשה כן. בשנת תקצ"ט כיבדו מרן החס"ס זצ"ל שידרוש בכל שבוע ביום ש"ק באיזה סוגי' לפני בני הישיבה ות"ח ועשה כמצותו.

ויהי בשנה ההיא פסקו לו הש"ס שנים אשר קצב לו חמיו הגביר הצדיק זצ"ל ליתן לו כל מחסוריו והתחיל לדאוג על העתיד כי כל אוות נפשו הי' לישב עה"ת והעבודה ולהשתמש בכתר רבנות לא חפץ ויען כי אז הזדמן שחמיו זצ"ל בא לפ"ב לבקרו ואביו הקדוש בעל ח"ס זי"ע הי' אז ביערגען לעסוק ברפואות כדרכו ע"כ ערך לאביו הקדוש איגרת בת מחלת לב ושפך לפניו שיחו ודאגתו בענין פרנסת ביתו ושאלו, הש"ש שנים עברו מה נאכל בשנה השביעית? וביקש שאבוה דשמואל ידבר על לב חמוה דשמואל שיוסף תת לו פרנסת אנשי ביתו גם לעתיד, וכאשר קבל אביו הקדוש מכתבו השיבו וזה לשונו:

הנה משמיע טוב משמיע שלום לך גבור החיל בני הרב המופלג כבוד מהו' שמואל וואלף נ"י.

סמוך להכנסת כלה קבלתי מכתבך נעימות ימינך ועתה בני אל תדאג דאגת מחר כי מהר ה' ירום קרנך וכסא כבודך וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ולתתך עליון לשם לתהלה ולתפארת אך בה' תבטח ולא באדם ולא בשעה ולא במקום כי רבות מחשבות בלב איש ועמקו מחשבות השי"ת עלינו לטובה, ולא לאדם דרכו חזקו ואמצו לבבכם כל המיחלים לה', והוא שם חלקינו עמהם ולא נבוש כי בטחנו בו ולא פניו אל רהבים ושטי כסף כזב, אמת קנה וקנה חכמה ובינה ותתברך מאלקי קדם מעונה.

כ"ד אביך החותם בברכה וכו' משה"ק סופר מפפד"מ.

מכתב זה כתב מרן הח"ס בסוף הקיץ בשנת תקצ"ט לפ"ק. וב' ימים אחר סכות שבק לנו חיים בעו"ה. ומכתב זה העלימו ממרן הכת"ס ולא מסרו לו. ובבוא

והראה כחו באורייתא, וכאשר לקח הגאון בעל פאת השולחן ברכת פרידה מן החת"ס ומבנו הכת"ס זצ"ל, השתמש במליצה זו, „מר קשישא גאון, ומר זוטרא גאון", וסיפר לי, שהחת"ס זצ"ל נהנה מאוד מעדותו זו של הגאון הנ"ל.

3) בהגיע יום הקדוש משנת ת"ר במעלי יומא דכיפורי שלח החס"ס זצ"ל נאמני הקהלה לבנו לכבדו להיות ש"ץ להתפלל תפלת נעילה בביהכ"נ הגדולה, אבל הוא לא רצה לקבלו ואמר אמתלא כי ניחר גרונו ושלח אליו שלשה פעמים ולא קיבל, והרע לאביו הקדוש. ובמוצאי יוהכ"פ כששמע שירד לפני התיבה להתפלל תפלת שחרית ונעילה בביהמ"ד של הישיבה כדרכו, הרע לו מאד על שלא רצה להתפלל בבהכ"נ הגדולה.

הח״ס זצ״ל לביתו שאלו בנו זצ״ל, דברת עם חמי לטובתי? והשיב לו, הלא כתבתי לך! ושאלו מה כתבת ליי? נכי הוא לא ראה המכתב כנ״ל] ועמד זקני הקדוש מכסאו והשיב ברוגז: „וכי מיד אעמוד מכסאי ואושיבך עליו״. וכששמע בנו רבינו זצ״ל ושאר העומדים שם דבר זה יוצא מפיו הקדוש נבהלו מאד כי ידעו את אביהם שהוא מקפיד מאד שלא להוציא דבר זר מפיו הקדוש.

ויהי בימי, אינו אלא צער, ביום הושענא רבא שנת ת״ר לפ״ק, הגיע התור שרבינו משה יעלה אל אלקים ונחלה בחולי מסוכנת, וביום אסרו חג קרא לבנו הגדול זצ״ל וביקש ממנו שיאסף כל בני הישיבה ויבקש מחילה מהם עבורו אולי פגע בכבודם וכן עשה, והתעורר מאד לתשובה אולי חטאו גרם לחולי אביו הקדוש, וירדו דמעות כנחלים מכל השומעי׳ ע״י התעוררותו הרב. ובאותו יום בבוא רופא מומחה מוויען ואמר שלפי הטבע אין תקוה, התיעצו בני הקהלה לכתוב אגרת לקדוש הח״ס זצ״ל ותוכו רצוף אהבה וכה דברו: יען שאנו רואים שרבינו הוא לעת זקנותו וגם אינו בבריאת גופו וה׳ יחזקהו וירפאהו מהרה, אבל בכ״ז יהי׳ חלוש ורפה אונים בכן אנו מבקשים מרבינו שיסמוך את בנו הגדול שיהי׳ לו לסגן וללמוד עם הישיבה ולהורות הוראה, אך כל דבר הקשה יביאון אל משה רבינו ולאחר אריכת ימיו מאה ועשרים שנה יהי׳ בנו הרב המאוה״ג יושב על כסא הרבנות תחת אדונינו עכ״ד. ותלמידו הרב הצדי״ק נאמן הקהלה מהו׳ מענדל כהן ז״ל מסרו להח״ס זצ״ל לקרותו ולהשיג הסכמתו, ואחרי קראו שמח מאד בזה ונתן שבח והודי׳ לה׳ על החסד שעושה עמו ושלח לקרוא לבנו זצ״ל, ושאלו אם הוא מרוצה למלאות מקומו. ואבוה דשמואל אשכחי׳ לשמואל דקא בכי אמר לי׳ אמאי קא בכית קום ואברכך לפני ה׳ לפני מותי וברכו באותו מעמד ברכה ארוכה מאד והזכיר כל הברכות האמורות בכ״ד ספרי קודש אשר מענין נשיאות מדברים והעומדים השתוממו על המראה הגדול הזה איך ברוב היסורים הי׳ באפשרותו לזכור ולאמר כל הברכות הללו ואח״כ סיים ברכתו ואמר „וקינך עקיבא מימינך, וקינך מהרששך משמאלך, ומלאך פלוני על ראשך, וגם אני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך״. והגיד מרן הכת״ס זצ״ל שהי׳ ידי אביו זצ״ל כאש מתלקחת על ראשו באריכת הברכה.

יום כ״ה תשרי יום חושך ואפילה נלקו המאורות ונלקח ארון אלקים, כי נסתלק רשכבנה״ג מרן הח״ס זצ״ל, וקודם הקבורה חתמו כל בני הקהלה את שטר הרבנות לבנו זצ״ל. תחלה הספידו הגאון הזקן חכימא דיהודאי מהו׳ דניאל פרוסניטץ זצ״ל, שהי׳ ראב״ד בפ״ב, ובתוך הספדו אמר: לכאורה קושי׳ לאלקינו ששמע ונענה לקול נינוה ולקולינו לא שמע ולא ענה, דעו רבותי כי זה מטעם שהגיע שמשו של בנו שקעה שמשו של רבינו זצ״ל לכן אני מקבל מרותו עלי בפניכם כי הוא רבי ומורי ומובטחני כי הוא אור גדול גם עתה הגם שהוא עדיין רך בשנים, וקרא אליו: „רבינו אתה, מזל טוב !״ וכן קראו אחריו כל העומדים שם לאלפים והי׳ התעוררות גדולה, ואח״כ הספידו בנו הכ״ס זצ״ל את אביו הקדוש הספד תמרורים ורוב הדברים הי׳ מהספדו אשר כתב על זקינו הקדוש מהרע״א זצ״ל (ולא אמרו בבהכ״נ כנזכר למעלה) ומוכן לזקינו הי׳ מוכן לאביו.

בן כ״ד שנים הי׳ עת נפל חבלו בנעימים למלאות מקום אביו הקדוש זצ״ל ואחר ימי האבל השבעה הספיד את אביו הקדוש שנית בבהכ״נ הגדולה והי׳ דבריו

עד להפליא, פיו מפיק מרגליות ומיד הכירו כולם כי ברוך הוא וברכת אביו זצ"ל נתקיימה בו ורבינו משה מדבר מתוך גרונו וכטוב לב המלך מלכי רבנן הכת"ס זצ"ל סיפר, שמיד בשנה ראשונה קודם שבה"ג הראשון ציוה ללמוד סוגי' על שבתא דריגלא ולמד הסוגי' וגם הי' מעיין בדברי אגדה לסדר דרשה אבל נסתמו ממנו מעיינות החכמה לפי שעה ולא עלה בידו לחדש, הן בשמעתת' והן באגדה שיהי' ראוי' לפי ציבור הגדול אשר הי' רגילים לשמוע את אשר דרש משה כמפי הגבורה. ובהגיע עש"ק נתוספו דאגותיו מה ידרוש בציבור ומה לעשות ומרוב הצער השליך עצמו אל הכסא והתחיל להתנמנם ובא אליו אביו זצ"ל במראה ויאמר: בני חביבי מה לך נרדם ולמה אתה דואג הלא למדת ככל הצורך ואם בכ"ז נסתמו לפי שעה מעייני החכמה לחדש חידושים כרצונך הלא ברכתיך ברך "וגם אני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך" בכן הא לך שמעתת' ואגדתא ונתונים המה לך ועשה בהם כטוב בעיניך, וערך לפניו חידושים נפלאים ודברים בעתם ובהקיץ רבינו זצ"ל ויפן כה וכה וירא כי אין איש ורק בחלום דבר בו אביו, ובהשכילו על הדברים מצאם כי טובים ונכוחים המה למוצאי דעת, והרחיבם ככל הצורך, כי נפתחו לפניו שערי חכמה ודרש דרשה נפלאה עד שהשתוממו עלי' כל השומעים, וסיים הסיפור "דרשה גדולה זו היתה אב מלאכה".

מעת אשר נפל בגורלו למלאות מקום אביו הקדוש זצ"ל, פנים חדשות באו לכאן בכל עסקיו והתנהגותו, ותחת שהי' מקודם מופרש ומונזר מן הבריות ורק בד' אמות של הלכה היו תהלוכותיו, אבל מעת ההיא והלאה הי' הופך חלוקו, כי הלא עת לעשות קיבוץ וריבוץ ופעלים לה' ולתורתו, ובדרך כלל שם לעצמו למטרה בכל הענינים להלוך בדרך הממוצע כאשר האריך הרמב"ם בשמנה פרקים ושלא להפליג אל אחת הקצוות, כן נהג רבינו זצ"ל. על כבוד הבריות הי' מקפיד מאוד וחלק להם יתרת הכבוד, אבל לעצמו הי' מחמיר וכן לאנשי ביתו.

והנה מרן הכת"ס זצ"ל הי' בעל יסורין כל ימיו, ועי"ז הי' מוכרח הרבה פעמי' לבקש עצת הרופאי' גדולים ומענה בפיהם תמיד שיניח הלימוד לגמרי ובפרט לימוד העיוני כי ידעו אותו הרופאים היטב, ואת פעולותיו לטובת הרבים, שמעו, אבל השיב להם תמיד אם אניח עסקי בתוה"ק למה לי חיים, וכי לאכול לשתות ולישן באתי לעולם, די לי לישן אחר אריכת ימי ושנותי, אם כעצתכם אעשה אין לי מעליותא מן הבהמה. כן השיב להם ולאחרים. ואם בני משפחתו או המקורבים אליו שפכו שיחם לפניו למה אינו חס על גופו ובריאתו ומייגע הרבה כ"כ, הי' רגיל להשיב האי עלמא לבי הלולא דמי' שהכל רצים לראותו וליהנות ממנו ודוחקים עצמם להיות בתוכו לראות הגי מילי מעלייתא דאית בי'.

ויען שלא הי' חס על בריאות גופו ורק לעבוד את ה' הי' כל אות נפשו הי' מוכרח לילך בכל שנה בסוף הקיץ לאיזה מקום־הרחצה כי דחקו עליו הרופאים ופקדו עליו שלא לעסוק בשום דבר עיוני, אבל הרבה פעמים אמר אין לי זמן פנוי כ"כ להשיב לשואלים דבר ה' הלכה ברורה כמו במקום־הרחצה, שאז אני פנוי מעניני הקהלה ואז אני עוסק ברפואות, כי על תוה"ק נאמר רפאות היא לשריך ושיקוי לעצמותיך, ולא חשש כלל על ציווי הרופאים וגם למד שם הלכה ותוס' והכין דרשתו לשבת שובה וגם סיים שיעוריו אשר למד בפני עצמו.

בשנת תרל״א הי׳ בעיר פעסט בענין הנוגע לכלל ישראל ויען כי בכל עת ורגע יסורים הקיפוהו ומוסדות בריאות גופו הרעו הפצירו בו אוהביו שם שישאל בעצת הרופאים המומחים בעיר ההיא ונענה להם ואז אמרו הרופאים שנחוץ מאוד שילך למרחץ מאריענבאד, כי כל שעה מרחפת סכנה עליו. וכששמעו אוהביו כן, הפצירו בו שיעשה כן, וגם בני ביתו דברו על לבו. וכן עשה ונתעכב שם שני חדשים ושקד מאוד לכתוב תשובות הנחוצות לדינא, כנראה מהרבה תשובות שנכתב מקום הכתיבה ממקום הרחצה ההיא הגם שאיזה פעמים נחלה מאוד אבל כהשיב רוחו הי׳ זאת שעשועיו ואחר זמן בקרהו גם אחיו הצעיר גאון ישראל וקדושו מהר׳ שמעון הצדיק ז״ל אבדק״ק קראקא בעל ״מכתב סופר״ והשתעשעו שם יחדיו איזה שבועות. והוקל המחלה מרבינו זצ״ל הרבה, והי׳ לו למשיבת נפש שהשי״ת ריחם עליו[4].

הנה רבינו זצ״ל הי׳ ענוותן ושפל ברך מאוד וקיים במלואו אל תאמין בעצמך, כי לא האמין שיהי׳ בו איזה מעליותא ואם הפליג א׳ בפניו איזה דבר תורה או דבר אחר מפעולותיו, געד בו והרע לו, כי חשב שהיא חנופה, ולפניו חנף לא יבוא, והי׳ בעל יושר גדול ושקל כל דבר ודבר במאזני שכלו מכל צד וצד אם נכון וישר הוא ובצירוף המתינות שהי׳ בו ע״ז כל דיבור ודיבור שיצא מפיו הקדוש הי׳ מזוקק שבעתיים ומדת הצנע לכת הי׳ לו לטובע שני והי׳ מצניע כל מעשיו ופעולותיו שלא ירגישו בו או הקטינם כדי שלא יפליגו אותן. הגאון קדוש ה׳ מהרש״ס זצ״ל אבדק״ק קראקא הגיד הרבה משבח אחיו הגדול זצ״ל ופעם בהתפעלות אמר, כי הצנע לכת כמו אחיו רבינו הקדוש זצ״ל לא ראיתי מימי, וכל עבודתו עבודת ה׳ וכל גדולתו בתורה וצדקותיו לא הי׳ נחשב בעיניו למאומה, ואם נדמה לו שא׳ מבניו מגבי׳ א״ע נגד אחד מתלמידיו או נגד איזה בן ת״ח, געד בו ואמר לו, למה יגבה לבך על שבני אתה, וכי אין לזה או לאביו זכיות הרבה יותר ממני? ולא החזיק טובה לעצמו אף שלמד תורה הרבה ועבד את בוראו כחשיכה כאורה. כי כך הי׳ דרכו כמו שתי שעות אחר חצות הלילה קם ממיטתו ואף שעוד לא ראה שינה בעיניו, כי רק כשתים שלש שעות הי׳ שוכב על מטתו, ואם תקפה עליו השינה הי׳ מזמר איזה זמר כדי לעורר עצמו ושתעבור השינה בע״כ. ואחר שאמר ברכות השחר התחיל בעבודת השם וכל עבודתו הן הלימוד והן כתיבת ח״ת הכל הי׳ בעמידה ולא ישב רק בסעודה. והקפיד שלא לישב בכסא גדול (לעהנזעסעל) כי אמר שזה עצלנות וגם נראה כישיבת קבע ורק לגור בארץ באנו. וכה עבד את בוראו כל היום ובלילה עד קרוב חצות הלילה אז הלך לנוח על משכבו ובשנים האחרונות שגברו עליו היסורים הי׳ רפה אונים הי׳ ישן גם לאחר סעודת צהריים כשעה חדא. — הנהגתו בתפלה לא שינה מנוסח אביו זצ״ל כלום, ובאמת כל התנהגותו קיבל מאביו הקדוש זצ״ל ולא זז זיז כל שהוא, כל רואהו קראו כלאב כי אמרו כלו אב. והי׳ מדקדק על כל מנהג ישראל יהי׳ מה שיהי׳.

---

4) כן סיפר הגאון הקדוש בעל מכתב סופר זצ״ל, שמכמה דיבורי אחיו הכת״ס זצ״ל הי׳ נראה כאלו מזלי׳ חזי שלא יאריך ימים עוד. ועוד אמר הגה״ק מהר״ש קראקוי זצ״ל, מי שהוא בקי קצת בחכמת צורת הפרצוף הכיר כמה פעמים באחיו הקדוש זצ״ל שלא יאריך ימים הרבה עוד בעלמא דשקרא, והי׳ לו צער הרבה ע״ז.

תפלתו היתה בדמעות שליש ובהתלהבות גדולה אבל גם זאת בהצנע, ואשרי מי שראה אותו בליל ש"ק כשבא לביתו זיו הדרתו ותואר פניו צוהבות ומזמר בנעימת קולו אשת חיל ושיר צמאה נפשי מהאע"ז בקול חוצב להבת אש בחדוה שמחה וגיל. אחר הסעודה חזר בע"פ על השיעורים אשר למד כל השבוע והי' אז כאש להבה, וכן ביום ש"ק שחר קם להודות כמו שלש שעות אחר חצות הלילה ונר הי' דלוק מערב שבת בחדרו שלמד שם וברך ברכות השחר בהתלהבות גדולה מאד וירדו דמעות עיניו מתוך שמחה וחדוה שגם בני הבית שהי' ישנים בחדר השלישית מחדרו המיוחד לו, התעוררו משינתם ע"י קולו בכה, ובהקשיבם לברכות אלו, בכו בכיות מרוב התעוררות כי לא נשמע כמוהו. והשכנים הדרים בבית הסמוך ג"כ היו שומעי' את הקולות והתעוררו משינתם ואשרי אדם שומע לו, ואח"כ קרא לשני בחורי' וגם לא' מבניו ולמד משניות וגמרא שבת ועירובין על הסדר ברוב חדוה ושמחה. ורגיל הי' לומר מתענוג הזה לעמוד באשמורת הבוקר ללמוד בדעה צלולה, מתענוג גדול זה אינם יודעי' הפושעי' מאומה. לפעמים כשהפצירו בו או אם נמצא חולה מבני ביתו הי' משתמש בקמיעות אשר מסר לו אביו זצ"ל, והי' הצנע לכת מאד בדברים הללו. ופעמי' הרבה כתבו ממקומות אחרים רבנים וגדולים לשלוח איזה קמיעה ורק אחר הפצרות שלח ליד צנוע ומעלי אשר ידע שלא יפרסם לאחרי'. והרבה פעל לטובה ובפרט למקשה לילד וקדחת ולשתיתות דם ולחלי־רע ולנשתטה ר"ל, באלו הי' רגיל יותר ליתן קמיעה אבל מעולם לא לקח מזה שום פרס, ואם שלחו לו חלקו לבני ישיבה. וכן מפדיון נפש חלקם לבחורים. וזה הי' מצוי מאד, כי מכל צד ופינה כתבו ושלחו מברק להתפלל ולעשות פדיון ולשלוח על קברי צדיקים. גם משום תעודת הכשר לא לקח פרס ואפילו אם הי' הרבה מאד כי כל ענין גדול הובא אליו.

והנה צדקה וגמ"ח פעל ועשה רבינו זצ"ל הרבה מאוד, כי מלבד שנתן מעשר כספי' אשר העלה והביא החשבון בפנקס מיוחד, נתן הרבה יותר מכפי יכולתו, כי הי' פוסק מעות לת"ח אשר נתן להם מדי שבוע ושבוע וכן לרבנים, ובכל דבר מצוה נטל חלק בראש והכל באופן מכובד ובהצנע, הרבה פעמים בשנה עשה חלוקא דרבנן לחלק ממעותיו לת"ח שבעיר ולבני הישיבה העניים ובפרט בימי הרגל בסכום גדול, והכל הי' במדה ומשקל לכל א' לפי ערכו והכל עשה יפה בעתו בהשכל ודעת שלא יתבייש שום אדם וכל יו"ט וימי שמחה הי' שולח יין לכל לומדי תורה שיהי' להם לכבוד יו"ט. בכל בן תורה שהרגיש או שאזנו לקחה שמץ מנהו שהוא בדוחק שלח לו עזרו להוציאו מהלחץ זו הדחק, כמה וכמה פעמים שילם חובות עבור ת"ח אשר לוו ולא הי' בידם לשלם, ועשה כן בלי ידיעתם כדי שלא יארע שום צער ומכשול להת"ח. ואם הרגיש שאיזה ת"ח או תלמיד צריך לילך למקום מרחץ או לעסוק ברפואות שלח לו הנצרך לזה או לכה"פ חלק גדול, ופרטי צדקותיו לבני הישיבה אין להם שיעור. אם ראה שתלמיד הולך בבגדים קרועים נתן לו או ציוה לעשות לו מלבושים לפי כבודו. אם הגיע תלמיד לפרק האיש מקדש השתדל שידוך עבורו ואם התקשר מעצמו עמד לימינו והכניסו לחופה, ונתן לו צרכיו וגם הוצאות הדרך ואם הי' תלמיד חביב ביותר או יתום הלך בעצמו אל החתונה ולפעמים מהלך רב והוציא הוצאות רבות.

אחרי שהלך קדוש אביו הח״ס זצ״ל לגנזי מרומים כבדו בני ארעא קדישא את רבינו זצ״ל למלאות מקום אביו גם בזה, ועטרו אותו להיות נשיא ארץ הקדושה וברא כרעא דאבוה הלך בעקבות אביו הקדוש ז״ל והשתדל בכל תוקף ועוז להיות רב פעלים מקבציאל קובץ על יד ירבה מעות קדשים, והטיב מעמד ומצב בני ארץ הצבי בכל וכל הן בעניני פרנסה כי ניתוספו בהשתדלותו הכנסות הכולל וריוח והצלה עמדו להם נגד הלחץ והדחק הגדול שהי׳ להם בשנים קדמוניות. ועוד זאת הוסיף לפעול בשנת תרי״ב אצל המלך החסיד פראנץ יאזעף כי תחת אשר הי׳ עד העת ההיא משלוח מעות קדשים וההשתדלות בזה לטובת בני אה״ק רק בהסתרת פנים כי לא ניתן רשות והורמנא לשלוח מעות כדרך תגרי וסוחרי הארץ אשר מוליכים מעות למדינות רחוקות להביא תחתם כפליים לתושי׳ או ארבעה וחמשה ברווחת ממון שלהם, לא כן מעות הללו כמובן, אבל בהשתדלות אבינו זצ״ל בחברת בן עירו הגביר הטפסר המפורסם מהו׳ יצחק דייטש זצ״ל בוויען, עלתה בידם שחופש ניתן להם לשלוח למערבא מעות קדשים בלי מסטין ומקטרג כלל, ואדרבה, החזיקו שרי המלוכה במעוזם ע״י שהרחיב ד׳ לנו ופרו ורבו קופות והכנסות אה״ק ועי״ז עלתה ביד הרבה יראי ה׳ לעלות להר ה׳ ולקום במקום קדשו ולעבוד בעיר ה׳ שמה, ומאחר שנתרבו הנפשות באה״ק נצמח מזה ההכרח ליסד בעד בני אונ־ גארן ואסטרייך הכולל שומרי החומות בשנת תרכ״ב לפ״ק באה״ק. — לעומת זה לא לקח מתנה משום אדם אשר לא מבני קהלתו או השייך להם כי מלבד שבעצמותו הי׳ שונא בצע ומתנות ולא רצה ליהנות מאחרי׳ גם הי׳ בעיניו לפחיתות כבוד הקהלה אם יקח מאחרים. ובאמת נקל הי׳ לפניו לקבץ הון אם רצה ליהנות מכל הרוצים להנותו. נגד זה קימץ בצרכי גופו בכל האפשר מבע מעצמו הרבה דברים הנצרכים לו לפי מזגו ובריאת גופו ולפי יגיעותיו וטרחותיו, וגם מאנשי ביתו קימץ לפעמים וברם הזכיר לטוב הרבה פעמי׳ את הרבנית הצדקת אשת חיל מרת חוה לאה זצ״ל באמרו אם היא לא היתה גברת הבית כ״כ לא הי׳ יודע מה לעשות כי צרכי הבית הי׳ מרובים מאוד ומצדקותיו שפיזר לא רצה לפחות[5]).

והנה רבינו זצ״ל הי׳ מובחר המנהיגים כי שיכל את ידיו להנהיג בני עדתו, ישיבתו והמדינה, בחכמה נפלאה ועמוקה ומי כמוהו מורה דרך לרבים והכל על אדני הענוה הטבעו. ורגיל הי׳ בפיו הקדוש הלכות רבנות הוא שולחן ערוך החמישי. וידוע שהי׳ רועה נאמן אין דוגמתו, בכל נפשו הי׳ מרעה את צאן מרעיתו על

---

5) עובדה ידועה, שפעם א׳ רצה גביר גדול ועצום להנות אותו וחפץ והשתוקק שיקח מאתו סך ממון רב, והגם שהי׳ הגביר מכירו של רבינו זצ״ל, אבל בדבר זה לא מלאו לבו לדבר עמו כי ירא לגשת אליו וגילה סודו לאחד מיוחד מנכבדי המדינה ומאוהבי מרן זצ״ל ה״ה נגיד ומצוה המפורסם אשר עמד בראש הצבא ללחום מלחמות ה׳ שערה הטפסר מהו׳ יצחק רייך ז״ל מבודאפעסט ועשאו שליח מיוחד להיות לפה ולמליץ שילך לפ״ב לדבר עם רבינו זצ״ל ולהסיב את לבו שיקבל מנחתו כי אתייקורי מתייקר בזה מאוד, אבל מרן זצ״ל אמר, מנהגי לא אשנה ולא אקח מאומה הגם שלאו בכל יומא מתרחש נוסף כזה בשליחות כזו, אבל בכל זאת דין אלפים כדין פרוטה, ובפרט בעתים הללו צריך איש כמוני להיות נקי כפיים כדי שיהי׳ בר לבב ולא ישא לשוא נפשו ולא יצטרך לישא פני איש גם אם כגובה ארזים גבהו והשליח הנכבד הזה כאשר בא כן הלך בידים מלאות.

מבועי התורה והיראה אבל בכל זאת לא הי׳ באפשרו להקדיש כל עתותיו לצרכי בני עדתו, כי גודל טרדותיו עם הישיבה גדולה לאלקים והמדינה וחוצה לה אין לשער, לא יאומן כי יסופר קהלה או יחיד שהי׳ להם ענין קשה הביאו אליו ושאלו בעצתו כאשר ישאל איש בדבר אלוקים, והי׳ תלפיות שכל הפיות אליו פונות וביותר ללחום מלחמות ה׳, דברים הנוגעי׳ לכלל ישראל. ולחם מלחמות ה׳ שערה והרביץ תורה בישראל באין דומה לו והי׳ אבוהון ורבן של ישראל זכותו יגן עלינו.

מנהג נשיאתו הי׳ ברמה כמו שהנהיג עצמו רבינו החי״ס זצ״ל כידוע. וכאשר ציוה רבי לבנו נהוג נשיאותך ברמה. בכל מקום בואו היו עיני כל נשואות אליו ובכ״ז ענוות צדקתו פנימה. וכל כוונתו לשמים וסיפר הרבה ממנהג נשיאות של אביו הקדוש זצ״ל ואמר אנא כחלא בר חמרא לגבא אבא.

אחת ממדות הגדולות של רבינו זצ״ל הי׳ שכסף לא הי׳ נחשב בעיניו מאומה ומעולם לא עשה שום התפעלות או השתדלות עבור בצע כסף, והי׳ מתרחק משבעים שערי היתר כדי שלא יבא לשער א׳ איסור ח״ו. ועי״ז הי׳ לו אזן שומעת אפי׳ מפורקי עול מלכות שמים כי הכירו כולם וידעו שרק חפץ ה׳ בידו וכל כוונתו אך לשם שמים.

מה שפעל רבינו זצ״ל לטובת הכלל ואיך לחם מלחמות ה׳ צבאות תקצר היריעה מהכיל הלא ידוע שהיה עומד בראש הצבא מיום שמילא מקום אביו והי׳ ראש המדברים בכל מקום והגם שהי׳ אז רך בשנים בכ״ז הגדולים שמו עיניהם בו בכל דבר שבקדושה כי ידעו שה׳ אתו עמו. כי מלבד שמקדמת דנא הי׳ לכל ראשי ומנהיגי המדינה ושרי המלוכה מקום מושבם בפ״ב ושם הי׳ מטרפולין של המדינה ועי״ז גם מקום הפעולה לפעול וללחום נגד מהרסי הדת הפושעים שרוצים להפוך הקערה על פיה. ונהרו אליו רבים מכל עבר ופינה ליקח עצה וללחום עבורם. וכמה פעמים עמד לפני מלכים ושרים בדברים הנוגעים לדתנו, ודבריו עשו רושם גדול תמיד, כי מלבד שידעו כי רבבות אלפי ישראל מדברים מתוך גרונו, גם ידעו והכירו גודל ערכו בעניני אלקות ואנושיות. ופעם אמר המלך, ששמח לקבל בארמונו איש גדול ורם המעלה כמוהו, ותמיד הי׳ יוצא בראש החלוץ ולא המתין עד שאחרי׳ יתחילו ללחום והוא יהי׳ כהדין גרמיזא הבא באחרונה, וכן עשה הן בדברים הנוגעים לגוף והן בדברים הנוגעים לממון, הי׳ זריז ולא ראה מה יעשו אחרי׳ אלא שקל כל דבר במאזני שכלו הצח וכאשר חננו השי״ת כן עשה הי׳ מתון במחשבה וזריז במעשה, אם מצא הדבר נכון להוציאו מכח אל הפועל.

בשנת תרכ״ט פנים חדשות באו לכאן כי אף שזה יותר מארבעים שנה הי׳ תמיד מלחמות ה׳ בין היראים ובין הפושעים בנפשותם אבל השאור שבעיסה התפשט ברוב הימים כ״כ והכה שורש פורה ראש ולענה, עד שבשנה ההיא פעלו פועלי עולה אצל שר השכלה לקרוא עצרה כי עצור במילין לא יוכלו עוד מלגלות קלונם לפני כל עם ועדה, גלוי וידוע לכל העמים, ולעשות אסיפה הנקראת (קאנגרעס) ועל שלשה רגזה הארץ: על בתי כנסיות וחינוך נערים ובתי מדרשות, העומדים ברומו של עולם, וראו פריצים ושמו עיניהם הרעות עליהם לחללם. מפריצי עמנו יצאה הרעה. אוי לעינים שכך רואות מעשי ידי גדולי ישראל טבועי׳ במים הזדונים בזדון לבם, באין אונס באו בנחלתינו בני עמנו, וכפל צערינו מאלו באו גוים נחלתינו,

והשחיתו והתעיבו תועבה בבית חיינו אבל מהרסיך ומחריביך ממך יצאו וקשה יותר הרבה, וזלעפה אחזתנו מרשעים עוזבי תורתך, אשר פורעים בה ועוזבים אותה. ולזה פירש רבינו זצ״ל נכון במה שדקדקו חז״ל במזמור לאסף אלקים באו גוים נחלתיך וכו׳ קינה לאסף מבעי׳ לי׳ אבל הסבר הדבר כראות אסף כי באו גוים בנחלת ה׳ השחיתו והתעיבו ושמו את ירושלים לעיים בחר הרע במיעוטו מרע ממנו אם הי׳ באים מפריצי ישראל בנחלת ה׳ וטמאו היכל קדשו שזה די בזיון וקצף יותר וקשה יותר הרבה מאם באו גוים שלא יכלו להשחית פנימיות ישראל כ״כ כפריצי עמנו, לזה אמר המזמור ושמח כי רק גוים באו נחלתך עכ״ד. ועת לעשות לה׳ הי׳ כי הפרו תורתיך וקינה לאסף, אם יאספו אסיפה לפרפר מוסדות נחלת יעקב. ע״כ התאזר רבינו זצ״ל כגבור חלציו והשתדל להוציא מכח אל הפועל את אשר חשב לעשות מיום שישב על כסא אביו, כאשר הגיד שעסק עוד עם הגאון בעל אמרי א״ש זצ״ל ליסד חברה כזו, אבל יען כי אז עוד לא נפרצה פרצה כ״כ במדינה ע״כ הניח הדבר ועתה תיקן ויסד בצירוף שאר גדולי המדינה את החברה „שומרי הדת״, שתהי׳ נקודה אמצעית ותל תלפיות שהכל אלי׳ פונים בדבר הנוגע לכללות ישראל במדינתנו, ועל פי דעת גדולי ישראל יצאו ויבואו ראשי ומנהיגי חברה הזו. ובאמת לא יאומן כי יסופר מה פעלה ועשתה חברה זו לטובת הכלל. ובעת התיסדותה מיד הי׳ נצרך לכסף מוצא כי כל ההתחלות קשות, והזריזין מקדימין למצוה ומיד הוציא רבינו זצ״ל מכיסו תשע מאות זהובים ונתנן לחלוטין לצרכי החברה, ואמר: סך זה אני נותן בעדי ובעד בניי וחתניי יחיו, ומי ראה אותו יוצא ולא יצא אחריו, ע״כ כל מי שהי׳ באותו מעמד וגם הרחוקים סייעו בסיוע שיש בה ממש, ובכסף הזה התחילו לנהג ולנהל את החברה. וידוע שעל רבינו זצ״ל הי׳ עיקר סמיכת חבורה הגדולה הזאת, ובכל פעם שהי׳ נצרך לפעול לטובתה הן בגופו והן בממונו אמר הנני הנני, והרבה פעמים נסע לעיר פעסט ולא חש על בריאת גופו ועל חולשת מזגו וגם לא על ממונו, והרבה פעמים שלח לצרכי החבורה כמה מאות זהובים אם היו נחוצים ולא ידע אתו מאומה בעת שלחו את הכסף מהיכן יקחם כי לא הי׳ לפי יכולתו לפזר בתמידיות הרבה כ״כ, אבל שהויי מצוה לא משהינן, והוא שלח הנצרך, ואח״כ אם הי׳ באפשרו להשיג איזה סך מיחידי סגולה קיבלם ואם לאו היתה המצוה כולה נקראת על שמו, הניח מעותיו על קרן הצבי ישראל. ומלבד מה שפיזר מכיסו פעל הרבה אצל אחרים כי היו דבריו נשמעים מאוד וכל א׳ הי׳ מתכבד לקבל איזה מכתב ממנו ואתי״קר בי׳ למלאות רצונו במלואו וטובו ורבבות נתקבצו על ידו לצורך כלל ישראל.

והנה לפני הקאנגרעס הזה הי׳ מן הצורך להתיעץ מה נעשה ביום שידובר על הקאָנגרעס מעניני דתנו, תהלוכות קהלות ישראל, ובפרט בעיקר הדברים הי׳ הכרח להיות בדעה אחת לאבינו שבשמים ותשועה ברוב יועץ ע״כ הסכים רבינו זצ״ל בצירוף שאר גדולים לעשות אסיפה מכל הרבנים ממדינת אונגארן וזיעבענ־ בירגען היראים את ה׳ כדי לשמוע דעתם ולהורות הדרך אשר ילכו הנבחרים (דעפוטירטען) אשר נשלחו מיראי ה׳ אל הוועד, וכן נעשה ע״י מנהיגי חברת שומרי הדת. ואגב הי׳ תכלית האסיפה ג״כ לתקן כמה תקנות טובות ובפרט לאסור איסור חמור על הוראות תלמידי בית לימוד (סעמינאר) אשר אם מעשה שטן יצליח להקים

אותו יהי' כל הוראות שלהם אסור, הן בדיני איסור והיתר והן בדיני אישות והן לבקש תורה מפיהם יען אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר (עיי' אגרות סופרים סי' מ"ה) המה ילכו לחרפת ודראון עולם כי מחטיאי נפשות בני ישראל המה הוי לבונה בית־לימוד בלא צדק להשים שמות בארץ שממון וחורבן התורה כמו שהנסיון מלמדנו במדינות איטלי' ואשכנז אחד מני אלף לא נמצא ראוי להוראה שמורה צדק כי הוא כמו"ץ אשר תדפנו הרוח גוזר ואומר הלכה למעשה בקלות וחמורות ולא הגיע לשאול נפשו אינו שואל בהלכה ואינו נמלך במלכי רבנן גדולי המורים כי אין יראת אלקים נגד פניו רק יגבה לבו וכהדיוט קופץ בראש מתנשא לכל לראש ונגד בית אופל כזה ונגד תלמידיו הולכי חשכים שמו החכמים עיניהם להסיר מכשול מקרב עמם. ואשרי עין ראתה אסיפה גדולה הזו כסנהדרי הגדולה הישובת בלשכת הגזית כי גדולי הדור קדושים חסידים צדיקים ואנשי מעשה כולם יחדיו נועדו ולהיות כי הי' מן הצורך למנות נשיא וראש האסיפה אשר יסדר הענינים על מה אדני ההתיעצות הטבעו ולנהלה בסידור נכון ובפרט שיהי' איש אשר דבריו נשמעי' לכל הצדדים ויהי' בידו להשוות הלבבות והדעות שיסכימו כולם לעיקר הענינים הנחוצים, ע"כ בפה אחד כאיש אחד שמו לנשיא האסיפה וראש לאריות את רבינו מאוה"ג, זצ"ל זי"ע, אבל הוא לא רצה לקבל המשרה מרוב ענותנותו וגם בריאת גופו אין אתו וסירב הרבה, אבל כל בני אסיפה ובפרט הגדולי' והזקנים הפצירו בו כי לו נאה ולו יאה, ואחר שראה שלא יוכל לסרב עוד להגדולים נענה להם ראשו ועלה הבמתה ואף שלא הי' מוכן לדבר זה כלל וכלל, כי לא עלה על לבו שימנוהו אותו לראש האסיפה בכ"ז כדי שידעו כל בני האסיפה באר היטב תכלית האסיפה פתח בדרשה נפלאה וארוכה, ודרש לערך ד' שעות דברים יקרים ונפלאים ומסולאים מפז דברים בעתם עת לעשות לה' והציע לפניהם את מעמד המדינה בתורה ויראת שמים וירדו דמעות כנחלים מגודל התעוררותו כאשר ערך לפניהם מה חפצם ורצונם של רשעי ישראל להרס כל הדת ולא די להם במה שהוציאו עצמם מן הכלל אלא על הכלל כולו יצאו ג"כ להשחית לבלות ולכלות כל הדת עד תומו ח"ו, ע"כ מן החיוב ללחום מלחמת ה' צבאות כל מי שעוד ניצוץ יראת אלקים בלבבו ובראשם עיני העדה מורי התורה ולתקן תקנות טובות וישרות ליראי ה' וחושבי שמו והאריך לפעמים מענין לענין וגם הזכיר הדביקות שבין רב לתלמידיו לכבוד תלמידיו הרבנים כשבעים איש שהיו בהאסיפה מלבד אלו שנשארו בביתם ובאסיפה לקחו חבל כמאתים וחמישים רבנים מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה ללחום מלחמתה של תורה ומלחמת ה' שערה, ועורר מאד שיהי' שלום ואחדות בין התלמידי חכמים כי זה עיקר גדול, ובפרט בעידנא דריתחא כזאת שצריכים כל יראי ה' ללחום מלחמות ה' בלב אחד כאיש אחד. ועורר גם כן האבות, עורו ישינים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם, עמדו נא התעוררו נא לראות במעמד בניכם איך בצרה ובצוקה המה ומהרסיך ומחריביך ממך יצאו וכולם פה אחד באסיפה הסכימו ללחום ביום קרב, ורבינו זצ"ל הבין ג"כ שישנם רבנים עניים אשר קשה עליהם ישיבתם בעיר פעסט ע"כ קיבץ כשלשת אלפים זהובים מאיזה גבירים ממכיריו הנאמנים לה' לחלקם בדרך כבוד מאוד להרבנים אשר לא הי' להם לכסף מוצא ובהצנע כדי שלא יודע לזולתם.

איזה ימים אחר אסיפה זו התחיל הקאנגרעס ורבינו זצ״ל לא שב לביתו רק ישב בפעסט[6]) כל ימי הקאנגרעס כמשלש חדשים כי לא רצה לעמוד מרחוק במלחמת הדת הזאת. ובכל העת שישבו אנשי הקונגרס ליעץ, אוה למושב לו בפעסט ויום ולילה לא שקט, והיו תמיד יוצאים ונכנסים מאנשי חיל אשר בקשו עצה ותושי׳ ממנו. וגם הגדולים וראשים מהצד שכנגדנו באו אליו, כי רצו שיתן ידו לעשות פשרה בין הכיתות אבל רבינו זצ״ל השיב להם אין בידינו להניח אפי׳ מנהג קל ממה שנהגו עפ״י ותיקין וגדולי ישראל בעלי הוראה והתורה ואין אנו רשאים לזוז אפי׳ זיז כ״ש, ורק שני דרכים לפנינו או כולו לה׳ ואם לאו תהיו קרח ועדתו והבדלו מתוך העדה הזאת. רבינו זצ״ל הי׳ שונא מאד את הפוסחים על שני הסעיפים כי ידע כי בנפשינו הוא, שהמה מתעים את היראים. והי׳ רגיל לפרש את הקרא בתהלים הטיבה ה׳ לטובים ולישרים בלבותם המה היראים את ה׳, הטיבה עמם ע״י שהמטים עקלקלותם, שאלו המטים מדרך ישרה ומראים עצמם לעומדים בתוך החרדים, יוליכם ה׳ את פועלי האון שיתגלה קלונם ובין פועלי און יהיו נמנים, ועי״ז יהי׳ שלום על ישראל כי הצבועים קשים יותר לנו.

והנה הטרדות רבות שונות ומשונות וביותר גודל הצער ושברון לב אשר

---

6) בשנת תרכ״ט בר״ח אדר, יום הולדת רבינו זצ״ל בהיותו בפעסט, ציוה למשמשו שלא יניח שום אדם לבוא לפניו כל היום. והי׳ רגיל מימי נעוריו לסיים ביום זה איזה מסכתא, וכל הבאים חזרו בלא מלאת מבוקשם ובא רב גדול א׳ מתלמידיו ומקורב למשפחתו וביקש ליכנס והגידו לו את אשר ציוה רבו והי׳ הדבר לפלא בעיניו, ובע״כ נכנס והשתומם על המראה, כי מצא את רבו גועה בבכי׳. ושאלו: רבינו למה אתה בוכה? והשיב לו, דע תלמידי חביבי היום הוא יום אשר בו נולדתי והרי אני בן נ״ד שנים וד״ן אני א״ע, ויאמרו המושלים בואו חשבון הנפש במה עסקתי כל אותן השנים הללו אשר נצבו עלי כמו נ״ד, במה בליתי עיתותי היקרים ומצאיתים בלא תכלית הרבה, אין בי לא תורה ולא חכמה ולא צדקות ולמה לא אבכה על בילוי ימי אשר אינם חוזרים, ויש לי לבכות מאין הפוגות. וכשמוע התלמיד את דברי רבו בכה גם הוא כי אם בארזים נפלה שלהבת אשר כל ימיו לא עסק רק בתורה עבודה גמ״ח בוכה ודואג על שנותיו מה יענו אוובי הקיר אשר באמת בילו שנותם בבהלה. הלך לחוץ וסיפר הדבר להעומדים שם. מזה נראה גודל העגוה ומיעוט ערכו של רבינו זצ״ל בעיניו.

וכאן אנו מוצאים לנכון להעתיק מה שהשיב מרן הכתב סופר על ברכת בנו ששלח לו לרגל יום הולדתו החמישים, שהיתה ביום א׳ דר״ח אדר שנת תרכ״ה, וכך הוא כותב: „יעקב איש תם, יפה פרי תואר קרא ה׳ שמו, ה״ה בני חביבי, תלמידי צמידי הרבני המופלג בתורה וביראה טהורה, חרוץ בעל פיפיות, העדני העצני מלא ברכת ה׳, כ״ת מו״ה יעקב עקיבא סופר נ״י, ולמחברתו כלתי הצנועה המשכלת מרת מלכה תחי׳ לאי״ט. הנה ברך לקחתי ליום מולדתי א׳ דר״ח אדר, שהגעתי בעזה״י לשנת החמישים, והודיתי להשי״ת ברבים על שהחיינו וקימנו לזמן הזה, וברוך ית״ש הנותן ליעף כח ללמוד וללמד, כן יעזרני למען שמו ותורתו, עד זקנה ושיבה אל יעזבני ואל ישטני, ויהי׳ עמי כאשר הי׳ עם אבותינו הקדושים זצ״ל להגדיל תורה ולהאדירה, ולגדור פרצי התורה אשר רבו בעו״ה, ויציל אותנו ממוציאי דבה על תוה״ק ועלינו יציץ נזרו, תרוממנה קרנות צדיקים. עשיתי ביום ההוא זה היום עשה ד׳ לי סיום למס׳ פסחים, ואמרתי ביום אדר״ח בע״מ וויען ברבים בסיום המסכתא, וביום שלאחריו פה לפני ב״י ואסיפת לומדי תורה...״ כן אנו מוצאים כמה מכתבים שכתב לו אביו ממקומות הרחצה ובו מודיע לו על מצב בריאותו, ועל חויותיו פגישותי עם אישים שונים.

הי' לו ע"י מלחמות הדת אשר לחם ונוסף לזה הי' כל לימודיו בעיון גדול ושקידה רבה, כל אלה נקבצו ובאו יחדיו ופעלו חולשת מוחו ונמיכת רוחו ושבירת לבו, עד שהזהירוהו הרופאים שבשום אופן לא יעסוק בדבר עיוני, ובע"כ עשה כדבריהם, כי רוב הקיץ בשנה ההיא הי' יושב בין ההרים ואחיו הגאון הקדוש מהרש"ס זצ"ל בא לבקרו וישב אצלו ימים רבים למען השב את רוח אחיו הקדוש, בתוך זמן ההוא בא גם בנו הרב מאוה"ג מהו' יעקב עקיבא זצ"ל לבקרו ואז רצה רבינו זצ"ל לצוות לו בע"פ ציווי האחרון, אבל הוא לא אבה לשמוע לו. וה' ריחם על קדושו ואחת לאחת השיב את רוחו וחיזק את חושיו עד שחזר לאיתנו הראשון. וכאשר התחיל בתחילת החורף ללמוד מחדש עם בני הישיבה, בכה בכי רב ונתן תודה לה' כי ריחם עליו, ואמר לתלמידיו בניי החביבים האמנתי כי אהי' מוכרח לעסוק באמירת תהלים ובלימוד משניות, אבל ראות פניכם לא פיללתי, ועתה זיכני ה' ללמוד עמכם כבראשונה, זכות אבותי הקדושים זצ"ל וזכות ת"ת דרבים עמדו לי, הוא פורש ובוכה והם פורשים ובוכים ונתנו שבח והודי' להשי"ת יהי' שמו מבורך מעתה ועד עולם אמן.

והנה הלא נודע בשער בת רבים שרוב כחו וגדולתו של רבינו זצ"ל בבחינת רבן של ישראל מרביץ תורה לעדרים ל"ג שנה משנת ואביט"ה נפלאו"ת עד שנת ג"ל עיני ואביטה נפלאות, והביט נפלאות באמת כי העמיד תלמידים כעשרת אלפים אלופים מסובלים בתורה ומצות ומהם כמה מאות מגדולי ישראל מרביצי תורה רבנים ומורי הוראה וכמעט כל תלמידיו מופלגי תורה, תמיד עמדו לפניו כמה מאות בחורי' והי' שנים הרבה שהי' ישיבתו יותר מן ארבע מאות בחורים ומניין התמידי הי' יותר משלש מאות, ולא הי' מרביץ תורה כמוהו בדורו בכל הארץ ממזרח שמש עד מבואו. כמעט רוב מבני המדינה בעלי תורה היראים את ה' ויושבי כסאות למשפט להורות בני ישראל והרבה רבנים בשאר מדינות היו מתלמידיו כי נהרו אליו מכל המדינות לבקש תורה מפיו כי מלאך ה' צבאות הוא, וממש מסר נפשו עליהם וכל אחד מתלמידיו הי' חביב בעיניו כבן, ובכל עת ועידן השתדל עבור פרנסתם בכבוד, עיניו פקוחות אליהם כל שעה ורגע ובגודל אהבתו בכ"ז הי' מקיים זרוק מרה בתלמידים והתלמיד שבא לפניו בחדרו לדבר עמו פחד ואימה נפל עליו והיו אבריו דא לדא נקשן, כ"כ הי' מורא רבו עליו, וכך קיבל מאביו הקדוש זצ"ל, ועי"ז פחדו תלמידיו לילך בדרך עקלתון. בכל תחלת הזמן טרם התחלת לימוד חוב"ה הי' דורש להם פתיחה מלאה דברי מוסר משולבות בד"ת מלהיבות הלבבות כגחלי אש בוערות דברים היוצאים מן הלב.

בכל עת שפתותיו דובבות דברי מוסר השכל לתלמידיו שלא המדרש עיקר אלא מעשה שיעשה אותו האדם וחי בהם כי תלמיד שאינו הולך בדרך הישר הוא מחטיא את הרבים, כי שגגת תלמוד עולה זדון. וגם הרבה להזהיר תמיד שלא יעסקו בחכמות חיצונות וכמה פעמים גזר גזירות חמורות ואסר איסורים על נפשם והבטיח שכל מי אשר ימרה את פיו יענש בעונש חמור או ידחהו לגמרי מבית מדרשו, וגם אסר להם באיסור חמור לקרות עלי העתים מכותבי פלסתר ואפיקורסות אשר מעינם מעין נרפש ומקורם מקור משחית, אלו אשר כותביהם הם מפושעי ישראל כי כל אלו הדברים מקררים אהבת וחשקת התורה והתמדת לימודה ושאני מינות

דמשכי ושפחה תירש גבירתה ואחריתם עדי אובד ח״ו. ואם ראה שא׳ עושה כן אחר אזהרות דחאו לגמרי מבהמ״ד.

דרך לימודו הי׳ כמו שלמד אביו זצ״ל. ג׳ ימים הראשונים בשבוע למד שיעור עיוני מס׳ על הסדר, והי׳ לומד עפ״י רוב מס׳ מסדר נשים. מס׳ כתובות, וכן מס׳ גיטין וחולין למד שתי פעמים בישיבה. ביום ד׳ בשבוע חזרו בני הישיבה על השיעורין וביום ה׳ הי׳ נסיון ובסוף כל חצי שנה עשה נסיון גדול מכל אשר למדו בזמן העבר. בלימוד השיעור הי׳ רק לפניו פתוחה הגמרא אבל הבחורי׳ למדו מקודם בביתם השיעור בגמרא ראשונים ואחרונים ורבינו זצ״ל פי׳ הסוגי׳ והגיד חידושי׳ אשר חידש מיום אל יום ואחר כל חידוש שאמר מדנפשי׳ חזרו הבחורי׳ עליו כדי לזוכרו היטב והסבירו זה לזה ובנתיי׳ פלפלו הבחורי׳ המופלגים או כל מי שהי׳ לו דבר קשה הביא אליו להקשות ולקבל פירוקו, וגם הי׳ בחורי׳ שכתבו אז במהירות השיטות וחידושי׳ אשר חידש רבינו זצ״ל, והי׳ לימודו בעיון ופלפול גדול וחריף ועמוק, כדי לחדד התלמידים. ועפ״י רוב הי׳ מברר שמעתת אליבא דהלכתא כדי שילמדו ג״כ לברר דין מסוגי׳ הש״ס וראשונים. וכמה פעמים אמר, כי עול גדול העמיס על שכמו ללמוד באופן זה בפלפול גדול ועמוק ולחדש בכל יום תמיד חידושים. מלבד זה למד בכל יום לעת ערב טור וש״ע יו״ד, כדי להרגיל הבחורים בהוראה, וגם בימים שלא למד שיעור למד ש״ע או״ח בבוקר אחר תפלת שחרית. בש״ק הלך לקריאת התורה לבהכ״נ הגדולה אחר שגמר תפלתו בבית המדרש שלו, ובין גברא לגברא שם עיונו ג״כ במקרא ומה שחידש דרש בסעודה שלישית אשר היתה נמשכת עד שעה ושתים בלילה, והי׳ רגיל אז גם לספר מתהלוכות אביו זצ״ל בעודו ששימש לרבותיו וממדותיו הטובות ומקדושתו וכ״ז כדי להלהיב לבב התלמידים לאביהם שבשמים, ודברים אלו העלה על הספר כל פעם בליל מש״ק בחיפזון רב מאוד כפי שפלטה לו הקולמוס וכמעט לא שלטה עין במהירת הכתיבה ולא הספיק לו העת לברר לשונו, ויותר מעשר שנים האחרונות לא כתב כלל דברי אגדה כי גם לכתוב בחפזון לא הספיק לו הזמן מרוב טרדותיו.

עוד ענף הרבצת תורה הי׳ לו, והוא שהשיב לשואליו דבר ה׳ הן המה התשובות אשר השיב ובאמת אילו הי׳ לו פנאי להשיב לכל שואל, הי׳ מספר תשובותיו לאלפים הרבה כי מכל פינות העולם כתבו אליו אבל הוא לא השיב רק לתלמידיו או לגדול המקורב לו ועפ״י רוב במדינה. אבל חוץ למדינה השיב רק לעתים רחוקות. והרבה פעמי׳ אמר בבוא איזה שאלה מחוץ למדינה עתותי כבר ממושכנים לדברים אחרי׳, דהוא יוכל לשאול לגדולים במדינתו ולמה זה ישאל לשמי אשר טרדות רבות הקיפוני, אפי׳ לתלמידיו לא הי׳ באפשר להשיב בכל פעם רק אם נחוץ הדבר, והתשובות כתב בסוף השבוע שאז נח קצת מלימוד השיעור ואם נחוץ הדבר השיב באשמורת הבוקר אחר עמדו ממטתו, וגם בהיותו בסוף הקיץ במקום הרחצה כתב הרבה תשובות. וכל תשובותיו ארוכות ועמוקות בסוגי׳ הש״ס, כי בא עד תכליתה ומבונה בכ״ט. וזאת הברכה אשר השאיר אחריו חידושי הלכות על כמה מסכתות וקונטרסים על רוב סוגי׳ הש״ס וחידושי אגדה הרבה מאוד על סדר התורה ודרשות וספרו הגדול שו״ת כתב סופר ערוך על ארבע חלקי ש״ע והוא קובץ יותר משש מאות שאלות ותשובתו הרמתה אשר השיב.

שנת תרל״ב הי׳ שנת חושך ולא אור כי בו לקו המאורות בליל יוה״כ נתעלף רבינו זצ״ל אחר התפלה בבהכ״נ הגדולה וחזר אח״כ לביתו וקרא את בנו הרב הגאון מהו׳ יצחק ליב ז״ל ואמר דע בני שלבי אומר לי דבר שא״א לגלות לך ובמחרת יוה״כ אמר לו שנית „כמעט א״א להאמין מהנסים והנפלאות שעושה הקב״ה עמי״. ומן אז והלאה הי׳ נראה להמקורבים אליו כי ידע כי קרב עתו לשכוב עם אבותיו ושנה ההיא הי׳ שנת העיבור אשר בו פחד בכל פעם, אבל בכ״ז עבד את בוראו בכל כחו והוסיף כח ועצמה בעבודת ה׳ ולימוד תורתו ואחר עבור חג הסוכות הלך הרב הגאון ר׳ יצחק ליב זצ״ל הנ״ל לבקר את בית חותנו לדראהאביטש ולקח רשות, ועיני אביו זצ״ל זלגו דמעות ואמר לו „האם תחשוב שתראה אותי עוד״. בכ״ז תחלת החורף ציוה לישיבה ללמוד סוגי׳ דסימנים ולמדה בעיון גדול והי׳ מעיין בכל תשובותיו אשר כתב בעניני עגונות אשר השיב מכבר וגם השיב כמה תשובות בענינים אחרי׳. והי׳ למודו לפלא בעיני הרואים כי הי׳ סוקר הכל בסקירה אחת יהי׳ ענין חמור שיהי׳, והי׳ כמעיין הנובע ממש, בשבוע אחד כתב ג׳ תשובות גדולות שנים בעניני קדושי אשה ואחת בשמות הגיטין והמה מחזיקים יותר מעשרים דפים גדולים והענינים עמוקים ורחבים, מלבד זה למד שיעורין עם התלמידים בנ״י והשיב גם שאר תשובות והכל בשבוע אחת ובאמת קשה להבין איך באפשר לאדם א׳ לכתוב הרבה כ״כ בשעות אלו אשר כתב הוא ג׳ תשובות הללו אבל הוא גם למדם חקרם וכוונם והעלה אותן על הספר בכתב וזה למעלה מן טבע האנושי וכשגמר תשובה הג׳ הפך פניו אל בנו הג״ר שלמה אב״ד בערעגסאז זצ״ל ואמר בזה הלשון: „יעצט געהט עס שאן פאן זיך אליין יעצט זאלל מאן מיססען וועגגעהען אונד אללעס שטעהען לאַססען״ (כעת הולך הכל מעצמו ועתה אהי׳ מוכרח לילך ולהניח הכל). הרבה פעמים הי׳ לו זה לעצבון רוח ואמר, הלא דבר הוא מה שהקב״ה עושה עמי שאני לומד בלי שום יגיעה וכמעין הנובע יהי׳ איזה ענין חמור שיהי׳ לא טוב הדבר הזה וזה גזלה שינתו ממנו כי ראה שהשי״ת אינו מתנהג עמו כסדרן, ביום א׳ חנוכה בא בנו הרב הגאון הגדול מרן שמחה בונם זצ״ל בעל שבט סופר לפ״ב לבקרו ושמח בו מאד. ובהליכתו לביתו נטל רשות מאביו זצ״ל אבל לא בקל רצה ליתן לו רשות. וברכו ברכה ארוכה וירדו דמעות עיניו, ולא הי׳ בכחו לעמוד על רגליו מרוב התעוררות, ולא ליווהו רק אמר ברכות ופסוקי דרחמי. והשתוממו על המראה, כי לא הי׳ כך דרכו. ואם גם שהי׳ אהבה עזה לכ״א מבניו אבל לא הראה בגלוי חיבה יתירה להם כדי שלא יתגאו וכאן שינה את דרכו ולב בניו הי׳ נשבר ונדכה על זה.[7])

---

7) שלשים יום קודם פטירתו הלך בן תורה אחד ירא שמים מרבים לעלמא דקשוט והאיש הזה הי׳ משגים קדמוניות משמש ונאמן ביתו של רבינו זצ״ל והי׳ חביב בעיניו ובהגיע עת ללוותו אל בית עולמו הי׳ רבינו נבוך מאוד אם ילוהו ג״כ כי לא הי׳ בקו הבריאות, אבל בכ״ז הי׳ הדבר לפלא כי ידעו כמה הי׳ האיש ההוא חביב בעיניו. ודברו אל לבו זצ״ל שיגמול חסד עם האיש הלזה, וכן עשה והספדו הספד מר, ובכה הרבה מאין הפוגות יותר הרבה מהרגלו, ותוך הדברים אמר בל יתמה בעיניכם על רוב בכיותי יודע אני למה אני בוכה ועלי לבכות, וכל הדברים הללו היו כחידה בעיני שומעים, ושלשה שבועות אח״כ כאשר נשמע שנפל רבינו זצ״ל פתאום על ערש דוי נפלה אימה גדולה על

איזה ימים קודם שנחלה כתב איגרת לחתנו הצדיק הרב המובהק מהר' יעקב ליב כ"ץ שטראסער ז"ל, וכתב למעלה לסדר „ושכבתי עם אבותי". רבינו זצ"ל הי' גברא דקפדנא מאוד והי' מקפיד אם אמרו על אחד שהוא חולה, רק צריכים לאמור שאינו בקו הבריאות, ומכ"ש שקולמסו יפלוט כזה והיו כל הדברים אלו לרמיזא והכנה, ובכ"ז לא הראה לאחרים פנים זועפות רק כמ"ש חו"ה צדיקים צהלה על פניהם ואבלם בלבבם.

אור ליום ב' י"ג טבת מסר רבינו זצ"ל להמדפיס חלק ראשון מתשובותיו חלק או"ח להדפיסו כי נענה ראשו לבניו ותלמידיו אשר בקשו שידפיס תשובותיו עוד בחייו, ועד סמוך לחצות הלילה כתב כמה מכתבים ואיזה שעות אחר חצות קם ממשכבו כדרכו ולמד השיעור אשר רצה ללמוד בישיבה באותו יום. והי' לומד מסכת גיטין על הסדר, וכאשר הגיע לדף ס"ז משנה „היוצא בקולר", הי' נבוך אם ללמוד ענין זה והכריע דעתו ללמוד אותה כדי שלא להשמיט מאומה, והקולר תלוי בעו"ה בצאווארינו ונשבה ארון אלקים ורבן של ישראל עלה למרומים.[8])

ובהגיע זמן תפלת שחרית נתעטף בטלית ותפילין והתפלל וגמר תפלת י"ח ובפסעו ג' פסיעות אחוריו, מעדו צעדיו ונתעלף, עד שהוכרחו להושיבו על כסא. וכראות התלמידים אשר התפללו בחדרו את האסון שקרה לרבם קראו לרופא, והוא מיד הקיז דם וקראו ג"כ לרופאים אחרים אבל אוי ואבוי! קראו עלי מועד לשבור בחיר ישראל כי אמרו שבסכנה גדולה הוא והמומחי' אמרו כי עפ"י הטבע כמעט אפס תקוה. השמועה עשתה לה כנפים בכל העיר ובמדינה ע"י מברקים (טעלעגראף), כי דילוגו עליו אהבה רבה, וכל בני הקהלה רצו לבתי כנסיות להתפלל והרבו בפדיונות וכן עשו בכל המדינה ולא פסקו המברקים, ובמקומות הרבה השתדלו שיהי' גם הלילה למלאכה אצל מרכז המברקים כדי שיהי' באפשר לחקור כל שעה אחר מעמד אבוהון של ישראל, ובבית המדרש של הישיבה לא פסקו התפלות לילה ויום שבעה ימים רצופים וכן הפדיונות וכן בכל בתי כנסיות לא פסקו בהם תפלות אנשים נשים וטף אין לשער ולספר מגודל הילה ולעת ערב באו ב' רופאים מומחים מע"מ וויען ואמרו הגם שהוא בסכנה גדולה בכ"ז אם יעברו ימים קצובים ולא נתוסף החולי אזי יש תקוה ואחר איזה ימים הוקל קצת החולי והי' שפתותיו דובבות רק בד"ת ובשיעורין שלמד. ויהי בעש"ק ביקש רבינו זי"ע ועכ"י להלביש אותו בחלוק לבן לכבוד שבת וגם לא רצה לטעום עד ששמע סדר הקידוש והי' צפיה לטובה שירחם

האנשים כי בא בזכרונם דברי רבינו זצ"ל בהספדו על משמשו, כי חשבו שרמז אז על האי גמרא שרבי קודם פטירתו שלשים יום שלח לפניו משמשו לפנות לו הדרך וכן הי'.

8) וכבר בשנים קדמוניות כאשר למד ענינים כאלו אירע ליה מילתא שני פעמים, פעם א' נפטרה אחותו בנעוריה ושגית הלכה בתו הצעירה לעולמה והשלישי הכביד, ה' יצילינו מכל פגע ונגע ומכל מיני פורעניות ואך טוב וחסד ירדפונו סלה.

רבינו זצ"ל אחרי אשר מילא מקום אביו הקדוש זצ"ל פתח ללמוד עם בני הישיבה במקום שסיים אביו הקדוש זצ"ל במס' ביצה, אשר אביו זצ"ל התחיל ללמוד שלא ברצונו כ"א לבקשת והפצרת תלמידיו, ואמר להם שלא לטובתם בחרו להם מס' זו וכאשר הגיע לדף י"ב סוגי' דמתוך, פסק כי עלתה נשמתו הקדושה השמימה והי' שגור בפי כל מאמר חז"ל אל יפטור אדם מחבירו אלא „מתוך" דבר הלכה, ורבינו ז"ל התחיל שם ולמד המס' עד גמירא.

ה׳ עלינו וירפאהו מהרה. אבל אהה! ויהי כחצות הלילה אז הוגה ה׳ חרון אפו והפך שמחת ישראל לתוגה, כי הקיץ משנתו וביקש מהעומדים שם שיבקשו רחמים עליו על קברי צדיקים ובפרט על קבר איש אלקים אביו הקדוש זצ״ל, ועל קבר זקינו בעל משנת דר׳ עקיבא זצ״ל וכן על קבר אמו הצדקת, וכולם בשם יקרא וציין אי׳ מקום כבודם ואז גברה החולי וקראו להרופאים ואמרו שנתוסף המחלה, והשמועה לא טובה נשמעה באמצע הלילה בכל העיר והכל רצים לבתי כנסיות ויזעקו זעקה גדולה ומרה בתפלת אבינו מלכנו ושאר תפלות, והיתה יללה גדולה מאד. ובליל מש״ק בא שנית רופא מומחה מוויען ואמר אם גם שהגיע עד שערי מות בכ״ז עוד ינסה דבר אחד לרחוץ כל גופו באמבטיא וכן נעשה ביום א׳ בבוקר וכל אנשי עדתו היו בבהכ״נ המלאים מפה אל פה, והשתטחו על קברי הצדיקים כל בני הישיבה ולא נשמע יללה כמוה. ויהי כחצי היום ונר אלקים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה׳ וסביב למטתו מיקירי הקהלה פתח פיו בחכמה בתפלת משה רבינו ע״ה יפקוד ה׳ אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה וכו׳ ופירש ואמר הכוונה שיהי׳ המנהיג מוסר נפשו לטובת עם ה׳ ולא תהי׳ עדת ה׳ כצאן אשר אין להם רועה הכוונה שכל רועה צאן מה שמטיב עם הצאן אין כוונתו לטובתם כ״א לטובת עצמו להרבות הונו ורכושו נמצא אין הרועה צאן אלא לעצמו ולהנאתו ואם יגיע עי״ז לידי סכנה מסיר השגחתו מהצאן וכל אשר לו יתן בעד נפשו, לא כן יהי׳ רועה ישראל אך ימסור נפשו לטובת צאן קדשים עם ה׳ אלה, לא ירעה את עצמו אבל ירעה הצאן ויצא לפניהם ויבא לפניהם דייקא, ולא לאחוריהם רק כרועה נאמן שהולך בראש ואפילו במקום סכנה ויביאם אל מחוז חפצם להטיב עמהם צאן מרעיתו, ולא תהי׳ עדת ישראל כצאן אשר אין ״להם״ רועה. אלה הדברים דיבר סמוך לפטירתו ובהם חתם חיותו ויצאה נשמתו הקדושה באחד, תשובתו הרמתה כי שם ביתו יום א׳ לסדר ואלה שמות בני ישראל י״ט לחדש טבת שנת תרל״ב, לא מלאו לו עוד נ״ז שנה, ואחרי ישבו על כסא הרבנות בפ״ב שלש ושלשים שנים כמו אביו זצ״ל שישב ג״כ בפ״ב שלש ושלשים שנה על כס הרבנות, וה׳ אמר לו עלה ונתבקש בישיבה של מעלה, בכל הרחובות קול צרה וצוקה קול צווחה וצעקה קול יללה ומהומה פנה הודה פנה זיווה פנה הדרה. אוי ואבוי על השבר הגדול אשר קרה לבית ישראל.[9])

הרבנית הצדקת אשת חיל המפורסמת מרת חוה לאה ע״ה בת רוזא ע״ה אשר בהיותה בת ע״ד שנה שבקה חיים והלכה לעולמה פתאום במוצש״ק לסדר שמות כ״ד טבת תרנ״ב לפ״ק, היתה אשה מפוארה ומהוללה צנועה וחסידה, אשה גדולה במעשי׳ וחכמת נשים בנתה ביתה. היא היתה אשת חבר העיר וגדול הדור ט״ל שנים, תנצב״ה.

---

9) בשנת תרל״ב נתקדרו שמים בעבים, כי הגיע עת הסתלקות רבינו הגאון בעל כתב סופר, וביום י״ט טבת עלתה נשמתו למרומים לדאבון לב כל ישראל, ובמעמד אלפים וביניהם כששים רבנים גדולי תורה שנתאספו לחלק לו את כבודו, היה ראשון המספידים הבן הגדול רבי עקיבא ז״ל, אשר בדבריו החוצבים להבות אש עורר את הבאים על גודל האבידה בפטירת רבן ומאורן של ישראל; וברוב חכמה והשכל הודיע שהוא מוחל על כבודו במילוי מקום אביו, ובטוב טעם ודעת הלביש מחלצות הרבנות לאחיו הצעיר, הגאון רבי שמחה בונם בעל שבט סופר ז״ל, כי לו יאתה תהלה. בתום דבריו ענו קהל האלפים לאחריו: כן דברת, יחי אדוננו מורנו ורבנו לעולם!

תלמידי הגאון בעל כתב סופר זצ"ל

מוה"ר אלכסנדר הכהן שטיינבערגער ז"ל אב"ד בקאמארן

נולד בישוב גארבא (אונגארן) בשנת תרי"ד, תלמיד הג"ר אברהם הכהן קארפעלעס אב"ד דשם בעל שו"ת אהל אברהם והג"ר מרדכי אבעלעס אב"ד שארבאגארד ואח"כ למד בישיבת הג' בעל כתב סופר בפ"ב ואח"כ בישיבת הג' בעל שו"ת שבט סופר. הוא היה גאון מופלג וצדיק תמים חסיד ועניו נחבא אל הכלים כל ימי חייו, וקיים אדם כי ימות באהל באהלה של תורה, למד בהתמדה נפלאה בדחקות גדולה ובעניות, ולמד לאמיתה של תורה, והי' מפורסם לבעל מדות טובות וישרות. ונדפס ממנו ספר מאירות אש על התורה ודרשות. ושב רוחו אל האלקים ביום כ"ג אייר תרע"ט לפ"ק — זיעוכי"א.

מוה"ר אליעזר זוסמאנן ז"ל סופר

אב"ד פאקש אחי הגאונים הצדיקים ר' יעקב שלום סופר מטאפאלטשאן, ר' חיים סופר אב"ד בודאפעסט בעל שאלות ותשובות מחנה חיים, וקול סופר, ר' נפתלי סופר אב"ד פעטשענידארף, בעל מטה, שער, בית, ובני נפתלי. כולם בני הרב הקדוש ר' מרדכי אפרים פישל סופר. הגה"ק ר' אליעזר זוסמנן נולד ו' אדר תקפ"ט בפרעסבורג. בהיותו בן י' שנים הי' כבר מופלג בתורה ויראה ולמד בישיבת מרן החס"ס ז"ל שנה אחת, ואח"כ בישיבת בנו הגאון בעל שו"ת כ"ס, וכבן י"ד הי' כשנסע לישיבת הגאון בעל שו"ת מהר"ם שיק לחוסט, ואח"כ חזר לישיבת הבעל שו"ת כ"ס לפ"ב, וכל רבותיו הכירו גודל קדושת הבחור הצעיר לימים, וידעו שיהי' גאון אדיר בישראל, וכאב את בנו אהבוהו וכיבדוהו, כ"פ לפני ולאחר חתונתו נסע להסתופף בצל קדושת הגה"ק בעל דברי חיים לסאנץ אשר לא חדל להראות לו אותות אהבה וחיבה יתירתא, ומעת חתונתו שלקח בת הגאון ר' יואל אונגאר בעל שו"ת הריב"א אב"ד פאקש, לא פסקה ישיבה ממנו, שלמד עם תלמידים גדולים ומרובים, בשנת תר"י כבר הי' אב"ד האלאש ואגפי', כשלשים שנה ישב שם, ולחם שם מלחמתה של תורה ויראה נגד פושעי ישראל מהרסי הדת בעירו ובכל מדינת אונגארן, וכשמת רבו הגאון בעל שו"ת מהר"ם שיק קיבלו אותו קהל חוסט למלאות מקום רבו, אבל הוא ירא שמא ע"י שיעזוב עיר האלאש ואגפי' המתחדשים יפרצו פרץ ויחטיאו את כל הסביבה לא עזב את מקומו, עד שנפטר חמיו הגאון

מפאקש ובחרו בו אנשי קהל פאקש, תקע אהלה של תורה בפאקש, ושם יצאו תלמידים גדולים מבית מדרשו למאות, איזן ותיקן, והי' גאון מפורסם, צדיק קדוש עליון ופה מפיק מרגליות דרשן נפלא ובעל מוסר גדול, רבים השיב מעון, וגם הי' כחו גדול בפיו שכל היוצא מפיו יעשה, צדיק גוזר והקב"ה מקיים בעל מופת גדול, הגהק"ר אז"ס זכה לחבר ולהוציא חיבורים יקרים שנתקבלו מאד בסוד חכמים ונבונים, והם ד"ח עט סופר, ג"ח המקנה, ה"ח דמשק אליעזר, ג"ח ילקוט אליעזר, ילקוט אליעזר על תהלים, מלאה קטרת דרושים והספדים ועוד שאר ספרים יקרים ונכבדים.

וגם זכה לבנין וחתנין רבנן מובהקים וגדולים, ה"ה הג"ר אפרים פישל אב"ד שארוואר, בעל זכרון אפרים עה"ת, שנפטר לדאבון נפש הצדיק בחייו בשנת תרנ"ג, בימי אביו, הג"ר יוסף ליב שמילא מקומו בפאקש בעל ילקוט סופר עה"ת ולקוטי סופר על תרי"ג מצות.

מוה"ר ר' אברהם הירש לבוב ז"ל

ר' אברהם הירש זצ"ל הי' ראש הקהל דק"ק פרעשבורג, תלמיד חכם חריף ושנון וגביר לאחיו שתדלן ומנהיג ועמד לנס עמו ולפני מלכים ושרים התיצב והציל כמה נפשות לקוחים ממות בחכמתו ודין רפיש מבני אבוה משפחה עתיקה אורו"ת לבובי"ם, בן הרב הגביר הצדיק מו"ה מענדל לבוב ז"ל אשר יסד בעיר מולדתו פרעסבורג וקידש ביתו לקרן קיימת לתורה ועבודה בית הכנסת לבוב ובחדר גדול שסמוך לו, בו ש"ס חברה והוא בית מלא ספרים יקרים ועתיקים ובו למד הרא"ש בכל יום לעת ערב עם הרבה לומדי תורה שיעור עיוני ש"ס על הסדר אשר כמה פעמים סיימו כל הש"ס. ובביה"כ עצמו ג"כ למד אחד מחכמי העיר כל יום בין מנחה ומעריב שיעור ברבים סדר השבוע עם פירוש רש"י ושולחן ערוך או"ח ובש"ק אמר דרוש מעניני הפרשה ומהר"ם לבוב ז"ל הנ"ל הי' בהה"ג מו"ה הירש לבוב ז"ל דיין מצוין דק"ק פ"ב בן הגאון מו"ה יוסף לבוב ז"ל אבדק"ק טרעביטש במדינת מעהרן בן הגאון מו"ה אהרן מלבוב ז"ל. — ושמעתי כי סיפר הח"ס כי פעם שבת בפ"ב הגאון מו"ה מאיר א"ש בעל אמרי א"ש זצ"ל והתאכסן אצל הח"ס ז"ל רבו ובא הראש הקהל מו"ה אברהם הירש ז"ל הנ"ל לבקרו וביקש הח"ס ז"ל מהגאון מהר"ם א"ש ז"ל שיגיד איזה חידושי תורה לכבוד המבקר החשוב, וכאשר דרש התפלפל עמו מהר"א הנ"ל בחריצות נפלאה עד שהגאון אשר אורייתא ארתחי לי' קפץ ועמד ברוגז מכסאו ורצה לאחוז בשתי ידיו את מו"ה אברהם הירש בר פלוגתי' ומיד רפש לי' ח"ס ז"ל תחת השלחן על רגלו ואמר לו „דאס איזט ר' אברהם הירש" ומיד נרתע לאחוריו וחזר על כסאו ונח רוגזי' דהגאון ז"ל ולא קטע רישי' דעמא מדברנא דאומתא.

ובתורת משה נדפס הספד ח"ס ז"ל עליו ומפי השמועה שמעתי שאמר, פטירתו של ר' אברהם הירש הוא מקצר ימיו ר"ל.

הוא הי' חתנו של הרב הגדול בתורה, הגביר הטפסר הצדיק המפורסם מו"ה עזריאל ברילין זצ"ל חתנו של הגביר הטפסר המפורסם בעולם שתדלן המדינה מו"ה קאפל טעבן זצ"ל הנודע, ובן הגביר הצדיק פרנס ומנהיג הקהלה מו"ה שמואל זאנוויל ברילין ז"ל נכד הרב המובהק הגביר הצדיק האלוף מו"ה

עוריאל ז״ל פרנס ומנהיג ק״ק פראנקפורט דמיין, אשר בשנת ת״ח נתן הסכמה על פי׳ יואל משה סביב ספר עשרה מאמרות והי׳ בן הגאון מו״ה יצחק בוריליז זצ״ל אבדק״ק מאנהיים בהגאון החסיד מו״ה משלם זוסמאנן ז״ל אבדק״ק פולדא חמיו של הגאון האמיתי בעל שו״ת חות יאיר זצ״ל.

מוה״ר גרשון ז״ל ליטש ראזענבוים

בעל שאלות ותשובות משיב דברים ז״ל בן הגאון ר׳ משה ליב ליטש רב״ד בפרעסבורג בעל מתא דירושלים שהיה מגזע הגאון בעל חוות יאיר ולמעלה בקדש רבינו מהר״ל מפראג, הוא הי׳ גאון מפורסם אב״ד טאלליא חיבר שו״ת משיב דברים על או״ח יו״ד וסוגיות ובראש ח״ב דרושים בשם מרחיב גד, הוא הי׳ אחיו של הגאון ר׳ שמואל ליטש אב״ד יערגין וגיסו של הג״ר ישעי׳ נייזאץ בהג״ר ליפמאן נייזאץ, אב״ד אלישטאבע, ונח נפשי׳ דרב י׳ אייר שנת תרס״א.

ר׳ דוד ברילל ז״ל

הרב החו״ב הצדיק הגביר מו״ה דוד ברילל זצ״ל, אשר מנעוריו הי׳ שוקד על דלתי ביהמ״ד של הישיבה והי׳ תלמיד מובהק וחביב כבן להכתב סופר זצ״ל ולמד בהתמדה נפלאה. ופעם אמר: יום שבעה עשר בתמוז נייח לי ביותר, כי אז אוכל לישב משעה שביעית בבקר עד שעה שמינית בערב בלי הפסק על התורה, כי אין לי ביטול באכילה וכדומה. והוא בצדקתו מילא את מקומו בחייו בכל הני מילי מעלייתא בעובדין טבין, ונוסף לזה הי׳ לומד ג״כ כל השיעורין שלמדו בהישיבה בעיון ופלפול כי הי׳ ת״ח מופלג חריף ובקי ויראתו הנפלאה היתה קודמת לחכמתו ועל כל אלה הי׳ הוא ובנו גם כן מראשי ואלופי הקהל, ובכל עת מצוא עמדו לגדור גדר לעמוד בפרץ נגד המתחדשים ולחמו מלחמות ה׳ ביום קרב. אולם פתאום ויפקד מקום דוד, כי בדמי ימיו בן מ״ב שנה, אחר שקיים ודברת ב״ם ויקדש ב״ם, נחטף במיתה חטופה על פני אביו והלך לעולמו והעיר פ״ב נבוכה, והובל לקבר בשברון מתנים מכל בני העיר, והספידו גדול הדור רב אחאי גאון בעל שבט סופר זצ״ל האב״ד, ופירש עליו הקרא כדכתיב „לך דוד ועמך בן ישי״, אתה דוד מלא יראה ומלא עובדין טבין זהו משלך ונוסף על זה ועמך בן ישי, שאתה ג״כ בנן של קדושים מגזע הגאונים בעל ההפלאה ובעל אור חדש ולמעלה בקודש מגזע של״ה הקדוש זכותם הרב יגן עליך והלך לפניך צדקך וכבוד ה׳ יאספך כיה״ר.

ר׳ דוב בער דושינסקיא ז״ל

נולד בק״ק נאדאש הסמוך לפרעסבורג בשנת תקצ״ה, בילדותו למד אצל דודו הגאון רבי פנחס דייטש באיללאווא הסמוך לטרענשין ומשם הלך לשאטמאנסדארף הסמוך לטירנוי ללמוד תורה מפי הגאון רבי חיים צבי מאנהיימער שהי׳ אח״כ רב באונגוואר ומשם הלך כבן ט״ו ט״ז שנה למעלה בקדש לישיבת מרן בעל כתב סופר ויהי לו לתלמיד אהוב וחביב.

נסמך להוראה מהבד״צ דק״ק פרעסבורג ורבו מרן בעל הכתב סופר כתב עליו „ב״ד קדש ילבש״ (ב״ד ר״ת בער דושינסקיא). בשנת תרכ״ד נשא אשה

בת הג' רבי יחזקאל רייך אב"ד דק"ק באנאוויטץ ואח"כ בוועריא. שם ישב ג' שנים באהלה של תורה עד שבשנת תרכ"ו קראוהו אל על לשבת על כסא הרבנות דק"ק נאמעסטא וטרעסטענא והגלילות. לא ארכו הימים ושם הרב הדגול מרבבה הזה יצא לשם ולתהלה בכל הסביבה וגם לארץ גאליציא הסמוכה לה היותו ת"ח גדול ועצום ומטיף מופלא ובעל פיפיות עד שרבים מגדולי הרבנים פנו אליו בשאלותיהם.

נהל בני קהלתו והגליל על מבועי התורה והיראה, יסד להם המוסדות הנחוצות לקיום הקהלה והיהדות ובפרט שם עין פקיחא על בתי הספר ומרגלא בפומי' "תעודת הרב ללמוד וללמד ולהפיץ ידיעת התורה פה אל פה ולא ע"י כתיבת ספרים אין קץ". מעת בואו שמה תמיד תפס ישיבה מבחורים מופלגים אשר למד אותם בהתמדה ושקידה רבה ומצאו בביתו מזון ומחיה לרוחם וגופם.

בשנת תרכ"ח לקח חלק באסיפת הרבנים בפעסט ועמד לימין רבו למהר הפרישה מהמתחדשים. גם קהלתו התחברה לכת האדוקים אף שכל הקהלות מכל הסביבה פרשו עצמם מהאדוקים, אבל הוא בכל כחו לחם מלחמת ה' ולא הניח לשנות שום דבר ומנהג וה' הי' בעזרו.

כה נהל עדתו והגליל נ"ב שנים בנחת ושלוה עד שבשנת תרע"ט בחדש כסליו עת הרעוואלוציא באו שודדים והחריבו הקהלה, גם על ביתו וספריו וכתבי ידיו המלאים זיו ומפיקים נוגה כמעט על רוב הש"ס ועל תנ"ך לא חסו, והעולה על כולנה גם בו שלחו יד ועינו אותו עד שה' ריחם עליו ושלח עזרו מקדש ובא לבית בנו הה"ג אבד"ק ראקאשפאלאטא ושם ישב בנחת עד שעלה לגנזי מרומים.

בי"ט אדר תרפ"א כתב לבנו הה"ג מו"ה יעקב קאפל נ"י ללונדון: "דף בולט מחוץ לארון (ר"ל שהי' אז בן פ"ד) ומי יודע האם יהי' בולט לשנה הבאה", וכדבריו כן הי' ביום ד' ח' מרחשון תרפ"ב מת במיתת נשיקה בלי חולי. זכר צדיק לברכה לה"ה.

ר' דוד נייטאן ז"ל ראב"ד פרעסבורג

הנקרא בפי כל "ר' דוד לאקענבאך", גאון מובהק, שר התורה, זקן ויושב בישיבה, עניו כהלל, אוהב ישראל אמתי, בו היו כל מדות שמנו חכמים, נדפס ממנו שו"ת והי' ניר לדוד, עם הגהות המו"ל הג"ר שלמה אהרן ווערטהיימער מירושלים. בנו הי' הג"ר משה אב"ד זשאמבאקרעטש בעל שו"ת וחי' הלכה למשה, הגרד"נ ז"ל נפטר קרוב לבן צ' שנה, ד' שבט תרס"ח לפ"ק זיעוענכי"א.

ר' יוסף חיים זוננפלד ז"ל

נולד בשנת תר"ט בעירה וועריא הונגאריא (עתה סלובקיה) לאביו הר"ר אברהם שלמה ז"ל. בהיותו בן ד' נתיתם מאביו, ונתגדל בבית אביו חורגו. כבן שמונה גמר לימודו בבית הספר העממי ואביו חורגו רצה להכניסו בבית ספר תיכוני. עזב את ביתו ונס ללמוד תורה מפי הגאון ר' חיים צבי מאנהיימער זצ"ל. בשקידתו וכשרונותיו הבלתי רגילים נעשה לפרי קדש הילולים, ורכש

לו ידיעות עצומות, ובשנת תרכ"ה כבר הי' לו חיבור חשוב חידושים על סוגיות הש"ס. אח"כ למד בישיבת פרעשבורג אצל הגאון בעל „כתב סופר", והי' מטובי תלמידיו.

לא כולם ידעו גדלו בתורה, כי ביראתו הטהורה וענותנותו מימי בחרותו הסתיר ידיעותיו העצומות, ורק רבותיו הגאונים ידעו ערכו הרם וחבבוהו מאד.

בשנת תר"ל התחתן עם בת גביר מקהלת קויבערסדארף, ואחרי חתונתו שאב מבאר תורתו של הגאון המפו' ר' אברהם שאג זצ"ל (תלמיד החתם סופר), שהי' אב"ד קויבערסדארף בזמן ההוא. איזה זמן למד כ"כ עם תלמידים וכאשר הגאון ר' אברהם שאג הנ"ל התכונן לעלות לאה"ק, החליט לנסוע יחד אתו טרם נסעו למד את מלאכת השחיטה, בכדי לכלכל את רבו הנ"ל בדרכו, ובשנת תרל"ג באו לעיה"ק ירושלים.

אחרי באו לא"י למד אצל הגאון בעל „אמרי בינה" והמשיך כדרכו בקדש להסתיר עצמו, ורק יחידי סגולה ידעו מגאונותו בתורה ובמעשים. הראשון להכיר את ערכו, הי' הגאון האדיר ריי"ל דיסקין זצ"ל הגאב"ד דבריסק, הגאון הנ"ל אחרי בואו ירושלימה עשאו ליד ימינו והושיבו לראש בית דינו בירושלים. לסרב להגאון הנ"ל לא רצה בכדי שלא לעבור ח"ו על האין מסרבין, ובכן קבל את המשרה הגדולה והנכבדה הזו, אבל עשה תנאי שיוכל להתפטר ממשרתו, תיכף כאשר ימצאו מי שהוא יותר הגון ממנו...

חבתו לארה"ק וביחוד לירושלים היתה בלי גבול, דירתו היתה בעיר העתיקה על יד חומת העיר, וחלונותיו הי' משקיפים על כותל המערבי. מימיו לא לן מחוץ לכותלי עיר העתיקה יותר מל' יום. ע"י הגאון ריי"ל דיסקין הנ"ל נתפרסם שמו בכל ארה"ק, וביחוד נתגדל שמו עבור פעולותיו ויצירותיו הכבירות העומדים לנס ותפארת. הי' מבוני הבית היתומים הגדול „דיסקין", וכולל שומרי החומות (הכולל ההונגארי), גמ"ח „שערי חסד". יצירות אלו מפורסמות בכל ארצות התבל, והגרי"ח זצ"ל הי' הרוח החי' בהקמתם. השכונות „מאה שערים" ו„בית ישראל" נבנו בעזרתו הגדולה, וזה לא זמן רב שכינו רחוב אחד על שמו.

למרות כל הכבוד וההערצה והמקום החשוב שתפס בראש כל עניני הישוב וביחוד בירושלים, לא רצה ליהנות מזה, וכל הכנסתו היתה מ„החלוקה" מכולל שומרי החומות כמו שאר הנתמכים, ורק זה הי' מקור פרנסתו.

הי' מפורסם לחכם חרוץ, וביתו הי' פתוח לרווחה לכל דורש ורבים באו לשאול עצתו בענינים שונים, רגיל הי' לבקר במושבות הישוב, ועשה תקונים שונים בעניני דת ביחוד בעניני שביעית ומעשרות אצל החקלאים הדתיים. היה נשיא החברה קדישא הירושלמית ועשה תקנות הרבה, אשר נשמרות גם כעת.

מדותיו וענותנותו חבבו אותו בכל החוגים, וקירב וכיבד כל איש ואיש. הי' קנאי נלהב ולבש עוז ללחום נגד מהרסי הדת, והי' מן הלוחמים הראשיים נגד ביתי ספר „אליאנס", אשר נוסדו להפיץ חינוך ותרבות זרים לתורה ויהדות. היה ממנהיגי אגודת ישראל, ואחרי המלחמה העולמית הראשונה נבחר לרבה הראשי בקהלתה העצמאית הועד העיר למקהלות האשכנזים. כאשר התלקחה אש המחלוקת בין הקהלה הכללית „כנסת ישראל" ובין האגודה, אשר נמשכה

במשך שנים רבות, לא נשא פנים והשיב מלחמה שערה. בכל זאת התיחסו אליו כל רבני „כנסת ישראל" בכבוד והערצה כי ידעו שכל כונתו לשם שמים. אהבתו לארה"ק היתה מופתית, אבל עוד יותר היתה אהבתו ומסירותו לתורה ודת, ויראתו וצדקתו שקדמו בכל מהותו, לא עזבוהו לותר על שום נקודה שהיתה עלולה להביא נזק בעניני הדת ובלי שום נשיאת פנים נלחם וקנא קנאת ד' צבאות.

נפטר בירושלים עיה"ק י"ט אדר תרצ"ב, ובהלויתו השתתפו כל גדולי ארץ ישראל ואלפי אנשים. בפטירתו אבדה האגודה וכל היהדות אחד מקרבניטה הכי גדולים והחשובים. תנצב"ה.

ר' יוסף ישראל דייטש ז"ל

אחי הג"ר משה דייטש ז"ל, אב"ד שאלגאטאריאן, שניהם בני הג"ר אהרן דוד אב"ד באלאשאדיארמאט בעל שו"ת גורן דוד בן בנו של הג"ר יוסף אב"ד רוידניץ. הגרי"ד ז"ל נולד בשנת תר"ג בפ"ב, הי' תלמיד אביו הנ"ל, ושל הגאון בעל כת"ס בפ"ב, כשש שנים הי' אב"ד סענדרע ובשנת תרל"ח מילא מקום אביו הנ"ל בדיארמאט, אשתו היתה בת הג"ר חיים הכהן קאטצבורג בעל ס' כתבי מהרי"ח, אב"ד אזד. הגרי"ד הי' גאון מפורסם, חסיד אמתי, חו"פ, בעל מדות נשגבות, הרביץ תורה ברבים בישיבה גדולה מ"ט שנים בדיארמאט. בניו הג"ר חיים אהרן דוד אב"ד בדיארמאט, והג"ר מנחם צבי דומ"ץ שם. הדפיסו מאביהם הנז"ל ס' בן גרני עה"ת. הגרי"ד ז"ל נפטר בשיבה טובה כ"ז שבט תרפ"ו לפ"ק זיעוע"א.

ר' יוסף יפה שלעזינגער ז"ל

נולד לאביו הרה"צ ר' מרדכי רב דחברת ש"ס בבודאפעסט (בהג"ר ישראל דוד אב"ד בעזינג), מגזע רבינו בעל הלבושים. בשנת תרי"ג נבחר לאב"ד בראגענדארף, גאון וצדיק, לוחם מלחמת הדת בקונטרס מציצה שהדפיס ומלחמת מצוה נגד המתחדשים, ובנו הג"ר שמואל ז"ל אב"ד זלאטא מארבצע הדפיס ממנו תשובות בח"ה של ס' שו"ת מילי דאבות וכ' שם (בתולדות האב) שאביו ז"ל הניח בכתי"ק חיבור ישוב א"י, וח"ת על מאמרי חז"ל בש"ס ומדרשים, וציונים על הרמב"ן עה"ת, וצוואתו הנדפס שם מלא יראה וצדקות, נפטר י"ט אדר א' תרפ"א לפ"ק זיעוע"א.

ר' יוסף ז"ל אונגאר

נולד בשנת תרט"ו לפ"ק, ולמד בישיבת הגאון בעל כתב סופר בפרעשבורג ואצל הג"ק זוסמאן סופר בפאקש, בנעוריו אף שהיה גאון מפורסם לא רצה ברבנות, עד שהי' מוכרח לזה, בשנת תרמ"ג נתקבל לאב"ד פישטיאן, וישב על כסא חותנו י"ד שנים, הי' צדיק תמים, וגדול בתורה, ובאביב ימיו בן מ"ב שנים ביום י"ד תשרי תרנ"ז שבק לן חיים, זיעוע"א, והניח בן יחיד הוא הגה"צ ר' שמואל דוד זצ"ל אב"ד נייטרא.

ר' יעקב קאָפּל רייך ז"ל

נולד לאביו הג"ר אברהם יחזקאל ז"ל בהג"ר קאפל חריף ז"ל, בווערבוי בשנת תקצ"ח, ולמד אצל אביו ובפ"ב בישיבת הג' בעל כת"ס, וגם שאב מי תורה בישיבת הג"ר יצחק אהרן לאנדסבערג אב"ד גראס־וואַרדיין, ולקח לו בתו של הג"ר ישראל שויער לאשה ובשנת תר"כ מילא מקום חותנו בסאבאטיטש, בשנת תרל"ב נבחר לאב"ד וווערבוי, ובשנת תר"ג נקרא לאב"ד היראים בעיר בודאפעסט, הי' גאון בעל כשרונות ומדות נשגבות, חכם גדול לוחם מלחמתה של תורה ויראה, דרשן מפואר, ומיסד נפלא שתחת השגחתו ונשיאותו נתייסדו חברות ובתי מדרשים רבים בעירו הגדולה, עד שנעשה קהלתו עיר ואם בישראל, איזן ותיקן הרבה להרמת קרן התוה"ק ולומדיה, היה מכובד גדול גם אצל שרי המלוכה שנתנו לו אות הכבוד „יועץ המלך" וגם הי' אחד משרי וועד יועצי המדינה בהגר, ציר היראים של מדינת אונגארן, הגרי"ק ז"ל זכה לשיבה טובה ונפטר י"ז אלול תרפ"ט לפ"ק בן צ"א לימי חייו זיעוכי"א.

ר' יצחק ז"ל שווייגער

נולד באונג־בראד, ולפי שבמדינת מעהרין לא הי' מקום תורה, ברח כבן י"ג שנה לווערבוי, ולמד בהתמדה גדולה אצל מרן הכת"ס זצ"ל שלא זז מלחבבו. בשנת תרל"א נשא אשה, וקבע ביהמ"ד ללמוד וללמד בטאפאלטשאן, בשנת תר"מ נבחר לדומ"ץ, ואח"כ לרב"ד, הי' גדול בתורה, ודרשן מפואר, יותר מחמשים שנה הרביץ תורה בטאפאלטשאן, נדפס ממנו ס' ברכת יצחק ב"ח עה"ת, וענייני נשואין מילה והספד, נפטר י"ג תשרי תרפ"ג, זיעוכי"א.

ר' יצחק יהודא שטערן ז"ל

הי' צדיק וחסיד אמיתי שנתחסד עם קונו. נולד בשנת ת"ר בכפר גיאמרע, לאביו הצדיק מו"ה ראובן ז"ל, גידל בנו על דרכי התורה והיראה, בבחרותו שלמד בישיבת הגאון כת"ס ז"ל בפ"ב, היה מתמיד גדול ממש לא פסק פומי' מגירסא וירא שמים מפורסם שנזהר מכל נדנוד עבירה ח"ו וגם שימש ולמד אצל הגאון הישיש ר' דניאל פרוסטיץ ז"ל רב"ד בפרעסבורג, ורבותיו אהבו אותו מחמת התמדתו וירא‌תו. אחר חתונתו, אף שהי' עשיר והי' לו מסחר טוב, לא מש מאהלה של תורה ובכל לבבו ונפשו דבק בלימודו ולא ביטל אפי' רגע אחד יותר מהצורך, ואשתו פראדל ע"ה שהיתה אשה חסידה וצנועה ראתה התמדת בעלה, קיבלה ע"ע שהיא תעשה הכל בחנות ומסחר, ובעלה ילמוד תורה, וכן הי', אך נגע בו יד ה' ואבד כל הונו ורכושו וקבע דירתו בעיר פאפא ואח"כ במאקא, והי' עני מאד והי' לו תמיד דאגת פרנסה, אבל כ"כ הי' דביקותו בתוה"ק, כי שכח הכל, ובדמעות שליש ישב אצל ספריו ולמד יומם ולילה, ואף שאהב את בניו וב"ב כנפשו, ובכל יום בכה והתפלל עליהם שיהיו ת"ח ויראים, את תוה"ק אהב יותר, ואפי' עם בניו וב"ב לא דיבר רק מעט מזעיר, כי כל רגעיו הקדיש לתורה ועבודה, רק שעות אחדות ישן במעל"ע, ולא אכל רק מעט מזעיר, ברגעים אחדים, והי' קדוש וטהור, ופרוש מכל ענייני עוה"ז, במלא מובן המלה, לא

שח שיחת חולין מעולם, ולא הי' משנה דיבורו אפי' בעד כל הון דעלמא, ויודעים בבירור שהוא לא הוציא דבר שקר מפיו, הי' למדן גדול, ופ"א אמר בשמחה גדולה היום ב"ה סיימתי ברבים פעם שביעית הש"ס עם פירש"י ותוס' מהרש"א מהרש"ל ומהר"ם שיף, שו"ע או"ח הי' יודע כולו בע"פ, וידע מכל סעיף קטן שבמג"א, הי' נחבא אל הכלים, והי' ממש בטל במיעוטו, כיבד כל אדם אפילו קטנים, ברח מן הכבוד, וכשכיבדוהו באיזהו מקום, הי' לו צער גדול, ומיד אמר קטנתי מכל החסדים וכו'.

בשנת תרפ"ה כשהי' בן פ"ה שנים נחלה את חליו, והי' לפלא גדול שלמד מתוך יסורים גדולים בדביקות נפלא ואף שבאו בניו ונכדיו מרחוק לבקרו, הוא ביקש מהם מחילה שלא יכול לבטל לימודו, כי הזמן קצר ומלאכת התורה מרובה, ולמד זוה"ק בבכיות גדולות ובמר נפש בלב נשבר ונדכא עד שנמס לב השומעים לימודו, הי' צדי"ק נסתר, שהעלים גדלו וצדקתו מכל אדם, וכשקרב עת פטירתו והי' לו יסורים גדולים ונסמא ר"ל אמר לבניו יסורי הגוף שלי אינם כ"כ גדולים כיסורי נפשי שאיני יכול ללמוד, ואם איני יכול ללמוד למה לי חיים. בשנת תרפ"ו בחודש סיון כשהי' גוסס, ובני הח"ק כבר הדליקו נרות והי' מוטל כמת ממש, פתאום פתח אז עיניו, והוקל חליו ועוד חי כד' שבועות ושמח שמחה גדולה שנפתחו עיניו, ויכול ללמוד, ולמד ועבד את בוראו בדביקות נפלא עד שבכ"ו לחדש תמוז תרפ"ו יצאה נשמתו בקדושה וטהרה, וצוה לעשות ארונו משולחן שלמד עליו יותר מששים שנה וכן עשו, זכה לבן גדול וגאון עולם ה"ה הגאוה"צ הרב ר' אברהם שטערן, אב"ד דק"ק נייהייזעל, זצ"ל הי"ד. מנ"כ בעיר מאקאווא זיעוע"א.

ר' ישעי' פירסט ז"ל

הרה"ג ר' ישעי' פירסט בן הרב ר' משה וזוגתו יוכבד, הרב ר' משה הנ"ל הי' ראב"ד במ' וואשארהעלי והי' בן האשה החשובה חוה בת ר' אברהם אלי' משה ראב"ד בפעצעל וזוגתו שרה רבקה רחל לאה בת ר' משה נחום ז"ל אב"ד בוואשאן.

ר' ישעי' פירסט הי' חתן הרה"ג ר' שלום קוטנא רב דאייזענשטאדט ונכד ר' ידידי' פישער משטולווייסענבורג, ולמד בישיבה הרמה ומפורסמת בעיר פרעסבורג אצל הגה"ק הכתב סופר זי"ע ולאחר פטירת רבו הגאון הנ"ל נשאר עוד אצל בנו הגה"ק שבט סופר לשמוע בלימודים. בעוד בישיבת פרעסבורג הצטיין בשכלו הישר ועלה מעלה מעלה בלימודיו. ראשית ממלכתו היתה העיר טירנוי ומשם עלה לעיר ואם בישראל עפעריעס ומשם נקרא בקריאה של חיבה וכבוד לרב ומנהיג לעדת קהל יראים שיפשוהל בעיר המלוכה וויען למלא מקום הגה"צ ר' זלמן שפיטצער זי"ע.

יותר מארבעים שנה נהג את צאן עדת מריעיו ותחת הנהלתו גדלה הקהלה בכמות ובאיכות. הוא הצטיין באצילות רוח ונפש, וידע לנהג את עדתו בחכמה בשמאל דוחה וימין מקרבת. וכה זכה לראות את עדתו שגשגת ברוב מנין ובנין. הי' מושך כל שומעיו בנואמיו הנעימים מלא חכמה ודעת. ר' ישעי' פירסט

נולד בשנת תרי״ז, ונפטר בשנת תש״ד ביום ה׳ אד״ש, בעיר לאָנדאָן, לשם ברח בעת המהפכה הנוראה זכיעוכי״א.

ר׳ כלב פייבל שלעזינגער ז״ל

אב״ד טאפאלטשאני ולפנים אב״ד מאאר, חתן הגאון ר׳ אהרן יוסף הלוי אב״ד טרענטשין גאון מפורסם חכם הכולל, בעל דרשן נפלא, בעל מדות נשגבות, מבית מדרשו יצאו רבנים מובהקים, חיבר ס׳ תורת בר נש עה״ת, לזקנתו מסר הרבנות לבנו הג״ר חיים ז״ל, חתנו היה הג״ר שלמה מיללער אב״ד סעטשין, הגרכ״פ ז״ל נולד תקפ״ח לפ״ק, ונפטר בן פ״ג, ח׳ ניסן תרע״א לפ״ק זיעוכי״א.

ר׳ ליב גראָסס ז״ל

ארי שבחבורה, ה״ה הרבני המופלג, חרוץ ושנון בתורה ומופלא ביראת ה׳ טהורה רב פעולות מו״ה ליב גראסס ז״ל שהיה תלמיד הגאון מו״ה יהושע הכהן וועךפליט ז״ל אב״ד באלאשאדיראמאט ואח״כ עלה לישיבה הרמה דק״ק פ״ב ושמש שמה כמו חמשים שנה ויותר והי׳ תלמיד חביב ומקורב מאוד אצל כת״ס זצ״ל והיה כבן עזאי שנפשו חשקה בתורה וכל ימיו לא פסק מלשקוד על דלתי בהמ״ד יום יום ואף אחרי הסתלקות הכת״ס זצ״ל עודנה עמד בישיבה אצל הרב הגאון בעל שבט סופר זצ״ל. האמנם גדול היה שימושו יותר מלימודו מה ששימש לבני ישיבה רבות בשנים בהיותו אחד מגבאי הישיבה ובכל כחו השתדל והתאמץ לגמול חסד עם בני הישיבה הן בגוף והן בממון אשר קיבץ וריבץ בעד חברת הישיבה להמציא מזונות ושאר צרכים לבני עניים שמהם תצא תורה ובכל לבבו ונפשו ביום ולילה היו כל מחשבותיו עליהם ופעולתו בעדם שם עיניו על התמדת למודם ועל יושר תהלוכותם בעיני אלקים ואדם, ושם נפשו בכפו להגן בעדם מכל פגע ונגע ומכל לישני ביש. והוא בעצמו צמצם צרכיו ולא הי׳ נהנה הנאה גופנית מכל הממון אשר אסף וקיבץ וקיים בעצמו חיי צער תחי׳ ובתורה אתה עמל ואשריו בעוה״ז וטוב לו לעוה״ב זכרה אלקים לטובה, ולזכר עולם, ויהודא עוד רד עם א־ל ועם קדושיו נאמן. יעמוד לקץ הימין עם שארי צדיקים בב״א.

ר׳ משה סג״ל יונגרייז ז״ל

נולד בשנת תר״ד, לאביו הג״ר שרגא פייש אב״ד סעטשע, בהג״ר שמואל פאפא אב״ד שם, בהג״ר יצחק מפאפא, שהי׳ חתן הג״ר אשר אנשיל וויענער אב״ד מישקאלץ (אשר העיד עליו הגה״ק בעל ישמח משה שהוא אחד מהל״ו צדיקים) שהי׳ נכד הג״ר אנשיל וויענער אב״ד בפראג, ונכד הג״ר שמעון שפירא אב״ד שם, ומגזע של הגאונים בעל צמח צדק, ובעל ספר החיים אחי רבינו המהר״ל מפראג, אמו של הג״ר משה סג״ל היתה בת הג״ר פלק סודיץ־ביכלער אב״ד סעטשין וסוריץ (שהי׳ רבו של הגה״צ בעל שו״ת מהרי״א) הג״ר משה סג״ל למד בילדותו אצל הגאון בעל שו״ת גורן דוד ואח״כ בישיבת הגאון כתב סופר בפ״ב יחד עם אחיו הג״ר שמואל דוד אב״ד פ׳ יארמאט והג״ר ישוע פלק אב״ד סאנטוב, והג״ר מאיר

אב"ד פולעק, אחר חתונתו הספיק לו חותנו הצדיק הגביר ר' נח יעקב ז"ל די מחסורו וישב ז' שנים באהלה של תורה בב' יארמאט, שם תפס ישיבה גדולה, והי' לעזר רבו הגאון בעל שו"ת גורן דוד במלחמת מצוה נגד פושעי ישראל המתחדשים, וכשנבחר הג"ר משה סג"ל בקאשוי לאב"ד היראים, יסד קהלה חדשה על בסיס חזק של התוה"ק והיראה והי' לחומת מבצר נגד המהרסי הדת, בשנת תרל"ד כשנסע מב' יארמאט לקאששוי קרא עליו רבו הגאון ז"ל פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה של עיר ב' יארמאט, אבל זרח שמשו בעיר קאששוי, ופעל בכל כחו לייסד חבורות קדושות ומשכנות התורה, והוא יסד החברא קדישא הראשונה להיראים במדינת אונגארן. (וכ' לי בנו הגה"צ ר' יעקב שרגא סג"ל יונגרייז זצ"ל הי"ד אב"ד נ' בערלעל שאביו הגה"צ ר' משה ז"ל כשבא לפני שרי המדינה בבקשה להסכמה בית החיים יחידי להיראים, צעק עליו השר האם גם מן המתים אתם יראים ורוצים לעשות פירוד, והוא השיבו בחכמה, הדין נותן, שאנשים אשר כל ימי חייהם מיחו בזה, להיות בחבורת הפושעים שונאי נפשם יחד, האם אחר מיתתם, רק עבור שאין בידם להציל עצמם מחבורתם נעשה שלא כרצונם שבע"כ נכוף אותם להיות להם שכנים רעים, היאות לעשות כן, וע"ז נענה השר למבוקשו, וכ"כ הוטבו דבריו בעיניו, שכאשר בבית מועצות המדינה דברו היועצים עם השר קשות שהסכים לבית החיים יחידי להיראים ענה ואמר להם תשובת הג"ר משה ז"ל עד שנסתם פי המקטריגים) ל"ד שנים עבד הג"ר משה סג"ל עבודת הקודש בקה"י קאששוי, במס"נ ואש קדש, לחם מלחמתו של כלל ישראל היראים, ותחתיו נעשה קהלתו עיר ואם בישראל, הי' חו"פ עניו כהלל, גאון וצדיק, ובעל מדות ישרות, וזכה לבנים וחתנים רבנים מובהקים נו"צ, ובנו הג"ר יצחק צבי סג"ל יונגרייז מילא מקומו בקאששוי. מהג"ר משה סג"ל נשארו ח"ת בסוגי' הש"ס ועל מס' חולין ודרשות. והגר"מ סג"ל ז"ל נתבקש בישיבה של מעלה ד' סיון תרפ"ו לפ"ק זיעוועכי"א.

ר' מנחם גרינוואלד ז"ל

הרב הגאון האמיתי מו"ה מנחם גרינוואלד זצוק"ל אבד"ק שאפראן יע"א, נולד בכפר צורצור בשנת תר"ה. למד אצל הגאון האדיר מו"ה אברהם קרפלס בעמחס"ס שו"ת אהל אברהם בגירבענצעהל ואצל הגאון הגדול מו"ה אליעזר זוסמאן סופר ז"ל בהאלאש. משם עלה לישיבת רבו המובהק בעהמ"ח שו"ת כתב סופר ז"ל. למד אצלו שש שנים קודם חתונתו ושלש לאחר חתונתו. הגאון הצדיק מו"ה דוד לאקענבאך זצוק"ל נתן לו את בתו לאשה ונבחר למגיד שעור לחברה ש"ס. אח"כ נבחר לאב"ד שאפראן, וכהן בכהונתו קרוב לששים שנה. רבני הסביבה כבדוהו והוקירוהו לגאון ולצדיק. נפטר כ"ה תשרי שנת תר"ץ.

ר' משה יוסף האָפמאַנן ז"ל

נולד בדונאסערדאַהעלי. נתחנך על ברכי אביו. ובעודו נער הגיע להמדריגה לילך ביני עמודי התורה לשמוע לקח מפי מרן בעל שו"ת מהרי"א אב"ד דשם אשר אהבה רבה אהבו. משם עלה לישיבת מרן בעל כתב סופר, בהיותו עוד נער

הצטיין ביראתו הנעלה ובהתמדתו הגדולה אשר הראה באצבע שלאילן רב יתעביד, ובאמת בהיותו בן ח״י שנים כבדו רבו מרן מהרי״א בהתרת הוראה ובה כתוב לאמר שכחו גדול כל כך בהוראה ויראה שראוי לסמוך עליו אפי׳ בעניני עיגוני אשה היותר מסובכות. בן כ׳ שנה נשא אשה בעיר מולדתו בת הרבני המו״מ רודף צדקה ר׳ משה ווייס ז״ל. אחר חתונתו פתח מסחר שנהלה אשתו והוא ישב בהתמדה ושקידה רבה ובטהרה על התורה ועבודה והרביץ תורה ברבים ותפס ישיבה לבחורי חמד והעמיד תלמידים הרבה ושמעו הי׳ הלוך וגדל בכל המדינה. בשנת תרמ״ב נתנו עיניהם בו לטובה קהלה המפוארה פאפא וקראוהו אל על להיות להם לדיין ומורה הורה, כמו עד אז כן גם שם הרביץ תורה וטהרה והעמיד תלמידים הרבה לשם ולתפארת עד שנת תרס״ו, עת עזב קהלתו האהובה כי לא הי׳ בו עוד כח המעצור לעצור בעדו מלמלאות מאויי נפשו הטהורה, לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו בעיר הקדושה ותקע בית מדרשו ירושלים ויושב שם מעוטר ומעוטף בטלית ותפילין כל היום ומרביץ תורה בנגלה ונסתר להפרושים. להגיד גדולת הגאון הזה זצ״ל הוא אך למותר כי הלא עדותו של מרן מהרי״א כבר מגיד הרבה ועדותו נאמנה מאד כי צדקתו ושקידתו היה עד להפליא. לא נהנה מעולם מתענוגי עוה״ז ואפי׳ מהמוכרחים, מעת היותו לאיש לא ישן יותר מג׳ שעות בתוך מעל״ע וגם אז לא חלץ בגדיו ובמטה שכב רק בשבת ויום טוב. ממדותיו הרמות ומצדקותיו הרבות אשר עשה, והכל בהצנע היותר אפשרי, אזכיר: אם נער בן עני יר״א הגיע לשנת הבר מצוה התאמץ להקדים ליתן לו במתנה תפילין. על בחורי עניים שלמדו בישיבות השגיח ביותר ועזרם בסיוע שיש בו ממש. ביתו הי׳ בכלל פתוח לרווחה והי׳ עוזר דלים בכל עת, ולא פעם אחת קרה לו שהטריף לעני אוזה והבין שאין לו מה על שבת ונתן לו את המוכן לביתו. ורוח ה׳ אשר דבר ומלתו על לשונו של הגאון המפורסם רבי עזרא צורף זצוק״ל שהי׳ ראב״ד בסערדאהעלי לא כזב אשר אמר עליו בהיותו עוד ילד שהוא קדוש מרחם ויאיר עיני ישראל בתורה וקדושה. מלבד כח גדלו בש״ס ופוסקים היה לו יד ושם גם בחכמת הקבלה אשר ידיעתו במקצוע הזה הסתיר תמיד כי היה הצנע לכת, פשטן וענותן ואחד מהשרידים אשר אליו ה׳ קורא. מחידושיו הרבים בנגלה ונסתר נדפס ספרו מי באר מים חיים על מס׳ ברכות עם פתיחה גדולה הכוללת כל עניני הברכות. זצ״ל.

הגאון ר׳ משה צבי פוקס זצוק״ל

נולד בשנת תר״א בקהל לאָוואָש־בערעני בחינוך מועיל ובלימוד עפ״י סגנון והגיון ישר נתחנך על ברכי אביו עד שנות בחרותו, ואז נסע לשאוב תורה וחכמה מבאר חיים של הגאון האדיר רבי חיים צבי מאנהיימער שהי׳ אז רב בווערבא ומשם עלה לישיבת מרן הכתב סופר ויהי לרבו אהוב וחביב כי ידע והבין גדלו בתורה וחכמה, וכשרצה להדפיס חיבוריו, מסרם לידו למען יסדרם כפי חכמתו ורוחב ביגתו.

נסמך להוראה בעטרת הכבוד והפאר מרבותיו אלה. מרן הכתב סופר בכתב סמיכתו כתב ובני ישראל יוצאים ביד „רמה״ (רב משה הירש).

בשנת תרכ"ז נשא אשה בוואג־סערעד בת הגביר ר' משה גאנזל וישב בביתו בכבוד גדול על התורה והעבודה עד שכבה נר אלקים נזר תפארתו אביו ונבחר למלא מקום קדשו לרב אב"ד דק"ק וואג־סערעד. בחכמה נפלאה, במתינות, ובנחת נהל עדתו על מבועי התורה והיראה האמתית כן התאספו אליו עדרי צאן קדשים לחסות בצלו ולשתות בצמא מבאר תורתו וחכמתו כי הי' נודע למרחקים שלימודו הוא בסגנון והגיון ישר ובזמן קצר מלא כל הארץ מכבודו ותורתו ונעשה לתל שכל פיות אליו היו פונים לשאול ממנו תורה עצה וחכמה ויהי לאות ולמופת.

בשנת תרמ"ב נתנו עיניהם בו הקהלה הגדולה גראסווארדיין ובחרו אותו אלוף לראשם לרב אב"ד ולדאבון ותוגת לב אנשי וואג־סערעד עזב אותם ארון אלקים עם בני ישיבתו ונסעו לגראסווארדיין והעיר גראסווארדיין צהלה ושמחה.

אדמה שלא אפריז על המדה אם אומר שהי' סמל של הרב, ולא אשקר אם אחליט שלא חסר ממנו אפילו מדה אחת ממדות שמנו חז"ל שצריך להיות בתלמיד חכם. זכה וזיכה הרבים, העמיד דור דעה, תלמידים לאלפים ולרבבות, ישיבתו עמדה על רום המעלה באיכות וכמות, בין ד' וה' מאות בחורים היו תמיד מספר בני ישיבתו אשר שתו בצמא דברי אלקים חיים מפיו, הרבה רבנים גדולי מדינתנו הי"ו היו תלמידיו חובשי בית מדרשו, אשר כולם אהב אהבה רבה ונאמנה וכבדם כאב את בניו והאציל עליהם מהודו בעין יפה ובמדה גדושה. כן היה אב לאביונים, עושה צדקה בכל עת, ביתו הי' פתוח לרווחה, ובתחלת החדש בקבלת שכרו הי' מפזר סכום גדול בפעם אחת לעניים ואביונים.

ובמשמרתו הכבדה, רם ונשא הזה להנהיג באמונה קהלה וישיבה גדולה, שם לילות כימים להגות בתורת א־ל חי והעלה פנינים יקרים מלאים זיו ומפיקים נוגה בכל מקצועות התורה והחכמה — בהגיון ישר מאין כמוהו — אשר המה בכתב יד, ותשובות להלכה ולמעשה לאלפים, אשר השיב להפונים אליו בדבר ה' זו הלכה מכל קצוי התבל כי דעתו הי' דעת המכרעת. ונדפס ממנו תשו' יד רמה על דחשו"ע חי' נפלאים עמוק עמוק מי ימצאנו.

יסופר מפי הגה"ק דסאטמאר זצ"ל בעל שו"ת זכרון יהודה שהגאון האדיר הזה היה עילוי במלוא מובן המלה, חריף עצום עוד בימי נעוריו, ובכל עת שדרש אביו בבית הכנסת חידושי שמעתתא סתר דבריו בלי חמלה האף שהיה גאון גדול. ע"כ היה מסדר לעצמו לפני הדרשה מה שיאמר לבנו אם יסתור את חידושיו, וכאשר סדר דבריו אמר בזה הלשון: וועגן מאנדעלע וועט זאָ פרעגן (כן קראו אותו בביתו) וועט איך זאָ ענפערן... פעם אחת נתחבא הילד תחת המטה בעת שסדר אביו מה שיאמר על קושית בנו וכשאמר: וועגן מאנדעלע וועט זאָ פרעגן... ויקרא הילד בקול רם מתחת המטה: ניין, מאנדעלע וועט אבער זאָ פרעגן... אחרי כן הבטיח אותו אביו שיקנה לו בגד יפה וחדש על יו"ט אם לא יסתור דבריו בבית הכנסת, ובכל זאת בשעת הדרשה בהתבוננו ראה שהדברים אינם ישרים ולא יכול להתאפק ויקרא בקול רם: איך ברויך קיין אַנצוג, דען דער פשט... וסתר גם בפעם הזאת את חידושי אביו.

כה עמד למופת ולתפארת כל בית ישראל עד שנת תרע"א ראש חדש תמוז עת נרעשה העיר וכל המדינה מהשמועה שבאה מטרענטשין־טעפליץ שכבה נר אלקים נזר תפארת ישראל והקהלה הביאה ארון הקדש העירה גראסווארדיין ואבל כבד ומספד מר — שלא הי' כמוהו — עשו לו כל בני הקהלה ועם רב שבאו מכל קצוי המדינה זכותו יגן עלינו וימליץ טוב בעדינו.

ר' משה ז"ל גרינוואלד

אב"ד הוסט נולד לאביו הרה"צ ר' עמרם ז"ל נכד הגה"צ ר' משה נחום אב"ד וואזשאני (אביו הגה"צ ר' עמרם חסידא) ולאמו נכדת הגאון בעל פנים מאירות, בטשארנא ביום י"ג שבט תרי"ג לפ"ק, בנעוריו היו ניכרים בו סימני קדושה וטהרה, וכאשר הגיע לשנת י"א הלך לישיבת הגאון ר' מנחם כ"ץ פרוסטיץ אב"ד צעהלים, ונתפרסם שמו לעלוי מפורסם, ובמלאת לו י"ג שנה דרש מה שחידש בעצמו בפלפול עצום בביהכ"נ הגדולה דשם והי' לפלא, ואח"כ נסע לישיבת זקנו הג"ר יוסף אב"ד טשעטשאוויץ וכבר ט"ו נסע לישיבת הגאון בעל כתב סופר לפרעסבורג, רבו ז"ל חיבבו מאד ופ"א באמצע השיעור כשפלפל עם רבו הגדול, עמד רבו מכסאו, ונשקו על ראשו לעיני כל תלמידיו, ובשנת תר"ל כשהי' הגה"ק ז"ל בן י"ז נפטר אביו הצדיק, והשאיר אלמנה עם ט' יתומים קטנים, והוא הקדוש הי' הבכור, וכל הפרנסה הי' מוטל על שכמו לפרנס אמו וט' אחיו היתומים, ועסק במו"מ באמונה, ואעפי"כ לא מש מאהלה של תורה, ושם לילות כימים, ונהרו אליו שמה תלמידים רבים, והרביץ תורה שם בשקידה נפלאה, בשנת תרמ"ב נתקבל לאב"ד הומנא, והי' עוד צעיר לימים ואעפי"כ כתבו הגה"צ ר' שמעון סופר אב"ד קראקא, והגה"צ בעל ייטיב לב אב"ד סיגעט, בשבילו לקהל הומנא שאשרי לדור שזכה לאותו צדיק משה בן עמרם ז"ל, בשנת תרמ"ד נתקבל לאב"ד חוסט למלאות כסא הרבנות אחר הגאון בעל שו"ת מהר"ם שיק, אבל הגאון הקדוש מרוב ענותנותו סרב לקבל משרת הרבנות בחוסט למלאות מקום הגה"ק בעל מהר"ם שיק, ונשאר בהומנא, עד שבשנת תרמ"ז נתקבל לאב"ד קליינוארדיין, ושם הרביץ תורה ברבים שלמאות נתקבצו אליו תלמידים גדולים ללמוד ממנו תורה ויראה, אבל פריצי עם שבקהלתו פעלו אצל שרי המחוז לבטל ישיבתו, וגם עליו גזרו שאסור לו ללמוד עם בני הישיבה, אבל הוא מסר נפשו בשביל תלמידיו שהיו דבוקים ואדוקים בו ולמד עמם בהתמדה שאין לספר, ופעל אצל שרי המלוכה להתיר הישיבות בכ"מ במדינת אונגארן, וזכות הרבים הי' תלוי בידו.

הגה"ק חוץ ממה שלמד בהתמדה ושקידה נפלאה שא"א לספר, וחוץ שנהל קהלתו וישיבתו הרמה בחכמה גדולה, לחם מלחמתה של תורה ויראה בכל עניני הדת של המדינה, ובאסיפת הרבנים במדינת הגר דבריו נשמעים, וכולם פה אחד ענו אחריו אין לנו לעשות רק מה שיאמר לנו משה בן עמרם, וגם בעת שהתנועה הציונית והלאומית דחקו עצמם לכנוס במחנה היראים. וקצת מאנשי היראים חברו להציונים תחת מוסבות שם מזרחים. כל רבני המדינה, וחוץ למדינה, שחשו שח"ו היראים לא יספו בחטאת הציונים ומזרחים, כתבו אליו

וביקשו אותו יען שקולו נשמע במחנה העברים היראים, שיעמוד בראש, ויכריז כרוז שלא יכשלו במעגלותם, וכל שומר נפשו ירחק מהם כמלא עיניו, אז אזר הגאון הקדוש ז״ל מחוסט ביחד עם אדמו״ר הגה״ק מאונסדארף והכריזו בקול קורא בשנת תרס״ד באזהרה ואיסור שלא לקרב ושלא להיות באגודה אחת עם הציונים ומזרחים. ובעש״ק פרשת דברים ז׳ מנחם אב תרע״א החזיר נפשו הטהורה השמימה.

ר׳ משה הלוי ז״ל פאללאק

נולד לאביו הגאון הצדיק ר׳ זעקל בחדש שבט תר״ה בסערדאהעלי, ולמד אצל הגאון ר׳ יהודא אסאד בעל שאלות ותשובות מהרי״א והגאון ר׳ עזרא צורף דיין בסערדאהעלי ואח״כ אצל הגרי״ם פערלס, ולבסוף בישיבת הגאון בעל כתב סופר בפרעסבורג, בשנת תרכ״ד נשא בת הרה״צ ר׳ אליעזר הירש לעווינגער ממאגענדארף בעל קונטרס בני לוי, והחזיק שם ישיבה, ונהג עצמו בקדושה וטהרה, בשנת תרל״ב נבחר לאב״ד באניהאד ושמה נהרו אליו תלמידים הגונים מכל המדינה, ובתוכם בנו הג״ר אברהם דומ״ץ בבאניהאד זצ״ל הי״ד, הג״ר יוסף ליב סופר ז״ל אב״ד פאקש, והג״ר יוסף צבי דושינסקי זצ״ל אב״ד חוסט ועיה״ק ירושלים והג״ר מרדכי אליעזר עהרנגרובער זצ״ל הי״ד אב״ד ווראנוב, הג״ר משה הלוי פאללאק ז״ל הי׳ גאון מובהק, צדיק יס״ע, בעל עבודה גדול, לחם מלחמתה של תורה במס״נ נגד פריצי הדור. הי׳ בעל דרשן נפלא הניח חיבורים רבים מאד, ומהם נדפסו וידבר משה ה״ח, תיקון משה ה״ח, ס׳ ברכת משה על מס׳ חולין וסוגי׳. ואבי ימיו, ד׳ מרחשון תרמ״ט לפ״ק עלתה נשמתו הטהורה לאביו שבשמים זי״ע ועכי״א.

ר׳ נתן מיללער ז״ל

נולד בק״ק נאדאש הסמוך לפרעסבורג בשנת תקפ״ח. עד שנת הי״ב לימי חייו נתחנך על ברכי אביו הצדיק ז״ל וראה כל כך סימן יפה בלימודו שהגיע להמדריגה לעמוד ביני עמודי לשמוע שיעורי עיון מרב גדול ושלחו לישיבת מרן בעל שאלות ותשובות מהרי״א ושם עלה מעלה על גבי מעלה ויהי לו לתלמיד אהוב וחביב מאוד כאשר מתפאר בו בכתב מורינו שבו מעיד על גודל צדקתו, חריפותו ובקיאותו בש״ס ופוסקים. משם נסע לישיבת מרן בעל כתב סופר וזכה לישב על ימין רבו בביתו כמה שנים אשר אהבו אהבה רבה. נסמך להוראה (ב׳ שנים אחר חתונתו) על ארבעה חלקי השו״ע אשר הי׳ בקי בהם מרבו מרן הכתב סופר, מהג׳ רבי יצחק אהרן לאנדסבערג אב״ד ק״ק גראסווארדיין ומהג׳ רבי פנחס ליב פריעדען אבדק״ק קאמארן.

בשנת תרי״א נשא אשה בטשוז מחוז קאמארן בת הרב החריף הצדיק מו״ה פייבל בן הג׳ רבי אליעזר טרענשינער פריינד אב״ד דשם. אחרי חתונתו נשאר בבית חותנו וישב שם על התורה בשקידה עצומה והרביץ תורה וטהרה ושמו נודע למרחקים ונתפרסם לגאון מופלג.

בשנת תרט״ו נבחר בכבוד גדול לרב דק״ק וואג־ווועטשע והרביץ שם

תורה ויראה ועמד לנס קהלתו עד שנת תרכ"ז עת נקרא על לכהן פאר בק"ק סעטשין, כמו שם כן גם כאן הרביץ תורה וטהרה בנפש בני קהלתו ובנפש בני ישיבתו אשר נהרו אליו ממרחקים, אב רחמן ונאמן הי' להם, מסר נפשו בעדם, דאג בעד מזונם הרוחני וגופני באמרו אם אין קמח אין תורה, למד עמם בהתמדה רבה, הורה להם דרך הלימוד הישר ונתיבות ההוראה, וכמה מתלמידיו ישבו על מדין לתפארת ישראל. על גדולת גאונו בתורה אין לי להאריך כי החידושים הרבים כמעט על כל הש"ס ושו"ת על כל חלקי השו"ע הנאמרים בחריפות ובקיאות נפלאה אשר השאיר אחריו ברכה יתנו עדיהן על גדולת רוממותו בכל מקצועות התורה. מהם נדפס עד היום והוא כטפה מן הים, שו"ת אבני חשן והוא משא ומתן של הלכה אשר השיב לשואליו דבר ה' שפנו אליו בהלכה. גודל צדקתו וקדושתו אשר לא יאומן כי יסופר. העמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה במסירת נפש עזה כל ימי חייו עד שנת תרנ"א מוצאי ר"ה שאז נצחו אראלים את המצוקים ועלתה נשמתו הטהורה לגנזי מרומים, זכותו יגן עלינו ועכ"א.

ר' נפתלי ז"ל סופר

נולד בפרעסבורג תלמיד מובהק למרן החתם סופר ובנו הגאון בעל כתב סופר, אחר חתונתו הקדיש גם כן כל רגעיו לתורה ועבודה בקדושה וטהרה בטאפאלטשאני, ובשנת תרט"ו נבחר לאב"ד קאדעלבורג ובשנת תרל"ג לאב"ד ברעזאוויץ, שיראקא, ופעטשענייד־ארף, הי' גאון מובהק קדוש וטהור, בעל דרשן נפלא במס"נ, שפל רוח ובעל מדות נשגבות, נדפס ממנו ב"ח מטה נפתלי, בית נפתלי, בני נפתלי, שער נפתלי ועוד, נפטר י"ז אד"ש תרנ"ט לפ"ק זיעוכי"א.

ר' עקיבא יוסף ז"ל שלעזינגער

בירושלים עיה"ק, בהג"ר יחיאל מ"מ בפרעסבורג בעל דבר יחיאל, וחתן הגה"ק ר' הלל ל"ש אב"ד קאלאמעא, ותלמיד הגאונים בעל כתב סופר, ובעל מחנה חיים, היה גאון וצדיק, מקנא קנאת ה' צבאות אש קדש תוקד בקרבו, ובמסירת נפש ממש לחם מלחמת התורה והדת, נגד בעלי השכלה והמתחדשים, חיבר לב העברי ב' חלקים, נער עברי, אל העדרים ב' חלקים, ברית עולם ג"ח, תורת יחיאל, שמרו משפט ועוד ספרים. בתחלה הי' דיין בקאלאמעא, ובשנת תר"ל עלה לעיה"ק ירושלים ונו"נ שם א' אייר תרפ"ב לפ"ק זיעוכי"א.

ר' עמרם ז"ל בלום

נולד לאביו הגאון ר' יצחק יעקב ז"ל אב"ד שאמשאן שהיה חתן הגאון הקדוש ר' עמרם חסידא אב"ד דק"ק ה' מאד, בן הגאון ר' משה נחום אב"ד שאמשאן, שמנוחתו כבוד בעיר הקדש צפת, — בשנת תקצ"ד בשאמשאן. עוד היה נער כבר היה מפורסם לעלוי גדול, חריף עצום ובקי נפלא, ורבותיו היו אביו הגז"ל והגאון ר' מאיר פערלס, והגאון בעל כתב סופר ז"ל, אחר שלקח לו לאשה בתו של הג"ר חיים יוסף דוב הכהן העלליר מקראסנא, נין ונכד הגאון בעל קונטרס הספיקות, תקע אהלו של תורה בקהל אלמאש, ושם עסק בתורה

יומם ולילה, ונעשה כמעין המתגבר, ונתקבל אח"כ שם לאב"ד, למלאות מקום הגרמ"מ העללער בן הגרצ"ה חריף אב"ד באניהאד, וכן עלה מעלה מעלה, עד שבשנת תרכ"ד נבחר למלאות מקום זקינו הגה"ק ר' עמרם חסידא בה"מ, שמה נאספו אליו צאן קדשים עדרים עדרים ללמוד ממנו תורת אלקים חיים, ומכל פנות ומחנות פנו אליו בשו"ת כי הי' גאון מובהק ואמיתי, וכשנפטר הגאון בעל שו"ת מהר"ם שיק בחוסט, נבחר הוא ז"ל בשנת תרמ"א למלאות מקומו, ובשנת תרמ"ג בא לב' אויפאלא, וכ"ד שנים נהג עדתו ולמד עם ישיבתו הגדולה, בניו וחתניו הם רבנים גדולים ומובהקים, הג"ר יהודא צבי ז"ל אב"ד האנישאוויץ הי' חתן הג"ר ישעי' עהרענפעלד אב"ד שוראני, הג"ר יעקב יצחק והג"ר בן ציון, אב"ד בב' אויפאלו, הג"ר משה נחום דיין בגראסווארדיין, וחתניו הג"ר גרשון שטערן זצ"ל אב"ד מלודאש בעל הילקוט הגרשוני, הג"ר יוסף צבי סופר אב"ד שאמשאן ז"ל, והג"ר יוסף חיים פישמאן ז"ל אב"ד טעלעגד, ומהגרע"ב נשארו ח"ת בחריפות ובקיאות כמה וכמה חיבורים בכת"י ונדפס ממנו ס' שו"ת בית שערים על או"ח ויו"ד חיבור עצום מאד. ופי' על הגש"פ דברים מתוקים מדבש. ונפטר הגרע"ב ז"ל בן ע"ג שנה, כ"ו אלול תרס"ז לפ"ק זיעוכי"א.

ר' פיש פרשמאן ז"ל

מפרעשבורג זצ"ל, בהג"ר יחזקאל אב"ד מישקאלץ. הי' גאון מפורסם ומגיד ודרשן הפלא ופלא, בימי נעוריו אב"ד דיענדעש ואח"כ בסיקס ואחר כך עלה להיות אב"ד קלויזענבורג, ובשנת תרכ"ו נתקבל לפרעשבורג. דרשותיו היו מפורסמות, דבריו נכנסו בלב השומעים ועשו פרי ורבים השיב מעון. בנו הי' חתן הג"ר עמרם בלום בעל שו"ת בית שערים, וזכה ג"כ לחתן גדול הדור עמוד הוראה הוא אדמו"ר הג"ר ליב פריעדמאן ז"ל רב"ד בפרעסבורג בעל שו"ת הריב"ד, ושל"ח ט"ו אייר תרמ"א לפ"ק זיעוכי"א.

ר' פסח זינגער ז"ל

נולד לאביו ר' אברהם באונגארישׁ־בראד בשנת תקע"ו, בנעוריו היה מפורסם לעלוי גדול ולקדוש ישראל סיגף עצמו בתעניות, וכל היום למד בעמידה מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין בשקידה נפלאה, היה גאון גדול מופת הדור ציס"ע, עד שהגאון כ"ס אמר עליו, "אין פסח שני בזמן הזה". פירוש לא נמצא גאון וקדוש כמותו בזמן הזה, הוא היה חתן הגאון ר' אהרן יוסף שמואל אב"ד דק"ק טרענשין, בה"ג יחזקאל בעל תורת יחזקאל מק"ק אונצדארף, והגאון ר' אהרן יוסף שמואל היה חתן הגאון בעל שערי תורה בן השמן רוקח, הג"ר כלב פייבל בעל תורת בר נש והג"ר דוד לעווין אב"ד אילאווא היו גיסיו שלשתם חתני הגראי"ש, וגם הגרפ"ז זכה לבנין רבנן, בשנת תר"ו נתקבל לאב"ד פאלאטא (אונגארן) בשנת תרל"א נתקבל לאב"ד קירכדארף, בשנת תרנ"ח כשהי' בן פ"ב שנים והרגיש יום מיתתו קידש וטיהר עצמו בהכנה גדולה ונוראה, ועלה לשמים בסערה בקדושה ובטהרה ערב פסח שנת תרנ"ח לפ"ק זיעוכי"א.

ר' שלמה ברייער ז"ל

נולד בשנת תר"י לפ"ק לאביו ר' מרדכי, סוחר וחנוני, ת"ח ולוחם במסירת נפש לחנך זרעו ברוח התורה והמסורה. חתן הרב הגה"צ ר' שמעון וויענער זצ"ל אב"ד מלאוואשבערעני במדינת הגר. הגאון ר' שמעון וויענער זצ"ל היה גאון אמיתי והיה מתלמידיו הראשונים של מרן החתם סופר זכי"ע במאטערסדארף כי הי' יליד מט"ד ובחור צעיר לימים בעת התחיל לזרוח אור מרן הח"ס שמה. ושוב למד גם אצל רב המדינה מרנא ורבנא מרדכי בנעט זכי"ע אב"ד ניקלסבורג בהיותו כבן תשעים שנה, אולם במדה מפליאה היתה עוד רוחו איתנה ולא נס ליחו, הביאו לפניו את נכדו, נער כבן ז' שנה ולמד עמו עד היותו בן י"ב שנה. אז עזב את זקינו והלך ללמוד לישיבת הגאון העצום צו"נ מור"ר יחזקאל בנעט אב"ד נייטרא זצ"ל. שוב חזר ולמד לפני זקינו — ואז הי' הגרש"ו זצ"ל כבן מאה — ומסר לו ידיעה מקיפה בכל מקצועות התורה. ובאשר הגר"ש ברייער ז"ל מחונן הי' בכשרונות רוח חריפה מאד ובזכרון יוצא מן הכלל נעשה מלא וגדוש בתורה כאחד הגדולים. ומזוין בכלי מלחמתה של תורה עלה לישיבת מרן הכת"ס זכי"ע בפ"ב. נתפרסם שם לארז בלבנון וכגבור בתורה. פלפולו עם רבו הכת"ס היה מעורר תמהון גם אצל מופלגי וחריפי מוח של חבריו. בהתמדתו בתורה עלה על כל בני גילו וכל בני הישיבה בפה אחד הודו שבמדה זו אין דומה לו כלל. בשנת תרל"ו בהיותו בן כ"ו שנים וחתן הרהגה"צ מוה"ר שמשון רפאל הירש אב"ד פד"מ זצ"ל נבחר לאב"ד בקהילת פאפא, משרה כבודה מאד. בקנאו את קנאת האמת לא ידע פחד ומשא פנים ובאשר הי' נקי כפים בכל ענינים עלה והצליח, דרשותיו הנפלאות, כדרשן מפליא פלאות, מלא מוסר בלי ליאות הבשילו פירותיהן פרי קודש ונוצר תאנה יאכל פרי'. משם עלה ונתעלה על כסא הרבנות של חותנו הגדול שהפיח רוח חיים של תורה וקדושה באלו הימים בעיר הגדולה פד"מ בפרט, ובכל מדינת אשכנז בכלל. תחת דגלו נעשתה פד"מ לקהלה נאה כמוה שהיא, והחזיר עטרה ליושנה, העמיד תלמידים הרבה. ביום ו' מנחם אב שנת תרפ"ו החזיר נשמתו השמימה. נדפס ממנו ספר דברי שלמה, והניח בנין רבנן, ובנו הרה"ג ר' יוסף עומד על המשמר בקהלתו בניו יארק.

אדמו"ר ר' שמואל ראָזענבערג זצ"ל

נולד לאביו הגאון הצדיק ר' ישראל יונה צבי אב"ד טיסא־פורעד ט"ו אלול תר"ב לפ"ק ואמו היתה צדיקת גדולה שמעיד עליה אדמו"ר, שאחת לאלף שנים תבא נשמה קדושה כזו לעולם התחתון. היא היתה בקיאה בעל פה בכל ששה סדרי משנה, ולא שכבה בלילה עד שלמדה ח"י פרקים משניות, והולכת בטלית מצויצת כהלכתה. והיא גידלה את רבינו ז"ל והוליכתו כשהיה רך בשנים, להגר"ש שלעזינגער אב"ד אבראהאם, וכשהיה בן י"ב לרבו הגאון ר' אפרים טשאבא, ובשנת ט"ו לימי חייו עלה לישיבת הגאון בעל כתב סופר לפרעסבורג, וגם למד אצל הגאון ר' נטע וואלף רב"ד דשם, ובשנת תרכ"ט כשהי' בן כ"ו שנה נתקבל לאב"ד במקום רבו בטשאבא, והי' שם י"ד שנים, ובשנת תרמ"ג נתקבל לאב"ד אונצדארף, ושם למדו אצלו תלמידים למאות ואלפים תורה ועבודה וחסידות, שלמד אצל הגה"ק ר' חיים מסאנז, ובנו הגה"ק

ר' יחזקאל משינעווע וגם מהגה"ק רצ"ה מליסקא, והי' עניו גדול עד אין לשער, ושנא מתנות וחיי צער חי' ולא הי' לו שמחה אחרת רק הלימוד עם תלמידיו, ובעצמו אמר בסוף ימיו שבעים שנה ב"ה למדתי תורה באמונה, נ"ו שנה תורה לשמה ברבים, ומעולם לא הי' כוונתי להתפאר, ולא לשום פני' בעולם, רק לעשות נ"ר ליוצרי, להרבות כבוד שמים, ול"ו שנה שימש בכתר הרבנות בקהלת אונצ־דארף, בשנת תרע"ט, י"א סיון, ב' פ' בהעלתך עלתה נשמתו הטהורה לאביו שבשמים, והניח תלמידים לאלפים יראים ות"ח בכל תפוצות ישראל ונדפס ממנו ס' שו"ת באר שמואל בש' תרס"ג תשובות וחי' על משניות מקואות, ועוד הרבה חי' בכתובים זי"ע ועכי"א*).

על תלמידי הגה"ק זי"ע נוכל לומר שהם ב"ה נאמנים לד' ולתורתו.

---

*) מעשה נורא שסיפר כ"ק מרן זי"ל בשם הגאון ר' נטע וואלף זי"ל ראב"ד בפרעש־בורג, אשר בגליל התח"ס הי' שוחט באחד הכפרים, ובא אליו ערל אחד שרצה להתגייר. השוחט סידר ופירט לפניו כל החומרות הנוגעות בדת יהדית והערל הסכים לכולם. השוחט מל אותו, אבל הדם הי' שותת ויורד מאין הפוגות. והשוחט ברוב פחדו ומוראו לא הי' יכול לשית עצות בנפשו, כי הערל צעק בקול מר, כי היהודי רצה להרגו. והי' סכנה גדולה גם לכלל ישראל, כי הי' אז גזירה חמורה בלי למול ערל. ושכר השוחט עגלה ונסע עם הערל לפרעשבורג לפני הגאון בעל חתם סופר. ואמר לו הגאון, מאחר שיוכל לצמוח מזה סכנה ורעה גדולה לכלל ישראל, לכן מחויב הוא למסור עצמו למיתה, ויסע מיד עם הערל להדונאי עם העגלה להפיל עצמם למים שניהם יחדיו לישטף שם, כדי שלא יודע הדבר. והשוחט קיבל על עצמו מסירת נפש ונסע עמו, ויט מן הדרך לעבור במים. פתאום ראה כי רץ אחריו זקן אחד ושאלו אי מזה באת ואנה תלך, כי אין זה דרך לעבור בו. והשוחט גילה לו כל מהות העניין. ונתן לו הזקן עלה אחד ליתן במקום הדם, ומיד פסק הדם מלירד, ונתרפא. ובא השוחט במהירות ובשמחה לפני בעל הח"ס וסיפר לו את הכל. ואמר הגאון, כי לא מצא שום עצה בנפשו רק שיקבל על עצמו מסירת נפש בפועל ממש כדי להציל את כלל ישראל, וידע בטח שבזכות זה ישלח ה' עזרו מקודש לרפאות את הנמול. ואותו זקן הי' אלי' הנביא והוא הביא העלה מגן עדן, והוא פלא.

ועוד סיפר מרן זי"ל דבר נפלא, כי בעת שבא על כור הבחינה בימי בחרותו, נסע להגה"צ ר' יודא אסאד זי"ל לקבל ברכתו. ופתח הג' את הארגז ונטל מתוכה כוס מלא וממנו נתן לו לטעום, ומי שטעם מכוס זה ניצל מידם. ואמר מרן זי"ל, שהכוס הי' מלא דמעות של בכי אשר שפך הצדיק עת אמירת תיקון חצות, ונתן אז הכוס על הארץ והדמעות נשפכו לתוכו, ומדמעות כשרות אלו עמד רווח והצלה ליהודים.

סיפר מרן זי"ל, כי עת למד בפרעשבורג, אמר רבו הגאון כת"ס זי"ל, שאיש קדוש בא למרחץ ויענער באדען והוא הרב הקדוש מסאנז, בעל דברי חיים זי"ע. ורבינו הק' נסע שמה עם עוד שני חברים להכיר ולראות פני צדיק איש קדוש זה. והנה כאשר הגיע שמה בשעה עשירית, והגה"ק בעל ד"ח הי' עוד אז אצלו קודם תפלת שחרית, ומרן זי"ל לא הורגל בכאלה לאחר זמן תפלה כל כך, אבל חלילה להרהר אחר איש אלקים אשר גם רבו העיד עליו שאיש קדוש הוא. ובא לדירת קדשו לשמוע אל הרנה ואל התפלה של הצדיק. וכאשר אמר הד"ח פסוקי קריאת שמע בהרמת קולו, קול שאגת ארי' אשר כמוהו לא שמע מעולם, נתעורר מרן זי"ל כל כך עד שלא ידע אז אם הוא מלאך או אדם (כן סיפר להרב הצ' מבייטש זי"ל תחן הרב הק' מסאנז, בעת אשר הי' באונסדארף לבקר את כ"ק מרן זי"ל). ואחר התפלה נתן קווייטל להצה"ק מסאנז זי"ע ובקש ממנו שיזכה ליראת שמים. ואמר מרן זי"ל להרב מבייטש, תמה אני, כי הצ' שהי' בעל רוח הקודש ופועל ישועות, אבל בקשתי ליראת שמים לא מילא. והשיב לו הרב מבייטש, כי עד היכן שהי' כוונת הצדיק מסאנז בכם נתקיים בכם.

פעם אחת בשבת, כאשר חטפו הבחורים שיריים ודחקו עצמם להגיע חלק הגון, והי'

רשימת תלמידי הכתב סופר זצ"ל
הנזכרים בס' אגרות סופרים

אלה בני הכתב סופר ז"ל.

הג"מ שמחה בונם סופר ז"ל בעל ספר שו"ת שבט סופר ושערי שמחה על התורה אב"ד וריש מתיבתא בק"ק פ"ב ממלא מקום אביו הקדוש.

הג"מ יעקב עקיבא סופר ז"ל במיאווא.

הג"מ משה סופר ז"ל אודווארהעלי.

הג"מ יצחק ליב סופר ז"ל בעל ספר סופר מהיר ושאר ספרים, נשיא אה"ק בדראהאביטש.

הג"מ שמעון סופר ז"ל אבדק"ק ערלוי בע"ס שו"ת התעוררות תשובה ושיר מעון.

הג"מ שלמה סופר אבדק"ק בערעגסאס בע"ס חוט המשולש, אגרות סופרים.

הג"מ יעקב ליב הכהן שראסטער ז"ל בפ"ב, חתן הכ"ת.

הג"מ יונתן כ"ץ שטראַסטער בבודאַפעסט נכד הכ"ס.

הג"מ עקיבא כ"ץ שטראַסטער ז"ל אבדק"ק טאקאיי נכד הכ"ס.

הג"מ שמואל עהרענפעלד ז"ל בע"ס חתן סופר וחידושי הלכות אבדק"ק מאטערסדארף.

אחיו הג"מ שאול עהרענפעלד ז"ל אבדק"ק סיקסא.

אחיו הג"מ ישעי' עהרנפעלד ז"ל בע"ס שבט סופר עה"ת אבדק"ק שוראן בני אחות הכתב סופר ז"ל.

ההג"מ עקיבא סופר ז"ל בפאפא ב"א הכ"ס ז"ל.

הג"מ עקיבא קארניצער ז"ל ראב"ד בקראקא בן אחות הכ"ס.

הג"מ יודא גרינוואלד ז"ל בע"ס שבט מיהודא אבדק"ק סאטמאר חתן אחי הכ"ס ז"ל.

הג"מ שלמה זלמן סג"ל שפיטצער ז"ל בע"ס תיקון שלמה אבדקה"י בוויען גיסו של הכ"ס ז"ל.

הג"מ אברהם גלאזנער ז"ל אבדק"ק קלויזענבורג, נכד הח"ס ז"ל.

הג"מ שלום דוב שטערן ז"ל אבדק"ק דונא־סערדאהעלי.

הג"מ יצחק קונשטאדט ז"ל בע"ס לוח ארז אבדק"ק ראדויטץ חתני אחיות הכ"ס ז"ל.

הרב מה"ו עקיבא גינס שלעזינגער ז"ל בוויען ב"א הכ"ס ז"ל.

* * *

הג"מ אברהם אייבניץ קארפעלעס ז"ל בע"ס שו"ת אוהל אברהם אבד"ק פינצעהלי געריבע.

בחור אחד שלא שקד בלימודו, אבל שיריים חטף בחזקה ובהתלהבות יותר, והמשיל עליו מרן הק' ז"ל משל, כי יש אנשים אשר אינם יכולים לאכול בשר בלא לפת או מאכל מחומץ, אבל לאכול מאכל לפת בלא בשר אין זה דרך ארץ. כך הדבר, מי שלומד בהתמדה הוא ראוי לחטוף שיריים גם כן, אבל בחטיפת שיריים לבד לא יצא ידי חובתו. הגם כי נודע שההסידות הי' חביב בעיניו מאד, אבל ברצונו להכניס בתלמידיו חשקת לימוד התורה הוכיח אותם ככה, למען דעת כי התורה עיקר, ותורה עם חסידות נאהבים בנעימים.

הג״מ אליעזר זוסמאן סופר ז״ל בע״ס ילקוט אליעזר ושאר ספרים אבדק״ק פאקש.
הג״מ אפרים פישל שרייבער ז״ל בע״ס אפסי ארץ אבדק״ק נאנאש.
הג״מ אפרים פישל סופר ז״ל בע״ס זכרון אפרים אבד״ק שארוואר.
הג״מ אלי׳ א״ש ז״ל אבד״ק דערעטשקע.
ההג״מ אברהם פאפער ז״ל דיין ומורה צדק בק״ק טאב.
הג״מ אהרן אליעזר פאשקוס ז״ל אבד״ק גאלאנטא ומנוחתו כבוד בק״ק סערדאהעלי.
הג״מ אלי׳ מנחם גאיטיין ז״ל אבד״ק העדיעס.
ההג״מ אברהם שטאַרק ז״ל דומ״ץ באנפי הוניאר.
הג״מ ישראל חיים קאטצבורג ז״ל אבד״ק באַליאַק.
הג״מ יקותיאל שוואַרץ ז״ל אבד״ק מאַנאשטאר.
הג״מ יעקב קאַפל קרויס ז״ל אבד״ק אַטש.
הג״מ יעקב קאַפל רייך אב״ד קהלת היראים בודאפעסט ז״ל.
הג״מ יוסף אונגאר ז״ל אבדק״ק פישטיאן.
הג״מ יונה רייכהארד ז״ל אבד״ק קאַטה.
הג״מ יעקב סג״ל פראגער ז״ל בע״ס שו״ת שאילת יעקב אבד״ק אַדאַ.
הג״מ יעקב ביילעס ז״ל אבד״ק ניר־יאַנאשי.
הג״מ ישראל יוסף דייטש ז״ל אבדק״ק באלאש־דיארמאט.
הג״מ ישעי׳ פירסט אב״ד דקהל עדת ישראל (שיפשוהל) בוויען ז״ל.
הג״מ ישעי׳ נייזאטץ ז״ל אבד״ק אלישטאבעל.
הג״מ יעקב שיק ז״ל אבד״ק נאדודוואר.
הג״מ יוסף שלעזינגער מרגליות יפה ז״ל אבד״ק ראגענדארף.
הג״מ יוסף חיים זאננענפעלד אבדק״ק ירושלים ת״ו ז״ל.
הג״מ יוסף פאפא האַפמאַן ז״ל ראב״ד דק״ק פאפא ואח״כ בירושלים ת״ו.
הג״מ ישראל פראנקל ז״ל אבד״ק שאטלסדארף.
הג״מ יוסף יעקב כהן ז״ל אבד״ק אַנאַד.
הג״מ כלב פייבל וועזל ז״ל בע״ס קרית ספר אבד״ק טאַרדאַ.
הג״מ ליב לעמבערגער ז״ל אבד״ק ראַזנוי.
הג״מ ליב בערגער ז״ל אבד״ק וואַרשוואַר.
הג״מ משה פאללאק ז״ל בע״ס ויקהל משה וש״ס אבדק״ק באַניהארד.
הג״מ משה הירש פוקס, אבדק״ק גראסווארדיין.
הג״מ משה גרינוואלד ז״ל בע״ס שו״ת ערוגת הבושם וש״ס אבדק״ק חוסט.
הג״מ משה אוללמאן ז״ל בגראסווערדיין.
הג״מ משולם זלמן כהן ז״ל אב״ד קהלת היראים בבערלין.
הג״מ משה שטיין ז״ל אבד״ק אַרישאַר.
הג״מ משולם רובינשטיין ז״ל בע״ס מביט על התורה אבד״ק קיש קערעש.
הג״מ משה יונגרייס ז״ל אב״ד קהלת היראים קאַשוי.
הג״מ משה קליין ז״ל אבד״ק סילאדיטשעה.
הג״מ מרדכי צבי שלעזינגער ז״ל אבד״ק סילאדי נאַדיפאלו.

הג״מ מרדכי פריער ז״ל בע״ס ברוך מרדכי אבד״ק מארטינסבערג.
הג״מ משה דייטש ז״ל אבד״ק שאלגא טאַריאן.
הג״מ מרדכי דאנציג ז״ל אבד״ק וואגוועטשע.
הג״מ מנחם גרינוואַלד ז״ל אב״ד קהלת היראים בעדענבורג.
הג״מ אשר גראסבערג ז״ל אבד״ק בעלעניעש.
הג״מ אברהם ליב שטערן ז״ל אבד״ק שאַקסעליטץ.
הג״מ אליעזר ראַזנער ז״ל אבד״ק יעמערינג ורב״ד דק״ק נייטרא.
הג״מ אהרן ווילהיים ז״ל אבד״ק בעזינג.
הג״מ אברהם פֿראגער ז״ל ראב״ד דק״ק שאַקסעליטץ.
הג״מ אברהם ברודא ז״ל בע״ס פרי החג וש״ס אבדק״ק ברעזנא.
הג״מ אלי׳ קליין אבדק״ק האַלמין.
הג״מ אברהם גרינבערג ז״ל אבד״ק קעזמארק.
הג״מ אלכסנדר שטיינבערג ז״ל אב״ד דקהלת היראים קאַמאַרן.
הג״מ אהרן שמואל אסאד ז״ל אבדק״ק דונארסערדאהעלי.
הג״מ בנימין וואַלף ברייער ז״ל בע״ס שו״ת שמלת בנימין אבדק״ק טאַב.
הג״מ בנימין וואלף סופר בע״ס חליפות שמלת בנימין אבד״ק סאנגרוט ומנ״כ בק״ק פ״ב.
הג״מ בנימין שעכטער ז״ל אבד״ק בעזינג.
הג״מ גרשון סג״ל ליטש ראזענבוים ז״ל בע״ס שו״ת משיב דברים אבד״ק טאללייא.
הג״מ דוד נייַמאַן לאַקענבאַך ז״ל בע״ס שו״ת ניר לדוד רבדק״ק פ״ב.
הג״מ דוד פריעדמאן ז״ל אבדק״ק צעהלים.
הג״מ דוד אוללמאן ז״ל אבדק״ק לאקענבאך.
הג״מ יעקב דוד פרישמאן ז״ל רבד״ק קאדלבורג.
הג״מ דוב בער דושינסקי ז״ל אבד״ק נאמעסטאַ.
הג״מ דוד ליב זאלצער ז״ל אבד״ק האַמאנא.
הג״מ זעליגמאן פראם ז״ל אבד״ק באַד האַמבורג.
הג״מ זאב וואלף כהן ז״ל אבדק״ק טשאַרנאַ.
הג״מ חנוך כ״ץ עהרנטרייא ז״ל רב בקהלת היראים במינכען.
הג״מ טעבל בערגער ז״ל אבד״ק טעווטל.
הג״מ יעקב סנידערס ז״ל אבדק״ק ראַאב־סיגעט.
הג״מ יוסף דוב לאַק ז״ל אבד״ק נאדי מעדיער.
הג״מ יעקב קאַפל זינגער ז״ל אבד״ק לאַשאנץ.
הג״מ יונה בערנפעלד ז״ל אבד״ק דעברעצין.
הג״מ ישעי׳ בייערן ז״ל אבדק״ק שאַראַש פאַטאַק.
הג״מ ישעי׳ רובין ז״ל אבד״ק מיהאלפאלווא.
הג״מ יצחק שידאלפצע אבד״ק טאַכוי.
הג״מ יששכר בער מענצער ז״ל אבד״ק יאַקע.
הג״מ יעקב צבי קאלטמאן ז״ל אבד״ק וועריטש.
הג״מ משה כ״ץ ז״ל אבדק״ק נייטרא.

הג״מ משה נייַמאן ז״ל אבד״ק זשאמבאקרעטש.
הג״מ משה מרדכי פשערהאפער ז״ל אבד״ק סערעד.
הג״מ מאיר רייכהארד ז״ל אבד״ק קאַטה.
הג״מ משה סופר ז״ל אבדק״ק טיסאפורעד.
הג״מ משה נחום וואלערשטיין ז״ל רב״ד בעיה״ק ירושלים ת״ו.
הג״מ משה יוחנן שעהנפעלד ז״ל אבדק״ק מיהאלפאלווא.
הג״מ נתן נטע קאַהלמאן ז״ל אבדק״ק טשארנא.
הג״מ נתן מיללער ז״ל אבד״ק סעטשין.
הג״מ נתן נטע קעלל לעווי ז״ל אבד״ק שאַרבאַגארד.
הג״מ נפתלי סופר ז״ל בע״ס מטה נפתלי ושאר ספרים אבדק״ק פעטשיניי־
דארף.
הג״מ סיני שיפפער ז״ל אב״ד קהלת היראים בקארלסרוה.
הג״מ עמרם בלום ז״ל בע״ס שו״ת בית שערים אבדק״ק בערעטיא אויפאַלו.
ההג״מ עקיבא קליין ז״ל בנייטרא.
הג״מ עקיבא יוסף שלעזינגער ז״ל בע״ס לב העברי וש״ס בעיה״ק ירושלים
ת״ו.
הג״מ עמרם פישער ז״ל אבד״ק יינק.
הג״מ פייבל פלויט ז״ל בע״ס לקוטי חבר אבדק״ק שוראן.
הג״מ פנחס חיים קליין ז״ל אבדק״ק סעלעש.
הג״מ פנחס ווייַנבערגער ז״ל אבד״ק ניגרעשד.
הג״מ פנחס שטיינער ז״ל אבד״ק איללאַק.
הג״מ פנחס שטיין ז״ל בע״ס קנאת פנחס אבד״ק ס׳ מיקלאַש.
הג״מ פאַלק יונגרייז ז״ל אבד״ק סאנטוב.
הג״מ צבי הירש גינצבורג ז״ל אבד״ק אַראַניאש מעדיעש.
הג״מ שמעון חיים פעללנער ז״ל אבד״ק בעללעד.
הג״מ שמואל ליטש סג״ל ראזענבוים ז״ל אבד״ק ס׳ יערגען.
הג״מ שלמה ליפמאן ז״ל וועלדלער אבד״ק שעהנלאנקע.
הג״מ שמואל דוד יונגרייז ז״ל אבדק״ק פעהער דיאַרמאט.
הג״מ שלום קוטנא ז״ל מח״ס עטרת שלום אבד״ק אייזענשטאַדט.
הג״מ שלמה קליין ז״ל בע״ס לקוטי שלמה אבד״ק זענטא.
הג״מ שמואל ראזענבערג ז״ל אבדק״ק אונסדארף.
הג״מ שבתי שעפטל ברוינפעלד ז״ל אב״ד ערדטטעלעק.
הג״מ שלמה זלמן ברייער ז״ל אב״ד דקהלת היראים פפד״מ.
הג״מ שלמה זלמן בייטום ז״ל אב״ד סעפשימאלדוי.
הג״מ שבתי דיאמאנד ז״ל אב״ד פעטשיניידארף.

סך כולם מאה ושלשים איש מגבורי ישראל ועוד אחרים הרבה תלמידים שישבו כסאות למשפט מלבד אלפים אלופים תלמידיו המצוינים בתורה ויראה בחכמה בינה ודעת.

רבנו יעקב עקיבא סופר זצ"ל

אא"ז הרבני החריף העצום, גדול בתורה מו"ה יעקב עקיבא סופר זצ"ל, נולד בפרעשבורג בראש חודש אלול שנת תקצ"ט, למרן הכת"ס זכי"ע.

בזוגו הראשון נשא את מרת מלכה בת הרבני מו"ה שמואל ווייסס ממיאווא, ואחר פטירת אשתו הרבנית לקח לו לאשה את מרת רבקה זיסס ע"ה משטאַמפּפען.

על רבנו יעקב עקיבא סופר זצ"ל נוכל לומר: "תורה וגדולה", במובנה הרחב והממצה, מסתמלת באישיותו הדגולה של הגאון רבי עקיבא מיאווער, — ככינויו בפי מיודעיו, בנו הגדול של מרן הכתב סופר זצ"ל.

תורה — כפשוטה, למדן מעמיק וחריף, בקי בחדרי תורה, מחדש מחונן בחריפות נדירה ויחד עם זה בישרות ובבהירות זכה, יורד לעומק סוגיות הקשות שבש"ס ודולה פנינים יקרים המשימים את העקוב למישור. גדולה — גדלות הנפש, המוחין, הלב, בעל אופק רחב הצופה למרחקים, זיו קלסתר אצילי, שבו רוך ועדנה מתמזגים עם הבטה מעוררת יראת הכבוד. עתיר נכסין ועתיר פומבי, ראש וראשון לעדתו, פארה והדרה, העומד ללא חת להעמיד בדקי הדת על תלה; וביראתו הטהורה, הלוהטת, המתבלטת בכל פעליו וצעדיו — עומדת לפנינו דמותו המזהירה כדוגמא חיה של דרישת רז"ל: "ואהבת — שיהא שם שמים מתאהב על ידך". אמנם לא רב ולא מורה היה רבי עקיבא. הוא זכה לכתרה של תורה מבלי שהזדקק לקבל עליו עולה של רבנות. זכה — ומבית חותנו הצדיק הגביר המפורסם הגיעו אליו קנינים רבים, שעל ידן ניתן לו ללון בעומקה של הלכה. ברם, גדול בדורו היה האיש; גדול הדעה וגדול המעשים. ואף בהיותו טרוד בעסקיו ובמסחריו הרבים, כל מעייניו והגיגיו היו רוויים בעמל התורה ובשקידתה, ולילה כיום יאיר עמד על משמרתו, משמרת הקודש, בפלפולא חריפתא וחידושין דאורייתא. — מלאכתו ארעי ותורתו קבע.

זכה — וגידולי ביתו כיוצא בו, עמוסים בתורה ומסובלים ביראה, פאר סביבתם ועטרת עדתם, ראשים וראשונים לכל דבר שבקדושה, ממשיכי השלשלת המפוארת, מקימי זרע ברך ה', דורות ישרים מבורכים עד ימינו אנו.

מנעוריו שקד על דלתי התורה והיראה בהתמדה מופלאה בבית מדרשו של אביו הגאון ז"ל, עד שעלה ונתעלה להמנות בין גדולי התלמידים ושמו הטוב יצא ביניהם — בעלי תריסין ומופלגי תורה — כחריף נפלא, נוחת לעומקה של הלכה בבהירות וברב שכל. בשנתו העשרים ואחת, כשבא בברית

נישואין — עם בתו של הרבני הצדיק, הגביר העצום והמפורסם, מגזע היחס והמעלה, מהור"ר שמואל ווייס ז"ל, ראש עדת מיאווא הסמוכה לפרעשבורג, הלא היא האשה הצדיקת המשכלת והמחוכמת מרת מלכה ע"ה. חתונת רבי עקיבא נתקיימה ברוב פאר והדר בבית המחותן במיאווא, ביום א' דר"ח תמוז, שנת כת"ר.

כל עובר אורח ת"ח שבא למיאווא לא הניחו לצאת מביתו עד שאמר לו איזה דבר חידוש בתורה, והוא זצ"ל היה סותר ובונה בדבריהם כידו הגדולה, והיו רבנים ת"ח שממש יראו לנפשם לפגוש בו מרוב פלפולו וחריפותו. ופעם בא ת"ח גדול לעירו והתנה עמו שאך ורק באופן זה יגיד לפניו דבר חדש אם לא יפלפל עמו, ע"ז השיב לו אם כן מה לי לשמוע מכבודו חי' תורה והלא באותו הזמן יכול אני ללמוד פלפול נאה בתומים או בקצות, והטעם שאני אוהב לשמוע חי' תורה כי באפשרותי לפלפל עם המדבר, מה שא"כ אם קשה לי דבר מה בדברי התומים והקצות אין לי לפלפל עמהם, ואם כבודו סוגר עלי הדרך מלפלפל טוב לי דבריהם מדבריך. שמו של עקיבא הלך למרחקים בתורתו וצדקתו ותומתו, ומתהלך בתומו צדיק כי הניח בנים ובני בנים וחתנים אחריו ת"ח חו"ב יראים ושלמים.

אחר חתונתו התיישב רבי עקיבא בבית חותנו, ושם התמיד בתורה ועבודה כדרכו בקודש, והרבה לפלפל בדברי תורה עם גיס חותנו הגאון רבי מרדכי ברודא ז"ל (בן הג"ר נתן נטע ז"ל) בעל שו"ת מהר"ם ברודא, אב"ד דמיאווא בעת ההיא. גם התמיד להריץ מכתביו לאביו הגאון לפרעשבורג, בהם הודיע לו משלום תורתו, ובהם ביקש פתרון להערותיו וקושיותיו שנתעוררו לו בדרך לימודו. הרבה תשובות אנו מוצאים בספרי שו"ת כתב סופר הכתובים לרבי עקיבא, ואשר בכל אחת מהן בולטת השמחה וההערצה של האב להערותיו של בנו, בבחינת "אם חכם בני ישמח לבי גם אני". על קונטרס בסוגיא "דראוה מדברת", שכתב רבי עקיבא בשנת תבר"ך ושלחו לאביו לשום עיון בו, כתב הכתב סופר וז"ל: "ראיתי דבריך חידושי תורה בסוגיא דראוה מדברת, דבריך בנויים על אדני השכל, פלפלא טבא וסברא מיושרת, הראית פנים יקרה מפנינים פנים יפות פנים מסבירות. אם חכם בני ישמח לבי גם אני ואענדם עטרה לראשי וכותרת. אביך מברכך בברכת התורה, מפיה אנו חיים לעד ולמשמרת, ותחי רוח יעקב עקב אשר שמר וישמור משמרת לה', כי שם ציוה ה' את הברכה חיים עד העולם." בתשובה אחת אנו מוצאים כיצד הוא מפליא קושית בנו, שהיא "קושיא עצומה", ובאריכות רבה מנסה לפרקה, וכותב: "והראת לדעתך כי אתה מהדר מן המהדרין בשקידת התורה... ומוסיף והולך ללמוד בעיון נמרץ..."

בחורף שנת תבר"ך, נולד לו בנו בכורו, וקראהו בשמו משה, על שם זקנו מרן החתם סופר זצ"ל. בחביבות יתירה כותב לו אביו הגאון ברכת מזל טוב, בצירוף דברי תורה שהשיב על הערת בנו, וזה לשונו: "במפתח בבא מזלא טבא וחיי אריכי למחמד לבי, בני תלמידי, הרבני המופלג בתורה ויראה, חדת מלא עתיק, חרוץ ושנון מעולפת ספירים, כש"ת מו"ה עקיבא סופר נ"י, עם זוגתו הצנועה, אשה יראת ה' המחכמת מרת מלכה תי', לשמחת לבבי קבלתי ביכורי פרי עטך המבשר טוב ואומר כי המליטה זוגתך תי' למז"ט בן בכור, והכנסת אותו לבריתו של אאע"ה, וקראת שמו על שם אבוהון של ישראל, אבא

מאוה"ג בעל חת"ס זצ"ל. — כן תזכה לגדלו על התורה ועל העבודה, משה לא ימוש מאהלה של תורה, מוחזקת היא לנו מאבותינו דור אחר דור, ותורה היא מחזרת על אכסניא שלה..." ובהמשך דבריו כותב על דברי תורה ששלח: „ברוך אתה בני לה', כי עשית לי מטעמים כאשר אהבה נפשי, וטעמתי מעט צרי דבש וחלב תחת עטך עט סופר, דבר בעתו, בהקשותך..." זמן כתיבת התשובה הוא ממצש"ק לסדר תצוה, תבר"ך לפ"ק.

מחידושי תורתו הרבים שכתב, נדפסו עד היום רק מעט מזעיר, וביניהם ממה שנמצא בשו"ת כתב סופר מה ששקיל וטרי עם אביו הגאון ז"ל, וקונטרס על סוגיא ד„ראוה מדברת" שנדפס בסוף ספר דרשות כתב סופר, אשר יצא לאור ע"י נכדו מו"ה אשר זעליג שטיינמעץ בבודאפעסט, בשנת תש"ב. כן נדפסו מעט דברי אגדה בספר זכרון לדוד, לבנו הצעיר הג"ר שלמה סופר ז"ל מוויען, שהתגורר בסוף ימיו בלונדון, ונדפס שם בשנת תשי"א.

רבנו עקיבא ז"ל נפטר ביום זאת חנוכה שנת תרע"ב, וזוגתו מרת מלכה ביום ח"י אדר תרנ"ז זכיעוע"א.

* * *

חותנו רבי שמואל ווייס ז"ל היה נכדו של הגאון רבי יונתן אייבשיץ בעל הפליתי והתומים ז"ל. אשתו הינדל היתה בתו של הגאון רבי נתן נטע ברוידא, אב"ד שוסבורג, שהיה בנו של הגאון הקדוש, איש מופת מפורסם רבי מרדכי ברוידא ז"ל וחתנו של הגאון רבי אריה ליב הלוי, אבד"ק ראגענדארף וועספרים.

הרב הגאון והמקובל המפורסם רבי מרדכי ברוידא זצ"ל הנ"ל, היה חביב מאד אצל החת"ס והיה נחשב בעיניו לאיש מופת, כי תמיד בא אליו לעת הנצרך, כנזכר בס' ח"ה, והוא מוזכר בחת"ס יו"ד סי' רכ"ו. וכאשר הציעו לפני מרן הכ"ס זצ"ל את השידוך עבור בנו הצדיק הרב הגביר רבי יעקב עקיבא ז"ל עם זוגתו הצדיקת מרת מלכה ע"ה, שמח בזה כי היא נכדת הגאון מו"ה נטע ברוידא אב"ד שוסבורג, בנו של הגאון ר' מרדכי הנ"ל, אשר אביו החת"ס זצ"ל היה לו אוהב דבוק מאח.

רבי שמואל ווייס הנ"ל פזר נתן לאביונים ברחבת ידים. הרבה בתים בנה בארצנו הקדושה לשם ולתפארת. וזכה לב' חתנים גדולים, הא' הגאון ריע"ס הנ"ל, והב' הרבני הצדיק המו"מ מו"ה ר' בן ציון שיפף ז"ל, בעל בתו מרת זעלדע ע"ה, מפורסמת בצדקתה ובגמילת חסד שעשתה בוויען, ובעלה ר' בן ציון הנ"ל היה מפורסם בצדקתו ובמסירת נפשו באין דומה לו כמעט בין בעלי הבתים.

רבי שמואל ווייס ז"ל הנ"ל נפטר בשושן פורים שנת תרס"ז לפ"ק.

ר' משה סופר ז"ל

א) אדוני אבי מורי ורבי, הרב הגדול בתורה, חריף עצום ועמקן נפלא, מו"ה משה זצ"ל, בנו בכורו של אביו הגדול הצדיק ר' יעקב עקיבא זצ"ל, נולד בשנת תר"ך במיאווא. עד שנת הכנסו לעול מצות למד לפני אביו ואצל דו"ז מהר"ם ברודא

בעיר מולדתו, אז עלה לישיבת דודו הגדול מרן השבט סופר זצ"ל אב"ד פרעסבורג, הגם שהיה צעיר לימים הי' מן המועטים ששכלם בכר בשחר טל ימיהם ונפתחו לפניו מעינות תהום רבה של ים התלמוד, מהירת תפיסתו הי' מבהיל חריצותו הנפלאה ועמקותו הגדולה. כל דבר הקשה הי' מפרק בשכלו הצח ומצוחצח וגם ת"ח גדולים לא יכלו לעמוד נגדו בקשרי המלחמה מלחמת התורה. כמה דפים תומים, קצות ופנ"י מקנה ואבני מלואים הי' יכול לומר בעל פה ממש כצורתן והי' לפלא גם בעיני רבו שאהבו אהבה עזה, בענין אחד הי' יכול לבנות ולסתור מערכה מול מערכה מאופן לאופן לעומת זה שאמר מתחלה עשרה פעמים ובכל אחד בעמקות יותר בחריצות חד וחלק פלא פלאים, בצדק אמר עליו רבו הגדול מרן השבט סופר זכי"ע שמיום שעזב בן אחיו ר' משה סופר את בית מדרשו לתקוע אהלו ולבנות לו בית נאמן, פסקו הפלפולים העצומים, עמוק עמוק מי ימצאנו. לא יאומן כי יסופר גדולת מדת ענוה שלו שהי' ממש עד קצה האחרון. בלמדי בישיבה הגדו־לה באונסדארף הייתי רגיל לשלוח לו חידושי תורה מה שרשמתי לי משעוריו של רבנו הגאון ז"ל, ואאמו"ר כתב לי הערותיו, הקצרות בכמות אמנם רבות האיכות, עליהם שהיו ערוכות רק לשמי ולא לשם פרסום. פעם בא לאוזן הגאון ז"ל מזה, ובקש מאתי להראות לו חידושיו. וכאשר נודע הדבר לכבוד אאמו"ר ז"ל, חדל מאז לכתוב לי הערותיו, כל כך הי' נחבא אל הכלים והי' ממאס כל פרסום שבעולם. בזווג ראשון חבלו נפל בנעימים ונשא את אמי מורתי הצדקת מרת אלטי פריידע, בת הרה"צ המופלא ומופלג, ראש וראשון בכל דבר שבקדושה, מו"ה נפתלי האלפערט ז"ל מסיגעט, מחסידיו המסורים של הגה"צ מבעלז. גם אחר החתונה ישב רוב היום על התורה ועל העבודה לרבות הלילות בהתמדה נפלאה. מכמה מקומות בקשו אותו לקבל על שכמו משרת הרבנות שהולמתו, אבל הוא ז"ל אטם אזנו משמוע למבוקשם ולא שת לבו לדבריהם להשתמש בכתרה של תורה ולעשותה קרדום לחפור. אבל כבעה"ב בכל מקום מושבו לחם מלחמתה של תורה ומצות ה' בשכלו הצח כמה וכמה פעמים הפר עצת הקמים עלינו להטות לבבנו מדרכי ה'. תירץ קושיתם השיב על טענותיהם הסביר חובתינו שלא לזוז גם זיז כל שהוא מדרך הכבושה לנו מרבותינו נ"ע כי היא חיינו ואורך ימינו ומינה לא תזוע, בדרשותיו שהשמיע לפני העם, כי הי' פה מפיק מרגליות, דרשן נלהב ובכחו הגדול המשיך לב השומעים להטותם אל דבר ה'. כמה פעמים שמעתי מדודי הרהגה"צ מוהר"ר שלמה צבי כהן שטראססער זצ"ל שהי' גיסו, שגם בהיותו סוחר לפעמים כשבא לבקרו דרך מסחרו או בהזדמנות אחרת הי' מבהיל אותו בחריפותו ובעומק הבנתו, גם בענין שלמד זה עשרים ושלושים שנים בימי בחרותו, כ"כ הי' חרות על לבו כל מה שלמד, בזווג שני נשא את מרת ריזל בת הרב הצדיק גאון התורה ר' עקיבא סופר זצ"ל מפאפא קרובתו, זקן ושבע ימים מכובד בעיני כל מכיריו, אהוב אצל יודעיו החזיר נשמתו בעיר פ"ב בשנת ת"ש כ"א תמוז, תנצב"ה.

ב) בתו הצדקת מרת יטל ע"ה אשת הרב הגאון הצדיק מור"ר שלמה צבי הכהן שטראססער זצ"ל אבדק"ק דעברעצין יצ"ו. (אודותו ראה משפחת שטראססער).

ג) בנו הרבני המפואר מו"ה נתן נטע ליב סופר זי"ל ושם אשתו נענא אונגאר ע"ה מפרויענקירכען. תלמיד הגה"צ בעל ש"ס, צדיק תמים, בעל מדות רמות ונשגבות, בניו ובנותיו נתחנכו על דרכי התורה והיראה בדרך סבא שנתקבל

מאבותינו הק' נ"ע, כולם יראים ושלמים, כל רואיהם יכירום כי זרע ברך ה' נינהו. בנו ר' משה זצ"ל (אשתו עלקע בת ר' אברהם פעלזענבורג), ת"ח מופלא. כסוחר לא מש מאהלה של תורה. כל רגעיו היו ספורים וכל חייו היו שלשלת זהב של תורה, עבודה וגמ"ח עצהיו"ט. נשרף על קדה"ש עם כל משפחתו הי"ד בידי הגרמנים הארורים ימ"ש. ולהבחל"ח, בנו השני הוא הרבני המופלא ומופלג, חרד לדבר ה' מאיר נ"י, כעת בניו יארק. חתנו של ר' נטע ליב הוא ר' דוד שישא נ"י ושם אשתו הינדל תחי', המפורסמת בצדקתה וטוהר לבבה עד להפליא. דרים כעת בירושלים עיה"ק תובב"א. זכו לגדל בניהם ובנותיהם באופן מאד נעלה לשם ולהתלה ולתפארת כל המשפחה.

ד) בתו הצדקת מרת רוזא ע"ה אשת הרבני המפואר מו"ה אברהם פעלזענבורג זצ"ל.

הרבני מו"ה אברהם פז"ב ז"ל כל ימיו עסק בתורה וקיום המצות וגמ"ח, כמעט כל ששה סדרי משנה היו שגורים בפיו. נפטר בשם טוב בפ"ב, ז' לחדש אדר שנת תש"א לפ"ק, ואשתו הצדקת החכמה ומפורסמה מרת רוזא ע"ה, נפטרה בווינא ביום ו' תמוז שנת תרע"ח לפ"ק, זכו לגדל את כל יוצאי חלציהם על דרכי התורה והיראה והמפורסם א"צ ראי'. ואלו זרעם ברוכי ה' ביתר שאת ועז: בנם בכורם הי' הרבני המו"מ מו"ה בנימין ז"ל שהי' תלמיד הגאונים צדיקי הדור בעל באר שמואל אב"ד אונסדאָרף זצ"ל ובעל שו"ת ערוגת הבושם, אב"ד חוסט זצ"ל. בשנת תשט"ז עלתה נשמתו השמימה וזכה לראות מקצת ספרו שירי מנחה בחריפות ובאגדה לצאת מתחת מכבש הדפוס, וכן כל בניו הם יראי' וחרדים לדבר ה', להבחל"ח בנם הרבני המו"מ מנחם נ"י, בתם מרת חנה תחי' אשת הרבני החריף למדן מפואר מו"ה אשר זעליג שטיינמעץ הדר בברוקלין, הוא שהוציא לאור דרשות מרן כת"ס זכי"ע שמסר לו חותנו הנ"ל בכת"י, זכו כמו כן לחנך ולגדל בניהם ברוח תורה ומסורה ליראים וחרדים לדבר ה' בדרך מאוד נעלה, בתם מרת הינדל לאה תחי' אשת הרבני מו"ה יהושע וואגשאל נ"י בברוקלין. גם הם זכו לראות דור ישרים מבורך, כולם אהובים, כולם ברורים לתורה ולתעודה, וכולם יושבי אהל, אהלי תורה, הרב נפתלי נ"י הרב משה צבי נ"י והמפורסם מהם הוא הרב המו"מ חוב"ט מו"ה שאול שליט"א, השוקד על התורה והעבודה בהכולל ישיבת גייטסהעד, ענגלאנד. הוא זיכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו בספר יפה ונאה בעניני טיפול הילדים ביום השבת קודש, וכל ההלכות סדרן בסדר הגון. בנם הרבני מו"ה נטע ניסן ז"ל, שנהרג ע"י רוצחי עמנו הי"ד, אלמנתו מרת בעטא תחי' אשת חיל זכתה לעשות נחת רוח גדול לבעלה שגדלה וחנכה במס"נ עצום ורב כל בניהם בדרכי התורה והיראה והצליחה ועשתה פרי, ושאר בניהם נזכרו בספרנו במקום אחר הראוי להם.

ה) הרבני הגדול בתורה מאד, חריף ובקי עצום מוה"ר שלמה זצ"ל, נולד בשנת תרל"א בק"ק מיאווא במדינת הגר, עד שנת י"ג שנים נתחנך בעיר מולדתו בהשגחה יתירה תחת ידי אביו הרבני הגדול בתורה ויראה זצ"ל, כאשר נכנס לעול המצות עלה ונתעלה מלא וגדוש בתורה ויראת ה' הטהורה — לפי שנותיו — אל ישיבת דודו אחי אביו מרן בעל שו"ת שבט סופר, אב"ד פ"ב זכי"ע. שם הצליח ביתר שאת ועז גם עשה פרי קודש הילולים וקנה לעצמו שם טוב בין מופלגי

הבחורים לחריף ושנון בעל סברה ישרה וקולע אל השערה, כבן כ״ב נפל חבלו בנעימים ולקח לו לאשה את הצדיקת מרת ריקל ע״ה בת הנגיד המפואר צדיק תמים במעשיו המפורסם בעולם מוהר״ר יצחק צבי ראטצערסדארפער זצ״ל, אחד מנכבדי הסוחרים במסחר יהלומים בעיר אנטווערפען במדינת בעלגיאום חתן הרה״ג ה״צ מוהר״ר דוד אולמאן זצ״ל אב״ד דק״ק לאקענבאך, נכד הגאון העצום המפורסם מור״ר שלו׳ חריף זכי״ע בעל דברי ר״ש, הרבני הצדיק מוה״ר יצחק צבי זצ״ל הנ״ל דרכו בקודש הי׳ לעלות מדי שנה בשנה על חג השבועות לבעלז להסתופף בצ״ק הרה״ק ר׳ יהושע זצ״ל ואח״כ אל בנו הרה״ק מוהרי״ד זי״ע. הוא אמר עליו בזה״ל: וואס מאן מיינט ר׳ יצחק הירש האט געלד — כי פיזר הון רב בין היושבים על התורה ועבודה שם — האט ער אסאך וויניגער, וואס מ׳ מיינט ער האט יראת שמים האט ער אסאך מעהר, ופעם אחת אמר לחתנו מור״ר שלמה זצ״ל בזה״ל: אייער שווער איז געוועהן א צדיק במחשבה בדיבור ובמעשה, נפטר בשם טוב בכ״ד שבט שנת תרע״ה לפ״ק, ומנוחתו כבוד בק״ק פ״ב יצ״ו, כי הי׳ יליד פ״ב.

מור״ר שלמה זצ״ל תפס אומנות חותנו בידו, ותקע אהלו בק״ק ווין. בזמן קצר נתפרסם שמו הטוב משמן טוב כי משאו ומתנו באמונה וחכמת שלמה תאיר פניו לקח לב כל מכיריו, ויותר שהי׳ חכם עוד לימד דעת תורה ולן בעמקה של הלכה ולערך כ״ה שנים למד שיעוריו כסדרן גפ״ת בעיון ובפלפול עם בע״ב סוחרים מביני מדע, והי׳ לו היום למלאכה בעסקיו והלילה למשמר של תורה כי נפשו חשקה בתורה שהי׳ לירושה לו מאביו הגדול. וכמה פעמים שמעתי מדודי הרב הגאון הצדיק, החריף עצום מור״ר שלמה צבי שטראסער זצ״ל אב״ד דעברעצין יצ״ו שהי׳ מפליג עד למאוד חריפותו ועומק שכלו הצח ואמר שהי׳ כחו יפה לעצר כח ולערוך מלחמה מלחמתה של תורה גם לקראת רבנים מובהקים היותר חריפים ושנונים, גם הי׳ דרשן מפואר פה מפיק מרגליות, רבים השיב מעון, בעמדו בראש חברת „תפארת בחורים״ בווין שמטרתה היתה לתמוך ולסמוך בחורי חמד מבני עניים שמהם תצא תורה שהלכו לישיבות ללמוד תורת ה׳ אמת, הרבה בחורים הציל מלירד לבאר שחת בזה שנתן להם את האפשרות לישב על התורה והעבודה ולהתאבק בעפר רגלי רבנים מורים כשרים אדוקים ודבוקים בתורה ובמנהגי רבותינו ז״ל.

אדוני דודי היקר הרבני המופלג מוה״ר שלמה סופר הנ״ל, הכניסני לפני חתונתי לביתו. בית זה, שבו נתאחדו תורה וגדולה במקום אחד, שמש לי לנוה שאנן וכבית אבא שני. למרות טרדותיו הרבות לרגלי מסחרו ועסקיו השונים, קבע אתי בכל ערב שעורים כסדרן בלמוד גמרא ע״פ תוספות.

היה נאה דורש ונאה מקיים, כי כל בניו ובנותיו קבלו חינוך אמתי בלי שום תערובות שקר וכזב של זמנינו ולכן הצליח ג״כ שכל יוצאי חלציו בעזהי״ת זרע ברוכי ה׳ הם.

ומקום אתי להזכיר ולגלות זכרון בנו החביב עליו עד למאד, והיתה נפשו קשורה בנפשו מוהר״ר דוד זצ״ל אהוב למעלה ונחמד למטה חרוץ ושנון, וכשהגיעה אל אביו מוהר״ש זצ״ל השמועה המזעזעת כי נשכל מבן זקוניו עם אשתו וחמשה ילדיהם עוללי טפוחים הי״ד אז הסכים בדעתו להפיץ מעיינותיו חוצה — שלא עלתה על דעתו מעולם — כי השתוקק להנציח את זכר בנו לעשות לו שם ושארית, ובשם „זכרון לדוד״ מסר קונטרס קטן מהמון חדושי תורתו בעוד חיים חיותו בדמי

חליו להדפיס, לא זכה לראות נדפס כי בעש״ק ט׳ תמוז שנת תש״ח לפ״ק עלה השמימה, תנצב״ה *).

ר׳ משה סופר ז״ל מוואמאש־אודוואר־העלי

הרבני הלמדן המופלא צדיק תמים מו״ה משה סופר ז״ל (נולד בשנת ת״ר למרן הכתב סופר זכי״ע, שם אשתו רבקה ע״ה ממשפחת רוזענפעלד מסעפלאק). והוא הי׳ מיסד ויושב ראש הראשון של „מחזיקי הדת״ שבטראנסילוואניע והי׳ מוהל מומחה, וכדאי להעתיק כאן מעשה נוראה שאירע על ידו בס׳ לקורות היהדות בטרנסילבניא **).

---

*) בניו הלא המה הני שני צנתרי דדהבא הבכור ר׳ משה ואחיו ר׳ אברהם נ״י — המה מנהיגי הקהלה של הגאון ר׳ שלמה בוימגארטן, בלאנדאן.

בבטח נוכל לומר עליהם אשרי יולדתם — יראים ושלמים מופלגים בתורה — בכל ערב ובוקר המה לומדים תורה ברבים — מעורבים עם הבריות — בניהם וגם חתניהם לוקחי בנותם המה מופלגים בתורה ויראה טהורה מתנהגים בחסידות, ביתם פתוח לרווחה — מפורסמים לבעלי צדקה וחסד המה זרע ברך ד׳.

ומקום אתי להזכיר בתו החסידה הצדיקת מרת מלכה ע״ה ואת בעלה הנודע בשערים מוה״ר עמרם געשטעטנער זצ״ל הי״ד, ואשר נספו בעוה״ר עם שתי בנותיהם העדינות, ע״י הזדים הי״ד. ר׳ עמרם הי׳ צדיק וחסיד מפורסם בכל הגליל העליון במדינת הונגאריא, נקי מחטא כבן שנה נער, אש להבה בכל דרכיו לוחם מלחמות ה׳ וי להאי שופרא דאזיל. —

ר׳ עמרם הנ״ל נולד בעיר רַאַאַב בשנת תרנ״ד. מנעוריו למד בבית מדרשו של הגאון הקדוש המפורסם רבי שמואל רַאזענבערג מאונסדאָרף. מזמן לזמן נהג לנסוע לבעלז, להס־תופף בצל קדשו של האדמו״ר הגה״ק זצ״ל שכיבדהו מאד והיה מקורב אצלו ביותר. בשנת תש״ה, עת בא הצורר למדינת הונגריא, חישב עצות להציל את משפחתו הגדולה, ויצא להסתתר במקום שאין מכירין במסוה של משפחה נכרית. אז נאלץ גם לגלח את זקנו, דבר שעשאו תוך הורדת דמעות, באמרו: הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ושמרתם את נפשותיכם. אבל נאסר ונכלא עם בני משפחתו. אשתו המושלמת עם שתי בנותיהם נשרפו ביום יו״ד לחדש תמוז, ה׳ ינקום דמם.

*) ביזידאוויפאלו — קהל גרים. בשנת תרכ״ח נתוספה קהלה ישראלית חדשה בטרנסיל־בניא, בכפר ביזידאויפאלו, הנקרא בעזינונאו, אצל מַאַראָשוּאַשַאַרהעלי. התושבים הללו — כנזכר לעיל — היו גרים „סעקלער״ שומרי־שבת, מוקירי דת ישראל וחובבי עמנו זה יותר מחמש מאות שנה, ובכל עת היו להם אנשים גדולי הרוח, אשר הורו אותם התורה הזאת. התקופה היותר מזהירה בקורות שומרי שבת הללו אשר חיו על שטח מדינת טרנסילבניא למאות משפחות, היתה בימי שימאַן פעטשי, שהי׳ מקודם מזכירו הפרטי של הנסיך זיגמונד בַאַטאָרי, ואח״כ מזכיר הממלכה, וראש מדינת טרנסילבניא.

בהשבועון „איזראַעליט״ לאפריל 875 נמצא כתוב: שהנסיך סימון פעטשי מצא פעם בטיולו על בית החיים עלמה אחת יפת תואר ושמה אסתר, אשר מצאה חן בעיניו, ותהי לו לאשה, מאז תמך בכל לבו את השומרי שבת, בארבעה עשרה מחוזות, וי״א בשבעים ושנים מחוזות העומדים תחת דגלו דרש בפומבי את קדושת התנ״ך וקדושת השבת, אולם השר געאורג ראקאַצי הראשון רדפו עבור זה והוכרח להמלט על נפשו לקושטא, השבתאים (שומרי שבת מביזידאויפאלו) כלפי חוץ היו שייכים לדת הנוצרית, אבל כלפי פנים שמרו ש״ק ויו״ט ואיסור מאכלות אסורות, רק שלא מלו א״ע, ביה״כ היו רגילים להתאסף בחשאי במרתף או ביער, והשתמשו בסידורם, אשר חבר להם הנסיך פעטשי וצמו כדבעי. לא נשאו נשים כ״א בינן לבין עצמן או מישראלים.

ביתר שאת התגברו הרדיפות נגדם בימי המלכה מאריא־תרויזא, ולפרקים גם אחרי כן,

זרעם ברוכי ה׳:

א׳). מרת רחל ע״ה. בעלה הי׳ הרב הגה״צ מו״ה יצחק אויש ז״ל.

ב׳). מו״ה שלמה ז״ל. שם אשתו הענא פארגעס ע״ה מהידאלמאש.

ג׳). מרת סערל ע״ה. בעלה הי׳ הרבני מו״ה בנימין פארקאש ממאקאווע.

ד׳). מו״ה אברהם שמואל בנימין ז״ל. שם אשתו לאה העלמאן.

ה׳). מרת הינדל ע״ה. בעלה הי׳ הרבני מו״ה שמואל ראזענפעלד ז״ל מעיר קישקענד.

ו׳). מו״ה שמעון ז״ל. שם אשתו בלימא מערמעלשטיין ע״ה.

ז׳). מרת הענא ע״ה. בעלה הי׳ הרב הג׳ מו״ה יחיאל מאיר פאנעטה זצ״ל

עד שבשנת 868 בקשו, באמצעות הרב דאויבן־ישן, רשיון משר לעניני דת, ברון אסטואש להתגייר, אבל הכומרים התנגדו מאוד להתגיירותם, עד שלבסוף נעתרה הממשלה לבקשתם ונכנסו כולם בדת ישראל. כשתי מאות איש ילדים ואנשים באים בימים, ביניהם גם בגיל ס׳ ע׳, קבלו עליהם דת ישראל ונימולו.

הג״ר משה סופר בן מרן הכתב סופר וחתן הגביר מו״ה אלימלך ראזענפעלד מסעפלאק הי׳ המוהל שלהם, כולם כאחד מטף ועד זקן נכנסו בשמחה של מצוה ובמסירות נפש בבריתו של אברהם אבינו. פניהם כפני אזרחי ה״סעקלער״, רק מגודלים בפיאות ובזקן, ומתפללים בהשתפכות הנפש לפני קונם, המה אנשים פשוטים ויראים, שומרי התורה והמצות בכל לבבם ונפשם. הם חיים בעניות מעבודת האדמה כאכרים כפרים, ומלובשים בבגדי אכרים. בתמיכת בארון הירש בנו לעצמם בית הכנסת ובית־ספר מיוחד, וקבלו להם לרב ומנהיג את הג״ר יצחק הירש.

יסופר עליהם, שאחר אשר התיהדו נקראה כל העדה לפני בית המשפט העליון במאַראַש־וואשאַרהעלי. הם לא פחדו מזה שיושמו במאסר, כי הלא גם אבות אבותיהם הושלכו למאסר עבור אמונתם, ואולי יזכו לישב בדיוק בתא אשר ישבו בתוכם אבותיהם, יום המיועד הגיע. כל אנשי הכפר למקטן ועד גדול, אנשים, נשים וטף לבשו בגדי יו״ט, ובצהלה על פניהם חגו את בית המשפט.

היתכן? שואל השופט את הזקן שבהם — לעלות על דעתם להתיהד?

הזקן סיפר להשופט איך אבות אבותיו היו שומרי שבת ואוכלי כשר זה כמה מאות שנים, ומעתה לא רצה להתיצב על אם הדרך, מבלי להתיהד לגמרי. השופט לא הסתפק בתשובה זו, ובפרט התאמץ לידע אם לא הסיתו אותם לדבר זה, אולם הזקן וכל העדה הצהירו פה אחד ששום איש לא פיתה אותם לזה, רק הם מרצונם הטוב באו לידי הכרה לקבל על עצמם אמונת ודת ישראל. השופט השיב להם, שהוא יסע לביזיד, כדי לחרוץ שם משפטם.

הגרים ההם קבלו על עצמם כל משפט אשר יצא עליהם, אם למאסר, או עונש אחר אשר יושת עליהם, השופט הגיע לביזידאויפאלו, וקרא לפניהם העונש אשר הושת עליהם, שכל מי שרוצה להשאר בדת ישראל יוחרם כל הונו לטובת הממשלה, רק זה כל העונש! — קראו בשמחה — הם חשבו לקבל מאסר או עינויים קשים דוגמת אבותיהם. כולם הלכו בחדוה לביתם, והובילו כל מקניהם לפני השופט, כפקודתו. השופט הביט עליהם בפנים שוחקות, והצהיר בקול רם: „בשם המלך פראנץ יאָזעף הראשון הרשות נתונה בידכם לקבל ולישאר באמונתכם החדשה, ורכושכם קחו ולכו, רק רציתי לראות אם הנכם דבוקים ברציונות באמונתכם. השם ישמור ויברך אתכם!״

גרים הללו שבביזידאויפאלו מאז ועד שנת תש״ד חיו חיי תמימים, מסורים ודבוקים לאמונתם. בשנת תש״ד הבטיחו להם הנאצים ימ״ש, חופש מגירוש, בתנאי שימירו את דתם בחזרה. אולם הקדושים הישרים והתמימים הללו העדיפו ללכת עם אחיהם האחרים על קידוש השם, ונשארו אדוקים ודבוקים להשם ולתורתו. (לא נודע לי אם אף אחד שב מאוישוויץ). יזכרם השם לטובה עם שאר צדיקי עולם, ותהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים.

אב"ד הידאלמאש, בן הרהגה"מ מו"ה אשר שמואל זצ"ל אב"ד שם. בן הרב הגאון הנודע מו"ה בצלאל זצ"ל בעל דרך יבחר אב"ד טאשנאד בן בכורו של הגאון עולם ציס"ע מור"ר יחזקאל זצוק"ל אב"ד קארסלבורג בעל תשו' מראה יחזקאל. הרה"ג מו"ה יחיאל מאיר זצ"ל הנ"ל בזווג ראשון היתה אשתו אחות אשת ר' משה סופר זצ"ל, וכשמתה עליו אשת נעוריו נשא בת אחות אשתו הראשונה מרת הענא הנ"ל.

ח'). מרת פראדל ע"ה. בעלה מו"ה מענדל שטערנפעלד מגראסווארדיין.

ט'). מרת מינדל ע"ה, בעלה הי' מו"ה יצחק אייזיק בנימין ז"ל.

י'). מרת חוה לאה ע"ה. בעלה הי' מו"ה צבי שטערנהעלל ז"ל.

הגאון בעל שבט סופר זצ"ל

יום א' דחנוכה שנת תר"ג לפ"ק זרחה שמשו של רבינו הגדול הגאון האמיתי ציס"ע שר התורה רשכבה"ג מרן שמחה בונם סופר זיע"א בעיר ואם בישראל קהלה קדושה פרשבורג המעטירה.

בשחר ילדותו במעלליו התנכר הנער כי לגדולות הוא נוצר. שכלו הי' צח וחריף, מדותיו טובות, נח לבריות, ויראת שמים נסוכה על פניו הטהורות. זיו תוארו העיד בו כי אכן בנן של קדושים הוא משושילתא דיחוסא, בן הכתב סופר, נכד החתם סופר, נין הגאון רבי עקיבא איגר, ולמעלה בקודש הגאונים האדירים.

לפלא הי' רבינו בצעירותו במדותיו התרומיות, והיתה מלבשתו ענוה ויראת חטא ועל כולם צניעותו הנפלאה ופשטותו. רבינו הכת"ס שתל את מדת הענוה בבניו עוד בטל ילדותם. הוא לא הראה להם את חיבתו בגלוי, ולא הי' מקרבם יותר משאר תלמידיו כדי להרחיק מלבם את מדת הגאוה, ואפי' רבינו ואחיו היו ארכובותיהם דא לדא נקשן כשהיו נכנסים אל הקודש פנימה אל אביהם הקדוש. כשהי' נדמה למרן הכת"ס שאחד מבניו מגביה עצמו נגד מישהו, יהי' אפי' בחור פשוט, גער בו והוכיחו „למה יגבה לבך על שהנך בני, וכי אין לחברך הרבה יותר זכויות ממני וממך, הלא הנני רק מלמד עני ותו לא". — דבריו נאמרו ברצינות גדולה באמת ובתמים, וענוה יתירה זו שיצאה מלבו הטהור השתרשה עמוק בלב בניו, גם תפלות ותחנונים לא חסך הכת"ס בעד הצלחת בניו ועלייתם בתורה ויר"ש. בחתונת אחד מבניו בתוך הסעודה דרש דברי תורה, ובין הדברים אמר בבכי' רבה: „בכל תפלה ותפלה בכיתי על בניי ושפכתי שיח שיהיו יראי ה' ובעלי תורה, וב"ה שאוכל לומר שמטתי שלימה". ובאמת כל בניו היו למודי ה', גאוני וצדיקי הדור, ה"ה הג"ר יעקב עקיבא סופר, הג"ר משה סופר, רבינו, הג"ר יצחק ליב סופר (נשיא ארה"ק ונשיא „מחזיקי הדת" בגליציא, בעהמח"ס סופר מהיר ועוד) הג"ר שמעון סופר (אב"ד ור"מ ערלוי, בעהמח"ס התעוררות תשובה) הג"ר שלמה סופר (אב"ד בערעגסאז, מו"ל חוט המשולש), זכר כולם לברכה.

בשקידה רבה למד רבינו בילדותו, ועודו צעיר לימים ואביו הקדוש הכניסו לבית מדרשו הגדול לשמוע לקח מפיו, יחד עם האריות שבחבורה חריפים עצומים בקיאים בש"ס ופוסקים כארבע מאות במספרם. בחשק נפלא למד רבינו בתקופת הסתופפו בצלא דמהימנותא בישיבת אביו הכת"ס, בחברותא עם הגאון הצ' רבי

עקיבא יוסף שלעזינגער זצ"ל בעל לב העברי. מיד קנה לו שם טוב בין הבחורים המובהקים והמצוינים בחריפותו העצומה ובבקיאתו הנפלאה ושכלו הזך והישר.

הגאון הקדוש רבי שמואל ראזענברג זי"ע, האב"ד ור"מ דאונסדארף, שלמד גם הוא אז אצל מרן הכת"ס הי' רגיל לספר כי רבינו בבחרותו הי' לומד ששה דפים תומים או ששה דפים שיטה מקובצת בשעה אחת, והי' כמונח אצלו בקופסא.

בשנים הללו השתלם בכל מדה ומעלה, וספג לתוכו תורה ועבודת ה', עד שנעשה מושלם כאחד המיוחד שבתלמידי אביו, וגם ברו הי' כתוכו, יפה תואר ויפה מראה, בעל פנים מאירות ומבהיקות הוד והדר. לא עברו שנים הרבה ואביו הקדוש עשאו לסגנו להיות לו לעזר ללמוד עם הישיבה, בעת שהי' טרוד בענינים ציבוריים או בעת רופפה בריאותו, התלמידים הגדולים השתמוממו על אופן לימודו, שהי' בדרך אביו בסברא ישרה בעמקות גדולה ובחריפות עצומה קולע אל השערה ומסיק שמעתתא אליבא דהלכתא. כמו"כ החליף אז מכתבי שו"ת עם גדולי הדור, את חשיבותו בעיני הגדולים עוד בבחרותו יש לראות מדברי הגאון הקדוש רבי יהודא אסאד זי"ע, אב"ד ור"מ מסערדאהעלי, בתחילת תשובתו אליו: „נתכבדתי ביקרת מכתבו זה שנית ונהניתי לאורו כי רב חלקו בתורה וגופי הלכות דבריו דברי תורה ראיתי, ומתוכן הכרתיו היותו זרע ברך ה', צולל במים אדירים, עוקר הרים ומשדד עמקים בעומקה של הלכה, קולע אל השערה בחידודו וליבונו, ודין הנגיע לי, יהי' ה' עמו ויעלה על במתי האושר וההצלחה אכי"ר (שו"ת מהרי"א חיו"ד סי' קפ"ט).

כשהגיע לפרק האיש מקדש נשא רבינו את מחברתו אשת חיל הצדקנית מרת רחל ע"ה בת הגביר הנודע צ"ת רחים ומוקיר רבנן מו"ה פרץ ניימאן זצ"ל מווין.

מלבד נדוניא מסויימה שקיבל, החזיקו חותנו ביד רחבה כדי שיוכל לישב על התורה והעבודה במנוחה. שלוש שנים רצופות ישב בפרשבורג לימין אביו הקדוש זי"ע ויהגה בתורה יום ולילה עד שיצא לו מוניטין לגדול בתורה חריף ובקי נפלא. ביחוד הצטיין בזכרונו שהי' ממש כבור סיד שאינו מאבד טפה, וכל מה שלמד הי' כמונח בקופסא עד שלא שכח לעולם. כשהיו הלומדים מפלפלים עמו, באיזה ענין שיהי' ואפילו לא למדו זה שנים רבות, הי' הכל מסודר אצלו כאילו למדו עכשיו, והי' הפלא ופלא בעיני האריות שבחבורה, לוחמי מלחמת התורה. גם ביראתו הקודמת לחכמתו הצטיין עד מאד, ועל כולם צניעותו הנפלאה שהסתיר עצמו מעיני הבריות מלגלות להם את עוצם גדולתו.

כתום שלוש שנים הפציר בו חותנו שיקבע את דירתו בעיר המלוכה ווין, וכן עשה ונטע שם אהלו אפדנו, והשתתף בבית המסחר הגדול של משי של חותנו, וגם ישב עה"ת והעבודה בשקידה גדולה.

שם השיב דבר ה' זו הלכה בחילופי שו"ת וגם עם אביו השתעשע בכתב, ותשובות אביו אליו הלא הן בשו"ת כת"ס. שמו יצא למרחקים וקהלות חשובות שלחו את נכבדיהן בכדי להרכיבו אלוף לראשם. אמנם רבינו השיב את פניהם ריקם והי' מקיים ושנא את הרבנות, והי' שוקד על לימודו לילות כימים מאין הפוגות, ורגיל הי' רבינו זי"ע לומר כי אף פעם לא התחרט על זה שישב בווין.

בשנה תרל"א כששהה הכת"ס במארינבאד לעסוק ברפואות, בקרו שם אחיו הגאון הקדוש מרן שמעון סופר זי"ע אבד"ק קראקא, והשתעשעו יחד כשבועיים.

הכת״ס סיפר לו הרבה מבנו יקירו רבינו זי״ע והפליג בשבחו ואמר: „מבני ר׳ בונם שי׳ אני לומד ללמוד״. וגם סיפר לו שאת פנקסי תשובותיו נתן ביד רבינו שיעיין בהם וירגיל עצמו לברר שאלה לאמיתה. ימים יבואו שיצטרך לדבר, ולפעמים אם קשה לו להשיב לשואל מצוה הוא לבנו שישיב, ובמשך כמה שנים מילא את מקומו בלימוד הישיבה וכולם שבחו מאד את לימודו, וסיים: „לפני שהתיישב בווין בקשתיו שלא יסע כי קשה עלי פרידתו, כי בו בחרתי מבניי, אשר ב״ה אוכל לומר שכולם טובים וישרים, אבל בו בחרתי שימלא ברצות ה׳ כסאי אחרי, ואמרתי לו זאת, אבל הוא לא חפץ לשמוע מזה כלל, ומה שאירע ליעקב אירע ליוסף, מה שעשיתי לאבא נעשה לי מבניי״. —

גם בית חותנו הי׳ בית ועד לחכמים וגאוני ישראל שבאו לווין התאכסנו בביתו, כמו מרן הכת״ס, הגאון מהר״ם שיק, הגאון רבי יהודא אסאד זי״ע ועוד, וכולם השתוממו על המרגלית המבהיקה שזכה לה חותן רבינו, בזכות תומתו וישרותו בהיותו רחים ומוקיר רבנן. גם לזוגתו של רבינו יצא שם בין הנשים הצדקניות, כי היתה אשת חיל ונאה במעשיה. והגם שנתגדלה בבית עשירים, בכל זאת עד להפליא היתה ענוותנותה והוצק חן בשפתותי׳ להחיות נפשות עניים אומללים בדברי רצוי ופיוס, ופזרה להם צדקה לרוב. ובפרט דאגה הרבה והתחסדה עם תלמידי חכמים יושבי אוהל. לעומת זה לצרכי עצמה צמצמה מאד, וכל מה שקבלה חסכה לעצמה פרוטה לפרוטה עד שהגיע לסכום הגון, אז שלחה הכסף לירושלים עיה״ק ת״ו לבנות בית ב„כולל שומרי החומות״ והושיבו ת״ח בתוכו שישב בו על התורה והעבודה. עם כל צדקותי׳ ומעשי׳ הטובים ראתה הרבנית את עיקר תפקידה בהשגחתה על בריאות גופו הטהור של בעלה הקדוש לחזקו לתורה ולתעודה.

בשנת תרכ״ה כאשר רבינו עוד ישב בפ״ב, הוצרך לנסוע לווין אל הרופאים המומחים לעשות לו ניתוח בבית החולים דשם. נזדמן אז שהגאון הקדוש רבי חיים האלבערשטאם זי״ע אב״ד צאנז בא לבאדען אצל ווין. כששמע הגה״ק הישיש מצאנז כי רבינו בבית החולים בווין, בא לבקרו ולדרוש בשלומו, אחרי שהשתעשעו בדברי תורה נפרדו בחיבה יתירה וכאשר יצא הגה״ק הנ״ל מחדרו אמר לבניו הרבנים שליווהו: „תלמיד חכם רך בשנים כזה לא נמצא אצלינו בגליציא״ ורבינו אז אברך בן כ״ב. מאז והלאה גדולה היתה האהבה ביניהם, ותמיד כשבא הגה״ק מצאנז לווין, בהיות רבינו כבר גר שם, השכים רבינו זי״ע לפתחו, ובילה אצלו שעות ארוכות בד״ת ומילי דחסידותא. הגה״ק אהבו מאד, וכאשר פעם יצא רבינו את ביתו, קרא עליו בהתפעלות: „דאס זיינען די הייליגע אייניקלאך פונ׳ם חתם סופרז״

הגה״ק מצאנז זי״ע צפה ברוח קדשו כי רבינו זי״ע הוא הוא שעתיד למלאות את מקום אביו, בשמיני עצרת שנת תרל״ב, שלושה חדשים לפני הסתלקות מרן הכת״ס זי״ע, והגה״ק מצאנז היסב בסעודה על שולחנו הטהור והרבה רבנים עוטרים אותו, וביניהם גם מרבני אונגארן, התחיל הגה״ק להפליג בשבחו של רבינו, ושבחו מאד מאד בהפלגת תורתו, יראתו ומדותיו, עד שהי׳ לפלא בעיני המסובים מה כוונת הגה״ק. ביום י״ט טבת תרל״ב, כאשר מרן הכת״ס עלה בסערה השמימה ורבינו ישב על כסא קדשו למלאות מקומו, הבינו אז את כוונתו למפרע.

ביום א׳ דחנוכה שנת תרל״ב, בא רבינו לפרשבורג לבקר את אביו, שמחה גדולה שמח הכת״ס עם בנו אהובו, וכאשר הגיעה שעת הנסיעה ובנו נכנס לקבל רשות ממנו להפרד מאתו, היתה קשה עליו מאד פרידתו, ולא בקל הסכים שיסע. בעת שרבינו הרכין את ראשו לנשק ידי אביו זלגו עיני אביו דמעות כמים, והתרגש כל כך עד שלא הי׳ בכחו לעמוד על רגליו וללוות את רבינו, רק ישב וברכו ברכה ארוכה מאד, ואמר ברכות רבות ופסוקי דרחמי, והכל בהתעוררות עצומה ובדמעות שליש. כל הנוכחים עמדו והשתוממו על המראה הזה והי׳ הדבר כחידה בעיניהם, עד שאחרי כמה שבועות נפתרה להם חידתם, כשמרן הכת״ס עלה למרומים, ונפרד אז בפעם האחרונה מבנו אהובו אישון עינו.

כרעם חזק פגעה השמועה ברבינו כי אביו חולה ורגעיו ספורים. כשהגיע לפ״ב כבר הי׳ מצבו אנוש ע״י המחלה הפתאומית שהשיגתו, וכל בתי הכנסיות והמדרשות כבר היו מלאים מתפללים שהפילו את תחינתם לרפואת רבם הגדול. ונר אלוקים טרם יכבה, פתח מרן הכת״ס זי״ע את פי קדשו בתפלת משה רבינו ע״ה: — יפקוד ה״א הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם וגו׳ והוסיף ביאורו כי הכוונה שיהי׳ המנהיג מוסר נפשו לטובת עם ה׳ ולא תהי׳ עדת ה׳ כצאן אשר אין להם דייקא רועה, הכוונה שכל רועה צאן מה שמטיב עם הצאן אין כוונתו לטובתם כי אם לטובת עצמו כי עי״ז יתרבה הונו ורכושו, נמצא שאין הרועה לצאן אלא לעצמו להנאתו, ואם יגיע לו עי״ז נזק מסיר השגחתו מהצאן וכל אשר לו יתן בעד נפשו, לא כן יהי׳ רועה ישראל הנאמן, אך ימסור נפשו לטובת צאן קדשים עם ה׳ אלה ולא יראה את עצמו אלא את צאנו, ויצא ויבוא לפניהם דייקא ולא לאחוריהם, אלא כרועה נאמן שהולך בראש ואפילו במקום סכנה ויביאם אל מחוז חפצם להטיב עמם. — היו אלה אמרותיו האחרונות, ואחרי קריאת שמע ישראל יצאה נשמתו באחד. כל הנוכחים הבינו את כוונת רבם הגדול, ותיכף אחרי ההסתלקות עוד לפני הלוי׳, נתאספו ראשי וטובי הקהל בהסכמת הבית דין הגדול וקבלו עליהם את רבינו זי״ע לראש ומנהיג לאב בית דין וריש מתיבתא רבתא. הגם שהי׳ רבינו שונא את הרבנות, בכל זאת כאן לא הי׳ יכול לסרב להפצרת תלמידי זקינו החת״ס ותלמידי אביו הכת״ס, ולתחנוני כל בני הקהלה וקבל המשרה על שכמו.

מזעזעת היתה הלווית מרן הכת״ס ולא נשמעה יללה כמוה. ראשון למספידים בין הרבנים, היה בנו הגדול הגה״צ רבי יעקב עקיבא סופר זצ״ל, שהספידו בהתעוררות רבה, וכתום דבריו הכריז כי מוחל הוא על כבוד עצמו ושם את העטרה על ראש אחיו רבינו זי״ע, שלו נאה ולו יאה לישב על כסא אביו, להמשיך את שלשלת הזהב של מרן החתם סופר זי״ע. כל הקהל לאלפיו ורבבותיו הרים קול גדול: „יחי אדונינו מורינו ורבינו!״ כתום שבעת ימי האבל הספיד רבינו זי״ע את אביו בביהכנ״ס הגדול במעמד אלפי איש שנתאספו מכל הסביבות למספד תאני׳ ואני׳ רבינו נשא את דבריו בהתרגשות גדולה בדרוש מכוון קולע אל השערה, והיו דבריו הפלא ופלא שהטביעו את חותמם על רבינו זי״ע כי אכן הוא הקדוש שעטרת הרבנות הולמתו.

* * *

על כסא הרבנות ישב רבינו בשנת תרל״ב, כשהוא בן עשרים ותשע. מיד הקיפוהו טרדות רבות, ענייני הכלל והפרט, להנהיג את הקהלה הגדולה, לחוות דעתו בד״ת מסובבים, להורות בשאלות חמורות, להוריק את ברכתו עצתו והסכמתו, להשיב לשואליו דבר, ועל כולם עול הישיבה הגדולה בה למדו כארבע מאות בחורים מופלגים, להציע לפניהם את שיעוריו תמידין כסדרן. ולא זו בלבד, אלא גם עול המדינה. הי׳ זה רק שלוש שנים אחרי הפירוד שנעשה בשנת תרכ״ט מהמתחדשים ונתיסדו הקהלות האורטודוקסיות. מלחמה ארוכה וכבדה לחם מרן הכת״ס יחד עם גאוני דורו עד שזכו להקים מחיצה מבדילה בין מחנה היראים לבין דורשי החדשות. הי׳ אפוא מוטל על רבינו לגמור את אשר החל אביו, לארגן את הקהילות העצמאיות, ולהבטיח להם יסוד קיום.

בתקופה ההיא היתה יגיעתו של רבינו למעלה מדרך הטבע. רוב הלילה הי׳ ניעור ורק כשתים או שלוש שעות אחר חצות לילה נתן תנומה קלה לעיניו. ככה יגע בתורה ועבודה בשקידה עצומה. בשנה הראשונה בזמן הקיץ התחיל ללמוד מס׳ חולין עם בני הישיבה. חידושיו העמוקים והחריפים, הצטברו אז לכרך שלם, שנדפס בשנת תירח״ץ ונקרא בשם „שבט סופר על מסכת חולין״. — כן השיב רבינו לשואליו הרבים דבר ה׳ זו הלכה, כי מכל קצוי תבל פנו אליו בכל שאלה חמורה, אך לרוב טרדות רבינו לא הי׳ באפשרותו לענות לכל שואליו, ואילו הי׳ עונה לכולם היו תשובותיו לאלפים, לכן גדר בעדו להשיב רק לשואליו שהם תלמידיו או מקורביו וגרים במדינתו.

בשנת תר״ץ התקיימה אסיפה כללית של תלמידי ישיבת פרשבורג ביום ט״ו כסלו, יום ההילולא של רבינו זי״ע. מכל המדינה התאספו התלמידים כאלף איש ובראשם כששים רבנים. גדולי הרבנים עוררו את זכרון התקופה בה למדו אצל רבינו. הגאון רבי ישראל רייך זצ״ל אבד״ק באטורקעס (בעהמח״ס מנחת ישראל על עירובין ג״ח) אמר בתוך דבריו: „וראיתי זקוקין דנורא דנפקין מפומא דרבינו, מרגלא בפומי׳ בהזכירו לפני בני הישיבה את דברי ההפלאה במס׳ כתובות, כי ההפלאה מוחו כגלגל הריחים, ואנו תלמידיו השתוממנו על מוחו של רבינו זי״ע, שהציע בע״פ עמודים שלמים של ההפלאה והוסיף עליו חידושים ופלפולים. וכמה גדולה אהבתו לתלמידיו ושהלהיב חשקם לתורה, ידוע לכל. ובדידי הוי עובדא בלימוד השיעור, למדנו אז סוגיא דמשיכה, ורבינו ז״ל הביא דברי התוס׳ בבכורות י״א, קו׳ התוס׳ ותי׳ הר״י, ובנה על דבריהם פלפול גדול, ואני הקטן עמדתי קצת מן הצד מול רבינו, ובסוף פלפולו אמרתי בחשאי לחברי הגאון רבי ליב פרידמאן זצ״ל (רב״ד פ״ב בעהמח״ס שו״ת ריב״ד): „אולי האמת כן...״ ורבינו שמע דברי ועוררני ואמר: „דבר, דברי״ ואמרתי ופרשתי דברי והשיב רבינו ז״ל: טוב דברת, זהו שרצוני להוסיף, והראה כמה גדלה שמחתו כשהתלמידים הקשיבו לדבריו והשיגו עומק כוונתו״.

והגאון רבי זאב כהנא זצ״ל אבד״ק טשארנא, הזכיר בתוך דרשתו בכינוס התאחדות התלמידים הנ״ל, ואני זעירא דמן חבריא זכיתי להיות מתלמידיו בראשית ימי נשיאותו, כצאת השמש בגבורתו, זכרנו ימים מקדם אשר בהתמדה רבה ובעמקות נפלאה הכין השיעור לתלמידיו, וכאשר הציע השיעור בבית המדרש

הגדול, האותיות הקדושות קנו חיות חדש, מאירים כספירים הציע השיטות היוצאים מכל שיטה ושיטה, ומיישב מה שיש לדקדק עליהם בטוב טעם, ודעת קדושים בינה, והשמש בתקפה הי' הולך וגדול, תלמידים לאלפים יצאו מישיבתו הרמה ומלאו פני תבל... והנה כאשר באתי לשאוב מים חיים ממעיין המתגבר היתה דירתי סמוך לחדרו של אדמו"ר הגאון זצ"ל, ומפתח ביתי הייתי רואה לחדרו של מרן ז"ל, ולא היתה שעה בלילה, כחצות או ב' וג' שעות אחר חצות שלא הי' הולך אנה ואנה בעיונו, או יושב על השלחן בקול תורה...

ברבינו זי"ע מצאה יהדות אונגארן את רבה ומנהיגה, שר צבא ישראל האביר, היוצא ללא חת נגד מהרסי הדת, וסוכך בכנפיו על היהדות הנאמנה. רבינו זי"ע ראש המדברים בכל מקום, עבר בראש החלוצים לגדור גדר ולעמוד בפרץ, וכרועה נאמן לבית ישראל מסר נפשו על קיום קהלות הקדש ועל הצלחתם ופריחתם. הרבה מאד עמל רבינו בעמל דורו, כאשר רבינו עצמו מעיד כמה פעמים בתוך תשובותיו. כרועה נאמן נהג את צאן מרעיתו מבלי לחוס על עצמו, על נדודיו ועל טרדותיו שעלו למעלה ראש, בכל כחו ונפשו יגע להעמיד הדת על תלה.

רבינו זי"ע הלך וגדל מעלה מעלה, והרים ברמה את היהדות החרדית של אונגארן כולה. היהדות האורטודוקסית בראשות רבינו וגאוני דורו, עמדה ברום המעלה הצליחה ועשתה פרי, וכח הנעאלאגן נחלש ונגדע, עד שבשנת תרנ"ח באו בהצעת "אוניפיקאציאן", דהיינו להכנע תחת מרות היהדות החרדית ולהתמזג אתה. ראש המדברים של הנעאלאגן בא אל רבינו עם ההצעה, והוסיף כי רבינו יבחר כרב ראשי לכל מדינת אונגארן, וארמון מפואר יבנה עבורו בעיר הבירה. רבינו דחפם בשתי ידים, וגער בו: "האם לשחדני אתם אומרים"? ! רבינו הבין כי אין בדעתם להכנע באמת למשמעת תוה"ק וגדולי', ולכן הסביר לו בקצרה, כי דרך ההתבדלות נעשה לשם שמירת גבולי הקדושה לכלות קוצים מכרם בית ישראל, ובשום אופן אין מקום להתמזגות היראים עם המתחדשים. בפחי נפש יצאו מלפניו דוברי הנעאלאגן, ולא יספו להתראות לפניו עוד.

כהחת"ס, שמצודתו היתה פרושה למרחקים, כן גם רבינו הניף את זרוע עוזו לצאת חוצץ נגד המתחדשים שחוץ למדינתו. בשנת תרל"ח תלו חרדי פראנקפורט דמיין את עיניהם ברבינו שיורה להם את הדרך אשר ילכו בה, בדבר הפירוד מכת המתחדשים דשם. משנודע הדבר למתונים שבהם שהתנגדו לפירוד, כי רבינו עומד לחוות את דעת קדשו, הקדימו את עצמם והוציאו קול רעש שרבינו מתנגד גם הוא לפירוד. רבינו יצא מיד במכתב חריף לפראנקפורט. —

ובה אמנם באותה מדה שרבינו ריחק את המתחדשים, והי' מכלה קוצים בכרם בית ישראל, באותה מדה הי' רבינו אוהב את שלו' היראים ודורש מהם אהבה ואחוה שיהיו כולם חטיבה אחת בלי מחלוקת ובלי פירוד, רק יטו שכם אחד לעבדו ית' בלבב שלם. כאשר בשנת תרמ"ז יצאה מחלוקת בעיר גדולה בין יראי ה', יצא רבינו במכתב מלא התמרמרות אליהם, בתוך דבריו נאמר: "והמחלוקת היא למורת רוח ליראי ה' במדינה, ולא האמנתי שיבוא הדבר לידי כך שיהיו היראים לשני מחנות".

צדקתו וקדושתו בעבודת ה' בדחילו ורחימו, היתה מקבילה לגדלותו הענקית

בכולי תלמודא, וגדולה היתה התלהבותו בשעת התפלה ובשעת עשיית המצוות. ואם כי עשה הכל בהסתר, בכל זאת הכרת פניו ענתה בו ונראית היתה התלהבותו הפנימית. רגילים תלמידיו לספר כי בתפלת שמונה עשרה כשדומי׳ שררה בבית המדרש, נשמעה רק קול נהימת רבינו שזעזעה את כותלי בית המדרש. הון רב פיזר לקיים זה א־לי ואנוהו, ובפרט על ארבע מינים לחג הסוכות, ובקחתו הלולב והאתרוג בידו הי׳ מלא התלהבות, ועשה הנענועים כשסיבב גם גופו לכל הצדדים ופניו בוערות כלפיד אש. מעולם לא ראוהו עוסק בנסתרות. אמנם תלמידו המובהק נאמן ביתו הגאון הצדיק הבקי בש״ס ופוסקים רבי יצחק וויס זצ״ל ראב״ד וועראבי, שלא מש מאוהל רבו הגדול, סיפר בהספידו תמרורים את רבו לפני מטתו, כי אפס קצהו השיג את גדולת רבו גם בנסתרות התורה, בטעמו מעץ החיים, כתבי האר״י ז״ל, שלמדם ובהסתר גדול. בימי חג הסוכות ניעור בלילות בסוכתו ועסק ברזי דרזין.

את דרכיו ומדותיו הקדושים שתל רבינו עמוק גם בקרב תלמידיו. מה נורא הי׳ המקום הזה בית מדרשו הגדול בתחילת הזמן כשהגיד את הפתיחה. עיניו זלגו דמעות בעלותו על הבימה, ובקול חוצב להבות אש הלהיב את לב תלמידיו, להתמדת התורה ולירא׳ת שמים.

תפלתו לא שבה ריקם, והיו דבריו עושים רושם במלכותא דרקיע*) ומלכותא דארעא. בערב יום הכיפורים נהגו הקהלה בראשות דייני קרתא וגדולי וחשובי העדה לעבור בשורה לפניו לקבל ברכתו. רבינו הניח ידיו הטהורות על ראש כל אחד וברכו בפסוקי דרחמי. בין העוברים הי׳ איש נכבד שאחר שקבל ברכת רבינו עדיין עמד במקומו כמחכה למשהו, רבינו שאלו על מבוקשו. „חשוך בנים אנכי ל״ע, זה לי י״ז שנה מעת הנישואין״ — השיב האיש — „ואחלה את פני מו״ר כי יברכני בבן זכר״. ועוד האריך בבכי להציע בקשתו. רבינו זי״ע מיהר מאד מחמת קדושת היום והפסיקו באמצע דבריו: „הנני מברכו שבמשך השנה יפקדהו השי״ת בב״ז״. וכן הי׳, לא עברה שנה והאיש נפקד בבן זכר.

---

*) הוי עובדא ואיש כפרי בא לפניו בזעקה גדולה. בכפרו לא הי׳ להם בית עלמין משלהם קנוי, אלא הי׳ הקרקע בשכירות מאלמנה נכרית אחת שאת שטר השכירות חידשה מזמן לזמן. והנה כעת התעקשה הנכרית ואינה רוצה בשום אופן להשכיר להם עוד את קרקע בית העלמין, וסכנה רחפה על קברי ישראל שלא יתחללו ח״ו. האיש שפך את מרי שיחו לפני רבינו ושאל ממנו עצה ותושי׳. רבינו ענהו: „יסע לביתו בהשקט ובטחה. והנני מבטיחו שלא יקרה שום דבר, וזכות הנטמנים שם יגן בעדם״. האיש נסע לביתו למרחקים. לאחר זמן בהיות רבינו במרחץ קרלסבד יחד עם זוגתו הרבנית ע״ה, ראתה הרבנית ביום אחד את האיש הכפרי ההוא שם. מחמת רוב המורא לא מלאו לבו לגשת אל רבינו. רבינו ציוה לקרותו ושאלו על סופו של דבר. האיש סיפר: „באותו ערב שחזרתי לביתי שכבתי לישון והנה כחצות לילה דפק מישהו בחזקה על חלונות ביתי ובקול גדול קרא „פתחו, פתחו״! מאד נבהלתי מפחד גולגים, אך כשהצצתי מבעד האשנב ראיתי כי היא זאת הנכרית שממנה כל הצרה הזאת. פתחתי לה והיא נכנסה ואמרה, דעו לכם שכל מה שאמרתי הוא בטל ומבוטל. כעת בחלומי ראיתי את בעלי המנוח שבא אלי בפנים זועפות ומקל בידו, והכני מכות אכזריות על רוע מחשבתי לחלל את בית העלמין, והנה גופי מלא פצעים וחבורות מהמכות שהכני, קחו לכם את בית העלמין ויהי׳ לכם עד עולם.

בשנת תרמ"ג ביום כ"ה ניסן אבד רבינו זי"ע את בנו בכורו הגדול בתורה ויראת ה' הבחור משה זצ"ל (הנקרא על שם מרן החת"ס) בהיותו בן טו"ב שנה. הי' זה אבל כבד לרבינו זי"ע הספידו בבכי תמרורים וברוב צדקתו ועטותנותו תלה את האסון בעצמו, וקרא עליו את דברי יעקב אבינו כי ארד אל בני אבל שאולה, והסביר כי יעקב מיאן להתנחם כי ידע את יוסף שלא בחטאו מת, והי' רק בן י"ז ובר חכים, ובודאי רק עוונותיו גרמו ונתפס בעוונו, ולכן לא יכול להתנחם. וז"ל בשערי שמחה פ' שמיני אחרי שרשם את דברי ההספד: "כל זה אמרתי ועוד דברי הספד על בני המנוח משה ע"ה שהי' בן י"ז שנה..." אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי שהי' בר חכים ועלה והצליח בתורה ויראת ה' טהורה, ומדותיו נשגבות, והי' אהוב למעלה ונחמד למטה, ונספד בכבוד לפני עם רב שהיו בוכים על המרגלית שנאבדה מאתנו, ועוונותי גרמו שנתקיים בי והבאתי את השמש בצהרים, ומשה עלה למרום בימי נעוריו רך בשנים, וזאת נחמתי בעניי כי החזרתי הפקדון בטהרה בלתי מלוכלך בעוונות, לחסות בגנזי מרומים, ויהי' הקרבן רצוי לפני ה' לכפר בעדי ובעד ביתי..." ושם מביא חד"ת בשמו וכותב: "ראיתי בחדושי אגדה עה"ת מבני המנוח הצדיק ר' משה ז"ל."

יחס גדולי ישראל אל רבינו הי' בהערצה רבה, גאוני ישראל חרדו לקראתו ודבר רבינו הי' יקר אצלם, שוקל ומכריע, בכל שנה בסוף הקיץ אחרי שחזר רבינו מהמרחץ סיפר הבחור ששימשו לחבריו את הקורות אותם שם. כשחזרו פעם ממרינבאד, סיפר הבחור כי היו שם גאוני עולם שעסקו ברפואות. נוכחו אז גם גאונים מפורסמים מפולין ליטא ורוסיא, כשרבינו הגיע באו תיכף לקבל פניו, ומיד נתהוה ביניהם פלפולא דאורייתא. הגאונים המסובים היו עוקרים הרי הרים בפלפולם. מה נהדר היה המראה לראות מסיבה נאה של אדירי תורה יושבים והוגים באמרות טהורות ואש מתלקחת מפי קדשם, רבינו זי"ע כדרכו בקודש הי' מדבר רק מילים ספורות, ודבריו היו המכריעים. כולם נשתוממו על עוצם גדלותו ולימודו העמוק מני ים, בהזדמנות מעין זו התבטא פעם הגאון החריף המפורסם רבי שמואל ווינבערגער זצ"ל, אבד"ק סערדאהעלי: "לימודו של הרב מפ"ב הוא כהרשב"א"!

בשנת תרנ"ד נזדמן רבינו זי"ע לווין, בה שהה בעת ההיא הגאון הקדוש רבי יהושע רוקח זי"ע אבד"ק בעלזא. רבינו הלך לבקרו, והגה"ק מבעלזא קבלו בכבוד גדול ובאהבה רבה. ולאחר שבילו זמן מה, בנוכחות רבים שנתאספו לראות בכינוס צדיקים הנאה, שלח הגה"ק מבעלזא כל איש מעליו ונשאר יחידי עם רבינו. כשעתיים התבודדו שניהם מבלי שיוודע מה היה תוכן שיחתם. רבינו רק אמר בביתו כי דברו מענינים גבוהים ומדברים העומדים ברומו של עולם. הגה"ק ליוהו עד למטה לסוף החצר, וכאשר חזר מללוות את רבינו דבר בהתפעלות מקלסתר פניו המאירים של רבינו, והוסיף: "זאלכע ריינע אויגן זעהט מען גארנישט". בחיבה יתירה השיב הגה"ק מבעלזא לרבינו את ביקורו בלוית אנשי שלומו. גיסו של רבינו זי"ע שהי' גר בווין ר' מיכאל נייטאנן*) ערך בערב אחד סעודה לכבוד רבינו

*) בנו הנגיד המפורסם ר' פרץ נייטאן הי' מחשובי בעלז וגם בניו ר' יהודא ליב ור' מיכאל נתגדלו על דרך התורה והיראה, והם ממיסדי הקהלה האורטודוקסית במעלבוירן, אויסט-

זי״ע ולכבוד הגה״ק מבעלזא זי״ע. בראש השלחן ישבו שני הקדושים וסביב להם תלמידי חכמים, חסידים ואנשי מעשה. משטעם הגה״ק את המאכל, חיכה עם חלוקת השיריים על רבינו. אמנם כשרבינו סירב לחלק לקח הגה״ק את שיורי קערת רבינו, עירבה עם שלו, ורק אז חילק לאנשי שלומו.

בשנת תרנ״ו אחרי שנסתלק נשיא ומנהל לשכת הקהלות הארטאדאכסיות הטפסר המפורסם רבי יצחק רייך זצ״ל, הכינו עצמם לבחור ממלא מקום תחתיו. הגאון הקדוש רבי חנניא יו״ט ליפא טייטלבוים זי״ע אבד״ק סיגעט (בעל קדושת יו״ט) הציע לקרוא אסיפה מצומצמת של גדולי הרבנים לפ״ב, בה ישתתף גם הוא בכדי להתייעץ פא״פ עם רבינו ולטכס עצה את מי להושיב על כסא נשיאות הלשכה. לפי הנהוג היתה צריכה גם אסיפה זו להתקיים בבודאפעסט הבירה, מקום שם התקיימו כל אסיפות הלשכה, אמנם בכדי שלא להטריח את רבינו, נקראה האסיפה לפ״ב וגם הגה״ק מסיגעט בא להיות נוכח בה. כבוד גדול נתכבד הגה״ק מסיגעט בבואו לפרשבורג, וכל העם נתאסף לראות בפגישת שני גדולי ומנהיגי הדור. כתוצאה מהתייעצות זו נבחר אז כנשיא הלשכה הארצית הגאון המפורסם רבי ארי׳ ליב ליפשיץ זצ״ל אבד״ק סאַנטוב, נכד הגה״ק בעל שמן רוקח זי״ע.

לנשיא ארה״ק נבחר רבינו זי״ע מיום עלותו על כסא אביו. בנשיאות ארה״ק נתכבד מרן החת״ס, ממנו עברה לבנו מרן הכת״ס, ולנכדו רבינו זי״ע. כל עניני „כולל שומרי החומות — בית הסופר והמאירי״ (ע״ש הכתב סופר ורבי מאיר א״ש זי״ע) הנוגעים לתורה ועבודה היו על פי דעתו והוראתו. הוא הי׳ מרכז את כסף הקדשים, שעברו דרכו לארצנו הקדושה. בכל מאמצי כחו השתדל להרים את קרן הכולל, להחיות את אלפי הנפשות, בכדי שיוכלו לישב על התורה והעבודה, ולהרבות תפלות ותחנונים על אדמת הקדש עבור אחיהם שבגולה. תחת פקודתו עמדו כל עניני הישיבה הגדולה של הכולל, ובנית בתי המחסה, שלהם הקדיש הרבה מזמנו בכחו המוגבל.

ולא רק למען כולל שומרי החומות לבד פעל ועשה רבינו, אלא כל עניני ארץ הקדש עמדו קרוב ללבבו. כשהתקיימה התעוררות להצלת יהודים נתיני אסטרייך שגרו ברוסיא, שנתגרשו משם, שלח רבינו זי״ע סכום גדול שאסף למענם וממנו נבנית בעיר הקדש ירושלים ת״ו בשנת תרנ״ב שכונה ברחוב רש״י הנקראת על שם רבינו „קרן הבנין — שערי שמחה״. שקלטה בזמנה את הפליטים מרוסיא שעלו להשתקע בירושלים ת״ו: — וזה נוסח אבן הזכרון הקבוע על פני הבנין: „לזכרון עולם. הבתים שערי שמחה הללו נבנו עבור אחינו פליטי רו״פ בהכסף המקובץ מנדיבי לב במדינת אונגארן ה״י ע״י נשיא כולל אונגארן הרב הגאון הג׳ הצ׳ המפורסם מו״ר שמחה בונם סופר נ״י, אב״ד ור״מ בעיר פרעשבורג, ע״כ בשם שערי שמחה יקראו לזכרון נצח על שם המיסדים צדקתם יהי׳ גנוז בגנזי מרומים, שנת תרנ״ב לפרט שער״י חס״ד לפ״ק״.

ראליא, ובנו שם בתי מדרשים ובתי כנסיות וגם השתדלו שיהי׳ להם שוחטים יראים ושלמים.

כעת כאשר אני מדפיס הספר, באה השמועה לא טובה, שר׳ יודא ליב ואשתו נהרגו כאשר האוירון בו טסו נפל לארץ, תנצב״ה.

בשנת תרמ"ט התאחדו כמה גאונים וצדיקים ליסע בצוותא חדא לארץ הקדושה לחונן את עפרה, ולשהות בה זמן מה. הם תלו עיניהם ברבינו זי"ע שיאות להצטרף עמהם. מאד רצה רבינו לעלות לארה"ק, אבל עול תלמידיו הרבים לא הניחו. כמו שכ' בשובותיו (שו"ת שבט סופר, יו"ד ס' נ"ט).

* * *

באחרית ימיו התגברו היסורין על רבינו, בריאות גופו התרופפה, וחליים דכאו את גופו הטהור. בשנת תר"ס החלה שקיעת החמה. כחותיו עזבוהו קימעא קימעא ולא הי' באפשרותו עוד ללמוד תמידין כסדרן עם הישיבה הגדולה. אז מנה רבינו לסגן תחתיו את בנו יחידו יבדלח"ט רבינו הגאון האדיר מופת הדור מרן עקיבא סופר שליט"א, כשהוא עדיין אברך צעיר.

השמועה על חולשת רבינו הרעישה את כל בית ישראל. נושא היום בכל המדינה הי': „מה נשמע מפרשבורג? מה שלו' רבינו מפ"ב"? והי' כל לבב דוי וכל ראש לחלי ממצב בריאותו הרופף של רבינו. לפעמים כשהרגיש שהוטב לו מעט, מיד שלח להודיע כי יגיד שיעור בישיבה„ הי' חלקו מכל עמלו. בערוב ימיו נסע לפראנקפורט בכדי לבקש תרופה למחלתו, ושהה שם זמן ממושך.

ביום המר והנמהר ט"ו כסלו תרס"ז נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלוקים ורכב ישראל ופרשו השיב את נשמתו בטהרה בחודש שנתמלאו לו ס"ו שנים. שם בפפד"מ שקעה שמשו במקום זריחתה. ובמקום שנולד זקינו מאור הגולה החתם סופר זי"ע בשנת תקכ"ג, שם עלה בסערה השמימה נכדו מאור הגולה השבט סופר זי"ע מאה ארבעים וארבעה שנים לאחר מכן. בעיר העתיקה שגידלה את אבות אבותיו, גאוני פראנקפורט קמאי, שממנה נחצבה משפחת הסופרים, שם עלתה נשמתו למרומים בקדושה ובטהרה. הסתלקות רבן של ישראל זעזעה את כל תפוצות הגולה. כלל ישראל בכה מרה את השריפה אשר שרף ה' והתעטף באבל כבד על כי הוסרה המצנפת והורמה העטרה ועל ספינת ישראל שאבדה קברניטה.

פראנקפורט רצתה לזכות בגופו הקדוש להטמינו במחיצתה, אמנם לא יכלה להתגבר על בני פ"ב שבשום אופן לא רצו לוותר על גופו הטהור של רבם האהוב שנפשם היתה קשורה בנפשו. מסע הלוי' החל, ובכל מקום הגיעו אבל ומספד ליהודים. בכל התחנות התאספו בני הקהלות בראשות רבניהם בכדי לחלק לרבינו את כבודו האחרון. שיירת האבל עשתה דרכה עד פרשבורג. שם התאספו מכל הגלילות לאלפים ולרבבות שבאו מכל עבר ופנה מאונגארן ומהמדינות הסמוכות, כל עיר ועיר, כל קהלה וקהלה שלחה את שלוחי' לקחת חבל באבל הכבד והנורא של אבדן כלי חמדת ישראל גאון הדור וקדושו. כמאה וחמישים רבנים עם ישיבותיהם עמדו עליו בשורה והספידוהו בכי תמרורים. מלאים וגדושים היו רחובות פ"ב, אבל כבד כזה עדיין לא ראו. וספרו תלמידי רבינו כי ההתעוררות אז היתה עצומה עד אין לשער, וממש לא הי' אחד שלא התנוצצו בו הרהורי תשובה. לפני מטתו נשאו תלמידיו את כתבי יד קדשו, שלושים וחמשה כרכים, בהלכה ואגדה ובכל מקצעות התורה.

גדולי הרבנים שנוכחו באשכבתי' דרבי הספידוהו ברחובה של עיר. בשם תלמידיו הספידו זקן התלמידים הגאון הגדול רבי ישעי' פירסט זצ"ל, רב דקה"י

ווין, בשם רבני אונגארן הספידו זקן הרבנים הגאון הגדול רבי קאפל רייך זצ"ל אב"ד בודאפעסט. אח"כ הספידו אחיו הגאון הצדיק רבי שלמה סופר זצ"ל אבד"ק בערעגסאז הספד ארוך, וכתום דבריו ברך ברכת מז"ט את בן רבינו ממלא מקומו כשכל הקהל עונה אחריו: „יחי אדונינו מורינו ורבינו"! — להבחלח"ט רבינו הגאון האדיר אב"ד פ"ב שליט"א הספידו הספד גדול בהתעוררות עצומה, כשכל העם גועה אתו יחד בבכי' רבה.

עם הסתלקות רבינו זי"ע נשלמו מאה שנה לרבנות הסופרים בעיר פ"ב, בשנת תקס"ז זרחה שמשו של מרן החת"ס, ושימש שלושים ושלושה שנים ברבנות עד שנת ת"ר, אחריו מילא מקומו בנו מרן הכת"ס ג"כ שלושים ושלושה שנים, משנת ת"ר עד תרל"ב, אז נתמנה רבינו ומלך שלושים ושלושה שנים עד שנת תקס"ז. מאה שנים רצופות האירו שלשה רועי ישראל פני תבל בתורתם וקדושתם, והרביצו תורה בישראל במדה מרובה, עד שרוב רובם של לומדי תורה, רבנים דיינים, מורי הוראה וראשי ישיבות מאונגארן והמדינות הסמוכות קבלו תורה משלושה מאורי ישראל אלו, מהם מתלמידיהם ומתלמידי תלמידיהם.

חיבוריו הקדושים אשר השאיר אחריו ברכה, הי' חיבורו הגדול שו"ת שבט סופר על ד' חלקי שו"ע (וויען, תרס"ט), ארגז מלא קונטרסים על רוב בכל סוגיות הש"ס, כמה וכמה מהדורות על כל סוגיא, תילי תילין חידושי אגדה מתוקים מדבש מלאים תוכחת מוסר כאש בוערת, אשר נדפסו בשם „שערי שמחה" עה"ת (וויען תרפ"ג), הרבה גליונות דרשות והספדים לרוב שדרשם במקהלות עם ה', חיבור מיוחד על י"ד כללי הרא"ש שבסוגיא עד אחד נאמן באיסורין, חיבורו על מס' חולין „שבט סופר" (טורנא תרח"ץ), והספר המפואר שבט סופר על מס' כתובות וגיטין (ירושלים תשט"ז), להוגי התורה מלא עמקות חריפות ובקיאות.

את כל חידושיו רשם עד שנת תרנ"ז, בעוד השמש בגבורתו, וגם זאת לפלא איך בשנותיו המועטות זכה לפעול כל כך הרבה גדולות ונצורות, ולחבר כ"כ הרבה חיבורים. אין זאת כי אם מדת חסידים הראשונים אשר תורתם משתמרת ומתברכת, כאשר הי' נראה בעליל אצל רבינו זי"ע, שלרוב טרדותיו העצומות, ולרוב עמלו עם אלפי תלמידיו, העלה את חידושיו אל הספר בחפזון רב מאד, כפי שהרשה לו זמנו המוגבל, ובעשרת שנותיו האחרונות כמעט שלא רשם מאומה, ובכל זאת עלה מספר חידושיו לכרכים גדולים, ושמעתתי' מבדרן בעלמא, וחידושיו בכל מקצעות התורה מפורסמים בכל תפוצות ישראל.

ומה מאד נאמנו דברי הגה"ק מרא דארעא דישראל מרן יוסף חיים זאנענפעלד זי"ע אב"ד דעיה"ק ירושלים ת"ו, כי מן השמים הסכימו לספרי רבינו זי"ע. בפורים שנת תרפ"ו בהיות הרב הגאון רבי אברהם שמאול בנימין סופר שליט"א ר"מ ישיבת שבט סופר (בן מרן הגאב"ד פ"ב שליט"א) בעירה"ק ירושלים, שלח למשלוח מנות להגה"ק מהרי"ח זי"ע את ספר רבינו שערי שמחה עה"ת שיצא אז לאור. הגה"ק לא הניחו מידו עד שעבר על כל הספר מתחילתו ועד סופו. אחה"צ, כאשר בה הגרש"ב סופר שליט"א לבית הגהצה"ק, זי"ע דבר בהתפעלות מהספר, ואמר כי נפלא הוא שדפי הספר הם שנ"ג כמנין שמחה שם קדשו של רבינו זי"ע, והראה לו מש"כ בסידור יעב"ץ בכוונת התקיעה הכללית ציון ז'

וז"ל: — דבר נפלא קרה בטור או"ח בסימניו, שנזדמנו דיני שופר בסימן השוה עם הגימטריא שלו, (תקפ"ו — שופ"ר) ואע"פ שלא נתכוון המחבר לכך, מכל מקום נפל האמת באמת להראות כי מן השמים הסכימו על ידו לפי שעשה חיבורו לש"ש, וכל העוסקין במלאכת שמים לשמה מראין להם סימן טוב שלא עלה על דעתם עכ"ל.

תלמידי רבינו נתפרסמו בעולם בגאונותם וצדקתם, והמשיכו באמונה את שרשרת הזהב בהרבצת תורה ויראת שמים כפי שקבלו מרבינו. מספרם עלה לאלפים ולרבבות ובניהם מאות רבנים יושבי כסאות למשפט ברחבי תבל.

הן אלה קצות דרכי איש האלקים, דרכיו ופעליו הקדושים בקרב בית ישראל, אשר קלטו אזני ממקורות נאמנים, מפ"ק כ"ק עט"ת מרן הגה"צ מופה"ד אב"ד פ"ב שליט"א, ומפי זקני תלמידי רבינו הגאונים שליט"א החיים אתנו, ואת אשר בינותי בספרים, וכל הרשום בזה הוא אך לפי קט שכלי, ולא תיארתי שיעור קומתו הטהורה גבוהה היא מהשגתי, ורק כטיפה מן הים חרטתי בעט ברזל ועופרת עלי גליון לזכרון לדור אחרון, זכי"ע ועכי"א.*

* כל הפרק נלקח מהקדמת שבט סופר על מס' כתובות וגיטין, ירושלים תשט"ז.

ר' עקיבא סופר-שרייבער שליט"א

נולד לאביו הגאון מרן רבי שמחה בונם סופר זי"ע בעהמ"ח ספר „שבט סופר" בשנת תרל"ח בק"ק פרעסבורג יע"א. בשחר ילדותו למד תורה בתלמוד תורה אשר בעיר פרעשבורג, ובשנתו הארבע עשרה הכניסו אביו הגאון בעל שבט סופר זי"ע למחיצתו בישיבה ומאז קיבל תורה מפי אביו הגאון זי"ע ושאב מבארו באר מים חיים והוא מסר לו רובי תורתו ודרך לימודו וכל הליכותיו בקודש כמו שהיו קבלה בידו מאביו ורבו הגאון בעל הכתב סופר זי"ע שקיבלם מפי אביו גאון ישראל וקדושו מרן החתם סופר זי"ע.

מיד עם התקבלו לישיבה הצטיין בשקידתו העצומה על התורה ועשה חיל בלימודו בכח חידושיו ובפלפולו לאמיתה של תורה ועד מהרה נתגלו כשרונותיו הנעלים והברוכים בהבנה ישרה ובבקיאות בחדרי תורה ועלה במעלות הקודש בתוך תלמידי הישיבה הגדולה של אביו הגאון בעל שבט סופר זי"ע שמנתה אז כשלוש מאות תלמידים ואשר רובם נהיו אח"כ לרבנים ראשי ישיבות ומורי הוראה בישראל.

על יסוד ידיעותיו הרחבות בים התלמוד וכח חידושו המוצלח נתמנה אחרי זמן קצר כגבאי של החברה חריפות „פלפול התלמידים" שהיתה קיימת בישיבת פרעסבורג לשם השתלמות עצמם של החברים המשתייכים אליה בהרצאת חידושיהם ופלפוליהם בשמעתתא והלכה.

פלפולו וחידושיו העצומים של הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א שהיו כבר בתקופה הזאת בנויים על אדני היושר וניכרת בהם גישה רצינית בניתוח הסוגיא התלמודית לשם הסקת שמעתתא אליבא דהלכתא והיו גם מיוחדים במינם בבהירותם בהבנת דברי הש"ס והראשונים עשו רושם רב על כל שומעיהם אשר שמעו והתבוננו על תוכן חידושיו אשר נבעו כזרם מים כבירים ממעין בלתי פוסק של תורת אלוקים חיים שעתיד להשקות את כרם ה' בית ישראל ולהפריחו.

גם דרכו בדרוש ואגדה לבשה צורה והתגבשה כבר בצעירותו וסלל לעצמו דרך בה. גם כאן עמדו לו כשרונותיו הכבירים, וגם החברה להשתלמות בדרוש ואגדה „עטרת בחורים" בחרה בו כגבאי של החברה ומני אז נשא בשבתות את דבריו בדרוש ואגדה בפני תלמידי הישיבה.

בשנת תרנ"ח בהיותו כבן עשרים שנה התחיל להרצות לפני תלמידי הישיבה את השיעור היומי במגן אברהם ושנתיים מאוחר יותר בשנת תר"ס התחיל להגיד את שיעור הפשוט בגפ"ת בישיבת פרעסבורג.

בשנה זו — תר״ס — נשא לאשה את בת דודו הוא חותנו הגאון הצדיק מוהר״ר יצחק ליב סופר זצ״ל מדראהאביטש הוא היה בנו של הגאון בעל הכתב סופר זי״ע היה נשיא כולל גאליציען וחיבר ספר „סופר מהיר״ על סוגיות הש״ס והגדה של פסח. (ראה הפרק המיוחד אדותו.)

בשנת תרס״ב כאשר על אביו הגאון בעל השבט סופר זי״ע גברה מחלתו מסר לידי בנו הגאון רבי עקיבא סופר שליט״א גם את התפקיד הגדול להרצות את שיעור העיון בהישיבה וקיבל לידו אז גם את הנהלתה הרוחנית.

עקב מחלתו הממשוכת של הגאון בעל שבט סופר הוטלו כבר בתקופה הזאת על בנו הגאון רבי עקיבא סופר שליט״א כמה תפקידים חשובים בהנהגת הקהילה ובשנת תרס״ד נשא בראשונה את הדרשה השנתית המסורתית שהיתה מקובלת בק״ק פרעסבורג מימות החתם סופר זי״ע ביום ל״ב בעומר באסיפה השנתית של החברה קדישא שהתקיימה בבית חולים צוקערמאנדעל דבר שהיה תפקיד מובהק של הרב המרא דאתרא בפרעסבורג.

משנת תרס״ה והלאה מלאו קהלת פרעשבורג ואביו הגאון בעל השבט סופר זי״ע את ידיו לשאת גם את הדרשות בבית הכנסת הגדול בשבת תשובה ושבת הגדול שהם תפקידים ראשונים במעלה של רב הקהילה בפני ק״ק פרעסבורג.

עם הסתלקותו של אביו הגאון בעל השבט סופר זי״ע בשנת תרס״ז נבחר בנו הגאון רבי עקיבא סופר שליט״א כרב אב״ד דק״ק פרעסבורג וכראש מתיבתא של הישיבה הגדולה. ומני אז מילא את מקום אבותיו הגדולים החתם, הכתב והשבט סופר במסירות ונאמנות כראוי לתפקיד קדוש והיסטורי זה הוא הוציא לאור את חיבוריו של אביו הגאון המה הספר שו״ת שבט סופר ואת ספרו על התורה ודרוש הוא הספר „שערי שמחה״.

בכל שטחי פעולותיו גילה עירנות והתמסרות גדולה. השגיח בעין פקיחא על סדרי הנהגת הקהילה וחיזק את בדק ביתה ושמר אותה מכל משמר כדי שישארו על כנן וישתמרו כל הסדרים, התקנות וההנהגות שהנהיגו אבותיו קודמיו הגדולים.

הרב הגאון רבי עקיבא סופר שליט״א הוסיף כמה תקנות במיוחד בשטח ההשגחה על הכשרות בעיר מיד עם הבחרו כרב אב״ד אשר הוכיחו את עצמן כנחוצות לאור המצב שנוצר בזמן ההוא כדי לשפר ולייעל את ההשגחה על עניני הכשרות שקד על תקנת ההשגחה ע״י החנויות המוכרים עופות שחוטים, במקולין של בשר ובמקומות של הטמנת חמין, כ״כ בבתי החרושת לנקניק ובשר מעושן וגם את המאפיות למצות בעיר שהיו ע״ע בבעלות פרטית רכשה אותם הקהילה כדי להבטיח השגחה מעולה במקומות הללו.

הגאון רבי עקיבא סופר שליט״א האציל מרוחו והודו על קהילתו אשר פרחה והתפתחה תחת הנהגתו כל מוסדות התורה והחסד שהיו קיימות בפרעסבורג ואשר נתיסדו בימיו של הגאון בעל החתם, הכתב והשבט סופר גדלו והתרחבו בימיו והשכילו להטיב במילוי תפקידיהם הקדושים, וכבר בימיו הראשונים לכהונתו כרב אב״ד נתנה השפעתו אותותיה לטובה בכל החיים הקהלתיים התורניים והרוחניים בעיר פרעסבורג.

וככל שנתעלה האיש בעירו נתעלה גם בכל ישראל גדולי הדור וזקני הרבנים

במדינת אונגארין ראו כבר אז בגאון הצעיר הזה אישיות ענקית הכירו את גדולתו בתורה ואת כח מנהיגותו, הליכותיו האציליות בקודש עשו לו מהלכים ואחרי פטירתו של הגאון רבי אלעזר לעוו זצ"ל נבחר הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א במקומו ע"י האסיפה הגדולה של הרבנים בבודאפעסט כחבר בוועד הרבנים האורטודאקסיים באונגארן.

מכאן ואילך היה נמנה על ראשי המנהיגים של כל יהדות אונגארין והי' בין ראשי המדברים בכל האסיפות של ועד הרבנים גדולי הדור אשר הקשיבו לחוות דעת תורתו קבלו את דעתו ועצתו אשר תנחם ותנהלם בכל דרכיהם ופעולותיהם למען הרמת קרן התורה וקרן היהדות החרדית באונגאריה.

כאשר בשנת תרס"ט נתמלאו ארבעים שנה להתיסדותה של האורטודוקסיא, לקיומם של הקהילות החרדיות העצמאיות בהונגאריה למן שנת תרכ"ט כאשר נתפלגו החרדים מזולתם במסך המבדיל בימיו של הגאון בעל הכתב סופר זי"ע ולרגל מאורע חגיגת יובל הארבעים הזה ביקרה משלחת של רבנים בהנהגתו של רבי קאפל רייך זצ"ל בבית המלכות בעיר ווין, נבחר הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א לתוך המשלחת הזאת אשר עליה נמנו גם הגאון רבי אברהם פראנקעל זצ"ל והר"ר אלעזר האַרטשטיין ז"ל מזכיר המרכז האורטודוקסי בבודאַפעסט.

אחרי מלחמת העולם הראשונה כאשר נתהוו גבולות חדשים באירופה וחלק ממדינת הונגאריה סלובאקיה נהיתה למדינה עצמאית ובשטח הזה נתארגנו הקהילות החרדיות העצמאיות עם מרכזם בפרעסבורג נבחר הגאון רבי עקיבא סופר ע"י רבני סלובקיה כיושב ראש וועד הרבנים של ארץ זאת.

מאז נהיה למנהיגה הגדול של היהדות החרדית בסלובקיה ועל פיו יושק כל ביתה היהדות הסלובאקית ראתה באישיותו את מנהיגה הגערץ והוא עמד במרכז והשפיע על החיים התורניים הדתיים הרוחניים של יהדות זאת וכל דבר גדול אשר עמד ברום עולמה של יהדות בארץ זאת וכל בעיה אשר היתה מנסרת בחלֵלה הובאה לפניו.

בתור ראש הישיבה הגדולה בפרעסבורג עשה גדולות ונצורות כדי להרים קרנה של הישיבה ולשיפור מעמדה בכל השטחים, כבר בראשית דרכו כראש הישיבה נקט בכל הצעדים הנחוצים כדי לשפר את מצבה הכלכלי של הישיבה ע"י הקמת בית תבשיל לתלמידי הישיבה רעיון אשר אביו הגאון בעל שבט סופר הגה אותו אך לא זכה להגשימו בחייו למרות שהשתוקק לזה כל ימיו עם תנאי הזמן החדש התחילה נפשם של תלמידי הישיבה לסלוד מאכילת הארוחות של „ימים" על שולחנם של אחרים והגאון רבי עקיבא סופר שליט"א פעל במרץ רב כדי להגשים את המשימה הזאת. ובשנת תרע"א, ארבעה שנים אחרי הכנסו לתפקידו כראש הישיבה, זכה להגשימה ולכונן בית תבשיל לתלמידי ישיבת פרעסבורג.

אך הוא לא הסתפק בהישיגים בשטח הכלכלי בלבד הוא הרים קרנה של הישיבה גם ובעיקר בשטח הרוחני ע"י השתדלות שאינה מכירה ליאות פעל אצל השלטונות כי זכותה של הישיבה להיחשב כבית ספר גבוה ללימודי הרבנות שהיה קיים מזמנו של הגאון בעל הכתב סופר ז"ל עפ"י הוראה מיניסטעריאלית

ומלבד זכות זאת תכלל ותאושר בתקנון רשמי ותמידי ע"י משרדי הממשלה הנוגעים בדבר והמה משרד ההשכלה וההגנה.

כדי להבטיח רמה נאותה בידיעות התורניות והתלמודיות לתלמידי הישיבה בשנים הראשונות מיד עם התקבלותם להישיבה יסד הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א את הישיבה הקטנה שהיתה מעין כיתת מעבר בין התלמוד תורה הפרעסבורגית הידועה „יסודי תורה" ובין הישיבה הרמה צעירי הבחורים בפרעסבורג השתלמו בישיבה קטנה לפני הכנסם להישיבה.

בתקופתו השיגה ישיבת פרעסבורג רמה גבוהה הן במובנה האירגוני, והן בשיטת וסדר הלימוד הנהוג בה מארצות שונות התחילו לנהור כזרם מים רבים תלמידים כדי להסתופף בצל התורה של המורה הגדול הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א לשאוב מבאר מים חיים בישיבתו ולהצטייד בערכים מוסריים ורוחניים לכל ימי חייהם, רבים מתלמידיו נהיו לגדולי הרבנים במדינה וחוצה לה ומביאים ע"ע כבוד ותהלה לישיבתם ולרבם.

הישיבה עלתה בתקופתו וגדלה גם במספר תלמידיה דבר שיש לזקוף לכח המושך של דרך הלמוד התועלתי בה נתפרסמה הישיבה, אך שיטת הלימוד איננו הגורם המכריע אישיותו של הראש ישיבה הוא המהווה את המניע העיקרי בהשפעה, שיטת הלימוד מציינת רק את כיוונו של הלימוד וקובעת פסים במסילת העיון אך אישיותו של הראש הישיבה מדותיו והתנהגותו בין אדם לחברו ובינו לבין קונו המה הם המשמשות מופת וסמל לדוגמה בשביל התלמידים, והגאון רבי עקיבא סופר שליט"א המורה הגדול והאישיות הנפלאה הזאת גילה סגולות של עדינות הנפש וטוהר רוח מוסריות עילאית וידיעת צורך החיים הוא הקרין והאציל מאצילות נשמתו על הלימודים והתלמידים שאפו להתדבק במדותיו.

שיטת לימודו של הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א בפני תלמידי הישיבה בפרעסבורג היתה אותה דרך לימוד אשר התוו וסללו אבותיו בעל החתם, הכתב והשבט סופר זצ"ל.

חשיבות מיוחדת מיחס הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א לישוב קושיות בדברי החתם סופר ז"ל במקום אשר מתעוררת קושי' בהבנת דבריו כתוצאה מתפיסה בלתי מספיקה די צרכה בסברותיו כאן הי' דרכו להעמיד את דברי החתם סופר על כוונתם האמיתית ולהביע על העמקות שבתוך דבריו.

עובר להרצאת השיעורים בגפ"ת הרצה שיעור במוסר מתוך ספר חובת הלבבות, דרכו הי' לבאר דבריו באר היטב ולתבלן בדברי מוסר משל עצמו כדי להשפיע במוסר ויראת שמים על התלמידים כי ראשית חכמה יראת ה'.

הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א עמד כבר בימי צעירותו וראשית דרכו ברבנות בקשרים הדוקים עם כל גדולי הדור בהונגארי' וחוצה לה הוא נשא ונתן עמהם בעניני הלכה אשר היו טעונים בירור מקיף. תשובות אליו אנו מוצאים בספריהם של גדולי הרבנים בני דורו כמו בספר „אמרי יושר" להגאון מוהר"ר מאיר אריק זצ"ל, בספר „בית שערים" להגאון רבי עמרם בלום זצ"ל, בספר „תבואות השדה" להגאון אלעזר דייטש זצ"ל כ"כ עמד ביחסים אדוקים בעניינים הלכתיים עם הגאונים רבי ברוך מרדכי פריעד זצ"ל ועם הגאון בעל „לבושי

מרדכי" זצ"ל וכ"כ עם הגאון רבי שמואל ענגיל זצ"ל כל הגאונים הללו התחשבו בדעת תורתו בכל דבר הלכה בעלת חשיבות אשר הגיעה לידי בירור כללי.

בזמן מלחמת העולם הראשונה הקדיש הרבה מזמנו וכחו ואונו לעניני היתר עגונות והריץ הרבה תשובות לשואליו בדבר הלכה בעניני עגונות.

נמצאים בידו מוכנים לדפוס ומסודרים מרבית חידושיו שחידש במשך שנות לימודיו עם ישיבתו והוא חיבור על סוגיות הש"ס וכ"כ ספר שאלות ותשובות אשר השיב לשואליו בדבר ה' זו הלכה וכ"כ חיבור על אגדה ודרוש בו מכונסות דרשותיו הרבות אשר דרש ברבים וחיבור על התורה.

בשנת ת"ש כאשר התגברה האנטישמיות בסלובאקיה נאלץ היה לעזוב את פרעסבורג עלה והתיישב בארץ הקודש והעביר לירושלים את ישיבת פרעסבורג הוא ישיבת „שבט סופר" הלא היא עומדת תחת הנהלתו והשגחתו והוא מרצה לפני לומדי ישיבה קדושה זו את שיעוריו עד היום הזה.

הגאון רבי עקיבא סופר שליט"א הוא כיום חבר במועצת גדולי התורה בארץ ישראל ודעת תורתו נחשבת מאוד בעיני כל גדולי התורה בכל העולם אשר נעזרים הרבה גם מנסיונו הרב כמנהיג ישראל כדי לכלכל דרכה של היהדות החרדית כיום.

ואלה הם זרעו ברוכי ה':

א. בנו בכורו, הגאון החריף והחרוץ, אוצר תורה ויראה מוה"ר אברהם שמואל בנימין שליט"א. נולד בשנת תרס"ב והוא עומד על יד אביו בכל העניינים. הוא עמוד בתוך הישיבה הגדולה. שיעוריו הם לנס וכל שומעיו מפליאים אותם ביתר שאת ועז. עדיין עמדה ישיבת פרעשבורג על תלה הציע ראש"ב את שיעוריו לפני תלמידי הישיבה. בשנת תר"ץ התחיל להרציא וכשנאלץ בשנת ת"ש עקב הלחץ הנאצי לעזוב את פרשבורג נשא בנו הבכור הראש"ב על שכמו כל המשא הכבד של הישיבה ושל הרבנות ובמסירת נפש גדולה לרגלי המצב המעציב למד בהתמדה רבה יבשקידה עצומה גם בני הישיבה בבית מדרשו של זקנו הענק החת"ס. כל מכיריו ראו כחו הגדול בתורה ושברכת מרן החת"ס שרוי' עליו. כמובן גם בישיבת פרשבורג בירושלים הנהו רוח החיה והוא האבן למעמסה כי הועמסו על שכמו כל עניני הישיבה.

ב. בנו השני הרב החריף ר' שמחה בונם נ"י הנהו חתנו של הגביר החסיד ר' ליבש רובינפעלד בק"ק לוגאנא במדינת שווייצריה.

ג. בנו השלישי הרב החריף ר' יצחק ליב נ"י. גם הוא חתן הגביר החסיד הנ"ל. שניהם דרים בלוגאנא ועוסקים במסחר ויחד עם זה הם לומדים תורה ברבים.

ד. בתו חוה לאה תחי' אשתו של השוע הנכבד והמפורסם רודף צדקה וחסד המופלג בתו"י ר' פנחס דוד פריידיגער דע אבודא נ"י, שהי' עד השואה הנאצית ראש הקהל דעדת חרדים בבודפסט.

ה. בתו העני ריבה ת' אשתו של הרב החריף ר' יצחק ליב בלוי בן ר' ברוך ז"ל שהי' גיסו של הגאון ר' עקיבא כי שתי אחיות להם, בנות הגאון הטפסר ר' יצחק ליב'יל מדראהאביטש.

מתלמידיו המפורסמים הם:

הרב הגאון הצדיק החריף כקש"ת מו"ה ר' אברהם שטערן זצ"ל. כמה שנים למד בישיבת רבו הגאון הצ' מו"ה שמואל ראזענבערג זי"ע באונסדארף ואח"כ בישיבה הגדולה שבפרעסבורג אצל הגאון ר' עקיבא סופר שליט"א. הי' חתנו של האי רב גאון סבא קדישא וכו' מו"ה ר' מאיר טיגערמאן זצ"ל אב"ד דק"ק נייהייזל, אחר איזה שנים נעשה הגאון ר' אברהם הנ"ל זצ"ל לראב"ד בעיר מולדתו בנייהייזל אביו של הרה"ג המפורסם ר' משה שטערן מדברעצין הי"ו.

הרב הגאון רבי חיים עהרענרייך הי"ד דומ"ץ בהומענע.

הרב הגאון רבי יקותיאל מרדכי שיק שליט"א, אב"ד מקיספאַרט.

הרב הגאון רבי מיכאל שאיי שליט"א, רב בהמ"ד הגדול אנשי אונגארן, נ. י.

הרב הגאון רבי משה עקשטיין הי"ד, אב"ד סערעד.

הרב הגאון רבי נטע הלוי יונגרייז הי"ד, אב"ד בשאדאני.

הרב הגאון רבי מנחם מענדל פאַללאַק זצ"ל, אב"ד סערענש וניו יאָרק.

הרב הגאון רבי שמעון אלטמאַן הי"ד, אב"ד פאַקש.

תלמידי הגאון בעל שבט סופר זצ"ל

ר' אברהם מ"ש ז"ל פראנקל

נולד בדעברעצין ת"ר לפ"ק, תלמיד הג"ר משה צבי פוקס אב"ד גראסווארדיין, והגאון בעל שבט סופר אב"ד פרעסבורג, זכה לשני שולחנות, גדול בתורה וביראה חו"ב עצום, גביר אדיר, אדם השלם, שתדלן מפורסם, פעל הרבה לחיזוק הדת, ולהרמת קרן התורה ולומדי'. בשנת תרס"ה כ"ב אדר א' נבחר מכל קהלות היראים באונגארן לנשיא הלשכה עד שנת תרצ"ה. גם הי' נשיא הכולל של אה"ק ומהמלכות נקרא לישב בבית מועצות נסיכי ושרי המדינות. נפטר כ"ח תשרי תרצ"ו. חתנו הרב הגדול הטפסר מו"ה שמואל פראנקל כהנא שליט"א נבחר לממלא מקומו.

ר' שמואל כהנא פראנקל בן ר' מיכאל כהנא נ"י מגזע בעל קונטרס הספיקות ר' משולם מטיסמינץ דר כעת במדינת ארצות הברית, ת"ח מופלג אדם יקר הערך, והרבה עמל ויגע לחנך בניו על דרכי התורה והיראה ועלתה לו כי שני בניו המה באמת יקרי המציאות מופלגים בהפלגת חכמים ונבונים ז"ה ר' משה צבי נ"י, ור' קלונימוס נ"י.

ר' אברהם אהרן כ"ץ ז"ל

נולד לאביו הגאון ר' משה ז"ל אב"ד נייטרא, בן הגאון ר' מנחם פרוסטיץ כ"ץ אב"ד צעהלעם בשנת תרכ"ט, ועוד נתגדל על ברכי זקינו הגאון ר' מנחם, וגם למד בישיבתו אחר כך אצל אביו הגאון, וגם אצל הגאון בעל שבט סופר בפרעסבורג, והג"ר משה צבי פוקס ז"ל בגראסווארדיין, בשנת תר"ס נבחר לראב"ד בנייטרא עוד בחיי אביו ז"ל, וכשנפטר אביו בשנת תרפ"ו מילא הוא מקומו בתור אב"ד, הי' גאון וצדיק, מלא אש קודש ולחם מלחמת מצוה בעבור היראים כל ימיו, ואף שהי' איש חלש הי' עומד תמיד על המשמר, ללחום מלחמת ד', והי' אחד מועד הרבנים במדינת סלאָוואקיי, וממש הקריב עצמו בעבור התורה והיראה ונפטר י"ז אייר בשנת תר"צ לפ"ק זיעוועכי"א.

ר' אליעזר שעהנפעלד נ"י

הרב אליעזר שעהנפעלד נ"י נולד בשנת תר"מ בבאטש (ארץ הגר) תלמיד מרן השבט סופר זכי"ע ובנו הגדול מוהר"ע סופר אב"ד ור"מ פ"ב שליט"א וכעת בירושלים ת"ו. משנת תרפ"ח מעת בואו לארה"ב הוא רב

בקהל „בית דוד אגודת אחים" בבראנקס. בכל עת ועונה עומד לעזרת ישיבת פ"ב בירושלים.

ר' דוד וועסטעל ז"ל

הרב הגאון המובהק אוצר בלום ר' דוד וועסטעל זצ"ל תלמיד חביב ומובהק של מרן הגה"ק בעל שבט סופר זי"ע הי' זקן הדיינים בפרעסבורג, והי' מרצה שיעוריו בחברת ש"ס בחריצות ובעמקות גדולה ושם נתפרסם גאונותו וצדקתו הגדולה. נפטר שנת תש"ב בחורף.

ר' בנימין זאב ז"ל פוקס

ר' בנימין זאב פוקס נולד י"א תשרי תרל"ו בסערעד לאביו הגאון ר' משה צבי פוקס אב"ד סערעד גראסווארדיין ולמד בישיבות אביו והגאונים ר' יודא גרינוואלד בסאטמאר, ר' מרדכי ליב ווינקלער בברעזאווא ור' שמחה בונם סופר בפרעסבורג, בשנת תרס"א נבחר לאב"ד בראששוי, בתרס"ה ליאקא, עוד שרת ברבנות בבעזינג, ונאדי באניא, ובשנת תרע"ח לאב"ד גראסווארדיין למלאת מקום כבוד כסא אביו הנזכר לעיל, היה למדן ודרשן נפלא, פה מפיק מרגליות ולחם מלחמת הדת נגד פושעי ישראל, הי' נשיא אה"ק והי' נכבד בין ראשי אלפי ישראל וגם בעיני השרים ובחצר המלך הי' גדול כבודו ופעל הרבה לטובת אחיו בנ"י, בשנת תרצ"ו כ"א אדר יצאה נשמתו פתאום זיעוכי"א.

ר' דוד צבי הכהן ז"ל קאטצבורג

נולד ו' אייר תרט"ז לאביו הצדיק ר' משולם זלמן זצ"ל (ואמו רבקה) בן הגאון האדיר ר' דוד צבי הכהן הגדול זצ"ל, ראב"ד טאפאלשאן.

רבותיו המובהקים היו: הג' רבי נפתלי סופר בעל בית ומטה נפתלי אבד"ק פעטשניידארף, דודו הג' רבי ישראל חיים קאטצבורג בעל כתבי מהרי"ח ואח"כ עלה ונתעלה לישיבת הג' רבי אליעזר זוסמאן סופר בעל המקנה וכו' אבד"ק האלאש ואח"כ בפאקש, הג' רבי חזקי' פייבל פלויט בעל ליקוטי חבר בן חיים אבד"ק שוראן והג' רבי שמחה בונם סופר בעל שו"ת שבט־סופר אבד"ק פרעסבורג אשר כולם אהבוהו והוקירוהו ביותרת הכבוד כל ימי חייהם. נסמך להוראה בעין יפה מרבותיו הגאונים דק"ק שוראני ופרעסבורג ומהג' ר' ידידי' פישער אבדק"ק שטול־ווייסענבורג. בשנת תרמ"ב נשא אשה בטיסא־פירער בת הנגיד רחים ומוקיר רבנן ר' זעליג שווארטץ ע"ה (שנפטר בירושלים ת"ו) וישב שם שנה אחת ועסק בתורה ועבודה בשקידה עצומה אשר הי' לו לטבע שני, אולם רצה ליהנות מיגיע כפו ע"כ תקע אהלו בק"ק גראסווארדיין ופתח לו שם בית מסחר של ספרים אבל המזל לא הזריח לו ובעוד ב' שנים יצא נקי מהונו ורכושו. כראותו שאינו מצליח במסחר קבל עליו משרת מו"ץ באיזה קהלות עד שבשנת תרנ"ב תקע אהלו בק"ק ווייטצען והתחיל להו"ל עתון תלמודי בשם „תל תלפיות" ונעשה גרון ת"ח ורבנים — השואל ומשיב פעמים בחדש, בשמעתתא ובאגדה ובספיקות הנצרכות לשעתי' לכל המבקש דבר ה'.

תומתו וצדקתו האמתית בלי שום תחבולות — אשר ראה ואשר למד אצל רבותיו הגדולים ובפרט אצל רבו הגה"ק דשוראני זצ"ל שהי' בביתו ד' שנים — היה עד להפליא. והגאון המפורסם ר' משה צבי פוקס זצ"ל אבד"ק גראָסווארדיין אשר הי' ממכיריו ומוקיריו האמתיים כתב עליו: "אין לי בין מכירי ומיודעי רב מורה הוראה מובהק מומחא ובר סמכא בכל הענינים ובפרט בתום ויושר וצדקות כמוהו". כן מעידים על גודל צדקתו מאמריו הרבים הנדפסים ב"תל תלפיות" כתובים בהתלהבות אש הקדושה ובמסירת נפש עזה למען האמת והצדק לחזק הדת והאמונה ברוח טהרה האמתית, ובפרט מאמריו המחוכמים בענין הגאולה וקדושת ארץ הקדושה, וכן הרים כשופר קולו נגד האפיקורסים וזייפנים ושאר מכשולים המתרבים יום יום ולא נשא פנים לשום איש.

על עוצם גדולתו בכל מקצועות התורה והחכמה יעידון מאמריו והערותיו ופסקיו הרבים הנדפסים בה"תל תלפיות" הן בפלפול, הלכה, אגדה וחקירה אשר כולם על אדני השכל והגיון הישר הטבעו, ועי"ז קנה לו שם כאחד הגאונים הגדולים אשר בארץ ועקב זאת אף גדולי הדור מכל הארצות פנו אליו בכל הדבר הקשה הן בפלפול והן בהלכה ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והלכה כמותו כאשר נכתב בהורמנא שלו.

נדפס מאתו עוד בבחרותו ס' "זר צדק" אגדה ומעט פלפול ובשנת תרע"א ס' "מבשר צדק" על פרקי אבות ובשנת תרפ"ב על מילה פדיון הבן, בר־מצוה ונשואין וכן נדפס ממנו בשנת תרע"ח ס' "אגרת צדק עולמים" תאור הסאָציאליזמוס באור התורה והיהדות המתורגם גם לשפת זשאַרגאָן והגרית. עוד הרבה ספרים בפלפול, הלכה, אגדה וחקירה בכתב יד. נפטר ג' אדר תרצ"ז לפ"ק. תנצב"ה.

ר' דוד ליב ז"ל בוים

חתן הג"ר ישראל איסרל טויבער בעל אזרח רענן ומקור ישראל נכד הג"ר יהודה ליב טעלטש טויבער אב"ד גאלאנטא. הג"ר דוד ליב היה תלמיד מובהק להגאון ר' אברהם ליב אב"ד בערעגסאס בעל שו"ת קול אריה ולהגאון בעל שו"ת שבט סופר אב"ד פרעסבורג, היה גאון ודרשן מפואר צדיק תמים דיין בקה"י עיר חדש בבית המדרש שיסד הגאון ר' דוד דייטש בעל אהל דוד, הוא חיבר ספר מנחת יהודא חלק א' על סוגיות הש"ס, וחלק ב' על אגדות הש"ס, ובהקדמתו כ' שיש לו בכתובים דרשות על כל השנה, הוא היה אוצר בלום וגדוש כמו שהעידו על ספרו גאוני דורו ונפטר ט"ו סיון תרע"ח זיעוכי"א.

ר' יהונתן שטייף נ"י

נולד בישוב גוטא בשנת תרל"ט בארץ הגר. למד בישיבת מרן השבט סופר זכי"ע בהתמדה נפלאה, לא פסיק פומיה מגירסא, נבחר לדיין בקהלת אונגוואר. ומשם עלה ונתעלה בשנת תרפ"א לעיר הבירה בודאפעסט ושם נעשה לארי שבחבורה והשתמש שם בתור ראב"ד לפני צאתו משם כבורח מלפני הרשעים, בחמלת ה' ניצל מידי הרשעים ותקע אהלו של תורה במדינת שווייץ,

ומשם הביאו בני קהל „עדת יראים מווין" בברוקלין לארצות הברית, וכעת הוא הרב אב״ד הקהלה המפוארה הנ״ל, אהוב וחביב בעיני כל מכיריו, מפורסם עד למאוד בגאונתו וצדקתו ובענותנותו היתירה. בעל הוראה מובהק מדור הישן ובכל דבר הקשה שואלין פיו. נחשב בין יחידי גאוני הזמן האמיתים.

ר׳ ישעי׳ קאליש הי״ד

נתחנך בישיבת פרעסבורג אצל מרן הגאון ר׳ שמחה בונם סופר אב״ד פ״ב בעל שבט סופר, בלבוב אצל הגאון הגדול ר׳ יצחק שמעלקיס בעל שו״ת בית יצחק, בטאפאלטשאני אצל הגאון ר׳ יצחק שווייגער ואצל הגאון המובהק ר׳ ישעי׳ עהרענפעלד אב״ד שוראן זצ״ל. נסמך להוראה בשנת תרס״ה מהגאונים ר׳ ש״ב סופר בעל שבט סופר הנ״ל, ר׳ דוד ניימאן ראב״ד פרעסבורג, ר׳ ישעי׳ עהרענפעלד אב״ד שוראן הנ״ל, ר׳ ישעי׳ זילבערשטיין אב״ד ווייצען ור׳ יוסף צבי דושינסקיא אב״ד ירושלים עיה״ק זצ״ל. התחתן בשנת תרס״ח עם הרבנית מרת בלומה בת הגאון האמיתי ר׳ ליב פריעדמאן זצ״ל ראב״ד פרעסבורג במח״ס שו״ת הריב״ד. כבן שלשים שנה נתקבל לדיין בפרעסבורג. בשנת תש״א נתעלה לראב״ד. במשך ימי שמשו בפ״ב נתפרסם בכל המדינה לבעל הוראה מובהק ופנו אליו מכל המדינה בשאלות. משך טו״ב שנים הרציא שעורים לתלמידי הישיבה הגדולה שו״ע או״ח ויו״ד. מלבד זה למד בש״ס חברה סדר נשים עם בע״ב ת״ח מופלגים. שם הראה עוצם חריפותו בתורה. בשנת תש״ה ביום הכפורים אחר תפלת נעילה לקחוהו הנאצים והובילוהו לאוישוויץ ובי״ח תשרי נהרג הוא ואשתו הרבנית ובניהם וכלתו האשה החשובה צנועה וצדקת מרת בילא בת הרב הגאון ר׳ שמעון לעבאוויטש אבד״ק יאקא (עם שני ילדי׳ יונקי שדים שמעון ואחותו שולמית) ושאר בני משפחתו על קדה״ש. ד׳ ינקום דמם.

ר׳ יוסף ברודא ז״ל

אדומו״ר הרב הגאון המפורסם ר׳ יוסף בראדא זצ״ל הי״ד אב״ד מיאווא בשנות תרס״ג עלה על כסא רבנות דמר אביו הגאון ר׳ מרדכי בראדא זצ״ל בן הגאון המפורסם ר׳ נטע בראדא משויסבורג. כמה שנים ניהג את צאן קדשים במיאווא מתוך דחקות ועשה לילות כימים לתורה ולעבודה. מדותיו התרומיות וענוות צדקו היו עד להפליא. הי׳ אחנו של הרה״ג ר׳ פסח פראנקל משיטלעסדארף וגיסו של הרה״ג ר׳ שמעון הירשלער דומ״ץ מפרעסבורג.

הרה״ג ר׳ יוסף הנ״ל בצוותא חדא עם גיסו הרה״ג ר׳ עקיבא שטראסספר אב״ד דק״ק טאקא, הוציאו לאור ספרי דמר אביו הגאון שו״ת מהר״ם ברודא. נהרג על קדה״ש בשנת תש״ד הי״ד.

ר׳ יוסף צבי דושינסקיא ז״ל

נולד בפאקש מחוז טאלנא, בתחלת בחרותו למד אצל הג׳ ר׳ משה פאללאק ז״ל אבדק״ק באניהאד בעל וידבר ותיקן משה אשר מבאר חכמתו שאב ודלה דרך הלימוד

הישר ויסוד ועיקר תורתו, ומשם עלה פרעסבורג לישיבת הג' ר' שמחה בונם בעל שו"ת שבט סופר אשר נהי' לו לתלמיד אהוב וחביב.

נסמך להוראה מרבו בעל שו"ת שבט־סופר, מהג' ר' אליעזר זוסמן סופר בעל ספרי דמשק וילקוט אליעזר עט סופר אבדק"ק פאַקש ומהג' רבי יודא גרינוואלד בעל שו"ת זכרון יהודה אבדק"ק סאטמאר.

בשנת תרנ"ב נשא אשה בברעזאַוא בתו היחידה של הג' רבי מרדכי ליב ווינקלער אב"ד דשם בעל שו"ת לבושי מרדכי ואח"כ אבדק"ק מאד, ושם ישב בצלא דמהימנותא ודלה מבאר מים חיים של חותנו והי' לו לעזר להרביץ תורה וטהרה עד שנת תרנ"ה עת נקרא לכהן פאר בקהלת היראים גאלאנטא.

תקופה חדשה התחילה בחיי קהלת גאלאנטא כבוא הג' הזה לשכון כבוד בתוכם, כי חוץ מזה שהעמיד השלום והדת על עמודים חזקים אשר נתרופפו ע"י אריכת המחלוקת אשר השתררה שם, הרים בזמן קצר לתמהון כל גדולי וחכמי המדינה קהלת גאלאנטא להיות למקום תורה מפורסם, כי מבחר כחו ועתו הקדיש להבחורים בני ישיבתו אשר נהרו אליו למאות מכל ארבע כנפות הארץ כי שמעו הולך וגדל לכל קצוי התבל, היותו לא נהג כדרך שאר רבנים תופסי ישיבות, אשר עיקר עבודתם עבודת הציבור ושאר עבודות למאות, והנהגת הישיבה היתה רק טפלה ועבודה הכרחית, אצלו הי' הנהגת הישיבה עיקר וראשית עבודתו, וכל השאר טפלים. והיא היא שעמדה לו כי זכות הרבים תלוי בו ועי"ז זה וזה נתקיים על ידו, כי לא לבד ישיבתו גדלה והפריחה ועשתה פרי הלולים קדש לה' כי אם גם קהלתו נהיתה לקהלה היותר קדושה בין קהלות היראים.

ישיבתו תפסה מקום בראש הישיבות היותר מפורסמות, ובצדק, כאמור; עיקר עבודתו ומבחר כחותיו הקדיש להישיבה, מתעסק בעצמו עם תלמידיו, אינו עוזב אותם על עצמם או על הבחורים הגדולים למען לא ישתבשו, כי אם הורם והראם את הדרך ונתיב הישר האיך ללמוד כפשוטו הפשוט והאמתי בלי לעקם ולעשות שביל לפשעטיל אשר מבלבל מוחות הבחורים ובפרט מוחות הצעירים, רק אחר שלמד אתם איזה ענין בעיון גדול הביע להם גם מחידושיו להראותם דרך הפלפול בחריפות ובקיאות.

כן הצטיינה ישיבתו על שאר הישיבות שלמד עם תלמידיו פרשת השבוע ונ"ך עם פירש"י וכן שו"ע או"ח באר היטב, כן היה חוק קבוע לתלמידיו ללמוד בכל שבוע באר היטב איזה פרקים משניות אשר התועלת אין לתאר.

לתאר גדולת צדקתו ורוממותו בתורה הוא אך למותר כי המפורסמות אינן צריכות ראי' כאשר כותב עליו חותנו מרן בעל שו"ת לבושי מרדכי בהקדמת ספרו: „גדולתו ידוע ומפורסם וזכות הרבים ויר"ש תלוי בו." ידוע ומפורסם שהי' מעין נובע ונהר שאינו פוסק, אין ענין בש"ס ופוסקים אשר לא יעבד ולא יזרע בה שלא העלה בהם פנינים חידושים עמוקים ונפלאים.

כה ישב למופת לגליל העליון עד שנת תרפ"א עת נקרא אחרי כבוד לשבת על כסא קדשו של מרן מהר"ם שיק זי"ע (שהוא בן מבן אחותו) לאב"ד דק"ק חוסט אשר מעולם אנשי שם ישבו שם כסאות למשפט, ונהג נשיאותו

ברמה, ומכל הסביבה מקצה נהרו אליו ליהנות ממנו עצה ותושיה והי' כוכב הנגה והמרכז אשר ממנו תצא תורה והוראה לכל מחוזות הסביבה.

משם עלה ונתעלה על כסא הרבנות עיה"ק ירושלים ת"ו, על כסא כבוד הגה"ק רבינו יוסף חיים זאנענפעלד זצ"ל. בשנת תרצ"ה בא בכבוד ובפאר לעיה"ק ירושלים ועשה ופעל עד מאוד. הסתיר ידיעותיו בנגלה באופן מבהיל הגם שהי' גאון עולם במלא מובן המלה. ושמעתי מתלמידיו שלפעמים אמר כמה וכמה דפים בש"ס עם פרש"י ותוס' בע"פ ולא החסיר אפילו אות אחת, והענין הי' לפעמים זבחים ומנחות בב"ת וסנהדרין כריתות ומעילה בלי שום חילוק. ופעם אחת באמצע השיעור אמר לתלמידו שיביא הרמב"ם המונח על השלחן בחדר הוראתו והבחור החליף בחלק רמב"ם אחר ולא רצה להטריחו עוד הפעם והציע כל דברי הרמב"ם עם כל מפרשיו בע"פ כאלו הי' קורא מתוך הספר, אבל חוץ מתלמידיו כמעט לא זכו הרבה להנות מאור תורתו, כי תשובתו בדרך סתם הי' לכל שואל, שאיננו עומד בענין זה שעליו השאלה או הקושיא סובבת. גם בנסתר היתה ידו חזקה מאד, ושמעתי מעד ראיה שהדותא מהימנותא, שפעם אחת ישב בקרב בעלי מקובלים מובהקים והי' הדיבור ביניהם כמה שעות בענין אחד קשה מאוד בכתבי הריה"ק זכי"ע והוא כמאזין ומקשיב שמע לדבריהם ולא דיבר אפי' אות אחת כאלו איננו מבין דבריהם. ואחד מהמקובלים שידע שגם הגרי"צ זצ"ל יש לו יד ושם באלו הדברים הרהיב בנפשו עוז ושאלו אולי יתרצה להאיר עיניהם בענין זה. ואז התחיל להציע כמה וכמה דפים מכתבי הריה"ק מכמה מקומות מפוזרין באופן שהכל נתיישב באופן היותר טוב ומועיל. וכולם התפלאו איך הי' יכול לשתוק בענין שהי' שגור כ"כ על לשונו. עלה השמימה בשנת תש"ח זכי"ע.

ר' ארי' ליבש ליפשיץ ז"ל

מור"ר ארי' ליבש ליפשיץ ז"ל, אב"ד סאַנטוב, אחי הג"ר צבי אהרן אב"ד וואשארהעלי, שניהם בני הג"ר יצחק נתן אב"ד סאַנטוב מגזע היחס נין ונכד להגרצ"ה אב"ד ראקוב בעל תפארת צבי עה"ת (שהי' נכד הג"ר שלום מקראקא מגזע בעל שמושא רבא). הגרא"ל ז"ל הי' גאון מפורסם, חריף עצום. בשנת תרל"ד מילא מקום אביו הגאון בסאַנטוב, ובשנת תר"ן עלה להיות ראש ונשיא בלשכת היראים שומרי הדת בבודאפעסט. פעל ועשה הרבה לחיזוק הדת, ולטובת אחיו בנ"י במדינת אונגארן. בשנת תרס"ה, ט"ו תשרי עלה השמימה ומנו"כ בסאַנטוב זיעוכי"א.

ר' ליב פריעדמאן ז"ל

נולד תרכ"ג בפרויענקירכען. מגזע בעל הפלאה. למד בישיבת הגאון ר' משה מרדכי פשעראהפער אב"ד פרויענקירכען, והגאון ר' יוסף האַניג בנייטרא, והגאון ר' משה צבי פוקס בסערעד, והגאון ר' שמחה בונם סופר בפרעסבורג. כבר בנערותו היה מפורסם ללמדן גדול, וכספוג תפס הכל, בשנת תרמ"ו לקח בתו של הגאון ר' פייש פישמאן מגיד בפרעסבורג לו לאשה, ומאז לא מש

מאהלה של תורה, בשנת תרנ"ה נבחר לדיין בפרעסבורג, ואחר פטירת הגאון ר' דוד לאקענבאך נבחר לרב"ד, הי' עמוד ההוראה, זכה לתלמידים הרבה, הי' עניו גדול ובעל מדות נשגבות, בכל המדינה החזיקו אותו לגאון מובהק, וכתבו אליו שאלות חמורות, וחתנו הג"ר ישעי' קאליש זצ"ל הי"ד דיין בפ"ב הדפיס ממנו שו"ת הריב"ד, ועוד נשארו ממנו חיבורים בכמה מקצועות התורה בכתי"ק, ונפטר הגרל"פ ז"ל בן נ"ו שנה ט' שבט תרע"ט לפ"ק זיעוכי"א.

ר' צבי הערצקא ז"ל מפישטאן

הרבני המופלא ומופלג ירא וחרד לדבר ה' מו"ה צבי ז"ל, נולד ע"י פישטאן בשנת תרי"ג. למד אצל מרן הכתב סופר זכי"ע ובנו הגדול מרן בעל השבט סופר זכי"ע בפ"ב זמן זמנים טובא כולן שוין לטובה. נפל חלקו בנעימים לקח את בת הרבני יקר רוח מאוד נעלה בעל מכניס אורחים מפורסם מו"ה פנחס זאנענשיין ז"ל ממיאווא חתן הרב הגאון העצום מו"ה נתן ברודא משוסבורג זצ"ל. נפטר זקן ושבע ימים נכבד בעיני כל בשנת תרצ"ד לפ"ק.

ר' שלמה אהרן ז"ל ווערטהיימער

מירושלים, בן הרב הגאון מו"ה שלמה זלמן ווערטהיימער ז"ל יליד פ"ב. כשהי' בן ששה שנים עלה עם אביו הצדיק ז"ל לארצנו הקדושה. בהתמדה גדולה ועצומה יוצא מגדר הפשטות למד ולימד בישיבת אור המאיר. הרביץ תורה וטהרה בלי ליאות לפני מאות בחורים מופלגי תורה. למרות דחקות גדולה שסבל כל ימיו לא רצה לעזוב אה"ק הגם שמשרות גדולות ונכבדות הציעו לפניו בחו"ל. בכל מקצועות התורה הוציא לאור ספרים רבים ונחוצים, גם במקצוע שלא עבדו ולא חרשו לפניו הרבנים המובהקים ונאמנים לה' ולתורתו השליך נפשו לבררו ולהראות לכל עולם אמיתת תורתינו וצדקת רבותינו נ"ע. מספרו שו"ת שאלת שלמה ב"ח, ניכר גדולתו ובקיאותו הגדולה בש"ס ופוסקים. הוא הגבר שהוציא לאור הרבה חי' ממרן הח"ס זכי"ע מרוב חביבותו ואהבתו לחי' תורת משה ספרא רבא דישראל הח"ס. נפטר שנת תרצ"ה יו"ד תמוז בעיה"ק ירושלים זכי"ע.

ר' שלמה זלמן ז"ל אוללמאנן

נולד תרכ"א לפ"ק לאביו הג"ר משה אוללמאנן בגראסווארדיין שהי' בהג"ר שלמה זלמן אב"ד מאקא בעל שו"ת וחי' יריעות שלמה בהג"ר שלום חריף אב"ד לאקענבאך, וחתן הג"ר בונם איגר אב"ד מאטערסדארף. הגרש"ז ז"ל למד בישיבת הג"ר משה צבי פוקס בגראסווארדיין, ואצל הג"ר שמחה בונם סופר ז"ל בפרעשבורג. הי' גאון מפורסם, חכם גדול, ודרשן מפואר, בתחלה הי' מ"מ ורב בש"ס חברה בגראס־ווארדיין, ובשנת תרנ"ה נתקבל לאב"ד ביסטריץ, ונבחר לנשיא ומנהיג לשכת הירואים במדינת זיבענבירגען, ונפטר ו' אלול תרצ"א לפ"ק, — וחתנו הג"ר מאיר שפיץ שליט"א נתמנה על מקומו — זיעוכי"א.

ר' שרגא ראזענבערג נ"י

למד לפני רבותינו בארץ הגר הרי הם הגאונים הצדיקים מוה"ר ר' אלעזר לעוו אב"ד אויהעל בעל פקודת אלעזר זצ"ל, מוה"ר ר' יהודא גרי"וו אב"ד סאטמאר בעל תשובות זכרון יהודה זצ"ל, מוה"ר מרן בעל שבט סופר זכי"ע, ומוה"ר קאפל רייך אב"ד בודאפעסט, נפל חבלו בנעימים ולקח לו לאשה את בת הגאוה"צ מו"ה אהרן ווילהלם זצ"ל אב"ד פעזינג, ומלא את מקומו שם בשנת תר"ס. בשנת תרס"ו נבחר לאב"ד וואגאויהעל, ובשנת תרפ"א בחרו בו אנשי קהל אוהב צדק בקליוולאנד ובשנה זו בא להתם לעבוד עבודת הקודש.

ר' שמואל מנחם ז"ל קליין

למד בישיבת הגאון בעל שו"ת שבט סופר אב"ד פ"ב, ולקח את בת הג"ר משה שמואל גלאונער אב"ד קלויזענבורג לו לאשה, בשנת עת"ר נבחר לאב"ד שעבש, ומשם לאב"ד טשעטשאוויץ. הי' למדן מופלג, ובעל דרשן מפואר, ספרא רבה, ובעל מדות נשגבות, ונפטר באבי ימיו ר"ל, כבן מ"ב לימי חייו, ט"ו תשרי תרפ"ו לפ"ק זיעוכי"א.

ר' שמעון סופר ז"ל

נולד בשנת תרכ"ו, הי' תלמיד הג"ר עמרם בלום בעל שו"ת בית שערים, והגאון בעל שו"ת שבט סופר אב"ד פ"ב, ולקח את בתו של הג"ר משה סופר אב"ד טיסאפורעד בעל חי' מהר"ם סופר לו לאשה, הי' גאון וצדיק תמים, בעל מדות נשגבות, חסיד ועניו, בתחילה הי' אב"ד סענדרא, ובשנת תרע"ו אב"ד פאקש, ונפטר בן ס"ה, ח' תשרי תרצ"א לפ"ק זיעוכי"א.

ר' שמעון לעבאוויטש ז"ל

נולד בשנת תר"מ לאביו הג"ר משה יהודה זצ"ל אב"ד זענטא. חתנו הג"ר זאב הכהן זצ"ל אב"ד טשארנא. אחיו הג"ר צבי זצ"ל הי"ד אב"ד טשאפ, הג"ר יהושע זצ"ל אב"ד רעטיענג והג"ר ישראל זצ"ל דיין בזענטא. רבותיו: אביו הג' זצ"ל, הג"ר ישעי' עהרענפעלד אב"ד שוראני, והג"ר שמחה בונם סופר אב"ד פרעסבורג. עד שנת תרפ"ט הי' אב"ד יאקא, ואח"כ נתקבל לדיין ומ"מ בפרעסבורג, הי' גאון וצדיק, בעל מדות נפלאות, נוח לשמים ונוח לבריות. נפטר כ"ח מרחשון תרצ"ו לפ"ק זיעוכי"א.

הגאון ר' יצחק ליב סופר זצ"ל

הגאון הצדיק הגביר המפורסם מו"ה יצחק ליב סופר מדראהאביטש זצ"ל, נשיא אה"ק ונשיא מחזיקי הדת.

איש דגול מרבבה שמו נודע בשערים בכל תפוצות ישראל וגדול מרבן שמו אשר איתן מושבו הי' בעיר דראהאביטש במדינת גאליציען, הוא הגבר הוקם על לתורה ולתעודה לעמוד לנס עמו ולתפארת מדינתו, נולד ביום כ"ד אלול שנת תר"ח לפ"ק בן רביעי למרן הכת"ס זכי"ע, ובעודו נער ניכר בו חריצות שכלו וסברתו הישרה. נשתלם עד מהרה במעלות ומדות תרומיות ויהי לאיש. בהיותו בן עשרים שנה נשא את בת הרבני הגביר האדיר המפורסם רחים ומוקיר רבנן מהו"ר דוד לינדענבוים ז"ל מעיר הנ"ל, אמנם לדאבון נפש נחרב ביתו אחרי שנה ובנה אותו מחדש עם בתו השני' הגבירה הצנועה היקרה אשת חיל מרת שרה ע"ה. וישב עה"ת והעבודה כל ימיו. ביתו הי' פתוח לרווחה ות"ח עניים היו בני ביתו כל קשי יום אשר פנה אליו מצא בו אוזן קשבת, החזיקו אותו לאבי יתומים ודיין אלמנות, הי' נזהר מעולם במעשר כספים ופיזר נתן לאביונים וצדקתו עומדת לעד. מיד אחר חתונתו העמידו אביו הקדוש זצ"ל לסגן לו, ללמוד עם ישיבתו הגדולה לאלקים בעת שהי' נמנע מזה והעמידוהו לראש עליהם ולמד עמם בחריצות ובקיאות נפלאה.

בשנת תרנ"א אחרי שנפטר הגאון הגדול ציס"ע מה"ו יצחק אהרן איטינ־ גער זצ"ל שהי' בעל שו"ת מהרי"א הלוי אבדק"ק לעמבערג, אשר מילא מקום אביו הגאון המובהק מו"ה מרדכי זאב זצ"ל בעל מפרשי הים להיות נשיא אה"ק ונשאר שירות זה בקודש ריק, נקבצו ובאו יחדיו גדולי צדיקי מדינת גאליציען ובראשם הגאונים הצדיקים קדושי עליון מה"ו יושע רוקח זצ"ל אבד"ק בעלזא, ומה"ו יחזקאל האלבערשטאם זצ"ל אבד"ק שינאווע, בעיר לאנצוט. ובקיבוץ עם רב של רבנים ואנשי שם שבחו והודו לשמו ושמו להם ראש אחד את כבוד הגאון הגביר מהרי"ל זצ"ל להיות נשיא ואמרכל אה"ק במדינתם.

על הגאון מהרי"ל ז"ל נוכל לומר ויזרע יצחק וימצא מאה שערים המצוינים בהלכה מלבד שכבר יצא לו מוניטין בהדפסת קונטרס גדול נלוה אל ספרא דבי רב אביו זצ"ל בתשובת כתב סופר חלק חו"מ וקראו בשם "סופר מהיר" אשר בו הראה גודל חריפותו ועוצם בקיאותו קולע אל השערה ולא יחטיא גם פירושו על הגדה ש"פ בו הראה כי יד ושם לו גם באגדתא דברים יקרים ונחמדים מעולפת ספירים עוד הניח כמה חיבורים גדולים בשמעתתא ואגדתא יקרי ערך ורבי תבונה,

וכבר נדפס מהם חי' סופר מהיר על סוגי' הש"ס עם חי' אביו מרן הכת"ס זכי"ע על סוגי' הש"ס, ביום לפני פטירתו הי' מצווה לביתו ובניו אחריו איך יתנהגו, ושבניו וחתניו יהי' שוקדים על התורה והעבודה, וכן יגדלו כל בניהם על ברכי התורה והיראה, ושלא ישנו מתהלוכותיו ומדרך המקובל מאבותינו הקדושי' זי"ע וכן לבנותיו ציוה להית נשים צדקנית ויחזיקו במנהגי משפחתינו בתורה וירא‌ה אז ציוה ג"כ שידפיסו בניו חידושי תורה שלו הן בהלכה והן אגדה וגם ציוה אז לשלוח מיד הסך חמשים וששה אלפים כתרים המגיע לרבע החלוקה לבני אה"ק באמרו כי אין רצונו שע"י הסתלקותו ירעבו בני אה"ק ללחם, וכן עשו ואם כי חסרו כמה אלפים לסך הנצרך הוסיפו בניו סך זה למלאות רצונו במלואו וטובו, מלבד זה ציוה ליתן מכיסו איזה אלפים לטובת בני אה"ק, מזה נראה כמה חס הי' על עניי אה"ק ואיך היו נקשרים בלבבו. ביום י"ג תמוז שנת תרס"ב לפ"ק עלה השמימה*).

זרעם ברוכי ה':

א'). מרת שפרה ע"ה, בעלה הי' הרבני המפואר איש יקר רוח מאד נעלה מו"ה אברהם דע א' בודא פריידיגער ז"ל, ואחר שמתה עליו אשת נעוריו לקח לו אחות אשתו מרת פייגא רוזע ע"ה.

ר' אברהם פריידיגער בן הגאון הצדיק שר וגדול בישראל כש"ת מוה"ר משה פריידיגער זצ"ל (בעהמח"ס משה ידבר ב"ח) ראש הקהל וראש המדברים בעיר הבירה בודאפעסט, אביו היה הגאון הגדול רבי יצחק אייזיק פריידיגער זצ"ל ראב"ד האלעשוי מח"ס זכרון יצחק בן הגאון הגדול רבי פנחס ליב זצ"ל ראב"ד ור"מ האלעשוי בעמח"ס תפלת פנחס. בניו היו עשירים גדולים ומפורסמים מו"ה אברהם פרנס ומנהיג דק"י בודאפעסט, מו"ה ישעי' ליב ובנו יקותיאל הדפיסו ספר משה ידבר. נפטר י"ד אלול תרנ"ו לפ"ק.

---

*) בנו הה"ג החריף מו"ה אברהם חיים דוד ז"ל פי' בהספדו הנפלא על אביו הקרא בתהלים (מזמור ע"ו) נודע ביהודה אלקים ובציון גדול שמו ויהי בשלם סוכה ומעונתו בציון, ופי' לפי הענין נודע ביהודה ע"י אביו יהודה נודע אלקים, כי כל מעשיו היו לש"ש, לגדל ולקדש ולהודיע שמו יתברך ויתעלה בציון גדול שמו על יהודא כי פעל ועשה הרבה בציון להרים קרן אה"ק וישובי' עד להפליא ויהי' בשלם סוכה כי לפעמים יש איש אשר אין לו שלום ושלוה בביתו ואין לו עסקים לפעול ולהתעסק בהם בעירו ע"כ מוכרח להורות חצים למרחוק ולהמציא לו שדה פעולה במרחקים אבל מי שיש שלום בביתו וגם הון ורכוש במה להתעסק זה יושב בביתו ופונה לעסקיו או חובק ידיו או טומנם בצלחת לא כן יהודא זה אשר אני עוסק בהספדו ויהי בשלום סוכה, לו הי' שלום ושלוה בביתו, אשה צדיקת ובנים כשתילי זיתים סביב לשלחנו וגם עושר ורכוש רב לו להתעסק בו ובכ"ז פנה מזה והי' מעונתו בציון דעתו ומחשבותיו ופעולותיו ועסקיו בעניני ציון וירושלים היו להרים קרנם ולהטיב מעמדם ובילה ימיו ושנותיו בהם, וזהו שבחו המגיע לכספים אשר נכספה וגם כלתה נפשו וזכר צדיק לברכה עכ"ד, ודפח"ח.

ועליו קוננו בצדק: אי' שוקל ואי' סופר! אי' שוקל אשר שקל אלפי רבבות שקלי קודש והי' מאסף לכל המחנות נדבות אחב"י בעד אחינו היושבים באה"ק, ואי' סופר ספרא רבא דישראל ושהעלה חידושי תורה הרבה יקרים ונפלאים על הספר, רק שבעה חדשים בין יום שנסתלק אחיו הגאון רבן של ישראל בעל שבט סופר אבדק"ק פ"ב זצ"ל, ויום שנפל נשיא ישראל אחיו הצעיר הגרי"ל זצ"ל, הנאהבים והנעימים אחים ומחותנים בחייהם ובמותם לא נפרדו.

ב'). מרת פייגע רוזע ע"ה, בעלה הי' ר' אברהם דע א' בודא פריידיגער ז"ל אחר שמתה אשתו הראשונה, כמבואר לעיל אות א'. בנם השוע הנכבד והמפורסם, אוהב צדקה וחסד, הרבני המופלא ומופלג בתורה ויראה כש"ת מוה"ר שמואל בנימין פאן פריידיגער דע בודא נ"י, נשיא החברה תורת אמת ותומכי ישיבות וראש החברה להטבת המצב החברתי.

ג'). מרת גיטל ע"ה. בעלה הי' הרבני החריף העצום למדן נפלא צדיק במעשיו מו"ה שלמה זלמן אוללמאן זצ"ל מגראסווארדיין.

ד'). הרבני המפואר המופלא ומופלג בתורה ירא וחרד לדבר ה' מו"ה שמואל בנימין ז"ל שם אשתו מרת רעכטשע וועכסלער, אדם חשוב ונכבד יר"א ת"ח סגן נשיא בקהל חרדים בבודאפעסט. נפטר בשנת תשט"ז.

ה'). הרב הגדול למדן נפלא חריף עצום דרשן מפואר עסקן צבורי יוצא מגדר הפשטות מו"ה אברהם חיים דוד סופר זצ"ל. שם אשתו מרת צארטל ע"ה ממשפחת שארמאן מקאשוי, בנו החשוב ר' שמואל בנימין נ"י ת"ח ויר"א כעת דר בניו יארק וזכה לשני חתנים רבנים מפורסמים בנו ר' משה נ"י כעת דר ברמת גן, ת"ח ויר"א.

ו'). מרת מירל ע"ה. בעלה הרבני מו"ה ברוך בלוי ז"ל מקלויזענבורג. הי' ממיסדי הקהלה החרדית ועמד בראשה כמה שנים לשם ולתפארת. בנו הרבני המפורסם למדן מפואר חו"ב מו"ה יצחק יהודא נ"י חתנא דבי נשיאה אור עולם רבינו שבגולה מרן אב"ד מפרעסבורג הי"ו.

ז'). מרת הינדא שפרינצא תחי' אשת רבינו מאוה"ג מרן אב"ד מפרעסבורג הי"ו.

ח'). מרת שינדל תחי', בעלה הרבני המפואר מו"ה נחום מאגאזאניק נ"י. ממשפחה רמה ונשגבה מפורסמה עד מאוד. אדם חשוב, איש יקר מאוד נעלה, בעל מדות רמות ונשגבות, כל ימיו עסק בצרכי צבור.

ט'). מרת רחל תחי', בעלה הרבני מו"ה איסר יהודה גוראר נ"י. ממשפחה המיוחסה המפורסמה, אביו הי' הרבני החסיד הגדול מפורסם לשם ולתהלה מור"ר שמואל זצ"ל שהי' נחשב לאחד מיועציו הכי קרובים של האדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל. הנגיד הקציו ר' איסר יהודה נ"י הוא א' מהתומכים ברחבות ידים את ישיבת מרן הגאון צדיק"ע מור"ר עקיבא סופר אב"ד פרעסבורג הי"ו בעיר הקודש ירושלים תובב"א, גם מפורסם לבעל צדקה גדול.

י'). מרת ריזל ע"ה, אותה לקח הרבני מו"ה שלמה זלמן זצ"ל אחר שמתה עליו אשתו הראשונה מרת גיטל ע"ה הנזכרת באות ג'.

הרב הגביר האדיר, הלמדן המופלג מו"ה שלמה זלמן אוללמאנן הנ"ל פרנס ומנהיג בגראסווארדיין הוציא לאור ספר שו"ת יריעות שלמה עם הגהות בני ישראל, וביום הש"ק ח' מנ"א, שנת תרע"ט נפטר נשיא אלקים זיעועכי"א. זכה לבן יקר הערך ת"ח מצוין ויר"א מו"ה ר' ישראל ז"ל ונכדים יקרים מופלגים ת"ח יראים ושלמים הדרים בארץ ובשווייץ.

אביו של ר' שלמה זלמן אוללמאן, מור"ר ישראל אוללמאן היה בן הגאון בעל שאלות ותשובות וחידושי יריעות שלמה, בן הגאון מוה"ר שלום חריף בעל דברי ר"ש על ששה ס"מ. הג"ר ישראל הי' חתן הר"ר אברהם

קורלענדער מגראסווארדיין, והפליא לעשות טובות לכלל ישראל, ולחם מלחמתה של התורה והיראה נגד אויבי ישראל סבא קדישא, הוא הגבר אשר לפני מלכים יתיצב, ועמד בכחו וגבורתו, בעשרו ובחכמתו בכל לב ונפש בעבודת כלל ישראל, צדקתו היתה מפורסמת, הי' למדן גדול, חריף עצום ובעל צדקה גדול.

ר' אברהם חיים דוד ז"ל סופר

מור"ר אברהם חיים דוד ז"ל סופר מבאריסלאוו בהג"ר יצחק ליב סופר מדראהאביטש (בן הגאון בעל כ"ס בן מרן החס"ס) גאון חריף ובקי, דרשן נפלא, גביר עצום נשיא ארץ הקדושה בפולין, תורה וגדולה אצלו בקנה אחד. נבחר לאב"ד פרעשאוו, ולא רצה לקבל ע"ע משרת רבנות, נפטר בפעסט ז' ניסן תרצ"ז לפ"ק זיעוע"א.

אחר שהלך אביו הגדול זצ"ל לעולמו ושכב עם אבותיו, ביום שני ושלישי לסדר ברוך אתה בבואך ט"ז וט"ב אלול שנת תרס"ז לפ"ק נתוועדו באו ונקבצו יחדיו אסיפה גדולה ונכבדה מכל מדינת גאליציען ובתוך הבאים כשני מאות רבנים גאונים וגדולים וצדיקים, וכמנין הזה גבאי אה"ק ונכבדים גבירים ונגידים הי"ו לבחר להם ראש א' ח' ד' נשיא ואמרכל דאה"ק, ואחרי התבוננות במועצות ודעת וכניסה לש"ש למלאות מקום הגאון הנשיא הגרי"ל זצ"ל הנ"ל, ואחרי ההכנות הנצרכות לעשות הכל בסדר נכון עפ"י הצדק והמשפט הראוי ואחרי בחירת אנשים מסוימים מהרבנים וב"ב אשר ינהלו הבחירה בהשגחה יתירה מבלי שיעוקל משפט צדק עלו רוב גדול מהדעות שנתנו עפ"י פתקאות על אחד הסופרים ה"ה בנו הרב הגדול החריף ובקי בתורה ומופלא ביראת ה' היא אוצרו, הגביר המפואר, בעל מדות ומעלות תרומיות, חכם וסופר כש"ת מוהר"ר אברהם חיים דוד סופר זצ"ל. ודוד בא עד הראש לעמוד על משמרת הקודש וכוה ראה וקדש וכל העם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם הנכבד הנבחר יוצא מפי כהן גדול ה"ה הרב הגאון המובהק המפורסם הישיש בדורו רשכבה"ג, ראש האסיפה ומנהל הבחירה, מהו' שלום מרדכי הכהן זצ"ל אבדק"ק בערזאן בעהמ"ח ספרי שו"ת מהרש"ם ענו ואמרו כל קהל הקודש "מקודש מקודש" שמחו שמחה גדולה על כי עלה ונתעלה הה"ג זצ"ל לשרת בקודש הנכבד הזה, כי מלבד שראו והבינו כי הוא איש שהכל בו, ויש בו כל המעלות הדרושות, עוד זאת זכות אבותיו הגאונים הקדושים זצ"ל אשר החזיקו במצוה זו יותר ממאה שנים יסייע לו, למלאות מקום אביו במלואו וטובו, להיות צינור וממוצע להחיות אלפים נפשות היושבים על אדמת הקודש על התורה ועבודה, ואף הוא אם כי היה קשה עליו מאוד לקבל עול גדול כזה על שכמו מחמת טרדותיו המרובות מכל צד בלא"ה, אבל להיות ברא כרעא דאבוה ולהחזיק במצוה גדולה ההיא, קיבל על עצמו לעבוד עבודה ההיא, מהעבודות החמורות בקודש מכל מאמצי כחו, כדי להרים קרן הצדקה המפוארה אשר יסדו רבותינו הקדושים מדור דור זי"ע, ונענה ראשו לרוב הברכות אשר ברכו אותו הגאונים והצדיקים הי"ו ע"י דילו"ג ר"ב בדילוגם עליו אהבתם, ובפרט כאשר קיבל ידיעת בחירתו ע"י ראש האסיפה הגאון האמיתי זצוק"ל בברכה מרובה בשם כל האסיפה.

הגאון ר' שמעון סופר זצ"ל

הרב הצדיק הגאון מור"ר שמעון סופר זצ"ל אב"ד ערלוי נולד בשנת תר"ט למרן הכתב סופר זכי"ע, בזווג ראשון היה חתן הרבני הגדול המפורסם לשם ולתהלה מאוד נעלה מו"ה יצחק פריעד זצ"ל, והיא הולידה לו בת אחת, בשם גיטל ע"ה. אחר פטירת אשת נעוריו כשנתיים אחרי חתונתו, נשא לאשה את בתו של הרב הגאון הגדול צדיק"ע מור"ר חיים שמואל זצ"ל חתנא דבי נשיאה רבינו רשכבה"ג רעק"א זכי"ע אב"ד פוזנא שחותנו הגדול התפאר בו בהרבה מקומות. ובזווג שלישי נשא בת דודו הגאון הצדיק שלמה זלמן שפיטצער זצ"ל אב"ד דקה"י שיפשוהל ווין מאשתו מרת גיטל ע"ה בת רבינו מרן החתם סופר זכי"ע, ושמה מרת מלכה ע"ה, וכאשר מתה עליו הרבנית הצדיקת המפורסמת מרת מלכה ע"ה, לקח לו את הרבנית מרת גיטל (גיזלי) ע"ה ממשפחת הייניריך מכפר שליינינג בבורגענלאנד, משפחת רבנים מפורסמים, שניהם עלו על מוקד אש במחנה ההשמדות אוישוויטץ ביום כ"א סיון תש"ד לפ"ק הי"ד.

נתחנך על ברכי אביו הגדול מרן הכת"ס זכי"ע ובשחר טל ימיו כבר קראו „שמעון בני חסיד" והגה"ק מבעלז זכי"ע כנהו „שמעון הצדיק" על רב יראתו וטוהר לבבו, התמדתו בתורה יצאה מגדר הפשטות ופרצה כל גדר אנושי, לא ביטל רגע א' מעמלו בתורה. כל ימי חייו היו שלשלת זהב של תורה ומעש"ט, נהג ישיבה רמה עם תלמידים מהוגנים וגדולי התורה, והעמיק עמהם בכל ענין עד שהעלה פנינים מפז ומפנינים יקרים. בקיום המצות היה מדקדק בכל פרטיהן ודקדוקיהן כדרך הצדיקים מכמה דורות שלפנינו, על כל מצוה ומצוה הי' ממש מוסר נפשו עליה, תפילין הי' מניח של רש"י ר"ת ו„שימושא רבא" וברוב היום הי' מעוטר בהן, והכל עשה באופן שלא ירגיש אדם בדבר והי' מצניע חומרות יתירות שלו שלא להתחסד בפני בנ"א, הי' מחזר אחר מצות שאין דרך בנ"א לקיים כמו עשיית מעקה או שילוח הקן (וראה בתשובות אמרי יושר סי' קנ"ח בענין זה תשובה אליו). בכל יום סמוך לצהרים הנהיג בעצמו לסגור כל חלונות ביתו למען לא יגיע לאזניו קול הפעמון שבא מבית יראתם, כדרך כבוד ק"ז מרן בעל חתם סופר. מאוד היה מצטער בצערן של אחב"י במדינת פולין ורוסיא, עד שפעם אחת תמה על מי שצחק בביהמ"ד, לאמר: איך אפשר לעשות שחוק בזמן שאחינו במקומות שונים נרדפים מאויביהם. לב מי לא יחרד בהזכרו איך קרא את שמע, כשהאותיות יוצאות מפיו הקדוש כחצי אש, בכח רב ודקדוק עצום, תוך התלהבות עצומה עד כדי התפשטות**

הגשמיות, או בקריאת המגילה ותקיעת שופר, ששינה ושילש כמה פעמים בלי לאות — אף בעת זקנותו המופלגת — כדי לצאת ידי כל החששות, שהרי לא יאומן כי יסופר זהירותו הרבה בדקדוקי מצוות, שכל ימיו ברח מאלף שערי היתר לבל יגע ח״ו בחשש ספק ספיקא של איסור. כל מי שבא במחיצתו, הרגיש מיד, שלפניו עומד איש קדוש ומופלא, שלפני הניעו אחד מאבריו וחושיו, הוא עומד ונמלך עם כל אחד מארבע חלקי השלחן ערוך.

אך כשאנו רוצים לסכם — לפי דל שכלנו — במה ואיך זכה רבנו להשלמת נפשו הטהורה כפי שזכה? הוי אומר, על ידי המדה שהי־ה לו לקו ברור בכל אורחות חייו, והיא, — מדת האמת, כי לרבנו ז״ל לא הי־ה מוכר בכלל מה זה נגיעה עצמית ואנוכית, אדרבה בכל מה שנגע לו לעצמו התנהג בחומרא יתירה. לא אמנע מספר עובדא אופיינית: כשאחד מבניו בהיותו אברך — ת״ח עצום, שנהי׳ אחר כך לגדול מפורסם — חיפש לעצמו משרה כדי להתפרנס בה, כשהביע משאלתו לפני אביו — מרן ז״ל — שיראה להשתדל עבורו, השיב לו אביו בגערה, שילך וישתכר עצמו להיות ...סבל! אך תזהר — הוסיף — שלא תקנה כובע סבלים מן המוכן, בגלל חשש שעטנז...

מדת האמת, שהתעצמותו של רבינו בה הפליאה את כל מכיריו, הביאתו לידי כך, שכל גדולי דורו חרדו לדברו, בידעם, שלפניו כל חנף לא יבא, ושכל מעשיו לשם שמים, כי ממוצא נקודת האמת הי׳ כל שקידתו בתורה, תורה לשמה — תורת אמת; הי׳ כל עבודתו במסירת נפש — באמת; וכל התנהגותיו — שבין אדם למקום, ושבין אדם לחברו — היו נמדדין אך ורק בקנה מדה של אמת; ומשום כך המליצו עליו אנשי דורו, הכי קרא שמו: רבי שמעון האמתונ״י.

הגאון הקדוש בעל דברי חיים מצאנז זי״ע, כשנזדמן פעם לראותו בהיותו נער צעיר הביע התפעלותו ברבים: „הביטו בפני הילד הזה, כמה יראת חטא ניכרת עליו״. וככל שגדל בימים כך הוסיף לעלות בשיעבוד כל חושיו לתורה ועבודה, כך, שעוצם תמימות קדושתו ורב גדולת תורתו השיאוהו להיות למופת דורו, פארו והדרו, עד שכל העם חרד לקראתו, וענה אחריו מקודש מקודש.

רבינו הגדול נתפס גם הוא בעון הדור, ובשנתו התשעים וחמש הובל עם יו״ח — ה״ה בנו הגאון רבנו משה סופר זצ״ל ראב״ד ערלוי, ובנו הרה״ג מו״ה ר׳ שמואל חיים זצ״ל ויו״ח — למחנה ההשמדה אוישוויץ, אשר מסרו נפשם על קה״ש ביום המר והנמהר, כ״א סיון ה׳תש״ד לפ״ק — רבנו ז״ל שכל שרשרת חייו היתה שזורה בעבודת בוראו, בלתי לה׳ לבדו על ידי שעוד משחר ימיו זיכך את נפשו בשקידת התורה לשמה, ולהיות כל מעשיו מכוונים לשם שמים עורר בדרכיו המופלאים את הערצתם והתפעלותם של גאוני וצדיקי ישראל, עוד מהדור הקדום, המון חידושי תורה נדפסו ממנו ויותר מזה נשארו בכת״י, נדפסו ד׳ חלקים שו״ת „התעוררת תשובות״ שהן לרוב חקירות עמוקות מאוד, ואת כולן פושטן מים התלמוד וראשונים.

על שם רבנו הגדול מתנוססת לתפארה — בתוככי ירושלים עיה״ק — ישיבת „אהל שמעון״, המשמשת להיות אהלה של תורה, שעל ידה יתחממו תלמידיה לאורו

הגדול של רבינו, ללכת בעקבותיו ולשמור דרכיו, בהנהלת ונשיאות נכדו ממלא מקומו הרב הגאון מו"ה יוחנן אבדק"ק ערלוי שליט"א, ראש הישיבה.

* * *

הא לך תולדות הישיבה בקיצור (מעיתון אהל) וז"ל:

הישיבה נוסדה בשנת תרמ"א בעיר ערלוי על ידי רבנו הגדול, שר התורה והיראה, מרן ר' שמעון סופר (בנו של מרן הכתב סופר) זצוק"ל, אב"ד דשם בעל שו"ת "התעוררות תשובה" על ארבעה חלקי שו"ע.

רבנו הגדול הרביץ תורה ויראה בישיבתו הנודעת לרבים ששים וארבע שנים רצופות, כאשר בשנים האחרונות עמד לימינו גם בנו הגאון האדיר מרן רבי משה סופר זצוק"ל בעל שו"ת "יד סופר". קול התורה לא פסק מבין כתלי בית מדרשם עד שנת תש"ד שנת השואה האיומה, בה הושמדה היהדות ההונגרית כמעט על כל רבניה ותלמידיה, חכמיה וסופריה, יד האויב האכזרי לא חמלה ולא פסחה גם על ישיבתנו הקדושה שהושמדה רובה ככולה, כשהאב ובנו הנאהבים בחייהם ובמותם לא נפרדו, עלו על המוקד הי"ד.

אחרי השרפה ששרף ה' בבית ישראל, כששרידי החרב והרעב, שנמלטו על נפשם, שבו לבתיהם ההרוסים, והעזובה מכל שטחי החיים גדולה, תוהו ובוהו רוחני השתלט במחנה היהודי, קול תורה כמעט שנדם כליל, אין דורש ואין מבקש את דבר ה', אז קם ונתעודד נכדו ובנו מלא מקומם וממשיך מסורתם, ה"ה מורנו ורבנו הגאון מו"ה ר' יוחנן סופר שליט"א אב"ד דערלוי, להקים עולה של תורה, במסירת נפש וברצון עז ונמרץ, נגש לעבודת הקודש לייסד מחדש את הישיבה, מקום שהתפללו בו אבותיו ורבותיו נ"ע, ולפתוח שוב לרווחה את שערי בית מדרשם ללמד בתוכו את פזורי צאן קדשים ולהחזיר את העטרה ליושנה.

חפץ ה' בידו הצליח וזכות אבותיו מסייעתו, עד מהרה נתרבו ספסלי בית מדרשו ומכל קצוות המדינה נהרו אליו התלמידים הצמאים לדבר ה', וקול התורה שוב נשמע בכל כחו והדרו.

כעבור שנים מועטות זכה להעלות את ישיבתו לאה"ק. חרף הקשיים העצומים ויסורי ארץ ישראל, עלה בידינו בע"ה להתבצר מחדש במקום פלטרין של מלך בעיר הקודש ירושלים, ולהקים את ישיבתנו על יסודות עתיקים ואיתנים, ולהקנות לה שם טוב לתורה ויראה ברוח מיסדיה הראשונים, רבותינו מאורי הגולה זכותם תגן עלינו, ע"כ.

* * *

זרעם ברוכי ה':

א'). מרת גיטל ע"ה שהיתה בת בתו של הה"ג ר' יצחק פריעד אשת הרבני מו"ה זאב פרענקל מבודאפעסט, ע"ה ירא שמים מפורסם ת"ח גדול, מפורסם לבעל מכניס אורח גדול.

ב'). הרבני המופלא למדן עצום חריף ובקי גדול צדיק בכל דרכיו מו"ה עקיבא סופר זצ"ל מלבוב, בנו זה ילדה לו בת הגאון ר' חיים שמואל בירנבוים זצ"ל.

ג'). הרב הגאון הצדיק גדול בתורה מו"ה שמואל חיים זצ"ל אב"ד זאגראב.

ד'). הרב הגאון הצדיק מו"ה משה זצ"ל הי"ד ראב"ד ערלוי. תמימותו היתה להפליא ולשקידתו ויגיעתו בתורה אין קץ והו"ל כמה מספרי זקינו מרן החת"ס ז"ל, ולעת זקנתו של אביו כשכבר תש כחו הי' נוהג את הישיבה הרמה שבערלוי, והי' חתנו של הרה"ג המפורסם ר' משה יוחנן שעהנפעלד אב"ד ערמיהאלפאלווא.

ה'). מו"ה יעקב בנימין ז"ל. תלמיד חכם מופלג.

ו'). הרב הגדול בתורה מאוד למדן נפלא מו"ה זלמן נ"י, שם אשתו חי' ראבינאוויטש מווין. כעת דר בעה"ק בני ברק. צדיק בכל דרכיו, דרכי אבותיו קדושים בעיניו, ומהם אינו זז זיז כל שהוא ואינו מוותר גם על מנהג קל שהנהיגו רבותינו נ"ע, כאשר ראה אצל אביו הקדוש זצ"ל הי"ד.

ז'). הרב ר' אברהם סופר נ"י, שם אשתו מרת שרה תחי' בת הרבני המפורסם מאד לשם ולתהלה, חסיד מפואר מו"ה עקיבא סופר מסערעט, בוקאווינא.

רצונו של אדם כבודו, בדרישה מיוחדה פנה אלינו שלא לכתוב עליו שום תואר של כבוד חוץ מרב, הוציא לאור עולם לערך עשרה כרכים מאירי על ש"ס, ומס' שקלים ירושלמי עם ב' פירושים מכתבי י"ק לרבותינו הראשונים זכי"ע. ועל כולם כ' הערות וביאורים, ושם הראה כחו הגדול והרב בתורה בש"ס ופוסקים.

ח'). מרת רבקה תחי', בעלה הרבני הנפלא מאד נעלה, בעל מדות רמות ונשגבות מו"ה אליעזר יואל פאשקוס.

ט'). מרת שרל ע"ה, בעלה הי' הרב הגאון הצדיק מו"ה משה דייטש זצ"ל הי"ד אב"ד סאבאטקא, בן הרב הגאון האמיתי צדיס"ע מור"ר אליעזר דייטש זצ"ל אב"ד באניהאד, בעל ספרי תשו' פרי השדה, ד' חלקים, תבואת השדה, ו' חלקים ועוד ספרים רבים ומפורסמים.

י'). מרת שרה ע"ה, בעלה היה הרבני המופלג וגדול בתורה מו"ה משה הלוי פאללאק זצ"ל ממשפחת הגאוה"צ מור"ר משה הלוי אב"ד באניהאד זצ"ל בעל המח"ס וידבר משה.

י"א). מרת רחל ע"ה, בעלה היה הרבני המופלא ומופלג מו"ה ישראל ראזענ־טהאל ז"ל.

י"ב). מרת ריזל ע"ה, בעלה הרהגה"צ מו"ה ישראל שמואל קליין זצ"ל הי"ד אב"ד פיזעשאבאני. למדן מפואר ות"ח אדיר.

הגאון ר' שלמה סופר זצ"ל

הרב הגאון הצדיק מו"ה שלמה סופר זצ"ל אב"ד דערעטשקע ואח"כ בערעג־סאס, נולד ביום כ"ח תמוז שנת תרי"ג (בן מרן בעל הכתב סופר זכי"ע, שם אשתו טויבא בריינדל ע"ה בת הרבני המופלא מו"ה אברהם איסר"ל פיליף ז"ל).

הגרש"ס הי' גדול בתורה ויראה, סופר מהיר, חכם הכולל ודרשן מפואר, חיבר ס' חוט המשולש ב"ח ואגרות סופרים, והו"ל כמה ספרים מאביו הגו"ל. בשנת תרל"ט נבחר לאב"ד דערעטשקע ובשנת תרמ"ד לאב"ד בערעגסאס. נפטר ח"י אדר תר"ץ לפ"ק זיעוכי"א, והי' אחד מהרבנים היותר מפורסמים במדינתו.

זרעם ברוכי ה':

א'). הרב הגדול החריף עצום בקי מבהיל תמים במעשיו מו"ה שמואל וואלף ז"ל.

ב'). מרת שרל ע"ה, בעלה הי' הרב ר' שמואל רייך אב"ד וועריבוי שליט"א.

ג'). מרת יכט ע"ה, בעלה הי' הרב הגאון הצדיק מו"ה אלי' הכהן קאהן אב"ד וואשאראשנאמעני זצ"ל הי"ד. אביו הי' הרהגאוה"צ מו"ה יוסף יעקב הכהן אב"ד אנאד, למד אצל מרן בעל שבט סופר זכי"ע בפ"ב והי' חביב אליו למאוד, הרב הגה"צ מוהר"א כהן זצ"ל הי' האב"ד הראשון של קהי' וואשאראשנאמעני שתחת דגלו נתגדל ונתרומם ונעשה לקהלה נאה וחסודה כמה שהיא, אבל גם הרב אב"ד האחרון מיתה לא נאמר בו כי עלה על מוקד אש ביד הרוצחים הגרמנים ימ"ש ואתו עמו כל בני קהלתו. שימש שם ברבנות ג"ל שנים, נהל ישיבה מפוארה ברב כח ותבונה, הי' צדיק בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, כמעט לא עבר עליו חצות לילה בשינה. זכה לבנים ולחתנים גדולי תורה ויראה. היותר גדול בין הבנים (מזוג שני) ה"ה הרה"ג החריף ובקי מו"ה בן ציון הכהן שליט"א אב"ד סענפעטער בעל מח"ס פרי ציון ובנין ציון, וגדול החתנים היה הרב הגאון העצום חוב"נ מו"ה צבי הירש לוסטיג ז"ל הי"ד אב"ד טארפא בעהמח"ס ידי סופר.

ד'). מרת חוה לאה ע"ה, בעלה הי' הרב הגאון הצדיק מו"ה אברהם שלמה זצ"ל הירש, אב"ד בערעגסאז. תחת דגל חמיו מנהל ישיבה גדולה שבה למדו בחורים מופלגים יראים ושלמים, גם נבחר מצד הקהלה למגיד משרים, הי' דרשן גדול ורבים השיב מעון. כשנפטר חמיו נבחר לאב"ד דקהלתו. עלה על מוקד אש באויש־ווי"טץ ע"י הרוצחים הגרמנים, וכל יוצאי חלציו נשרפו ביום הזעם עם אביהם ואמם הי"ד ולא נשאר ממנו כי אם בת אחת, ושמה פערל תחי' אשת הרבה"ח מו"ה צבי לאוו נ"י.

בתו שרל ע״ה

בתו שרל ע״ה אשת הרבני הצדיק גדול בתורה ויראה מו״ה יעקב יהודא הכהן שטראסטער זצ״ל מטאב. נולדה כ״ד טבת תקצ״ה.

ברם יהי׳ זכור לטוב כבוד הרב הגדול החו״ב הצדיק המפורסם רב כהנא ורב חסדא מו״ה יעקב יהודא הכהן ז״ל הנ״ל אשר בבחרותו הי׳ תלמיד חביב ויקר למ״ו הקדוש כ״ס ז״ל עד שנתן את בתו הבכירה הצדיקת אשת חיל מ׳ שרל ע״ה לו לאשה. ואם כי הי׳ בן גביר מפורסם הטה שכמו לסבול ולישא משא דבר ה׳ על שכמו שקד על דלת׳ ביהמ״ד ואף כי נעשה סוחר מסוים לא מש מאוהל־תורה ולחם מלחמות ה׳ שערה והי׳ מפורסם בתורתו צדקתו ותמימותו וזכה גם לבנין וחתנין רבנן. אם אתה רוצה לדעת מי היה ר׳ יעקב ליב הכהן זצ״ל הא לך דברי חותנו הכת״ס שמכנהו בשם טוב באחד ממכתביו אליו: „כהן צדק לא־ל עליון״.

זרעם ברוכי ה׳:

ר׳ עקיבא בן יוסף גינז־שלעזינגער זצ״ל

א׳) מרת רוזע ע״ה. בעלה הי׳ הרבני הצדיק גדול בתורה מור״ר עקיבא בן יוסף גינז־שלעזינגער זצ״ל. ר׳ עקיבא נולד בשנת תר״ג לפ״ק לאביו ר׳ יוסף זצ״ל ולאמו מרת פראדל ראדיש ע״ה, בתו של הגאון הצדיק מור״ר אברהם משה קאלישער זצ״ל אב״ד פילא וק״ק פרויענקירכען, ואמה מרת שרה ע״ה היתה בת רבינו הגרעק״א זכי״ע אב״ד פוזנן, ואחר פטירת בעלה שעלה למרומים בדמי ימיו כבן כ״ד שנים, נישאה לרבינו החתם סופר זי״ע. ר׳ יוסף גינז שלעזינגער נתישב בפרעסבורג תחת חסותו של מרן החתם סופר זצ״ל. ר׳ יוסף התפרנס כמוציא לאור ומוכר ספרים. בעוד היותו בפרעסבורג הוציא לאור את השו״ת החתם סופר. בפרעסבורג נולד לו בנו מור״ר עקיבא שהלך וגדל מאוד בתורה ויראה שבה חפץ וממנה לא זז, ונעשה לאיש תם וישר בעל רוח נדיבה ורוח נמוכה הצנע לכת. שנים רבות שקד על התורה יומם ולילה ושאב ממעיני חכמה תורת משה מאור הגולה הגאון בעל שו״ת מהר״ם שיק זצ״ל, ממבחר תלמידיו של מרן החתם סופר, בישיבתו ביערגין ע״י פרעסבורג. רבו הגדול לא זז מלחבבו בעבור חביבתו היתירה לתורה ולתעודה והעולה על כולנה בעד יראתו הקודמת לחכמתו. משם עלה ונתעלה לישיבת דודו מרן הכת״ס זכי״ע, ועד מהרה הי׳ נמנה בין הבחורים היותר מובהקים. בשנת תר״כ עבר אביו ר׳ יוסף זצ״ל עם משפחתו לעיר ווינא

ששם יסד בית הוצאת ומסחר ספרים שנתפרסם בכל קצוי תבל לשם ולתהלה. בנו מור"ר עקיבא נשא בשנת תרל"א לאשה את מרת רוזא ע"ה, בתו הבכירה של חתן מרן הכת"ס הרבני הצדיק מאוד נעלה מו"ה יעקב ליב הכהן זצ"ל, שנה אחרי חתונתו שבק אביו הצדיק חיים לכל חיי ובנו ר' עקיבא הי' מוכרח לקבל על עצמו — עכ"פ במקצת — עול בית מסחר הספרים. ולאחר שלש שנים בשנת תרל"ה כשמתה עליו אמו הצדקת ע"ה, אשה חרוצה וזריזה בענייני מסחר, נפלה עליו המעמסה, ובנתיים גם משפחתו גדלה, אז בטלה השקידה בתורה שיצאה מגדר הפשטות עד עתה. כמה פעמים שמעתי מהגאון הגדול הצדיק מור"ר שלמה צבי הכהן שטראסספר זצ"ל, גיסו של ר' עקיבא, שלא בחנם נקרא גיסו אחר זקינו רשכבה"ג הגרעק"א זצ"ל, "עקיבא", כי מוחו הי' חד וחלק בהרף עין וקושי' עצומות כסלע שחקן לרסיסין, ענוה עמוקה הי' נשרש בלבו הטהור. בשנת תרנ"ח ז' טבת כבן ז"ן שנה שבק חיים לכל חי והחזיר נשמתו הטהורה השמימה. תודה לאשת חבר בת ת"ח גברת הבית, בניה בנותיה וחתניה לוקחי בנותיה, אנשים בתור המעלה.

הגאון הצדיק מור"ר אברהם משה הנ"ל הי' בן הרב הגאון האמיתי המפורסם מור"ר ליב קאלישער אב"ד ליסא זצ"ל, בעהמח"ס יד החזקה־ופליאה נשגבה. ובמכתב אחד שערך הגרעק"א זכי"ע (אגרת סופרים כ"א) לחתנו מרן הח"ס זכי"ע (שלקח בזווג שני אלמנת הגאוה"צ ר' אברהם משה ז"ל) אודות הרב הגה"צ מור"ר עקיבא אחי הגרא"מ הנ"ל ומבקשו שימציאו לו בפ"ב או בסביבה ענין לפניו לשרת בקודש באיזה אופן שיהי' למען ימצא די סיפוקו לישב באהל תורה כחפצו הטוב, אינו מזכיר שהר"ר עקיבא ואביו הגאון זצ"ל היו ממחו' ונתרחקו ע"י מיתת בנם, ובודאי בהרגשתו הדקה לא רצה להעלות על לב בתו את בעל נעורי' (שם באגרות סופרים) הרהגרא"מ זצ"ל חוץ מגדולתו בתורה ועוצם יראתו היה בעל מקובל גדול אשר כמעט לא נמצא לרך בשנים כמותו, כי כבן כ"ד שנים היה כשהחזיר נשמתו הטהורה לאביו שבשמים, נפלאות מספרים מרב קדושתו ופרישותו עד להפליא. מפילא נתקבל לאב"ד פרויענקירכען אך קודם שעלה לישב על מקומו נסתלק ועלה השמימה.

זרעם ברוכי ה':

א') הבתולה גליקל ע"ה, מתה בנערותה.

ב') מרת פראדל ראדיש ע"ה, אשת הרבני הגאון הצדיק מו"ה יוסף גינס־שלעזינגער זצ"ל בן לאותו צדיק וגאון עולם מור"ר בונם גינס אב"ד דק"ק מטרס־דארף זצ"ל אחי הגאון רבן שכבנה"ג מרן עקיבא איגר זכי"ע.

שם אשת הגאון ר' בונם גינס־שלעזינגער הרבנית מרת שרה ריצל ע"ה נפטרה א' אייר תקפ"ד במטרסדארף. הגאון ר' בונם גינס זצ"ל הי' חתן הרב הגאון הצדיק מו"ה יוסף מקראטאשין אב"ד קוטנענפלאן זצ"ל, הנוב"י מזכירו פעמים בתשו' מהד"ק חאו"ח סי' ל"ג ואה"ע סי' צ"ה, (י"ט מנחם אב תקמ"ג לפ"ק), בזווג שני נשא את הרבנית מרת חי' שרה ע"ה אלמנת הרב הגה"צ מור"ר בנימין זאב וואלף אבעלעס זצ"ל אב"ד טאב במדינת הגר.

מרת פראדל ראדיש ע"ה נתגדלה ונתחנכה בבית רבינו מרן הח"ס זכי"ע,

מעת לקחו את אמה האלמנה לו לאשה בשנת תקע"ב. הר"ר יוסף הנ"ל הי' למדן עצום יוצא מגדר הפשטות עד שמרן הח"ס רצה מאד למנותו לאב"ד באחת הקהלות שנתרוקן כסא הרבנות, אבל הוא זצ"ל לא הסכים, ורוח אחרת עמו. עוד תחת חסותו של הח"ס פתח חנות והתפרנס עצמו כמוציא לאור ומוכר ספרים. בשנת תר"כ עבר לעיר ווינא ושם יסד את בית הוצאת ומסחר ספרים „יוסף שלעזינגער" אשר נתפרסם במשך הזמן בכל קצוי העולם היהודי. מעשה שהי' סיפר הרב החריף הקצין מהו' עקיבא גינז שלעזינגער ז"ל מוויען שפ"א באו אבותיו הרב מהר"י גינז ז"ל עם אשתו הצדקת מרת ראדיש ז"ל הנ"ל ב"ח של ח"ס זצ"ל ושפכו שיחם לפני ח"ס זצ"ל על דחקות פרנסתם וברוב צערו אמר זקיני זצ"ל מה יש לי בבית, כסף וזהב לא הרבתי לי איפוא מה אעשה בני? אולם אני מפקיר כתבי יד שלי וחדושי תורה אשר חנני ה' אולי יש בהם איזה תועלת. עול המסחר נשאה אשתו הצדיקת מרת פראדל ראדיש ע"ה, אשה חרוצה וזריזה בעניני מסחר, והוא ישב בד' אמות של הלכה והלך וגדול בתורה עד להפליא. נפטר שנת תרל"ב לפ"ק, והיא נפטרה ג' שנים אח"כ בשנת תרל"ה לפ"ק, ט"ז אלול.

זרעם ברוכי ה':

ר' עקיבא ז"ל

א') הרבני הצדיק גדול בתורה מו"ה עקיבא, אשתו מרת ראיזע בת הצדיק מו"ה ר' יעקב ליב הכהן שטראססער זצ"ל. אך למחסור לספר ולדבר שכל יוצאי חלציהם נתגדלו ונתחנכו על ברכי התורה והיראה כראוי וכיאה לגדולי יחס, מחשבתם ורצונם היה לראות דור ישרים עוסקים בתורה ובמצות ה', כמותם ירבו בישראל.

ב') מו"ה בונם ז"ל.

ג') מרת ריצל ע"ה,

ד') מרת רוזע ע"ה אשת מו"ה שמואל זאממער בן הגאב"ד גוסינג ז"ל.

ה') מרת אסתר ע"ה, אשת מו"ה עקיבא סופר ז"ל, דר בארצנו הקדושה.

ו') הרבנית מרת גיטל ע"ה אשת הרב הגה"צ מו"ה יצחק קונטשטאט אב"ד ראדאץ זצ"ל, בעל מחבר ספר לוח ארז.

ז') מרת גליקל ע"ה אשת הרבני המופלא עסקן אדיר בכל דבר שבקדושה מו"ה משה נחום הירשלער ז"ל אחד מעמודי קהל שיפשוהל בוויען.) בן הרבני המו"מ ר' אליעזר דוד הירשלער אב"ד פארקאן ז"ל אחי הגאון הקדוש צדיק"ע מור"ר עמרם חסידא זכי"ע. בני האיש הנפלא הרב ר' משה נחום אב"ד וואשאן. ט"ו בנים הי' לר' משה נחום אב"ד וואשאן הנ"ל מקצתם בחרו לשם משפחה „הירש"

---

*) בנם מו"ה אברהם ז"ל הי' איש חשוב מאוד, חכם גדול. בנו ר' בונם שי' דר כעת בבאַלטימאָר. והוא היה בויען עסקן צבורי גדול.

ומקצתם שם „הירשלער". ר' משה נחום הירשלער מוויען עם זוגתו עמלו וטרחו עד למאוד לגדל ולחנך בניהם ובנותיהם באופן הראוי לראש שבט משפחתם וגם הצליחו**). בתם אחת הידועה לי היתה מרת אסנת נצות ע"ה אשת הרבני המו"מ ירא ושלם מו"ה יוסף שטערנבערג ז"ל בן הרהגה"צ מו"ה משה זצ"ל אב"ד אטש חתן ר' משה נחום וואשאן הנ"ל. גם הצליחו ועמלם עשה פרי לראות דור ישרים. בתם הרבנית מרת רחל לאה תחי' היתה אשת הרב המופלא בהפלגת חכמים ונבונים דרשן מפואר פה מפיק מרגליות מו"ה אביגדור שעהנפעלד ז"ל אבי הרב הגדול בתורה ויראה עומד לנס מו"ה שלמה שליט"א, הלוחם מלחמתה של תורה וכל חתולתו להרים כבוד ישראל ולפתור כל שאלה העומדת על הפרק ברוח המסורה. אחיעזר רב ואחיסמך חזק מוצאים אחינו בנ"י החרדים לדבר ה' בו בעיר הגדולה לאנדאן.

ר' יונתן ז"ל

ב') הרב המופלא ומופלג ירא וחרד לדבר ה' מו"ה יהונתן ז"ל. שם אשתו יטה הערצאג ע"ה נולד בשנת תר"כ בטאב. הי' תלמיד מובהק לדודו הגאון מרן בעל שבט סופר זכי"ע, ירד לעומקה של הלכה והעלה פנינים יקרים מים התלמוד בחריצות נפלאה. כמה שנים עמד בראש חברת הש"ס בפ"ב והציע שיעוריו הנפלאים שמרחוק באו לשמוע ולהתבשם מחי' הנפלאים ומדרך הלימוד הישר שלו. הי' צדיק תמים, וכל לב נמס בעת עמדו בתפלה בתור ש"ץ, ולא נשאר אדם שלא זלגו עיניו דמעות.

ג') מרת הינא ע"ה. בעלה הי' הרבני מו"ה שאול קראמער מפאקש ז"ל.

ד') הרב הגאון הצדיק מו"ה עקיבא זצ"ל אב"ד טאקאי. שם אשתו צערל ע"ה בת הרב הגאון הצדיק מו"ה מרדכי בראדא זצ"ל אב"ד מיאווא.

ה') מרת טויבע ע"ה. בעלה הי' הרב הגה"צ מו"ה יהודה ליב רובינשטיין זצ"ל, דומ"ץ דקה"י פרעסבורג, בעל ספר קול יהודה על מס' שבת.

ו') מרת גיטל ע"ה. בעלה הי' הרבני מו"ה אליעזר פריינד ז"ל מפאקש.

ז') מרת מינדל ע"ה. בעלה הי' הרבני מו"ה ברוך בלוי ז"ל מב. באלדאווא.

ח') מרת אסתר ע"ה. בעלה הי' הרבני מו"ה שלמה שטיינער ז"ל בסאמבא־טהעלי.

ט') מרת רחל ע"ה. בעלה הי' הרבני מו"ה משה יוסף קאהלמאן ז"ל בן הרב הגאוה"צ ר' נתן נטע קאהלמאן אב"ד טשארנא זצ"ל.

ר' שלמה צבי הכהן זצ"ל

י') הרב הגאון הצדיק מור"ר שלמה צבי הכהן זצ"ל אב"ד דעברעצין.

**) בנם מו"ה בונם ז"ל הי' אביו של הרב המפורסם ר' שמעון הירשלער, רב אב"ד דק"ק מאַדערן אצל פרעסבורג. חתנו של הרב הגאון מו"ה פסח פראנקעל משוטעלסדאָרף, וגיסו של הרב הגאון מו"ה יוסף בראדא, ממיאווא, ואחר כך הי' דיין אב"ד של פרעסבורג, וגם „קלויז־רב". הוא היה דרשן מפורסם, סגן נשיא של אגודת ישראל, ושל הלאַנדעסקאָנצעל בסלאוואקיע ז"ל.

שם אשתו ייטל ע״ה בת הרבני הגדול בתורה מאוד צדיק ונשגב מו״ה יעקב עקיבא סופר זצ״ל בן מרן הכת״ס.

י״א) הרבני המפואר גדול בתורה צדיק וישר מו״ה יצחק יוהנן הכהן זצ״ל. שם אשתו בלימא ע״ה שווארטץ מגראסווארדיין.

י״ב) הילדה הינדא ע״ה. מתה בעודה נערה.

הגאון ר׳ עקיבא הכהן שטראספער זצ״ל

הרב הגאון הגדול צדיק יס״ע הכהן הגדול מאחיו כקש״ת מוה״ר עקיבא הכהן שטראספער אבדק״ק טאקאי זצ״ל בן הרב הג׳ הצדיק חסיד שבכהונה ר׳ יעקב ליב הכהן חתנא דבי נשיאה מרן הכתב סופר זי״ע נולד בעיר טאב הונגרי׳ בשנת תרכ״ב לערך, תלמיד מובהק וחביב לדודו הגדול מרן בעל שבט סופר אבדק״ק פ״ב זי״ע. עוד בימי עלומיו הצטיין בכשרונותיו הנעלים, מדותיו הזכות ויראתו הטהורה. רבו הגאון ז״ל לא זז מלחבבו ובכל דבר שהי׳ לפניו הן מה שהי׳ נוגע להנהלת קהילתו הגדולה והן בענינים משפחתיים הי׳ תמיד מתיעץ עמו והראה לו אותות אהבה.

אחרי פטירת הגאון המובהק בעל מהר״ם ברודא אבדק״ק מיאווא השיא את בתו של הגאון הנ״ל הרבנית הצדיקת והמושלמת מרת צערל ע״ה לאשה וקהל מיאווא הושיבו אותו על כסא חותנו למלאות את מקומו. אהבה וחיבה יתירה נודעת לו מבני קהילתו וינשאהו בהערצה והוקרה. ואחרי שנהג שם ברבנות כעשר שנים שמו עיניהם בו ק״ק המפוארה טאקאי בשנת תרמ״ה לפ״ק ששימש שם כרועה נאמן ומסור בכל לב לעדתו הדריכם על דרכי התורה והיראה והרביץ תורה בקדושה וטהרה בישיבתו והעמיד תלמידים הגונים ששאבו מאור תורתו.

נתפרסם לאחד מהרבנים הגדולים והיותר חשובים בדורו שהשפעתו היתה ניכרת בכל רחבי המדינה. משנתו היתה זך ונקי לאמיתה של תורה ביגיעה רבה ועיון רב. אישיותו הכבירה שהיתה נקי׳ מכל שמץ ופגם וגודל צדקתו עשו רושם אדיר על כל מי שבא במגע עמו. הי׳ בעל דרשן נפלא נואם בחסד עליון, דרשותיו המלאות חכמה ומוסר שהצטיינו בשלמותם לא רק מפאת תוכנם העשיר, אלא גם מה שנוגע לצחות הלשון וזכות הרעיון, הלהיבו את לב שומעיו והביאום לידי כך שזלגו עיניהם דמעות מרוב התעוררות, העמיד דור ישרים בנים יראים ושלמים גדולי תורה כולם אהובים וברורים, הכרת פניהם ענתה בם כי זרע קדש הם ובני הרב מטאקאי היו לאות ולדוגמא בפי הבריות לשם ולתפארת. יחד עם גיסו הרב הגאון ר׳ יוסף ברודא אבדק״ק מיאווא זצ״ל הוציא לאור את ספר היקר של חותנו הגדול מהר״ם ברודא שהדפיס בו גם הערותיו וקצת מחידושי תורתו שמעידים על גדלותו בתורה. אחרי פטירתו בשנת ס״ז לימי חייו מילא מקומו ברבנות חתנו נושא בתו הצעירה הרבנית הצ׳ מרת לאה הרב הג׳ הצ׳ ר׳ משה נתן הלוי יונגרייז הי״ד.

יהי זכרו ברוך וזכותו יגן על כל בני משפחתו ועכ״י אמן.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳) הרהגה״צ מו״ה מרדכי זצ״ל הי״ד.

ב') הרהגה"צ מו"ה שמואל בנימין זצ"ל הי"ד.
ג') הרבני הצדיק מו"ה נתן נטע זצ"ל הי"ד.
ד') הרבני המו"מ מו"ה סענדר זי"ל הי"ד.
ה') הצדקת מרת הענא ע"ה הי"ד, אשת ר' שלמה נייהויז.
ו') הרה"ג מו"ה יצחק זצ"ל הי"ד בבודאפעסט. אשתו היא מרת שבע בת הרבני הנפלא עומד לנס עמו ראש וראשון בכל דבר שבקדושה מו"ה ירמי' ליב בערקאוויטש מקיבארד.
ז') הרהגה"צ מו"ה שמעון זצ"ל הי"ד.
ח') הרבני המו"מ שלמה זי"ל.
ט') הרהגה"צ מו"ה יהונתן זצ"ל הי"ד.
י') הצדקת מרת לאה ע"ה הי"ד.

מוה"ר יהודא ליב רובינשטיין זצ"ל

זה לשון הרב הגאון מו"ה יעקב ליב רובינשטיין זצ"ל, בהקדמה לספרו היקר קול יהודא על מס' שבת.

מקום מולדתי ומגורי אבותי הצדיקים זי"ע, הוא ק' קארלבורג סמוך לכאן ק"ק פרעשבורג יע"א, זקן אבי זי"ל הקדוש מו"ה דוד זי"ל הי' הרב אב"ד בקארל־בורג, הוא הי' אוהב נאמן של מרן בעל החת"ס זי"ל ותמיד היו שכנים, בזמן שמרן החת"ס זי"ל הי' ראב"ד דק"ק מאטטערסדארף הי' זקני הנ"ל בק"ק קאבערסדארף, ואחר שהלך מרן החת"ס זי"ל לק"ק פרעשבורג הי' זקני זי"ל בקארלבורג שהי' בזמן הלז קהילה נאה וחסודה, והרבה תשובות בחת"ס ערוכי' לזקני זי"ל, והרב ה"ג הג' מו"ה שמעון סופר האב"ד דק' קראקוי זי"ל סיפר לנו, שפ"א שלח אביו מרן החת"ס זי"ל אל החדר שלמדו הוא ואחיו הגדול מרן בעל כת"ס זי"ל לקרוא אותם הביתה, באמצע עת הלימוד ולא ידעו מה ועל מה, וכשבאו לביתם אמר להם אביהם מרן החת"ס זי"ל רצוני שתקבלו ברכה מהרב הישיש שיושב פה, והראה, על זקני הקדוש הנ"ל, וכן עשה, וחזרו אל חדר הלימוד.

אמי הצדקת המפורסמת מ' טויבע ע"ה היתה בת ת"ח מו"ה אברהם זי"ל, היא היתה אשת לפידות, ביום כ' טבת תרכ"ה נתבקש למעלה.

ואני העני כד עזבנו אבינו זי"ל, הייתי כבר תשע, וכד הוינא כבר תריסר עזבתי מקום מולדתי והלכתי ללמוד תורה אל אחי הגדול הרב הצדיק בקיש קערעש זי"ל, וכד הוינא כמו בר חמיסר הלכתי ללמוד תורה לישיבה גדולה בק"ק חוסט למר האי גאון הקדוש בעל מהר"ם שיק זצ"ל ושם למדתי שתי שנים רצופות ובשנה השני' לקח אותי מרן הקדוש בעל מהרמ"ש זי"ל לביתו, ואשרי עין שזכה לראות פני משה כפני חמה כמה פעמים ביום ודמות דיוקנו הטהור עוד היום מרחפת על פני וחקוק בלבי כל מה שראיתי, הבנתי והצצתי אחריו, זי"ע.

אח"כ שבתי לכאן לישיבה הרמ' הגדולה לאלקי' פרעשבורג יע"א ולמדתי אצל מרן ה"ג הג' בעל שבט סופר זי"ל.

ואודה לה' בכל לבב שחבלי נפל לי בנעימים שזכיתי לדבק במשפחה רמה ובגזע קדושי' לישא בת יעקב זו מחברתי הצדקת המפורסמת במעלות ומדות טובות רמות ונשגבות מנשב"ת מרת ריזל תי' לאי"ט בת מו"ח החסיד שבכהונה

מו״ה יעקב ליב כ״ץ שטראסספר ז״ל ומחברתו הצדקת מ׳ שרל ע״ה בת מרן הרהגה״ג בעל כת״ס ז״ל, וה׳ ברוך אותנו בבנים ובנות הי״א *).

הגאון ר׳ שלמה צבי כהן שטראספער זצ״ל

דודי מו״ר הגאון האמיתי צדיק תמים, החריף העצום, דרשן מפואר פה מפיק מרגליות כש״ת מו״ה שלמה צבי כהן זצ״ל נולד בישוב טאב ביום ח׳ תשרי שנת תרכ״ג לפ״ק לאביו הצדיק ואמו הצדיקת שרל ברתי׳ דמרן הכת״ס זכי״ע. (שמעתי שאביהם הגיד, שביום״כ שהי׳ יום ג׳ ללידה והלך בבקר לביהכ״נ צוה עליה שבודאי ח״ו שלא תתענה וכשם שמצוה לבריא להתענות כך מצוה ליולדת בתוך ג׳ ימים ללידה לאכול. והיא הרכינה בראשה שהבינה מה שבעלה הצדיק אומר לה, ובערב כששב מביהכ״נ ספרה המשרתת שהגברת לא לקחה כל היום מאומה לפיה הלך בהקפדה קצת לחדרה, איך עשתה כזאת, והיא הסבירה לו פנים יפות שבהיותה יודעת שהיום יוה״כ יום הדין, מאימת היום לא יכלה לבלוע מאומה, והגם שנסתה לעשות כן לא עלתה בידה והבטיחה לבעלה שהיא מרגשת עצמה כבריא אולם, ושום חולשה לא ידעה, אז נח דעתו, ובאמת הניקה הילד כל היום כצורך וגם למחרת לא חסר המזג והכל עלה יפה. וסיים הסיפור בענותנותו, שמאחר שינק חלב כזה הי׳ מן הראוי להיות יותר הרבה ממה שהוא). בשחר טל ימיו למד בעיר מולדתו אצל ת״ח יראים וחרדים לדבר ה׳ עד שנכנס לעול המצות ואז עלה לישיבת הרב הגאון המובהק ר׳ וואלף ברייער זצ״ל אב״ד דשם, בעל שו״ת שמלת בנימין. והעיד על רבו הגדול הזה שכארבעים שנה לא ישן במטה מערב שבת לערב שבת ולן בביהמ״ד ושם ישן על ספסל כב׳ ג׳ שעות בלילה. כבן ט״ו כבר מלא וגדוש בתורה חרוץ ושנון נכנס לבית מדרשו של דודו מרן השבט סופר זכי״ע. שם לן בעמק הלכה לילה כיום יאיר לו וחשיכה כאורה. עלה ונתעלה על כל בני גילו וגם הבחורים הגדולים בחכמה ושנים חרדו לקראתו. כבן טו״ב לקחו רבו הגאון האמיתי זצ״ל לביתו, ונוסף על שיעוריו שהציע בישיבתו הרמה בישיבה שיש בה סמיכה למופלגי תורה חריפים ובקיאים קרוב לד׳ מאות בחורים, למד עמו אתו ביחוד. וסיפר לי שכשסיימו מס׳ נדרים, בט׳ שעות עברו על כל המס׳ עם הר״ן היינו עשרה דפים בשעה ולא החסירו אף לא ד״ה אחד בכל סדר דברי הר״ן, וכן הכין את עצמו מרן השבט סופר לשיעוריו המפורסמי׳ שהי׳ עומד לנס עם בן אחותו הצעיר לימים. פעם אחת כשלמדו מס׳ כתובות ועברו על דברי שטמ״ק כמה וכמה דפים זאח״ז ומרן השבט סופר פרט כל השיטות בענין זה והסביר החילוקים היוצאים מכל שיטה ושיטה והנפ״מ לעומקה של הלכה, כמעט בכל דבר הקדימו בדיבורו בן אחותו הצעיר החביב עליו עד לחדא, עד שבהתפעלות קרא אליו „שלמה׳לע כמדומה שיש לך תפיסה יותר מהירה ממני״, וזה הי׳ אות כבוד היותר גבוה שהי׳ מרן בעל השבט סופר יכול ליתן למי שהוא מתלמידיו. כשהגיע לפרק האיש מקדש, לא עלה על דעתו להתפרנס ולהנות מכתרה של תורה קרדום

*) אחד מחתניו הי׳ הרבני הצדיק מו״מ בתוי״ש החסיד מו״ה יודא גאלדשטיין זצ״ל אחד מיוחד מראש, דק״ק קאשוי, עם מחברתו הצנועה המושלמת הצדיקת מ׳ סירחא ז״ל הי״ד. הוא היה חברי וידידי כאשר למדנו ביחד בישיבה הרמה באונסדארף.

לחפור בו. ולקח לו לאשה את בת אחי אמו הרב הצדיק ר' יעקב עקיבא סופר זצ"ל ממיאווא בשנת תרמ"ג, פתח לו חנות לרוב ישבה אשתו הצדיקת בחנות והוא ישב על התורה ועל עבודה. ושם הכירו הרב הגאון הצדיק אור ישראל וקדושו מור"ר יהודה גרינוואלד אב"ד סאטמאר זצ"ל שהי' אז רב בישוב סאבאטישט סמוך ונראה למיאווא והשתעשע עמו בארוכות וקצרות מענין לענין בקשיבת נימה בנעימה בסוגיות עמוקות וקשות עד שהתפלא על כשרונותיו הבלתי רגילים, יוצא מגדר הפשטות והוא באחת שהחוב עליו מוטל להיות מורה הוראה מורה דרך בישראל, אבל הגאון מהרש"צ כהן לא הטה אוזן קשבת לדבריו שנאמרו באמת וצדק לדבריו היוצאים מלב טהור מלא רגש לאהבת ה' ותורתו, אבל מה' יצא הדבר כי חנותו הלכה עשר מעלות אחורנית, לא די שלא הרויח מאומה אך הפסיד מה שהשקיע בה. ולכן כשנתקבל הגאון הקדוש מוהר"י גרינוואלד זצ"ל מסאבאטישט לבאניהאד הושיבו על כסאו וצוה עליו פה תשב כי אוויתהו. אך ישב שלמה על כסא ממלכתו יצא לו שם כאחד מהגדולים בחריצות ובפילפול וגם כמגיד מפואר ודרשן נפלא. כמה פעמים שמעתי שבהיותו בחור בישיבה הרמה פרעסבורג בקשו אותו שיגיד לפני הבחורים דבר אגדה כי כן דרך הבחורים הגדולים להשמיע דברי מוסר ודבר ה' לפני השומעים, אבל מעולם לא קיבל כי הרגיש בעצמו כי גם לפתוח פיו אינו יכול, ולפלא הי' כי כמעט הוצרך לדבר בהכרח כרב דקהל סאבאטישט התחיל להתפתח בקרבו כח ההרצאה וכח הדיבור מה שלא הכיר כלל וכלל וכמעט הי' נמאס בעיניו, עד שבימים מועטים יצא לו שם כנואם ודרשן הפלא ופלא. ולכן כשנתרוקן כסא הרבנות בקהלה נאה ויפה טירנוי בפה אחד קבלו אותו לרועה נאמן ולמנהיגם. אבל גם שם לא ארכו לו הימים כי מתוך מה שהי' דרשן כמעט אין דומה לו בכל הגלילות הי' לו יד ושם גם בכח תורתו עד שרבו העיד עליו אז בהיותו רב ומורה בטירנוי שלא נמצא מקום בש"ס שאינו בקי ויכול להטעים כל דבר בפנים מסבירות, בסברא ישרה ונכונה כי הי' בעל שכל צח ומצוחצח. אנשי קהל דעברעצין קהלה מפוארה עד מאוד נתנו עיניו ביה. וכמה פעמים סיפר כי קראו לעמוד על נסיון לפני עם ועדה ולהשמיע להם דבר ה' הלכה ואגדה, אבל הוא קיים בנפשיה דברי זקינו רבינו הקדוש בעל הח"ס זכי"ע בצוואתו הקדושה "כי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך". עד שבאה מאנשי קהל דעברעצין משלחת רבת מספר לעיר טירנוי לשמוע דרשותיו. וכן קיבלו אותו בפה מלא. שמעתי מאלה שהיו אז בדרשה הראשונה שדרש עת בואו לדעברעצין בשנת תרס"ב שכל הביהכ"נ הגדולה הי' מלא פה אל פה כי מכל הסביבות כמה פרסאות באו לשמוע דבריו, ודרש בהתלהבות עצומה בכח גדול דברים יקרים עד מאוד, דבריו ירדו חדרי בטן, פעם געו בבכי' לפי דברים הכבושים שהגיד ופעם שמחו שמחת מצוה מרוב נעימת הפירושים וסדר ההצעה באופן אומן נפלא, ופעם חרדו לקולו קול ארי שאג אדיר וחזק וגם הי' שכמו מלמעלה לעם, ומי שלא ראה שמחה זו ששמחו השומעים קול שובר ארזים לא ראה שמחה מימיו. מאז כהן פאר כבוד מלכות בדעברעצין נעשתה דעברעצין למרכז התורה שמשם יצא יראה והוראה לכל מזרח ארץ הגר. יסד ישיבה גדולה שבה למדו כב' מאות בחורים מופלגי תורה ויראה בהתמדה רבה ועצומה, שיעוריו היו לאות ולמופת צלל במים אדירים הרתיח ים התלמוד בנוגע לענין שעמד בו

ובשכלו החריף חד וחלק ביאר ופירש כל תיבה ואות בדברי הש״ס רש״י ותוס׳ עד שלפעמים כמה שעות עמד על דברי תוס׳ אחד וביאר דבריהם עפ״י כמה שיטות הראשונים עד שלבסוף העלה מרגניתא דלית ליה טימא ובא לעמק השוה שבה ביאר דבריהם הוא ולא אחר, וכל אופן ואופן הי׳ עמוק עמוק מי ימצאנו, ושמעתי מתלמיד אחד שפעם אחת הי׳ רב גדול בישראל אצל אחד מן השעורים וכששמע איך שמפרק דברי רש״י ותוס׳ לפרקים סותר ובונה וחוזר וסותר ובונה עד שבא למסקנא ברורה, הכריז בהתפעלות: „לא ידענא מה הי׳ הנודע ביהודה יכול לומר יותר מכל מה ששמעתי״. מיד נעשה לתל תלפיות ולא נעשה דבר גדול וקטן בכל מדינת הגר בלי ידיעתו כי חזק ורב כחו בתורה גואם מפואר ונפלא ויחסן גדול, חכמת שלמה היתה בקרבו כי הי׳ חכם מחוכם בכל הענינים גם במילי דעלמא ופעמים אין מספר סוחרים גדולים באו להתיעץ עמו ושחרו פניו בדבר נבוך.

בחכמת ה׳ שבקרבו הבין לנהל קהלתו המפוארה על הדרך שכבשו לנו רבותינו נ״ע לשם ולתפארת, ולמרות שבקהלתו היו מבני אדם עם דעת ורוח אחרת שונות, ממש כמליצת העולם עשרה יהודים עם י״א דיעות, הוא ידע לילך נגד רוח כל אחד ואחד, וישב שם בשלום ובשלו׳ עם כל הכתות ומחלקות. כמה קהלות גדולות, כמו בודאפעסט, בקשו לתת על שכמו משרת הרבנות אבל הוא לא זז ממקומו.

אהבת ה׳ ואהבתו למצותיו היו בהתפשטות הגשמיות, כשזכה לקיים מצוה כמו ד׳ מינים סוכה וכיו״ב הי׳ שמח כאיש השמח באפריון בניו ובנותיו. הי׳ מנשק המצוה באהבה עזה ועזיזה, פניו צהלו מרוב חדוה. הלך אל הסוכה והי׳ אוחז כתלי הסוכה כאלו רצה לחבקן כאיש המחבק ריעו, ונשקן כמנשק איש ילדיו הקטנים, וכן בכל מצוה ומצוה והכל בהצנע לכת לרוב לא ידע איש מאומה מכל מה שעושה, אבל חכמת אדם תאיר פניו ענתה ביה, כי כל רואיו הכירו מפניו כי איש מלא חכמה ויראת ה׳ הוא. ושמעתי שבעוד היותו רב בטירנוי הלך לאסיפת רבנים גדולה בעיר בודאפעסט, ואז הי׳ צעיר לימים מאד, ונתאספו למעלה מד׳ מאות רבנים זקנים, בינונים וצעירים, והוא הי׳ מהיותר צעירים באופן שישב אל השולחן שהי׳ מסודר למטה מטה וגם שם כמעט לסוף הספלסל, והגה״ק מור״ר חננ׳ יו״ט ליפא טייטעלבוים זצ״ל בעל קדושת יו״ט על התורה אב״ד סיגעט הי׳ הישוב ראש רב הרבנים כשקבלו הרבנים פני קדשו בתת לו שלום כשבא לשבת בראש השלחן אשר לפני ה׳ שאל את מזכיר הלשכה המרכזית, שהי׳ אז אחי הגרש״צ הכהן זצ״ל, מי הוא איש הצעיר בצורת יהודי נפלא ומפואר (ווער איז דער יונגערמאן מיט אזא שיינעז יודישן צורה?) וכשהשיב לו שהוא אחיו, הרכין ההג״ק בראשו נכד הגון למרן החס״ס זכי״ע (אַ וואורדיג ענקל פון ח״ס).

ר׳ יצחק יוחנן שטראספער ז״ל

בנו ר׳ יצחק יוחנן שטראספער ז״ל נולד בשנת תרל״א בעיר טאָב ונפטר י׳ אלול שנת תרפ״ה זוגתו מרת בלומה היתה בתו של הרבני הנגיד המפורסם ר׳ אשר אנשיל שווארץ ז״ל שהי׳ ראש הקהל בעיר ואם בישראל גראסווארדיין

כמה שנים — והרבה טרח ועמל ויגע וגם הצליח בהתיסדות מוסדות הקדושות שבאותה העיר.

ר׳ יצחק יוחנן הי׳ בן זקונים להוריו ועוד בימי איבו הקדיש ימיו לתורה ועבודה ולמד בישיבה הרמה דפרעסבורג אצל מורו הגה״ק בעל שבט סופר ונעשה שם לתלמיד מובהק עד שרבו הגדול בחר בו שיהי׳ לאומן ולפדגוג לבנו יקירו וממלא מקומו הרהגה״ק ר׳ עקיבא סופר אב״ד דפרעסבורג נ״י ובישיבת רבו נהיה לאילנא רבה ת״ח גדול ומפורסם וכמה שנים הי׳ נשיאתו של הש״ס חברה המפורסמת בגראסווארדיין ובכל יום ערך להם שיעוריו כסדרן בעמקות גדולה ובפלפול נפלא.

חבורו בכ״י על סוגיות הש״ס ה״ה ביד בנו ר׳ שמואל מרדכי נ״י בתל אביב. בתו מרת חוה תחי׳ היא אשת הרבני הגביר המפורסם ממשפחה מפורסמת ר׳ נפתלי הירץ שטערן נ״י כעת בניויארק.

* * *

בני הרב הגדול רבי עקיבא גינז־שלעזינגער:

ר׳ יוסף שמואל בנימין ז״ל

בן בכורו יוסף שמואל בנימין הלך וגדל ונעשה לבחור מזהיר בכשרונותיו ובהליכתו הצנועה, הלך וגדל בחשקת התורה בישיבת פרעסבורג הרמה בתקופת הזוהר של בעל שבט־סופר. כמה שנים למד שם בצוותא עם ר׳ יוסף צבי דושינסקי ז״ל שנעשה אח״כ לתופס ישיבה מפורסם כאב״ד ק״ק גאלאנטא וחוסט ובסוף ימיו כרבה של העדה החרדית בירושלים תע״א. כמה פעמים סיפר הגאון הישיש לכותב שורות אלה על הבחור החריף והחרוץ ר׳ יוסף שמואל בנימין שהיה לו לחבר בישיבת רבם הגאון, בשנת תרנ״ז בא ר׳ יוסף ש״ב בברית נישואין עם מרת מרים בתו של הפרנס המפורסם של ק״ק גרוסורדיין ר׳ ישראל אולמן, ונכדתו של הג׳ ר׳ שלמה זלמן אולמן בעל שו״ת „יריעות שלמה״. אחר חתונתו עבר לבודאפשט, שם ייסד יחד עם אחיו הצעיר ממנו ר׳ אברהם חנות ספרים. שנה אחרי חתונת בנו בכורו ר׳ עקיבא שבק חיים לכל חי בז׳ טבת תרנ״ח והוא בן נ״ז שנה ועול פרנסת המשפחה המסונפת בעלת ששה בנים ושבע בנות רבץ על שכמה של האלמנה, ואבי היתומים ודיין האלמנות הצליח את דרכה להיות גברת הבית ואם הבנים שמחה, בניה כנטיעים מגודלים בנעוריהם ובנותיה כזויות תבנית היכל, וכן חתניה לוקחי בנותיה כלם אנשים בתור המעלה, כבכור המשפחה עזר ר׳ יוסף שמואל בנימין לאמו בכל כחו ומרצו לנהל את בית מסחר הספרים הגדול ועמד לצדה לגדל לחנך ולהשיא את אחיו ואחיותיו. לאחר פטירת אמו בי״ח תמוז תר״ץ עבר לווינא שם נפטר בשבת קודש ערב פורים בשנת תרצ״ג והובל לקבורה באחוזת קבר אבותיו במאַטערסדאָרף. כעת נדפס ממנו חבור נפלא על ש״ס, אחיו ר׳ אברהם הי׳ איש ירא וחרד ומוקיר רבנן ת״ח, הי׳ מנהל בקה״י בודאפעסט.

ר׳ יעקב הופמאן ז״ל

חתנו הרב הגה״מ מו״ה יעקב הופמאן ז״ל (שם אשתו הרבנית מרת ריצל תחי׳ בתל אביב). נולד בעיר פאפא בשנת תרמ״א, למד שמנה שנים בישיבת מרן

„השבט סופר" ונסמך להוראה ממנו בעין יפה בשנת תרס"ז הרביץ תורה בביהכ"נ מאנטיפיארץ בווין, בשנת תרס"ט עלה על כסא הרבנות קהל קאסטל במעהרן, ובשנת תרע"ג נבחר לרב ומורה הוראה בקהל ראדיוויץ, בוקאווינא. בשנת תרפ"ד ישב על כסא הרבנות בעיר פד"מ בקהל הרב הוראוויטץ. בעת גירוש היהודים מארץ אשכנז ע"י הרוצח היטלר ימ"ש ברח לנפשו עם בני ביתו למדינת ארצות הברית ובא לעיר נויארק בשנת ת"ש. שם נבחר לרב בביהכ"נ „אוהב צדק" הנקרא ג"כ אונגאַרישע שוהל, ומשם נתיישב בארצנו הקדושה. בכל מקום ישיבתו עבד מלאכת ה', ובכל כחו רצה שיתקיימו מנהגי רבותינו בלי שום שינוים, ולרוב עלה בידו, הוציא לאור עולם ספר חי' תלמיד הרמב"ן על מס' תענית עם ציונים והערות ממנו. נפטר בשנת תשט"ז י"ג תמוז בעיר תל אביב. תנצב"ה.

ר' יואל פאללאק שליט"א

חתנו הרב הגה"מ מו"ה יואל פאלאק שליט"א (שם אשתו הרבנית הינדל) רב בקהל ווין בביהכ"נ רעמבראנד וכעת בתל אביב יצ"ו. בן הרב הגה"מ מו"ה פייש פאלאק אב"ד ווייטצען, שהי' תלמיד מרן הכת"ס, ובמסירת נפשו עבד ה' בנקיון כפים. הרה"ג מו"ה יואל שליט"א בכל נפשו וכחו הנהיג את התלמוד תורה של השיפשוהל בווין ברוח סבא נגד רוח הזמן ולא הניח לעקם שום דבר ממנהגי רבותינו נ"ע ועלתה בידו על צהיו"ט. גם עמד בראש הבית יעקב שם. וכעת עומד בראש חוג ח"ס בתל אביב, גם שם אינו נח ואינו שוקט לקיים ולהקים דרכי אבותיו נגד הזרמים השונים השוררים שם.

ר' מרדכי הכהן ז"ל שטראסספר

הרב הגאון הצדיק חסיד שבכהונה מוה"ר מרדכי הכהן שטראספר ז"ל הי"ד אבדק"ק וואגשעליע נולד לאביו הרב הגאון הגדול מוה"ר עקיבא הכהן אבדק"ק טאקאי ז"ל בעיר מיאווא. למד בישיבת דודו הרב הגאון הגדול מוה"ר שלמה צבי הכהן שטראספר ז"ל אבדק"ק דעברעצין בעודו רב בטירנוי. כבר בעודו צעיר לימים כבן ארביסר ירד לעומק הענינים שלמד וכתב לו חידושי תורה שנתחדשו לו לרגלי העיון. פעם אירע שדודו ורבו בא לבקרו בחדרו ולא מצאו בביתו רק קונטרסו מלא ח"ת על סוגי' מריקה ושטיפה שלמדו אז בישיבה, מצא מונח על שולחנו, ומה גדלה התפעלותו בראותו מתלמידיו וב"א הרך בשנים חדושים יקרים נאמרים בסברה ישרה ראוים להיאמר מת"ח מופלג. כבר בימי בחרותו אחז במידת הענוה עד קצה האחרון והעלים ידיעתו בתורה מעיני רבו.

אח"כ נסע לדרך פעמיו לישיבת אונסדארף המפורסמת ושם השלים א"ע במדה מרובה בתורה ויראת ה' טהורה. שקידתו היתה עד להפליא וכמעין המתגבר הי' מחדש חדושי דאורייתא ובכל מכתביו שערך למר אביו הגאון ז"ל הציע לפניו גליונות ארוכים מלאים וגדושים בח"ת. אמנם למעלה מכל התרומם מעל כל בני גילו כבעל מדות רמות ונשגבות. רבו הק' חבבו מאד והרבה פעמים

הזכירו בין תלמידיו והפליג בשבחו כי הכרת פניו ענתה בו כי זרע קודש הוא, והי' לאחד מתלמידיו המובחרים והיותר מצויינים בין אלפי תלמידיו, כל חבריו ומכיריו הזכירו את שמו בהערצה והוקרה.

אחרי פטירת הגאון הישיש ר' ארי' ליפמאן ביליצער ז"ל אבדק"ק אלטענ־דארף פנו ראשי הקהלה הנ"ל אל הגאון הק' מאו"ד שיבחר להם בחור מופלג ראוי למלאות מקום אותו צדיק וישא גם את בתו של רבם המנוח הרבנית הצ' מרת פריידה ע"ה, ורבו הגאון בחר בו מכל תלמידיו לשרת בקדש ועפ"י עצתו ופקודתו נבחר לרב דק"ק הנ"ל בשנת תרס"ו. שם ישב עה"ת והעבודה בקדושה וטהרה הולך וגדל מעלה מעלה. שמו נתפרסם ושמעו הטוב הלך למרחקים עד שזכו בו אנשי ק"ק וואגשעליע והכתירו אותו בכתר הרבנות פה אחד, בחכמה יתירה ובענות צדק נהל עדתו הרבה פעל ותקן בהחזקת הדת, הודות להשפעתו הדריכו בני קהילתו את בניהם לתורה ושלחו אותם לישיבות, אין לתאר במילים את גודל האהבה שחבבוהו בני קהלתו למקטן ועד גדול כולם היו קשורים בו בעבותות אהבה בכל נימי נפשם מוכנים עד מסירת הנפש על רבם האהוב.

קשה מאד ליתן הערכה ולעמוד על אופיו של אדם גדול במלא היקפו, הגאון ר' מרדכי הכהן הי' איש השלם בעל כשרונות שבו נתמזגו ונזדווגו באופן מפליא גדלות בתורה מידת האהבה והחסד חסידות ופשטנות, אצילות דקדושה חן וחסד נטוי עליו כל היום. הצנע לכת עם ה' בצניעות ושקט עבד עבודתו מעולם לא הרים את קולו ולא ראה אותו איש שרוי בכעס תמיד הי' שחוק נעים על פניו ותמיד הי' מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, זהיר וזריז במעשיו ושומר לשונו מלדבר רע.

בכל שורש נשמתו התדבק בדרכי החסידות במובנו האמיתי, גדולי החסידות מפורסמים בדורו הביעו התפעלותם על גודל בקיאותו בכל שבילי החסידות וסתרי הקבלה. בעל רגש גדול. בשעת התפלה היו פניו בוערות כאש, עיניו זלגו דמעות, מבלי תנועה קלה בגופו ובלתי להתנועע באף אחד מאבריו יכול להתרומם בכונה עצומה עד השתפכות הנפש. מהלך רוחו הטהור ורעיונותיו הזכים התבטאו בדבריו וחידושיו באגדה. נוסף לזה הי' סופר מצוין שהעלה הגיונותיו על הנייר על טהרת לשון הקודש כפי כל משפטי דקדוק הלשון. יהא זכרו ברוך ויהי' שורות אלו לזכרון נשמתו כי לא ברכו ה' בבנים. נהרג על קדה"ש במחנה ההשמדה בשנת תש"ד הי"ד וזכותו יגן על כל בני משפחתו ועל כלל ישראל.

ר' שמואל בנימין הכהן ז"ל שטראספער

הרב הגאון הצדיק מוה"ר שמואל בנימין הכהן שטראספער ז"ל הי"ד אב"ד ק"ק טיסאפורעד והגליל (הונגרי') נולד לאביו הרב הגאון הגדול ר' עקיבא הכהן שטראספער אבדק"ק טאקאי זצ"ל ולאמו הרבנית מרת צערל בת הרב הגאון החריף המפורסם בעל מהר"ם ברודא בעיר מיאווא.

רבותיו היו הגאונים דודו כ"ק מוח"ז הגאון העצום ר' שלמה צבי הכהן

שטראסער אבדק"ק דעברעצין ז"ל הגאון העצום ר' משה הירש פוקס אבדק"ק גר"ו ולהבל"ח רבינו הגאון ר' עקיבא סופר אבדק"ק פרעשבורג שליט"א.

הי' חתנו של הרב הגאון המפורסם ר' משה סופר בעל מהר"ם סופר זצ"ל אבדק"ק טיסאפורעד בשנת תרע"ז אחר הסתלקות חותנו הנ"ל נבחר לממלא מקומו לרב ואב"ד בק"ק הנ"ל ושם שימש על כסא הרבנות כ"ז שנה רועה נאמן לעדתו עד שנת תש"ד. נהרג ונשרף עקה"ש בידי הרוצחים במחנה אוישוויץ הי"ד ביום כ"א סיון ה'תש"ד. הי' גדול בתורה וצדיק תמים לא מש מאהלה של תורה כל ימיו, הניח אחריו בכת"י חבור שלם מדף אל דף עמ"ס קדושין ב"מ וע"ז חידושים על רוב סוגיות הש"ס וחבור על משניות סדר טהרות שבו עסק בסוף ימיו חבל שכל כת"י תמו ונאספו והלכו לאבדון בצוק העתים. עמד על המשמר במסירות הנפש נגד כל התחדשות בהנהגת קהילתו, והגם שלפי טבעו הי' הצנע לכת בדרכי ה' מזג טוב ונוח לבריות מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, אמנם במילי דשמיא אזר כגבור חלציו ויצא ללחום בכל מרץ ועוז בלי נשוא פנים לכל איש נגד כל פרצה קלה, בדרשותיו המלאות מוסר ויראת ה' טהורה הי' חודר לתוך חדרי בטן בדברים נלהבים מלאים רגש והתעוררות, כמעט לא עברה עליו דרשה אחת שלא ישפך כנחל דמעה.

שנים רבות החזיק ישיבה ותלמידיו הי' אדוקים בו בכל נימי נפשם כי מלבד שהורה להם דרך הלמוד ולמד עמהם ד' וה' שעות מידי יום ביומו דאג גם עבורם ונשא על לבו כל ענייניהם והצטרכותם. וכך היתה דרכו בקודש, לאחר שגמר למוד השעור עם תלמידיו, סבבוהו תלמידיו באותות אהבה והוא הראה להם פנים שוחקות וקירב את כל אחד, ככה הורם והדריכם ונטע בלבם אהבת ה' ומדות טובות. מטרה היותר חשובה היתה בחייו לראות בניו עוסקים בתורה ופיזר מממונו ע"ז יותר מכפי יכולתו הרבה פעמים שלח לבניו שלמדו בישיבות חצי משכורתו החדשה שלא יחסר להם מאומה ויוכלו לישב עה"ת בלי מפריע. קצת דברי אגדה נדפסו ממנו בספרו של חותנו הגאון הגדול בעל מהר"ם סופר ז"ל שיגע ועמל הרבה בכתבי יד חותנו להביאם לבית הדפוס. זכותו יגן עלינו ועכ"י.

ר' נתן נטע הכהן ז"ל שטראספער

הרב הצדיק איש האשכולות חסיד שבכהונה ר' נתן נטע הכהן שטראסער ז"ל הי"ד הי' תלמיד מובהק ואהוב למרן בעל הלבושי מרדכי זי"ע ולמד גם בישיבה הרמה פרעשבורג אצל הגאון הגדול מהרע"ק סופר שליט"א, בזיווגו הראשון חתן הגאון ר' משה גינז אבד"ק קערעסטיר ז"ל, הי' למדן מופלג גדול בתורה יראתו קודמת לחכמתו צדיק תמים רודף צדקה וחסד אחרי פטירת זוגתו בת הגאון הנ"ל מצא ההוגנת לו בעלת מעשים טובים בהידאראג היא היתה עוסקת במסחר והוא הי' יושב בקדושה ובטהרה עה"ת ועבודה משים לילות כימים ונודע שמו הטוב למרחקים בצדקת פזרונו במדותיו התרומיות, ביתו היתה פתוח לרווחה לכל עובר אורח הי' מקבלם ומשמשם בפנים שוחקות ובשמחה עצומה. הניח אחריו ברכה חדושי תורה נחמדים בעמקות וסברה ישרה על הרבה סוגיות הש"ס בכת"י.

ר' שלמה זלמן זצ"ל נייהויס

הרבני המופלג בתו"י ר' שלמה זלמן נייהויס זצ"ל חתן הגאון הגדול מהו"ר עקיבא הכהן שטראסער אבדק"ק טאקאי זצ"ל אחד מיקירי וחשובי ק"ק פרעשבורג המעטירה, תלמידו של הגאון המפורסם ר' אליעזר דייטש בעל תבואת השדה והגאון הגדול מהרע"ק סופר אבדק"ק פ"ב שליט"א, הצטיין אצל רבותיו בגודל חריפותו וחריצותו, בעל זכרון נפלא, למרות טרדותיו הרבות לרגלי מסחרו מעולם לא בטל משעוריו הקבועים מידי יום ביומו, עסקן גדול בקהילתו וגבאי נאמן ומסור בכל לב ונפש בישיבה הרמה המפורסמת בעולם בפרעשבורג, תמיד הי' מוכן ומזומן לעמוד בעזרת תלמידי הישיבה ופנה מכל עסקיו כדי לדאוג בעד הצטרכותם. במשך שלשים שנה החזיק שרותו זאת וקנה לו שם טוב בין אלפי תלמידי הישיבה שזכרו הטוב חרות על לבם ומזכירים את שמו באוהדה ומזכרת אהבה.

ר' יצחק הכהן ז"ל שטראספער

הרב המופלא ומופלג בתוי"ש מו"ה יצחק הכהן שטראַספער זצ"ל, נולד במיאווא בשנת תרנ"ד. למד לפני אביו, והי' מלא וגדוש בתורה ויר"ש, כל ימיו התפרנס מיגיע כפו ולא רצה לקבל שום מלאכת הקודש, אבל בשנת תרצ"א בע"כ קיבל עבודת הקודש בעיר הבירה בודאפעסט, והי' אהוב וחביב בכל החוגים וכבוד גדול עשו לו כי הי' בן הגון לאביו הגדול. ובשנת תש"ג בחדש אדר נפטר במחנה עבודה של מדינת הונגרי' הארורה מתוך יסורים קשים וגוראים, הי"ד, תנצב"ה. הניח אחריו בנים ובנות מחזיקים בתורת ה' ומסורים למצותיו גם היום, ונכרים בהם כח אביהם זצ"ל, ואמם תחי'.

ר' שמעון הכהן שטראספער זצ"ל

הרב הגה"צ מהור"ר שמעון הכהן שטראספער הי"ד נולד בשנת תרנ"ג במיאווא לאביו הגה"צ מהור"ר עקיבא שהי' אב"ד שם ולאמו מרת צערל ע"ה בת הגאון בעל מהר"ם ברודא זצ"ל, למד בתחלה בישיבת אביו שהי' אח"כ אב"ד בק"ק טאקאי ובישיבת מהרי"צ דושינסקי זצ"ל אב"ד ירושלים עיה"ק ת"ו עוד היותו אב"ד בגאלאנטא, ובישיבת פרעשבורג אצל אדמו"ר הגאוה"צ מרן מוהר"ע סופר שליט"א. בשנת תרע"ח נשא אשה הרבנית מרת לאה בת ר' נחום גרינוואלד מטשארנא זצ"ל. בשנת תפר"ח נתקבל לנהל ישיבת פ"ב עד שנת תרח"ץ שאז נאלץ לעזוב מדינת סלאוואקיי והתיישב בטשארנא ונהל שם ישיבה עד שנת תש"ד, הי' בעל מדות מוזהבות, אהוב למעלה ונחמד למטה, חוט של חן וחסד הי' מתוח על פניו, דיבורו עם התלמידים, גם הצעירים ביותר, הי' בנחת ובקול דממה דקה, תמיד הי' שמח וטוב לב פניו צהלו מחדוה בכל עת, ובזה הכניס חמימות בלב כל רואיו בכלל ובנשמת המדברים עמו בפרט, תנצב"ה והי"ד.

ר' יהונתן הכהן שטראספער ז"ל

הרב הגאון הצ' מוה"ר יהונתן הכהן שטראַספער דיין ומו"צ בק"ה דיאר (ראאב) בן הגאון הגדול רע"ק הכהן אבדק"ק טאקאי ז"ל נולד בטאקאי בשנת

תרנ״ט, למד בישיבת הרב הגאון הצדיק ר׳ שמואל דוד אונגאר בהיותו רב בקראמ־פאק, בישיבה הרמה פרעסבורג ואצל אביו הגאון ז״ל, חתן הגאון המפורסם ר׳ בנציון סנידערס אב״ד דק״ק דיאר. בשנת תרצ״ג נבחר למו״צ בק״ק הנ״ל. הי׳ ת״ח גדול חריף ושנון אהוב מאוד בין אנשי עדתו הרבין תורה ברבים יר״ש מרבים.

ר׳ בנימין ציטראָן נ״י

מו״ה בנימין ציטראן נ״י, נולד בשנת תרנ״ח בישוב מעדיעש להרבני המו״מ ירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה פייבל ז״ל. למד בישיבות שונות, כל ימיו גם בעודו במדינת ראמעניען הי׳ אחד מהיותר מפורסמים שעבדו במסירת נפש לטובת הכלל וממיטב כספו תמך כל עניני הדת להרים קרן התורה ולחזק מוסדות יראי ה׳. בשנת תרפ״ג נבחר לסגן נשיא הלשכה, ובישוב מעדיעש בנה בנין מפואר לתת על טהרת הקודש, וגם מקוה נאה ויפה, בעת הזעם ברח ממקום אבותיו ותקע אהלו בעיר ס׳ פאולא במדינת בראזיל, אבל גם שם לא שכח אחיו הנשארים במצור ובמצוק ושלח להם סכומים עצומים לכל דבר שבקדושה להקל עולם ולשים מעט צרי על מכות אכזריות שגרמו רשעי הממשלה לאחינו בנ״י שמה, גם בעיר ס׳ פאולא אינו שוקט ואינו נח לעשות פעלים לתורה, לבו ער לטובת הכלל כמאז וכמקדם. ממש הון רב מכיסו השקיע בבנין מפואר לשם ולתהלה לצורך ילדי העיר ששם ישאבו רוח טהרה ברוח סבא על בסיס התורה ותעודה, וכבר הצליחו לארגן יותר מד׳ מאות ילדים ממשפחות שעד עתה היו רחוקים מן התורה והי׳ זר אצלם התורת חיים ואהבת מצות וממש הצילם בזה מלירד באר שחת יישר כחו, לבו דופק חם לכל ישיבה וישיבה שיסודתה בהררי קודש ובפרט עומד לאחיעזר ולאחיסמך לישיבת ״שבט סופר״ בעיה״ק ירושלים העומדת תחת נשיאות רבינו שבגולה מרן עקיבא סופר שליט״א אב״ד פ״ב וכעת בירושלים.

ר׳ מרדכי ניסן הכהן שטראספער זצ״ל

הרבני המופלא ומופלג בתורה ויר״ש טהורה בן בכורו של אביו הגדול ציסע״ו שלמה צבי הכהן זכי״ע נולד בשנת תר״נ בסובאטישא, רובי תורתו למד אצל אביו, הסתופף גם בצל הרה״ק אור עולם מור״ר ישכר דוב האדמו״ר מבעלז, בבעלז, וממנו למד דרך עבודה. ודכירנא שכמה פעמים שמעתי מפי הגאוה״צ זצ״ל, שכאשר לקח פריסת שלום מכבוד הרה״ק הנ״ל שאל ממנו כמה יהי׳ רוב עיונו כשלומד גמרא עם פרשו״ת, והשיב שיעיין הרבה בפני יהושע ויתאמץ להבינו הדק היטב דבריו, כי דבריו מסוגלים מאוד לענין זה שהוצרך לדבר מה, גם סיפר שפעם אחת הי׳ לו עגמת נפש עם בנו בענין גדול מאד, ואז דר הרה״ק הנ״ל בעיר הסמוכה לדעברעצין יצ״ו בקהל ראצפערט הלך בעצמו עם בנו לשאול עצתו, שהי׳ מפורסם וידוע לכל שכל השואל פיו כשואל בדבר נביא ה׳, כי הי׳ לפני אביו הה״צ ב׳ דרכים להנצל מהדבר שירא לנפשו, והשיב איזה דרך שיבחור יצליח כי ראוי והגון הוא בנו לישועת ה׳ בכל אופנים, כשהגיע לפרק האיש מקדש נפל חבלו בנעימים שישא בת הרבני הצדיק המפורסם לשם ולתהלה מאוד נעלה מו״ה שלמה זלמן פאללאק מזענטא זצ״ל הי״ד מרת צירל תחי׳ בעיה״ק בני ברק בארה״ק. נהנה מיגיע כפיו ולא רצה להשתמש בכתרה של תורה קרדום לחפור.

הגם שהרבה פעמים הפצירו בו אנשי בני קהלת אביו הצדיק שיקבל על עצמו עול משרת הקודש להיות נמנה חד מבי דיינא רבא דקהלה לא אוה לשמוע, גם לרבות כשפעם כמעט אבד כל הונו ונשבר מטה לחמו ויעצו אביו באמרו אליו יום יום הלא מן השמים רוצים שתעזוב מסחרך ולתקוע אהלך אהל התורה בין תופסי תורה משרתי קהל ה' דייני צדק דקהלתו, אטם אזנו מלשמוע כי ביראתו הקודמת לחכמתו הי' מיראי הוראה כל כך שלא האמין בעצמו שיהי' ראוי והגון למשרה זו, נחטף בדמי ימיו בשנת תרצ"ט כבן מ"ט שנים ט"ז אדר ראשון, כל בניהם ובנותיהם גדלו וחנכו על דרכי ה' ותורתו במסירת נפש וזו שעמדה להם שבעז"ה לא מטה רגלם בכל מצב קשה ועמדו בכל הנסיונות, והם יראים ושלמים מתנהגים עפ"י תורה ומסורה.

חתנו הוא הרב הגאון ר' משה שטערן שליט"א, כעת בברוקלין.

ר' חיים יהודא הכהן שטראספער שליט"א

הרב הגאון דרשן מפואר וכו' מו"ה ר' חיים יהודא הכהן שטראספער בן הרב הגאון הצדיק מוה"ר שמואל בנימין הכהן זי"ל אבדק"ק טיסאָפורעד, למד בישיבות נייטרא גאלאנטא ופרעשבורג, נסמך להוראה מהרבנים הגאונים ר' דוד מייזעלס אבדק"ק אויהעל ור' שמשון אלטמאן אבדק"ק פאקש זי"ל חתנו של הרב הגאון הצדיק מהו"ר יעקב יחיאל שווארץ דומ"ץ דק"ק קראלע זי"ל, שימש בהוראה בעיר מולדתו בק"ק טיסאָפורעד ע"י אביו הגה"צ זצ"ל, ולעת עתה ראש ישיבה בישיבה ומתיבתא חתן סופר בניו יורק, ורב בביהכ"נ רבינו חיים האָגער בברוקלין ומאד מעורב הוא עם הבריות והוא מן הרבנים המפורסמים שבניויארק.

בתו רחל ע״ה

בתו רחל ע״ה אשת הרבני מו״ה רפאל דייטש ז״ל. כשמת בעלה הראשון נשאת להרב מו״ה צבי הירש ווייס זצ״ל*). נולדה י״ד תמוז תקצ״ו. נפטרה כ״ד טבת תרס״ז.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳). מו״ה משה ז״ל בפראנקפורט.

ב׳). מו״ה אברהם יצחק ז״ל סילאדיקערעסטעש.

ג׳). מו״ה עקיבא ז״ל מעניא.

ד׳). מו״ה שמחה בונם ז״ל קעלטשער. נולד בשנת תר״ל בעיר סעפלאק, כל ימי בחרותו למד ושימש בישיבת מרן השבט סופר זצ״ל. נשא לאשה מרת אסתר ע״ה ממשפחת סאלאמאן מגליל נ. באניא. וזכה לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד. מחבר ספר שפתי בינה. נפטר י״ט מנחם אב שנת תרע״ח. תנצב״ה.

ה׳). הרבני המופלא חריף עצום גדול בתורה מו״ה שמעון ז״ל אנטווערפען, לקח לו לאשה את בת הרבני הצדיק המו״מ מו״ה צבי הירש ראטצערסדאָרפער מאנטווערפען.

ו׳). מרת רוזע סאלאמאן ע״ה לאפאשע.

בתו הינדל ע״ה

בתו הינדל ע״ה אשת הרבני המפואר ת״ח מופלג ירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה אברהם יעקב הירש מ־נאד, באניע ז״ל. נולדה בשנת תר״ז.

זרעם ברוכי ה׳.

א׳). מרת שרה ע״ה. בעלה הי׳ הרבני המופלא ומופלג בתורה מו״ה יוסף הירש ז״ל.

ב׳). מרת רוזא ע״ה, בעלה הי׳ הרבני בעל המעשים מו״ה כלב פייבל סאלא־מאן ז״ל.

ג׳). אסתר ע״ה, בעלה הי׳ הרבני מו״ה מרדכי עפשטיין ז״ל.

ד׳). הב׳ משה ז״ל. ת״ח מפואר בקי נפלא תמים במעשיו.

---

*) מוה״ר צבי הירש וויס אב״ד דאמבראווא חתן הג״ר מאיר א״ש אב״ד אונגוואר ובן בתו של הג״ר יוסף חריף אב״ד זבאראב מגזע היחוס של הב״ח וטו״ז (בזווג אחרון נשא בת הגאון בעל שו״ת וחי׳ כ״ס) בתחילה אב״ד סרעדנא אח״כ במ׳ לאפאש, זבאראב, ולבסוף בדאמבראווא, גאון מובהק בקי בגמלה ובנסתר צדיק מפורסם, וסיגף עצמו הרבה בתעניתים, והתענה משבעה עשר בתמוז עד מחרת יוהכ״פ מידי יום ביומו, עכ״ז לא פסק פומי׳ מגירסא יומם וליל וכאשר נהג את עצמו בעת שלא התענה והי׳ דרכו ללמוד עד חצות הלילה ובבקר השכם בשעה ג׳ אזר כגבור חלציו לעמוד וללמוד ולעבוד את הבורא בקדושה ובטהרה, ומעודו לא נתן תנומה לעפעפיו ביום, כן נהג את עצמו גם בעת שהי׳ יושב בתענית בימים הנ״ל ובשובבים וצבי זה מחזיק אורו והי׳ רץ כצבי לעשות רצון בוראו ושקיל וטרי עם דודו מרן הגאון בעל כ״ס בכמה שאלות ותשובות. נפטר ביום כ״ו אדר ראשון תרנ״ז לפ״ק. הוא הדפיס ספר זכרון יהודא התנהגות המהר״ם א״ש ובנו הגר״י, וממנו ג״כ נשארו המון כתי״ק, בניו הג״ר משה אב״ד זבארוב (חתן הרהק״ר יעקב פלאנטש בירושלים עיה״ק, שהי׳ נמי חותן הרהק״ר אהרן האלבערשטאם אב״ד צאנז) והג״ר יודא מו״צ בסאבראנץ, הגרצה״ו ז״ל נפטר כ״ו אדר״א תרנ״ז לפ״ק זיעוכי״א.

ה'). הב' שמואל ז"ל, למדן גדול חריף ובקי טובא.

ו'). מרת גיטל ע"ה, בעלה הי' הרבני המופלא חסיד במעשיו מו"ה כתריאל גליק ז"ל. יוצאי חלציהם דרים בניו יורק.

ז'). הרבני גדול בתורה איש המעלות בכל ענינים מו"ה עקיבא ז"ל, נשא אשה ממשפחת שטערן מפעלדעש.

בתו רוזא ע"ה

בתו רוזא ע"ה אשת הרבני החרוץ המופלא ומופלג צדיק וישר איש אשכולות מו"ה יצחק צבי פריי סערדאהעל, נפטרה ב' ניסן תר"פ לפ"ק בפ"ב.

ר' יצחק צבי פריי זצ"ל

הרבני הצדיק ר' יצחק צבי זצ"ל הנ"ל הי' בן הגביר איש חי רב פעלים נודע לשם ולתהלה מו"ה משה המפורסם בשם ר' משה פאלל (נפטר ט"ז אלול תרל"ט ונקבר אצל קבר איש אלקים בעל שו"ת מהרי"א, ובס' לקוטי חבר בן חיים בסוף חד' להגאון האמיתי ר' פייבל זצ"ל תלמיד מובהק למרן החס"ס זכי"ע, ובריש ס' אהבת ציון על מס' ביצה להגר"ע צירל זצ"ל נמצאו מילי דהספדא על פטירתו) בן ר' איצק פאלל (נפטר ח' סיון תר"ח) בן ר' אלעזר פאלל זצ"ל, ר' משה הנ"ל עודו באבו מעשיו מוכיחין והעידו על טובת לבו ורוח נדיבה שסמכתהו, ובמדה זו גדל ונתגלה עד שנעשה בעל צדקה גדול ומפורסם, ולא לבד שפזר נתן לאביונים אלא גם שש לעשות צדק בפרט ליראי ה' וביותר ללומדי תורה, והי' עמוד הברזל לכל העוסקים בתורת ה', והרבנים שישבו בקהלות קטנות הסמוכות לסערדאהעלי, מקום מושבו, הי' מספיק להם תמיכה חדשית כדי שיוכלו לישב עה"ת בלי דאגה, בהסכמת רבה של קהלתו הגה"ק בעל תשו' מהרי"א זצ"ל יסד חברת „תורת חסד" לתמוך לומדי תורה שבעירו בקביעות מדי שבוע בשבוע והגה"ק הנ"ל בעצמו יסד תקנותיה, והי' ר' משה חשוב מאוד בעיני הגה"ק הנ"ל אחר שהכיר את חן ערכו ושכל כוונתו לשם שמים, וד' בירך אותו בעושר וכבוד ויהי בכל דרכיו משכיל ובכל אשר פנה הצליח, אולם מנע ממנו פרי בטן שנים הרבה אחר נשואיו, ונושע ע"י ברכת הגה"ק בעל ישמח משה זצ"ל להפקד בוש"ק, והוא צוה עליו לקנות עליית מפטיר ביום א' דר"ה וכן עשה כל ימי חייו, על בנו יחידו ר' יצחק צבי זצ"ל שם עיניו ולבו עליו כל הימים לגדלו על ברכי התורה ויראה, ולמד לפני הגה"ק מהרי"א אסאד אב"ד דשם זצ"ל, וכשנפטר הגה"ק הנ"ל בשנת תרכ"ו הסתופף בצל ישיבת מרן הכת"ס זכי"ע, רבותיו חבבוהו ורוממוהו ליקרת ערכו ותכונת נפשו הטהורה, עד שרבו האחרון מרן הכת"ס נתן לו בתו הצעירה לאשה, הר' יצחק צבי ז"ל הגם שהי' טרוד בעסקיו בכ"ז הקדיש רוב עתותיו לתורה ולעבודה ועסק בצרכי צבור, ועל משמרת אביו עמד בכל הענינים הן בעסקי הקהלה באמונה הן בעניני הכלל במס"נ עד שנבחר לחבר ועד לשכת היראים ונתעלה להיות אחד המיוחד שביניהם, ביתו הי' בית צדיקים נודע ומפורסם לשם ולתהלה בכל המדינה אור תורה ונר מצוה האירו תמיד בתוכו והפיצו קרני' גם חוצה לו, עם סיועה של אשתו הצדקת אשת חיל ע"ה זכו שכל בניהם הי' לומדי ה' מגודלים בנעוריהם על ברכי התו"מ ובנותיהם נשים צנועות וחשובות, אעפ"י שתורה וגדולה יחדיו

היו מצומדות בו בכ״ז התנהג עצמו בענוה יתירה, כל תהלוכותיו היו בקדושה כל צעדיו במספר ובמשקל, משאו ומתנו באמונה כל דבריו בנחת עם כל בנ״א וכל העם ענו אחריו מקודש.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳). הרבני החריף למדן מופלג גדול בתורה מו״ה עקיבא זצ״ל, נשא אשה ממשפחה רמה ומפורסמה, משפחת מענצער, את חלייגו הוא נשא מילדותו כי הי׳ נגוע ומוכה כל ימיו, ובכ״ז הי׳ שקדן בתורה ולמד תמיד מתוך יסורים עסקן במצות ובגמ״ח, סופר מהיר הוצק חן בקן קולמוסו. בעקבות אביו הצדיק ז״ל הלך להרים קרן תורת תינוקות של בית רבן ולחזק ולבסס יסודי חברת תלמוד תורה, זכה להוציא לאור עולם ספר רבו הגאון מהר״י קליין זצ״ל ראב״ד סערדאהעלי זצ״ל, נפטר בדמי ימיו כ״ה תשרי תרפ״ו לפ״ק.

ב׳). מוה״ר מאיר יהודא זצ״ל הי״ד, אב״ד שוראני.

ר׳ מאיר יהודה ז״ל

הרב הגאון הצדיק מאיר יהודה זצ״ל הי״ד נולד בסערדאהעלי בשנת תרל״ח לפ״ק, בעודו נער כבר היו ניכרים בו סמני טהרה, מעולם לא הלך לטייל עם הילדים לשאוב אויר צח ביומא דפגרא ובין זמן לימוד שיעור זה לזמן לימוד שיעור האחר אלא נחבא הי׳ אל הכלים לחזור על לימודו או בענין שלמד לעצמו חוץ משיעורים הקבועים שלמדו בישיבה, למד בהתמדה גדולה ובשקידה עצומה ובצמא שתה ממעיני הישועה מעין התורה של רבו הגאון ר׳ כלב פייבל שלעזינגער בעל התורת בר נש. ובפרט של רבו המובהק הגאון הקדוש ר׳ מרדכי ליב בעל תשו׳ לבושי מרדכי ז׳ חלקים ומס׳ נדרים, אב״ד הימאד זצ״ל, ירד בשכלו הזך והישר לעומק העיון והעלה פנינים יקרים מים התלמוד, והעולה על כולנה יראתו הקודמת לחכמתו הגדולה נשאוהו ורוממוהו למעלה ראש על כל בני גילו. רבו הגדול חבבו עד מאד והי׳ אהוב אצלו כבנו, כל רואיו ומכיריו ניבאו עליו שלגדולה נוצר ובימים יעלה מעלה אחר מעלה ויהי׳ אחד מגדולי הרבנים מרביץ תורה וטהרה בקרב ישראל, מלא וגדוש בתורה ויראה טהורה נכנס משם לבית מדרשו של דודו הגאון מרן השבט סופר זכי״ע אב״ד פ״ב, ואז נתפרסם שמו הטוב לאחד המיוחד שבעדר עדרו של מרן השבט סופר שעלה למספר ה׳ מאות בחורים מופלאים גדולים בתורה ובחריפות ובעמקות משולבות, ועל ידי מדות רמות ונשגבות שברכו ה׳ הי׳ לאדם השלם במלא מובן המלה. כשהגיע לפרק האיש מקדש לא רצה לשמוע שיעשה תורתו קרדום לחפור ולקבל עול הרבנות ושלח ידו במסחר יין, וגם בזה הצליח ה׳ דרכו כי גם במילי דעלמא הי׳ איש נבון, אך כאשר הציעו לפניו את קרובתו הצדיקת מרת מירל ע״ה (נפטרה ב׳ דר״ח חשון שנת א״ש״ת׳ חיל לפ״ק) בת הגאון הגדול הציסו״ע מור״ר ישעי׳ עהרנפעלד זצ״ל, והגאוה״צ הנ״ל לא רצה ליתן בתו ע״ה כי אם בתנאי שיתחייב לקבל על עצמו משרת הקודש עבודה קשה שבקודש רועה צאן ישראל א״ז עפ״י הפצרתו רבותיו זכי״ע הנ״ל בע״כ ענה אמן, מיום חתונתו שנת תרס״ג לא פסקה תורה ויראה משלחנו, כי עוד טרם שזכה להכניסה לחופה מת הגאון הצדיק חמיו זצ״ל בשנת תרס״ב.

מיד אחר החתונה הקים עול התורה בקהל שוראני, קהלה נאה וחסודה כמו שהיא. מעולם ישבו שם רבנים מובהקים גדולי התורה לוחמי מלחמת ה׳ ותורתו למד ולימד עם בחורי חמד יום ולילה לא ישבותו, עיניו היו פקוחות על כל צרכיהם הרוחניים בפרט והגופניים בכלל, ידע בשמחתם וצערם גם כן. בעצמו הלך באישון לילה לראות אם לומדים בהתמדה וגם באשמורת הבקר מאומה לא עכבו לראות את אלה שישנו ואלה שקמו. כן היתה עבודתו וכן הצליח, עד שבסוף למדו לפניו בחורים מופלגים חריפים ומצויינים למעלה מב׳ מאות, גם אז כמקדם ידע מה בחשיכה אצל כל תלמיד כבתחלה כשהי׳ מספרם כארבעים או חמשים, ביגיעה רבה עבד עבודתו התמה ונקי׳ ולא הניח דבר קטן ודבר גדול מלבררו בסדר לימודו, זכה לבנים יראים ושלמים, הבכור הי׳ הרה״ק המו״מ מו״ה ישע׳ זצ״ל הי״ד מתחלה רב דקהל לעמעש ובסוף דומ״ץ תחת דגל אביו הגדול, חתן הרב הגאוה״צ ר׳ משה דייטש אב״ד סאבאדקא זצ״ל, אחיו הי׳ הרה״ג המו״מ מו״ה משה זצ״ל הי״ד, מתחלה דקה״י נעדיעד, חתן הרב הגאוה״צ ר׳ בנציון סניידערס זצ״ל הי״ד אב״ד דיאר, גם הרבני המ״מ מו״ה שמואל בנימין נ״י בברוקלין ואחיו הרבני מו״ה יצחק צבי בירושלים הם מחשובי בעה״ב במקום מושבם ולא נטו מדרך אבותם בעזהי״ת גם לא זיז כל שהוא. הגאון הצדיק ר׳ מאיר ליב זצ״ל הי״ד עלה על מוקד אש בעיר המיוחדה לפורענויות אוישוויץ בארץ אשכנז כ״ו סיון תש״ד לפ״ק ה׳ ינקום דמו.

ג׳). מרת שרל ע״ה אשת הרבני מו״ה יוסף בערנפעלד מטאפאלשטאן, זכו לבנים יראים וחרדים לדבר ה׳ מופלגי תורה, בתם המפורסמת חנה׳לה ליעבערמאן, הרבה עסקה בהתיסדות בתי ״בית יעקב״ וכל ימיה מסרה נפשה בעד טובת משפחת ח״ס וזכתה לבנים ברוכי ה׳.

ד׳). הרבני מו״ה שמואל ז״ל, שם אשתו מרת ראיזע ממשפחת פאשקוס מסערדאהעלי.

ה׳). מרת הינדא ע״ה אשת מר ראזענבוים מבודאפעסט.

ו׳). הרבני מו״ה משה ז״ל שם אשתו מרת מלכה ע״ה ממשפחת ליבערמאן מסאמבאטהעלי.

ז׳). מרת גיטל ע״ה אשת מו״ה שמואל ז״ל בערנפעלד מטאפאלטשאן.

ח׳). הרבני מו״ה שמעון ז״ל נשא אשה ממשפחת מענצער סערדאהעלי.

ט׳). מרת חנה אשת מו״ה יוסף פורסט ז״ל מטירנוי. זכה לגדל בניו ובנותיו ברוח ישראל סבא. הי׳ עסקן בצרכי צבור באמונה והי׳ אחד המיוחד בקהלתו, קהלה נאה ויפה בכל דבר שבקדושה. והיה תלמיד מובהק של הגאון ר׳ יהודה גרינוואלד מסאטמאר.

י׳). מרת לאה ע״ה אשת מו״ה בנימין געשטעטנער ז״ל מראאב.

רבינו הגאון בעל מכתב סופר זצ"ל

נכתב מבנו הגאון ר' שלמה סופר־שרייבער ז"ל מק"ק סערעט, ונסדר ונערך לדפוס מחתנו הרה"ג ר' יוסף נפתלי שטערן שליט"א מעי"ק ירושלים תובב"א וברשותו העתקתי הדברים מספר „מכתב סופר" ממרן הגאון זצ"ל.

אאמו"ר רבן שמעון סופר זצ"ל, נולד ביום ב', י"ג לירח טבת שנת ה'תקפ"א (שנה מעוברת) בק"ק פ"ב, לעת זקנת קדוש זקני רבן משה סופר זצ"ל בעל החתם סופר, ילדה לו אשתו זקינתי הרבנית מרת שרל זצ"ל, בת רבן עקיבא איגר זצ"ל אבדק"ק פוזנא, בן, בעוד לא מלאו לה ימי הריונה, אחר צער ימים הרבה ונימול שלא בזמנו וקרא שמו בישראל שמעון על שם שורש משפחתו רבן שמעון זצ"ל בעל ילקוט השמעוני. הילד הי' חלוש ותש כח כי היו דמיו מעטים מאד ויגדל הילד בחסדי ה' כמעט בדרך נס, יפה עינים הי' וחוט של חן משוך עליו, כל רואיו הכירוהו כי הוא זרע בירך ה', והראה סימני טהרה והבנה יתירה בלימודיו וביראת ה' שהי' לפלא בעיני כל רואיו, דבורו הי' בנחת ובענות חן, וכמעט שלא הי' בו קטנות כלל כי בעודו בקטנותו הי' יניק וחכים ואביו השתעשע בו מאד עוד בימי ינקותא, וכשלמד אביו תורה ברבים בליל ה' בכל שבוע כדרכו ללמוד חומש ורש"י עם פי' הרמב"ן לפני תלמידיו הי' רגיל להושיבו על ברכיו, וכיון שכבר למד חומש ורש"י אצל מלמדו ולבו הטהור הי' כלי מוכשר לחכמה עשה אזנו כאפרכסת בעת שלמד הח"ס חומש ורש"י ורמב"ן אם כי הדברים היו למעלה מהשגתו, אך יען שכבר למד הפרשה לא הי' הענין המדובר זר בעיניו כ"כ, ובשעת לימוד החומש בפ' בשלח שמע שאביו מתמה על הענין שנאמר ברש"י בקרא זה אלי וגו' ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, ורצה לבאר הבנת הענין איך אפשר לומר כן שהראה הקב"ה לשפחה מה שלא ראו הנביאים, קפץ האי ינוקא ואמר „אבא חי" אני אגיד לך, הלא אם תשלח מכתב ע"י המשרת אשר לא ידע כתב ולשון אינך צריך לסגרו בחותם, תמסרהו פתוח על ידו ויביט מה בתוכו הוא יראה ולא יבין אך אם תשלח האגרת ע"י בחור פלוני היודע קרא מכתב בודאי תחתמהו יען אם יראה יבין, מה הוא רואה, ע"כ נאמר ראתה שפחה וכו' כי ראתה ולא הבינה. כיון שראה אביו שהתלמידים נמלאו שחוק ושמחה והתפלאו על ילד אהובו, גער בו אביו „תחת גערה במבין" מה אתה מפטפט ולקח המצנפת מעל ראשו והפכה הפנימי לחוץ וחבשו על ראשו כמשחק בו, (ושמעתי שזה סגולה נגד עינא בישא), זאת סיפר לי אבא זצ"ל.

הנער הלך וגדל. כשהיה בן שמנה שנים היו כל רואיו מכירים בו קדושתו שהיה מתפלל בדמע ומתוך שמחה עצומה כחסידים הראשונים. כשהיה בן תשע שנים חידש מדעתו דברים ערבים ואמתיים ורעיונות נשגבים ונעלים וכ״פ אמרם בפני אביו הח״ס זצ״ל והשיב לו כבר קדמך השל״ה, בעל העקידה, כבר קדמך הר׳ לואי (בעל נצח ישראל ונתיבות עולם), ושמעתי מפה קדשו שבהיותו בן ט׳ שנים הי׳ בקי ברוב השל״ה ובעל עקידה והרבה חידש מדעתו וכיוון לדבריהם. כשהי׳ בן י״ג שנים החל רוח השיר לפעמו וכתב לעצמו תחנות ובקשות והשתפכות הנפש וביחוד הרגיש אהבה נפלאה לאה״ק חבת ירושלים ואהבת ציון כבר מלאה בתי נפשו והוריד כנחל דמעה. השיר י״ק רבון עלם ועלמיא, פעל על נפשו פעולה עצומה וכל מיתרי נפשו התגעשו בהביטו על השיר הזה, אך לא מלאו לבו לזמרו יען אביו הח״ס זצ״ל לא שרו ונפשו העדינה נכספה וגם כלתה בהשתוקקות עצומה לזמר מזמור זה, ומאד תמה מה זה כי יוכל אביו להתאפק לבלתי זמר השיר רבון עלם, ופעם כי הציקו רוח השיר, והרגיש כמו געגועים וכעין חולת אהבה, אם לא יזמר השיר הזה להשתפך נפשו בו יחלה, מ״מ לא מלאו לבו לזמרו אף בינו לבין עצמו כי אמר הלא דבר הוא שאבי לא אשרו עד היום, ואנכי — כה אמר לי אאמו״ר זצ״ל בזה הלשון: „איך האב אלס קליין בחור׳ל דעם טאטע זכרונו לברכה פער־ שטאנדען אין דער טאטע ז״ל האָט געוויסט דאָס איך קען איהם בעסער וויע עלטערע פון מיר״, כבר בילדותי הבינותי שכל דרכיו ותנועותיו קודש הם, ואחרי כי לא יכולתי להתאפק פעם בסעודת ש״ק על השלחן החלותי להפליג במעלת השיר הזה והבטתי אל פני אבי והוא הביט עלי ובמבטינו הבינונו זה את זה, פתח הח״ס ואמר רצונך לידע מדוע לא אומר שיר זה, עד שאגיד לך מדוע, מוטב שאזמרהו והתחיל לזמר השיר רבון עלם ומאז לא פסק מעל שלחנו מלזמרו, ואחר עבור ימים מספר או ירחים סיפר ק״ז הח״ס ז״ל לאאמו״ר ז״ל מעשה, שהרב ר׳ ישראל נאגארא הי׳ חזן האר״י ז״ל והי׳ פייטן גדול וחיבר שירים הרבה על כל שבתות השנה ומועדים וגם שיר על הצדקה אשר החרוז הראשון נגלה לו בחלום, והשיר רבון עלם חברו בלילה ולמחרתו כשבא לבית מדרשו של האר״י ז״ל נגש אליו האר״י ז״ל ואמר לו, ישראל ישראל חברת בלילה הזה שיר נפלא מאד ובאה השכינה עם פמלי׳ גדולה לשמוע וכיון שמצאוך בלי מלבוש עליון נסתלקה, עד כאן הסיפור, אלה הדברים שמעתי מפ״ק אאמו״ר זצ״ל, וסיים דבריו, חושבני שזה הי׳ נימוקו דאבא ז״ל שמנע עצמו מלשיר שיר דאתרמי בי׳ מילתא. אגב אזכיר פה שק״ז הח״ס ז״ל לא אמר הזמירות של האר״י ז״ל אומר בשבחין אסדר לסעודתא, ובני היכלא, ואאמו״ר ז״ל דיבר עמו עד״ז והשיב לו „עס איסט צו פיעל ארויסגע־ זאגט״ מתפרשין בו דברים הראוים להכתב באתכסיא יותר. פיוט שלו׳ עליכם הי׳ רגיל לזמר בשמחה עצומה בהילוך סביב לשלחנו, והי׳ אומר ברכוני אמצוני ברכוני לשלו׳ צאתכם ובואכם לשלו׳, התחינה שלאחריו לא אמר. לא נהג לומר לשם יחוד קודם הנחת תפילין, כ״א יה״ר (עי׳ סידור יעב״ץ). בחוה״מ הניח תפילין, וגם בחוהמ״ס שהי׳ אוחז הד׳ מינים בידו במשך כל התפילות הי׳ מעוטר בתפילין בתפלת שחרית.

רוחב בינתו הי׳ להפליא, והשגתו בענינים אשר שגבו מבינת כבירי שנים, הי׳

שכלו מקיפם כדברים פשוטים עד שפעמים לא הבין מה זה מפליגים לשבח הדברים כי היו נראים לו כפשוטים. אביו חבבו מאד, יושר שכלו בסברה ולחלק בין מלתא למלתא הי׳ כל כך חזק ובטוח עד שהי׳ שעשועי נפשו של הזקן, וכשחידש הח״ס סברא חדשה ועוד לא אמרה בפני ברי׳ והיות שהי׳ מוחזק אצל אביו לזך הרעיון ועמקן ושכל ישר מאד הציע לפניו הסברא שחידש (מה דעתך ר׳ שמעון?). ופעם חידש הח״ס סברא חדשה ונתהוה פלפול עצום בין התלמידים בלימוד השיעור וכל אחד הראה כחו לחלוק על הסברא במה אינה דומה למלתא אשר עלי׳ תסוב, ובהתאמצם לפלפל אמר להם: מה לכם לפלפל הן אמרתי הסברא לר׳ שמעון בני וישרה בעיניו, והי׳ אז בן י״ב שנים. עוצם יראתו ודביקותו לא ניכר בין הבריות כי הי׳ אבלו בלבו וצהלתו בפניו, תמיד הי׳ לב שמח ומשמח אחרים והי׳ הצנע לכת, ואך בהתבודדו ולא הי׳ איש אתו אז חישב עם קונו ודבקה נפשו בהשכלה ברוממות הבורא ולא ידע איש מדרגתו כ״א אביו וקרא לו „שמעון חסידא״. עסקו הי׳ בס׳ ראשית חכמה והרבה בתעניתים וסגופים וידע להעלים זה מהוריו ובני גילו.

ופעם סיפר לי אאמ״ו מאוה״ג זצ״ל כמה רב חילו של אביו הח״ס זצ״ל בצהלת פניו המאירים כפני משה וכמה פעלה ההבטה בצורתו הקדושה על נפש האדם. פעם אחת אתרמי בבחור א׳ מבני הישיבה שהי׳ בטבע בתכונת נפשו שמח וטוב לב ועובד ה׳ בשמחה, שנתעצב אל לבו כבעל מרה שחורה לא סבל חבורת אנשים ולא יכול לסבול טבע בחורים להיותם שמחים רק אהב להתבודד ולבכות הרבה, והדבר לא נעלם מעינא פקיחא של רבו ויקרא לו אל חדרו ואין איש אתם והושיבו ממולו והתחיל עמו בדברים והבחור ישב ועיניו למטה כי ממש לא יכול הבט בפני רבו, ויאמר לו הבט נא אל פני וינסה לעשות כן ולא יכול כי הי׳ בעיניו כמדקרות ניצוצי זהרי חמה, וכפל לשונו, ממש כמדקרות נצוצי זהרי חמה, ויעצם עיניו, וידבר אליו עוד הפעם בפנים שוחקות הבט נא עוד הפעם אל פני, ויעש כן, וכן עוד הפעם, וישאלהו בשחוק הכי ראית אותי ויענהו ראיתי, ועתה שחק נא עמדי וישחק עד כי לא חדל לשחוק מתוך שמחה, וידברו דברי תורה ואמר לו שלא ילמוד בס׳ ר״ח, ויצא הבחור שמח וטוב לב כל כך עד שהי׳ בכחו לשמח אחרים אשר היו בחברתו והרבה עגומי נפש השיש בקרבתם אליו — כה סיפר לי, וקצרה היתה אז בינתי להבין מי הי׳ הבחור, וכיון שדברתי את מו״ר גיסי הגאון הק׳ ר׳ עקיבא זצ״ל אמר לי הידעת מי הי׳ הבחור, ומהיכן ידע לשער כל כך עד כמה הצטער הבחור בפעם הראשון, בהבטת פניו המאירים כאדם העומד נגד קרני השמש, — הבחור היה הוא בעצמו.

בעת ההיא הי׳ אחד מתלמידי הח״ס זצ״ל אשר למד בישיבתו בק״ק מט״ד, וכיון שהלך רבו לק״ק פ״ב הלך גם הוא אתו ושמו ר׳ פישל סופר בן איש חי ר׳ זוסמן סופר סת״ם, והי׳ ר׳ פישל גדול בתורה ובמעשים והתלמיד הזה הי׳ חביב מאד בעיני רבו הקדוש, בלי ספק ידע מדרגתו הנעלה, ור׳ פישל ז״ל לא זזה ידו מיד רבו והי׳ אדוק מאד שכמה ענינים אשר לא מסרם ליד אחר כ״א על יד ר׳ פישל סופר ז״ל (והעיד על עצמו שלא עבר עליו יום שהי׳ רבו בעיר שלא עלה להסתכל בצורתו שהי׳ בדוק אצלו שההסתכלות מצלת מן החטא). הצדיק הזה הי׳ אומן פדגוג נפלא, כל עלם אשר למד אצלו, אחרי זמן מה הי׳ מוכשר להיכנס

לבית מדרשו של הח"ס ולעמוד בין קשרי מלחמתה של תורה, ודודי הגה"ק בעל כתב סופר ואאמ"ו זצ"ל קבלו ראשית חינוכם בגפ"ת מאת רבם הצדיק ר' פישל סופר והוא הכשירם להיות תלמידי אביהם מרן זצ"ל, (ונתקבל לרב אב"ד באיזה קהלה באונגארן והביא לפני רבו מכתב ששלחה לו העדה ויאמר לו רבו: ר' פישל מה תבקש כבוד או בנים ת"ח? והשיב, יאמין לי רבי, שזולת מה שטבעו חכמים מיסדי התפלה על הפרנסה ועל בריאת הגוף אין אתי תפלה שהתפללתי במיוחד על דברים אלו כ"א על בנים ת"ח. "א"כ הנני מבטיחך על בנים ת"ח ואל תעזוב אומנתך!" ויצא מלפי רבו שמח וטוב לב והחזיר הכתב רבנות להעדה. וכמה נתקיימה ברכת רבו הלא הוא מפורסם שהניח בנים כולם גדולי ישראל תופסי ישיבות ומחברים ספרים מועילים, ונודעים האחים בעל מחנה חיים, ובעל ילקוט ודמשק אליעזר, ובעל מטה נפתלי, וכולם מסרו נפשם על התורה ועבודת ה' ובניהם וב"ב ת"ח רבנים ולכל זה זכה שעשה מלאכת ה' באמונה וזהו נקרא תורה לשמה).

בשנת תקצ"ד בשבת פ' ויחי נעשה בר מצוה ועטרהו הח"ס בתואר הכבוד החבר וזה סימן כי עלה במדרגת ת"ח, ומוזכר בכי"ק בפנקס משנה הנ"ל בפ' ויחי. בהיותו בן י"ד שנים כבר יצא לו שם ללמדן מופלג, וכן מובא בפנקס כת"י מח"ס משנת תקצ"ה בפ' בשלח בפסוק השבע השביע: והשיב לי בני המשכיל הבחור שמעון שיחי' וכו' ושפתים יושק משיב דברים נכוחים. הי' צעיר לימים מאחיו הגה"ק בעל כתב סופר זצ"ל שש שנים, וספרה וכן כתבה הצדקת בת חביבה למרן הח"ס זכי"ע המפורסמת מרת שמחה לעהמאן ע"ה שהח"ס אמר: מיין ר' וואלף (הכתב"ס) איסט איין שענער למדן מיין ר' שמעון (המכתב סופר) איין חריף.

רבינו זצ"ל גודל ונתחנך על ברכי אביו הגדול בישיבתו המפוארה עד יום פטירת אביו החת"ס זי"ע, הי' מעורב בדעת עם תלמידי אביו זצ"ל והתיחס אליהם בעדינות ובאדיבות, והי' אומר על עצמו כדאמר ר' יוחנן במס' עירובין דף נ"ג ע"א שנים עשר תלמידים היו לו לרבי אושעיא בריבי וכו' ולמדתי לב כל אחד ואחד וחכמת כל א' וא', כן הי' גלוי לפניו כל מידות ותהלוכות תלמידי אביו מגדול ועד קטן, אשר עי"ז היתה לו חות דעת אמיתית כשפנו אליו אודותם בעניינים שונים. כבן ט"ז שנים הי' המחבר ז"ל, כאשר נסע לק"ק קראלא (הונגרי') לקחת לו לאשה את מרת מרים ע"ה, בת הג"מ דוב בער שטערנבערג המכונה ר' בער סיעגט ז"ל.

הנסיעה היתה אז בעגלה עד עיר קראלי כי מסילות ברזל טרם היו אז בארץ, וכד אפטר מבי רב אביו הח"ס ז"ל לשום לדרך פעמיו, בכה הענותן ושפל ברך, ושאלו אביו, למה אתה בוכה בני, והשיב, איך לא אבכה, הנני מוכרח בגלל נסיעה רחוקה כזאת לשבות בקהלות רבות אשר בהן תלמידיך הם הרבנים, שחובה עלי לבקרם, ואגרום לך אבי יקירי בזיון, אמר לו אביו, עלי הבזיון שתגרום לי, תסע לשלום ותקותי להשי"ת שלא אתבייש על ידך וברכו בברכה משולשת, וכעבור זמן קצר קיבל הח"ס זצ"ל אגרות מתלמידיו הרבנים, בהם הללו ושבחו ידיעותיו וחריפותו. בנסיעתו לקראלי שבת בק"ק אוהעל, והלך לבית מדרשו של בעל ישמח משה זצוק"ל לתפילת שחרית ועמד בתוך ד' אמותיו במשך התפילה. וכשהגיע הישמח משה זי"ע לפסוק בק"ש וחרה וגו' עזב רבינו ז"ל מקומו (עי' במס' שבועות

דף ל״ו, יתיב ר׳ כהנא קמי׳ דר׳ יהודה ויתיב וקאמר הא מתני׳ כדתנן (יככה) א״ל (ר״י) כנה), ואח״כ התקרב אל הצדיק עד גמר התפילה, ואז הלך לאכסני׳ שלו כדי שלא יכבדוהו, אולם בעל ישמח משה ז״ל הרגיש בדבר ושאל: מי הי׳ זה שעמד אצלי בשעת התפלה, ולא ידעו מי הי׳ ולאן הלך, מיד שלח אנשים לחפשו, וכשמצאו אותו אמרו לו שהרב מבקשו לבוא אליו, והלך תיכף, ובהודעו שהוא בן הרב מפ״ב כבדו מאד והשתעשע עמו, ואחר שליוה אותו אמר למקורביו: ״הוא בר דעת מוהיר״.

אחר נשואיו קבע דירתו בפרעסבורג וחותנו הגביר ז״ל החזיקו, והוא לא מש מאהל תורה של אביו הח״ס זי״ע. ובס׳ חוט המשולש דף ק׳ ע״א (בקונטרס שם משמעון) כותב: ושמעתי מפיו הקדוש שסיפר, לאחר חתונתו בישבו בפ״ב אמר לו אביו הקדוש זצ״ל שיתחיל לעסוק בחכמת הקבלה ויען כי קשה ללמוד חכמה זו יחידי על כן ציוה לו שילמדה בחברת הרב הגאון המפורסם רבי נטע וואלף סג״ל כי לו יד ושם בחכמה זו, וכן עשה. — צדקת פזרונו לעניים ואביונים היתה בלי גבול, למוד מבית אביו, כמו שכ׳ המחבר על אביו הח״ס זצ״ל (בתולדות שנדפסו בס׳ אבני בית היוצר להגמהר״י וויים הי״ד רבדק״ק וועריבוי, פאקש תר״ס) נדיב נדיבות יעץ, יעץ נדיבות לעמו ועדתו, — העיר לבות העם ונשב בם רוח צדקתו, והוא על נדיבות יקום, על כל נדיב לב וכו׳, כן הי׳ אצל בנו המחבר זצ״ל, ואתרמי ששאתו הרבנית ע״ה נגשה לארגז הכסף לקחת משם כפות כסף (כי היו להם הרבה כלי כסף שבא לה מבית אביה הנגיד), ולא מצאה הכפות, וכשהביעה צערה לפני בעלה על הגניבה שאירעה, אמר לה שעל ידו נגנבו שלא הי׳ לו מעות מזומן לצדקה ונתן כפות הכסף, ונודע הענין להח״ס זצ״ל, וקרא לבנו ואמר לו, מהיום ולהלן יהיו מפתחות הארגזים בידה של זוגתך, ואמר לי מו״ח ז״ל ששמר מצות אביו כל ימי חייו ולא לקח מעולם המפתחות בידו.

והנה ישב רבינו זצ״ל באהל תורה סמוך לאביו הגדול זי״ע אשר האציל מרוחו עליו בנגלה ובנסתר, עד שבא השבר הגדול פטירת אביו זצ״ל.

ויהי בחצות הלילה כ״ה תשרי שנת ת״ר לפ״ק נתחזק רבינו אבינו על מטתו ויאספו אליו זקני עמו וראשי עדתו, ותלמידיו עם קדושו, כחמש מאות איש סבבו את מטתו, ויברך אותם איש איש כברכתו, ויתן תודה לעמו ועדתו הנאמנה על כל הטוב אשר עשו מיום בואו שנת נפלאו״ת עד היום הזה, הלכו בדרכיו שמרו מצותיו והחזיקו את עמודי התורה, לצבי ותפארה.

כאשר ברך את בנו זצ״ל שהי׳ אז י״ט שנים, בכה מאוד, ואמר לו אביו: למה אתה בוכה, מי יתן שכל אדם מישראל יהי אחריתו כמוני, ב״ה מעתי בעוה״ז לא הוצאתי רגע לבטלה, וכאשר חשבו בני הח״ק שהגיעה שעת הסיסה והתחילו בקול אם לאמר התפילות מספר מעבר יבוק, קרא לבנו רש״ס זצ״ל ואמר: מדוע מפריעים אותי, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, אני חוזר על למודי מה שלמדתי מימי נעורי — כאשר הגיע בהשתדלות ראשי העדה רופא מומחה מווינה הנקרא פראפעסאר קנאבלויך, וקרב למטת רבינו ולא ענה על שאלתו בשלומו, חשב שנתעלף, וציוה שיתנו לו תחת האף ״צוויבעלזאפט״ (מיץ בצלים) להעירו, וכאשר הריח את הריח החריף אמר, וועדער קנאבלויך נאך צוויבעל קאן ניטצען (לא שומים ולא בצלים

יועילו) ויען שהיו בחדרו גם כמה רופאים ישראלים שאל רבינו, אם הם יושבים בכיסוי ראש.

אחרי פטירת אביו הח"ס זי"ע נשאר עוד בפרעסבורג עד שנת תר"ב, ושם סידר השו"ת ח"ס חיו"ד אשר כבר התחילו להעתיקם לדפוס בחייו של רבינו הח"ס זי"ע ובהסכמתו כמו שהזכיר המחבר ז"ל בהקדמתו הנפלאה „פתוחי חותם" לשו"ת ח"ס הנ"ל. עבודה גדולה העמיס עליו וסידורו של חלק זה נפלא ומצטיין משאר חלקי שו"ת ח"ס כנראה גם מהמפתחות.

והנה הח"ס זי"ע בהוספה לצוואתו שכתב יום אחד לפני פטירתו, כותב שם: הנה בענין עזבוני לאחר אריכת ימים ושנים אין לי לדבר הרבה, יען בניי הגדולים הנחמדים והנעימים ה"ה הרב המאוה"ג מהו' אברהם שמואל בנימין נ"י והאברך הרב המופלג מהו' שמעון סופר נ"י המה חריפים ובקיאים ועלו תלי"ת במעלות גדולי ישראל בטוח אני באלה שירום קרנם ויצא טבעם בעולם להנחיל אוהביי יש וכו', וכן הברכה שבירך הח"ס את רבינו שמעון ז"ל לפני פטירתו נתמלאה בזמן קצר. ובריש תהד"ר לפ"ג, נאספו ראשי הקהלה בק"ק מאטערסדארף, ופה אחד הכתירו את רבינו בכתר הרבנות, ונקרא לכהן פאר ולישב על כסא אביו הקדוש זצ"ל, עם שעברו כבר קרוב למ' שנים מעת שהי' הח"ס ז"ל רב במט"ד.

בסוף שנת תר"ב קבע רבינו זצ"ל אהל תורה שלו במקום חותנו הנכבד ז"ל בק"ק קראלי וקודם נסיעתו דרש בביהכ"נ הגדול בפרעסבורג, דרוש־פרידה, הדרוש הנפלא הזה, הוא לקמן הדרוש הראשון בריש הספר, (ודרוש זה מזכיר רבינו ז"ל אחרי שנים רבות לקמן בדף קט"ז ע"ג ד"ה עוד). מזמן מגורתו שם שנת תר"ג, נמצא תח"י בירור על הלכה עמוקה בשו"ת ח"ס חי"ד סי' קס"ז וסי' קע"א אשר שלחה לבעל שו"ת אמרי א"ש ז"ל, ויודפס אי"ה במכתב סופר חלק שני בשו"ת חיו"ד.

מרן ז"ל אם כי הי' בטבע בעל מזג טוב והתייחס באהבה וברחמנות לכל מה שהוא יציר כפיו של הקב"ה, והי' נחבא אל הכלים, אבל נגד המתחדשים אשר פרצו מיום ליום והרחיבו להרוס ולעקור שרשי היהדות ר"ל, עמד בכל תקפו וזרוע עוזו ובכל חום נפשו, והשקיע את כל מרצו וזמנו לטובת הדת במדינתו מדינת הונגריה ובמדינת גאַליציען ובכל קצוי תבל.

הזמן שקבע רבנו לביאתו לכהן בק"ק מט"ד קיים, ובשבת חנוכה דרש דרשה נפלאה בקהלתו מאטערסדארף. קהלת מאטערסדארף היו לה רבנים גאונים, ואזכיר רק את אלו אשר כהנו שם משנת ת"ק ואילך: א) הג"מ נתן נטע פראנקפורטר (עי' שה"ג החדש מערכת נ' אות נ"א). ב) הג"מ גרשון חיות (מוזכר מס' לוחות העדות ועוד). ג) הג"מ ירמי' ראזענבלום (בעהמ"ס מודעה רבה, מוזכר בשו"ת ח"ס חחו"מ סי' ר"ג ובשו"ת ברית אברהם יו"ד סי' ס"ד, ועי' לקמן). ד) הג"מ ישכר בער בלאך (בעהמ"ס בינת יששכר והגהות על משניות, הוא הי' רב במט"ד זמן קצר ונפטר בעש"ק ט"ז שבט תקנ"ה, ובשנת תקמ"ז כשהי' רב בסעמניץ, הי' הוא ז"ל המסדר קידושין להח"ס ז"ל בזיווג ראשון בל"ג בעומר בסעמניץ ששם הוכרח להיות החתונה ראה בחוט המשולש מה"ת דף י"א ע"א). ה) החתם סופר. ו) הג"מ צבי זאמושט, (עי' דרשות ח"ס ח"א דף ע"ז ע"ד). ז) הג"מ בונם גינז. ח) הג"מ מאיר אלמאשדער

עד שנת תקצ"ו, ואח"כ בשנת תהד"ר לפ"ג נתקבל רבנו ז"ל. ושמעתי ממו"ח ז"ל שהג"מ ירמי' הנ"ל שהי' נודע בשם דער גרויסער ר' ירמי' הי' משכמו ולמעלה גבוה מכל העם, ותוארו כמלאך ה' צבאות והוא עזב את קהלתו מפני המחלוקת שהיה לו ממשפחה אחת בעלי זרוע שרדפו אותו יען שהשיב בתומו אודות ענין שידוך מא' מבניהם, וי"א מפני שהוכיחם אודות עבודה בבית חרושת של שכר בשבת, ועזב הגמהר"י ז"ל קהלתו ונתקבל לרב בק"ק סאנטאב, וכשעזב קהל מט"ד במרירות לבו קלל אותם שלא ימצא ויתקיימו בהם עשירים, ובנסעו פעם אחת מקהל סאנטאב לאסיפת רבנים לעיר דעברצין, נפטר שם פתאום, ובעיר ההיא לא גרו שם יהודים ואפי' ללון שם לא הי' להם אז רשות, והובילוהו לביה"ק דק"ק שאמשאן, ונוסח של מצבתו מתחלת: רגלוהי דבר נש וכו', ורבינו ז"ל ידע מכל הנ"ל, לכן לפני קבלת משרתו בק"ק מט"ד, נסע לק"ק שאמשאן בקור ושלג גדול בלווית איזה אנשים, והוא לבד הלך להתפלל על קברו של הגמהר"י ז"ל, ובשובו מקברו אמר לסביבתו, פעלתי ב"ה וקללת צדיק נתהפכה לברכה לקהלת מט"ד.

והנה נתקיים ברבינו ז"ל הקרא בישעי' ל"ב: הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישורו, כסאו הוכן בצדק ואמת ושלום שפט בשער בתי ישראל. הנהגת קהלתו היתה בחכמה נפלאה. וראה במכתב סופר בדרוש הרביעי משנת תהד"ר לפ"ק פ' וארא, הוצק חן בשפתיו במוסר נפלא להדריכם לאחדות ושלום, ובמכתב ממהר' הג"מ מנחם סופר ז"ל הי"ד אבדק"ק מ' וואשארהעלי, כשישב באהל תורה במט"ד אצל חותנו הג"מ שמחה בונם ערנפעלד זצ"ל אב"ד דשם, הודיע למו"ח ז"ל מבע"ב הזקנים כשבא רבינו ז"ל לקהלתנו, שהיתה אז עיר מלאה חכמים ות"ח גדולים ומפורסמים הרשה לאיזה מהם להורות הוראה בדיני או"ח, והם היו הרבנים המובהקים ר' ארע ור' דוד כהן ור' חיים פישל, ור' יואל פעלנער ז"ל, ורק זאת התנה עמהם שבדיני נשים אל יורה שום איש בלעדו עכ"ל.

בין הכתלים הקדושים שאביו מרן הח"ס זכי"ע נהל שם ישיבה מפוארה, ואשר ספגו לתוכם כ"כ הרבה קדושה, למד שם בנו רבינו שמעון זצ"ל עם תלמידיו אשר נהרו אליו קרובי' ורחוקים לשאוב מים חיים ממעין חכמתו העמוקה ולהתענג מנועם זיו חדושיו הנפלאים אשר חידש ברוב עיונו ובחידוד שכלו על אדני האמת וההגיון. כי דרכו של אביו ורבו הח"ס שם לו לקו, כאשר יראה המעיין בחיבורו „מכתב סופר" ח"ב בתשובותיו שהשיב להלכה ובחידושיו שהמציא על סדר הש"ס. ובחלק אה"ע סי' ו' אחר שהסביר לשון רש"י בריש מס' קדושין מסיים: הארכתי קצת, במקום שהי' אפשר לקצר, כדי להעיר אוזן תלמידים שישימו לב לדקדק בלשון רש"י ותוס' רבותינו הראשונים ז"ל הדק היטב, כי כל דבריהם ז"ל בדקדוק ודיוק גדול, ואם נחפש אחריהם נמצא כפלים לתושי' בעזהי"ת, ברוך שבחר בהם ובמשנתם. ומכאן אתה דן על כל תורת רבינו כולו.

הודות לחכמתו ומדת האמת שלו סגולותיו המיוחדות ובדמותו האצילה, רכש לו חיבה ואהבה עזה מכל אנשי קהילתו והצליח להשכין שלו' ולאחד את הלבבות אשר היו מופרדים בגלל סיבות שונות.

ובהספד על רבינו ז"ל בס' יורה ומלקוש מבהמח"ס קול אומר קרא הג"מ יוסף חיים ז"ל רב דק"ק וולאצלאווטק כותב: והשני (כלומר רבינו ז"ל) ניכר במעשיו

הנפלאים אשר עשה בעדת קראקא, ואני הגבר זכיתי להשתעשע עמו בחייו שלשה ימים בכפר בעלנא על חתונת בנו עם בת גביר נדיב ארץ, ונתקשרתי אתו בקשר אהבה, עיני ראו, כי כל מעשיו לשם שמים, וכל שיחו הוא בתורת ה' מלא רוח חן, רוח אהבת קודש לבני עמו, חבל על דאבדן ולא משתכחין.

וברשימות מו"ח ז"ל ראיתי: אחד מילידי מאטערסדארף בנערותו עזב מקומו והלך למדינת הים ולעת זקנתו שב למקומו ולא הכירו איש, וסיפר ממסעיו במדינת הודו ובין הפראים ונשבע שחי הרבה שנים ולא אכל דבר מן החי ומעולם לא טעם דבר אסור, וסיים: אל תתפלאו שצעירי הזמן כשיבואו בארצות החיים תהי ראשית ממלכתם לפרוק עול יראת ה' הלא מעולם לא ראו כ"א הרבנים החדשים ושמעו דרשותיהם שאין בהם ניצוץ יראת ה' ואני ראיתי את רבינו שמעון זצ"ל בהיותו רב פה ולא זז ממני המראה הנורא פני מלאך ה' בעמדו לדרוש קודם כל נדרי. — ואמרתי להמליץ מה שאמרו במס' ב"מ דף כ"ד ע"א ת"ח דמהדרין לי' אבידתא בטביעות עינא, פי' איזהו ת"ח יפעול להשיב שה אובד לאדון עולם בהבטת עין על דמות קדשו, כל שאינו משנה בדיבורו לדרוש בלע"ז כ"א כאשר רגיל לדבר בתוך בית מדרשו בדברים היוצאים מן הלב בלי שינוי ויפוי עכ"ל.

בשנת תר"י נבחר לאב"ד בק"ק יארמוטה (הונגארי') ושלחו שטר רבנות. ורבינו ז"ל לא נענה להם מסיבות אשר לא ידעתי מה הם.

בשנת תרי"ד פנו לרבינו ז"ל מק"ק ניקאלשבורג לקבל עליו משרת הרבנות, ונענה להם שאינו רוצה לעמוד במקום גדולים.

בשנת תרט"ז כ"ג לחדש אדר ראשון לסדר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם שלחו אליו ק"ק פאפא שטר רבנות מהודר מאד, ולא קבל. והנה האקרו"ט מקהלת פאפא השתדלו מאוד זמן ארוך שיקבל הרבנות, אבל רבינו ז"ל לא שת לבו לכל השתדלותם יען הבימה שלהם לא היתה באמצע ביהכ"נ, והקטע ממכתב שתחת ידי כותב רבינו ז"ל לאקרו"ט דקהל פאפא בזה"ל: וידעתי גם ידעתי כי רבים וכן שלמים אולי גדולים וטובים ממני לא יחושו להעמדת הבימה באשר היא כבר נבנתה, אמנם אנכי בקטנותי לא אוכל לצאת ולזוז זיז כל שהוא מהכתוב לפני ויותר באשר אני כמוזהר ועומד מאאמ"ו מאוה"ג מהרמ"ס זצ"ל אשר החמיר בדבר הזה מאד כידוע ומפורסם, בכל זאת לא אמנע הטוב באשר יש לאל ידי תל"י למלאות שאלתכם להודיעכם קושט על מה הוטבעו אדני המנהג להעמידה באמצע, לידע ולהודיע גלוי לכל כי אין זה חפץ בלי טעם, אבל יסודתו בהררי קודש, כאשר אבאר בעזה"י כיד ה' הטובה עלי בדברים המתקבלים על לב כל ישרי לב.

וחוץ מכל הנ"ל, אירע לרבינו ז"ל מה שאירע לאביו הח"ס זי"ע, כאשר הי' מוחלט אצלו בשנת תקס"ב לישב על כסא הרבנות בק"ק עיר חדשה, נשרפו רוב בתי ישראל בק"ק מט"ד וזה הי' בש"ק, כאשר דרש הח"ס זצ"ל דרשת הפרדה, והסיבה הזאת שינתה החלטתו (ראה בחוט המשולש בתולדות הח"ס דף ט"ז ע"א), וכן הי' בשנת תרי"ז לפ"ק שריפה גדולה ברחוב היהודים במאטערסדארף ולא רצה לעזוב קהלתו במעמד גרוע כזה. ראה במכתב סופר בסוף הדרוש הארבעים ואחד דף נ"ו ע"א הוכיחם רבינו בשביל חילול ש"ק ומסיים: נודה לה' על חסדו ששפך חמתו על עצים ואבנים והציל הבנים שלא פגע בנפשות ע"ש (ובריש הדרוש

שם בפרט השנה תרי״ג צ״ל „תרי״ז״), ואז השתדל גם רבינו ז״ל כמו אביו הח״ס זצ״ל להטיב לניזוקים, ונבנו החרבות, ולכן עוררם רבינו בדרוש הנזכר, שגם חרבות נפשם יבנו ויחזקו.

גם שאר קהלות שמו עיניהם ברבינו לכהן פאר אצלם אולם הוא זצ״ל ענה להם בענותנותו ובצדקת לבו, לא פניתי אל רהבים ושטי כזב ושקר בנפשי לא עשיתי, על כבוד שמים ולא על כבודי חסתי, מפני ההוראה כמפני חרב נסתי, ובכבוד המדומה מאסתי וכו׳, אבל הכל הי׳ מן השמים כי ליותר מכל זה נועד הי׳ רבינו לכהן פאר בעיר ואם בישראל ק״ק קראקא ולהחיות עם רב בכל מדינת גאליציא. המשא ומתן אודות הרבנות בקראקא נמשך משנת תרי״ח־כת״ר לפ״ק, והכל תמצא מסודר באופן נפלא בהקדמת מכתב סופר ח״א, ואז החליט רבינו לקבל על עצמו כתב הרבנות עיר הגדולה קראקא.

זמן קצר אחרי בוא רבינו ז״ל, בא הגה״ק בעל דברי חיים זצוק״ל לקראקא, ואספר מה שסח לי בשנת תרפ״ד ת״ח זקן מקראקא, הג״מ גאדל מאטצנר ז״ל מחסידי הדברי חיים זצ״ל, כששמע רבינו זצ״ל שבעל דברי חיים ז״ל הגיע לקראקא, הלך תיכף לקבל פני קדשו. והד״ח הכין עצמו ג״כ באותה שעה לילך לבקר את המרא דאתרא, וכשעזב הבעל ד״ח זצ״ל את דירתו פגע ברבינו ז״ל, אחרי ברכת שלום, החזיק הד״ח את ידי רבינו ז״ל ואמר בענותנותו: בן הח״ס, נכד רע״א, הרב מקראקא, בא לצאנזר רב׳ל וחסיד? והשיב לו רבינו ז״ל, חז״ל אמרו ריש מס׳ ברכות בדהע״ה שאמר שמרה נפשי כי חסיד אני, אמר דוד לפני הקב״ה, רבש״ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה וכו׳ ולכאורה הול״ל שמרה נפשי כי חסיד אני שידי מלוכלכות בדם וכו׳ למה אמר בלשון שאלה, רבש״ע לא חסיד אני וכו׳, אלא כך אמר דהע״ה, לא חסיד לבד אני, לעסוק רק במילי דחסידותא ולמעט בלימוד תוה״ק, כי אם עיקר זמני אני מבלה בעסק התורה ולהורות הלכה למעשה, לטהר אשה לבעלה ורבי מפיבושת אומר לי יפה דנתי יפה זכיתי וטהרתי, ואחר כ״ז הנני גם חסיד להתחסד עם קוני בתוספת עבודה ופרישות, וכל מי שמתנהג כן חסיד יקרא — דברי רבינו ז״ל עוררו חן, וההתקרבות בינו לבין בעל ד״ח זצוק״ל וחסידיו בקראקא נתחזקה עוד יותר. גם שמעתי אז מהת״ח הזקן הנ״ל, שבשנת תרמ״ג נחלה מאד הגה״ק מהר׳ שלמה הלברשטם הרב דווישניצא ז״ל ע״י טבילות במקוה קרה, וישלח שליח מיוחד לרבינו ז״ל עם מכתב, בו ביקש שיתפלל עבורו, ר׳ גאדל הנ״ל בא עם השליח לרבינו ז״ל, וביום שלאחריו מסר רבינו ז״ל מכתב לשליח, בו השיב לו: בטוח אני בעזה״י שיתרפא כי תפילתי בעדו היתה שגורה בפי, והמשיך, עוד יזכור מעכ״ת כאשר היינו בצוותא באסיפת הרבנים בלבוב אמרתי לו, זורע צדקות, מצמיח ישועות, שהקב״ה מסבב שיעשו ישראל צדקה למען יצמיח ישועות (עי׳ באריכות במכתב סופר דף ד׳ ע״ב), הנה כי כן כעת על מעכ״ת נ״י לעשות צדקה, היות שנפטר הרב דקהל באכניא, והניח בן כמותו האחד המיוחד אליעזר שמו, יסכים וישתדל שימלא מקום אביו ז״ל (כי היתה מחלוקת אודות זה והגה״ק הנ״ל לא הסכים שבן זה ימלא את מקום אביו, (ובמכתב סופר ח״ב בחי״ד נמצא מכתב רבינו ז״ל בענין זה), ופא״פ אמר להם, מתפלא

אני על הרב מווישניצא, חכם כמותו יעבור על ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, דכירנא, שאני ואחי הגדול בעל הכ"ס זצ"ל הלכנו תמיד בעיכ"פ קודם כניסת היום הקדוש והוכיח אותנו ואמר, ביום קדוש כזה צריכים ודאי לקיים הונשמרתם וכו' וכשמסר רבינו ז"ל את המכתב לשליח, הרהרו שניהם, (אשר ידעו מתוכן המכתב, כי אמר להם מה שהוא מבקש מהרב דווישניצא), אם למסור את המכתב, כי לפי מצבו החלוש לא רצו לגרום עג"נ לרבם, ורבינו ז"ל הרגיש מחשבתם, ואמר לשליח, אני פוקד עליך, למסור את מכתבי, כ"ז שמעתי מהנ"ל ז"ל.

הרבה תלמידים באו עם רבינו ז"ל מישיבתו בק"ק מאטערסדארף ובשנים הראשונות הי' עוד פנוי להנהלת הישיבה ולכתוב חי', להשיב תשובות ולהעתיקם אצלו, (אשר יבואו אי"ה בחלק השני מספרו מכתב סופר), אבל לאט לאט כשרוחות הזמן הלכו וסערו ורבינו ז"ל עמד כמפקד העליון נגדם, וגם טרדות קהלתו הגדולה, אשר רבינו ז"ל בענותנותו ורב טובו קבל כל אדם בסבר פנים יפות, ובפרט לת"ח התייחס באהבה רבה, וכל דבר הקשה הביאו אליו מכל המדינה והשיב לכל אחד, לכן רק הלילה הי' לו למשמר לעסוק בתוה"ק, ולא הי' לו זמן מספיק לנהל את הישיבה ולהעתיק את תשובותיו, וראה מה שהעיד בן אחיו הגמהר"ש סופר ז"ל בס' חוט המשולש בתולדות רבינו ז"ל אשר כה לשונו: והנה מעת בואו לעיר קראקא עיר גדולה הי' תל תלפיות כי מלבד צרכי קהלה גדולה נשא על שכמו גם משא דבר ה' מהמדינה וכו' והי' ראש המדברים בכל מקום ועי"ז הי' לו היום והלילה למלאכה, וממש לא הי' לו פנאי כראוי לשינת הלילה, ודכירנא בשנת תרל"ד בקיץ הייתי בביתו איזה זמן וראיתי שקודם ששכב על משכבו קרא ק"ש של שחרית כי כבר האיר היום, וע"י רוב הטרדות וגודל המלאכה מלאכת ה' כי כל גדולי ישראל במדינתו ובכל ענין הנוגע ליראת ה' ותורתו פנו אליו, נחלשו כוחותיו מאוד והרבה פעמים הי' בסכנה ועל כל זאת לא הניח כלי מלחמה מידו וכארי יתנשא נגד המורדים בדת ה' עכ"ד. דאגותיו לעניי עירו היו במדה כה רבה שבעצמו סיבב על פתחי נדיבים עם אנשים נכבדים אודות הכנסת כלה ושאר צדקות חשובות. א"א להעריך את פעולותיו בעמוד גמילת חסדים, והוא בעצמו פזר לת"ח ואביונים בלא מדה. תלמידו הרה"ח ר' מנחם מענדל קריעגעל ז"ל כ' בשה"ג השלם חלק ב' דף קי"ט וז"ל: והנה אם אמרתי אספרה נא מעלותיו ומדותיו חכמתו וצדקתו לא יכילנו הגליון, גם הי' תמיד מעוז לדל ומחסה לאביון והי' מסבב על פתחי נדיבים, והיו עניים כבני ביתו על שלחנו מסובבים, והי' מלוה לעני ואף בשעת דחקו נתן להם כלי כספו וזהבו למשכון עד עת מצא והכל בהסתר גדול, פעם אחת הי' שואל ומבקש הוספה על שכרו מאת ראשי הקהלה, והיתה תשובתם כי לא יספיק לו אף עשרת מונים אחרי כי פזר נתן לאביונים. פ"א נתתי לו מעות רח"ש סך חמישים רו"כ בשליחות כבוד אבי ע"ש שעשה חתונה לבתו, אזי הפריש מזה תיכף החומש ונתן לי עשרה רו"כ עבור ב' עניים מהוגנים, ואף דדחיקא לי' שעתא תמיד, דצרכי ביתו היו מרובים מאוד עכ"ז פזר נתן לאביונים. ובקונטרס "אי' סופר" הספד על רבינו זצ"ל מהג"מ מרדכי רובינשטיין ז"ל (קראקא תרמ"ד) כותב בין שאר השבחים: והגם אשר לא זכתה נפשי להיות נמנה בין תלמידיו, כי זה ששה שנים בבואי לק"ק עכ"ז תלי"ת נשאתי חן בעיניו להיות נמנה בין אוהביו ומוקירי נפשו הקדושה

והסתופפתי בהיכל קדשו ויקרבני בענות צדקו כאשר הי׳ דרכו בקודש לקרב כל איש אשר לו ריח תורה, ואדע דרכו בקודש מדותיו ומנהגיו הרבה יותר מאיש זולתי. כן בקונטרס „ויקונן דוד״ הספד על חתן רבינו זצ״ל הג״מ עקיבא קארניצר זצ״ל רב״ד בקראקא, (מהג״מ דוד טעבל ז״ל, קראקא תרנ״ב) כותב: וזה כעשר שנים אשר נלקח תפארתי מעל ראשי ה״ה אדמו״ר הרב הגאון הקדוש מהורש״ס זצ״ל אשר הי׳ לי לאב והי׳ מעשה ועושה להשפיע אלי מטובו וחכמת תורתו כמו הלב של האדם המזין ומשפיע לכל האיברים והגידים. — ובס׳ תקון שלמה לגיסו הגמהר״ז שפיטצר ז״ל בהספדו על רבנו כותב: פזרון צדקתו מנעוריו ועד סוף ימי חייו אין שיעור ואין ערך, גמ״ח שלו היתה באהבה עזה לכל מי ששאל ממנו והי׳ מצער עצמו בצרת חבירו ובצרת כ״א מישראל עד נפשו והי׳ אוהב כל אחד מישראל כגופו ממש ונפשו כעפר לכל היתה, מדבר עם כל אדם בנחת ובענוה יתירה, וכמה פעמים רצה לשכב בביהמ״ד על הנסרים כאחד מארחי ופרחי והי׳ חבר לכל אשר יראוך באמת ולא היתה בו ניצוץ גאות ח״ו ואהבתו לכלל ישראל היתה כאש בוערת בקרבו באהבתו להקב״ה — ובהספד על רבינו ז״ל מחתן אחיו הג״מ יהודה גרינוואלד ז״ל אבד״ק סאטמאר בספר שבט מיהודה כותב: הי חסיד הי עניו הלא מפורסם בכל תפוצות ישראל כמעט, גודל מדת חסדו וצדקת פזרונו בענייני עוה״ז, כמה מאות ואלפים נפשות החי׳ בחסדו, כמה יתומים ואלמנות החזיק, כמה אלפי כושלים הקים, ובעניני עוה״ב איני יודע עד כמה כ״ש וכ״ש וכו׳. —

החס״ס זי״ע כשקבלו אותו לרב בק״ק מאטערסדארף בשנת תקנ״ח, ובאותו זמן קבלוהו לרב גם בק״ק עיר חדש (נאוואמעסטא), שאל את רבו הגדול רנ״א ז״ל מפפד״מ איזה קהלה יבחר למושב לו, השיב לו רבו בקיצור: לך למאטערסדארף ומשם תעלה לגדולה, וכן נתקיים ברבינו ז״ל שמקהלת מאטערסדארף נתקבל לרב בקראקא ונתעלה לרכב ישראל ופרשיו, וכל צדיקי וגדולי הדור הוקירו את גדלותו ונתפרסם לאיש קדוש צדיק אמיתי עניו ושפל רוח, חסיד בדבריו ותמים במעשיו, בעל רעיון כביר וסופר מהיר. הג״מ מנחם מענדל באבד ז״ל אבד״ק גורא־האמארא (בוקובינה) הודיע לנו בזה״ל: שמעתי מפי חותן זקני מהו״ר אברהם משה שלאסער מסטאַניסלוי ששמע מפ״ק בעל דברי חיים זצוק״ל בזה״ל: דער אלטער (הח״ס) האָט זיכער געקאָנט קבלה מעשית, נור דאכטס זיך מיר ער (רבינו ז״ל) קאן אויך! סוחרים מקראקא שבאו לטארנאפאל לבקר את בעל מנחת חינוך זצ״ל, מסר להם פ״ש לרבם בלשון זה: „צום הייליגען קראקאווער רב״.

בשנת תרל״ב אירע שהגה״ק בעל דברי חיים זצ״ל החרים איש מקהלתו משום איזו מסירה, הבליעל הזה מסר את הדבר לערכאות ובבית המשפט נתחייב הבעל ד״ח זצ״ל והטילו עליו עונש מאסר לזמן ארוך, רבינו זצ״ל הי׳ לראיון אצל שר המשפטים אונגער, ומסר כתב בקשה בענין זה והתחנן בעד הגה״ק מצאנז זצ״ל, אבל השר לא רצה בשום אופן לפטרו מעונש ואישר את המשפט ואמר לרבינו ז״ל, מה אתה רוצה ממני, אפי׳ האפיפיור ברומי אין לו רשות להטיל חרם על איש ואיך יהין רב כזה. רבינו ז״ל פנה למלך, וכשהגיע יום המיועד לקבלתו ובא לחדר המלך עם כתב הבקשה, ביקש רשות מהמלך לברך ברכת המלך, וכשאמר את הברכה בעינים סגורות ובכוונה גדולה לא הרגיש שנפל מידו כתב הבקשה, כשגמר לברך

ופתח את עיניו ראה לתמהונו המלך עומד למולו וכתב הבקשה בידו, המלך מסר לו את כתב הבקשה ואמר לו: בבקשה הרב הראשי, הכתב הזה נפל מידך, מובן שרבינו ז"ל הביע למלך תודה עמוקה, ואחר כך מסר את כתב הבקשה ובקשו גם בע"פ לחונן את הרב הזקן, המלך השיב לו: שמח אני לקבל בביתי אישיות מכובדת כזאת, חזור בטוח לביתך ואנחנו נעשה מה שביכלתינו! אחרי ימים מועטים הגיעה הפקודה משר המשפטים לבטל את עונש המאסר ובמקומו יהי' עצור בית, מובן ממילא שהשוטר מצאנז שעמד לפני בית בעל ד"ח זצ"ל לא הפריעו מלעזוב את ביתו, וכשסיפר רבינו ז"ל המאורע הנ"ל לפני ב"ב סיים את הסיפור באנחה גדולה ואמר: ראו בני מה גדלה בשתינו כשנחשוב כמה רעדה גדולה ופחד אחזתני בעמדי לפני מלך בו"ד, אעכו"כ כשאנו מזכירין שם מלך מלכי המלכים הקב"ה היינו צריכים להזכיר שמו יתברך ברעדה, הלא שויתי ה' לנגדי תמיד, ואנו עומדים לפניו ומזכירים שמו בלי רגש ופחד ושוכחים לפני מי אנחנו עומדים —.

בשנת תרל"ח נתיסדה החברה מחזיקי הדת ע"י רבינו והיא אחד ממעשהו הגדול שהשעה צריכה לו, ומטרתה היתה לאחד החרדים שיהי' בהם כח לרסן את השפעת המשכילים שהתפשטה בקרב היהודים. רבינו זכי"ע עמד בראש החברה והוא היוצר והוא הבונה והוא הי' שיצא למלחמת מצוה בעבורה. בעבודה זו הציל רבינו אנשי יהודי פולין מלירד שחת וכל גדולי גאוני וצדיקי הדור עמדו לו על הצד ותמכו וחזקו בידיו במלחמתו הכבדה.

בר"ח אדר תרל"ט אחרי שקבלו את האישור מהממשלה לתקנות של חברת מחזיקי הדת, התקיימה האסיפה הראשונה בלבוב בהשתתפות גדולי וצדיקי הדור וביניהם הגה"ק מבעלז זצ"ל, וז"ל במכתבו לרבינו ז"ל:

ב"ה ג' לס' בשלח תרל"ט לפ"ק.

החיים והשלו' ובריות גופא וכט"ס אל כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם על פני תבל ואיים רחוקים פרי צדיק גזע תרשישים החסיד והעניו כש"ת מו"ה שמעון סופר נ"י האב"ד דק"ק קראקא יצ"ו

אחדש"ה באתי להודיע אל כבוד הדרת גאונו נ"י כי עצתו ופקודתו שמרה רוחי ואי"ה ביום ב' הבע"ל נבוא ללבוב בעזהשי"ת להוועץ יחד בעבור טובת כלל ישראל נא ונא למען השי"ת ולמען מקיימי מצותיו בא יבוא הדרת גאונו ללבוב בסדר ואתה תחזה מכל העם וכו' ונקבל עצת גאונו וגדולי הדור מה לעשות בישראל. וזאת ידע הדר"ג נ"י כי בלעדו לא נבוא ולא נדע מה לעשות מאומה, ואקוה כי בעזרת צור ישראל נושעה ונצליח בכל אשר נפנה ונעשה לטובת ישראל.

דברי אוהבו המצפה להרמת קרן ישראל

הק' יהושע מבעלזא

המלחמה העזה, שגרמה לרבנו צער הרבה ושברה גופו, ולא רוחו, נמצאת כעת בספר „מכתב סופר" ח"א (בתולדות המחנה עמוד נ"ב) באריכות.

בתחלת שנת תרל"ט נבחר רבינו לציר בית המחוקקים בממלכת אוסטרי'.

בשנת תר"מ יום ד' בכ"ה לחודש אלול ביקר המלך פראנץ יאזעף הראשון את העיר קראקא ושכן בתוכה שלשה ימים, שרי המדינה וגדולי העיר קבלו את

פני המלך בחצר תחנת הרכבת, ולפני היכל משכן הקיסר חכתה משלחת של כתות שונות לקבלת פניו ובתוכם ראשי קהל עדת ישראל עם רבינו ז״ל, ושלש חופות הוכנו ברוב הוד והדר, ורבינו עם חתנו הג״מ עקיבא קארניצר ז״ל חיכו תחת חופה אחת עם ספרי תורה מעוטרים בכלי קודש, וכראות הקיסר את מחנה העברים צהלו פניו מה נהדר הי׳ המראה כאשר קבל המלך את ראשי עדת קראקא ורבינו בראשם, רבינו נטל רשות מהמלך לחבוש את הכובע על ראשו ולברכו ברכת שנתן מכבודו, בקשתו נתמלאה, אח״כ הביע רבינו את ברכתו למלך שיאריך ימים על ממלכתו.

לפני נסיעתו האחרונה מווינה לקראקא לימי הפורים בשנת העיבור תרמ״ג, הלך לראש הממשלה טאאפע, וביקש ממנו לבטל את החוק המחייב לימוד הפילוסופיא לרבנים ועוד ענינים שהמשכילים מחברת „שומר ישראל״ הציעו לשר, שהיו גורמים להרס גדול בדת, השר השיב לו: אדוני הרב, הוא מן הנמנע שאחזור מהחלטתי לא אוכל למלא מבוקשך, ועל זה ענה לו רבינו ז״ל: אדוני השר, אם כן, טוב לי שלא אזכה לזה (דאן וויל איך עס ליעבער ניכט ערלעבען) ובמלים אלו נפרד מהשר, הדבר העיק על לבו הטהור והכאב הגדול הזה הסתתר בתוך נבכי נשמתו. מו״ח ז״ל סיפר לי חדשיים לפני פטירתו, מהויכוחים שהיו לו לאביו ז״ל תמיד בתור ציר ועד המחוקקים עם השרים אודות חוקים שהיו בהם חתירה לקיומה של תורה והמסורה, פ״א היתה ישיבה של מועצה גדולה תחת נשיאות ראש הממשלה הנ״ל בנוכחות אצילים, עם הרבנים החפשים מווינה, אודות השכלה אקדמית לרבנים, ורבינו ז״ל עמד נגדם וביטל הגזירה. מפורסם הי׳ אז שמרוב צערו על ירידת הדת נח נפשי׳ דרבינו ז״ל כאשר מצינו רמוז בהספדים בס׳ יורה ומלקוש (מבעהמ״ס קול אומר קרא) כותב: וכפי אשר שמענו נראה לעין כל כי פטירת הגאון רש״ס אבדק״ק קראקא הי׳, כי חרה לו עד מות ששמע, כי נבחרו מחוקקים מבני עמו אשר יבטלו בכל ארצות אסטרייך חדרי בני תורה ובתי מדרשות — והנה רבינו ז״ל לבו ידע מרת נפשו עוד שנה א׳ לפני פטירתו כאשר יובא לקמן, ויועתק עוד כאן מ״ש בס׳ שה״ג השלם ח״א דף קי״ז ע״א (בקשר לפרט השנה מפטירת רב גדול בשנת מ״ת ר״ב) כותב שם בשארית ציון וז״ל: ואגב אורחא אמרתי להעתיק כאן כעין זה מכאדמו״ר הרה״ג הצדיק מו״ה שמעון סופר אבדפ״ק קראקא זצ״ל, דבשנת תרמ״ב תיכף אחר פורים הי׳ לו תענית חלום וראיתי פניו מעציבות מאד, ושאלתיו מה הוא ומה הגיע לו ואחר הפצרות רבות השיבני, כי ראה בחלום בחזיון לילה פרט השנה באותיות שחורות וגדולות מאוד ונבהלתי מראות עכ״ד. ולא הבנתי הדברים, וכן הפתרון לא נודע לי, ועד אחר עבור שנה היא שנת פטירתו שבסר באדר שני שנת תרמ״ג אך אז תרתי בלבי למצוא פשר דבר להבין החידה דאותיות תרמ״ב (פרט השנה) המה נוטריקון מ״ת ר״ב בצירוף האותיות ויהי לפלא עכ״ל.

בפורים ישב עוד רבינו במסיבה של יקירי ונכבדי הקהלה ודברי אלקים חיים הרעיפו מפיו הקדוש, ופתאום בליל שבעה עשר באדר נחלה, בבוקר ביקש שיבא אליו חתנו ובן אחותו הג״מ עקיבא קארניצער ז״ל וידבר אליו: ראה בני, זה שנים רבות עיני ולבי לעלות לאה״ק, אך מעבודה כה רבה שהיתה עלי בקהלתי ובמדינתי לא יכולתי להפק מחשבתי פן יאמרו עזבתי את אחי באמצע מלחמתם, אבל עתה באה העת בלי עכוב לחונן אדמת הקודש, עוד ישב מעוטף בטלית ותפילין ביום המר

עד שעה העשירית, וכשכוחותיו נתרופפו קראו לרופאים הגדולים וכתבו לו סמי תרופה, בלכתם עוד ליוה אותם עד פתח ביתו. מחצות היום ואילך, דפק לבו הטהור והזך נחלש מאוד, אבל שפתיו נעו בפסוקי דרחמי, אנא בכח, לישועתך קויתי ה', ה' צבאות עמנו, וכהמה רבים. בספר "שיר חדש" שירי קודש לרבינו ז"ל בדף ל"ן נדפס שם שיר (סימן השיר שמעוני סופר חזק אמץ) שכה חרוזיו:

שובי כלה נאה, שובי אל חפתך,
מלך גדל דעה, מצפה יפעתך,
עת דודים הגיעה, עוררה לויתך,
וראי ידו נטוי, ומבקש קרבתך,
נהרי יפפי, נהרי רקתך,
יתאו לך ידידי, יצא לקראתך,
סלסלי ופארי, רפדי רפידתך,
חורי והיסרי, חלאת נדתך,
זכי וברי, זהרי גויתך,
קדשי וטהרי קירות ליבתך,
אמצי וקשרי, דוד על מטתך,
יתאו לך ידידי, יצא לקראתך.

והעיר שם מו"ח ז"ל: השיר הזה הי' חביב מאוד בעיני אאמו"ר זצ"ל ובן אחותי הרב המנוח המופלג בתורה ויראת ה' מוהר"ר שמואל דובער קארניצר ז"ל סיפר לי כי כשעה חדא לפני הסתלקותו של א"א ז"ל שר את השיר הזה בדבקות עצומה מאין כמוה עכ"ל. — ובשעה חמישית לפנות ערב יצאה נשמתו בקו"ט, והקול שהמשיך רבבות לתורה ולמסורה נשתתק, ונשמט העט מספרא רבא דישראל. —

וזה נוסח מצבתו:

פה ינוח איש הרוח

ה"ה כבוד אדמו"ר הרב הגאון מופ"ה והדרו צדיק נשגב מאור הגולה אספקלריא המאירה המנוח כקש"ת מ' **שמעון סופר** זצ"ל אב"ד דפה אשר שפט את ישראל ארבעים שנה, ח"י בק"ק מאטערסדארף וכ"ב בקריתנו הנאמנה

אהה, ביום ב' י"ז אדר פנה הדרו לפ"ק.
שמעון אינגו, גוע בעונינו, הוי לשבר,
בינו גדולתו, אין תמורתו, בכל עבר,
הגאון והתפארת, היו עטרת, לראש הגבר.
רבה התאניה, למחזיקי תושי', נשבת הגואל,
בת יהודה, שכולה גלמודה, ואלמן ישראל,
יודעי תורה, יצעקו מרה, הוי אריאל.
נפתחו השמים, נטפו מים, במות גבורנו,

ויקהו חבל, באבל התבל, באבדן קדושנו,
מלאכי שחקים, נצחו מצוקים, ונשבה הארון,
שמה הלוחות, היו מונחות, הה, לחרון,
העמודים שלשה, היו למורשה, לאבי החכמים,
ספדי תורה, נשתה גבורה, מנוטרי כרמים,
וקונני עבודה, נעזבת בדודה, מצדיק תמים,
פסו חסדים, נעים ונדים, אלמנה ויתומים
רוחו אמונה, בועד המדינה, וסוד מחוקקים,
זכרו לדורים, סלח נדברים, עדת צדיקים,
צור עליון, הסתירו בחביון, יתלונן בצלו,
לקץ הימים, יקיצו נרדמים, יעמוד לגורלו.
בן גאון הגאונים רשכבה"ג מו"ה משה סופר זלה"ה בעהמ"ח
שו"ת חתם סופר
בשנת זכותו יעמוד לידידיו לפ"ק
תנצב"ה

וראוי הוא להעמיד כאן מצבת זכרון לזוגתו של רבינו ז"ל, הרבנית מרת מרים ע"ה. חמי', רבינו הח"ס זי"ע אמר פ"א לבנו המחבר ז"ל: הנני שבע רצון מאוד, משידוך שלך, מרים היא צדקת גדולה. אירע שהיתה חולנית ביום הכפורים ולא יכלה ללכת לביהכ"נ, והלך הח"ס זצ"ל לבקרה אחר כל נדרי. ופ"א לא באה בליל ש"ק לבית חמי' הח"ס (כי כן נהגו שכל יו"ח וכלותיו באו בליל ש"ק לאחל שבת טוב) ותיכף חקר על סיבת מניעת ביאתה — כל הנ"ל שמעתי ממו"ח ז"ל. וסיפר לי עוד, שאמר לו אביו המחבר ז"ל תחת אחד השיחים במרחץ מארינבד, אם הי' ידוע לעולם כוחה של אמך בתפילותי' ובפרט „במקשה לילד" היו באים אלי' מד' כנפות הארץ שתתפלל בעדם, ואמר לי מו"ח ז"ל שבזכרונו כי בעת שעשה רבינו ז"ל פדיון נפש לחולה, עמדה אמו הרבנית ע"ה בחדרו של אביו ז"ל בזוית אחת והתפללה.

וראיתי ברשימות מו"ח ז"ל מענין אהבת התורה ולומדי' של אמו הרבנית ע"ה ומג"ח והכנסת אורחים שקיימה בכל נפשה, ומזכיר כמה ת"ח גדולים שהתגוררו בקראקא בביתם שנה ושנתיים, וספרו לו ת"ח אלה, כשם שקבלה אותם בסבר פנים יפות ובעין טובה ביום הראשון לבואם, כך היתה עמהם כל ימי מגוריהם — ומכל ההכנסות הפרישה מעשר לקופת ר"מ בעה"ב, ודאגה מאד לבריאות גופו של בעלה מרן ז"ל.

וזה נוסח מצבתה:

פ"נ

הרבנית הצנועה והחסודה מרת מרים ע"ה בת הנדיב והשוע התורני מו"ה דוב בער ז"ל, י"נ ליל ש"ק פ' אמור י"ז אייר תרנ"ב לפ"ק.

מדוע לא חצבו האבן למצבת הגברת,
רמת קומה מהררי עד, ורחבה מני ים,

יחק בה קצה פעלי׳ בברזל ועופרת,
מצדקה מעט קט, והמלאכה היתה דים,
בת נדיב עוד נודע לתהלה ותפארת,
דוה לבבו לעניים כי ראה את עניים,
וכאב כן הבת כספי׳ לדלים מפזרת,
בערה הצרור, ולא נודע מקומם אים,
זכות למוד התורה תהי לה למזכרת,
לומדי׳ בתמכן, תאכלנה נשים פרים,
העת יגיע, ותום ויושר היו לה לעטרת,
המה יגילו, לשוב לעבדותם במרים.

מרים בת דוב בער ואמה רבקה לפ״ק

הבנים שהניח אחריו רבינו ז״ל היו חמשה, וכולם היו מהוגנים בכשרונות מצויינים.

משפחת מכתב סופר זצ"ל

זרעם ברוכי השם של הגאון ר' שמעון, בעל מכתב סופר זצ"ל:

א') הבכור הג"מ עקיבא זצ"ל.
ב') הג"מ ישראל דוד שמחה בונם זצ"ל.
ג') הג"מ ר' יואל זצ"ל.
ד') הג"מ שלמה אלכסנדר זצ"ל.
ה') הג"מ אשר זצ"ל.
ו) בתם הצדקנית מרת שולמית, אשת הג"מ משה אשר ראטה ז"ל.
ז) בתם רייזל אשת הרב הג"מ עקיבא קארניטצער זצ"ל.

הרבני הצדיק גאון עצום מו"ח עקיבא זצ"ל סופר מפאפא.

(בן מרן המכתב סופר זכי"ע, שם אשתו מרת לאה ע"ה לעווי).

הג"מ עקיבא ז"ל נולד בפרעסבורג בסוף שנת תקצ"ט ונימול ע"י זקנו הח"ס ז"ל, כמו שרשם בפנקסו בין הילדים שנמולו ע"י בשנה הנ"ל, וז"ל: ז"ך אלול חתוך עם חתני הרב מו"ה דוד צבי נ"י נכדי הילד עקיבא בן בני הרבני מו"ה שמעון נ"י ה' יזכהו לגדלו לתורה ולחופה ולמעש"ט (איגרות סופרים ע' צ"ו). למד אצל אביו ואצל דודו בעל הכתב סופר ז"ל. בס' מכתב סופר חלק שני נדפסו הרבה פלפולים עמוקים בינו ובין רבינו אביו זכרונו לברכה, וכבר הזכרתי את התשובה שכתב לו רבינו אביו זכרונו לברכה בהיותו בן ט"ו שנה, ומשבח בה ח"ת שלו. ובמכתב מעש"ק תצוה תרמ"ג, כ' לו המחבר ז"ל: אלקים יחנך בני רחימי, הרב החריף והבקי, משנתו קב ונקי, מוכתר בנימוסים מו"ה עקיבא סופר נ"י וכו', אתמול קבלתי מכתבך וכו' דבריך בפירוש הגמרא דב"ק דף פ"ד ע"א, נעימים ומתוקים מדבש ונופת צופים לכל חיך הטועם טעמה של תורה לאמתתה וכו' (התשובה נדפסה בח"ב קל"ב ב'), וחבל שלא רשם את חי' על הש"ס, חוץ למעט הנמצא תח"י, מחי' האגדה שלו על תנ"ך וביחוד על מ"ר ומ"ת נאבד הרבה בימי השואה. הג"מ עקיבא ז"ל מיום חתונתו שנת כת"ר ישב באהל תורה בק"ק פאפא (הונגריה), התמדתו בתוה"ק היתה להפליא ובסוף ימיו כשכהה מאור עיניו למד בע"פ. איש האמת היה, ומו"ח ז"ל הרבה בשבחיו עד מאוד. (ועי' באגרות סופרים במכתבי רבינו ז"ל סי'

כ״ה ובהערה שם). כל התנהגותו היתה בתכלית הפשטות ובהצנע לכת. היה מליץ מפואר ויש בכת״י כמה ממליצותיו הנפלאות שרשם. נפטר תרס״ב.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳) מרת שרל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני מו״ה יצחק קאָפפשטיין ז״ל בפאפא.

ב׳) מרת ריזל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני הגדול בתורה מאוד, חריף נפלא מו״ה משה סופר זצ״ל ממיאווא.

ג׳) מרת גיטל ע״ה, בעלה הי׳ הרב הגאון הנפלא צדיק״ע מור״ר יואל פעלנער זצ״ל אב״ד בעלעד ואח״כ עלה ונתעלה על כסא הרבנות אויהעלי יצ״ו.

ד׳) מרת אסתר ע״ה, בעלה הי׳ הרבני הנפלא צדיק תמים חסיד בכל דרכיו מו״ה עקיבא סופר זצ״ל מסערעט.

ה׳) הרבני מו״ה חיים זאב ז״ל, שם אשתו מרת רבקה ע״ה שטערנפעלד מסערדאהעלי, שהיתה מפורסמה לצדיקת גדולה ובעלת לב טוב מצוינה. גם זאת עמדה להם שעלו והצליחו בגידול בנותיהם. ואלו הן היותר נבחרות הידועות לנו. א׳) מרת גאלדע תחי׳, בעלה הוא הרבני מו״ה שמעון מאייער נ״י כעת בחיפה. איש יקר מאוד ועוסק בצרכי ציבור. בניו ובנותיו נתחנכו על דרכי התורה והיראה. ב׳) מרת לאה ע״ה הי״ד, בעלה הי׳ הרבני המופלא ומופלג עוסק בצרכי ציבור באמונה תמים במעשיו מו״ה יונה צבי בערנפעלד ז״ל הי״ד, שהי׳ ראש הקהל דקהלת עיר דעברעצין. ולא יאומן כי יסופר מעשיו המרובים בשנים מעטות, בעל מדות רמות ונשגבות, שפל ברך ולא החזיק טובה לעצמו, ולפלא הי׳ כי למרות שנתגדל בבית אביו הנגיד והגביר מו״ה ר׳ שמואל ז״ל ומשחר טל ימיו ממש הי׳ לבוש במשי ולא ידע שום דאגה, כל עניי עירו היו באים והולכים בביתו כאילו הי׳ חבריהם מנוער. עשיר ועני הי׳ אצלו שוה בלי שום חילוק. עלה על מוקד אש עם אמו החשובה מאד וזוגתו המפוארה בפי כל, עם בנם ובתם הקטנים בי׳ בתמוז שנת תש״ד לפ״ק במחנה השמדות אוישוויטץ בידי הגרמנים הארורים ימ״ש. ג׳) מרת ייטל תחי׳ בעלה הוא הרבני היקר בעל מדות רמות ונשגבות עוסק בצרכי ציבור באמונה מו״ה מנחם פעלזנבורג נ״י הדר כעת בברוקלין, והצליחו לגדל ולחנך בניהם על דרכי התורה ויראה, גם כל לוקחי בנותם הם בני תורה נאמנים לה׳ ולתורתו בדרך המסורה מאד נעלה.

ו׳) מרת רבקה ע״ה, בעלה הי׳ הרבני מו״ה דוד צבי פליישמאן ז״ל מווין.

ז׳) הרבני המופלא ומופלג, ירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה אברהם שמואל בנימין ז״ל, שם אשתו מרת הענא ע״ה, בת הרבני הלמדן הגדול מו״ה עקיבא שלעזינגער ז״ל. עמל לחנך בניו בדרך התורה והמסורה נפטר במחנה קעלין כ״ב חשון תש״ב לפ״ק, ובנו הרבני המופלא מו״ה שמעון נ״י דר כעת בארצינו הקדושה בעיה״ק פתח תקוה, ונכבד בעיני היראים דשם. אשתו הצדקנית מרת הענא ע״ה הי״ד, היתה מפורסמת לאשה חסודה וצדיקת בכל הסביבות. על הצעתה נקבעו שיעורים תמידין כסדרן בביתה שלמדו ת״ח גדולים ורבנים מובהקים עם סתם בע״ב. בכל צרה שלא תבוא היא היתה

בין הראשונים לפשוט יד לעזר ולהועיל במתן בסתר בידים רחבות, ועכ״ז לא החזיקה טובה לנפשה.

ח׳) הרבני הנפלא הלמדן העצום ירא ה׳ מרבים מו״ה דוב בער זצ״ל, שם אשתו מרת פינקעל תחי׳ משפחת באהם מזענטא. למד כמה שנים אצל הרב הגאון צדיק הדור קדוש עליון מו״ה שמואל ראזענבערג זכי״ע אב״ד הונדסדארף בעל תשו׳ באר שמואל. זכה לאכסניא אצל חדר רבו הגדול שחבבו ונשאו למעלה ראש, ושם נתחמם לאורו הגדול וישב על התורה ועבודה יומם ולילה, והי׳ מדקדק במצות עד כחוט השערה ולא זז מדרכי רבו שהי׳ נר לרגליו.

ט׳) מרת ינטל ע״ה. בעלה הי׳ הרבני המופלא ירא ה׳ מו״ה יעקב עבר ז״ל בערקאוויטש ממאראשלודאש.

ר׳ יואל סג״ל פעלענער זצ״ל

בן הגאון רבי שמעון חיים זצוק״ל שהיה רב בבעלעד ואמו רבקה בת הגאון רבי מנחם פראסניטץ זצוק״ל, שהיה רב בצעהלים, זרח שמשו בצעהלים מחוז עדענבורג (שאפראן) בשנת תרכ״ב, ט״ו שבט.

נתגדל ונתחנך על ברכי אביו הגאון ז״ל ובהיותו עוד נער בא תחת כנפי השכינה ה״ה זקנו הגאון הקדוש רבי מנחם הכהן הגדול ז״ל משם עלה לישיבת מאטערסדארף לשאוב תורה וחכמה ממעין חכמתו של הגאון האדיר בעל חתן סופר ומשם עלה פרעסבורגה לישיבת הגאון בעל שבט סופר זצ״ל.

נסמך להוראה בעין יפה בפאר הכבוד מרבותיו אלה. בשנת תרמ״ו נשא בת הגביר העצום הגאון ר׳ עקיבא סופר מפאפא זצ״ל וישב בהיכלו כולו אומר כבוד כמו שנה על התורה והעבודה בקדושה וטהרה עד שעלה ביד הגביר המפורסם מו״ה גרשון שטאדלער ז״ל בשטיינמאנגער (סאמבאטהעלי) לפתותו שיבוא לבית מדרשו.

חמשה עשר שנים ישב שם קיבץ וריבץ ועשה פעלים לתורה, ולמד בהתמדה רבה מאין כמוה, שם ממש לילות כימים להגות בש״ס ופוסקים ועל פי הרוב רק עם חידושי הראשונים חוץ איזה אחרונים כמו הפני יהושע והנודע ביהודה כי כן צוה עליו אביו הגאון ז״ל, והיה לגאון מופלא ומפורסם ולמעין נובע ולנהר שאינו פוסק ושמו הי׳ הולך וגדול בכל המדינה ובזמן קצר נהיה לתל שכל פיות אליו היו פונים בעצומותיהם והיה המרכז ללומדי התורה מכל הסביבה.

הרבה קהלות גדולות נתנו עיניהם בו ובחרו אותו אלוף לראשם לרב אב״ד אבל לא רצה להעמיס על שכמו עול משא הרבנות, כי לכלל ויסוד הי׳ מחזיק בידו שלא לקבל עול הרבנות טרם מלאת לו ארבעים שנה, וראה פלא כי גם מן השמים הסכימו לכללו זה כי אחרי מלאת לו ארבעים שנה הוסר נזרו ותפארתו אביו הגאון ז״ל ששבק לן חיים בשנת תרס״ב ונבחר למלא מקום קדשו ועזב בית מדרשו זה והעתיק אהלו לק״ק בעלעד.

חיים חדשים הביא הגאון האדיר הזה לקהלת בעלעד כי היה נודע ביהודה ובישראל גדול שמו ונהרו אליו התלמידים מקרוב ומרחוק ובזמן קצר נתעלה

ישיבתו על הישיבות היותר מפורסמות. הרים את הלימוד האמיתי בהגיון הישר של דרכי הראשונים בש"ס, כן למד אתם שלחן ערוך עם נושאי כליו בעיון, והשריש בלבם יראה האמיתית.

חוץ משקידתו העצומה לנהל קהלתו וישיבתו הרוממה היה גם עסקן כללי, ובפרט אם היה דבר נחוץ ועומד ברומו של עולם לקח בה חלק ענקי, הוא הי' מחולל ונשמת החברה המפוארה מחזיקי הדת למחוזות של גליל העליון, כמעט בכל המדינה יסדו חברה זו אבל כולם ירדו לבאר השכחה ואבד זכרם מן העולם רק חברה זו נשארה עומדת, עלתה, הפריחה וגם עשתה פרי והיא יחידה במינה כי היא חומה בצורה וחזקה המגינה על הדת ופעלה גדולות ונצורות.

עשרים שנה ישב שם בנחת ושלוה מאין כמוה, ונהל בני עדתו בחכמה ובמתינות על מבועי התורה והיראה האמתית והשקה עדרי צאן קדשים אשר נהרו אליו מכל קצוי המדינה, והיה כאורים ותומים לגליל העליון עד שנת תרפ"ב עת שעלתה ביד הקהלה המפוארה אויהעל — אחרי הפצרה של חמש עשרה שנה להניעו לבוא אליהם להיות עטרה לראשם, כי לא רצה בשום אופן לעזוב מקום קדשו של אביו הגאון זצ"ל וקהלתו האהובה שישב בה במנוחה ובהרחבה. לא על נקלה זכתה קהלת אויהעל שיבא צדיק זה לשכון כבוד בתוכם, תנאים מתנאים שונים התנה עמהם, וראש וראשון שיחדשו תקנות (שטאטוטען) הקהלה כאות נפשו, האף שתקנותיהם היו כתקנות שאר קהלות היראים, בכ"ז נמצאו בה חסרונות רבות כברוב תקנות הקהלות, והוא תיקן החסרונות כפי חכמתו והנסיונות שהורו לו, למען תתנהל הקהלה כפי השלחן ערוך בדת משה ויהדות בפרצופה הישן ובמובנה היותר נאה ויפה. אחת מהתקנות החדשות הי' שבאם אשת בעל בית תלך בגילוי ראש (אפילו הלכה זה כמה מכוסה) מחויבים ראשי הקהלה להרחיקו מעדת ה' מלהיות מנוי בין אנשי קהלתו. ולחוב קדוש וטהור היה בעיניו ללחום מלחמת ה' נגד הפרצה הנוראה הזאת שנת־פשטה רחמנא לצלן, והוא באחד ולא ישיבנו מדבר הזה, ובצדקתו ותומתו היה מבטא דעתו זאת בכל עת מצוא. ועל אסיפה לבחירת ועד־המאה להנהגת ענייני היהדות דמדינת הונגריה, היו בין הנבחרים אנשים שנשותיהם הולכות בגילוי ראש, עמד ודרש ובנאומו אמר שישנם דעות שונות בזה אם להרחיק איש כזה מעדת היראים, כל רב יכול לעשות בעדתו כפי דעתו והכרעתו, אבל לבחור בין ראשי ומנהלי ועד המדינה אנשים כאלה לא יתכן כלל כי לא אלמן ישראל, לא מאה יראים ושלמים במלוא מובן המלה ימצאון כי אם לאלפים ולמה זה נבחור כאלה.

עיניו היו פקוחות על כל דבר גדול וקטן הנוגע לשמירת הדת, טהרת ישראל, פרישות וצניעות, עמל ועסק בצרכי קהלתו באמונה, רועה נאמן מאין כמוהו, הקריב נפשו לרעותם ממיטב שדהו, נהלם בנחת ובמתינות כאב נאמן ורחמן ודבריו שיצאו מן הלב מצאו קן בהלבבות ואשר יצא מפיו לא שב ריקם עד אשר נעשה כחפצו והצליח את אשר חפץ.

יסופר ממנו שבשנה הראשונה לשבתו שם דרש קודם ראש חודש אב ואמר ששלשה דברים שאסרו חכמינו ז"ל מר"ח עד תשעה באב הוא מתיר

להם. הוא מתיר לאכול בשר! הוא מתיר להסתפר שערות הראש! הוא מתיר ללבוש בגדים חדשים! ויתמהו כל השומעים, וכך פתר להם החדה אותם שאינם יכולים להשיג חלב וחמאה כשרה מוטב שיאכלו בשר בימים אלו מלאכול איסור גמור. אותן הנשים ההולכות בגילוי ראש מותרות לספר שערות ראשן בימים אלו. אותן הנשים ההולכות בבגדים קצרי זרוע וחשופות (אויסגעשניטטען) צואר וחזה מותרות ללבוש בימים אלו בגדים חדשים ארוכי זרוע מכסי צואר וחזה.

מפני גודל ענותנותו לא נדפסו מחידושיו הרבים המלאים זיו ומפיקים נוגה הגהות בקיצור נמרץ על כל הש"ס שהיו כתובות על גליוני הש"ס שלו, והרבה קונטרסים חידושים עמוקים וישרים על רוב סוגיות הש"ס והעולה על כולנה תשובות להלכה שהשיב להפונים אליו בדבר ה' זו הלכה.

הרבני הנפלא הלמדן דרשן גדול פה מפיק מרגליות מו"ה ר' ישראל דוד שמחה בונם זצ"ל

בן מרן המכתב סופר זכי"ע.

הג"מ ישראל דוד שמחה בונם ז"ל נולד בשנת תר"ו, למד בישיבת אביו ז"ל, וישב באהל תורה בווארשוי בבית חותנו הנגיד הג"מ זוסא אולריך ז"ל, ובסוף ימיו התגורר בקראקא, כמו שיוצא מחתימתו על הסכמתו לספר „רפדוני בתפוחים" (פאדגורזא תרנ"ו) וז"ל: בונם סופר בהגאון מו"ה שמעון סופר זצ"ל אבדק"ק קראקא, ממגורשי פולין אשר ברוסיא המדינה, וכעת כאורח נטה ללון פה קראקא קריה נאמנה, עד כי ירחם ה' ישעי ואורי, וישא את ראש בני גרשו"ן ובני מרר"י, אליהו מתניו ישנס, וישא נס, נדחי ישראל לכנס. שם בסוף הס' נדפסו ממנו ח"ת מדרשתו שדרש בבהכ"נ דרמ"א זצ"ל בל"ג בעומר, וכן הסכים על הספרים: „ויקונן דוד" (קראקא תרנ"ב) וילקוט דוד (קראקא תרנ"ו) מהג"מ דוד טעבל יפה מ"מ בביהמ"ד אהבת תורה בקראקא, בשה"ג השלם סוף ח"ב כותב עליו: הרב מו"ה שמחה בונם סופר בהג' אבדפ"ק, חכם וסופר, נאה דורש ונאה מקיים ויודע לרצות את קונו, דבש וחלב תחת לשונו עכ"ל. הי' מפורסם למליץ נפלא, ושיריו נדפסו במאספים שונים. וזה נוסח מצבתו לפי פנקס המצבות של אחיו הג"מ עקיבא ז"ל: על מצבת אחי מהר' ישראל דוד שמחה בונם שי"נ בעש"ק זיין אדר שנת תרמ"ט לפ"ק.

ישר אלף נזהר מעיקש, שמר נכחה נפתל עזב,
בכל כחו האמת בקש, שנאה נפשו שטי כזב,
דוי דכא הריק מוחו, המה לבבו כים נגרש,
בכל זאת אמץ כחו, לבשר צדק בבתי מדרש,
שמחה נפשו הושע לדל, הונו פזר לעניי אדם,
תם העושר הכסף חדל, ערב כליו למלא ידם,
בהון וחסד נסהו מרום, בצדקו עמד חף מפשע,
אם מארצו הלך ערום, בשחק ילבש בגדי ישע.

זרעם ברוכי ה׳:
א׳) הרבני מו״ה עקיבא ז״ל.
ב׳) מרת טויבא ע״ה, בעלה הי׳ ממשפחת זוסמאן.
ג׳) מרת שרל ע״ה, בעלה ממשפחת האממער.
ד׳) מרת גיטל ע״ה, בעלה הי׳ ממשפחת לופשיץ מריגא.
ה׳) מרת ריזל תחי׳ הדרה כעת במדינת מעקסיקא.
ו׳) הרבני מו״ה זוסיא ז״ל, נשא אשה ממשפחת קאלבאנאווסקי.

הרבני הנפלא למדן עצום וחפיר מפואר מו״ה יואל סופר זצ״ל
בן מרן המכתב סופר זכי״ע. שם אשתו מרת חוה קוזמירק ע״ה

הג״מ יואל ז״ל נולד בשנת תר״ז, אף למד בישיבת אביו רבינו ז״ל. כבר שיתסר נשא את בת הגביר הג״מ יודא ליב קוזמיראק ז״ל מרישעשיטץ סמוך לגאסטענין, מרת חוה ע״ה, ועל ידי חותנו דבק בהגה״ק ר׳ יחיאל מאיר זצ״ל מגאסטענין. אחרי פטירת הרה״ק הנ״ל רצו להכתירו בכתר האדמורי״ת מגאסטענין, אבל לא אבה שמוע מזה ונסע להגה״ק בעל שפת אמת זצ״ל וכל ימי חייו הי׳ מחסידי גור המפורסמים. בתור אזרח אוסטריה היה נאלץ לעזוב את מדינת רוסי׳ וקבע דירתו בקראקא, וכשנתאלמן עבר לגור לווארשוי אצל חתנו הג״מ דוד גראף ז״ל. הצטיין בחכמתו, בענותנותו ובפעולתו בעמוד ג״ח ללא לאות עד יום פטירתו, ה׳ בחודש אלול תרפ״ה לפ״ק. מכת״י הח״ס זי״ע שהיו תח״י הדפיס החי׳ ח״ס עמ״ס שבועות ומס׳ נדה בווארשא בשנת תרס״ב, וחי׳ ח״ס עמ״ס ב״ב (תרנ״ו), ועמ״ס ביצה (תרנ״ח), נדפסו ע״י חתנו הג״מ משה אפרים מייזלש ז״ל, עם ביאורים מחתנו הנ״ל (עיין בהסכמת הגאב״ד דק״ק קאליש עמ״ס ב״ב). כמו כן נדפסו חי׳ ח״ס עמ״ס כתובות (פיעטרקוב תרס״ג) ע״י חתנו הרב הנ״ל ז״ל.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳) הרבנית מרת יוטא ע״ה, אשת הרב הגה״צ מו״ה משה אפרים מייזלש זצ״ל בן הרב הגאון האמיתי צדיק״ע מור״ר צבי ארי׳ יעקב זצ״ל אב״ד לאסק. הוא הגבר שזכה משלחן גבוה להוציא לאור עולם חי׳ מרן הח״ס זכי״ע על מס׳ ביצה מהד״ק וחי׳ ח״ס בב״ת עם ביאוריו היקרים ומס׳ כתובות. והגאון הגדול הצדיק נשגב ר׳ שמשון ארענשטיין זצ״ל אב״ד קאליש בהסכמתו על ביאוריו על מס׳ ב״ב כתב עליו אלו הדברים: זכה בחידושיו (של הח״ס) למס׳ ב״ב אף גם הוא הוסיף שער לעצמו להדפיס קונטרס תוספות על החידושים ועטרת זקנים בנים ובני בנים עוסקים בתורה ויעשה ניחותא לכבוד מרן חמיו הזקן הגאון זצללה״ה, ואנכי מכיר את הרב הנ״ל (ה״ה הרמ״א מייזלש) מכבר ואדע כי ראוי הוא לאותו איצטלא להיות חידושיו נסמכים לחידושי חותנו זקינו זצללה״ה ונקראים בשמו כי מאז הי׳ בביתי ימים וסמכתיו בסמיכת חכמים לתת לו התרת הוראה והשתעשתי בו הרבה כי נפלאתי על רב ידיעותיו בחריפות ובבקיאות. הר״ר רמא״מ הי׳ נכד הגאון העצום חריף נורא ר׳ דוד דוב זצ״ל אב״ד ק״ק קראקא נכד הגאון רשכבה״ג מור״ר יעקב ליסא אב״ד ליסא

זכי״ע בעל חוו״ד ונתיבות על החו״מ. נהרגו ביום הזעם על ידי רוצחי עמנו הי״ד.

ב׳) הרבני המו״מ ירא ושלם מו״ה משה ז״ל, (נפטר ה׳ טבת תרצ״ו ווין) שם אשתו מרת חי׳ ע״ה (נפטרה ב׳ טבת תש״א לפ״ק קאסאבלאנקא) לבית ראזענבערג מלאדז. הצליח ונתמלא רצונו הטוב ומשאלות לבו לראות דור ישרים יבורך עוסקים בתורה ובמצוות כולם יראים ושלמים, בנים ובנות כולם עולים בקנה אחד, כפתור ופרח ועושים פרי קודש הילולים. העולה על כולם הי׳ הרהגה״צ מו״ה שמעון זצ״ל הי״ד אב״ד עיר חדש שם אשתו הרבנית מרת מירל ע״ה בת הרבני המו״מ מאוד נעלה מו״ה שמחה הכהן מנורענבערג ז״ל. נהרגו עם שמונה ילדיהם ע״י רוצחי עמנו, הי״ד. הר״ר שמעון הי׳ שנים רבות תופס ישיבה בישיבה שיש בה סמיכה עם מאות בחורי חמד ומופלגי תורה ויראה בעיר טירנוי תחת דגל המרא דאתרא ה״ה הרב הגאון צדיק״ע מור״ר שמואל דוד אונגאר זצ״ל הי״ד. ומשם נתעלה ועלה על כסא הרבנות עיר חדש. הי׳ מפורסם ללמדן מפואר בעל מדות רמות ונשגבות שפל ברך וענותן. הי׳ חביב מאוד בעיני גדולי הרבנים וחלקו לו כבוד רב בעבור יראתו הרבה הקודמת לחכמתו הגדולה. ומכאן מתיחסת האהבה הגדולה התקועה בלב אחיו להבל״ח ה״ה הרבני המו״מ מו״ה אברהם, מו״ה ארי׳ ומו״ה אליעזר נ״י, הדרים כעת פה נויארק, לישיבת נייטרא (מאנט קיסקא) שבלי לאות עומדים תמיד על המשמר להיות לאחיעזר בעצה טובה ובממון רב לקיום הישיבה הק׳ הנ״ל, וממש לא נעשה דבר קטון וגדול בלי ידיעתם במסירת נפש יום ולילה. גם הם הצליחו למרות המצב הרוחני הקשה לגדל בניהם עד מקום שידיהם מגעת ברוח התורה והמסורה.

ג׳) מרת גאלדע ע״ה, אשת היחסן הגדול הרבני מו״ה שמואל ראסבאך ז״ל מקראקא. נהרגו ע״י הרוצחים הי״ד.

ד׳) מרת חי׳ ע״ה, אשת הרבני מו״ה משה לאנגראק ז״ל מקראקא, נהרגו ע״י הרוצחים, הי״ד.

ה׳) מרת צפורה ע״ה, אשת הרבני מו״ה חנוך הנך ווינבערג ז״ל מפאביאניץ, נהרגו ע״י הרוצחים, הי״ד.

ו׳) מרת גיטל ע״ה, אשת הרבני מו״ה יצחק מאיר מארגענשטערן ז״ל מאנטווערפן, נהרגו ע״י הרוצחים הי״ד.

ז׳) מרת אסתר ע״ה, אשת הרבני מו״ה דוד גראף מוואַרשא ז״ל נהרגו ע״י הרוצחים הי״ד, עם בנם הצדיק והעלוי מוה״ר ישה הי״ד.

ח׳) הרבני המו״מ עסקן ציבורי מאוד נעלה איש יקר רוח מו״ה עקיבא ז״ל, שם אשתו מרת שרה חי׳ בת מרת רחל פרייז ע״ה בת הצדיקת מרת שמחה לעהמאן בתו של מרן הח״ס זכי״ע, נהרגו ע״י רוצחי עמנו בשנת תש״ב הי״ד. היאר״צ נקבע ליום כ״ט אלול.

ט׳) הרבני המו״מ ירא ושלם מו״ה שמעון יהודה ז״ל, שם אשתו מרת רבקה פערלבערג ע״ה קראקא, נהרגו ע״י הרוצחים הי״ד. למד שנים רבות בישיבת הונדסדארף אצל „שמואל הצדיק״.

י) הרבני מו״ה יחיאל מאיר ז״ל, שם אשתו מרת פערל ע״ה בת הרבני המפורסם מאוד חסיד מפואר מו״ה שמואל טינבערג ז״ל מאנטווערפן, נהרגו ע״י רוצחי עמנו, הי״ד.

י״א) מרת הינדא ע״ה, אשת הרבני מו״ה חיים פינקלשטיין ז״ל, נהרגו ע״י רוצחי עמנו, הי״ד.

הרבני הגאון המופלא סופר מחיר חכם עתיק ונפלא מוה״ר שלמה אלכסנדר סופר זצ״ל (בן מרן בעל מכתב סופר זכי״ע).

הג״מ שלמה אלכסנדר ז״ל, נולד בכ״ח תשרי תרי״ז ולמד אצל גיסו הג״מ עקיבא קארניצער ז״ל, כבר תמני סרי נשא את בת הגביר הג״מ משה וואקס ז״ל מסערעט (בוקובינה), מרת הינדא ע״ה, (אשר זכה לעוד שני חתנים גדולים, הג״מ אריה ליבש איש הורוויץ בעל שו״ת הרי בשמים ז״ל, והג״מ שלמה לאדיער בן הגה״צ ר׳ שניאור זלמן בעל שו״ת תורת חסד ז״ל). כל ימי חייו הי׳ אהל תורה שלו בקהלת סערעט. תורה וגדולה ויחס אבות בו היו משולבות. הי׳ ברא כרעא דאבוהי, מלחמות ה׳ לחם כמוהו, וגדול הי׳ שמו גם בין שרי המדינה במלכות אוסטריה, בחכמתו הרבה ובדמותו האצילה רכש לו הערצה מכל מכיריו, שר ההשכלה אמר פ״א לרבינו ז״ל: רבנים כמו בנך יונעמו גם לנו. פ״א ביקר בביתו הנסיך האהענלאהע ממשפחת המלך האוסטרי, ובהפרדו ממנו, הביע לו מו״ח ז״ל את תודתו החמה בשם יהודי קהלתו על הכבוד הגדול שזכו ע״י ביקורו, ועל זה השיב לו הנסיך: אני באתי אליך כאיש הבא אל רעהו. ואם אפרוט מה שפעל בימי חייו להרמת קרן התורה והדת, ולטובת אחב״י בעניינים מסובכים להצלת נפשות בלי לאות, ובפיזור ממונו לדברים טובים, הייתי יכול למלאות הרבה גליונות. כל הפונים אליו לעצתו סמך ותמך בחכמתו, חכמת שלמה. היה מגיד נפלא וספרא רבא. הי׳ ענותן ושפל ברך. כל תשוקת ומגמת מו״ח ז״ל היתה שאוכל להגות בתורה שקט ושאנן. ישגם הרבה ח״ת ממנו. במשך החדשים האחרונים של חליו הקשה בחורף תרפ״ד לפ״ק, לא זזתי ממטתו, ראיתי ונתתי אל לבי ההכנה דרבה שלו לפרידתו מהעולם הזה, למרות יסוריו הגדולים למד, וגם קראתי לפניו מספר נשמת חיים (לרבי מנשה בן ישראל ז״ל), ודיבר עמי על כל פרטי ההתנהגות לאחר הסתלקותו, וכן שלא יספידוהו מטעם הכתוב בשו״ע יו״ד רסי׳ שד״ם. בליל פסח האחרון שלו (עשרה ימים לפני פטירתו), ערך הסדר על מטתו בהתלהבות ובתודה עצומה להי״ת שזכה לקיים מצות אכילת מצה, ובימים האחרונים משבאו אנשים לבקרו אמר להם: ראו את סופר של אדם עשו תשובה וכדומה, ועוד ביומו האחרון אחרי ליל יסורים גדולים, הזדרז בבוקר להניח תפילין וקרא ק״ש בכוונה עצומה והי׳ מאריך באחד, ואח״כ קרא לאחד ממקורביו ואמר לו: אין אני רוצה לעזוב העולם הזה מבלי לקיים מוצא שפתי אשר הבטחתי לאחד מקרוביך שאדבר עמך לטובתו, ודבר על לבו לטובת קרובו. אח״כ אמרתי עמו הוידוי, וכל זמן שהיו שפתיו נעות אמר: רחם נא ובנה ירושלים, ובן חיי״ם, שבה רוחו לשמים, ביום ג׳ כ״ה ניסן תרפ״ד לפ״ק. מו״ח ז״ל הו״ל בשנת תרנ״ט חי׳ ח״ס עמ״ס חולין עם הקדמה נפלאה בשם

„קרית סופרים" וכן חי' ח"ס על ל"ז סוגיות (מונקאטש תרס"ב), וכל חשק שלמה הי' להו"ל חי' אביו רבינו ז"ל אשר בהם עמל ויגע לסדרם, וכן כתבי ידו של הח"ס ז"ל, וכמה הצטער על אשר לא זכה לזה, ועתה שזכיתי אני ב"ה למלאות רצונו, הנני יוצא בזה קצת ידי נתינת תודה על כל החסד אשר גמלני, וכאב את בנו הרצני.

זרעם ברוכי ה':

א) הרבני המופלא החסיד ירא ה' עד למאוד מו"ה עקיבא צ"ל סערעט־ווין. שם אשתו מ' אסתר ע"ה בת הרבני הגאון מו"ה עקיבא סופר זצ"ל מפאפא בן מרן המכתב סופר זי"ע. לא מש מאהלה של תורה, עסק בצרכי צבור באמונה, לא נח ולא שקט למצוא תרופה לכל חולה ועני שנודע לו ממצבו. בביתו לנו עוברי דרך ווין, וממש יצא ממטתו והניח העני הבא לביתו בחצות לילה שינפש. לא הי' זמן קבוע מתי אפשר להכנס לביתו. בשנת תרפ"ג נתאכסן אצלו הגה"ק החפץ חיים ז"ל. איזה ימים לפני שנשתחררה עיר הבירה בודאפעסט, נהרג על ידי הרוצחים בבית החולים דשם יום ער"ח שבט תש"ה לפ"ק הי"ד. אשתו הצדיקת ע"ה בכל דבר עמדה לו על צדו, לכל אורח הבא בחצות לילה הציעה מטה, והושיטה לו דבר מאכל להשקיט רעבונו. בתם היחידה שנצלה מרת שרה תחי' היא אשת הרב ר' אברהם סופר נ"י בעל המו"ל ספרי המאירי.

ב) הרבני המופלא ירא וחרד לדבר ה' מו"ה בנימין דוב ז"ל, שם אשתו שינדל האדאראוו ע"ה מגזע הגה"ק בעל קדושת לוי מבארדיטשוב זכי"ע. קבע עתים לתורה ועסק בה בתדירא. לא נח ולא שקט בענין חינוך בניו ובנותיו על דרכי התורה כאשר ראה אצל הוריו ומוריו, והצליח ה' דרכיו בזה על צד היותר טוב. זכה לראות דור ישרים יבורך. בנו הרבני המופלא ומופלג מו"ה משה נ"י הדר בעיה"ק ירושלים נחשב בין היראים שלא נטו מדרכי אבותיהם. הרבני ר' בנימין דוב ז"ל נפטר במאהילוב (אוקראינה), י"ב תשרי תש"ה. אף בימי גלותו בקהל זשורין לימד בש"ק ברבים בדרכו, ולחם מלחמת ה'. בחזרתו מגלות אוקריינה לסערעט, התעכב במאהילוב ושם הורע מצב בריאותו, ממחרת יוה"כ תש"ה קרא את השמע בכוונה עצומה בתפילין שקשר לו גיסו הרב הגה"צ ר' יוסף נפתלי שטערן שליט"א מירושלים. ובעש"ק באשמורת הבקר החזיר נשמתו בקדושה וטהרה, וזכה לקבורה באהל קברי צדיקים ממאהילוב. הרבה טרח להוציא דרשות הח"ס, וכן בהוצאת ספרי מכתב סופר מזקינו מהר"ש מקראקא זכי"ע. אבל לא זכה לראותם בהדרם כאשר הם נדפסו בירושלים ע"י גיסו, להבחל"ח, הנ"ל. תנצב"ה.

ג) הרבני המופלא דחיל חטאין מו"ה שמעון ז"ל מסערעט־סטאראזינץ. שם אשתו פרומעט ע"ה בת הרבני המופלא הלמדן המפורסם חסיד מפואר מו"ה גרשון ווינשטאק ז"ל קיטב־וויזניץ. למד אצל הרב הגה"צ הנפלא מו"ה שמואל זצ"ל בעל ספר באר שמואל. רבו הגדול חבבו מאד בעד יראתו ועסקו באמונה בכל הנוגע להישיבה הרמה. היה איש אציל הרוח ובר לבב. נפטר בתחילת גלותו אחרי שסבל יסורים רבים שקבלם באהבה כדרכי הצדיקים. תנצב"ה.

ד') מרת ריזל תחי', בעלה הוא הרב הגאון הצדיק מו"ה יוסף נפתלי שטערן שליט"א מסערעט כעת אור תורתו זורח בתוככי ירושלים תובב"א.

הרה"ג ר' יוסף שטערן נ"י נולד בתחילת היובל השני למאה העברה, ביוגאסלוויא בעיר אילאק לאביו הג"מ אשר אנשיל ז"ל ולאמו אסתר בת ר' משה פללאק ז"ל אבד"ק באניאד בעהמ"ס וידבר משה עה"ת, תיקון משה ה"ח, ברכת משה עמ"ס חולין ועוד חיבורים בכת"י. כשרונותיו המצויינים וחריצותו הנפלאה דגלוהו מרבבות בני גילו בחורי חמד לומדי תורה ויהי למופת בלימודו ובהתנהגותו. הרה"ג ר' שלמה אלכסנדרי בהרה"ג ר' שמעון סופר אבדק"ק קראקא הכיר במעלותיו ובמידותיו התרומיות, חמד לקחתו לתוך ביתו ויתן לו את בתו הצדקנית והחכמנית מרת ריזל תחי' לאשה.

הר' יוסף נפתלי דבק במשפחת סופרים ובתורתם ויהי לאות ולמופת, עד היכן מגיעים הדברים שאמרו חז"ל „חתנו כבנו". מלבד שקידתו בתורה בכלל, הגה יומם ולילה בדברי הח"ס הן בשו"ת הן בחידושים והן באגדה. ולא היתה בעיא אשר שגבה ממנו להבין ולהשכיל בדברי חמיו זקנו זצ"ל. הוא התמסר לתורת רבו זקנו ומשכן נפשו להעמיד ולתרץ דבריו. ולא רק דברי הח"ס הנדפסים היו שגורים על פיו אלא גם בכת"י הח"ס הטמונים בגנזי חמיו רש"ס ז"ל ידיו עשו תושיה.

ונוצר תאנה יאכל פריה. ר' יוסף נפתלי זכה להוציא לאור עולם את דרשות הח"ס בשני כרכים בשנת תרפ"ט בקלויזנבורג, כתשעים שנה ויותר אחרי שנכתבו, עם הערות מאירות עינים משלו בשם „שער יוסף" ועם מבוא גדול הערך. ומשמים קא זכו לי' להוציא דברי הח"ס נקיים משגיאות וטעותי הדפוס בטוב טעם ודעת עם מראי מקומות וסידור יפה ומהודר.

אבל רק חצי תשוקתו להפיץ תורת רבותיו נתמלאה אז. והנה רבות צרות סבבוהו ובראשון אבדן בתו היחידה מרת מרים ז"ל בדמי ימיה. ולולא תורת ה' שעשועיו אבד בעניו חלילה. וזאת היתה נחמתו, כי עוד יראה על מכבש הדפוס תורת ח"ז ר' שמעון סופר אבדק"ק קראקא ויתר כת"י הח"ס.

והנה פרצה המלחמה העולמית בינתים והזדים הארורים סחפוהו עם אשתו מעירו סערעט אשר בבוקובינה לעבר נהר דניעסטער לענותו ביסורי רעב וקור עם כל הגולה אשר הגלתה שמה. והנה הוא לא פנה אל רהבים וצרר באמתחתו על כתפו רק האוצר היחידי בשבילו, כתבי יד הח"ס ורש"ס ועמהם הרחיק נדוד ושמר עליהם כעל בבת עינו. ונס נעשה לו: „הארון נשא את נושאיו", בזכות כת"י הקדושים, נפדה משחת ועלה ביחד עם זוגתו תחי' לארצנו הקדושה בשנת תש"י, ותחילת מעשהו היה להוציא לפועל חזון נעוריו ולהדפיס דרשות „מכתב סופר" ח"א מרש"ס (ירושלים, תשי"ב) ושו"ת „מכתב סופר" ח"ב (ירושלים תשט"ו).

וזהו החסד הגדול שעשה עם משפחת חמיו שאחרי יותר משבעים שנה גלה בשער בת רבים את גודל תורתו, חכמתו וחסידותו של רבנו רש"ס אבדק"ק קראקא. ועטר את חיבורו בהקדמה עם תולדות המחבר, שיש לה ערך היסטורי גדול, ובהערות אשר בשם „באר מרים" יכנם.

גם מחידושי ח"ס הוסיף בירושלים להכין לדפוס ויצאו לאור עולם חיח"ס על ש"ע יו"ד (לונדן תשט"ו) עם מבוא ביבליאגראפי. ועוד ידו נטויה לעבד ולהוציא לאור המון כת"י הח"ס שלא נדפסו עדיין, וה' הטוב יחזקהו ויאמצהו, יאריך ימיו ויזכהו להדלות מתורת רבותיו עד ביאת ינון בבי"א.

* * *

ונלוה לכל הנ"ל אביא פה איזה שורות שכתב הה"ג ר' יוסף נפתלי שטערן שליט"א כותב שורות הנ"ל מבתו ע"ה נכדת בעל מכתב סופר

ויעש להם בתים (ר"פ שמות). אחז"ל: יוכבד נטלה שכרה, כהונה ומלכות, משה ואהרן, מה נטלה מרים שכרה, חכמה, העמיד ממנה בצלאל שהי' חכם. (ילק"ש שם).

כבר כתבתי בשער הספר (ובפנים דף כ"ב ע"ב) שקבעתי להערותי את השם „באר מרים", לזכר בתנו העלמה היחידה מרת מרים ע"ה. ופה הנני לבנות לה בית לשמה ולזכרה, כי לא זכתה בעוונותינו לבית־אב. גדול כים שברנו, מי ירפא לנו. מקטנותה הפליאה את לב שומעי' בשיחותי' המלאות חכמה ודעת, מבינה דבר מתוך דבר. ובגדלותה היתה מחוננת בכשרונות נפלאים לתפוס ענינים קשים בכל מקצועות החכמה במהירות ובהבנה רבה. לתאר יקר ערכה ועדינות נפשה לא יספיקו גליונות. מתת אלקים זו, חכמתה הרבה, במשך ימי חיי' הקצרים, השאירה את זכרה בלב כל יודעי' ומכירי'.

על שאלות לחידודא, שנשאלה מזקנה מו"ח ז"ל בעודה ילדה, השיבה בחכמה ובחריצות. כשנשאלה שאלת הרמב"ם (פה"מ לפסחים, ספ"ד), על הטעם שגנז חזקיהו המלך את ס' הרפואות, לפי שהשתמשו בו לרפואתם ולא היו סומכין על השי"ת, אם כן כשירעב האדם וילך אל הלחם ויאכל ממנו ויבריא מחולי הרעב, האם יקרא זה מחוסר בטחון ולא ישען באלקיו — פי' פתחה בחכמה ותורת ח"ס על לשונה (כיוונה בקרוב לדברי ח"ס בכת"י פ' משפטים תקס"ב לפ"ק, אחרי שהזכיר שם דברי הרמב"ן בר"פ בחקותי, והעיר על ט"ז יו"ד סי' של"ו וס' ברכ"י שם, והביא קושי' פיה"מ הנ"ל), כותב: „כי חולי הרעב הוא בטבע בהיתוך הליחות ולא בא לו על חטא, משא"כ שאר מיני חולאים, אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז', ב'), ולא עביד הקב"ה דינא בלא דינא (ברכות ה', ב'). וא"כ למה לו להתחכם על גזירת הבורא ית"ש להסיר חליו בסמים המועילים, יחקור אחר הסיבה הראשונה שהוא החטא שגרם לו זה, וישוב ממנו ויתפלל אל ה' וירפאהו. והוא ברור ונכון".

עד נפלה למשכב ניהלה בכשרון ובהצלחה רבה בי"ס „בית יעקב" בשתי עיירות בבוקובינה, וראשי ומיסדי „בית יעקב" שבחוה מאוד. והג"מ שמואל דייטשלענדער ז"ל מנהל הסמינריון בקראקא ובווינה, ציין אותה: כפרח נפלא באילן של בית יעקב, ואמר עוד לא' ממקורביו: במשך עשרים שנה צפיתי וחכיתי לתלמידה כמרים שטערן.

בימי חלי' הארוך, אשר כמעט בתחלתה הבינה ברצינות מצבה העלימה אותו מאתנו, והיתה מרגיעה אותנו תמיד. פעם שאלה אותי: אבא, איך הוא סדר הארבעה

הצריכים להודות, המרומזים בכל החי"ם יודך. כוונתה היתה להפיח בי רוח תקוה, שתזכה עוד לברכת הודאה, וכן בכל עת שהוטב לה מעט, מיד היתה מרגיעה את נפשנו. אולם בחכמתה חשבה גם על הצד השני ורצתה להכין אותנו לקראת האסון המתרגש ובא עלינו ושנה אחת לפני פטירתה בקשה ממני בפנים שוחקות לספר לה מהתנהגותו של זקנה (מו"ח ז"ל) סמוך לפטירתו. וכששאלתי: בתי, לשם מה נחוצות לך ידיעות אלה, השיבתני: צריכה אני לדעת זאת.

שנתיים לפני פטירתה אמרה להג"מ בנימין זאב יאקאבזאן נ"י הרב מקופנהגין וכעת פה בעקט"ו, (לפי מה שכתב בהספידו עלי' בעתון „איזראליט" מכ"ה מ"א תרצ"ח): אני מוכנה ללכת את הדרך אשר יעד לי השי"ת, אבל אבותי האהובים לי הם ישארו בריאים וחזקים. ואיזה חדשים לפני פטירתה אמרה לאחת מדודותי': דודתי, את מצבי אני יודעת, ולבי מר לי על הורי היקרים אשר אהבת נפש אהבתים. אמנם אבי יקירי ימצא מעט נוחם בלימוד משניות ושאר לימודיו, אבל לאמי יקירתי דואגת אני מאד, גא לשים עין עליה לשמרה ולנחמה כל האפשר.

כהנה וכהנה הביעה את רוחה לקרובותי' על פרידתה מעולם שפל זה, אשר לא יאומן כי יסופר.

ביום הכפורים האחרון לימי חיי' התאמצה וענתה בצום נפשה עד צאת היום הקדוש וביום ב' י"ח מנחם-אב תרצ"ח לפ"ק, בו כבה גר מערבי (שו"ע או"ח, סי' תק"פ), נכבה הכוכב המזהיר בשמי חיינו. בת כ"ה שנים היתה במותה, אוי, חיינו היו לשמה, ואנו סובלים צערינו הגדול בדממה. יהי זכרה ברוך לנצח פה באהל תורה של אבי זקנה מאורן של ישראל, כי את כל עמלי בספר הזה הקדשתי לטובת ולעילוי נשמתה אצילת הרוח ויכתב פה לדור אחרון, כי בנה בניתי לה בית זבול וזה שמו „בית מרים".

במבחר ימיך עלית למרום וטובך בידיך, תתענגי בגן עדנים על פרי מעשיך.

הרבני החריף בעל מפולפל גדול בעל מדות רמות ונשגבות מו"ח אשר זצ"ל. (בן מרן המכתב סופר זכי"ע,

שם אשתו מרת לאה מרים ע"ה בת הנגיד המפורסם יראה וחרד לדבר ה' ר' צבי ז"ל מאגאזאניק מבארדיטשוב)

הג"מ אשר ז"ל נולד בשנת תרי"ח, למד בישיבת אביו ז"ל ואצל בן אחות אביו, בעל החתן סופר ז"ל בק"ק מאטערסדארף, נסב איתתא ממשפחה כבודה בבארדיטשוב וישב שם באהל תורה כל ימיו. במכתב סופר חלק שני בחאו"ח בסוגי' דסוכה גדולה, משבח אביו ז"ל ח"ת שלו, ומוזכר בשו"ת של רבו החתן סופר ז"ל בסי' צ"ז ובסוסי' קי"ח, וכן מביא ממנו קושי' נכונה בספרו חתן סופר על סוגיות דף קכ"ח ע"א אות א'. הי' בעל מדות תרומיות והצנע לכת עם ה'. י"נ בברדיטשוב ה' כסלו תרס"ג.

זרעם ברוכי ה':

א') הב' משה ז"ל, מת בעודו נער.

ב׳) מרת גיטל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני מו״ה יוסף ליבזאהן ז״ל מפארקאוו אוקראיינא.

ג׳) מרת הינדל תחי׳, בעלה הוא מו״ה ישראל דוב שענבערג נ״י הדרים בארצנו הקדושה, בבת ים.

ד׳) הרבני מו״ה שמעון צבי, שם אשתו מרת אסתר האלבמילון מקיעב אוקראינע, מעת מלחמה העולמית השניה לא נתנו אות חיים.

ה׳) מרת סרל (סרח), בעלה הוא הרבני מו״ה אברהם זיבעס מראוונע, מעת מלחמה העולמית השניה לא נתנו אות חיים.

ו׳) מרת מלכה גליקל, בעלה הוא הרבני מו״ה צבי פעלדמאן מבאר פאדאליען, מעת מלחמה העולמית השניה לא נתנו אות חיים.

ז׳) מרת אסתר, בעלה הי׳ הרבני מו״ה בצלאל שפילפאגעל מסלאוויטא אוקראיינא, מעת מלחמה העולמית השניה לא נתנו אות חיים.

ח׳) הרבני מו״ה עקיבא ליב נ״י, שם אשתו מרת שרה וואלינער תל אביב. (הוא מסר לי הידיעות מכל המשפחה הנתנות כעת לפני הקורא).

ט׳) מרת הודל תחי׳, בעלה הוא הרבני המופלא ירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה יוסף בער העללער ז״ל ממאראשלודאש, זיבנבירגן. איש יקר מאד נעלה, דחיל חטאין ות״ח הראוי למנותו פרנס על ציבור. נפטר בשנת תר״ץ לפ״ק. שלש בנותיה שרה, פיגא וריזל נהרגו יחד ביריות ביום כ״ב אלול תש״ד במ׳ לודאש הי״ד.

י׳) הרבני מו״ה דוב בערל ז״ל.

י״א) מרת שרה רבקה תחי׳, בעלה הוא מו״ה פנחס גרדצקי נ״י מסקוויר אוקראינא, כעת הם דרים במדינת מעקסיקא.

י״ב) מרת גאלדע ע״ה הי״ד, בעלה הי׳ הרבני מו״ה אהרן סאלאמיאניק ז״ל הי״ד מקאריץ. נהרגו על ידי הנאצים הרוצחים ימ״ש.

י״ג) מרת עטל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני המופלג ירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה ברוך בלוי ז״ל. בזווג שני אחר שמתה עליו אשת נעוריו מרת מירל ע״ה בת הרבני הגאון החריף מור״ר יצחק ליב סופר בעל סופר מהיר מדראהאביטש.

הרבני החריף הלמדן המפואר ירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה משה אשר ראטה ז״ל. (חתן מרן המכתב סופר זכי״ע, שם אשתו מרת שולמית ע״ה).

הר׳ משה אשר ראטה היה בן הרבני ראש המדברים בכל דבר הנוגע לקדושת ישראל במדינה מו״ה מרדכי ראטה ז״ל ראש מדינת סיפס. היה מפורסם ללמדן גדול וחריף עצום. גם בעסקו בסחורה כבן נגיד ועתיר נכסין לא מצא מנוח כי אם בלמודו בתורה בשקידה. נזכר בתשובות מכתב סופר חלק או״ח מה ששקיל וטרי עם חותנו הגה״ק זצ״ל. נפטר בק״ק אונצדארף כ״ד כסליו תרצ״ז לפ״ק. אשתו מרת שולמית נפטרה באונצדארף י״א אדר תרצ״ב לפ״ק. תנצב״ה.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳) הרבני מו״ה דוב בער ז״ל, נשא ממשפחת בורגער בבודאפעסט.

ב') מו"ה יצחק נ"י, שם אשתו מרת יטל פעלדמאן ע"ה. כעת הוא במאנטרעאל מדינת קאנאדא עם בניו.

ג') הרבני מו"ה עקיבא ז"ל, נשא אשה ממשפחת אולמאן.

ד') מרת סולקא ע"ה (נפטרה בפישטאן א' כסליו תרפ"א לפ"ק), בעלה הי' הרבני הירא לדבר ה' מו"ה ירמי' ז"ל נפטר בשנת תש"ב לפ"ק בעת הזעם. בנו איש יקר מאוד נעלה ר' אברהם מרדכי שטערן נ"י הדר כעת בנויארק, ועוסק בצרכי ציבור לשם ולתהלה, וביתו מתנהג בדרכי אבותיו.

הגאון העצום צדים"ע מור"ר עקיבא קארניצער אב"ד קראקא זצ"ל.

ממלא מקומו של רבינו ז"ל בק"ק קראקא הי' חתנו ובן אחותו הג"מ עקיבא קארניצער ז"ל, למותר לתאר את גדלותו כי הוא איש מפורסם ע"י הספרים שמדברים אודותיו, ואצטט מה שכתבו עליו. בס' איגרות סופרים במכתבי רבינו ז"ל סי' ו' בהערה שם, שבשנת תרמ"ג אחרי פטירת חותנו רבינו ז"ל וכל יראי ה' מק"ק קראקא שמו עיניהם עליו שימלא מקומו, פנה בענותנותו לבעל שבט סופר ז"ל לשלוח לו התרת הוראה, ובענות חן מילא בקשתו, וכתב עליו בין שאר שבחיו: ולו יד ושם כאחד הגדולים והגאונים בארץ בעוצם חריפותו ובקיאותו בש"ס ופוסקים והוא מלא ישן נושן, צפונים וטמונים אתו כל פסקי הדינים אשר על ארבעה חלקי שו"ע להכריע בדעת תורה ודעת נוטה להלכה ולמעשה בין השיטות וגדולי הפוסקים וכו' ע"ש. בס' שה"ג השלם ח"א דף קכ"ב כותב: ר' עקיבא קארניצר חתן דודו הג"מ שמעון סופר זצ"ל וכו', יראתו וצדקתו מי ימלל אין גומרין עליו את ההלל, גם הניח אחריו הרבה חידושים והמה בכתובים וכו'. ובס' דברי חכמים וחידותם (להחכם מרדכי ווייסמן חיות ז"ל, וויען תרנ"ב) דף ס"ט במילין דהספידא על הג"מ עקיבא ז"ל כותב: בהיות חותנו הה"ג הצדיק המפורסם ר' שמעון סופר זצ"ל באכסניא שלי (כל ימי שבתו בתור בחור מעם) שמעתי מפיו הקדוש פעמים רבות תהלת הרב המנוח ז"ל, ותגדל שמחתו בקנותו אבנט משי למענהו ואמר, כי הוא זה מפה לספר תורה — גם סיפר לי כי באחד ממכתביו אליו בא על החתום „אני חותנך יתרו" אשר בו התפאר להגיד מה רב לו היתרון בשביל שזכה להיות חותנו, וכדאי להעתיק המכתב שכתב לו בעל שו"ת תורת חסד ז"ל, וזה לשונו:

בעזהי"ת אור ליום ג' ונברכו בך תרמ"ד פק" לובלין יצ"ו.

רב טוב לרב טב מעלת כבוד ידיד נפשי הרב הגאון
האמתי מופת דורנו קדוש יאמר לו מוהר"ר עקיבא
קארניצר שליט"א האב"ד ור"מ דק"ק קראקא יצ"ו.

גיה"ק לנכון הגיעני ושמחתי לשמוע משלומו וטובו, ובידון השאלה שהציע לפני בענותנותו כי רבה היא, הנה גאון כמותו ירבו בישראל לא לדידי צריך אך מפני שכן נצטויתי מפי כהדר"ג רציתי לבוא בארוכה האמנם נחליתי

ונדכיתי בינתים ה׳ הטוב ירפאני, בכל זאת הבלגתי ולקחתי לי מכתבו היקר לעיין בו ובקרתי בו הדק היטב ראיתי את אשר שמענו ונדעם הוא רוב גאונו וידו החזקה בש״ס ופוסקים וממש בעיקר הענין לא הניח לנו דבר גדול ודבר קטן להתגדר בו ואם אמרתי להשתעשע עכ״פ בפלפול וסברא למען כבודו הרם, הנה בעוה״ר כבדו ידי כעת כי זה עתה קמתי מערש דוי, ע״כ הנני אומר בקיצור כי עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והלכה כמותו בכל מקום ובצדק קורא אני עליו מאמחז״ל הלכה כרבי עקיבא מחבריו, ואתתא דא גיטל בת אברהם אשר מותרת לכל גבר דיתיצבין כהוראת רום מעלת כבוד הגאון נ״י.

וע״ד אשר נועץ עמי אם לילך לקאליש עיר גדולה לאלקים, דעתי כי לו נאה ולו יאה משרה כבודה כזאת וכלנו רבני מדינת פולין נכבד ונתגעגע באהבתו בשכנו כבוד בתוכנו — מחמת חולשתי כעת הנני מוכרח לקצר עתה, נא יתפלל בעדי. ידידו אוהבו ומכבדו מאוד כערכו הנשגב דורש שלום תורתו הרמה בחבה יתירה,

שניאור זלמן לאדיר

יג״ב בקראקא י״א טבת תרנ״ב. נדפסו הספדים עליו, בס׳ ערוגת הבושם עה״ת דף קס״ג־ס״ו, בס׳ שבט מיהודה עה״ת דף רמ״ז, ובס׳ לקוטי חבר בן חיים חלק י״א, קונטרס „ויקונן דוד״ (קראקא, תרנ״ב), קונטרס „מספד גדול (קראקא, תרנ״ב), ובספר דברי חכמים וחידותם (להחכם מ. ווייסמאן חיות ז״ל, וויען, תרנ״ב) עמוד ששים ותשע, שו״ת וחי׳ שלו ניצלו והם תח״י נכדו הג״מ שמעון קארניצר נ״י בניו־יארק.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳) יצחק ז״ל חתן מו״ה יואל ז״ל לאנגראק.

ב׳) מו״ה דוב־בעריש ז״ל ושם אשתו מרת לאה לבית קאמינער. (בני׳ ר׳ שמעון, אליעזר הלל).

ג׳) מו״ה יהודה ליב ז״ל ושם אשתו מרת גיטל ע״ה בת ר׳ רפאל אניספעלד ז״ל.

ד׳) מו״ה בנימין וואלף ז״ל, חתן ר׳ יצחק שטערנגלאנץ בזווג ראשון. וחתן ר׳ הירצל קליינבלאט ז״ל בזווג שני. יוצאי חלציהם מרת פריידע לאסט תחי׳, מרת רייזע מאנגעל, מו״ה משה חתן הגאוה״צ דוב בער רובין אב״ד לאנצהוט.

ה׳) מו״ה אברהם ז״ל, חתן ר׳ אשר אמסטער.

ר׳ יוסף נחמיה זצ״ל אב״ד קראקא

ו׳) הרב הגאון הצדיק מור״ר ר׳ יוסף נחמי׳ זצ״ל אב״ד קראקא יצ״ו. שם אשתו הרבנית מרת ברינדל ע״ה בת הרב הגאון הצדיק מו״ה פנחס חיים קליין זצ״ל אב״ד סעליש בן הגאון הקדוש מור״ר שמואל שמעלקא זצ״ל אב״ד באלקאן וסעליש בעל מח״ס צרור החיים על סוגיות הש״ס.

ז') מרת שרה ע"ה, בעלה הי' מו"ה יעקב עקשטיין ז"ל.

ח') הבתולה גיטל ע"ה מתה בנעוריותה.

אחרי שעברו ל"ג שנים מפטירתו של הגאון העצום מוהר"ע קארניצער זצ"ל, (אשר בינתיים לא הי' אב"ד בקראקא), זכה בנו הג"מ יוסף נחמי' קארניצר ז"ל לישב על כסא אבותיו זי"ע, ביום ה' י"ג שבט תרפ"ה לפ"ק. קבלת הפנים היתה בדמות קבלת הפנים של זקנו רבינו ז"ל, ודכירנא שבעתון "קבלת פנים" שנדפס לכבוד המאורע מתואר קידוש השם הגדול שהיה אז, ותהום כל העיר והמדינה וחוצה לה, על ההפגנה האדירה לכבוד התורה ולזכרו של זקנו ואביו זצ"ל. הוא ז"ל היה ממלא מקומם לשם ולתפארת, ולדאבון משפחתו וכל בית ישראל לא האריך ימים ונפטר בש"ט ב' לחדש אייר תרצ"ג בן נ"ד שנים, ונ"ד של דמעות נשפך על האי שופרא דבלי בארעא. (כת"י הרבים שהשאיר ניצלו, והם תח"י בנו הג"מ ר' שמעון נ"י הדר בברוקלין יצ"ו. מוזכר בשו"ת זכרון יהודה להגמהר"י ג"וו ז"ל אבדק"ק סאטמאר סי' רי"ו, ורמ"ט).

זרעם ברוכי ה':

בנו ר' שמעון קארניצער נ"י ת"ח מופלג אדם חשוב ויקר הערך, כעת בגיו יורק.

חתניו של ר' יוסף נחמי' ז"ל:

הרה"ג ר' צבי הירש אייזענשטאדט, הנזכר לקמן.

ר' שבתי פרענקל, הוא הגבר המורם מעם, תלמיד חכם מופלג, ירא אלקים, חסיד מפורסם, רודף צדקה וחסד, חבר הוא לכל אשר יראוך ובפרט בסיוע שיש בו ממש אצל ישיבות והוא נשיא ישיבה הרמה "חתן סופר" — ואצלו נתקיים תורה וגדולה במקום אחד.

חתנו ר' שלמה שפירא הכהן נ"י ת"ח מופלג מתנהג בחסידות אחד מהבע"ב היותר חשובים שבנויארק.

ר' שמואל שמעלקא ז"ל

אחרי פטירתו נתקבל בנו הג"מ שמואל שמעלקא ז"ל הי"ד, בתור דיין, ושנתיים אח"כ, לממלא מקום הרב. בשנת השואה ת"ש לפ"ק נתמנה לרב ראשי של הקהלה, ובחדש שבט תש"א כשיצאה הפקודה מהרוצחים הגרמנים ימ"ש, לגרש את יהודי קראקא פנה עם ב"ד להההגמון מקראקא שישתדל לבטל את הגזרה, וימים אחדים אח"כ אסרו אותו עם הדיינים דמתא (וכפ"מ שהודיע אחיו הגמהר"ש הנ"ל נ"י שמע מעדים נאמנים שהי' לאחיו הקדוש האפשרות להשתמט ממאסרו, אולם אחרי שנודע שהרוצחים ימ"ש הודיעו שאם הרב לא יתיצב לפניהם יעשו הרג בין היהודים, מסר את עצמו ליד הרשעים ימ"ש) והובל יחד עם ב"ד לאוישוויץ, ואחרי ימים מספר נשלח עפרם לקהלת קראקא, ועפרו נקבר ע"י קבר אביו הג"מ יוסף נחמי' ז"ל, ה' ינקום דם עבדיו השפוך. י"צ שלו נקבע לער"ח אדר. ובזה מניתי את בני רבינו ז"ל ומעלותיהם, ועוד הרבה נשתייר בקולמסי, וכולם הניחו דור ישרים, אשר רבים מהם נהרגו על קדה"ש בימי השואה הי"ד.

הרב המפורסם שלשלת היוחסין, רודף צדקה, תורה וגדולה כאחד נצמדו כו' מו"ה מנחם צבי חורש אייזענשטאדט חתנא דבי נשואה הרהגה"צ מו"ה יוסף נחמו' קאַרניצער זי"ע אב"ד דק"ק קראקא.

נולד בוורשא לאביו הגאון ר' יחיאל יצחק זצ"ל, שהיה גדול בתורה ועודנו צעיר לימים נסמך להוראה מגדולי דורו. למרות עסקיו המסונפים במסחר ועוד, שגה באהבת התורה תמיד וחבר ספר באורים לרמב"ם בשם "באר המלך". כמה מחידושיו לשו"ע יו"ד נדפסו בסוף ספרו של אביו הגאון ר' שלום דוב בער זצ"ל, הנקרא "כנפי שחר" (פיטרקוב, תרצ"ה). הגאון ר' שלום דוב היה אב"ד בכמה קהלות בליטא ובסוף ימיו בק"ק לעכאוויץ. הוא היה מגדולי היחס, אביו היה הגאון המפורסם ר' נח חיים זצ"ל אבדק"ק סטוצין ולמעלה בקודש עד בעל פנים מאירות זצ"ל ומשם מקור שם משפחתו "אייזנשטאט". אחיו של הגאון בעל "כנפי שחר" הנ"ל היו ג"כ גאונים מחברי ספרים יקרים וידועים וביניהם ר' מנחם מנדל אבדק"ק מקום אבותיו סטוצין, מחבר ספר שו"ת "צמח מנחם" (ווארשא תרמ"א); ר' ברוך אבדק"ק אמדור חבר ספר חדושים בהלכה, נקרא "אמרי ברוך" (ירושלים).

ר' מנחם צבי אייזנשטאט שליט"א, למד בנערותו בישיבת סלובודקא, אחר כך יצק מים ע"י הגאון ר' חיים הלוי סלובייציק זצ"ל אבדק"ק בריסק ולמד בווארשא בישיבת בנו יבל"ח הגאון ר' יצחק זאב שליט"א (מקום מגורו עכשיו בירושלים עיה"ק תובב"א), ויבל"ח חתנו הגאון ר' צבי גליקזאן זצ"ל הנקראת "תורת חיים" בווארשא, אח"כ נעשה חתנא דבי נשיאה להגאון ר' יוסף נחמיה קורניצער זצ"ל אב"ד ק"ק קראקא, ושם קבל ולמד תורת יחס של מנהיג אל הצבור וייסד ישיבה שנקראה "ישיבה הרמה דק"ק קראקא" והרביץ תורה לתלמידים רבים וביניהם כמה וכמה תלמידי חכמים מצויינים ומופלגים בתורה ויראה. עסק וטרח לטובת הצבור, ודבר טוב על עמו כי דבריו היו נשמעים לגדולי מדינת פולין בהיותו נבחר לחבר מועצת עיר קראקא.

בתחלת ימי המלחמה העולמית השניה זכה לעלות ארצה ונתיישב בתל־אביב וגם שם הרביץ תורה בחוג מכיריו ומעריציו. שם התחיל בעבודה קדושה וקשה להוציא לאור את פירוש הרמב"ן על התורה על פי כתבי יד ודפוסים הראשונים. הספר הולך ונדפס וכבר נדפס ממנו חלק גדול וחשוב. ספרו זה של הרמב"ן הנדפס בחומשים הוא מלא וגדוש בשבושים ודלוגים ע"י הסופרים והמדפיסים השונים, עד שהוא קשה ההבנה מאד ורק יחידי סגולה מעטים יורדים לעומק כוונת הרמב"ן. זכה ר' מנחם צבי אייזנשטאט שליט"א וסדרו מחדש עם השינויים מכתבי יד הנמצאים. וכבר בחלוקת דברי הרמב"ן למאמרים מאמרים ובהדגשת מלים אחדות נתן המוציא לאור הארה מבריקה להבנת דברי הספר, והוסיף על זה הערותיו הקצרות אשר על ידיהן דברי הרמב"ן מבוארים ללומדים והוגים בו. מתל־אביב בא לנויארק. גם פה עוסק הרבה לזכות הרבים ונעשה לתל שהרבה פיות פונים אליו לקבל ממנו עצה ותושיה.

ר׳ יוסף יוזפא זצ״ל

הרבני הנגיד מו״ה יוזפא סופר ז״ל (בן שלישי למרן החתם זי״ע, שם אשתו שרה ע״ה). הי׳ צדיק ונשגב, למדן מפואר, וכמו שכתב אחיו הגאון מרן הכת״ס (תאו״ח סי׳ ל״ג) הרבני המופלג בתוי״ש בנש״ק וכו׳. וראיתי בס׳ זכרון למשה (דף פ׳ א׳) בשם הגר״א חנוך פ״מ ראב״ד סאטמאר זצ״ל הי״ד נכד מרן החכ״ס זכי״ע וז״ל: שמעתי מפ״ק אדמו״ר הגה״ק מרן החסיד דודי מהר׳ יודא גרוו״ד זי״ע שהי׳ אב״ד דפ״ק, שחותנו של הרבני מו״ה יוזפא סופר זצ״ל שהי׳ דר בכפר שירוויטץ, ה״ה הנגיד ר׳ אלחנן ז״ל בא פעם אחת לפרעשבורג לשמוע עצת בעל ח״ס זי״ע בענין הישוב שלו שהי׳ הגבאי שלהם, כשהפטיר מחת״ס הי׳ מלוה אותו הרבה יותר מהרגלו עם אחרים, עד שהי׳ לפלא בעיני ב״ב, ואחר כמה שנים ואחר פטירת החת״ס כשנעשה ר׳ יוזפא זצ״ל חתנו, אז הבינו פשר הדבר שבוודאי ראה ברוה״ק שר׳ אלחנן הנ״ל עתיד להיות מחותנו.

זרעם ברוכי ה׳ המה:

א׳). מו״ה עקיבא ז״ל, אשתו מרת אסתר בת ר׳ יוסף שלעזינגער מוויען.

ב׳). מרת ריזל ע״ה, אשת הגאון הצדיק מו״ה יודא גרינוואלד אב״ד סאטמאר זצ״ל בעל שו״ת זכרון יהודה ב״ח. הגה״צ מהרי״ג נולד בברעזאוו (יחד תאומים עם אחיו הרה״ח ר׳ יוסף צבי, חותן הג״ר אברהם חנוך פרידמאן דומ״צ בסאטמאר שליט״א, שהדפיס מהרי״ג דודו ב״ח שבט מיהודא עה״ת, הי׳ נמי מופלג בחסידות ונולד ביום א׳ וגם נפטר בי״ט באדר במאקאווא. למד אצל הג״ר דוד סערדאהעלי אב״ד פישטיאן, ואצל הג״ר דוד דייטש בדיארמאט ואצל הג״ר דוד שיק אב״ד טאקאי, ובשנת תרכ״ו לקח לקח טוב אצל רבו הגאון בעל שו״ת כ״ס בפרעסבורג וגם קיבל הרבה תורה וחסידות מהגהצ״ר הלל ליכטענשטיין מקאלאמעא, ומהגהצ״ר יהושע מבעלז, ונשא בתו של הרהח״ר יוסף יוזפא בן מרן רכבה״ג החס״ס ז״ל, וי״ב שנה ישב אצלו על התורה ועבודה בקדושה וטהרה, בתחלה הי׳ אב״ד סאבאטישט ומשם נבחר לאב״ד באניהאד, ומשם לשוראני, ומשם עלה ראש בשנת תרנ״ה ונבחר לאב״ד סאטמאר והגליל, הי׳ גאון מפורסם צדיק קדוש עליון, חו״פ בוצ״ק מנורה הטהורה, עניו כהלל, זכה וזיכה את הרבים, רבים השיב מעון, תפס ישיבה גדולה מאתים בחורים ויותר, ויצאו מבית מדרשו רבנים גדולים וצדיקים ובע״ב כולם יראי ה׳ עמודי היראה והדת, נדפס ממנו ס׳ שבט מיהודא עה״ת ב״ח, שו״ת

זכרון יהודא ב״ח, עוללות יהודא על תהלים ועוד יש בכתובים, הגהצרי״ג ז״ל נפטר י״ט אדר זכיעוכי״א.

ולא אמנע מלהציע לזכר עולם מה שראיתי עוד בזכרון למשה (דף נ״ח א׳) בשם הגרפ״ס זוסמאן זצ״ל ראב״ד בודאפעסט, מהמאורע הנורא שנהרג הר״ר יוזפא סופר זצ״ל בידי רוצחים ר״ל וז״ל: ומפי אדמו״ר הגאון דפאקש, בהיותי לומד אצלו עוד בהאלאש, שמעתי מעשה נורא, בשנת תרמ״ג בקיץ באה השמועה לא טובה ומדאיבה, שהקצין ר׳ יוזפא שרייבער ע״ה (בנו השלישי של החת״ס הק׳ ז״ל), הדר בשירוויטץ סמוך לגאלגאץ) נהרג מערל אחד בעל חובו ע״פ השדה, בנסעו לפריישטאדטל על עגלה שלו, ופלא, המנהיג העגלה (הקוטשער) ברח ופלט לו, והסוסים מעצמם הפכו פניהם ואת העגלה לאחור והביאו הנפצע והנהרג ר״ל לביתו, בלי מנהיגו עד חצרו, שם יצאה נפשו הטהורה), וכאשר באה השמועה ביידישע צייטונג ותפעם רוחו של אדמו״ר ז״ל, והי׳ יושב ונאנח דום כל היום כולו, וראינו והכרנו על פניו שמאד מצטער א״ע, ונגע ללבבו, עד שלא דיבר כל אותו היום, ולע״ע קרא אותנו, היינו בניו ואותי, (שהייתי מבני ביתו ממש), וא׳ לנו שמעו בניי מה שאספר לכם, כל היום כולו הייתי מצטער עצמי ולא מצאתי פתר לדבר איך נהיית כזאת, מקרה כזה לזרע קדש של החת״ס הק׳ זי״ע, עד שחקרתי ודרשתי בעומק הלב ומצאתי פתר לחידתי, הלא אתם ידעתם ושמעתם שהחת״ס הק׳ הי׳ בעל קבלה גדול, ולעתים רחוקות נתן קמיעות, אבל רק לאוהביו ובעלי סודו, ואחד המיוחד שבהם הי׳ הגאון מו״ה דניאל פרוסניץ זצ״ל (הוא זקני הק׳ אבי אמו של אאמו״ר ז״ל) והסופר הקמיעות הי׳ תמיד בעל סודו ותלמידו א״א הגאון ר׳ פישל סופר ז״ל, הגאון ר׳ דניאל ז״ל הי׳ מתענה תעניתים הרבה על כל חלום וחלום אין מספר, ולעת זקנתו בקש את רבו החת״ס ז״ל שיתן לו קמיע נגד בעל החלומות, אכן החת״ס לא אבה שמוע ומיאן לעשות רצונו, פ״א הפציר בו הרבה ונענה לבקשתו, ואותו היום ערב שבת הי׳ וקרא את הסופר הנאמן לאבי הגאון ר׳ פישל ז״ל וצוה לכתוב, ומשה הי׳ קורא ור׳ פישל הי׳ כותב, ונתן את הקמיע בתכריך קטן כנהוג, וצוה אותו להוביללו להגאון ר׳ דניאל ז״ל ולתלותו על צווארו בזהירות גדולה. וכן עשה כאשר צוה משה החת״ס ז״ל. בליל ש״ק כאשר בא החת״ס ז״ל מביהכנ״ס לביתו, ודרכו הי׳ לאסוף אז כל בני ביתו, בניו בנותיו וחתניו ונכדיו מקטן ועד גדול סביביו לברכם בזאת הברכה אשר ברך משה איש אלקים, פתאום בהתאספם בקשו הילד הקטן יוזפא, ויפנו כה וכה והילד איננו! בקשו וחפשו בכל הבית כולו, כל החדרים וכל חורי הבית מעליה ועד המרתף ולא מצאו את הילד יוזפא. והחת״ס זי״ע חרד חרדה גדולה למאד, וקרא בקול גדול: יוזפא איז ניכט דא, איך האב גלייך ניכט וואלען אנפאנגען מיט דעם בעל דבר, לויפט צו ר׳ פישל ער זאל גלייך קאמען (יוזפא אינו, מראש לא רציתי להתגרות בהבעל דבר, רצו אחר ר׳ פישל שיבא מהר), ר׳ פישל בא והחת״ס שאל אותו אם תלה הקמיע בזהירות על צווארו של ר׳ דניאל כאשר צוה אותו, וביחוד אם הי׳ זהיר שהכתב דהיינו האותיות יהי׳ תלויין ישר, ולא נהפכו מלמטה למעלה בכתב מהופך, והשיב כי בודאי עשה כאשר צוה לו רבו הקדוש, בכ״ז לא נחה דעתו ולא שקטה רוחו של החת״ס הק׳, וצוה לו שילך מיד לר׳ דניאל ויפתח הקמיע לראותו. וכן

עשה. וראה באמת שקרה לו מקרה בשגגת מעשה בבלי דעת, והקמיע הי' תלוי בכתב מהופך מלמטה למעלה, ותקנו תיכף על מכונו האותיות מלמעלה למטה, ואחרי כן הלכו עוד הפעם לבקש הילד בחורין וסדקין ומצאו התינוק מושלך תחת הגדר ונתעלף. — ולפי השערתי (הוסיף מעתה אדמו"ר הגאון מפאקש זצ"ל), מאותה שעה בודאי נשארה עוד קצת קליפה ורוח מסאבו בהילד הזה, עד שדבקה בו תמיד ועד ששלטה בו, והי' כח מהערל הזה לפצוע ולהרגו ר"ל לעת זקנותו. דברים אלו שמעתי מפי קדשו ממש, של אדמו"ר זצ"ל מהאלאש, פאקש, ובהערותי לספר זכרון למשה הוספתי בזה"ל: בענין הקמיע להגאון רד"פ זצ"ל ומעשה הקצין ר' יוזפא זצ"ל אעתיק לך דברים אחדים מספר הנפלא מכתב סופר (ח"א בתולדות המחבר עמוד ו' בהגהו' באר רחובות) וז"ל (בשם חותנו ר' שלמה אלכסנדר סופר זצ"ל בשם אביו הגה"ק ר' שמעון סופר זצ"ל ששמע מפה קדשו ממש, אחר שהביא כל עובדא פליאה דא בקצת שינוים): ודקדקו להוציא ישר הקמיע מתוך הגרתק ופתחוהו ולתמהונם הגדול מצאוהו מהופך. והרב ר' פישל ז"ל בא והודה ופתח ואמר: אילו היה איש אומר לי שהנחנו הקמיע מהופך הייתי ממיר אותו על כל רכושי שהוא טועה, כך היה הדבר אצלי כיון שהיינו נזהרים מאוד מפי ו'בינו יחי', ובלא"ה ראינו לעשות הדבר ביישוב הדעת ובדיוק, ועכשיו שכן נתהוה יעשה נא רבי עמדי החסד להגיד לי מאין נודע הדבר לרבינו פתאום, ואחר כי וֹפציר בו פעמיים וראה גודל השתוקקותו לדעת, השיב לו, ומה תועיל הידיעה והאמין לי אם אגיד לך גם כן לא תדע, ומה אומר. כשהביאו את יוזפא יחי' מן הפרוזדור (ששם מצאו את הילד יוזפא כמעט נקרשו כל עצמותיו) החדרה והבטתי בתוך עיניו שהקמיע מהופכה, הידעת מה, (יעצט ווייסט איהר ערסט ניקס) עכ"ל.

בתו הינדל ע"ה

בעלה הרה"ג מוה"ר דוד צבי עהרענפעלד זצ"ל

בתו הינדל ע"ה אשת הרבני החריף עצום גדול בתורה מאד מור"ר דוד צבי ערהענפעלד זצ"ל (גולדה יום ש"ק חזון תקע"ג, כ"כ מרן זכי"ע בעצמו לזכרון). נפטרה בק"ק סיקסא ר"ח אדר תרל"ט לפ"ק.

זרעם ברוכי ה':

1) הרה"ג שמואל עהרענפעלד.
2) הרה"ג שמעון עהרענפעלד.
3) הרה"ג שאול עהרענפעלד.
4) הרה"ג ישעיה עהרענפעלד.
5) עקיבא עהרענפעלד.
6) אסתר אשת ר' יצחק פליישמאן.
7) שרה אשת הג' ש. ב. שטערן.
8) ריזל אשת הג' אברהם גלאזער.

והנה הג"מ ר' שמואל עהרענפעלד בן הג"מ ר' דוד צבי ואשתו הינדל בת הח"ס, הו"ל בשנת תרל"ד ספר „חתן סופר" ח"א, חידושים ופלפולים, ובשנת תרל"ח הו"ל ח"ב מספרו זה על שו"ע או"ח, ואחרי מותו הו"ל בנו הרב ר' שמחה בונם שו"ת חתן סופר. כדאי להעיר, שר' שמואל, הגם שהי' נכד הח"ס, קרא את הספר שחיבר הוא, „חתן סופר", לכבוד אביו, חתני' דבי נשיאה של הח"ס. ואעתיק בזה מההקדמה לספרו ח"א אדות אביו הגאון ומשפחתו.

אדבר קצת מראשי יחוסי משפחת אאמו"ר ז"ל, והוא אבי אבי הקציו הגביר המפורסם הצדיק מהו' שאול עהרענפעלד ז"ל היה אדם גדול ומפורסם מאוד בגליל העליון היה נגיד גדול, מקורב למלכות לפעול טובות ולהציל נפשות ישראל היה מפזר הון רב לאהבת התורה ואאמ"ו ז"ל סיפר לי הרבה פעמים כי בימי קטנותו הוליכו לשוק טירנוי והעמידהו ברחוב העיר ואמר לו בדמעות שמע בני מוסר אביך הנני שולח אותך לק"ק ס"ה לישיבה ואני אשלם עבורך שכר מזונות כאשר יושת עלי רק שלא תזוח דעתך תלך לאכול ארוחת ימים כי כך דרכה של תורה ולא ע"י עידון נקנית, ושכר המזונות אתן להלומדים שם. ואמר לו עוד בזה הלשון: אם תלמוד בשקידה הרי אתה שלי ואם לאו לא כבין הבנים תחשב לי כי מה יתרון לאדם בכל עמלו אם לא שרואה בניו ממולאים בתורה

וביראת ה' ואאמ"ו ז"ל הלך ללמוד לק"ק ס"ה אצל הגאון מהר"י סודיץ ז"ל שם למד בהתמדה ויגיעה רבה והיה כבר בימי ילדותו בחור נפלא חו"ב עצום ונפלא וכאשר אינה ה' שקדוש זקני בעל ח"ס ז"ל בא לק"ק ס"ה על נישואי יתום שגידל בתוך ביתו והתחתן עם נגיד א' שם ובעת ראה קדוש זקני את אאמ"ו ז"ל הוטב מאוד בעיני קדשו ומשם זכה להיות חתנא דבי נשיאה והלך אח"כ ללמוד לפ"ב בעת אשר כבר נכבדות היה מדובר בו והרבה פעמים שמעתי ממנו כשבא לפ"ב כבר היה בקי בש"ע חוה"מ עד סי' קצ"ב אז היה כבר שיתסר, מהתמדתו וחשקתו הנפלאה:

מעולם לא ראיתי השתוקקות כזו לתורה מעולם לא הלך זולת בעסקי מו"מ שלו בלא עיון תורה ושם לילות כימים באהבתה אשר בו בערה וגדל והצליח בה ולולא שסירב לקבל רבנות ועי"ז הי' נטרד במו"מ הי' בא' ממאורי ישראל ומדת טובו לכל איש אין לשער רכות וטהרת לבבו אין לספר. ובאמת אנא כחלא בר חמר' לגבי אבא כי כשאני זוכר איך שלחנו הי' מלא תורה. ועפ"י רוב לא ידע מה הוא אוכל מרוב תשוקת התורה, ובכל שלחן אשר אהובי אחי הרב הגדול מהו' שאול נ"י ואהובי גיסי הרב הג' מהו' אברהם גלאזנר אב"ד דק"ק ק"ב ואהובי גיסי הרב הגדול המופלג ומפורסם מהו' שלום דוב שטערן היו אז באוכלי שלחננו נתמלא השלחן בכל מיני מגדים בתורה, כשאני זוכר איך היה רגיל לדרוש ברבים בשבתות בין המצרים ושיבר לבבו ולבב כל השומעים מענין חורבן בית המקדש וגלות השכינה כשאני זוכר תפילתו בימים הקדושים מקירות הלב אשר שמעו מרחוק הי' לבו נשבר בקרבו ונתעורר וכן רגיל אני לעשות בימים הקדושים כשנסתם עין דמעה אצלי זוכר אני את התעוררותו וקול בכיה במר נפשו אם זוכר אני כל התנהגותו בשפלות וענוה עם כל אדם קורא אני עלי: הנני כחלא בר חמרא לגבי אבא. וחייב אדם בכבוד חמיו, כאשר למדו חז"ל מדוד שקרא לשאול אבי אזכור כאן לטובה את חמי הרב המופלג הצדיק שהי' גדול בתורה מהו' בונם פשקוס ז"ל צדיק נשגב מושלם במו"מ נשגבות ורמות תלמידו של הגאון הקדוש מהר"מ בנעט ז"ל וצדקתו ומדת טובו וגמ"ח עדיין נישאר בביתו זו אשתו חמותי הצדקת תחי' וניכר בזרעו כי המה כולם זרע בירך ה' כולם אהובים וברורים וכן כל בני משפחתו ה' יברכם כל א' וא' בשמו הראוי לו ובזכות כל הצדיקים והגאונים הקדושים וטהורים נזכה לדברי שהע"ה ובית צדיקים יעמוד ויתקיים ברכת קדוש זקני אבינו רועינו אשר ברך משה איש אלקים לפני מותו אמר י"ר שלא יבוש המעיין ולא יקצוץ האילן ונזכה אנחנו וזרעינו וזרע זרעינו ללמוד וללמד תורה לשמה ולעבדו באמת ובלבב שלם ויהי' תורתנו ועבודתנו לנחת רוח לפניו יתברך שמו אכי"ר, עכ"ל.

והא לך דבר פלא שזכתה הצדיקת מרת הינדל, שאביה בא אליה לעוררה להציל בנה מרן החתן סופר מן הסכנה, וז"ל הרהגאוה"צ מהר"ש עהרענפעלד שליט"א (הובא בספר זכרון למשה דף י"ג ב'):

החתן סופר סיפר, כי פעם א' מרוב יגיעת היום נרדם, עם גרו בידו, וכמעט הי' בסכנה עצומה בדליקה, ופתאום באתה אמו הצדקת מרת הינדל זל"ה (אשת חיל בתו היקרה של החת"ס זצ"ל), ועוררה אותו באמרה שקדוש אביה הי' אצלה

ברגע זו ואמר לה שתלך ותמהר החדרה, כי בנה בסכנה גדולה, והצילתו עי״ז מפני הדליקה.

זרעם ברוכי ה׳ של הג״מ ר׳ שמואל:

א) הרב הגאון הגדול צ״ת מוה״ר שמחה בונם אב״ד מ״ט זצ״ל אשתו הרבנית מרת גיטל בת מו״ה מנחם קרויס ז״ל.

ב) הרבני המופלא ומופלג למדן עצום צדיק וישר מו״ה דוד צבי זצ״ל, שם אשתו מרים ע״ה בת הרבני המו״מ מו״ה שמואל פריעדלאנדער.

ג) הרבני מו״ה משה ז״ל, נשא אשה ממישקאלץ.

ד) שרל אשת הגה״צ המו״מ מו״ה מאיר אש זצ״ל, אב״ד וואלאוע, נפטר ח׳ אדר תר״ן בן הגאון הצדיק מור״ר מנחם אש זצ״ל אבד״ק חוסט־אונגוואר בן המאור הגולה שר התורה הגאון האמיתי מאיר אש זצ״ל אב״ד יארמאט־אונגוואר. נזכר בתשו׳ בית היוצר סי׳ מ״א.

ר׳ שמחה בונם עהרענפעלד זצ״ל

הגאון הצדיק תמים מוה״ר שמחה בונם עהרנפעלד זצ״ל הנ״ל, אבדק״ק מאַטערסדאָרף נולד בשנת תרט״ו לאביו הגאון המובהק בעל חתן סופר זי״ע, תלמיד מרן בעל הכתב סופר זי״ע ורוב חכמתו קבל מאביו הגאון ז״ל, כבר בימי בחרותו קנה לו שם טוב לרוב בקיאותו ברוחב ים התלמוד ופוסקים חריף עצום זך הרעיון ובעל מדות תרומיות, כבן ח״י שנים הי׳ כבר שו״ת נוב״י ושו״ת ק״ז הח״ס שגורים על פיו. בהיות הגאון הישיש ר׳ מנחם כ״ץ אבדק״ק צעלים זצ״ל לבקר בבית אביו הגאון ז״ל ברכו להיותו גאון בתורה ולהעמיד תלמידים ובשפתותיו שושנים להמשיך רבים לעבודת ה׳ וברכת צדיק נתקיימה בו בשנת תרל״ט בן כ״ד שנה נבחר לרב אבדק״ק שארווער הרביץ שם תורה וטהרה פעל וקיבץ לנהל על מבועי התורה ויראה צעירי צאן קדשים ויסד שם ת״ת וכן אסף ב״ב הטרודים בכ״י שיקבעו עתים לתורה למד עמהם חומש ופרש״י וספרי מוסר עד כי במשך השנים הקהלה נעשה קהילה נאה וחסודה ונבנה בימיו מקוה טהרה ובהכ״נ. בשנת תרמ״ג, בן כ״ז שנה הי׳ כאשר נתמנה לרב ואב״ד במאַטערס־דארף למלאות מקום אביו הגאון ז״ל, כידוע אביו מרן החתן סופר ז״ל החזיק שם ישיבה גדולה לאלקים. וכאשר ר׳ שמחה בונם ז״ל ישב על מקומו בהנהלת הישיבה כל תלמידי הישיבה נשארו נאמנים על מקומם וקבלו מרוחו באהבה כי נוכחו לדעת גדולתו בתורה וצדקתו התמימה והיו אדוקים בו כבאביו הגאון ז״ל. רבנים מפורסמים גדולי תורה יצאו מבית מדרשו, מדת ענותנותו ומדת גמ״ח היו לראש ותפארת מדותיו. קיים כבד את ה׳ מהונך, כי תמך בלב רחב את כל מי שפנה אליו, כל עיקר חפצו הי׳ לזכות את הרבים ולהעמיד תלמידים אלופים ומסובלים בתורה וביראה והשגיח על כל אחד בהשגחה יתירה רבות פעמים בכבודו ובעצמו הלך מבית לבית מחלון לחלון של חדר התלמידים להקשיב בלמודם, נשארו ממנו חדושים יקרים ונחמדים על סוגיות ושו״ת ומקצתם נדפסו בספרו חתן סופר בשם „מענה שמחה״ וכאשר יצא לאור אי״ה ספר חתן סופר

ח"ש על או"ח ע"י נכדו הרב הגאון המפורסם מוה"ר שמואל ע"פ שליט"א אבדק"ק מט"ד יודפסו גם חדושים מהגאון ר' שמחה בונם זצ"ל, נפטר תרפ"ו ז' אב.

הרב הגאון הצדיק ר' שמעון עהרענפעלד זצ"ל

אבדק"ק שעניא ואח"כ בק"ק מיהאלאוויץ שהיתה עיר ואם בישראל, תלמיד מובהק לאחיו הגאון מרן חתן סופר זי"ע, נודע שמו לחריף ושנון בתורה ובצדקות, חכם עתיק ומגיד נפלא, בהיותו רב בשעניא החזיק ישיבה גדולה. ככלות המלחמה העולמית הראשונה ומדינת סלובקיא נספחה למדינת צ'עכיא ונתיסדה לשכה המרכזית האָרטודוקסית במדינה זו, הי' הוא היו"ר על האסיפה הראשונה, והי' למופת בחכמתו ומתינותו, הוראותיו ותכניתו ליסוד הלשכה נתקבלו באהבה ברוב מנין ובנין והניח יסוד חזק לקיומו ושגשוגו.

שם אשתו הרבנית מרת אסתר מיללער מברעזאוויטץ.

זרעם ברוכי ה':

א) הרבני המו"מ ירא ושלם מו"ה דוד צבי ז"ל, שם אשתו שרה ממשפחת פליישמאן.

ב) הרבני משה ז"ל נשא אשה מלעמבערג.

ג) מרת הינדל ע"ה אשת הרבני מו"ה שמואל עהרנפעלד ז"ל בן הארי רב גאון וצדיק מוה"ר ישעיה עהרענפעלד, אב"ד שוראן זצ"ל.

ד) הרבנית מרת אסתר ע"ה אשת הרבני יצחק בן הר' הג' משה שמואל גלאזנער אב"ד קלויזענבורג ז"ל.

ר' שאול עהרענפעלד זצ"ל אבדק"ק סיקסא

נולד שנת תקצ"ט לאביו הגאון הצדיק מוה"ר דוד צבי זצ"ל, חתנא דבי נשיאה מרן החת"ס זי"ע. היה מפורסם לחריף עצום, עמקן נפלא, עוקר הרים בסברא. מרן הכת"ס זי"ע אמר עליו, שמתקנא בו על עוצם חריפותו ומשנתו הזכה. כאשר ישב בגראסווארדיין אצל חותנו, למד בצוותא חדא עם הגאון האמיתי בעל לבוש מרדכי זצ"ל כמה פעמים המשיכו למודם במשך כל הלילה ולחמו מלחמתה של תורה זה מקשה וזה מפרק מה שזה סותר הגאון ממאדע בבקיאותו הנפלאה והגאון ר' שאול בחריצותו, במשך הזמן קבע דירתו בעיר הבירה בודאפעסט והי' לו שם מסחר של ספרים עסק זה נתן לו הזדמנות לישב בלי מפריע וישב כל היום שקוע בספריו הקדושים וכאשר הי' הקאנגרעס בעיר הבירה מגאוני וגדולי הדור נ"ע התאספו רבים מהם בחנותו לקנות מספריו והגאון ר' שאול ז"ל הכניס א"ע עמהם בפלפולא דאורייתא והתוכחו בהלכות עד שנשכח מלבו של בעל המסחר למכור את ספריו. פעם אחת ישב על מדין במדינת גאליציא בתור ראש בית דין וגדולי מדינה זו שישבו עמו התפלאו והשתוממו למראית גאונותו וחריפותו היוצאים מן הכלל ומשקל ראשון שלו בענינים חמורים בחו"מ. כבן ל"ה שנה אחרי שהגאון הגדול מרן בעל חתן סופר זי"ע עזב את סיקסא ונבחר למאטערסדארף הושיב על מקומו את אחיו הצעיר הגאון ר' שאול ז"ל ששמש שם ברבנות כשלשים שנה

עד יום פטירתו בשנת תרס"ה, כ"ז אלול. הניח אחריו קונטרסים נפלאים עם חדושי תורה וחבל שלא זכינו לאורם כי כולם נאבדו ותמו.

זרעם ברוכי ה':

א) מו"ה משה ז"ל אשתו היתה ממשפחה המפורסמה קורלענדער מקלויזענבורג.

ב) שלמה ז"ל.

ג) הג' שמואל ז"ל, אב"ד מעזעקעוועש, ולבסוף ימיו רב באנטווערפען.

ד) חתנו מר קעללער.

ה) חתנו מר פריעדמאן.

ר' ישעי' עהרנפעלד זצ"ל אב"ד שוראני

בעמ"ח ספר שבט סופר על התורה (בן הר"ר דוד צבי עהרענפעלד זצ"ל), שם אשתו בלומא ממשפחת גערסטעל מברעזאוויץ, נפטרה ח' תמוז תרפ"ה.

נולד בשנת תר"י, ולמד בישיבת דודו בעל כתב סופר בפרעשבורג ואצל אחיו הגאון ר' שמואל ז"ל, ובחסידות היה תלמיד הגאון הקדוש בעל דברי חיים זצ"ל מצאנז, בתחילה הי' הגר"י סוחר ומאס ברבנות, עד כי אבד כל רכושו, והי' מוכרח לקבל רבנות בברעזאוויץ, ואח"כ אב"ד בשאראשפאטאק (כתב חתנו הג"ר יצחק צבי זצ"ל לעבאוויטש, אב"ד טשאפ בעהמ"ס שלחן העזר, כי בעת שהביאו אנשי אקרויט משאראשפאטאק את כתב הרבנות לידו, הי' בתוכם אנשי מרעים לפי הזמן אשר הציעו לפניו כי יש להם בית ספר ממשלתי וממנים אותו לראש, ובקשו תמיכתו שילדי העיר יבקרו בית ספר הנ"ל כי לפי רוח הזמן חיוב על כ"א מילדי ישראל שילמד לשונם וכיו"ב, והשיב להם הגר"י, עפ"י יסודי דת שלו א"א לו לחייב ילדי ישראל רק ללימוד תוה"ק, אבל בשאר מדעי הזמן שאינם עפ"י תוה"ק והם חייבים עפ"י חקת המדינה יספיק להם אם יניח אותם ולא ימנע אותם מלימודם ופי' בזה משאר"ז ספ"ק דקידושין "מניח אני כל אומנות שבעולם", ר"ל שאר מדעי הזמן מניח אני שלא אמנע אותם מהם, "ואיני מלמד את בני אלא תורה", אבל איני מכריח ללמוד רק לימוד תוה"ק, ודפח"ח). הגר"י ז"ל הי' גאון מפורסם, צדיק אמיתי שבמסירת נפשו לחם מלחמתו של תוה"ק נגד רוח הזמן ולא השגיח ברדיפות פושעי ישראל כאשר כתב חתנו הרה"ג ר"י"צ שליט"א לעבאוויץ הנ"ל, שראשי הקהלה שהיו אז מאנשי הזמן רדפו אותו כ"כ בעבור צדקתו שלא נתנו לו אפי' דירה ראוי' וגם לא ביהמ"ד, והוכרח ללמוד עם ישיבתו הגדולה בבית תבואה. בשנת תר"ס נתקבל לאב"ד שוראני אך רק ב' שנים שימש שם בכתר הרבנות ונפטר בן נ"ב שנה ביום ט"ז ניסן. וחתנו הג"ר יהודה צבי בלום ז"ל אב"ד האנשאוויץ הוציא חיבור חותנו הגה"צ בשם שבט סופר על התורה, וכתב בהקדמת הספר שחותנו הגה"צ ז"ל הניח אחריו ח"ת הרבה על רוב סוגי' הש"ס, זיעועכי"א.

זרעם ברוכי ה':

א) הרבנית מרת מירל ע"ה (נפטרה ב' דר"ח חשון שנת תש"א לפ"ק). אשת הרהגה"צ מו"ה מאיר לייב פריי זצ"ל הי"ד (כ"ו סיון תש"ד לפ"ק).

ב׳) הרבנית מרת רבקה ע״ה, אשת הרב הגאון הצדיק בנש״ק מו״ה יהודה צבי בלום זצ״ל אב״ד דק״ק האנשעוויטץ, בן הגאון האדיר מור״ר עמרם בלום זצ״ל אב״ד אויפאלו בעל שו״ת בית שערים בן הגאון ר׳ יצחק יעקב אב״ד שאמשאן, בשנת תרנ״ב נתמנה לאב״ד דק״ק הנ״ל, הוא הגבר שהוציא לאור בהוצאה ראשונה ספר שבט סופר על התורה בראשית שמות ממר חמיו הגה״צ ז״ל. והוא ספר נפלא על התורה מלא וגדוש עם רעיונות ובחינות חדשות ונפלאות. כל היוצא מדבריו הם זיו זוהר מוסר ויראת ה׳. בדעתו הי׳ להמשיך מלאכת הוצאת הספר, אבל בעוה״ר נטרפה לו השעה ונקטף בדמי ימיו, ה׳ סיון תרע״ז לפ״ק, לדאבון כל בית ישראל כי הי׳ ת״ח גדול וצדיק כביר. הניח אחריו ברכה חידושים הרבה בשמעתתא ובאגדתא ושו״ת, ווי להאי שופרא דבלי בארעא. אמו של הגרי״צ בלום זצ״ל היתה בתו של הג״ר חיים יוסף דוב הכהן העללער מקראסנא מגזע בעל קונטרס הספיקות אחי בעל הקצות החשן.

ג׳) מו״ה שמואל ז״ל שהי׳ חתן הגה״צ מו״ה שמעון עהרנפעלד אב״ד מיכאלאוויטץ.

ר׳ עקיבא עהרענפעלד ז״ל

(בן הר״ר דוד צבי ז״ל) אשתו היתה ממשפחה רמה ומפורסמת, בת הרבני המפואר מו״ה מאיר טרעביטש ז״ל, שהי׳ ראש הקהלה הראשון בעדה״י בודאפעסט. נולד בשנת תר״ב, נפטר תר״ע.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳) מו״ה שמעי׳ ז״ל.
ב׳) מו״ה שאול ז״ל.
ג׳) מו״ה משה ז״ל.
ד׳) מרת קאטל ע״ה אשת מו״ה צבי פריעדמאן ז״ל מב״פ.

ר׳ יצחק פליישמאן ז״ל

(התן הר״ר דוד צבי זצ״ל) שם אשתו אסתר ע״ה.

זרעם ברוכי ה׳ המה:

א׳) מו״ה דוד צבי ז״ל, שם אשתו מרת רבקה ע״ה. בת ר׳ עקיבא סופר מפאפא.
ב׳) מרת אידל ע״ה, בעלה הי׳ מו״ה אליעזר דוד ז״ל הירשלער ווין.
ג׳) שרה, אשת דוד צבי עהרענפעלד בן הג׳ ר׳ שמעון ממיהאלאוויטץ.
ד׳) מו״ה מיכאל ז״ל נשא אשה ממשפחת מארקוס.
ה׳) מו״ה וואלף ז״ל נשא אשה ממשפחת עטלינגער.
ו׳) מו״ה ישראל, נשא אשה ממשפחת פאללאק מווין.
ז׳) מו״ה שאול ז״ל. נשא אשה ממשפחת לונצער מאנטוערפען.

ר' אברהם גלאזנער זצ"ל אב"ד קלויזענבורג

(חתן הר"ר דוד צבי זצ"ל) שם אשתו הרבנית מרת ריזל ע"ה, נפטרה יו"ד מרחשון תרס"ט לפ"ק.

נולד בשנת תקפ"ה בכפר קטן אצל ראָזענבערג (בסלאוואקי) לאביו מו"ה יקותיאל ואמו מרת אידל ע"ה, בעודו בילדותו נראה בו טהרת הנפש וזך לבב, כי היה מסור בכל גופו ונפשו ומאודו לתורה ועבודה וגמ"ח עוד בימי נעוריו, התמדתו בלימוד התורה הי' יוצא מגדר הפשוט, והי' לפלא בעיני כל מכיריו. כשלמד אצל רבו מרן הכת"ס זכי"ע לקחו אתו עמו למרחץ יערגען סמוך ונראה לפ"ב, וכאשר בא גיסו הרב הצדיק החו"ב מו"ה דוד צבי עהרנפעלד לשאול פיו אם ראוי הב' אברהם גלאזנער ליקח בתו הבכירה, השיב לו, דע כי אם היה לי בת שהגיעה לפרקה לא היית בא למדה זו לשאול ממני עצה בדבר זה. מתחילה הי' רב בייניק ואח"כ עלה ונתעלה על כסא הרבנות בעיר קלויזענבורג, בנו היה הג"מ הרב ר' משה שמואל ז"ל שהי' ממלא מקומו. נולד בשנת תרט"ז כ"א אדר ראשון. והי' חריף עצום עוד בימי בחרותו, עיקר למודו קבל אצל אביו הגאון זצ"ל, וגם למד אצל קדוש דודו מרן הכת"ס זכי"ע. מחידושיו לא נדפס כ"א ספר „דור רביעי" על מסכת חולין. בנו הוא הרה"ג מו"ה עקיבא ז"ל שמילא מקומו בכל עוז ומרץ. וכלפני עשרים שנה נדפס ממנו ספר גדול מלא בקיאות וחריפות בשם דור דורים על סוגיות הש"ס, ונתפרסם בעולם הלומדים לשם ולתפארת. אשתו הרבנית תחי' היא בתו של הגאוה"צ מו"ה חיים צבי רייך זצ"ל אב"ד אסלאני ונאוואקיה בן הגאוה"צ ר' קאפל רייך אב"ד בודאפעסט, שם אשתו הרבנית מרת אידל הי"ד. חתנו השני הי' הרהגה"צ מו"ה משה סגל לעווי זצ"ל הי"ד (בן הרהגה"צ חיים יהודה זצ"ל אב"ד טעמעשוואר ז"ל) שם אשתו הרבנית מרת הינדל הי"ד. הי' דומ"צ ורב דחברה בית אברהם בקלויזענבורג. חתנו הגאוה"צ מו"ה שמואל קליין זצ"ל (בן הגאון מו"ה שלמה זלמן ז"ל אב"ד סיטשע), אב"ד שעבעש במדינת סלאוואקי, שם אשתו הרבנית מרת אסתר הי"ד, הוא מת עוד בשנת תרפ"ו א' סוכות, ובניו הם הגאון מו"ה אברהם שליט"א אב"ד טארנאל'א, חתן הצדיק המפורסם מו"ה יקותיאל ליכטענשטיין אב"ד באלקאני ז"ל הי"ד, נכד הגאון הקדוש מוה"ר הלל זצ"ל בעל משכיל אל דל, תשובות בית הלל, מקרי דרדקי, אב"ד קאלאמעא. השתמש ברבנות בכמה קהלות בארץ הגר ובשנת תש"ז לפ"ק הגיע לארצות הברית, וכעת הוא רבה דבהכ"נ בית שמואל בברוקלין, ובנו השני הוא הרב מו"ה יקותיאל שליט"א רב בפעטרזאן, חתנו הרהגה"צ מו"ה עקיבא הכהן קליין זצ"ל, אב"ד בעקעשטאבא ואייזענשטאַדט. שם אשתו הרבנית מרת גיטל הי"ד. אלו הם בניו וחתניו הידועים לנו (הגם שידענו שהיו לו עוד בנים ובנות שהיו ראויים שיעלה זכרם לפנינו אבל לא עלה בידינו לדעת יותר, וזה גם גורל כמה וכמה מבני המשפחה שזכרונם לא עלה בספר כי גם על בקשות הרבה והרבה פעמים לא קבלנו תשובה מקרובי המשפחה). נפטר ביום כ"ב כסלו שנת תרל"ח לפ"ק, בן נ"ב שנה.

ר' שמואל עהרענפעלד שליט"א

נולד במאַטערסדאָרף לאביו הגאון המפורסם צ"ת מוה"ר שמחה בונם זצ"ל אבדק"ק הנ"ל. למד בישיבת אביו הגאון ז"ל בהתמדה ושקידה נפלאה עד שבימי בחרותו כבר נתפרסם בידיעותיו הרחבות בש"ס ופוסקים ספרי ראשונים ואחרונים בקי בכל חדרי תורה. והי' לפלא בעיני כל מכיריו שלמרות גודל טרדותיו לשמש מר אביו הגאון הצ' ז"ל שהי' חולה רבות בשנים והוא התמסר בכל כחו לעמוד על ימינו ולשרתו ברטט קדושה עד מסירות הנפש והקדיש מיטב שנותיו וכחותיו למצות כבוד אב ממש ימים כלילות, ועכ"ז מצא זמן להשלמת עצמו בתורה והוראה במדה מפליאה.

כבן עשרים שנה הי' בהיותו יחד עם אביו הגאון ז"ל במרחץ שעהנברון ע"י וויען ושהה שם לעת הזאת הגה"ק ר' ישכר בער האדמו"ר מבעלזא זצ"ל ואחרי שהשתעשע עמו בפלפולא דאורייתא העיד עליו הגה"ק הנ"ל לפני אביו הגאון ז"ל: „הנה בנו הוא ארגז של ספרים." ככה התפעל מבקיאותו וחריפותו. את סמיכתו להוראה קיבל מהגאון העצום ר' מאיר אראק ז"ל והגאון האדיר ר' יוסף ענגעל ז"ל. בשנת כ"א לחייו לאי"ט נבחר לרב אבדק"ק מט"ד המעטירה קהילה נאה וחשובה לשמש בקדש במקום אבותיו הנהיג נשיאותו ברמה והחזיק ישיבה גדולה ולמד לפני תלמידיו המופלגים שעורים כסדרן זה הי' עיקר מטרתו והשתו־קקותו לילך בדרכי אבותיו הק' להרביץ תורה ברבים. כאשר נבחר ליושב ראש ומנהיגה של הלשכה המרכזית לאגודת הקהלות באוסטרי' ובורגנלאנד פעל ועשה הרבה להרמת קרן התורה. מרץ רב השקיע בשפור מצב הקהלות ולחיקוק הדת על תלה. ואחד ממעשיו הכבירים לטובת הכלל הי' שהודות להשתדלותו והשפעתו הגדולה הצליח לשחרר את אנשי צבא היהודים מעבודה וחלול שב"ק וימים טובים ולסדר בכל מרחבי המדינה מטבחי כשר עבורם בל יתפגלו במאכלות אסורות בעת שרותם בצבא. ענין זה הי' יחיד במינו בכל מדינת אירופה והישג גדול שהחשיב את שמו הטוב של הרב ממט"ד שליט"א בין כל החוגים. נשיא המדינה, בונדעס־פרעזידענט, מר מיקלאס, עטרו במעדאל זהב בתור הכרה לפעולותיו ומעשיו הדגולות לטובת אחיו.

אחרי כלות המלחמה הראשונה כשנתחברה בורגענלאנד למדינת אוסטרי' יצא חוק מטעם המדינה לחייב כל הנערים ללמוד בבתי ספר הגבוהים שלהם עד שנת י"ז והיתה הסכנה נשקפת שיבלו כל ימי נעוריהם בלמודי חול ויתגדלי בלי תורה ויראה, הרב הגאון ממט"ד שליט"א אזר כגבור חלציו ובמסנ"פ עלתה בידו להביא מורה ירא ה' מעיר הבירה וויען כדי לצאת ידי חובת חוק המדינה והגם שהרדיפות מצד בתי ספר הממשלה לא חדלו ולא נתנו מנוחה לנפשו לא נח ולא שקט והעמיס עול קשה על עצמו ופיזר סכום רב מכיסו עד שעלתה בידו בעזהי"ת להציל נערי בנ"י ולהביאם בין כותלי בית מדרשו ולגדלם ולנהלם על מבועי התורה והיראה.

ופעם אירע בקהילתו שבעל מסחר גדול אינו יהודי מוויען פתח חנות במט"ד והעמידו שם למנהל המסחר יהודי אחד מוויען שהעיז לפתוח החנות בשב"ק למרות יגיעותיו הרבות של הרב הג' האב"ד שליט"א לא הצליח לעכבו

מלחלל שב״ק בפרהסי׳ בקהילתו הקדושה עד שראה ה׳ בעניו והעביר חרפה זו מעירו כי סבב ה׳ שבעל החנות הנ״ל רימה את בעליו בסכומים גדולים עד שירד מנכסיו ואף מקום ללון לא נשאר לו ולביתו, והיתה נראה לעין כל שזכות אביה״ק עמדה לו שלא תחולל נחלת אבותיו.

אחרי תלאות ומצוקות רבות שעברו עליו בימי מלכות הרשעה עלתה בידו בעזרת השי״ת להמלט מידם ולהגיע לאה״ב. עוד לא בא אל המנוחה ואל הנחלה ועוד לא הכה שורש על מקום מושבו החדש מיד תחילת וראשית כל פעולתיו הי׳ לנטוע ולבנות מחדש ולחדש את ישיבתו המפוארה ממט״ד שנתיסדה עוד לפני מאה וחמישים שנה ע״י קדושת זקנו מרן החתם סופר זי״ע ובעזרת השי״ת יגיעתו הרבה עבודתו הפורי׳ עשה פירות והצליח לעמוד ישיבה גדולה עם מאות תלמידים בלעה״ר שמקבלים חנוך מסורתי על טהרת הקדש ברוח ישראל סבא וקול התורה נשמע מבין כותלי בית מדרשו תמיד יום ולילה לא ישבותו.

ר׳ שלום דוב בער שטערן זצ״ל

הרב הגאון הצדיק מור״ר שלום דוב בער שטערן זצ״ל ראב״ד דקק״ק סער־דאהעל. (נפטר י״ט תמוז שנת עת״ר לפ״ק). חתן הרהגה״צ מו״ה דוד צבי עהרנפעלד זצ״ל. שם אשתו שרה ע״ה (נפטרה י״ד סיון שנת תרפ״ג לפ״ק).

הרהגה״צ רשד״ב שטערן זצ״ל הי׳ בן הגון וראוי לאביו הרב הגאון הצדיק מו״ה שלמה זצל אב״ד דק״ק העלישטאבע.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳) הרבני המופלא ומופלג ירא ושלם מו״ה אברהם שמואל בנימין ז״ל, שם אשתו מרת הענגא באקסהאר ע״ה נפטרה ט׳ סיון תש״ה לפ״ק בעדעלעני. היה אחד מעמודי קה״י בודאפעסט, עסק בצרכי ציבור באמונה, כל חפצו הי׳ להרים דגל התורה וכבוד התורה ועלתה לו בשתים, גם נתמלא תאות לבו לראות לחנך ולגדל בניו ובנותיו על דרכי התורה והמסורה, נפטר ט״ו תמוז שנת תר״ץ לפ״ק.

ב׳). הרבני המופלג חרד לדבר ה׳ מו״ה שאול ז״ל שם אשתו לינקא רעבענ־וואורצעל מבודאפעסט. לבניהם נתנו חינוך ברוח ישראל סבא, וזכו לראות דור ישרים. נפטר י״ח טבת תש״ה לפ״ק.

ג׳). הרבנית מרת ריזל ע״ה, בעלה הי׳ הרב הגאון הצדיק מור״ר יוסף זצ״ל בוימגאַרטן ראב״ד דקה״י שיפשוהל ווין (ראה בספרנו פרק שיפשוהל, גם שם תמצא אודות בנו הממלא מקום כסא הוראה בשיפשוהל ה״ה הרב הגה״צ מו״ה שלמה שליט״א. וחתנו העסקן המפורסם מו״ה משה יהודה לעדערער ז״ל). אשתו אסתר זכו לבנים יראים וחרדים מופלגי תורה כל רואיהם יכירו שהם זרע ברוכי ה׳. א׳). הרב המופלא גדול בתורה מוה״ר דוד צבי נ״י הרביץ תורה בווין ברשות אביו הצדיק ז״ל, שם אשתו אסתר שטערן תחי׳ בירושלים. והרבה כח השקיע להציל הדור הצעיר בווין. כעת הוא דר בירושלים, ונמנה בין הנוטרים כרם ה׳ צבאות נגד המהרסים. ב׳). הרב הגדול בתורה דחיל חטאין עומד לנס קהלתו

מו״ה אביגדור שליט״א רב בבאדען שוויץ אשתו ממשפחת ראטהשילד, במסירת נפש לוחם מלחמת ה׳ ברוח אביו הגדול זצ״ל. ג׳). מרת מחלה תחי׳, בעלה הוא הרבני המופלא, חרוץ ושנון, בעל מדות רמות ונשגבות מאד נעלה מו״ה דוד פערלשטיין נ״י הדר כעת בברוקלין. ד׳). מרת לאה ע״ה, בעלה הי׳ הרבני מוקיר רבנן דחיל חטאין מו״ה דוד שטיינהאף ז״ל הי״ד. נפטר במחנה מיהלדאָרף ע״י עבודה קשה ורעב מחמת המציק, בשנת תש״ה, ומרת לאה אשתו הי״ד נהרגה ע״י הנאצים באוישוויטץ בי״ז תמוז עם בתה הי״ד. ה׳). מרת חי׳ ע״ה הי״ד, בעלה הי׳ הרבני מו״ה צבי קאהלמאן ז״ל הי״ד. נהרגו ביום ד׳ סוכות שנת תש״ה לפ״ק על ידי הרוצחים הארורים ימ״ש עם שני בניהם היקרים, הי״ד. ו׳). מרת אסתר לעדערער תחי׳. ז׳). מרת גיטל אשת הרבני יצחק בלומבערג נ״י בלאנדאן. ח׳). מרת הינדל אשת הרבני נחמן צבי דאכס נ״י. ט׳). הרה״ג ר׳ שלמה נ״י בלאנדאן. י׳). מרת פעסל לאה ע״ה, בעלה הי׳ הרבני המופלא יראי ה׳ מרבים מו״ה יוסף שטרן ז״ל. זכו לבנים מופלגים הן בתורה הן ביראה, דרך חינוך הבנים וגם הבנות היה לשיחה בפי העיר הגדולה עואב״י ווין והי׳ משמש לדוגמה, זרעם ברוכי ה׳: א׳). הרבני ירא אלקים מוקיר רבנן מו״ה משה צבי ז״ל הי״ד, שם אשתו שולמית ראזענבערגער ע״ה הי״ד, הגיעו לאוישוויטץ מחנה ההשמדות ביום א׳ חשון שנת תש״ה לפ״ק, ב׳). מרת חוה ע״ה הי״ד, בעלה הי׳ הרבני הירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה אלי׳ שלמה בישיטץ ז״ל הי״ד נספו באוישוויטץ ע״י הרוצחים ימ״ש. ג׳). הרבני המופלא ומופלג החריף ומפולפל אוהב תורה ולומדיה מו״ה שמואל ז״ל הי״ד, למד ולימד ברבים בביהמ״ד הגדול שיפשוהל ווין ברשות הרב הגה״צ מרא דאתרא מור״ר ישעי׳ פורסט זצ״ל, שם אשתו בילא שיק, נספו באוישוויטץ מתוך יסורים רבים, הי״ד, ד׳). מרת יענטא תחי׳ בעלה הי׳ הרבני ירא ושלם מו״ה יהושע שטערן (משטאמפען), נאבד שמו באחד המחנות ההשמדות הי״ד, ה׳). מרת יכט תחי׳, בעלה הוא הרבני הנודע לשם ולתהלה ירא וחרד לדבר ה׳ בעל מדות רמות ונשגבות מו״ה שמעון שישא נ״י הדר כעת בברוקלין, זכו לגדל ולחנך בניהם ובנותיהם בדרך מאוד נעלה כולם יודעים את התורה זרע ברוכי ה׳ המה, הגם שכולם שוים לברכה עכ״ז המפורסם על ידי ספרים רבים ונכבדים ובפרט דרושי הראב״ד שהוציא לאור עולם עד עתה, הוא הרבני המופלא ומופלג חרוץ ובקי מו״ה אברהם נ״י הדר בעיר הבירה לאנדאן, ו׳). מרת הינדל תחי׳ בעלה הוא הרבני הירא ושלם מו״ה מנחם שטראה נ״י. גם הם זכו לבנים יראים ושלמים חרדים לדבר ה׳. ז׳). הרבני המופלא ומופלג ירא וחרד לדבר ה׳ עסקן המפורסם לשם ולתהלה מו״ה בנימין שלמה נ״י הדר בלאנדאן, מוקיר רבנן ואיהו נפשיה צורבא מרבנן, הרבה כח ומרץ השקיע לטובת דור הצעיר בכל מקום מושבו. זכה שכל יוצאי חלציו הם יראים ושלמים מופלגי תורה, בנו הרבני המו״מ מו״ה ישראל נ״י מלאנדאן הוציא לאור עולם חי׳ מרן החס״ס על ט״ז סימנים מיו״ד ח״ב. ר׳ בנימין שלמה הנ״ל בזווג ראשון נשא את מרת מעשא ליבא ע״ה בת הרבני מו״ה אברהם שמואל בנימין שטערן (הנ״ל באות א׳) נהרג ע״י הרוצחים הנאצים ימ״ש ביום ה׳ ד׳ סוכות שנת תש״ה לפ״ק באוישוויטץ, בזווג שני לקח לו לאשה את מרת מלכה תחי׳ בת הרהגה״צ מו״ה בנימין זיידל זצ״ל אב״ד גאלאנטע. ח׳). הרבני המופלא ומופלג העסקן המפואר דורש טוב עם כל אחיו מו״ה בצלאל נ״י הדר

בלאנדאן. עושה מעשה בצלאל לחשוב מחשבות בכל דבר שבקדושה, עטו עט סופר מהיר קרוב ללב דור הצעיר ולהזהירם על חובתם בכל הנוגע לחיי ישראל בדרך ישראל סבא.

ה'). הרבנית גיטל ע"ה, נהרגה על קדה"ש באוישוויטץ שנת תש"ד לפ"ק הי"ד. בעלה הי' הרב הגאון הצדיק מו"ה בנימין זיידל זצ"ל, אב"ד גאלאנטא. נולד לאביו מו"ה שמואל ז"ל בשנת תרל"א. בן ל' הי' כשנבחר לאב"ד גאלאנטא. הי' גדול בתורה, דרשן מפואר, עניו מכל אדם, בעל מדות נשגבות ורמות. ל"א שנה שימש בכתר הרבנות, וצרות רבות וחמורות ר"ל היו לו במשך ט"ו שנים האחרונות, וקיבל כל היסורים באהבה ובשמחה. בשנת תרצ"ב יום כ"ב תשרי שבק חיים לכל חי, זיעוועכי"א.

זרעם ברוכי ה':

א'). ממלא מקומו הי' בנו הרהגה"צ מו"ה שלום דוב אשר זצ"ל הי"ד אב"ד גאלאנטע. גם היותו צעיר לימים מאד הי' חשוב עד מאד בעיני רבנים זקני הדור שהיו מחבבים ומשבחים אותו על גדלו בתורה והעולה על כולנה יראתו העמוקה הקודמת לחכמתו. סיפר איש אחד אשר להבחל"ח הי' עמו ימים אחדים במחנה העבודה אין די מילין בפיו לספר צדקתו וטהרתו, לא פסיק פומיה מגירסא או מלדבר בשבחו של מי שאמר והיה העולם, וגם על רגע כמימרא לא הסיח דעתו מרחמי ה' וכל כך הי' תקותו חזקה שיושע במהרה, וכן הי' אז שיצא אחר ג' ימים לחירות, כאילו כבר כתב החירות נתן בידו, נהל קהלתו קהלה נאה וחסודה כמה שהיא בחכמה יתירה באהבת ה' ותורתו וסימנים יפה ראה בעבודתו עבודת הקודש תמה ונקיה, גם הוא נאסף ביום זעם עם זוגתו הרבנית מרת אייגע היצל ראטה מלעוואטשע ע"ה עם כל יוצאי חלציהם בעיר המוכנת לפורעניות, אוישוויטץ, ביום כ"ג סיון שנת תש"ה לפ"ק הי"ד.

ב'). הרבני החריף ירא ה' מו"ה שלמה חזקיה ז"ל בווין.

ג'). הרבנית מרת הינדל אסתר ע"ה הי"ד, (כ"ו סיון תש"ד לפ"ק באוישוויטץ), בעלה הי' הרהגה"צ מו"ה עקיבא פישער זצ"ל אב"ד קונסענמיקלאש, נפטר ו' כסלו שנת תש"ד.

תולדות רבינו הגאון בעל חתן סופר זצ"ל

רבינו זצ"ל נולד בעיר פרעסבורג, בשנת תקצ"ה, בחודש אלול, לאביו הרב הגאון מו"ה דוד צבי עהרענפעלד זצ"ל (נפטר כ"ז חשון שנת תרכ"ב, בעיר פ"ב), ולאמו הצנועה וחסודה האשה הגדולה מ' הינדל ע"ה (נפטרה בק"ק סיקס, ר"ח אדר, תרל"ט). ברתא בכירתא דמרנא החתם סופר זצ"ל. והיא שש שנים עצרה מלדת ובכתה ונצטערה מאד על זה. וכאשר שמע זאת אביה, אביהן של ישראל ז"ל, אמר לה, בתי אל תבכי, והבטיחה שיפקדה ה' ברחמים, ויהי' כבא גד, שלחו אבותיו ציר מיוחד אל הח"ס זצ"ל אשר ישב בעת ההיא בקרית חוצות בק"ק רעגענדארף להודיעו הבשורה, ובבא המבשר ויגד לו כי ילד יולד נכדו הראשון, דמעו עיניו בשמחתו הגדולה כי הראה אלקים אותו זרע זרעו לעת זקנתו, ויאמר שמואל בקוראי שמו יהי' על שם אביו הצדיק זצ"ל. ואירע שאמו הצדקת לא יכלה להניקו בעצמה וחפשו מינקת בעדו ולא מצאו בכל העיר, והלך אביו בלב מר אל קדוש חמיו רבינו הח"ס ז"ל, לשפוך צערו לפניו על אודות העלם שאין לו ממי להניק, והשיב לו הח"ס ז"ל מה אעשה בני, בטח בה' והוא יעשה, ובעת ההיא הי' סערה וגשם שוטף כ"כ עד שלא נראה שום עובר ושב בחוצות, ומאין יבא עזרו? פתאום באה אשה אחת קרועה ועני' לביתם ושאלה אם אין צריכים מינקת ושמחו לקראתה הלא אותה הם מבקשים, ונשארה שמה מבלי שאלה על משכורתה, ולא בקשה ממון כל תשעה חדשים ימי מניקתה אותו. ובמלאת החדשים האלה פתאום כאשר באתה כן הלכה, ולא נראתה ולא נשמע ממנה מאין באת ולאן הלכה, אז הבינו למפרע כי מקרה טהור הוא מן השמים. והי' הילד שעשועי זקנו מרן הח"ס ז"ל, ומידי העלותו לבית קדשו בחיקו יושיבהו ויד קדשו יאחזהו להנהיגו לבית מדרשו למען ישמע דבר שבקדושה ויגדל הנער בגידולי הקודש ולב אבותיו רואות ושומחות כי בן הניתן להם חננו אלקים בבינה יתירה זך השכל ופיו ידבר חכמות ויום ליום יביע אומר בלימודו ונוסף רוח טוהר לבבו איך הנער שמואל משרת את ה' ויראת אלקים המרחפת על פניו, ובוצין בוצין מקטפי' ידיע כי ימים ידברו יהי' אילן הנטוע לרבים לאות ולמופת בישראל כי רבים ילכו לאורו ויהי' מקור נפתח ללמוד לבני יהודה קשת. ואף אביו הגאון החריף העצום הנהיג בו עין טובה מרובה והשפיע עליו מחכמתו בהידור וליבון עד שבעוד טל ילדותו כבר הגיע למדריגה ששתלוהו ביני עמודי דגרסי בבית המדרש הגדול של דודו מרן הכת"ס זצ"ל, והלך לשמוע בלימודים בין תלמידי הישיבה הגדולה לאלקים.

בימים האלה בשנת תר״ח, והנה קול תרועת מלחמה נשמע בארצנו, והעיר פ״ב אשר היתה אז מטרפולין של המדינה אשר ממנה יצאה הלהב בראשונה לעומתה לקחה חבל גם בכוס התרעלה לראשונה ומגור לה מסביב כל הימים האלה, אז אחז רבינו זצ״ל בידו אחת גם במסחר אביו, אשר התמוטט קצת מצוק העתים לעזור לו. ונמשך ככה עד דהוי כבר שיתסר. אבל גם משך זמן זה התמיד בלמודו בחברת אביו זצ״ל, פ״א בעמדם בחנות כי הי׳ חנות גדול, ואם כי אביו הי׳ מפורסם לחריף נפלא לא רק בלימודי תורה כי אם גם בעניני המסחר הי׳ לו יד ושם בין סוחרים הגדולים בפ״ב עד שבאו לשאול בעצתו הסוחרים הגדולים, ואפילו ערלים בכל עסק גדול, דרכו הי׳ לעמוד לפני השלחן, לעיין ולפלפל בד״ת עם ת״ח הבאים אליו וע״פ רוב עם בנו הבחור שמואל ולא שם עיניו אל הקונים כ״א בתורת ה׳ חפצו ובנו הי׳ משמש להקונים, ופעם, באמצע פלפולם, בא קונה וביקש כובע צוקר אשר דרכו לעמוד למעלה בגובה ולקח הבחור שמואל את הסולם ועלה למעלה להוריד כובע הצוקר, וקרא אביו אחריו למעלה „ווייסט דוא שמואל דער מהרש״א האָט דאָך רעכט״! כי עסקם הי׳ באיזה דברי מהרש״א החמורה, ותמהו ושחקו הקונים על סוחרים כאלו אשר דברי תורה מתוקים להם מדבש וגופת צופים, ובכ״ז הרבה התאונן על העתים הללו שמנעו הרבה טובה ממנו ע״י ביטולו מעסק תורתנו הקדושה. אולם אח״כ אחז צדיק דרכו כמקדם בחשק נפלא בהתמדת הלימוד בש״ס ופוסקים ונוסף על זה התנהג בחסידות בהצנע לכת. כבר בימים אלה היתה תפלתו זכה בהתלהבות גדולה בעוז וחדוה, והוא עוד בחור וצעיר בשנים, ונהג במקוה טהרה. ושלימות מדותיו ורב חורפי׳ בעמק הלכה גרמו לו לשבח ולתהלה שהי׳ נמנה בין מבחרי תלמידים הראשונים המקשיבים לקח מפי מורו ודודו מרן הכתב סופר זצ״ל.

בבא עתו עת דודים לפרק הנשואין, זבדו ה׳ זבד טוב, אשה צנועה וחמודה מ׳ אסתר ע״ה (נפטרה כ״ח טבת, תרס״ח, בק״ק מט״ד) בת הרבני הצדיק הגביר מו״ה בונם פאשקעס ע״ה מק״ק סערדאהעל, מלבד שאיהו גופי׳ צורבא מרבנן וגדול בתורה זכה לבנין וחתנין רבנן, כי בניו היו, הרב הגאון המפורסם מו״ה אלעזר פאשקעס האבדק״ק גאלאנטא זצ״ל והרבני הקצין הצדיק מו״ה שלמה זצ״ל והרבני ירא ה׳ מאוד ועסקן במצות מו״ה ישעי׳ זצ״ל נכבדי ויקירי ק״ק סד״ה, ומלבד רבנו זצ״ל זכה עוד לחתן תורה ה״ה הרב הגאון הנגיד החריף ומובהק מוה״ר עקיבא קליין זצ״ל אשר הי׳ איתן מושבו בק״ק נייטרא ושם ישב בשבת תחכמוני עה״ת ועל העבודה ומלאכתו הי׳ נעשית ע״י אחרים, אחרי אשר זכה רבינו זצ״ל לצלעתו שם לו לקו לקיים מאמר חכז״ל ושנא את הרבנות ורק ליהנות מיגיע כפיו, ויש קנין ומסחר להביא טרף לביתו ובכל זאת לא הרף ידו מהתמדתו הנפלאה בתוה״ק כאשר היתה באמנה אתו ומלבד העתים הקבועים לו בלבד לה׳ לבדו ובלמוד תורה ברבים עם בחורים מופלגים לא זזה משנתו מפיו בכל רגע הפנוי ואף בישבו על העגלה הולך למסעיו במסחרו הי׳ הספר פתוח לפניו.

ככה עברו שנים אחדות לרבינו זצ״ל אשר חפצו בידו הצליח ובשתים עלתה לו, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, אך הבורא ית״ש אשר לגדולה מזה יצרו ובטרם יצא מרחם הקדישו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו הפך עליו הגלגל והצלחתו במסחרו ירדה עשר מעלות אחורנית והפסיד כל מעותיו עד שיצא נקי מנכסיו, וירא

רבינו זצ"ל כי לא יכול לפגעי הזמן אז בטל רצונו מפני רצון אחרים אשר דברו על לבו שיסכים לקבל עליו משרת רבנות, והקרה ה' לפניו את הק"ק בעטלאן במדינת זיבענבירגען. ובש"ק פ' נח שנת תרכ"א, בטרם הפרדו מעיר מולדתו פרעשבורג, דרש דרוש בבהמ"ד הגדול, וביום ג', באותו יום וסדר השבוע אשר לפני ששים שנה בא קדוש זקינו הח"ס זצ"ל להזריח שמשו להרביץ תורה וטהרה בק"ק פ"ב, נסע נכדו רבינו זצ"ל משם לתכלית קודש ההוא בכבוד גדול בלוית חן רבו והב"ד הגדול ות"ת וראשי העדה ועם רב באו עמו לכבודו עד מקום הספינה. בבואו למחוז חפצו מיד עשה קיבוץ וריבוץ פעלים לתורה ותפס ישיבה נאה לפי ערך המקום, ושם הוסיף בטהרה וקדושה בהתחברות אנשים חסידים ואנשי מעשה ורבנים הסמוכים כמו הרב הגאון הקדוש ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים ז"ל האבדק"ק סיגעט בעל ייטיב לב ושו"ת אבני צדק, והגאון הקדוש ר' מנחם מענדל פאנעט האבדק"ק דעעש זצ"ל תלמיד מובהק לזקנו הח"ס זי"ע, אהבה רבה אהבהו באשר הכיר גודל ערכו, ואם שדבק באהבתו באנשי קהלתו היראים ושלמים שומעי' בקולו ביראה ובמורא וכמים הפנים לפנים גם הם אהבו לו כבבת עינם והחזיקוהו ואת ישיבתו בכבוד גדול, הוכרח לעזוב את המקום ע"פ ציווי הרופאים עליו כי חזק לו האויר שם. ובעת ההיא הי' כסא כבודו מוכן לו בק"ק סיקסא אשר ביקשוהו לשכון כבודו אצלם למלא מקום הרב הגאון הקדוש מו"ה הלל ל"ש זצ"ל שנתקבל לאב"ד בק"ק קאלאמעא, ונענה להם למלאות מקומו אחריו.

בחודש אלול שנת תרכ"ה, זרח שמשו בק"ק סיקסא. ושם נהרו אליו עדרים עדרים בחורי חמד מכל העדרים, כי נודע הי' לתופס ישיבה היודע לכלכל את ישיבתו בחכמה נפלאה לנהלם על מבועי מים חיים בחמדה גדולה ובענוה וביראת חטא.

תכונת נפשו הטהורה היה לעשות נחת רוח ליוצרו בלימודו נתקיים בו מאמר התנא הקדוש ר' מאיר כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה כי בשנת תרל"ד זיכהו ה' להוציא לאור ספרו הנפלא חתן סופר ח"א, ותחלתו יראת שמים פתיחה רבתא בשמה בניות ברמה שם בנה ביתו בתי הלחש מוסר חוצב עמודיו שבעה באגדה ומוסר נפלאה דברים היוצאים מן הלב כתובים על טהרת הקודש, פוק חזי מש"כ דודו הגה"ק מהרש"ס אבדק"ק קראקא זצ"ל בהסכמתו לספר זה וזל"ה: „וזאת הברכה אשר ברך משה איש אלקים אאמ"ו מאוה"ג מהרמ"ס זצלה"ה את חתנו הוא אבוהי דשמואל סמוך לסילוקו הרים קולו וברכו בדור ישרים בזה הלשון אמר, „אך פרי לצדיק", וזה פרי קודש הילולים פרי צדיק עץ חיים אשר כל מעשיו לשם שמים, ע"כ. — ואך יצא יצא הספר מבית הדפוס, והנה פרש מוטות כנפיו במלא רוחב התבל בכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע, וכבכורה בטרם קיץ בעודו בכפם בלעוהו, כי ראו כי ברכה בו והוא אחד מן המקומות שהמועט החזיק את המרובה ובכמותו קטן הוא מאוד לערך איכותו אשר בקרבו ספר המכיל רוב מקצועות הש"ס באר היטב בפנים מסבירות, וכמה פעמים אמר לבנו החביב הרב מו"ה שמחה בונם נ"י שמרגיש שכבדה עליו מחלתו ומתירא שלא יהי' בכחו ללמוד עם ישיבה גדולה ע"כ ממהר להוציא לאור ספר שיהי' לתכלית גדול לבחורים לחזור על משנתם אולי רצון הבורא ית"ש שיזכה את הרבים בהפצת מעינותיו חוצה באופן הזה, וה'

הרואה ללבו ולו נתכנו עלילותיו איך שאליו כל תשוקתו ללמוד וללמד עזרהו חיל לעמוד על משמרת הקודש לא יעף ולא יגע בעמלה של תורה, וטהור ידים הוסיף אומץ בעט ממהר עד שבשנת תרל״ח הוציא לאור חלק השני מספרו חתן סופר והוא ערוך על השו״ע או״ח עד ה׳ נט״י.

בשנת תרל״ז התועדו אנשי האקרו״ט דק״ק מט״ד למלא את משרת האב״ד אשר עמד פנוי שנים רבות ונתנו כולם עיניהם על רבינו זצ״ל ואת פיו שאלו האם הי׳ מרוצה לקבל עליו המשרה בקהלתם והשיב להם שאם יקראוהו ילך ואתיקורי הוא דמתיקר לעמוד במקום קדשו של זקנו הח״ס זצ״ל, ובחוה״פ הודיעו לו באמצעות דילוג רב כי נתקבל בפה אחד, ובהודע זאת לאנשי ק״ק סיקס נהפך להם החג כמעט לאבל ר״ל ותהום כל העיר ונפשם עליהם תאבל בזכרם יציאת הצדיק מעירם אשר נפשם היתה קשורה בנפשו ויעשו גם המה השתדלות נמרצה להניעו מרצונו ומחשבתו כל משך ימי הקיץ אך הוא ז״ל את דברו לק״ק מט״ד הקים ונפשו אותה למושב התורה על כסאות למשפט מאורי הדור אשר מימיהם לא פסקה ישיבה מעל שולחנם קדשוה לשעתה וקדשוה לעתיד לבא גזא דרחמנא, ובחודש אלול שנה זו אל מקומו שואף זורח והעיר מט״ד צהלה ושמחה בבא צדיק בא רנה בארמנותם כי הושפר נחלתם שדור השלישי מעת הח״ס בא הנה (כי במשך השנים שבינו לבין הח״ס ז״ל שימש בקודש פה גם דודו הגה״ק מו״ה שמעון סופר בעל מכתב סופר זצ״ל) וזו היא ביאה זו היא שיבה שתורת רבם הח״ס ז״ל מחזרת על אכסני׳ שלה.

כל העומדים לפניו ורואים התנהגותו בעבודה תמה והכנתו לכל דבר שבקדושה בפנים בוערות בשמחה של מצוה השלהבת היתה עולה מאלי׳ בלב המסתכלים בו, ובכל מדותיו ומעלותיו הי׳ נדמה לזקנו הח״ס זצ״ל ופני משה כפני חמה הושפע לשמואל ירחינאה אשר חכמת פניו היתה מאירה כפני לבנה, כל מדה נכונה צרורה היא בשמלתו ומעיל קטן שעשתה לו אמו בחכמת נשים ארגתו בתוכחות אם ושמן וזמין של תרומות המדות שסכוהו אבותיו בילדותו השתכללו במשך השנים רבותיים.

עבודתו בתפלתו הזכה היתה בהתלהבות נפלאה, נקשרה נפשו ורוחו בחד קטירא בהאותיות והמלות היוצאות מפיו הטהור ברגש קדושה בעינים זולגות, עד שכל העומדים אצלו נתעוררו ונתפעלו כששומעים קולו, קול ה׳ בכח, כן הי׳ מזהיר לתלמידיו להרים קול בתפלה שיתעוררו זא״ז.

ובשנת תרל״ג הוציא לאור ספר קטן מספד מר שקרא על ז׳ גדולי ישראל שנעדרו אז במחלת חולי רע ר״ל במוסר והתעוררות רב על שמירת שבת, ברית ותורה ר״ת שב״ת, והוא פרש ושפך רוח טהרה בכל עת על בחורי הישיבה בתוכחת חיים ודברי כבושים להיות כל מחשבותם אדוקות בו ית׳ וכל מעשיהם יהיו לש״ש לעשות נחת רוח לבורא ית״ש.

פעם אחת הי׳ ברית מילה בבהכ״נ בהיותו בק״ק מט״ד ביום ב׳ דר״ה, וצוה לבני הישיבה לבא לבהכ״נ להיות עומדים שם בברית וקודם הברית דרש דרש דברי כבושין ומוסר בענין שמירת הברית קודש ושמח בזה שהקרה ה׳ מקרה טהור ביום הזה לתקן פגם הברית ע״י התשובה שעושין קודם הברית כמו דאי׳ במדרש הובא בס׳ בני ישששכר על פסוק קנא קנאתי שהבטיח הקב״ה לאלי׳ הנביא שיכפר לכל העומדים שם, ובתוך דבריו מוסר על הפסוק אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי

ספקתי כף על ירך בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי להוכיח על חטאת נעורים, ולעשות תשובה ביום הזה שהוא מסוגל לתקן מדת יסוד עפ"י סדר עשר ספירות שמתחילין ביום א' דר"ה במלכות כמבואר בסה"ק.

בתחלת כל זמן קודם שהתחיל לימוד השיעור פתח דבריו יאירו בפתחא דאגדתא. ויעיר אזנם למוסר להלהיב לבם להתמדה ולירא שמים עד שדמעותיו נשרו על לחייו מרוב התעוררות ולב התלמידים הי' מס כדונג ובכו בכי רב וסיפרו התלמידים שאחר הפתיחות האלה הרתיח את לבם כ"כ בהתעוררות עד שהתפללו תפלת ערבית שלארחי' בכוונה עצומה ובדמעות שליש כמו בליל יוהכ"פ, ונהג אז א"ע לקבל תקיעת כף מכל תלמיד ותלמיד שלא ילך לעולם לסעמינאר, וכתב על הנייר טופס שבועה, הריני נשבע בשבועה דאורייתא וכו' ובת"כ ע"ד רבים שאין לו הפרה עולמית שלא לכנוס להיות מתלמידי בין און הנקרא סעמינאר בכל מקום שהוא הן במדינתנו והן חוץ למדינה זו וכו' וכו', וע"ז באו על החתום כל בני הישיבה.

ובשנת מות רבנו זצ"ל הוציא לאור בנו הרב החריף הנגיד מו"ה דוד צבי נ"י את פירושו על הגדה ש"פ והוא ביאור רחב ידים, וזה רק מעט מהרבה אגדה שיצא מפיו הקדוש כי לא הספיקה עתו להעלות כל חידושיו על הספר ובפרט בדברי אגדה רובו הי' נכתב בידי תלמידים מופלגים היודעים לכוון דעת רבם והרבה מאוד שלא נמצא כתוב וידוע בשמו בין התלמידים כי נהר דיעה הו' אתרא דשמואל וכל מקום שנתן בו עיניו בעיונו הי' כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק ברוחב לבבו כפתחו של אולם.

נהדר הי' מראהו כלבנון בבא מועד שמחתינו עסקו במצות סוכה שמח כל שבעה בצל סוכה ומרגלא בפומא שהיא מצוה יחידית שכל גופו של האדם מעוטף בהמצוה ושומר לבוקר מתי שיבא לידו לקיים המצות ד' מינים בעזוזא דרחימא וכל מי שלא ראה צהלת פניו בשמחת בית השואבה עם ב"ב ותלמידיו והמון חוגג בשירה וזמרה ופיו ממלל רברבין, לא ראה שמחה של מצוה מימיו, והנהיג את תלמידיו ללמוד בכל שנה משניות מס' תענית, ראש השנה, יומא, סוכה, בעתם ובזמנם, והתלמידים האוכלים על שולחנו בר"ה ובערב ומוצאי יום הקדוש וכן בסוכות הוצרכו לומר בשעת הסעודה כל אחד משניות ממס' הנ"ל בע"פ, והי' רגיל על לשונו תרי"ס בפני פורעניות תריס ר"ת מס' הנ"ל תענית ר"ה יומא סוכה. בימי חנוכה הרבה השמחה בלימוד התלמידים ביתר שאת למען לא יבואו ח"ו לשמחה של הוללות ומה גם בעידן חדותא במשתה ושמחה ביום הפורים שפך טהרת לבו מתוך שמחה ורגיל הי' שעיטרוהו בניו ותלמידיו כגורן עגולה והוא עומד באמצע בריקוד של מצוה והם מזמרים לפניו שירות ותשבחות ובפרט נוסח התפלה ברוך אלקינו שבראנו לכבודו עד שבא בהתלהבות כיקוד אש והתחיל לומר לפניהם חדושים עליו.

תשוקתו הגדולה גם ברוב טרדותיו בעבודתו הקודש לראות פני צדיק הדור נשאתו בשנת תקל"ב לקבל אנפא קדישא הגה"ק מצאנז זי"ע, וכבוד גדול נתכבד שם והשתעשע עמו הגה"ק זצ"ל הרבה בד"ת ופלפלו בסוגיא דדברים שבלב ובשבת אחר שבועות בשנה הנ"ל הי' בקראקא לקבל פני דודו הגה"ק מו"ה שמעון סופר זצ"ל,

ברב שמחה וחדוה קבל את פני בן אחותו ואהבתו אליו הי׳ עד לאחת ובשב״ק כבדוהו לדרוש בביהכ״נ הגדולה שקורין הויכע שוהל, בביהכ״נ של הב״ח דרש דרשה נפלאה עד שכל שומעיו השתוממו לשמוע כזאת מאיש צעיר לימים וביום א׳ בבקר הלך עם דודו הגאון לבהכ״נ של הרמ״א ונתכבד בכיבוד הגדול לעמוד במקום קדשו של הרמ״א זי״ע, דודו הגה״ק זצ״ל הנ״ל תמיד מלא פיו ולשונו מתהלת בן אחותו, בשנת תרמ״א כשהוכרח הגה״ק הנ״ל לנסוע מוויען לקראקא על ר״ה אמר בזה״ל לבנו הרה״ג מו״ה שלמה נ״י מסערעט: מקנא אני את החסידים, מניחים הכל ונוסעים בימים הקדושים צו איין ערהליכען ייד, ואני כעבד כנעני לקהלתי שאני מוכרח ליסע לקראקא, וועגן איך דיא זכי׳ העטטע מיט מאטטערסדארפער רב די הייליגע טעג צוזאממען צו דאוועגען וועלן בודאי איין גראס תועלת וגנח מעומק הלב עד שמעדו קרסולו.

השלישי הכי נכבד עמוד הגמ״ח שטבע מושרשה הי׳ לו עוד מימי ילדותו ובתבונות כפיו בהעלם דבר ועיני זר לא תשורנו פעל ועשה בהצנע לכת מאוד שפזר מעותיו לעניים ובפרט בהחזקת ת״ת, וגדולה מעשה הצדקה שעשה בגופו הטהור, כי האמנם רגעיו היו ספורות לאבד אף רגע מעבודת הבורא ית״ש בכל זאת קיבל בסבר פנים יפות את כל אדם, דן לכף זכות ומעולם לא למד חובה על שום בר ישראל באהבתו הגדולה אליהם ועוד ימים אחדים קודם פטירתו בכה בדמעות שליש והתאונן על מצב ומעמד אומה הישראלית להצדיקם, וכה אמר: רבש״ע, לפניך גלוי וידוע שצרכי עמך ישראל מרובים ודין גרמא דעציראה ומונעם שמחמת זה אינם יכולים לעבוד אותך כראוי וכיאות וכל האנשים אשר סבבוהו המה ראו כן תמהו איך שבעת הזאת שהי׳ בסכנה גדולה במחלת האנושה הי׳ חרות על לבו דאגותן של ישראל, בפרט אהבתו דביקותו לתלמידיו הי׳ עד להפליא וכל מעינו בם שיתמידו בלמודם וילכו בדרך הישר בעיני אלקים ואדם.

בשנת תרמ״ג הוכבד עליו מחלתו ונסע בקייץ למרחץ קירלינג סמוך לוויען לבקש עלה ותרופה, וגם שם רחוק מביתו לא מצא מרגוע לנפשו, ובאותו זמן עסק בס׳ הזוהר כי אמר אולי רצון השי״ת שאעסוק בסה״ז ולא בלימוד עם תלמידים גם עסק בכתיבה, ובעודנו באמצע מלאכתו טרוף טורף קסת הסופר מידו והפך בחליו על משכבו וקרא לא׳ מתלמידיו (הוא הרבני מו״ה יואב נ״י ממט״ד) שיבא אצלו לקירלינג וכאשר ראה התלמיד מעמד רבו כי ברע הוא התחיל להרגיע רוחו הטהורה וגער בו רבנו הלא לא קראתיך לנחמני רק שתחזקני בדברים לקבל היסורין באהבה, וסתום היו תפלות רבים ודמעות הנשפכות כמים המוגרים ואך לשוא הי׳ עמל יד חרוצים רופאים מומחים, ובר״ח אב הוא יום שב״ק יום שמת בו אהרן הכהן בקש הטלית של שבת עם סידור האריז״ל שכן הי׳ דרכו להתפלל בו בש״ק וגם דבר לברך עליו שהכל ואז הביאו מטה של פרקים בחדר ונשא ונתן בדין אם מותר להקימו בשבת ובירך שהכל ולא גמר האכילה, אמר שהדבר בעצמו אין קשה כ״כ רק ההכנות, ואחר שייחד השם במורא מסביביו נסערה רוחו ונשמתו הקדושה יצאה באחד ושמואל עלה אל ביתו הרמה לגנזי מרומים. השמועה מרה כלענה באה אל קהלתו וכל פנים קבצו פארור והעם בוכה למשפחותיו כי שודדה אדרתם, והתלמידים סובבים בשו״ק וסופדים הוי אדון והוי הודנו על מי נטשת הצאן אור פניך עליגו זרח כהוד

זיו השכינה, ועתה חשך השמש בצהרים ואי׳ מקום בינה, וביום שלאחריו הובא הארון הקודש אל העיר בלוית אנשים למאות הבאים לכבודו האחרון ויום מהומה ומבוסה הי׳ היום ההוא מרוב תאני׳ ואני׳ לקול יללת הרועים רועי ישראל הסופדים לפני מטתו ובייחוד הגה״ק מו״ה מנחם כ״ץ פרוסטיץ האבדק״ק צעהלים זצ״ל תלמיד מובהק לח״ס ז״ל זעקת שבר עורר באמרו: רבותי מה לי להרבות בשבח הצדיק בדברים היורדים על פי מדותיו הרוממות ורב חילו לאורייתא בגאון עוזו די לי אם אומר כי החתם סופר הצעיר מונח עתה לפנינו ודומה עלי כאלו היום לוקח ממני מורי ורבי הח״ס הגדול וכל העם השומעים מפורש יוצא מפי כהן גדול זקן ונשוא פנים וחכם חרשים הורידו כנחל דמעה ותהי לחרדת אלקים, ובכל מקום אשר השמועה עשתה לה כנפים כי ״שמואל מת״, אבל ומספד גדול ליהודים כי נגדע גאון אמתי שכל העם ענו אחריו מקודש מקודש וניתק מפתיל חיי אדמות חבל הכסף איש שלשלת היוחסין איש א׳ מהרמתים צופים אדם גדול הבא מבני אדם שעומדים ברומו של עולם, איש האשכולות חסיד ועניו שמואל הקטן בעיניו וגדול ליהודים איש שעלה ונתעלה בעליותיו בקודש ורב טוב הנחיל לבית ישראל בספריו המאירים וברב תלמידיו המשוחים בפכו של שמואל הרמתי ניכר ונודע בהם שם רבם בקוראי שמו שמואל זכי״ע.

מתלמידי הגה״צ בעל חתן סופר זי״ע (ע״ס א״ב)

הרהגה״צ ר׳ אשר סופר מבארדיטשאוו בן הגה״ק ר׳ שמעון סופר מקראקא
הרהגה״צ ר׳ גרשון שטערן אב״ד מאראש לודאש במח״ס ילקוט הגרשוני
הרהגה״צ ר׳ דוד וועסעלי ראב״ד בפרעסבורג
הרהגה״צ ר׳ חיים גרשון ארדענטליך אב״ד טעלעגד — ומנ״כ בארה״ק
הרהגה״צ ר׳ יוסף בוימגארטן ראב״ד בוויען הי׳ משמש בבית רבו הק׳
הרהגה״צ ר׳ יואל פעלנער אב״ד בעלעד
הרהגה״צ ר׳ יודא גרינוואלד אב״ד נירוואראא
הרהגה״צ ר׳ יצחק צבי אמסעל אב״ד זבאראוו
הרהגה״צ ר׳ יחיאל מאיר פאנעטה אב״ד הידאלמאש
הרבני החשוב ר׳ יצחק אויש ראש הקהל בבאנהארט
הרבני החשוב ר׳ יוסף ברוידא מקאששוי
הרהגה״צ ר׳ ליב פרידמאן רב״ד בפרעסבורג
הרהגה״צ ר׳ פנחס ביללייטצער אב״ד סערענטש
הרהגה״צ ר׳ שאול ראזענבערג אב״ד ראצפערט
הרהגה״צ ר׳ שמעון עהרנפעלד אב״ד סיקסא (אחיו של בעל החתן סופר)
הרהגה״צ ר׳ שמואל בראך אב״ד ניר מאדע

ר׳ אליעזר דוד ז״ל גרינוואלד

מור״ר אליעזר דוד ז״ל גרינוואלד אב״ד סאטמאר, נולד לאביו הרה״צ ר׳ יוסף אב״ד טשעטשאוויטץ, נין ונכד להגאונים בעל פנים מסבירות וחכם צבי עד למעלה ראש רבינו המהר״ל מפראג, ביום י״ד שבט תרכ״ו בטשארנא (אונגארן).

בבחרותו למד אצל אחיו הגדול אדמו"ר הגה"ק אב"ד חוסט, בעל שו"ת וחי' ערוגת הבשם בהתמדה נפלאה, עד שדרשת בר מצוה שלו חבר בעצמו. בן ט"ז שנה נסע לישיבת הגאון בעל חתן סופר זצ"ל, ושם כינו אותו בשם הכבוד ר' אליעזר חריף. בשנת תרמ"ט נשא אשה ולמד עם בחורים מופלגים כל היום בבאַרדיוב. ובשנת תרנ"ה למד גם עם הישיבה הגדולה של אחיו הגדול בחוסט. כשהי' בן ל' קבלו אותו בסערדאהעלי לדיין, ותפס ישיבה גדולה, בשנת תרס"ו נתקבל לאב"ד צעהלעם ובשנת תרע"ג לאב"ד אבערווישא (רומעניען). בשנת תרפ"א לאב"ד סאטמאר. נפטר ר"ח סיון שנת תרפ"ח לפ"ק.

ר' משה פארהאנד ז"ל

הגאון החסיד האמיתי מרן רבינו משה פארהאנד זצוק"ל אשר שימש בקהלות קדושות נייטרא ומאקאווע והרביץ תורה ויראת שמים יותר ממששים שנה והעמיד תלמידים לאלפים. עלה למרום בשנת צ"ד לימי חייו, י"ח סיון תש"ד.

ר' צבי יהודא קושעלעוויץ ז"ל

הרב ר' צבי יהודא זצ"ל קושעלעוויץ שימש ברבנות בהערים ראצקי, טיקטין, סעמיאטיץ, משנת תר"ן עד תרע"ט. נולד בשנת תרכ"ג בערך ונפטר בשנת תרע"ט. למד בישיבות מיר, וואלאזין, ומשנת תר"מ עד תרמ"ג למד אצל הגאון בעל חתן סופר זצ"ל במאַטערסדאָרף. בנו הרב ר' שמואל קושעלעוויץ שליט"א, מחבר ס' נתיבות המשפט ח"א וח"ב, רב בבראָנקס ור"מ במתיבתא תורה ודעת, נקרא על שם הגאון החתן סופר, רבו של אביו.

ר' שאול בראך ז"ל

הרב הגאון הגדול ציס"ע מור"ר שאול בראך זצ"ל, נולד בעיר נייטרא באונגארן, לאביו הרבני המופלג מוקיר רבנן מו"ה ר' אלעזר ז"ל ולאמו הצדיקת מרת ליבא ע"ה, והי' נכדו של הגאון העצום וכו' מור"ר פייוול פלויט זי"ע. בילדותו למד אצל הרב הגה"צ ר' שלמה סערדאהעליער ז"ל, תלמיד מרן החת"ס זי"ע, ואח"כ למד כשנה אצל המהרם שיק זי"ע, ואח"כ נעשה לתלמיד מובהק להגה"ק בעל חתן סופר זצ"ל, וגם הסתופף אצל מרן בעל ייטב לב זי"ע בסיגעט. זוגתו הרבנית היתה בת ר' נפתלי קרויס ז"ל מאוהעל (ר' נפתלי הנ"ל זכה לשני חתנין גדולי ישראל, מרן ר' שאול בראך זי"ע ושאר בשרו הגאון ר' שמואל בראך זצ"ל שהי' אב"ד בניר מאדע). ראשית ממלכתו היתה במא־געגדאָרף, ושם הרביץ תורה לתלמידים הגונים בישיבתו המפורסמת. אח"כ נתעלה לאב"ד דקה"י קראל, וגם שם היתה לו ישיבה של כמה מאות תלמידים חשו־בים מקשיבים לקולו קול תורה ויראה. משם נטע אהלו אהל תורה בקאשוי, שם נבחר לאב"ד, והנהיג צאנו צאן קדשים, בחורי חמד בישיבתו הרמה של כמה מאות תלמידים.

בתו גיטל ע"ה

בתו גיטל ע"ה אשת הרבני מו"ה אלי' קארניטצער זצ"ל מסובאטישט נולדה עש"ק יו"ד למב"י תקע"ה לפ"ק,*) כ"כ מרן זכי"ע בעצמו לזכרון.

זרעם ברוכי ה':

א). מו"ה שמואל.

ב'). מו"ה משה.

ג'). הרב הגאון הצדיק מור"ר עקיבא זצ"ל אב"ד קראקא יצ"ו, חתן הגה"ק מור"ר שמעון סופר אב"ד קראקא יע"א.

---

*) לדוגמא אחת מצדקותיה, אציע מה שסיפר הרב הגאון החריף ובקי מו"ה יוסף נחמי' זצ"ל רב בק"ק קראקא, בן הגה"צ מו"ה עקיבא קאַרניטצער זצ"ל מקראקא, וז"ל: מקובלני מבית אבא זצ"ל שזקנתי הצדקת מ' גיטל ע"ה היתה יפת מראה מאוד ברה כחמה וזיו פני' מבהיק עד להפליא ובצדקתה הגדולה הסתירה עצמה בכל האפשר מעין רואים ולא יצאה בשוק רק בהכרח גדול, ואביה קרא אותה "מיין הייליגעס קינד", זרע קודש שלי. פעם אחת בלכתה ברחובות קרי' הרגישה שאיש אוחז דרכו אחרי' ולמרות כל תחבולותי' להסתתר מפניו הוא עקבה ישמור וחותר בכל עוז להביט בפניה ותצטער על זה מאוד וכשובה לבית אביה לקחת ספר התהלים שבו הי' רגיל אביה הקדוש הח"ס זצ"ל להתפלל בכל עת מצוא ותבך ותתחנן לפני ה' להסיר ממנה יפי פני' וכבוא אביה הקדוש לבית וימצאה עומדת בזוית ומתפללת ודמעות שליש על לחי' ויחרד על המראה ויאמר בתי למה תבכי מרה ולמה ירע לבבך? ותען ותאמר הנה גא ידעת אבי אומרים עלי כי יפת מראה אנכי ורואי בחוץ קלי הדעת יביטו יראו בי ונוקשו וגלכדו בהרהורי עבירה וכן אירע לי גם עתה בלכתי בשוק ואתחלחל על הדבר הזה ובמסתרים תבכה נפשי על כי הנני אבן נגף יצור מכשול לרבים ובצר לי על זה התפללתי אל ה' שיסיר אור פני ממני ולא תבוא עוד תקלה על ידי ויתפעל אביה הקדוש מאוד לשמוע מלי' ויאמר לה ברוכה את בתי להי' היטבת כל אשר דברת ומאחר שכונתך לשמים גם אני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך יתן ה' שאלתך אשר שאלת מעמו ועתה הנך הרה ויולדת בן ותחת אשר את מותרת על אור פנים גשמיים תזכי לבן מאיר עיני ישראל בתורתו וצדקתו — ויהי לה כן כי בזמן קצר אח"ז נחלתה קשה ואם כי שבה לאיתנה כבראשונה בכל זה פני' לא הי' לה עוד פנה אורה פנה זיוה ומהריון הזה נולד לה אבא מארי הגה"ק זצ"ל אשר הי' מופת לרבים בגדולת תורתו וקדושתו הנשגבה ככל אשר דבר לה מלאך ה' מרן ח"ס זצ"ל. — ושאל אחד הקרובים (אשר שמע עובדא זו מפק"ו הגמהרש"ס וצ"ל) את פה קדוש אבא זצ"ל אם ידע ושמע מזה, והשיב בענות חן, ידעתי גם אני ידעתי והנה ודאי כדאי בעהח"ס זצ"ל שאחד מדבריו לא יפול ארצה אך מה אעשה ועונותי גרמו שתפלת צדיק לא עשתה אלא מחצה היינו רק בנוגע לאמי ואני נשארתי כלי ריקן עכ"ל.

ד׳). מו״ה מאנעלא ז״ל שם אשתו אידל בת אליעזר וויס ע״ה.
ה׳). מו״ה שלמה ז״ל, מת בהיותו בחור.
ו׳). וואלף ליב ז״ל.
ז׳). מרת שרה ע״ה, בעלה הי׳ מו״ה אלי׳ שיקק ז״ל. בעלה השני מו״ה אלי׳ הויפט מקאשוי ז״ל. בעלה השלישי הי׳ הרב פראנק ז״ל מירושלים תובב״א.

* * *

מרת גיטל בזווג שני היתה אשת הגאון הצדיק ר׳ שלמה זלמן שפיטצער.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳). מרת סרח ע״ה, בעלה היה הרב הגה״צ מו״ה יוסף בער הכהן קאהן זצ״ל, דומ״ץ בשיפשוול בוויען והי׳ גדול בתורה וירא שמים מפורסם, למד בישיבת הגאון מהר׳ דוד ביסטריצקי זצ״ל, בק״ק מילכדארף בעהמח״ס בית דוד, וגם אצל הג׳ שבט סופר ז״ל, חותן הגאון ר׳ קלמן וועבער, אבד״ק פישטיאן.

ב׳). מרת מלכה אסתר ע״ה, בעלה היה הרב הגאון הצדיק מור״ר שמעון סופר זצ״ל הי״ד אב״ד ערלוי יצ״ו, בעל תשו׳ „התעוררות תשובה״, בן מרן הכתב סופר זכי״ע.

ג׳). מרת יטל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני המפואר מו״ה זאב וואלף גראָסס ז״ל.

ר׳ שמואל קארניטצער ז״ל

הרבני המופלא ירא ושלם מו״ה שמואל קארניטצער ז״ל בן הר׳ אלי׳ ז״ל, שם אשתו מרת רחל ביליטצער ע״ה, בתו של ר׳ יואב ביליטצער ואשתו רחל ז״ל.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳). הרבני המופלא מו״ה יואב ז״ל בסערענטש. היה עסקן צבורי באמונה במלוא המובן. כסאו הי׳ מוטל בלשכה המרכזית של מדינת הגר בין בעה״ב הקרובים ביותר למלכות, מאן מלכי רבנן. עשרה בנים היו לו, כולם שוים לטובה, האחד המובחר שבכולם הי׳ הרהגה״צ מו״ה עקיבא פנחס זצ״ל הי״ד אב״ד טאלטשווע, ובנו הרבני מו״ה יקותיאל זלמן ז״ק שהי׳ מחשובי הבעה״ב בעיר בודאפעסט, והלך בדרכי אביו כעסקן רב בכל דבר שבקדושה. ובנו ר׳ משה נ״י דר בבודאפעסט כעת ראה״ק דקהל יראים.

ב׳). מרת אסתר ע״ה, בעלה הי׳ החסיד המפורסם מאוד נעלה מור״ר ליבש ז״ל, הנקרא בפי כל בשם הכבוד „ר׳ ליבש בוטשאן״.

ר׳ משה קארניטצער ז״ל

הרבני מו״ה משה קארניטצער ז״ל. (שם אשתו בזווג ראשון מרת שרה געשטעטנער ע״ה, ובזווג שני מרת שרה גרינוואלד ע״ה).

זרעם ברוכי ה׳:

א׳). הרבני איש ישר ותמים מו״ה עמרם ז״ל, בודאפעסט נפטר תרצ״ו.
ב׳). מו״ה אלי׳ ז״ל מאטצגערסדאָרף אצל וויען. נפטר בשנת תרצ״א.
ג׳). מרת זיסל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני מו״ה יהודה קויפמאן מקאמארן.

ד'). מרת שרה ע"ה, בעלה הי' הרבני מו"ה אברהם שווארץ. שארווארן.
ה'). מרת גנענדל ע"ה, בעלה הי' הרבני המו"מ מו"ה משה נחום צובל נ"י הדר כעת בעיה"ק ירושלים תובב"א. מפורסם מאוד על ידי חיבוריו הרבים בכל המקצועות של חיי יום יום, אחי הרב הגה"צ מו"ה יצחק מאיר צובל דומ"צ פאקש ז"ל, בני הרב הגה"צ מו"ה שלמה צובל ז"ל דומ"צ בטירנוי, תלמיד מהר"ם א"ש ומהר"י אסאד זצ"ל נולד בעיר חדש, צדיק תמים ויושב בתענית ובעגמ"ה, נדפס ממנו ספר אמרי נועם. אשת ר' שלמה צובל היתה האשה הצדיקת והצנועה מרת צביה בתו של הרב משה שטערנבערג רב לקהלת אַטש ואשתו מרת פרדל, היתה בת של הרב הגאון המפורסם משה נחום מוואזסון.

ר' מנחם מאנלי קארניטצער ז"ל

הרבני המופלא ומופלג מאוד נעלה מו"ה מנחם מאנלי קארניטצער ז"ל. (בן הרבני הנפלא דחיל חטאין מו"ה אלי' זצ"ל חתן מרן החס"ס זכי"ע, שם אשתו מרת אידל ע"ה ממשפחת ווייס).

זרעם ברוכי ה':

א'). הרבני מו"ה אליעזר, שם אשתו עמי בלאנדאן.
ב'). מרת גיטל ע"ה, בעלה הי' הרבני המופלא אדם חשוב ויקר מאוד נעלה מו"ה בנימין זאב ענגעלסראָטה ז"ל.

בנם הנשאר בחיים הוא הרבני המופלא ומופלג בעל מדות רמות ונשגבות שיף עייל ושיף נפיק ולא מחזיק טובה לעצמו מו"ה מנחם שלמה ענגעלסראטה נ"י הדר כעת בברוקלין, והוא אחד מעמודי התוך לקהל יראים ווין המפורסמה בוויליאמסבורג. נשא אשה מרת רוזא תחי' נויראטה, משפחה רמה ומפורסמה, העומדת על צדו בכל דבר שבקדושה וידועה בטוב לבה, אשה צנועה וחשובה.

ג'). הב' אלי' ז"ל נפטר בדמי ימיו.
ד'). ר' שמואל נ"י, שם אשתו ערנא.
ה'). מרת זיסל תחי', בעלה הי' ר' משה מנשה ז"ל.
ו'). ר' שמעון ז"ל, שם אשתו רחל מווין ע"ה.
ז'). מרת רחל, בעלה הי' ר' מרדכי אייזענבערג מווין.
ח'). ר' מנחם מאנלי ז"ל, (נולד אחר פטירת אביו ונקרא על שמו).

ר' אלי' שיקק ז"ל

הרבני המופלא מו"ה אלי' שיקק ז"ל (שם אשתו מרת שרה ע"ה בת הרבני המו"מ מו"ה אלי' קארניטצער ז"ל).

זרעם ברוכי ה':

א'). ר' מרדכי ז"ל.
ב'). ר' משה ז"ל.

ג'). הרבנית מרת ריזל ע"ה, בעלה הי' הרב המופלג הלמדן המפואר צדיק תמים מו"ה אברהם זצ"ל קערפל, הי' בעל מדות רמות ונשגבות עניו ושפל ברך, הרביץ תורה ברבים, ומזמן לזמן הי' סגן בעל הוראה בשיפשוהל.

ד׳). מרת אסתר ע״ה, בעלה הי׳ הרבני הירא ושלם מו״ה יצחק אברהם משה פרידמאן ז״ל מטאפאלטשאן, זכו לגדל בניהם על דרכי התורה, והעולה על כולנה היא בתם מרת מרים יאכעט תחי׳ שבעלה הי׳ הרבני המופלג בתורה העסקן הגדול לכל דבר שבקדושה איש חי רב פעלים מקבציאל ירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה אשר רייכנער ז״ל. היה אחת הדמויות הנעלות שבין הבעה״ב שבדורינו, שכללו בתוכם את כל המדות הטובות, ושימשו לסמל ודוגמא בדקדוקי המצות ובפעולות רבות לתורה ולצדקה, מיקירי קרתא של קהל יראים פרעשבורג המעטירה. היה מתלמידיו החביבים של מרן השבט סופר זכי״ע. כאיש רודף צדקה וחסד, נכבד ונשוא פנים שימש בעירו כראש חברה קדישא. נשיא בית החולים היהודי, וגבאי בית הכנסת הישן והמפורסם „ברילליש שוהל״. בכ״ח תמוז בשנת תשי״ד לפ״ק בעיר מגוריו ברוקלין החזיר נשמתו הטהורה ליוצרו. (לשון „האהל״ קובץ תורני, חוברת ג׳). ביתו הי׳ בית נאמן לה׳ ולתורתו, וברוח זה הדריך זרעם לברכה. חתנו הוא הרבני זי״ר ויפר״ת מוכתר בנימוסים מו״ה שלמה זלמן וועבער נ״י, בן הרב הגאון הצדיק ראש וראשון בכל דבר שבקדושה הדרשן המפואר פה מפיק מרגליות מו״ה קלמן וועבער זצ״ל אב״ד פישטיאן*). בנו הרבני בעל מדות רמות ונשגבות מו״ה יצחק אברהם משה נ״י, נשא אשה ממשפחת הגה״ק מור״ר אברהם ליב זצ״ל בעל תשו׳ קול ארי׳, אב״ד בערעגסאס ומאדע (תלמיד מרן החת״ס).

ר׳ וואלף ליב קארניצער ז״ל

הרבני מו״ה וואלף ליב קארניטצער ז״ל שם אשתו מרת פערל ווילד מבוד־דאפעסט.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳). מרת רחל תחי׳ בעלה הי׳ מו״ה צבי ניעדערמאן מבודאפעסט.
ב׳). מרת אסתר ע״ה מווין.
ג׳). מו״ה משה ז״ל מאנטוועריפן.
ד׳). מו״ה דוד מוואגוועטלה.

ר׳ וועלוועלע קארניטצער ז״ל

הרב וועלוועלע קאַרניטצער בן הרב הגאון הצדיק ר׳ עקיבא קאַרניטצער מקראקוי.

---

*) מור״ר קלמן ז״ל וועבער נולד בשנת תרל״א במאקא, ולמד בישיבת הגאון ר׳ זוסמאן סופר ז״ל בפאקש, ואח״כ בפ״ב בישיבת הגאון בעל שו״ת שבט סופר, ונשא בת הג״ר יוסף דוב הכהן, חתן הג״ר זלמן שפיטצער אב״ד בקה״י ווינא, ה״ למדן מופלג, דרשן מפואר, ובעל כשרונות בתחילה הי׳ אב״ד רעטע, ובשנת תרס״ב נבחר לאב״ד פיעשטיאן, בשנת תרע״ט פעל והשתדל הרבה להתיסדות לשכת היראים במדינת סלאבאקייא, וחפץ ה׳ בידו הצליח, ונבחר הוא לראש הלשכה, ועמד שם בפרץ, ולחם מלחמתה של תורה ויראה נגד המתפרצים, והשתדל הרבה לטובת קהלות היראים אצל שרי המדינה, בפרט לטובת הישיבות של המדינה היתה פעולתו רבה ונכבדה, ונפטר בפרעשבורג י״ז תשרי תרצ״ב לפ״ק ומנו״כ בפיעשטיאן זיעוכי״א:

זרעם ברוכי ה׳:

א) ר׳ משה חתן הרב הצדיק ר׳ דוד רובין מלאנצהוט נ״י.
ג) פרידה בעלה משפחת לאסט נ״י.
ד) מרים בעלה משפחת גראסס נ״י.
ב) ריזל בעלה משפחת מאנגעל נ״י.
ה) אסתר בעלה משפחת לאנגזאם נ״י.
ו) שרה בעלה משפחת שטאממער נ״י.
ז) עקיבא נ״י.

בתו שמחה ע"ה

בעלה ר' משה טובי' לעהמאן זצ"ל

בתו שמחה ע"ה אשת הרבני הצדיק גדול בתורה מו"ה משה טובי' לעהמאן זצ"ל.

הרב הגדול הצדיק המפורסם מו"ה משה טוביה לעהמאן ז"ל היה יליד אמסטערדאם בן הרב המובהק הצדיק מהו' יוסף לעהמאן ז"ל המובא בתשובה ח"ס חאו"ח סי' ר"ד ויו"ד סי' ק"ח. אחר פטירת אביו ז"ל לקחו גביר צדיק א' בשם ר' אלי' נארדען ז"ל לו לבן, ושלחו ללמוד לפ"ב לישיבת ח"ס ז"ל. אח"כ נתקשר רבו עמו ליתן לו את בתו הצדיקת מרת שמחה ע"ה לאשה. ובדבר שווי השמות חתן וחותן צוה מרן ח"ס ז"ל לבנו קדוש מהרש"ס ז"ל אשר מסרו את החתן תחת השגחתו לאמור לו שיוסיף לעצמו עוד שם על שמו משה וביום מחר נכנס קדוש מהרש"ס ז"ל אל אביו הקדוש קודם תפילת השחר וכבר היתה תפילה של יד על כפו הוכנה להעלותה על זרועו וכיון שנכנס בנו אצלו שאלו על שקידתו של תלמידו החתן והשיב לו שהוא מתמיד גדול ויר"ש עצום והוספתי לו שם טובי' על שמו וכיון ששמע הח"ס ז"ל זאת הקפיד קצת ואמר הכי אמרתי שאתה תוסיף לו הלא אמרתי שיוסיף לעצמו והניח התפילה על זרועו והחזיקה כך כמה רגעים ואח"כ התפרצה אנחה מתוך לבו המשברת לב השומע ואמר "שמחה'לה נעבעך". ואמר לו בנו הגה"צ ז"ל איין שענער נעביך מיט מאה אלף האלענדישע גולדען, ועל זה השיב לו אביו הקדוש הח"ס ז"ל מאה אלף גולדען עססט מאן באלד אויף דערנאך קאנן מאן משניות לערנען, וכן הי' לדאבון נפש כי נתן הרב ר' משה טובי' ז"ל כל מעותיו על יד באַנקהויז מפורסם בוויען, אשר כל מי שרצה שמעותיו יהיו בטוחים וישאו פירות הגונים נתן כספו על יד הבאנקהויז ההוא, אבל בפתע פתאום בא השודד ונפל הבאנקהויז ההוא מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ולא שילם לבעלי המעות מאומה וגם רכוש הרב הצדיק ז"ל נאבד לגמרי, ואז הלך עם ביתו לעיר מולדתו לאמסטרדאם בשנת תר"ח בעת מרידת המדינה הידועה וישבו שמה איזה שנים אבל לא מיתדר להו שמה ובאו בחזרה לפ"ב והקהלה קדושה והמשפחה החזיקו אותם בדרך כבוד מאד כראוי לבנתא דמוריין רבם הקדוש הח"ס ז"ל באופן שנתקיימו דברי קדוש ח"ס ז"ל אשר דיבר ברוח קדשו ואיזהו חכם הרואה את הנולד חכם עדיף מנביא זי"ע. (ור' משה טובי' זצ"ל נפטר ונקבר במאטערסדארף כאשר הי'

שם לבקר בתו הרבנית מרת אסתר ע"ה אלמנת הרב הגאוה"צ מור"ר בנימין שלמה זלמן שפיטצער אב"ד שיפשוהל בווין).

בפתקא שרשם בה מרן ז"ס ז"ל שנות לידת בנותיו כותב: בתי שמחה תחי' נולדה לי למז"ט ליל א' דחנוכה שנת לישרי לב שמחה לפ"ק.

הג' הק' בעל מכתב סופר (באגרות סופרים) כתב לו ברב ידידות וחביבה, יתירה וז"ל "הרב הותיק מלא עתיק צדיק נשגב מו"ה משה טוביה לעהמאן ולנות ביתו ה"ה אחותי הצדיקת מ' שמחה (תחי') ע"ה האשה וילדיה יחיו לאדוניה וכו' — הצדיקת המפורסמת מרת שמחה שהיתה חביבה עד למאד בעיני אביה."*).

זרעם ברוכי ה':

ר' יוסף עקיבא לעהמאן ז"ל

א) הרבני המופלא יוסף עקיבא ז"ל. שם אשתו חנה מוללער ע"ה מברעזאוויטץ. היה למדן גדול חו"ב טובא ומפורסם לצדיק תמים, לא פסק פומי' מגירסא כל ימיו הקדיש לתורה ולעבודה, ד' אמות של הלכה הי' שמחת לבבו.

בני הרבני מו"ה יוסף עקיבא לעהמאן ז"ל:

א'). מרת שרה ע"ה. בעלה הי' הרב הדרשן המפואר מו"ה משה שרגא גאלדשטיין ז"ל. מתחילה רב ומגיד משרים בברוסל, ואח"כ בעואב"י פרעסבורג. חתנו ר' יוסף האלפערין מתל־אביב דר כעת בנויארק.

ב'). מו"ה אלי' ז"ל.

ג'). מרת בילא ע"ה. בעלה הי' הרבני מו"ה אברהם גלאטטער פ"ב־ווין. מפורסם בישרת לבו וכל מעשיו לשם שמים.

---

*) כתב בס' חוט המשולש: סיפרה לי ברתא דמרנא החס"ס זי"ע האשה הצדקת מ' שמחה לעהמאן ז"ל שפ"א אחרי מות אמה הרבנית הצדקת מרת שרל זצ"ל בא אבי' מרן החס"ס לבית התבשיל בע"ש, וראה את הלחמים שהוכנו לש"ק היו מונחים בבעקען על הארץ לאחר האפי' וצעק על בתו, הראית גם מאמך ע"ה לנהוג כן? כי מיד לאחר האפי' צריכים לתת אותם על השלחן. — שוב מצאתי בהגהות מרנא על האו"ח בס' רמ"ב וזל"ק: לעשות מהם לחמים, ובעש"ק משמוציאים אותם מהתנור מניחים מיד על השלחן, טו"ז יו"ד סוס"י קע"ח, וז"ל הטו"ז שם, גם קודם השבת מיד שמוציאים מניחים אותם על השלחן משום כבוד שבת, עכ"ל. — ועוד מצאתי כתוב בספר הנ"ל (דף פ"א א') וז"ל:

ידידי המנוח הה"ג מוה"ר ברוך ליבער זצ"ל (שהי' דומ"ץ בפישטיאן) בנו של הגאון ר' נטע ואלף זצ"ל סיפר שפ"א הי' הגאון מפאקש זצ"ל בעהמח"ס ילקוט אליעזר בפ"ב, והלך לקבל פני הצדקת מ' שמחה לעהמאן ז"ל בתו של החח"ס זי"ע, והלכו עמו כמה ת"ח, וביקש ממנה שתספר לו איזה ענין מאבי' הקדוש, וסיפרה לו שבהיותה נערה קטנה פ"א לא ברך אותה אבי' הקדוש בליל ש"ק, ומהמת זה נצטערה כ"כ עד שהתחילה לבכות, ושאלה אותה אמה הרבנית זצ"ל למה תבכה, וענתה ואמרה על אשר אבי' לא ברך אותה, ושאלה מבעלה הקדוש ע"ז, ואמר לה, וכי אין אתה רואה שלא אוכל לברכה כעת? ובדקה ומצאה שהתחילה אז לראות, ומן אז לא ברך אותה רק כשידע שהיא טהורה, וכששמע הגאון מפאקש את דברי' התחיל לבכות בקול גדול, כי נתפעל כ"כ מתוקף קדושתו. —

מרת שמחה הצדקת נהלה את צרכי הבית, בבית אביה הקדוש משנת תקצ"ב בהלקח מהם אמם הדגולה ע"ה עד שנת תקצ"ה שהי' אביהם הח"ס זצ"ל אלמן, וברתא דמרן זצ"ל נפטרה בשיבה טובה בת תשעים שנה בפ"ב בי"ג אלול תרע"א, וכתבה צוואה נאה ביום ד' פ' משפטים שנת תרנ"ג.

ד'). מו"ה שמעון ז"ל, שם אשתו זאפיע ע"ה פילווער מפורטה.
ה'). ב' בנות מתו בנעורתן ע"ה.

ב) מרת שרה ע"ה. בזווג ראשון היתה אשת ר' יעקב גייגער ז"ל. וכשמת הוא עם בניו הקטנים בשבוע אחד במגפה ר"ל, נשאה את הרבני מו"ה ברוך גרויס ז"ל מקעזמארק.

בני הרבני מו"ה ברוך גרויס ז"ל:
א'). מו"ה עקיבא ז"ל, אשתו מבית מאשלער מטארנאוו.
ב'). הרבני המופלא מו"ה יהודה ליב ז"ל, אשתו ממשפחת רעבענוורצל מבודאפעסט.
ג'). הרבני איש יקר רוח מו"ה בנימין ז"ל, אשתו ממשפחת געשטעטנער מראאב.
ד'). מרת חוה לאה ע"ה, שם בעלה הרבני המופלא ומופלג ירא ושלם מו"ה משה ליבערמאן ז"ל עסקן ציבורי באמונה, חד מעמודי קהל יראים מקאשוי, במסירת נפש עמד בכל דבר שבקדושה על צד הלוחמים להרים כבוד התורה ולומדיה. ביתו הי' בית נאמן לה' ועל דרכי התורה ומסורה הדריך אותם לשם ולתהלה. אחד מנכדיו הרבני מו"ה יוסף ליבערמאן נ"י מירושלים כתב תולדות רבינו מרן השבט סופר זכי"ע ברייש ספר חי' שבט סופר על מס' כתובות וגיטין שיצא כעת לאור עולם שם בירושלים תובב"א.

ג) מרת אסתר ע"ה. בעלה הי' הרב הגאון הצדיק מור"ר שלמה זלמן שפיטצער זצ"ל אב"ד דקה"י שיפשוהל ווין, אחר שמתה עליו אשתו הראשונה מרת גיטל קארניטצער ע"ה. הרבנית מרת אסתר ע"ה מתה בדמי ימיה כבת מ"ח ונקברה במאטערסדארף בשנת תרס"א.

מרת גיטל בת יחידה היתה לאביה הרב הג' ר' שלמה זלמן שפיטצער ולאשתו אסתר ע"ה בעלה הי' הרבני המו"מ ירא וחרד לדבר ה' מו"ה אליעזר האמבורגער ז"ל מבערלין משפחה גדולה מגרושי שפאניען. היה אדם חשוב מאוד הדריך בניו על דרכי התורה, ועלה והצליח שיוצאי חלציהם גם היום יראים וחרדים לדבר ה' לא זזו מדרך אבותיהם.

בנם הה"ג בנימין שלמה זצ"ל היה דיין ומו"צ בקהי' פאריז (פראנקרייך). זכו לגדל בניהם ובנותיהם באופן מאוד נעלה, לשם ולתהלה, ולתפארת כל המשפחה.

ד) מרת ייטל ע"ה. בעלה הי' הרבני המפואר מו"ה פנחס סיפמאן הילעסום ז"ל מאמסטערדאם.

זרעם ברוכי ה' המה:
א'). ר' ירמי' אלי' ז"ל, שם אשתו מרת זאפי קאטצק ע"ה.
ב'). הב' יוסף שמואל ע"ה.
ג'). ר' עקיבא שמעון ז"ל, שם אשתו טילדא ע"ה לבית שאמואל.
ד'). ר' משה טובי' שלמה ז"ל, שם אשתו עללי ע"ה לבית גאלדשמיט.
ה'). מרת שרה ע"ה, בעלה הי' מבית היימאן.

ו'). מרת חנה ע"ה, בעלה הי' מבית מארגענשטערן מאמסטערדאם.
ז'). מרת קיטי תחי' בעלה מו"ה מ. יאקאבס אמסטערדאם.
ח'). מרת בלומע, בעלה א. רובינס.

ה) מרת קאטל ע"ה. בעלה הי' מו"ה נחום הכהן דימאנט ז"ל מווין. איש ישר צדיק במעשיו חרד לדבר ה'.

זרעם ברוכי ה':

א'). הרב המופלג בתורה מרביץ תורה ברבים מו"ה שמואל בנימין הכהן זצ"ל רב בקה"י האמבורג. שם אשתו הרבנית מרת שרה זיכערמאן ע"ה. לא מש מאהלה של תורה, ובמסירת נפש לחם מלחמת ה' ותורתו שלא ילכדו בני קהלתו ברשת המתחדשים הולכי קדימה.

ב'). הרבני איש ישר מו"ה יוסף הכהן ז"ל, שם אשתו בלומה ע"ה דציאלא־ווסקי מפראנקפורט.

ג'). הרבני המופלא ירא ושלם מו"ה עקיבא הכהן ז"ל, מת בעיה"ק טבריא בשנת תרס"ט על ידי מקרה רעה.

ו) מרת ריזל ע"ה. בעלה הי' הרב המופלא בתורה מו"ה חיים ראזענטאהל זצ"ל רב בבאדען אצל ווין. אח"כ תקע אהלו של תורה בקהל נורנבערג.

זרעם ברוכי ה':

א'). מו"ה יונתן ז"ל, אשתו זעלדא ע"ה לבית לאמערשטאדען מהאספארד. זכו לבן גדול בתורה מופלג ביראה מרביץ תורה בישיבה הרמה בגייטסעד על יד לאנדאן מו"ה חיים משה שליט"א, שם אשתו מרת רחל אייזענשטיין מפפד"מ.

ב'). הבתולה הינדא ע"ה, מתה בנערותה.

ז) מרת רחל ע"ה. בעלה הי' הרב הגדול בתורה יששכר דוב פריין זצ"ל מווירצבורג, לא שימש ברבנות הגם שהרבה קהלות גדולות בחרו אותו לראש ולמנה"ג כל ימיו ישב על התורה ועבודה בלי שום טרדה ודאגות פרנסה, ומעולם לא שלח ידו במסחר, נולד באמסטערדאם בשנת תר"ב ונפטר בהיותו בן ע"א שנה בשנת תרע"ג. היה אחד מגדולי תלמידי מרן השבט סופר זי"ע והוא שזכה להתרת הוראה הראשונה שנתן מרן ז"ל מעת ישב על כסא אביו מרן הכת"ס ז"ל. הי' פרוש מתענוגי העולם הזה, התענה כל שני וחמישי, לא העלה צחוק על שפתיו מימיו זכר לחורבן.

מרת רחל נפטרה בשנת תש"ג בת תשעים שנה, ואמה מרת שמחה היתה יותר על תשעים שנה בפטירתה, ושתיהן נפטרו באותו יום, י"ג אלול.

זרעם ברוכי ה':

א'). הרב המופלא ומופלג חו"ב מאד נעלה יפר"ת וזי"ר מו"ה יוסף עקיבא סג"ל הי' דר בעיר באזעל מדינת שווייץ. שם אשתו הרבנית מרת בילא תחי' בת הרב הגאון החריף העצום צדיס"ע מו"ה ארי' ליבש האראוויטץ זצ"ל אב"ד סטרי. הר' יוסף עקיבא נולד בשנת תר"ן בווירצבורג ולמד אצל הרה"ג מו"ה

שלמה זלמן ברייער זצ"ל בפראנקפורט. אחרי החתונה למד בישיבת גאלאנטא אצל הרה"ג ר' בנימין זיידל זצ"ל וגם ממנו קיבל היתר הוראה. הי' רב בברעסלוי ועסקן רב בספרות עמנו. זכה לבנים בני תורה ויראי אלקים. נפטר בבאזעל, מדינת שווייץ, ט' מרחשון תשט"ז.

ב'). מרת שרה חי' ע"ה, בעלה הי' הרבני המופלא ירא וחרד לדבר ה' מו"ה עקיבא סופר הי"ד ז"ל. הובלו עם בנם בן י"ד הב' יואל ז"ל לתאי הגזים כ"ו אלול שנת תש"ב. וליום הזכרון נקבע כ"ט אלול, הי"ד. הי' אחד מהיותר חשובי קהל יראים אנטווערפען. לא נח ולא שקט בכל דבר שהי' עומד על פרק חיי הקהלה הגדולה בעירו לתקנו ולכוננו בדרך שקבלנו מאבותינו ורבותינו נ"ע. כן נודע לנו לתהלה שם בנו הרבני המפואר מו"ה שמעון נ"י הדר כעת בברוקלין. וגם כאבותיו מחנך ומגדל בניו לתורה ולתעודה כראוי וכיאה לו, וכל רואיהם יכירו שזרע ברוכי ה' הם.

ג'). הבתולה צערלין ע"ה, מתה בנערותה.

בתו ייטל ע״ה

בתו ייטל ע״ה, אשת הרבני מו״ה ישראל גייגער ז״ל.

זרעם ברוכי ה׳:

א׳). מו״ה יעקב ז״ל, שם אשתו מרת שרה לעהמאן ע״ה בת הרבני הצדיק מו״ה משה טובי׳ לעהמאן זצ״ל, (אחר מיתתו נשאה להרבני מו״ה ברוך גרויס ז״ל). מת בדמי ימיו עם בניו הקטנים בשבוע אחד במגפה ר״ל.

ב׳). הבחור שמואל ז״ל, מת בדמי ימיו ר״ל.

ג׳). מו״ה יצחק ז״ל נשא אשה ממשפחת פריעדליך בבודאפעסט.

ד׳). הילדה שרה ע״ה. מתה בדמי ימיה ר״ל.

ה׳). מרת יוליא ע״ה, בעלה מר קראלאפסקי ז״ל מקאשוי.

בני ר׳ יצחק גייגער ז״ל:

א׳). מרת צירל ע״ה, שם בעלה מו״ה עזריאל שיף ז״ל מצעהלעם.

ב׳). הב׳ עקיבא ז״ל.

ג׳). כהר׳ שמואל וואלף ז״ל.

ד׳). שם בתה לא נודע לי. היתה אשת מר מארקוס מם. סיגעט.

בני מו״ה עזריאל שיף ז״ל:

א׳). מרת מרים.

ב׳). כהר׳ שמעי׳.

ג׳). כהר׳ יצחק נ״י כעת בנויארק.

ד׳). כהר׳ ישראל.

ה׳). כהר׳ בנציון נ״י.

בתו רעכלע ע"ה

בעלה ר' צבי יהודה פרידמאן זצ"ל

בתו רעכלע ע"ה אשת הרבני החריף הלמדן המפואר צדיק תמים מוה"ר צבי יהודה פרידמאן זצ"ל מטאפאלטשאן נולדה כ"א מנחם אב שנת תקפ"ט, כ"כ מרן החת"ס בעצמו לזכרון.

היה מפורסם לאיש צדיק תמים במעשיו. שיחה בפי כל היה ידוע שאם הרוויח ביום א' או ב' כמה שהי' יכול לפרנס עצמו ובני ביתו באותו שבוע, פנה עורף לכל מסחרו וישב יום ולילה ולמד בהתמדה עצומה. כסוחר עורות הקונים בעצמם היו מוכרחים לשקול הסחורה כדי שלא יהא נכשל ח"ו בעון מדה ומשקל.

זרעם ברוכי ה':

א) מרת שרה ע"ה, בעלה הי' הרבני מו"ה יונה קרויס זצ"ל מצעהלעם. נפטרה שנת תרצ"ב. אחר מיתת בעלה הלכה ונתישבה בארצינו הקדושה ושם הקריבה כל כחה וזמנה, זכה לבן גדול בתורה ובמעשים טובים ה"ה הרה"ג ה"צ המפורסם ר' משה בונם קרויס זצ"ל אב"ד באדען מדינת שווייץ. הי' תלמיד הג' בעל שבט מיהודא זצ"ל ומרן השבט סופר זי"ע. ל"ה שנה שימש בכתר הרבנות בק"ק באדען, ושם אשתו הרבנית מרת פרומעט פאלאק ע"ה, בת הגאון הצדיק מו"ה שמעון פאלאק אב"ד בעלענעש מח"ס שם משמעון וספר קול הרמה בן הרבני הצדיק מו"ה משה ליב זצ"ל תלמיד מובהק למרן החת"ס זי"ע. מת כ"ג מנ"א בשנת תרפ"ט, בשנת ס"ג לחייו, הרב רמ"ב הנ"ל זכה ליוצאי חלצים כולם ברוכי ה', יראים ושלמים המשמשים לדוגמא לשם ולהתלה בכל עיר במדינת שווייץ וחוצה לה. חתנו הוא הרבני המפואר המפורסם מאד מו"ה משה באלאג ממאנטרע, שם אשתו רעכל תי'.

ב) הרבני הגדול חריף עצום למדן מפואר צדיק ונשגב מו"ה ישעי' זצ"ל, שם אשתו ע"ה יהודית בת הרב הגאון הצדיק מו"ה פנחס לינק זצ"ל ראב"ד דקה"י טאפאלטשאן, שהי' תלמיד מובהק למרן הח"ס זכי"ע שחבבו מאוד וקראו „ארגז ספרים".

הרב ר' ישעי' זצ"ל כל ימיו לא פסיק פומיה מגירסא. הגם שבקשו אותה כמה קהלות גדולות שיקבל המשרה על שכמו, לא נענה להן כי לא רצה להשתמש

בכתרה של תורה, הי׳ מחזיק ביהמ״ד בביתו בשם „מחזיק תורה״ ששם למד ולימד עם הבאים להנאות מאור תורתו.

זרעם ברוכי ה׳ של ר׳ ישעי׳ פרידמאן:

א׳). מרת רעכיל ע״ה, בעלה הי׳ הרב הגה״צ מנחם מענדל זצ״ל ברעזניץ אב״ד וואטבערג בן הרב הגה״צ מו״ה יצחק יוסף זצ״ל אב״ד וואטבערג, הרב ר׳ מ״מ ברעזניץ זצ״ל מתחילה הי׳ רב בקה״י פאסטא, וכשמת אביו זצ״ל עלה על כסא הרבנות וואטבערג למלא מקום אביו, בימי נעוריו למד אצל הרב הגה״צ מו״ה מרדכי בינעט אב״ד סעמבאַטהעלי זצ״ל. עלו על מוקד אש בידי הגרמנים הארורים הרוצחים ימ״ש, הי״ד.

ב׳). מרת שרל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני מו״ה עקיבא רובינשטיין ז״ל, מנ. שארלא.

ג׳). מרת פעסל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני המפואר מו״ה דוד קליין ז״ל, מבו־דאפעסט.

ד׳). מרת גיטל תחי׳, בעלה הי׳ הרב הגדול בתורה מו״ה אברהם פייגעל־שטאק זצ״ל, הי׳ מרביץ תורה בווין, בעת הזעם הלך בגלות ואחר טיטולא דגברא נתישב במדינת אוראגוואי בעיר הבירה מאנטעווידעא בתור רב באחד מבתי הכנסת של היראים, ועלה בידו לתקן כמה עניינים. כדי לגדל בניו ברוח תורה ויראה כאשר עם לבבו הטהור עזב משרתו ופרנסתו ובא לארצות הברית ונתישב בעיר ברוקלין. בעזה״י הצליח בדבר זה ונתמלא רצונו, כי כולם זרע ברוכי ה׳ המה, ומרביצים תורה ויראה בישיבות מפורסמות המתנהלות על דרכי התורה ברוח סבא של אבותינו מאז ומקדם. נפטר בשנת תשי״ב.

ה׳). הרבני המפואר החרוץ ירא וחרד לדבר ה׳ מו״ה משה ז״ל, שם אשתו מרת מלכה האכהייזער ע״ה מקאששוי.

ו׳). הרבני המפואר גדול בתורה תמים במעשיו מו״ה צבי יהודה ז״ל, שם אשתו עטי פייערשטיין ע״ה מפרעסבורג.

ז׳). מרת טשארנא ע״ה, בעלה הי׳ הרבני החריף המופלג למדן נפלא גדול בתורה מאוד מו״ה דוד צבי זוסמאן נ״י כעת בגנף מדינת שווייץ, בן הרב הגאון הצדיק החריף ומפולפל מו״ה אליעזר זוסמאן ראב״ד בבודאפעסט הנקרא בפי כל „דער טשוזער רב״ זצ״ל.

ח׳). מרת ריזל ע״ה, בעלה הי׳ הרבני מו״ה שלמה לינק ז״ל מטאפאלשאן.

ג) הרבני מו״ה שלמה ז״ל, שם אשתו גיטל ע״ה לעווינגער מטאפאלשאן.

זרעם ברוכי ה׳:

א) צבי יהודה מטאפאלשאן.
ב) פריידע, בעלה דוד האַפמאן מפאפא.
ג) משה, אשתו ממשפחת קליין, פ״ב.
ד) שמה לא נודע לנו, אשת אהרן קאפפעל פ״ב וויענערניישטאדט.
ה) אברהם.

ר' אברהם חנוך זצ"ל

ד) הרב הגאון הצדיק מו"ה אברהם חנוך זצ"ל ראב"ד סאטמאר, שם אשתו חנה ע"ה בת הרבני מו"ה יוסף גרינוואלד ז"ל אחיו תאומו של הגה"צ מור"ר יהודה גרו"ו זצ"ל אב"ד סאטמאר. כבן ו' נשאר יתום מאביו שמת בדמי ימיו, ושנה אחת אח"כ מתה עליו אמו הצדיקת באופן שנשאר יתום מאב ואם בהיותו כבן ז'. אז לקחו לביתו דודו הרה"ח הצדיק ר' יוזפא זצ"ל בן מרן החת"ס זי"ע. וכשנהרג הרה"ח ר' יוזפא הנ"ל, אז אספו לביתו הגאוה"צ קדוש עליון מור"ר יהודה גרינוואלד זצ"ל אב"ד סאטמאר מפתו אכל מיינו של תורה שתה ונעשה לו כבן, תחת דגלו נבחר לדיין ומו"צ בעיר סאטמאר יצ"ו, נתפרסם שמו לרב בעל הוראה גדול ואיש צדיק תמים, שלשה עשר בנים ובנות הי' לו להרהגה"צ מו"ה אברהם חנוך ז"ל גדול מכולם הי' הרהגה"צ מו"ה יושע פלק זצ"ל הי"ד דומ"ץ דקהי' קאשטוי חתנו של הרב הגאוה"צ קדוש עליון מור"ר שאול בראך צ"ל אב"ד קאשטוי, הוא הוציא לאור חי' ח"ס ב"מ, וחי' אגדה שכ' מרן החת"ס בשנת תקצ"ה לפ"ק.

ה) מרת גיטל ע"ה. בעלה הי' הרבני המפואר מו"ה בנימין פראנקעל ז"ל מבודאפעסט.

זרעם ברוכי ה':

א) רעכל, אשת מו"ה עזרא הירשלער ד. סערדאהעלי הי"ד נכד של הגאון ר' יודא אסאד זצ"ל.

ב) שרל, אשת ר' יודא באק הי"ד בק"ק אסלאן, סלאוואקיי.

ג) צבי יהודא אשתו שרה וועבער בת של הרב הג' מו"ה קלמן וועבער הי"ד מפישטיאן.

ד) חוה אשת ר' קלמן באנרהד, מק"ק סענען הי"ד.

ה) משה נ"י ושם אשתו חנה תחי' בת ר' שלמה טירקעל נ"י מוויען.

ו) ראיזע, אשת ר' זאב ניימאן נ"י, קאלאמביא, דרום אַמעריקא.

למזכרת נצח!

להקהלה המפוארה עדת ישראל שיפשוהל, ויען — מקום מקדש אשר בו קבעתי מקום לתפלה כערך שלשים וחמשה שנים ובו חגגתי את חתונתי זה כחמשים שנה לטובה (י"ד כסלו, תרס"ח) — ולמזכרת המסדר קדושין שלי, הרב הגאון ר' ישעי' פירסט זצ"ל רבה של הקהלה הנ"ל, ומשנהו הרב הגאון ר' יוסף בוימגארטן זצ"ל, ראב"ד של שיפשוהל הנ"ל, והוא הגבר אשר הכניס כל בני בבריתו של אאע"ה — כבר חרותים הם על לוח לבי, וכעת אחקוק אותם על הספר בעט ברזל עבגצבב"א.

תולדות הקהלה עדת ישראל „שיף שול" אשר בוינא

מן התעודה (פאַטאַ) הנדפסת לקמן אנחנו למדים, שהתנועה להתפרד מהקהלה הגדולה היתה עפ"י גדולי עולם אשר בראותם את הסכנה הגדולה הרוחפת על כל הקהלות להיותם מתבוללים עם החפשים, כתבו וחתמו את הכרוז הזה.

מזה יצא ונגמר הדבר אשר הקהלה הקדושה בשם עדת־ישראל [„שיף־שול"] נתיסדה, השתגשגה ועמדה על מכונה כמאה שנה לשם ולתפארת, בהיותה לדוגמא ולמורה דרך בכל מנהגיה לכל הקהלות הסמוכות לה.

ראשית התיסדות הקהלה היתה מצער, הכנסותי' היו דלות ובשנים הראשונות היו מוכרחים למשכן את עטרות הכסף של הס"ת עד בא זמן „הימים הנוראים" ותיכף אחר עבר „הימים הנוראים" החזירום שוב בתור משכון. ברם זכורים יהיו לטוב אנשי השם כמו: ר' יצחק (איגנאץ) שיף, מר בענדינער, ר' יצחק לייב פריישטאדט, פרץ ניומאן ועוד, אשר התמסרו למען הק"ק „שיף־שול" בכל נפשם וגם לרבות מאודם, עד אשר עברו שנות הקושי.

לאט לאט הוטב המצב. הוגדלה ההכנסה מהשחיטה, נתקבלו מתנות הגונות מאת הנדיב המפורסם ר' פייוויש באַק ובנו ר' יצחק, ומלבד כל אלה גדלה הקהלה באוכלוסין עד שהקהלה נתבססה והתחילה גם ליסד בית־מדרשות ובתי־ספר לתלמוד־תורה וכו'. בראש העבודה הזאת עמד האיש הגדול בענקים הרב הגאון הצדיק ר' זלמן שפיטצער זי"ע חתן מרן החת"ס זכותו תגן עלינו, אמן.[1]

---

1) הגאון המפורסם בתורתו, יראתו וחכמתו מו"ה שלמה זלמן סג"ל שפיטצער זי"ל נולד בשנת תקפ"ו בק"ק אובן ישן (ושם אמו סרח הויפט ע"ה), בנו של הה"ג המופלא מו"ה דוד סג"ל זי"ל, דיין מצוין בק"ק הנ"ל, והי' בר אבהן למעלה בקודש מגזע הגאון

אבל דא עקא, פתאום נפטר הגר״ז שפיטצער ושוב היתה הקהלה הצעירה כצאן בלי רועה, אולם אחר זמן לא כביר מצאו מנוח בבחרם למנהיגם את הגאון המפורסם ר׳ ישעי׳ פירסט זצ״ל. הגר״י פירסט הי׳ בן הגאון ר׳ משה ז״ל האב״ד דמאראשווואשארהעלי. הגר״י פירסט בהיותו תלמידם של הגאונים

הקדוש רבי אביגדור קרא ז״ל המפורסם מפראג, אשר צוה אם ימצא בזרעו קשה יום יבוא להתפלל על קברו ויושע, ומהגאון מו״ה אברהם פלאסבערג זצ״ל, ובימי בחרותו שימש בישיבת הגאון המובהק מהר״ם שיק ז״ל בעודו בק״ק יערגען ואח״כ עלה ונתעלה ללמוד בישיבת מאוה״ג בעל הכת״ס ז״ל בפ״ב, והי׳ אחד המיוחד מהתלמידים המופלגים, כי הי׳ חריף ושנון והי׳ לבו כלב האר׳, ואח״כ נשא לו לאשה את בתו של רבנו הקדוש החת״ס ז״ל ה״ה הרבנית הצדקת המפורסמת אשה גדולה בנוי מרת גיטל ע״ה בהיותה אלמנה, וישב בשבת תחכמוני בעיר מלאה חכמים וסופרים ק״ק פ״ב. לא עברו ימים רבים ורצו לקבלו באיזה קהלות נכבדות לישב על כסא הרבנות, אבל הוא לא אבה לשמוע להם, עד שנת תרי״ב, אז נדברו יראי ה׳ איש את רעהו בעיר מלוכה וויען, שהיו רובם ככולם מאנשי ק״ק פרעשבורג, אשר אחרי המרידה הגדולה של שנת תר״ח נסעו וקבעו דירתם כמאתים בעלי בתים בווינן והסכימו ליסד להם ביהכ״נ וביהמ״ד בפני עצמם, וקבלו עליהם את הגאון ר׳ זלמן ז״ל לרב ומנהיג עליהם, ואליו יאספו כל אוהב תורה וכל חרד לדבר ה׳, והוא בחכמתו חכמת שלמה הנהיג הרבה ונעשתה קהלה מפוארה, עד שבשנת תרכ״ד בנו להם ביהכ״נ חדש גדול בנין מפואר הנקרא „שיפף־שוהל״. הגז״ל יסד בית המדרש הגדול „עץ חיים״, אשר כל מי שנפשו חשקה לשמוע בלימודים הן שמעתתא והן אגדתא ודברי מוסר מצא קן לו שמה. ותיקן שלמה להקהיל קהילות בכל ימות החול ושבת וכמועד מועדים ותיקן וגם פעל ועשה קצבה לברכתם לכמה לומדים סך מסוים לכל אחד מדי שבוע בשבוע למען ישבו על התורה והעבודה, ויהיו בישיבת קבע מחובשי בית המדרש עץ חיים ההוא, והפליא לעשות להרים קרן התורה והיראה, והוא הגבר הוקם על תפארת לעושהו ותפארת לו מן האדם.

אמנם כן, הי׳ גם כן ראש בית דין בקהלה הגדולה להורות ולדון והי׳ תל תלפיות אשר כל פיות בעיר הגדולה ומטרפולין של המדינה אליו פונים, וישב בטח עד אשר גברו בשנת תרל״ב בעלי זרוע ובקשו להוציא את הישן מפני החדש, וחדשו גזירות לשנות סדרי התפלה וכדומה, דברים אשר לא כדתה של תורה המה, ובהודע לו זאת, מיד עזב את משמרתו וסילק את ידו ולא לקח עוד פרס מהם לא סיפוקו ולא שום הענקה. זאת לא זאת, כי ערך מערכה מול מערכה ושלף חרבו חרב פיפיות ללחום נגדם מלחמות ה׳ שערה, והלהיב הלבבות אשר עוד יראת ה׳ בהמה להפרד מהם ולהבדל מתוך העדה הרעה הזאת. ופעם אחת כאשר עשה אסיפה כללית (פאלקס־פערזאמלונג) בביהכ״נ שיפפשוהל הנ״ל בענין זה, ונאספו שמה אלפים נפשות מישראל אנשים ונשים וטף, עמד הוא לפני ארון הקודש וספר תורה בחיקו ודרש נפלאות לעורר את העם ללמדם ולהבינם מה חפץ ורצון האנשים החטאים בנפשותם האלה, כי חוטאים ומחטיאים את הרבים המה, ופנו עורף לה׳ ולתורתו הקדושה, אשר מורשה היא לנו אלפים בשנה והמה עזבו את ה׳ מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים, וצעק בקול חוצב להבות אש: אבל אנחנו פה עמך בני בריתך, בני אברהם אוהבך, זרע יצחק יחידך, עדת יעקב בנך בכורך עודינו מחזיקים בה׳ ותורתו, ומי לה׳ אלי, ונקבל מחדש עלינו ועל בנינו עול מלכות שמים ותורתו וכולנו יחד כאיש אחד בלב אחד נקרא בקול גדול ולא יסף כאליהו בהר הכרמל — ה׳ הוא האלקים, ה׳ הוא האלקים. והכהנים והעם העומדים בעזרה לאלפים כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא יוצא מפי רבם ואלופם, ענו ואמרו כולם כאחד וקראו אחריו בפה מלא: ה׳ הוא האלקים, ה׳ הוא האלקים, וגעו כולם בבכי וירדו דמעות כנחלים, ולא נשארה עין אשר לא זלגה דמעות, ונמס כל לב, והי׳ קידוש השם גדול, ולא נשמע כזאת בזמנינו במקהלות ישראל, ומה גם בעיר הגדולה, עיר המלוכה אשר אלפי נפשות יבער בהם אש דת לקרוא כולם בשם ה׳. הרבה גדולי ישראל נתפעלו בשמעם זאת וביחוד אמר קדוש הגאון מהר״ש סופר ז״ל, אב״ד דק״ק קראקא, שהוא מקנא

בעל ה"כתב סופר" ובנו בעל ה"שבט סופר" זצ"ל, נכנס אל תוך עבודת הקודש באותו רוח הטהרה אשר נחל מרבותיו הק' ואש פעם בו ועוררו לעשות גדולות בעד ד' ותורתו הק'.

את גיסו ר' זלמן שפיטצער בדבר הזה שקידש שם שמים ברבים בתוך שלומי אמוני ה' ישראל עם סגולה. ומה גם כי היו באותו מעמד אנשים למאות מקלי הדעת והדה, ובכל זאת בגודל התלהבות דבריו, כי כדורי אש נפקו מפומי', נתלהבו גם המה באש דת וקראו גם הם אחריו בפה מלא ובקול ענות גבורה ה' הוא האלקים.

אמנם ר' זלמן גם בזה לא הסתפק עוד, כי הרים קולו, קול קן קולמוס וקן מגילתא, וכתב דעתו דעת תורה בפסק על הספר בקונטרס מיוחד באריכות שאסור לכל ירא ה' ומחזיק במעוז התורה ואשר עוד אמונת אומן בלבבו, להיות בקשר אחד בעדה אחת עם אלו אנשים אשר חפצם ורצונם לבלע את הקודש ולשרש אחרי קבלת אבותינו ורבותינו הקדושים. ורבנים וגדולי ישראל למאות מכל המדינות תמכו ידיו ואמרו אחריו מקודש, וקיימו ופסקו בכל וכל. ואחרי שהגאן ז"ל ה' מבחר הדרשנים הכה כל רשע בשבט פיו, יראו מנהיגי העדה הגדולה להוציא כל מחשבתם מכח אל הפועל, ונתנו רסן לפיהם. אמנם הוא ז"ל לא שב אליהם, אף כי הפצירו בו, והשליך נפשו מנגד. והרבה פעל ועשה לטובת הכלל ולחם מלחמות ה' וצדקות רבות עד אין מספר עשה עם פרטי אנשים כל ימיו. עכ"ז בענין הוראה ה' מקיל גדול, וכל זמן שהי' רק אפשרות להתיר, התאמץ מאד להקל. בענין חמור שלא מצא בו שום צד להקל, לא רצה מדעתי' דנפשי' להחמיר ושלח השאלה לפני גדול אחד אולי ימצא מקום להתיר, כי מאד הי' חס על ממונם של ישראל.

בשנת תרל"ג, בחדש אדר, מתה עליו אשתו הראשונה והלכה לעולמה. הובילוה לעיר מולדתה והביאוה לקבר בת נ"ו שנה, וכבוד גדול עשו לה במותה, ונספדה בהספד תמרורים ע"י הגאון מו"ה שמחה בונם ז"ל אבדק"ק פ"ב ובעלה הגז"ל ועוד. ובאמת היתה אשה גדולה בצדקות ומדות ואמרו עלי' כי היתה גדולה בערכה כאחי' הקדוש ז"ל בערכו. אח"כ ניחם אחרי אשתו ולקח בזוג השני בת אחותה ע"ה, הצדקת המפורסמת שאמרו עליה שחכמת אבי' הקדוש בקרבה, מרת שמחה לעהמאן ז"ל, ה"ה הרבנית הצדקת מרת אסתר ע"ה.

ר' זלמן פזר נתן לאביונים. מדי תודש בחדשו כבר היו מונחים לפניו רשימות החברות ות"ת ובני ישיבה שמכיסו ומיטב נכסיו הי' נותן. פעמים לא נשאר לו ממשכורתו שקיבל מהקהל אפילו שליש שהי' צריך לצרכי בני ביתו, והוא סבל מחסור. הי' כל כך נקי כפים שהעשירים המפורסמים כמשפחת ראששילד ובארגן גוטמאן מסרו לו הון עצום לחלק בלי לקבל ממנו חשבון ומבלי לדעת מי ומי הם המקבלים.

הי' אהוב בעיני כל. גם העומדים לו לנגד ידעו ששוחד אין לפניו, עולה לא נמצא באהלו וכל כוונתו לשם שמים. לפני מלכים יתיצב והרבה פעל לאחרים ושכח על עצמו ומאומה לא עשה לצרכו ולצורך בניו בדבר שהי' קשור למשרתו.

באהבתו לארץ אבותיו ארצנו הקדושה, כבר עשה הכנות על ידי חתנו הרבני מו"ה זאב וואלף גראסס ז"ל, ואותו שלח לפניו להורות את הדרך, וחתנו הנ"ל נסע להתם ונטל כל ספרי חותנו הגה"צ זצ"ל אתו עמו, שכאשר יעלה הוא זצ"ל ימצא הכל מזומן ולא יהי' כאומן בלא כלים. אולם רבו הגדול הגה"ק מהר"ם שיק זצ"ל לא הניחו באמרו כי חו"ל צריך לגבר גברא רבא כמותו, לוחם אמיתי ברוב אונים ואמיץ כח. מזה נתגלגל הדבר שחתנו הנ"ל נתיישב בארץ הקדושה, וגם נפטר שם.

ורגלוהי דבר נש איגון ערבין וכר', ויצאה נשמתו של ר"ז בויען בן ס"ו שנה, ביום ב' דחנוכה שנת תרנ"ז, והובל לקברות בק"ק פ"ב ביום ג' דחנוכה בכבוד גדול ובהספידא רבא כראוי לחכם בפניו ושם מנוחתו כבוד זצ"ל.

והי' כבודו כל כך גדול גם בעיני השרים, שביום מותו נתן שר הבירה דע"מ וויען, השונא ישראל המפורסם לואיגער, צו למשטרת העיר ללוותו מעיר וויען על ידי רוכבי סוסים הרבה. וכל מקום שעבר ארונו צוה לסגור החנויות ולהדליק גרות העיר לאלפים.

ראשית מלאכתו היתה לארגן את כל המהגרים היראים אשר באו אל וינה מהארצות הסמוכות כמו אונגרי׳ ועוד. הגר״י פירסט סדר את עניני החנוך, ארגן שעורים בשביל בעה״ב ובחורים צעירים. מגידי השעורים היו חברי הבית־דין כמו הראב״ד הרה״ג ר׳ יוסף בוימגאַרטען[2], ושני לו הרב ר׳ פנחס ברייער ז״ל[3], ובתוכם הד״צ ומ״מ המפואר ר׳ מאיר ב״ר יוסף פליישמאן שהי׳ דומ״ץ

---

2) הרהגה״צ מו״ה ר׳ יוסף בוימגארטן ז״ל רב״ד דקה״י עדת שיפשוהל, ויען, גולד בכפר צאלאמאנקא סמוך להעלישוי במדינת מעהרן בליל ש״ק, ח״י אדר שני, שנת תרכ״ד, להוריו ר׳ דוד ווגתו מרת מחלה בת הצדיק מו״ה אביגדור פישער זצ״ל. אביו ר׳ דוד הנ״ל הי׳ בן אחר בן מזרע הגה״ק המקובל מו״ה ר׳ אברהם פרוסטיץ בעל כפות המנעול על פ״א, שהי׳ תלמיד מובהק להרבי רבי יונתן באלטונא. כאשר מתה עליו אמו ע״ה בהיותו עוד רך בשנים לקחו זקנו מו״ה אביגדור הנ״ל אל ביתו כדי לחנכו על ברכיו ולהגן עליו מרוח הזמן החדש אשר יצא שם במדינה בשואה וסער להרוס אדני התורה והמסורה. אחר זמן כשהי׳ כבר קרוב לבן י״ג שנה, נסע עמו למאַטערסדאָרף לישיבת הרה״ג הצדיק מו״ה ר׳ שמואל עהרענפעלד זצוק״ל בעל חתן סופר, כדי שגם הוא יתאבק בעפר רגלי הצדיק זי״ע בישיבתו הרמה ומפורסמת. שם ישב לרגלי רבו אשר אהבו אהבת אב, משנת תרל״ז עד פטירת רבו בשנת תרמ״ב. ממנו למד דרכי חיים וכל הנהגותיו הקדושות, אחת מהנה לא נעדרה, ובהם אחז כל ימי חייו. כמה פעמים סיפר שהתפלל כמעט תחת טליתו של רבו כדי לראות וללמוד ממנו כל דבר.

אחר פטירת רבו זצוק״ל נשאר עוד בישיבה שם אצל בן רבו הרה״ג מו״ה ר׳ שמחה בונם זצ״ל, שהי׳ אז עוד רך בשנים, להיות למשל לתלמידים האחרים שלא יתפזרו אנה ואנה.

לאחר זמן דברו בו נכבדות את בת אחות רבו זצ״ל מרת ריזל (שהיתה בת הצדקת מרת שרל בת הרה״ג מו״ה ר׳ דוד צבי עהרענפעלד תתן מרן החת״ס) בת הרהגה״צ מו״ה שלום בער שטערן מסערדאהעל, ואחר תתונתו ישב במאטערסדאָרף ועסק במו״מ ומשם נקרא — בעצת הרהגה״צ מו״ה זלמן שפיטצער זצ״ל, חתנא דבי נשיאה מרן החת״ס ומיסדה של קהל יראים שיפשוהל — לעיר ויען להיות מגיד שיעור בביהמ״ד בחברת ש״ס שע״י שיפ־שוהל. אחר זמן נתמנה להיות ראב״ד, ומאז נתפרסם שמו בתור בעל הוראה גדול ונפלא. קיבל היתר הוראה מבעל שבט סופר מפ״ב והרה״ג ר׳ שמחה בונם ממט״ד ובידצ״צ סערדאַהעל.

התמדתו בתורה היתה עד להפליא. רוב תורה למד בלילה, כי כל היום הי׳ טרוד עם עסקי צבור ועסקי הוראה. מלבד שיעורו בש״ס היו לו כמה שיעורים עם ב״ב בספרי מוסר, ובכל ליל ששי למד חומש עם פירוש הרמב״ן, ובכל ש״ק אחה״צ דרש בקהל דברי מוסר ותוכחה. דבריו היו קשים כגידים, מקנא קנאת ה׳ צבאות, ועם כל זה דיבר בנחת ואהבה רבה ובוכה ומבכה אחרים, ועל פי השמועה, לא אמר דרשה שלא הזכיר בה את רבו הגדול בעל החתן סופר זי״ע.

עבודתו היתה ממש בבחינת כל עצמותי תאמרנה. בכל יום קודם תפילת השחר למד בספר חובת הלבבות גם בגמילת חסדים הצטיין במסירת נפש והי׳ משתתף בצערו של כל אחד ואחד והי׳ מפייסו ומנחמו בדברים וגם בכל מיני סיוע ועזר בתמיכות והלוואות יותר מכפי יכולתו. נשמתו הטהורה עלתה השמימה בש״ק ו׳ אדר, שנת תרצ״ג, בהיותו כבן ס״ח שנה זצ״ל.

3) הרב הגאון הצדיק המפורסם וכו׳ ר׳ פנחס ברייער ז״ל בן הרה״ג ר׳ בנימין זאב וואָלף ברייער ז״ל אב״ד ראגענדאָרף ואח״כ אב״ד דק״ק טאב, מחבר שו״ת נחלת בנימין תאו״ח וחו״מ. הרה״ג ר׳ פנחס נולד נולד בשנת תרכ״ד, ונפטר ו׳ מרחשון תרצ״ה. למד רק אצל אביו הגאון הנ״ל. שלשים שנה שישמש בתור דיין בעיר באניהאַרט ומשם נתעלה לע״מ ויען לדומ״ץ. התמדתו בתורה היתה להפליא, ועמד על רגליו כל היום ורוב הלילה ולא פסק פומי׳ מגירסא. בשבת לא דיבר רק בלה״ק, והתענה כל עשרת ימי תשובה.

בעיר סערדהעלי. מלבד אלה, גם בעה"ב מפורסמים היו בין מגידי השעורים וביניהם כדאי להזכיר את דודי היקר הרבני המופלג ר' שלמה שרייבער ז"ל אשר הטיף את לקחו בכל ערב, ורבים היו שומעיו בכל פעם.

תחי' והתלהבות עצומה נהיתה ע"י הצעירים לומדי התורה כאשר באו לביתם לוינה ממקומות התורה השונים אשר למדו כל השנה. רבים מהם, רוח וחמימות החסידות היתה פועמת בהם, הבחורים הללו יסדו את הסתדרות צעירי אגודת ישראל ומאלה נהי' הבריה התיכון אשר הי' מבריח ומחזק את ה"שיף־שול" מקצה אל קצה.

בשהותם בוינה תלמידי הישיבות נמשכו בעבותות של אהבה למרן הגאון והצדיק ר' יוסף בוימגארטען זצ"ל אשר חנכם לתורה וליראה. [לדאבוננו עזב אותנו הצדיק הנ"ל בהיותו עוד צעיר לימים, אבל מלאכתו מלאכת הקדש נמשכת ונעשית ע"י בנו הרה"ג ר' שלמה בלונדון הבירה בבהכנ"ס ברחוב לאַרדשיפ].[4])

ואני טרם אכלה את פרקי לא אוכל להתאפק מבלי שאזכיר אחדים ממנהיגי הקהלה אשר כדאים המה להזכר.

מהם: ר' בנימין וואלף פאפענהיים ז"ל, הוא הי' תלמיד ה"כתב סופר", ת"ח גדול, בעל מדע ונואם מפואר, ידיו רב לו בחכמת הפוליטיקה ועליו אמרו שראוי הוא להיות ראש בפרלמנט וחכמתו תעמוד לו. השני לו ר' מאיר באנדי ובנו שניאור באנדי, מאד הצטיין בנשיאותו ר' בן־ציון שיף ע"ה, ולהבדיל בין החיים העסקן הציבורי ר' יעקב שלמה שטיינפעלד אשר עשה ועושה חסד לכל הפונים אליו בכל עת במסירות נפש נפלאה.

עוד יש להזכיר את ר' טודרוס לייטנער נ"י, ר' יהודה ריכטער ע"ה, מר ד"ר ישעיה רייניגער, פרץ ניומאן, בנימין זאב קרייטצלער עליהם השלום ובנו מיכאל. זכרה להם אלקים לטובה.

גם נכון להזכיר פה את האיש הישר והנכבד מו"ה ר' שמואל גליק ז"ל, מלפנים ממיאוע ואח"כ ה' משמש בקודש בשיפשוהל בתורת מגיד מישרים, בעל קורא וראש השוחטים.

ומשנהו הרבני מו"ה ר' בערל לעוי, חזן נפלא וירא שמים ובעל מדות תרומיות.

4) בידעי ומכירי קאמינא, יודע אני מהותו של האי גברא רבא ויקירא הגאון ר' שלמה ביומגאַרטן שליט"א ועונותנותו הרבה ע"כ אקצר, כי רצונו של אדם זהו כבודו. רק אזכיר בדרך העברה, כי אביו הגה"צ מו"ה ר' יוסף זצ"ל הקדיש כל ימי חייו לגדל את בנו יקירו זה על דרך סבא קדישא ועלתה לו בידו, כי ברא כרעא דאבוה, שהוא אברך אב בחכמה ורך בשנים, הוא הולך בעקבותיו של אביו הה"צ להבחל"ח, ובלי ספק שלאילנא רבא יהי' ומפורסם הוא במעלות טובות ומדות תרומיות. — גם בעיר לאנדאן הנהיג כל דבר שבקדושה שהי' נהוג אצל אביו הגה"צ זי"ע. בקהלתו לומדים שיעורים כסדרן והוא כרועה נאמן לנערי בני קהלתו.

[illegible]

מוקדש לזכר נשמות:

אאמו"ר ר' משה סופר זצ"ל

אמי מורתי מרת אלטי פריידה האלפערט ע"ה

בני הקדוש יעקב עקיבא סופר זצ"ל הי"ד

אדומו"ר דודי הרב הגה"צ ר' שלמה צבי הכהן שטראסספר זצ"ל

אדומו"ר הרב הגה"צ ר' שמואל ראזענבערג זצ"ל מאונסדארף

אדוני דודי, אחי אבי ר' שלמה סופר זצ"ל

כצאתי מבית הספר לא אמנע טוב מבעליו — והנני להביע תודתי לידידי הרבנים הגאונים, מחברים ובעלי בתים בני תורה שהיו לי לאחיעזר ולאחיסמך להביא מחשבתי זו אל הפועל, — ויודע אני שבלתי סיועם שה' סיוע שיש בו ממש היתה עבודתי זו כמעט מן הנמנע, ע"כ ישלם ה' שכרם בטובה כפולה ומכופלת —

הרה"ג ר' שמואל עהרענפעלד שליט"א, אב"ד מאַטערסדאָרף — ניו יאָרק.
הרה"ג ר' יוסף נפתלי שטערן שליט"א, ירושלים.
הרה"ג ר' מנחם צבי אייזענשטאַדט שליט"א.
הרה"ג ר' יצחק יהודא שטראַססער שליט"א.
הרה"ג ר' משה שטערן שליט"א, מדעברעצין.
הרבני ר' נתן געשטעטנער נ"י.
הרבני ר' אברהם שישא נ"י.
הרבני ר' שלמה ב"ר אברהם סופר נ"י.
הרבני ר' אשר פראנק נ"י מהמבורג — ניו יאָרק.

והנני להביע רגשי תודתי לידידי מוה"ר ר' אברהם אלבוים שליט"א, ששקד בנאמנות ובמסירות רבה לסידור ושכלול ספרי — תהא משכורתו שלימה מאת ה'.

ואחרון אחרון חביב עלי בני יקירי המשכיל המושלם ר' יצחק נ"י, שהרבה שעות השקיע מעתו וזמנו לטובת ספרי זה מחמת אהבתו והתקשרותו אל משפח סופר.

מקורות — ספרים וכתבי יד שלקטתי מהם

„סיני" (אודות המרשש"ך ומשפחת סופר), מהסופר המפורסם ר' משה נחום צובל, ירושלים.
„תולדות רבי עקיבא איגר", מנכדו ר' משה אברהם בלייכראדע.
„תולדות רבי עקיבא איגר", מר' שאול בלום.
„עטרת פז", מר' מרדכי וויינ.
„חוט המשולש", „איגרות סופרים", מהרה"ג ר' שלמה סופר, מבערעגסאז.
„הקומת תחן סופר", מהרה"ג ר' שמחה בונם עהרענפעלד, מאטערסדאָרף.
„מצולי אש", מהרה"ג ר' אברהם שטערן, מנייהיזל.
„התח"ס ותלמידיו" מהרה"ג ר' שמואל וויינגארטן, ירושלים.
„פרדס יוסף", מהרה"ג ר' שלמה בוימגארטן בלאגדאן.
„זכרון לדוד", מר' שלמה סופר, לאָנדאָן.
„תמונת הגדולים", מהרה"ג ר' אביגדור קאַטצבורג, וויינצען.
„יודן אונד יודנגעמיינדען", מאת ה. גאָלד.
„אנשי שם", מהרה"ג ר' אשר זלקא ראנד נ"י.
„לובלין", מאת נ. שמן.
„לקורות היהדות בטרנסילבניא", מהרה"ג ר' צבי יעקב אבראהאם שליט"א.

מרן הגאון ר׳ עקיבא איגר, פאזען
Rabbi Akiba Eger, Posen

מרן הגאון ר׳ עקיבא איגר, פאזען
Rabbi Akiba Eger, Posen

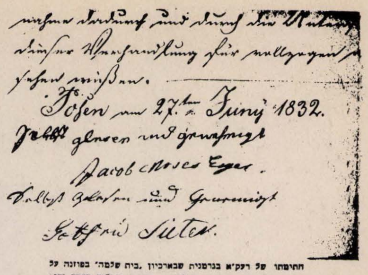

הגה״ק ר׳ עקיבא איגר, מעשה רוקם.
Rabbi A. Eger (Needle-Point)

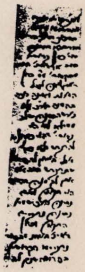
הגאון רבינו עקיבא איגר, אב״ד פאזען
ב׳מי זקנותו
Rabbi Akiba Eger, Posen

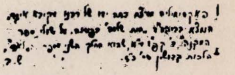

חתימתו של רבנינו שבארכיון. בית שלמה. מצונה על חתימה טמשרי כשנקנת חבית. לפני החתימה הפלים בכתב ידו: בעצמי קראתי וכתבתי הסכמתי.

חתימת ידו של רבי עקיבא איגר
Signature of Rabbi Akiba Eger

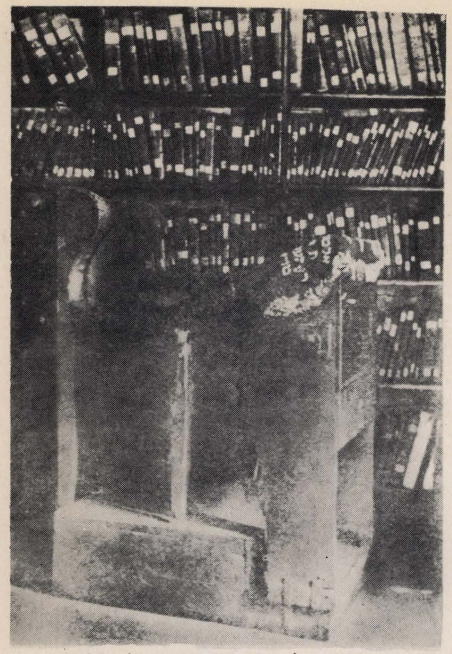
כתב ידו של רבי עקיבא איגר
Handwriting of Rabbi Akiba Eger

הבית שנולד בו הגאון ר׳ עקיבא איגר באייזענשטאדט
Birth place of Rabbi Akiba Eger in Eisenstadt

חותמו של הגאון ר׳ עקיבא איגר
Signature-Seal of Rabbi A. Eger

הכסא שעליו ישב רע"א והעמוד שלמד עליו
Chair and Pulpit of Rabbi Akiba Eger

קופסת כסף של רבנו עקיבא איגר
Silver Box of Rabbi A. Eger

„בית הקדש" של משפחת איגר
The Eger home for the Poor in Eisenstadt

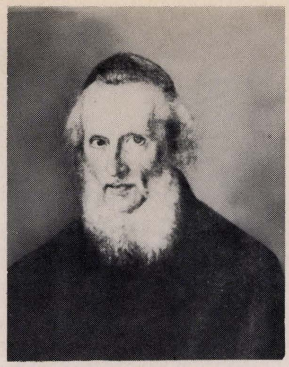

מצבתו של הגרע"א בפאזען
Tomb stone of Rabbi Akiba Eger in Posen

בית המדרש בית שלמה בפאזען
House of Study "Beth-Shlomo" Posen

DESCENDANTS AND CONTEMPORARIES OF RABBI AKIBA EGER.

בנו בכורו הרה"ג ר' אברהם אב"ד ראוויטץ
Firstborn son of Rabbi Akiba Eger Rabbi Abraham Eger in Ravits,

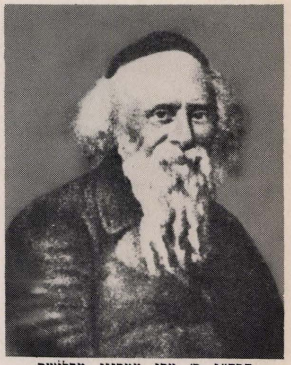
בנו ממלא מקומו הרה"ג ר' שלמה איגר, אב"ד פאזען
Rabbi Shlomoh Eger, successor to his Father Rabbi Akiba Eger, Posen

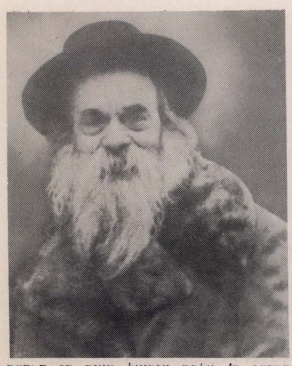
הרה"ג ר' בנימין וואלף איגר אבד"ק לייפניק
Rabbi Benjamin Wolf, Eger, Leipnik

הרה"ג ר' זאבל איגר, אבד"ק ברוינשוויג
Rabbi Sawel Eger, Braunschweig

הרה"ג ר' צבי טמרזון מפלאצק תלמיד הגרע"א
Rabbi Zwi Tamarson, Plotzk pupil of Rabbi Akiba Eger

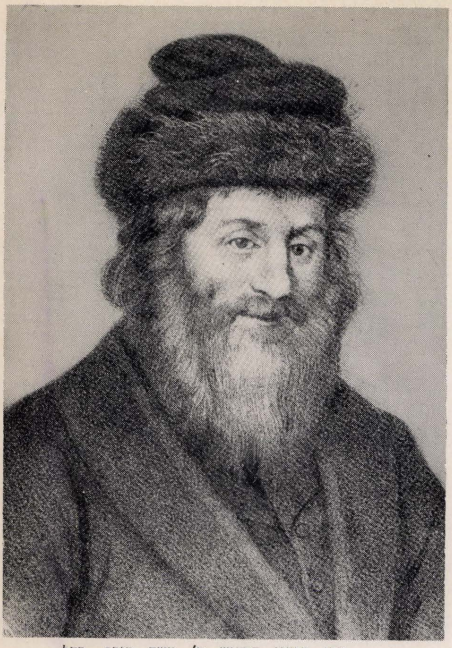
הרה"ג ר' אלתר עזריאל מאיר בן הרה"ק ר' אברהם'לע איגר
Alter Esriel Majer Eger son of Rabbi Avromele Eger

הרה"ג ר' שלמה בן הרה"ק ר' אברהם'לע איגר בעל שבט מיהודא
Rabbi Shlomo Eger, son of Rabbi Avrohom'le Eger

הרה"ג ר' נתן אדלער, בעל "נתינה לגר", רב הראשי בלונדון
Rabbi Nathan Adler, Chief Rabbi in London

מרן הגאון הקדוש ר' משה סופר, בעל
החתם סופר, פרעסבורג
Rabbi Moshe Sofer (Chasam Sofer)
Pressburg.

סוד ה'

עם

שרביט הזהב

ווין

דף השער של רשימות הילדים שמל הח"ס
Front page of a book of the Chasam Sofer

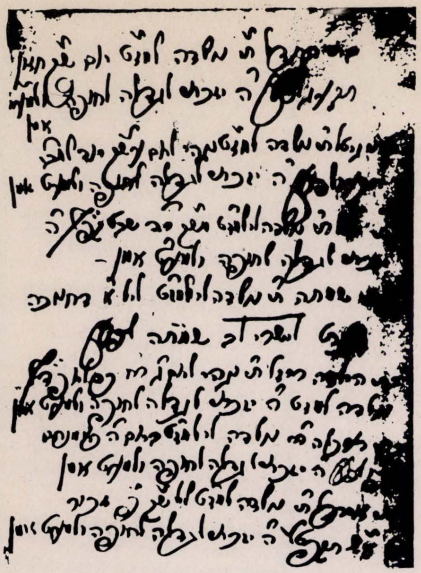
מרן הגאון הקדוש ר' משה סופר, בעל
החתם סופר, פרעסבורג
Rabbi Moshe Sofer (Chasam Sofer)
Pressburg

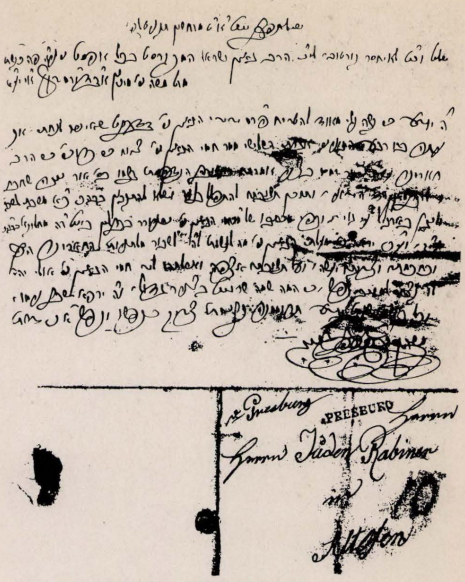
צורת הרב האי גאון אמיתי המ' המפרסם
מוה' משה סופר נ"ע מפפ אבד"ק פרשבורג

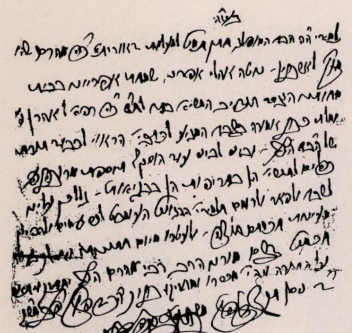
החתם סופר בימי זקנותו
Chassam Sofer

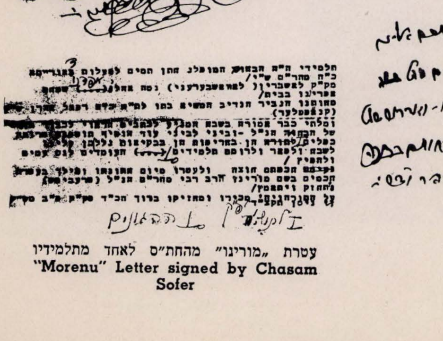
רשימת בניו שך החת"ס שכתבם בעת שנולדו
Handwriting of Chasam Sofer, listing names of his children

אגרת מהחת"ס להרה"ג ר' משה מינץ
Letter of Chasam Sofer to Rabbi Moshe Mintz

עטרת „מורינו" מהחת"ס לאחד מתלמידיו
"Morenu" Letter signed by Chasam Sofer

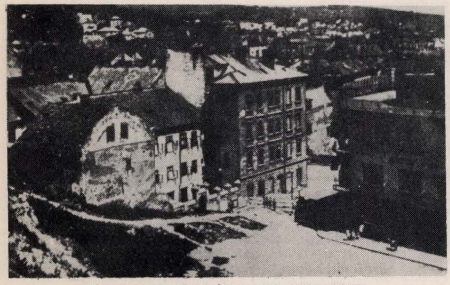
אגרת מהח"ס למחותנו ר' משה גייגר, אבי כלתו יטל
Letter of Chasam Sofer to R. Moshe Geiger (Father in Law of Chasam Sofer's daughter Yitel)

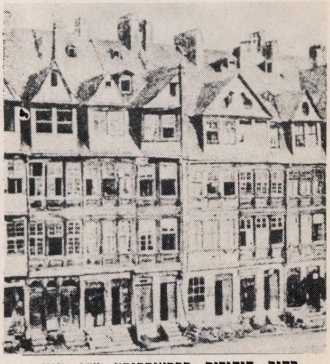
תכשיטי החת"ס (נמצאים אצל שרה הערשקאָ־
ויטץ, חוה לאה שטערן ויצחק שיף)
Seder Plate, and Jewelry of the Chasam Sofer Family

בית הכנסת הגדול בפרעסבורג
Main Synagogue, Pressburg

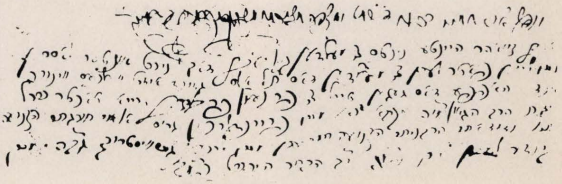
רחוב בפ"ב הנקרא על שמו של מרן הח"ס
Chasam Sofer street in Pressburg

רחוב היהודים בפראנקפורט ע"נ מיין
Ghetto in Frankfurt

לוח רשימה של דיינים הטמונים בביה"ח
בפ"ב
Memorial Tablet for Pressburg Dayanim at Cemetery

אגרת שלום (באידיש) משרה
אשת מרן הח"ס
Letter by wife of Chasam Sofer to her father Rabbi Akiba Eger

TOMBSTONES OF FAMILY AND TEACHERS OF RABBI MOSHE SCHREIBER. (CHASSAM SOFER)

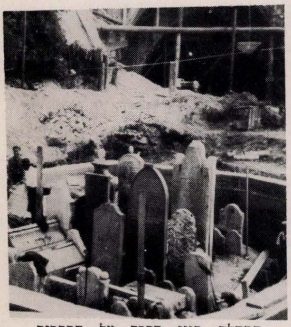
מצבתו של החת"ס
Tomb stone of Chasam Sofer in Pressburg

לוח חדש על מצבתו של החת"ס
New inscription on Tomb stone of Chasam Sofer

ארונו של החת"ס
Casket of Chasam Sofer

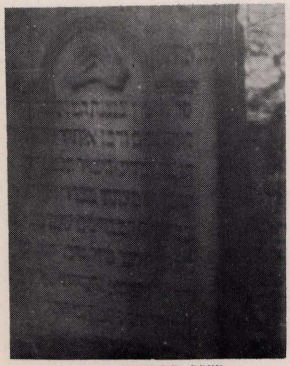
התחלת בנין הדרך על הקברים
New viaduct over tomb of Chasam Sofer in Pressburg

מצבת שרל אשת החת"ס. נ' ח"י אדר תקב"ץ
Tomb stone of Sorel, wife of Chasam Sofer

מצבת ייטל גייגער, בתו של החת"ס
Tomb stone of Yitel Geiger, daughter of Chasam Sofer

מצבת המרשש"ך
Tombstone of Rabbi Samuel Schotten (Marsheshach)

מצבת הגאון ר' נתן אַדלער הכהן בפראנקפורט
Tombstone of Rabbi Nathan Adler in Frankfurt

מצבת הגה"ק ר' פנחס הלוי איש הוראוויטץ בעל הפלאה
Tombstone of Rabbi Pinchas Halevi Ish-Horovitz

CONTEMPORARIES AND STUDENTS OF RABBI MOSHE SCHREIBER. (CHASSAM SOFER).

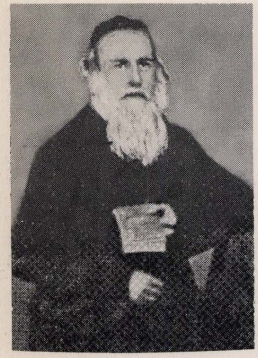
הרה"ג ר' אבא זיא הירש, פרעסבורג
Rabbi Abe—Chije Hirsch, Pressburg

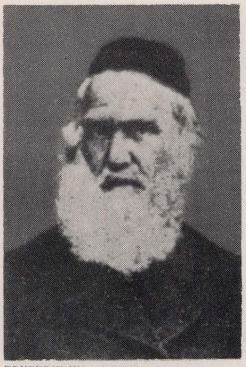
הרה"ג ר' אברהם יצחק גליקק
אבד"ק טאלטשאוא
Rabbi Abraham Jitzchok Gluck, Tolcsava

הרה"ג ר' אברהם הירש, לבוב — פ"ב
R. A. Hirsch, Lwuw, Pressburg

הרה"ג ר' אברהם שאג קאבעסדאָרף
— ירושלים
Rabbi Abraham Schag, Kobersdorf—Jerusalem

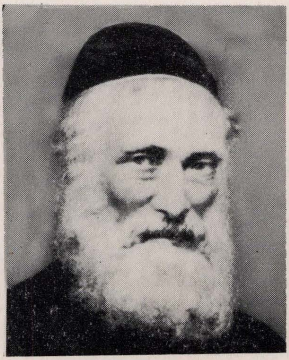
הרה"ג ר' אהרן זינגער, מאטערסדאָרף
Rabbi Aaron Singer, Mattersdorf

הרה"ג ר' אליעזר זוסמאן סופר
אבד"ק פאקש
Rabbi Eliezer Sussman Sofer, Paks

הרה"ג ר' אלעזר בעל „שמן רוקח"
Rabbi Elazar Lev

הרה"ג ר' אליעזר האראָוויטץ, ווין
Rabbi Eliezer Horovitz, Vienna

הרה"ג ר' אשר אנשיל הלוי יונגרייז
טשענגער
Rabbi Asher Anshel Halevy Jungreis, Csenger

CONTEMPORARIES AND STUDENTS OF RABBI MOSHE SCHREIBER. (CHASSAM SOFER).

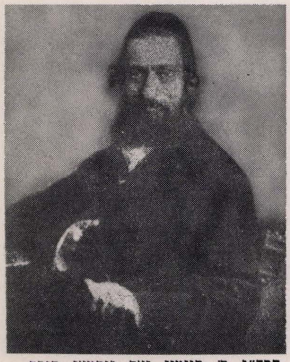
הרה"ג ר' בער פראנק, פרעסבורג
R. Beer Frenk, Pressburg

הרה"ג ר' בנימין וואלף לאַוו, שערי תורה ווערבוי
Rabbi Benjamin Wolf Lev, Verbo

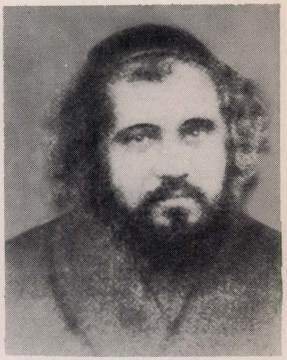
הרה"ג ר' דניאל פרויסניטץ-שטיינשניידער, פרעסבורג
Rabbi Daniel Prossnitz Steinschneider, Pressburg

הרה"ג ר' בנימין זאב זוסמאן סופר, בודאפעסט
Rabbi Wolf Sussman Sofer, Budapest

הרה"ג ר' חיים הירש מאנהיימער אבד"ק אונגוואר
Rabbi Chaim Hirsch Mannheimer, Ungvar

הרה"ג ר' חיים סופר, מונקטש—בודאפעסט
Rabbi Chaim Sofer, Munkacs-Budapest

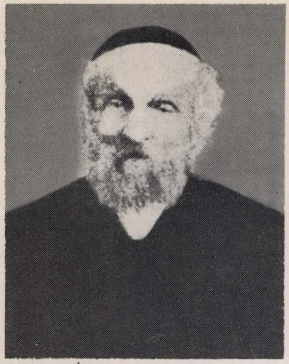
הרה"ג ר' מאיר א"ש, אבד"ק אונגוואר
Rabbi Meir Asch, Ungvar

הרה"ג ר' מאיר פערלס אבד"ק קראלי
Rabbi Meir Perls, Karoly

הרה"ג ר' דוד נייַמאן (לאקענבאַך), פרעסבורג
Rabbi David Neuman, Lakenbach-Pressburg

הרה״ג ר׳ ידידי׳ פישער, שטול־וויסענבורג
Rabbi Jedidyeh Gotlieb Fischer, Stul-Weissenburg

הרה״ג ר׳ יהושע אהרן צבי ווינגבערגער
אבד״ק מארגארעטען
Rabbi Jeshaye Aaron Zvi Weinberger, Margarethen

הרה״ג ר׳ יודא אסאד אב״ד סערדאהעלי
Rabbi Yehuda Ossad, Serdahely

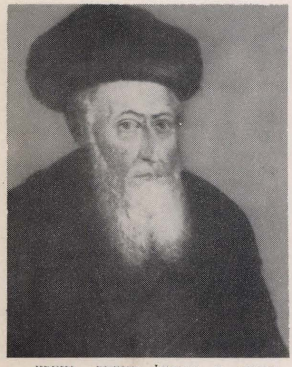
הרה״ג ר׳ יצחק זעקל פאללאק
אבד״ק באנהארד
Rabbi Yitzchok Zekl Pollack, Bonyhad

הרה״ג ר׳ יצחק פראגער, פראג — ירושלים
R. Jitzchok Prager, Prague-Jerusalem

הרה״ג ר׳ יעקב קאפל „חריף״
אלטענקונדשטאדט, ווערבוי
Rabbi Jacob Kopel "Charif" Altenkunstadt, Verbo

הרה״ג ר׳ יחזקאל בינעטה, נייטרא
Rabbi Yecheskel Beneth Neutra

הרה״ג ר׳ יוסף משה האפמאן
Rabbi Josef Moshe Hoffman (Dayen) Papa

הרה״ג ר׳ משה נאווא־מעסטא, ירושלים
Rabbi Moshe (Novomesto) Hamburger, Jerusalem

CONTEMPORARIES AND STUDENTS OF RABBI MOSHE SCHREIBER. (CHASSAM SOFER).

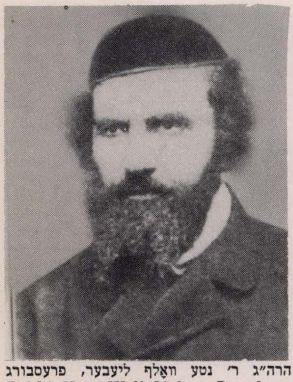
הרה"ג ר' משה שיק, אבד"ק חוסט
Rabbi Moshe Schick, Chust

הרה"ג ר' משה ליב ליטש ראזענבוים, פ"ב
Rabbi Moshe Leib Litsch Rosenbaum, Pressburg

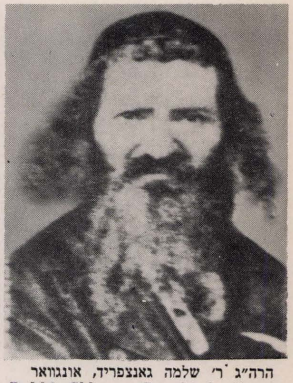
הרה"ג ר' משה זקס, גרמני — ירושלים
R. Moshe Sachs, Jerusalem

הרה"ג ר' נטע וואלף ליעבער, פרעסבורג
Rabbi Note Wolf Lieber, Pressburg

הרה"ג ר' צבי הירש העללער, אויבן ישן
Rabbi Zvi Hirsch Heller, Alt-Ofen

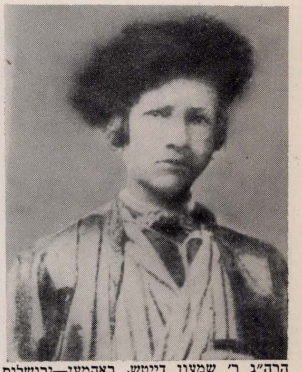
הרה"ג ר' שלמה גאנצפריד, אונגוואר
Rabbi Shlomo Ganzfried, Ungvar

הרה"ג ר' שלמה ווערטהיימער
פרעסבורג — ירושלים
Rabbi Shlomo Wertheimer, Pressburg — Jerusalem

הרב הגה"צ ר' שמואל שמעלקא
אב"ד סעליש
Rabbi Shmuel Shmelke Klein, Szolos

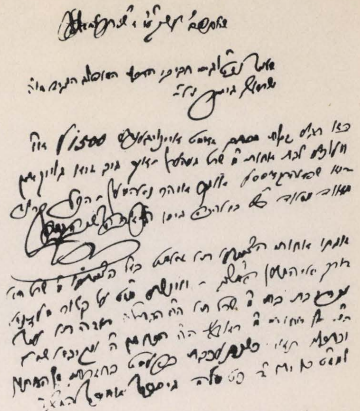

הרה"ג ר' שמעון דייטש, באַהמען—ירושלים
R. Simon Deutsch, Jerusalem

RABBI A. S. B. SCHREIBER (KETAB SOFER).

הרב הגאון ר' אברהם שמואל בנימין
שרייבער אבד"ק פ"ב
Rabbi Abraham Schmuel Benjamin Sofer, Pressburg (Ketab Sofer)

אגרת ששלח הכ"ס לגיסו ר' ישראל
גייגער מקאששוי
Letter of Ketab Sofer to his brother-in-law Israel Geiger, Kashau

הרה"ג ר' אברהם שמואל בנימין סופר
בעל הכתב סופר
Rabbi A. S. Schreiber, Pressburg

הרב הגאון ר' אברהם שמואל בנימין
שרייבער אבד"ק פ"ב
Rabbi Abraham Schmuel Benjamin Sofer, Pressburg (Ketab Sofer)

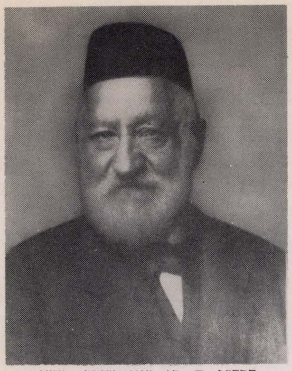

מצבתו של הכתב סופר
Tomb stone of Ketab Sofer

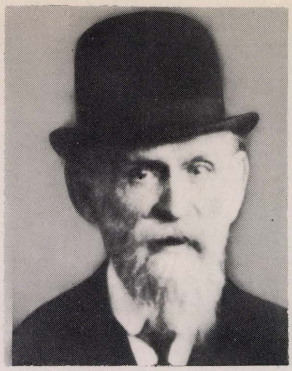

הרה"ג ר' אברהם שמואל בנימין סופר
בעל הכתב סופר בימי עלומיו

STUDENTS OF RABBI A. S. B. SCHREIBER. (KETAB SOFER).

הרה"ג ר' בן ציון שיפף, וויען
R. Benzion Schiff, Vienna

הרה"ג ר' בנימין וואלף פאפענהיים, וויען
R. Benjamin Wolf Pappenheim, Vienna

הרה"ג ר' דוד פריעדמאן, אבד"ק צעהלעם
Rabbi David Friedman, Zehlem

הרה"ג ר' דוד צבי קאַטצבורג, ווייטצען
Rabbi David Zvi Katzburg, Weitzen

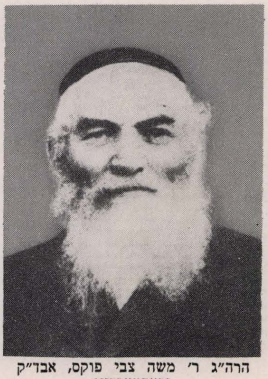
הרה"ג ר' דוב בער דושינסקי, נאמעסטא
Rabbi David Beer Duschinsky, Nameste

הרה"ג ר' יוסף חיים זאַנענפעלד, ירושלים
Rabbi Joseph Chaim Sonnenfeld, Jerusalem

הרה"ג ר' קאָפּל רייך, בודאפעסט
Rabbi Koppel Reich, Budapest

הרה"ג ר' משה צבי פוקס, אבד"ק גראָסווארדיין
Rabbi Mosche Zwi Fuchs, Grosswardein

הרה"ג ר' יוסף חיים זאַנענפעלד
עם הנשיא מאסאריק
Rabbi Josef Chaim Sonnenfeld with President Masaryk

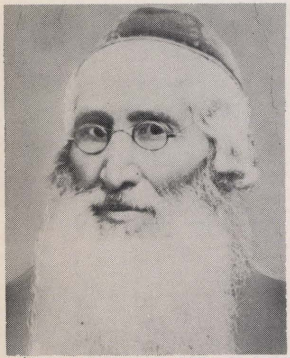
הרה״ג ר׳ ישעי׳ פירסט, ווין
Rabbi Jeshaye Fuerst, Vienna

הרה״ג ר׳ כלב שלעזינגער, טאפאלטשאן
Rabbi Kaleb Schlesinger, Tapolcany

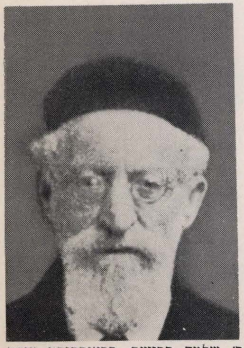

מצבת הרה״ג ר׳ שמואל ראזענבערג אונסדארף
Tombstone of Rabbi S. Rosenberg, Unsdorf

הרה״ג ר׳ מנחם כ״ץ־פרויסניטץ, צעהלעם
Rabbi Menachem Katz-Prossnitz, Zehlem

הרה״ג ר׳ פיש פישמאן, פרעסבורג
Rabbi Feish Fischman, Pressburg

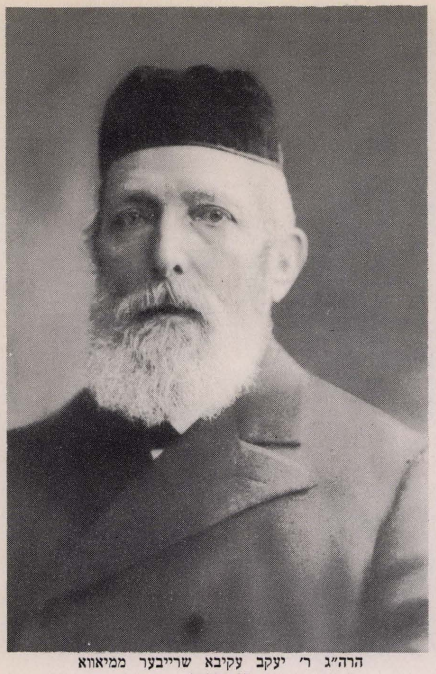
הרה״ג ר׳ שלמה ברייער, פראנקפורט ע״מ
Rabbi Solomon Ereuer, Frankfurt a/M

הרה״ג ר׳ ליב גראָסס, פרעסבורג
R. Leib Gross, Pressburg

מצבת הרה״ג ר׳ מרדכי טאסק
Tomb stone of Rabbi Mordechai Tosk

הרה"ג ר' יעקב עקיבא שרייבער ממיאווא
בן הכ"ס
R. Jacob Akibah Sofer (Miava)
son of Ketab Sofer

הרה"ג ר' משה שרייבער ממיאווא
בן ר' יעקב עקיבא
R. Moshe Sofer (Miava) son of
R. Jacob Akibah Sofer

הרה"ג ר' יעקב עקיבא סופר בימי עלומיו
J. A. Schreiber, Miava

א. ש. ב. שרייבער, המאסף — כשבתו בוויען
Benjamin Schreiber (while still in
Vienna), editor of this book.

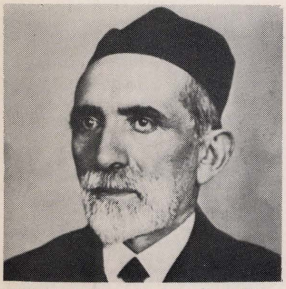
הרה"ג ר' משה ור' שלמה בני ר' יעקב
עקיבא וגיסם הרה"ג ר' שלמה צבי
R. Moshe and R. Shlomo, sons of
R. Jacob Akiba Sofer, with Rabbi
Shlomo Zwi Strasser

מצבת ר' משה בן ר' יעקב עקיבא בפ"ב
Tomb stone of R. Moshe son of
R. Jacob Akiba Sofer, Pressburg

פ נ

הרב הגדול חוב מאיר עיני חכמים
ביושר וחריצות שכלו צדיק תמים
מו"ה משה סופר זצל
מהושבי קק מיאווא יע"א
בן הרב הג' מו"ה יעקב עקיבא סופר
נ"ן ונכד לחתם וכהב סופר זי"ע
ואמו מלכה מגזע מהרם ברודא זי"ע
י"ג בשחרה כא' תמוז חש"ק
כע"ן חסתגבר בחכמת התורה
שמש ומאור מי כמוהו מורה
ה' עמקן ודרשו ופרשן קולע להשערה
סופר מהיר כליצתו בחירה ונעמה
מתהלך בתומו צדיק ברוח חן וענוה
אשרי יולדתו ברא כמוהו אבותיו מזכה

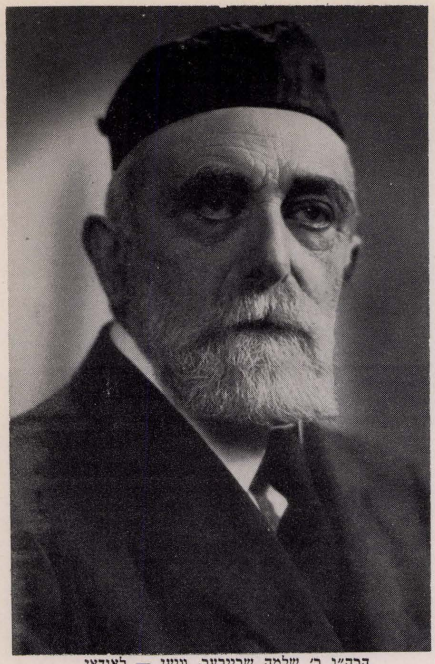
הרה"ג ר' נתן יודא סופר ממיאווא
R. Nathan J. Sofer, (Miava)

הרה"ג ר' אברהם פעלזענבורג
טאפאלטשאן — ווין
R. Avrohom Felsenburg (Tapolcany
— Vienna)

בני ר' נתן יודא סופר, ר' משה הי"ד, ר'
מאיר נ"י וחתנו ר' משה נ"י
R. Moshe & R. Meyer, sons of R.
N. J. Sofer, also his son i. l.
R.Moshe Sofer

הרה"ג ר' שלמה שרייבער, ווין — לאַנדאַן
R. Shlomo Sofer (Vienna-London)

הרה"ג ר' יעקב עקיבא שרייבער ממיאווא
עם בנו ר' שלמה
R. Jacob Akibah Sofer (Miava)
and his son R. Shlomoh

הרה"ג ר' דוד בן שלמה שרייבער, ווין
R. David, son of R. Shlomo Sofer
(Vienna)

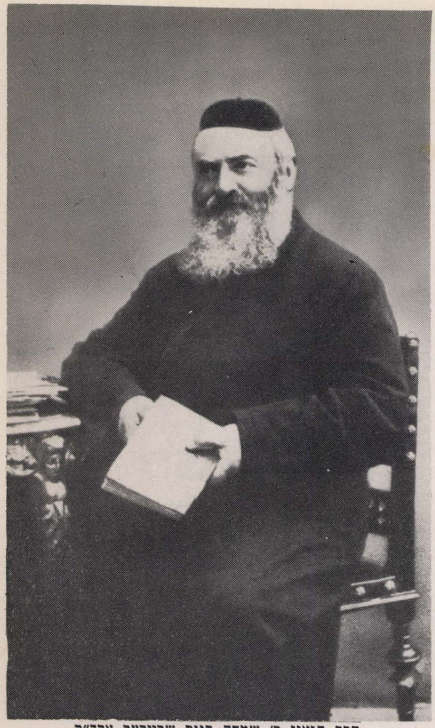

הרה"ג ר' צבי הירש ראצעסדאַרפער
פ"ב — אַנטווערפען
R. Zwi Hirsh Ratzersdorfer
(Press burg-Antverp)

הרה"ג ר' שמואל ווייס ממיאווא
R. Shmuel Weiss (Miava)

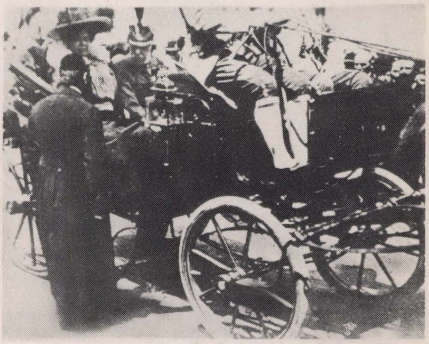
RABBI S. B. SCHREIBER (SHEVET SOFER) AND FAMILY.

הרב הגאון ר' שמחה בונם שרייבער אבד"ק
פ"ב בעל שבט סופר
Rabbi Simcha Bunim Sofer (Shevet Sofer) Pressburg

הרב הגאון ר' שמחה בונם שרייבער אבד"ק
פ"ב בעל שבט סופר
Rabbi Simcha Bunim Sofer (Shevet Sofer) Pressburg

ברכת מלכים — על הקיסר פראנץ יאזעף
R. Akiba Sofer, Blessing Emperor Franz Josef

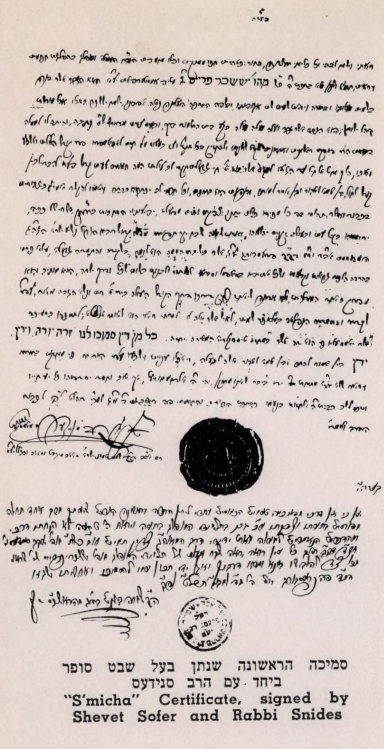
הרב הגאון ר' שמחה בונם שרייבער
בימי עלומיו
Rabbi Simcha Bunim Sofer

הרה"ג ר' עקיבא סופר, פ"ב בימי עלומיו
Rabbi Akiba Sofer, Pressburg

הרה"ג ר' עקיבא שרייבער, פ"ב—ירושלים
Rabbi Akiba Sofer, Pressburg-Jerusalem

סמיכה הראשונה שנתן בעל שבט סופר
ביחד עם הרב סנידעס
"S'micha" Certificate, signed by
Shevet Sofer and Rabbi Snides

מסירת המחאה מתלמידי פ"ב באמעריקא
Contributions by former Students
of Pressburg Yeshiva, in U. S.
Rabbi L. Jung, Sen. Bloom,
R. J. Hofman RabbiJ. Steif

סעודה לטובת ישיבת פ"ב במלון
שרייבער בניו יארק
Rabbi Ab.Sam. Benj. Sofer, at a
Banquet for the Pr. Yeshiva, in N. Y.

הרה"ג ר' אברהם שמואל בנימין שרייבער
בן הגי' מפ"ב בירושלים
Rabbi Abraham Samuel Benjamin
Sofer, son of Rabbi Akiba Sofer,

אסיפה לטובת ישיבת פ"ב, נתארגנה ע"י הרב
יודא גאלדבערגער והרב שלמה פישהויף
Gathering for the Yeshivah of Press-
burg

הרה"ג מפ"ב מפלפל בבית מדרשו בירושלים
Rabbi Akiba Sofer in talmudical discussion in Jerusalem

אסיפה עם הרבנים הגאונים
Rabbi Akiba Sofer meeting with leading Rabbis in Jerusalem.

הרה"ג ר' אברהם שמואל בנימין מפ"ב אצל אסיפה
Rabbi Akiba Sofer (Jerusalem) lecturing.

ישיבת „שבט סופר", ירושלים
Yeshiva "Shevet Sofer", Jerusalem

ישיבה שבט סופר, ירושלים
Yeshivah "Shevet Sofer" Jerusalem

בית מדרשו של מרן החת"ס בפרעסבורג
Beth Hamidrash of the Chasm Sofer in Pressburg

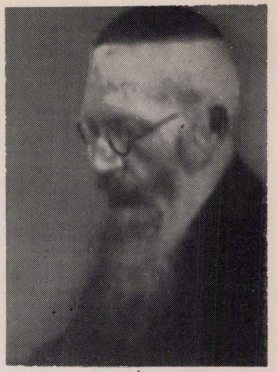
STUDENTS OF RABBI S. B. SCHREIBER (SHEVET SOFER).

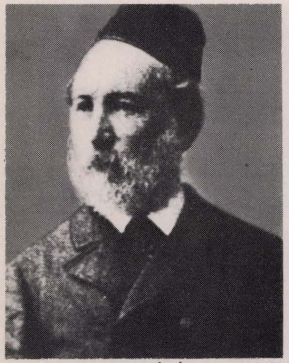
הרה״ג ר׳ יוסף צבי דושינסקי
חוסט — ירושלים
Rabbi Joseph Zvi Duschinsky, Chust—Jerusalem

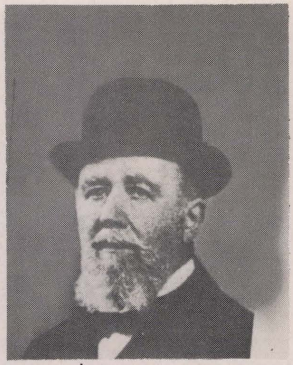
הרה״ג ר׳ ליב פריעדמאן, דיין בפרעסבורג
Rabbi Leib Friedman, Pressburg

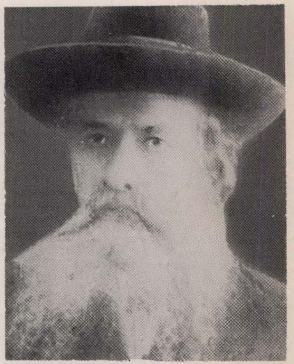
הרה״ג ר׳ ישעי׳ קאליש, דיין בפרעסבורג
Rabbi Jeshaye Kalisch, Pressburg

הרה״ג ר׳ ישראל ליפשיטץ אבד״ק סאנטא
Rabbi Israel Lipschitz, Szanto

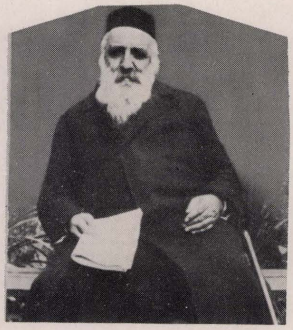
הרה״ג ר׳ אברהם מ״ש פראנקעל בודאפעסט
Rabbi Abraham (Michelstadter) Frankel, Budapest

הרה״ג ר׳ שלמה זלמן אולמאַן, ביסטריץ
Rabbi Shlomo Zalmen Ullman Bistritz

הרה״ג ר׳ יונתן שטייף, בודאפעסט—גיו יאָרק
Rabbi Jonathan Steif, Budapest-Brooklyn

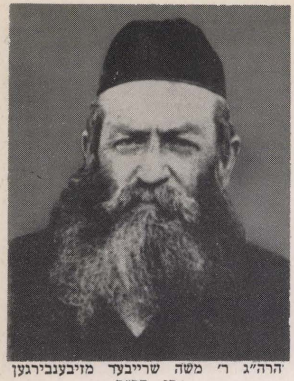

הרה״ג ר׳ יוסף ברודא, מיאווא
Rabbi Joseph Broda, Miava

הרה״ג ר׳ שמואל קאהאן־פראנקל, בודאפעסט
R. Samuel Kahan-Frankel, Budapest

FAMILY OF RABBI A. S. B. SCHREIBER (KETAB SOFER).

הרה"ג ר' משה שרייבער מזיבענבירגען
בן הכ"ס
R. Moshe Schreiber (V. Udverhely), son of Ketab Sofer

הרה"ג ר' יצחק ליב שרייבער מדראהאביטש
בן הכ"ס
R. Jitzhak Leib Sofer (Drohobicz), son of Ketab Sofer

הרה"ג ר' דוד לינדענבוים, דראהאביטש
R. David Lindenbaum (Drohobicz)

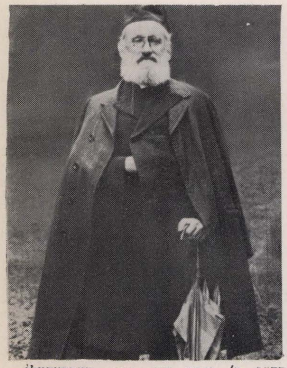
הרה"ג ר' אברהם חיים דוד שרייבער
מדראהאביטש
R. Abraham Chaim David Sofer, (Drohobicz)

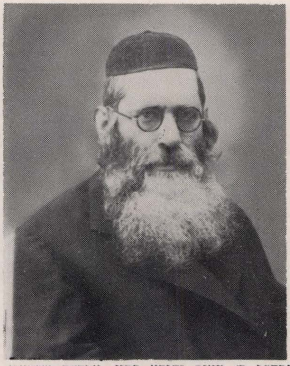
הרה"ג ר' שמואל בנימין שרייבער בודאפעסט
R. Samuel Benjamin Sofer — Budapest

הרה"ג ר' אברהם פרייזיגער, בודאפעסט
R. Abraham De Freudiger, Budapest

הרה"ג ר' יצחק צבי פריי, סערדאהעלי
R. Jizchock Zvi Frei, Serdahely

הרה"ג ר' מאיר יהודא פריי, אבד"ק שוראני
Rabbi Meyer Leib Frei, Surany

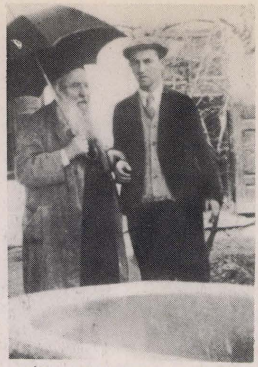

הרה"ג ר' יחיאל מאיר פאנעטה,
גיסו של ר' משה שרייבער מזיבענבירגען
Rabbi Jechiel Meyer Paneth (Hidalmas)

RABBI SHIMON SCHREIBER (ERLAU) AND FAMILY.

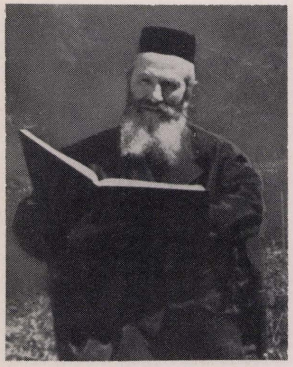
הרב הגה"צ ר' שמעון שרייבער
אבד"ק ערלוי
Rabbi Simon Sofer, Erlau

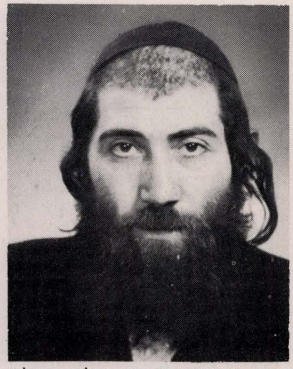
הרה"ג ר' שמעון סופר, ערלוי
Rabbi S. Schreiber, Erlau

הרה"ג ר' משה שרייבער אבד"ק ערלוי
Rabbi Moshe Sofer, Erlau

הרה"ג ר' משה דייטש, אב"ד סאבאדקא
Rabbi Moses Deutsch, Szabadka

הרה"ג ר' יוחנן שרייבער ערלוי—ירושלים
Rabbi Yochanan Sofer, Erlau — Jerusalem

ישיבת „אהל שמעון", ירושלים
Yeshiva "Ohel Shimon", Jerusalem

ישיבת „אהל שמעון", ירושלים
Yeshiva "Ohel Shimon", Jerusalem

ישיבת „אהל שמעון", ירושלים
Yeshiva "Ohel Shimon", Jerusalem

הרה"ג ר' יוחנן סופר בעת בחינה בהישיבה
Rabbi Jochanan Sofer, Examining Students of the Yeshivah

הרה״ג ר׳ שלמה סופר בערעגסאַז
Rabbi Sal. Schreiber, Beregsasz

הרה״ג ר׳ שלמה סופר, בערעגסאַז
בימי עלומיו
Rabbi S. Schreiber, Beregszaz

הרה״ג רמ״ל פריי, ר״צ דושינסקי ור׳
יהושע בוקסבוים
Rabbi M. L. Frei
Rabbi J. Z. Duschinski
Rabbi J. Buchsbaum

הרה״ג ר׳ אברהם שלמה הירש, בערעגסאז
Rabbi Avhohom Shlomoh Hirsch,
Beregsasz

הרה״ג ר׳ אברהם ש הירש, בערעגסאז
Rabbi Avhohom Shlomoh Hirsch,

הרה״ג ר׳ אליה קאהן אבד״ק וואשאראשנאמעני
Rabbi Eliah Kohn.
V. Nomeny

הרה״ג ר׳ יוסף נחמי קאַרניטצער, קראקא
הרה״ג ר׳ שלמה סופר בערעגסאַז
הרה״ג ר׳ עקיבא סופר, פ״ב בימי עלומיו
הרה״ג ר׳ יעקב שלום סופר, דיין, ב״פ

הרה״ג ר׳ יששכר דוב פרייז, ווירצבורג
Rabbi Jisos'chor Dow Preis,
Wurtzburg

הרה״ג ר׳ יוסף עקיבא פרייז, באזעל
Rabbi Josef Akiba Preis, Basel

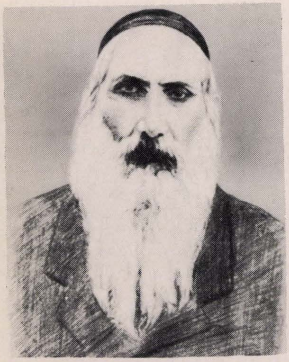

מצבת רחל פרייז (אשת ר״ד פרייז)
Tombstone of Rachel Preis
Pressburg

R' J.L. STRASSER AND FAMILY.

הרה"ג ר' יעקב ליב שטראַסער, פרעסבורג
R. Jacob Leib Strasser, Pressburg

הרה"ג ר' עקיבא שטראסער, אבד"ק טאקאי
Rabbi Akiba Strasser, Tokay

הרה"ג ר' יונתן שטראַסער, בודאַפעסט
R. Jonathan Strasser, Budapest

מצבת ר' יצחק יוחנן שטראַסער
Tomb stone of R. J. J. Strasser, Grosswardein

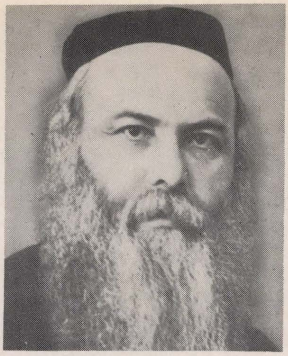
הרה"ג ר' שלמה צבי שטראַסער
אבד"ק דעברעצין
Rabbi Shlomo Zvi Strasser, Debreczin

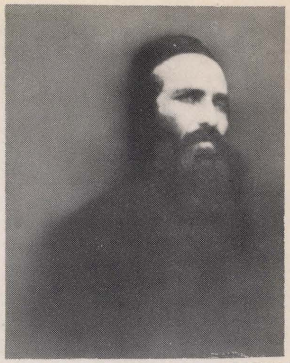
R. Jizchock Jochanan Strasser, Grosswardein
הרה"ג ר' יצחק יוחנן שטראַסער
גראַסוואַרדיין

הרה״ג ר׳ יודא ליב רובינשטיין, פרעסבורג
Rabbi Judah Leib Rubinstein, Pressburg

הרה״ג ר׳ מרדכי שטראַסספר, אבד״ק וואגשעליע
Rabbi Mordechai Strasser Vagselye

הרה״ג ר׳ נתן נטע שטראַסספר, ה. דאראג
R. Nathan Note Strasser, H. Dorog

הרה״ג ר׳ שמעון שטראַסספר, פרעסבורג
Rabbi Simon Strasser, Pressburg

הרה״ג ר׳ יצחק שטראַסספר, בודאַפעסט
R. Jitzchok Strasser,, Budapest

הרה״ג ר׳ בנימין ציטראן, ס. פאול, בראזיל
חתן הרה״ג ר׳ יונתן שטראסספר
R. Citron, (Medias) S. Paulo

הרה״ג ר׳ מרדכי ניסן שטראַסספר, זענטא
R. Mordechai Nissan Strasser, Zenta

הרה״ג ר׳ יצחק יודא שטראַסספר, ניו יורק
Rabbi Yitzchok Judah Strasser, New York

הרה״ג ר׳ עקיבא שלעזינגער, וויען
R Akiba Schlesinger, Vienna

הרה״ג ר׳ משה נחום הירשלער, וויען
R. Moshe Nachum Hirschler, Vienna

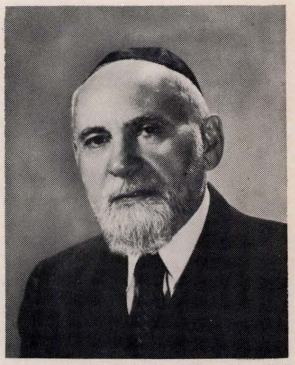
הרה״ג ר׳ יצחק קונשטאט, ראדאוויטץ
Rabbi Yitzchok Kunstadt, Radautz

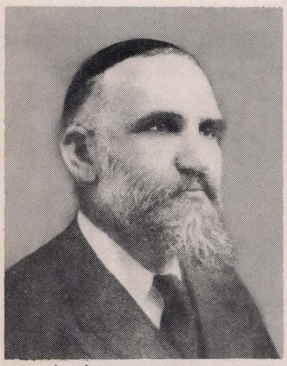
הרה״ג ר׳ יוסף שמואל בנימין גינז־שלעזינגער, וויען
R. Joseph Shmuel Benjamin Guns-Schlesinger, Vienna

הרה״ג ר׳ אברהם שלעזינגער, בודאפעסט
R. Abraham Schlesinger, Budapest

הרה״ג ר׳ יעקב האפמאן, פאפא—פפע״מ
Rabbi Jacob Hoffman, Frankfurt a/M — New York

הרה״ג ר׳ אביגדור שאהנפעלד, לאנדאן
Rabbi Avigdor Schonfeld, London

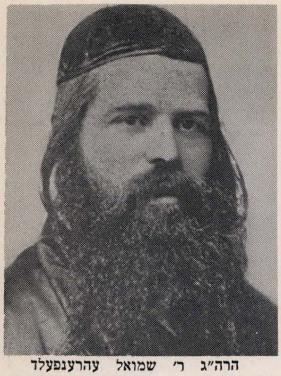

הרה״ג ר׳ יואל פאללאק, וויען — תל אביב
Rabbi Joel Pollack, Vienna-Tel Aviv

הרה״ג ר׳ שמעון הירשלער
פרעסבורג — מאדערן
Rabbi Shimon Hirschler, Modern Pressburg

RABBI S. EHRENFELD (CHASSAN SOFER) AND FAMILY.

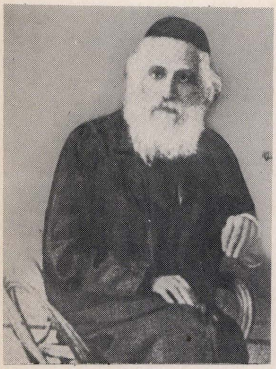
הרה"ג ר' שמואל עהרענפעלד
חתן סופר, אבד"ק מאטערסדאָרף
Rabbi Samuel Ehrenfeld, Mattersdorf "Chassan Sofer"

הרה"ג ר' ישעי' עהרענפעלד, אבד"ק שוראני
Rabbi Yeshaye Ehrenfeld, Surany

הרה"ג ר' שמעון עהרענפעלד
אבד"ק מיהאלאוויטץ
Rabbi Shimon Ehrenfeld, Mihalovitc

הרה"ג ר' שאול עהרענפעלד, אבד"ק סיקסא
Rabbi Saul Ehrenfeld, Szikszo

הרה"ג ר' עקיבא עהרענפעלד, בודאפעסט
R. Akiba Ehrenfeld, Budapest

הרה"ג ר' יצחק פליישמאן חתנו של הרה"ג
ר' דוד צבי עהרענפעלד
R. Yitzchock Fleischman Son-in-law of Rabbi D. Z. Ehrenfeld

הרה"ג ר' שלום בער שטערן
ראב"ד סערדאַהעלי
Rabbi S. B. Stern, D. Szerdahely

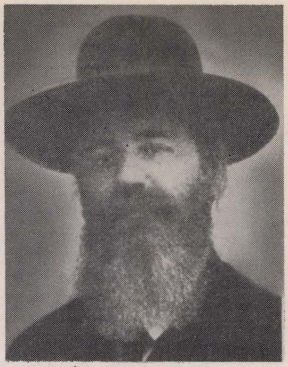
הרה"ג ר' שמואל עהרענפעלד בן הרה"ג
ר' שאול עהרענפעלד מסיקסא
Rabbi Samuel Ehrenfeld, Mezokovesd-Antwerpen

מצבת מרת שרל, אשת הרה"ג
ר' שלום בער שטערן
Tombstone of Sorel wife of S. B. Stern

הרה״ג ר׳ משה שמואל גלאזנער, קלויזענבורג
Rabbi M. S. Glasner, Klausenburg

הרה״ג ר׳ עקיבא גלאזנער, קלויזענבורג
Rabbi A. Glasner, Klausenburg

הרה״ג ר׳ שמחה בונם עהרענפעלד
אבד״ק מאטערסדארף
Rabbi Simcha Bunim Ehrenfeld, Mattersdorf

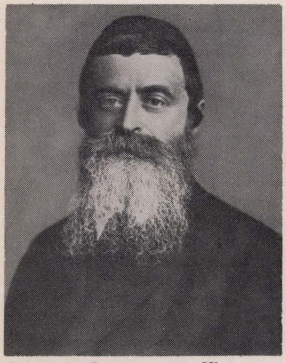
הרה״ג ר׳ בנימין זיידל, גאלאנטא
Rabbi Benjamin Seidel, Galanta

הרה״ג ר׳ שמואל עהרענפעלד
אבד״ק מאַטערסדאָרף — ניו יאָרק
Rabbi Samuel Ehrenfeld, Mattersdorf — New York

הרה״ג ר׳ אברהם קליין, ניו יאָרק
Rabbi Abraham Klein, New York

Rabbi J. Baumgarten, Vienna
הרה״ג ר׳ יוסף בוימגאַרטען ראב״ד, ווין

מצבת הרה״ג ר׳ דוד צבי עהרענפעלד
פרעסבורג
Tomb stone of R. David Zvi Ehrenfeld, Pressburg

הרה״ג ר׳ שלמה בוימגאַרטען, לאָנדאָן
Rabbi Shlomo Baumgarten, London

FAMILY OF RABBI S. EHRENFELD (CHASSAN SOFER).

הרבני ר׳ משה יהודא לעדערער
וויען — ניו יאָרק
Leopold Lederer, Vienna-New York

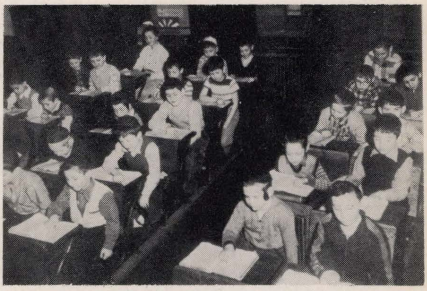
הרה״ג ר׳ יעקב פישער אבד״ק ק. ש. מיקלאש
Rabbi Akiba Fischer K. Sz. Miklos

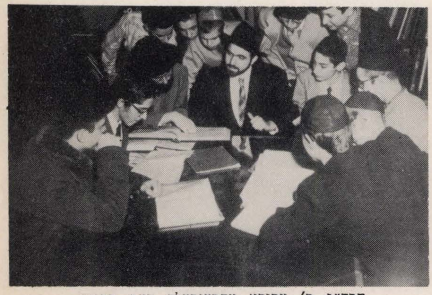
הרה״ג ר׳ פנחס (פיליפ) פריעדמאן, ב״פ
חתן ר׳ עקיבא עהרענפעלד
Philip Friedman, Budapest

הרה״ג ר׳ שלום דוב אשר זיידל, גאלאנטא
Rabbi S. D. A. Seidel, Galanta

ישיבת „חתן סופר״, ניו יאָרק
Yeshiva "Chsan Sofer", New York

הרה״ג ר׳ עקיבא עהרענפעלד בעת בחינה
בישיבת חתן סופר
Rabbi A. Ehrenfeld, Examining Students of Yeshivah

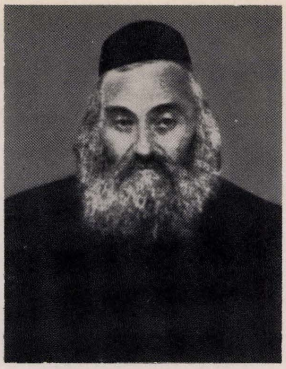

סעודה לטובת ישיבת חתן סופר עם
הנשיא ר׳ שבתי פרענקל
R. Shabse Frankel, Pres. of Yeshivah "Chassan Sofer" at a Yeshivah Dinner

FAMILY AND STUDENTS OF RABBI S. EHRENFELD (CHASSAN SOFER).

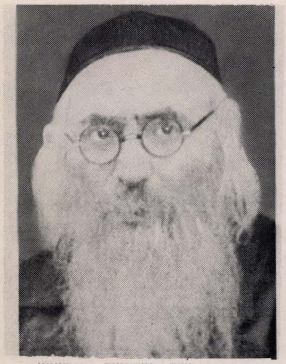
הרב הגה"צ ר' שאול בראך
קראלי — קאששוי
Rabbi Shaul Brach, Karoly-Kaschau

הרה"ג ר' צבי יהודא קושעלעוויץ
אב"ד ראצקי, טיקטין
Rabbi Z. J. Kushelevitz Razki — Tiktin

הרה"ג ר' אליעזר דוד גרינוואַלד, סאטמאר
Rabbi Eliezer David Grunwald, Satmar

הרה"ג ר' משה פאַרהאַנד, מאקאוא
Rabbi Moshe Vorhand, Makko

הרה"ג ר' דוד וועסעלי, דיין בפרעסבורג
Rabbi David Vessely, Pressburg

הרה"ג ר' פרץ נוימאן, ווין
בן גיסו של השבט סופר
R. Peretz Neumann, Vienna

הרה"ג ר' יוסף בוימגארטען, ווין
Rabbi Joseph Baumgarten, Vienna

הרה"ג ר' אשא רייכנער, פרעסבורג
הרה"ג ר' אהרן אונסדאַרפער, פ"ב
פנים הקברים מביה"ח הישן בפ"ב
Transfering remains from old cemetery

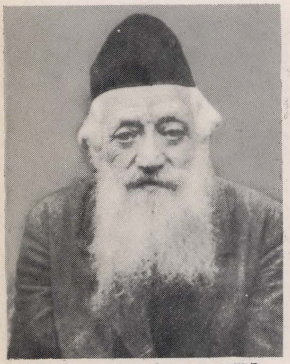
RABBI SHIMON SCHREIBER (BAL MECHTAV SOFER) AND HIS SONS.

הרה"ג ר' שמעון סופר, בעל מכתב סופר
Rabbi Simon Schreiber, Krakau,
Member of Austrian Parlament

הרה"ג ר' שמעון שרייבער אבד"ק קראקא
בעל מכתב סופר
Rabbi Simon Sofer, Krakau

הרה"ג ר' יואל שרייבער, ווארשא
R. Joel Sofer, Warschau

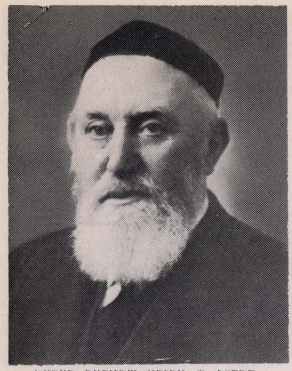

הרה"ג ר' שלמה אלכסנדר שרייבער, סערעט
R. Shlomo Alexander Sofer, Sereth

הרה"ג ר' אשר שרייבער, בארדיטשוב
R. Asher Sofer, Barditchev

FAMILY OF RABBI SHIMON SCHREIBER (KRAKAU).

הרה״ג ר׳ עקיבא שרייבער סערעט
R. Akibah Sofer, Sereth

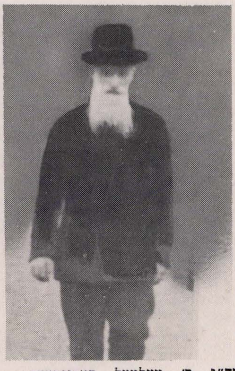
הרה״ג ר׳ בנימין דוב שרייבער, סערעט
R. Benjamin Dov Sofer, Sereth

הרה״ג ר׳ שמעון שרייבער, סטאראזינעצ
R. Shimon Sofer, Storozinecz

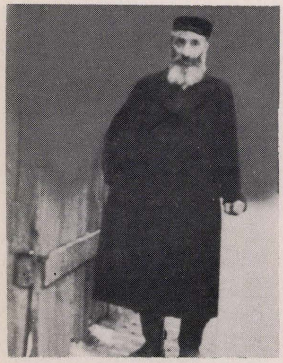
הרה״ג ר׳ מרדכי ראטה, אונסדארף
ראש מדינה מסיפס
R. Mordechai Roth, Hunsdorf

הרה״ג ר׳ וועלוועל קארניטצער
R. Velvel Kornitzer, Krakow

הרה״ג ר׳ אברהם קארניטצער, קראקא
R. Abraham Kornitzer, Krakow

הרה״ג ר׳ שמעון שאול קארניטצער
R. Shimon Saul Kornitzer, Krakow

הרה״ג ר׳ יואב קארניטצער, סערענטש
R. Joab Kornitzer, Serencs

הרה״ג ר׳ יצחק שיק בעלה של מרת שרה
קארניטצער בזווג שני
R. Jizchok Schick
Sarah Kornitzers 2nd Husband

FAMILY OF RABBI SHIMON SCHREIBER (KRAKAU).

הרה"ג ר' יוסף נחמי' קאַרניטצער
אבד"ק קראקא
Rabbi Josef Nechemya Kornitzer, Krakow

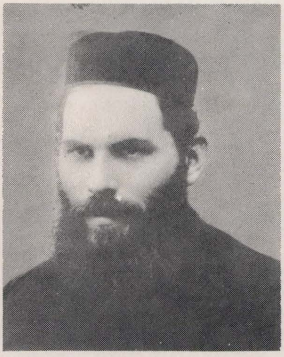
הרה"ג ר' יואל פעלנער, אוהעלי
Rabbi Joel Fellner, Ujhely

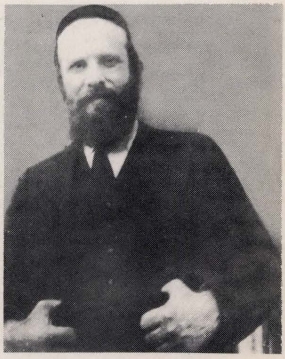
הרה"ג ר' יוסף נפתלי שטערן, ירושלים
Rabbi Joseph Naftali Stern, Jerusalem

הרה"ג ר' מנחם צבי אייזענשטאַדט, ניו יארק
Rabbi Menachem Zvi Eisenstadt, Krakow — New York

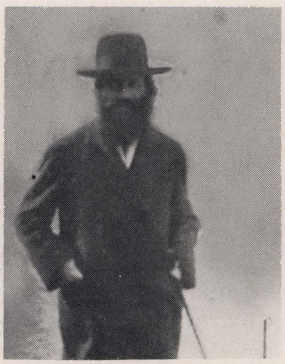
הרה"ג ר' שמואל שמעלקא קאַרניטצער
ראב"ד קראקא
Rabbi Samuel (Shmelke) Kornitzer, Krakow

הרה"ג ר' עקיבא פנחס קאַרניטצער
אב"ד טאלטשאוא
Rabbi Akiba Pinches Kornitzer. Tolcsva

הרה"ג ר' שלמה שרייבער אבד"ק בערעגסאס
Rabbi Shlomo Sofer, Beregszasz
הרה"ג ר' יוסף נחמי' קאַרניטצער
אבד"ק קראקא
Rabbi Josef Nechemya Kornitzer,

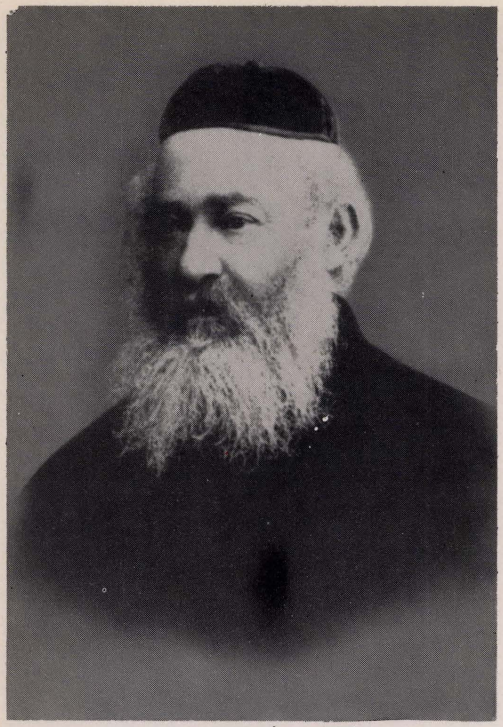

הרה"ג ר' שמעון שרייבער, וויען—נייטרא
Rabbi Simon Sofer, Vienna Neutra

מצבת הרה"ג ר' יוסף נחמי' קאַרניטצער
מקראקא
Tomb stone of Rabbi Joseph N. Kornitzer, Krakow

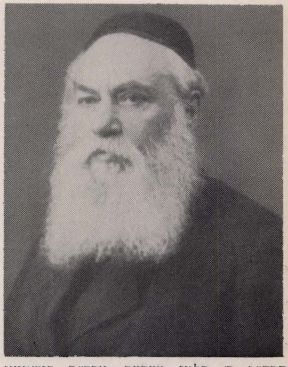
RABBI S. SPITZER AND HIS FAMILY.

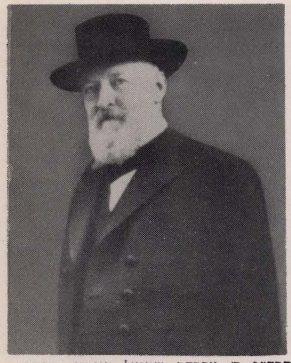
הרה"ג ר' זלמן שפיטצער, ווין
Rabbi S. Spitzer, Vienna

הרה"ג ר' יוסף דוב בער קאהן, ווין
Rabbi Joseph Dov Beer Kohn, Vienna

הרה"ג ר' קלמן וועבער, אבד"ק פישטיאן
Rabbi Kalman Weber, Pystyan

הרה"ג ר' אברהם שמואל בנימין דיאמאנד, האמבורג
Rabbi Abraham Shmuel Benjamin Diamand, Hamburg

הרה"ג ר' בנימין שלמה האַמבורגער פאריז
Rabbi Benjamin Shlomo Hamburger Berlin-Paris

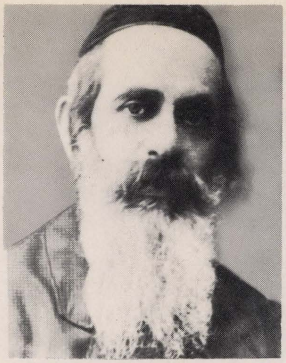

הרה"ג ר' אברהם יצחק משה פריעדמאן, גר. טאפאלטשאני
R. Abraham Jitzchok Moshe Friedman, Gross Tapolcsany

R' J. Z. FRIEDMAN AND HIS FAMILY.

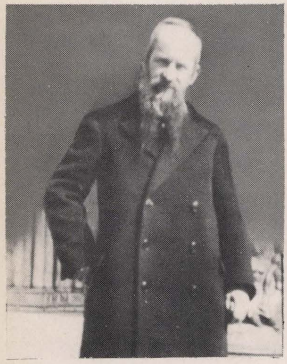
הרב הגה"צ ר' יהודא גרינוואלד
אבד"ק סאטמאר
Rabbi Jehudah Grunwald, Satmar

הרה"ג ר' אברהם חנוך פריעדמאן
אבד"ק סאטמאר
Rabbi Abraham Chanoch Friedman, Satmar

הרה"ג ר' יהושע פאלק פריידמאן, קאששוי
Rabbi Joshua Falk Friedman, Kashau

הרה"ג ר' משה בונם קרויס, באזעל
Rabbi Moshe Bunim Kraus, Basel

הרה"ג ר' מנחם מענדל ברעזניטץ, וואטבערג
Rabbi Menachem Mendel Bressnitz, Watberg

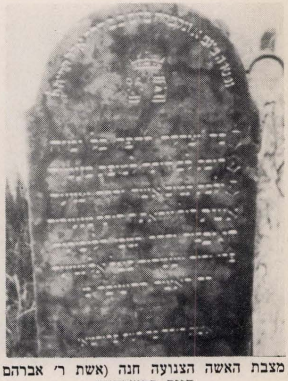
הרה"ג ר' אברהם פייגעלשטאק, ווין ניו יאָרק
Rabbi Abraham Feigelstock, Vienna-New York

מצבות ישעי' ויהודית פריעדמאן
Tombstones of Jeshaye and Judith Friedman

מצבת ר' צבי יהודא פריעדמאן, טאפאלטשאן
Tombstone of Zvi Jehuda Friedman Tapolcany

מצבת האשה הצנועה חנה (אשת ר' אברהם חנוך פריעדמאן)
Tombstone of Chane, wife of R. A. Ch. Friedman

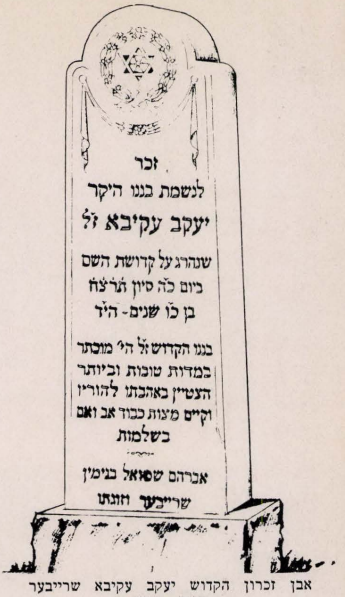
פ"נ

אשת חיל ברורה יפה ונאוה
תשובה יקרה וצנועה
פרי מעשיה האכל בעולמה
אחריה דרכה פאר צדקה
חכמת נשים בנתה ביתה
מזרון צדקה העמוד לעזרתה
כרת

אלטי חיה פריידא
בת ר' נפתלי זל"
נפטרה ביום ד' לחודש שבט
שנת תרפח לפק"

ת נ צ ב ה

מצבת האשה הצנועה אלטי חי' פריידע
האַלפערט
Tombstone of Alte Chaye Freide Halpert

אבן זכרון הקדוש יעקב עקיבא שרייבער
הי"ד, ווין
Memorial of Jacob Akiba Schreiber, Vienna

הרה"ג ר' נפתלי האלפערט, מ. סיגעט
R. Naftali Halpert, M. Sziget

אברהם שמואל בנימין סופר נ"י, ניו יאָרק
המאסף
The Editor, Benjamin Schreiber, New York

גאוני ישראל

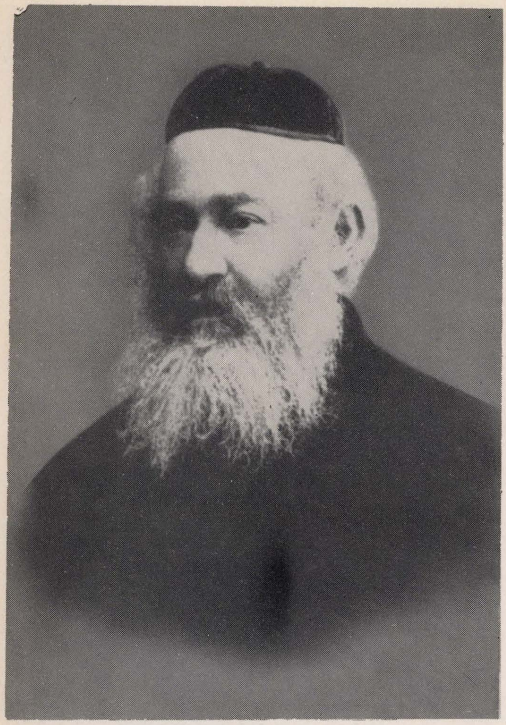
1) הגי׳ ר׳ נפתלי הכהן זצ״ל אב״ד דק״ק פאָזן ופ״פ ד״מ בעה״מ ס׳ סמיכת חכמים וכו׳, נפטר בשנת תע״ט.
2) הגי׳ ר׳ צבי אשכנזי זצ״ל אב״ד דק״ק אמשטרדם וש״ק אה״ע, בעה״מ ס׳ חכם צבי, נפטר בשנת תע״ח.
3) הגי׳ ר׳ יצחק אבוהב זצ״ל אב״ד דק״ק אמשטרדם, בעה״מ ס׳ בית אלקים, שער השמים וכו׳, נפטר בשנת תנ״ג.
4) הגי׳ ר׳ חזקיהו דיסילוה זצ״ל בעהמ״ס ספר פרי חדש, נפטר בשנת ת״י.
5) הגי׳ ר׳ יהונתן אייבעשיטץ זצ״ל אב״ד דק״ק אה״ע, בעה״מ ס׳ אורים ותומים וכו׳, נפטר בשנת תקכ״ד.
6) הגי׳ ר׳ צבי הירשל זצ״ל אב״ד דק״ק בערלין, נפטר בשנת תק״ס.
7) הגי׳ ר׳ עקיבא איגר זצ״ל אב״ד דק״ק פאָזן, בעה״מ שו״ת, תוס׳ ר״ע איגר וכו׳, נפטר בשנת תקצ״ח.
8) הגי׳ ר׳ רפאל הכהן אב״ד דק״ק אה״ע, בעה״מ ס׳ תורת יקותיאל, נפטר בשנת תקס״ד.
9) הגי׳ ר׳ אליי מווילנא זצ״ל,בעה״מ ס׳ שנות אליהו וכו׳, נפטר בשנת תקנ״ח.
10) הגי׳ ר׳ יחזקאל לאנדויא זצ״ל אב״ד דק״ק פראג, בעה״מ שו״ת נודע ביהודה, צל״ח- וכו׳ נפטר בשנת תקנ״ג.
11) הגי׳ ר׳ נפתלי הירש קאצענעלינבאָגען זצ״ל אב״ד דק״ק פפד״א, בעהמ״ס שערי נפתלי, נפטר בשנת תקפ״ח.
12) הגי׳ ר׳ הירש זאמאָשטש זצ״ל אב״ד דק״ק גלאגוי רבתי וש״ק או״ה, בעה״מ ס׳ תפארת צבי, נפטר בשנת תקס״ו.
13) הגי׳ ר׳ מרדכי בנעט זצ״ל אב״ד דק״ק ניקאָלסבורג, בעה״מ ס׳ כ׳ המרדכי, נפטר בשנת תקפ״ט.
14) הגי׳ ר׳ ידידיה המכונה טיאה ווייל זצ״ל אב״ד דק״ק קאָרלס־רוהע, נפטר בשנת תקס״ו.
15) הגי׳ ר׳ בנימין וואָלף איגר זצ״ל אב״ד דק״ק לייפניק, בעה״מ ס׳ יער לבנון נפטר בשנת תקנ״ו.
16) הגי׳ ר׳ נחום טרעביטש זצ״ל אב״ד דק״ק ניקאָלסבורג והמ־דינה, בעה״מ ס׳ שלום ירושלים וכו׳, נפטר בשנת תר״ב.
17) הגי׳ ר׳ זלמן נאָשעלסק זצ״ל אב״ד דק״ק וואַרשויא, בעה״מ שו״ת חמדת שלמה, נפטר בשנת תקצ״ט.
18) הגי׳ ר׳ מאיר בר׳ שמחה ווייל זצ״ל אב״ד דק״ק בערלין, נפטר בשנת תקפ״ו.
19) הגי׳ ר׳ אברהם טיקטין זצ״ל אב״ד דק״ק ברעסלויא, בעה״מ ס׳ פתח הבית, נפטר בשנת תקפ״א.
20) הגי׳ ר׳ משה סופר זצ״ל אב״ד דק״ק פרעסבורג, בעה״מ שו״ת חתם סופר וכו׳, נפטר בשנת תקצ״ט.
21) הגי׳ ר׳ משה מינץ זצ״ל אב״ד דק״ק אָפן ישן, בעה״מ שו״ת מהר״ם מינץ, נפטר בשנת תקפ״ו.
22) הגי׳ ר׳ אלעזר פלעקלש זצ״ל ראב״ד דק״ק פראג, בעה״מ שו״ת תשובה מאהבה וכו׳, נפטר בשנת תקפ״ו.

גדולי ישראל

1) הג׳ ר׳ אברהם לעווענשטאם זצ״ל אב״ד דק״ק עמדן בעה״מ ספר קדש הלולים וכו׳ נפטר יום ג׳ כ״ט טבת תקצ״ט לפ״ק.
2) הג׳ ר׳ שלמה הירשל זצ״ל אב״ד דק״ק לונדון והמדינה נפטר כ״ז חשון תר״ג לפ״ק.
3) הג׳ ר׳ שמחה קאליימאני זצ״ל אב״ד דק״ק ויניציאה נפטר ט״ו אב תקמ״ד לפ״ק.
4) הג׳ ר׳ משלם זלמן הכהן זצ״ל אב״ד דק״ק פיורדא נפטר ביום ו׳ ערב ש״ק כ״ט כסלו תק״פ לפ״ק.
5) הג׳ ר׳ זאביל אייגר זצ״ל אב״ד דקהל ברוינשוויג והמדינה נפטר בשבת קדש א׳ דר״ח טבת תר״ג לפ״ק.
6) הג׳ ר׳ משה קוניץ זצ״ל אב״ד דק״ק אובן ישן בעה״מ ספר בן יוחאי וכו׳ נפטר ביום ה׳ כ״ז שבט תקצ״ז לפ״ק.
7) הג׳ ר׳ יוסף שווארץ נפטר ביום א׳ ט׳ שבט תרכ״ה לפ״ק.
8) הג׳ ר׳ יוסף יאסקי שפירא זצ״ל אב״ד דק״ק לעסלא נפטר ביום שבת קדש פ׳ בראשית כ״ז תשרי תרי״ד לפ״ק.
9) הג׳ ר׳ שלמה יהודה ליב הכהן ראפאפארט זצ״ל אב״ד דק״ק פראג נפטר יום ד׳ י״ז תשרי, א׳ דחוהמ״ס תרכ״ח לפ״ק.
10) הג׳ ר׳ צבי הירש חיות אב״ד דק״ק זאלקווא ודק״ק קאליש בע״ה״מ ס׳ עטרת צבי וכו׳ נפטר יום ג׳ כ״ז תשרי תרט״ז לפ״ק.
11) הג׳ ר׳ שלמה זלמן טיקטין אב״ד דק״ק ברעסלויא נפטר ביום י״ח אדר שני תר״ג לפ״ק.
12) הג׳ ר׳ יעקב יוסף עטטינגער זצ״ל רב״ד דק״ק בערלין נפטר יום ד׳ כ״ב חשון תרכ״א לפ״ק.
13) ר׳ יעקב צבי מעקלענבורג אב״ד דק״ק קעניגסבערג נפטר יום ה׳ י׳ ניסן תרכ״ה לפ״ק.
14) הג׳ ר׳ שלמה איגר זצ״ל אב״ד דק״ק קאליש ודק״ק פאזען נפטר ביום שבת קדש י״א טבת תרי״ב לפ״ק.
15) הג׳ מו״ה יהודה ליב בלאשקע אב״ד דק״ק שעגלאנקע נפטר י״ט אייר תרכ״א לפ״ק.
16) הג׳ מו״ה ישראל ליפשיץ זצ״ל אב״ד דג׳ קהלות ש׳׳ץ בראנציג מח״ס תפארת ישראל וכו׳ נפ׳ ביום צום גדליה תרכ״א לפ״ק.
17) הג׳ מו״ה יעקב יוקב עטלינגער, אב״ד דק״ק אלטונא והמדינה.
18) הג׳ מו״ה אליעזר הלוי איש הורוויטץ אב״ד דק״ק ווינן נפטר ביום ה׳ כ״א סיון תרכ״ח לפ״ק.
19) הג׳ מו״ה משה פיילכענפעלד אב״ד דק״ק ראגאזען.
20) הג׳ מו״ה אלי׳ גוטמאכער אב״ד דק״ק גרידיץ (גרעטץ).
21) הג׳ מו״ה דובריש מייזלש אב״ד דק״ק וואַרשא.
22) הג׳ מו״ה אברהם שמואל בנימין סופר אב״ד דק״ק פרעשבורג.

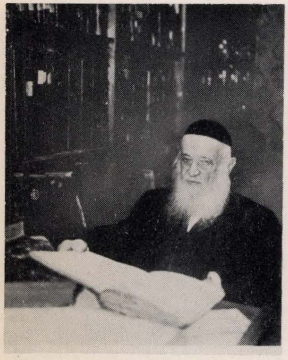
LEADING FIGURES OF THE SCHIFF-SHUL' (VIENNA).

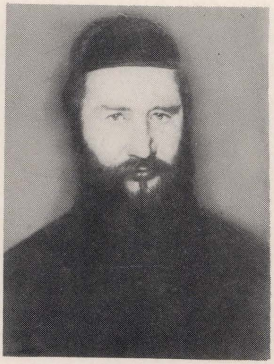
הרה"ג ר' בנימין שלמה זלמן שפיטצער
אבד"ק שיפשוהל, וויען
Rabbi Benjamin Shlomo (Zalmen) Spitzer, Schiff-Shul, Vienna

הרה"ג ר' ישעי' פירסט, וויען
Rabbi Jeshaye Fuerst, Vienna

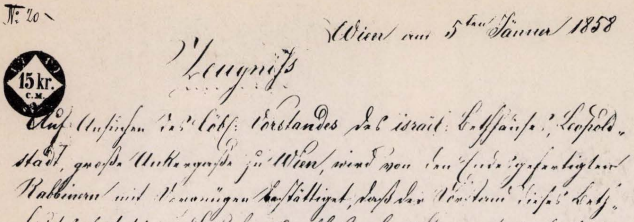
הרה"ג ר' ישעי' פירסט, וויען בימי זקנותו
Rabbi Jeshaye Fuerst, Vienna

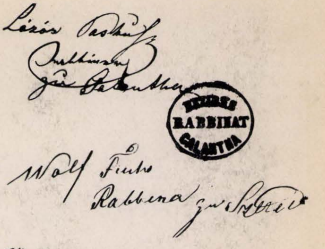
הרה"ג ר' יוסף דוב בער קאהן, וויען
Rabbi Joseph Dov Beer Kohn, Vienna

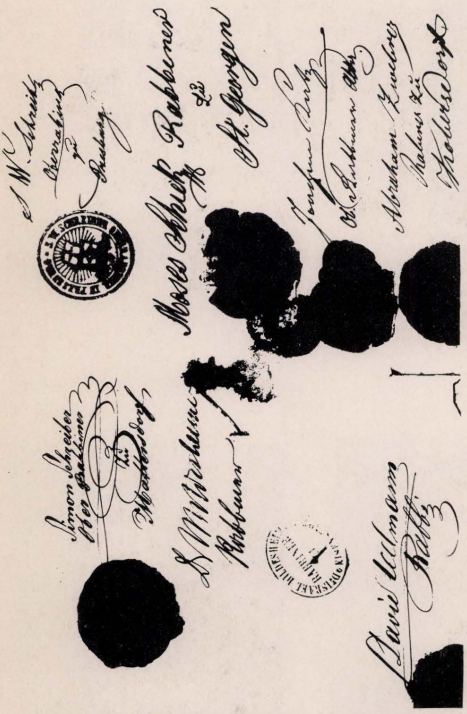
הרה"ג ר' משה נחום הירשלער, וויען
R. Moshe Nachum Hirschler, Vienna

מכתב בקשה ליסד קה"י שיפשוהל בוויען
Founding Petition of Schiff-Shul

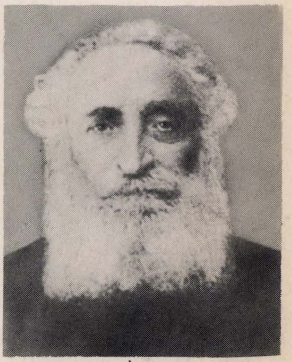
החתימות על מכתב בקשה ליסד קה"י
שיפשוהל בוויען
Signatures on Petition

החתימות על מכתב בקשה ליסד קה"י
שיפשוהל בוויען
Signatures on Petition

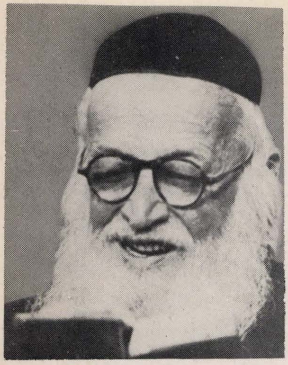

הרה"ג ר' יצחק שיף, צעהלעם — וויען
R. Yitzchok Schiff, Zehlem-Vienna

הרה"ג ר' יצחק ליב פריישטאדט
וויען — פאדוא
R. Jitzchak Leib Freistadt, Padua-Vienna

LEADING FIGURES OF THE SCHIFF-SCHUL' (VIENNA).

הרה״ג ר׳ ישעי׳ פירסט, וויען
Rabbi Jeshaye Fuerst, Vienna

הרה״ג ר׳ יוסף בוימגארטען, וויען
Rabbi Joseph Baumgarten, Vienna

הרה״ג ר׳ פנחס ברייער, טאַב — וויען
Rabbi Pinchas Breuer, Tab-Vienna

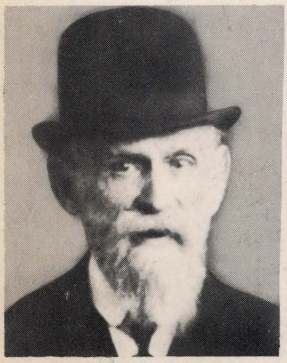
הרה״ג ר׳ שלמה בוימגאַרטען, לאַנדאַן
Rabbi Shlomo Baumgarten, Vienna

הרה״ג ר׳ בערל לעווי, וויען
R. Berl Lowy, Vienna

הרה״ג ר׳ שמואל גליקק, מיאווא — וויען
R. Shmuel Glueck, Miava-Vienna

ר׳ בנימין וואלף פאפענהיים, וויען
B. Wolf Papenheim, Vienna

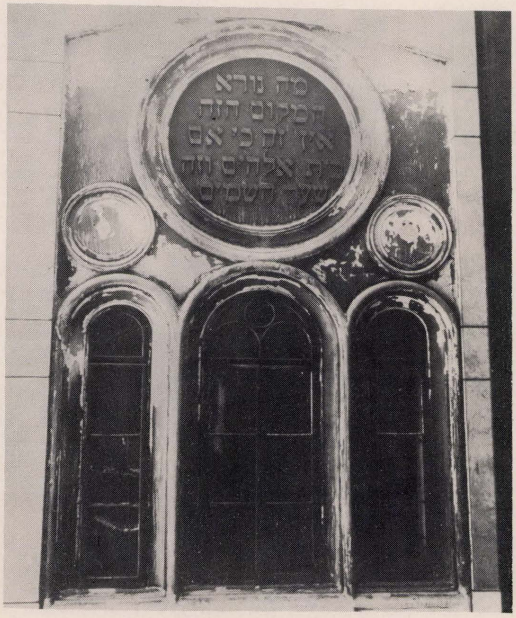
הרה״ג ר׳ ישׂשכר דוב האָפבויער, וויען
R. Jissochor Dov Hofbauer, Father-in-law of Benjamin Schreiber

הרה״ג ר׳ שניאור באַנדי, וויען
R Schneer Bondy, Vienna

פנים ביהכ"נ שיפשוהל
Interior of Schiff-Shul, Vienna

שערי ביהכ"נ שיפשוהל
Entrance to Schiff-Shul, Vienna

DAUGHTERS AND GRAND-DAUGHTERS OF THE CHASAM SOFER.

האשה הצנועה הינדל עהרענפעלד, פ״ב
Hindel, wife of David Zvi Ehrenfeld, Pressburg

האשה הצנועה גיטל קאָרניטצער,– שפיטצער
בתו של הח״ס
Gittel, Kornitzer — Spitzer,

האשה הצנועה שמחה לעהמאן פרעסבורג,
בתו של הח״ס
Simcheh Lehman, daughter of Chasam Sofer

האשה הצנועה ריזל גרינוואלד
בתו של ר׳ יוזפא סופר
Reisel, wife of Rabbi Jehuda Grunwald

האשה הצנועה חוה לאה אשת הכתב סופר
Chaveh Lea, wife of Ketab Sofer

האשה הצנועה שרל קרויס, צעהלעם
Sorel, wife of Jojne Krauss, Zehlem

האשה הצנועה רחל פרייז
Rachel, wife of R. Jesoschor Dov Preiss

האשה הצנועה אסתר פלייישמאן
Esther, wife of R. Jitzchok Fleischman

מרת שרה שיק אשת ר׳ יצחק שיק בז״ש
Sarah Schick, Daughter of E. Kornitzer

GRAND-DAUGHTERS OF THE CHASAM SOFER.

האשה הצנועה אלטי פרייידע האַלפערט
Alteh Freide Halpert, Mother of Benjamin Schreiber

האשה הצנועה מלכה שרייבער, מיאמא
Malkah, wife of Jacob Akiba Sofer

האשה הצנועה שרל שטראַסספר (אשת ר' יעקב ליב)
Sorel, Wife of R. Jacob Leib Strasser

האשה הצנועה ראיזע פרי
Rojse, wife of R. Jitzchok Zvi Frei

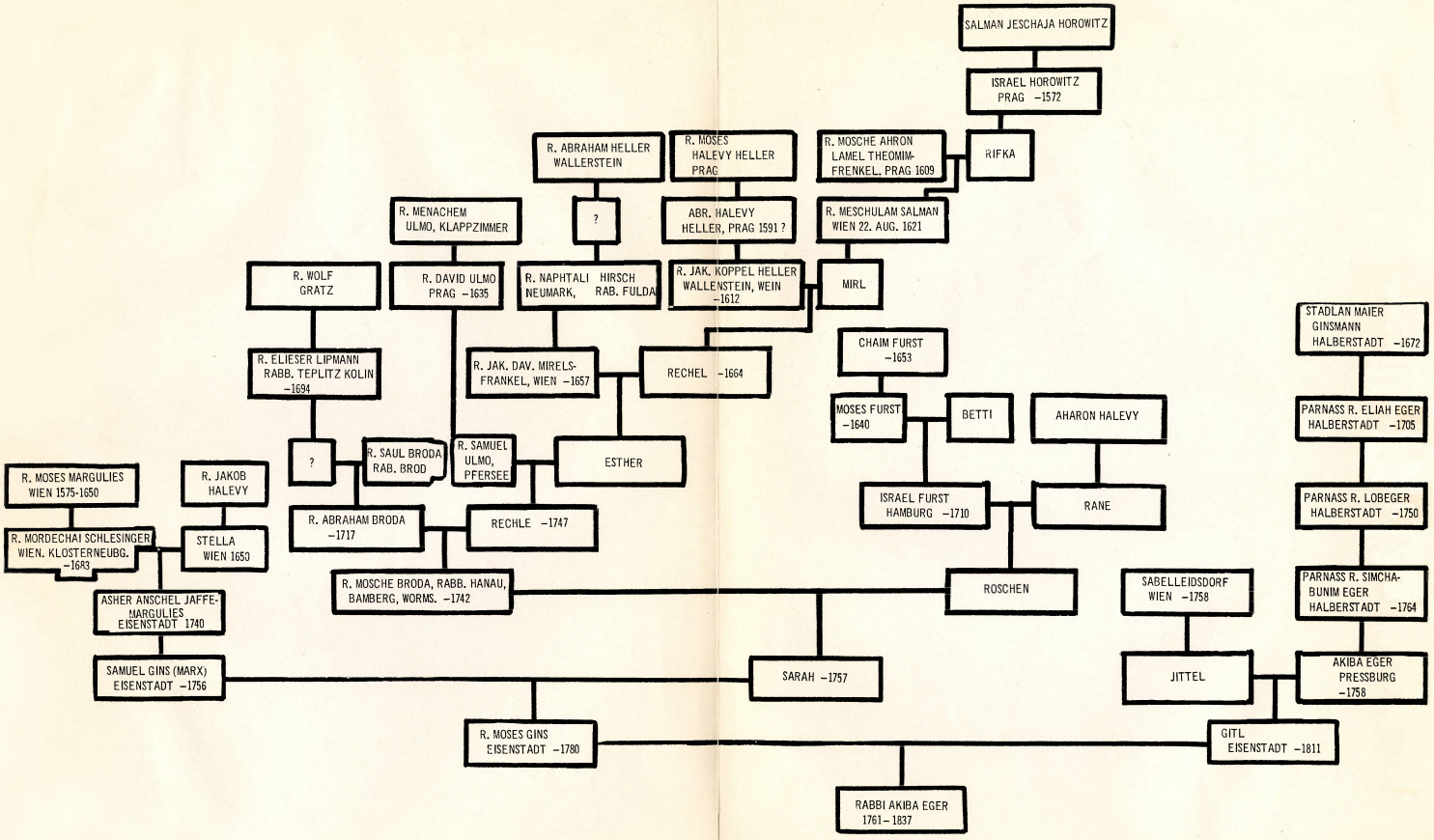
האשה צנועה שרה שרייבער
Sarah, wife of R. Jitzchok Leib Sofer

האשה הצנועה צירל חי' שרייבער תחי'
Cirel Ch., wife of Benjamin Schreiber

האשה הצדקת ייטל שטראסספר
Yitel, wife of R. Shlomo Zvi Strasser

SALMAN JESCHAJA HOROWITZ
ISRAEL HOROWITZ PRAG –1572
RIFKA
R. MOSCHE AHRON LAMEL THEOMIM-FRENKEL, PRAG 1609
R. MESCHULAM SALMAN WIEN 22. AUG. 1621
MIRL
R. ABRAHAM HELLER WALLERSTEIN
R. MOSES HALEVY HELLER PRAG
?
ABR. HALEVY HELLER, PRAG 1591 ?
R. JAK. KOPPEL HELLER WALLENSTEIN, WEIN –1612
R. MENACHEM ULMO, KLAPPZIMMER
R. DAVID ULMO PRAG –1635
R. NAPHTALI HIRSCH NEUMARK, RAB. FULDA
R. WOLF GRATZ
R. ELIESER LIPMANN RABB. TEPLITZ KOLIN –1694
R. JAK. DAV. MIRELS-FRANKEL, WIEN –1657
RECHEL –1664
CHAIM FURST –1653
MOSES FURST –1640
BETTI
AHARON HALEVY
ISRAEL FURST HAMBURG –1710
RANE
STADLAN MAIER GINSMANN HALBERSTADT –1672
PARNASS R. ELIAH EGER HALBERSTADT –1705
PARNASS R. LOBEGER HALBERSTADT –1750
PARNASS R. SIMCHA-BUNIM EGER HALBERSTADT –1764
AKIBA EGER PRESSBURG –1758
GITL EISENSTADT –1811
R. MOSES MARGULIES WIEN 1575-1650
R. JAKOB HALEVY
R. MORDECHAI SCHLESINGER WIEN. KLOSTERNEUBG. –1683
STELLA WIEN 1650
ASHER ANSCHEL JAFFE-MARGULIES EISENSTADT 1740
SAMUEL GINS (MARX) EISENSTADT –1756
?
R. SAUL BRODA RAB. BROD
R. SAMUEL ULMO, PFERSEE
ESTHER
R. ABRAHAM BRODA –1717
RECHLE –1747
R. MOSCHE BRODA, RABB. HANAU, BAMBERG, WORMS. –1742
ROSCHEN
SABELLEIDSDORF WIEN –1758
JITTEL
SARAH –1757
R. MOSES GINS EISENSTADT –1780
RABBI AKIBA EGER 1761 – 1837